

પ્રાપ્તિસ્થાન:—

સારાભાઈ મણિલાલ નવાળ
નાગભૂદરની પોળ, અમદાવાદ

તથા

મીમણરાજ પુસ્તક ભંડાર
ગ્રામીણી ચાલ, પાલકુની, મુંબઈ-૩

પ્રમાણ :

મીથુલ કુંવરજી હીરજીજી
મુ. નલિયા. (૧૨૭)

શાહ
પ્રી. ગ્રેસ

૧ શાહ :: અમદાવાદ

સમર્પણ
સાહિત્યપ્રેમી યુનિમહારાજ
શ્રીવલ્લભવિજયભને

શ્રીહીરકલશ જેન જ્યોતિષ

વિષયાતુકમ

વિષય	ગાથાક	પૃષ્ઠાંક
મંકરણુ ૧ લું તિથિ મંકરણુ	૧-૪૨	૧૭-૪૦
મંગલાચરણુ	૧-૨	૧૭
તિથિઓની સંજ્ઞા	૩-૫	૨૬
શુદ્ધ તિથિ	૬	૨૭
દગ્ધતિથિ (સૂર્યદગ્ધ)	૭-૯	૨૭
ચંદ્રદગ્ધ તિથિ	૧૦-૧૨	૨૭
કૂર તિથિ	૧૩-૧૬	૨૮
વૃદ્ધિ તિથિ	૧૭	૨૬
ક્ષય તિથિ	૧૮	૨૬
ગલગ્રહ તિથિ	૧૯-૨૧	૩૦
કરણુ લાવવાની રીતિ	૨૨-૨૫	૩૩
ચર કરણુ સ્થિર કરણુ	૨૬-૨૭	૩૪
કરણુ પરત્વે કાર્ય	૨૯-૩૧	૩૪
ભદ્રા દોષ	૩૨	૩૫
ભદ્રા દોષ પરિહાર	૩૩	૩૫
ભદ્રાનાં નામ	૩૪	૩૫
ભદ્રામાં કાર્ય	૩૫	૩૫
ભદ્રાનો સર્પિણી વૃશ્ચિકી ભેદ	૩૬	૩૫
ભદ્રાવાસ અતે ફલ	૩૭-૪૨	૩૫-૪૦
મંકરણુ ૨ લું વાર મંકરણુ	૪૩-૯૫	૪૧-૫૬
વાર સંજ્ઞા	૪૩	૪૧
વાર પરત્વે કાર્ય	૪૪-૪૬	૪૧
વાર પ્રવૃત્તિ	૪૭-૪૮	૪૧-૪૨
સંક્રાન્તિ પરત્વે વારના ચારભનો ભેદ	૪૯-૫૦	૪૨
શુભકર વાર	૫૧	૪૨
હોરા	૫૨	૪૪
દિવસનાં ચોમડીયાં	૫૩	૪૪

વિષય	માસિક	પૃષ્ઠિક
રાત્રિનાં ચોપડીયાં	૫૪	૪૬
વાર પગલે વળતું ચોપડીયાં	૫૫-૫૭	૪૬-૪૭
શુભ ચોપડીયાં	૫૮	૪૭
ઝાપા લગ્ન મુહૂર્ત	૫૯-૬૧	૪૭-૪૯
દ્વાદશ અંશુલ ચંદ્રની સિદ્ધ ઝાપા	૬૨-૬૩	૪૯-૫૦
વિજય મુહૂર્ત	૬૪	૫૧
શિવા લિખિત મુહૂર્ત	૬૫-૮૭	૫૧-૫૫
અર્ધ પ્રહર	૮૮	૫૫
કાલવેશ	૮૯	૫૫
કુલિક	૯૦	૫૫
ઉપકુલિક	૯૧	૫૫
કંટક	૯૨-૯૩	૫૫
ધમરુલ	૯૪-૯૫	૫૬
પ્રકરણ ૩ જી નક્ષત્ર પ્રકરણ	૯૬-૨૫૦	૫૭-૧૨૪
નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા	૯૬-૧૦૦	૫૭
નક્ષત્રના વર્ણ (ચરણ વ્યુહ)	૧૦૧-૧૦૭	૫૮
નક્ષત્રોની સંખ્યા અને કાર્ય	૧૦૮-૧૧૨	૫૮-૫૯
ઉર્ધ્વમુખ નક્ષત્રો	૧૧૩-૧૧૪	૫૯
અધોમુખ નક્ષત્રો	૧૧૫-૧૧૬	૫૯
તિર્થંગમુખ નક્ષત્રો	૧૧૭-૧૧૮	૫૯
નક્ષત્રોની યોનિ	૧૧૯-૧૨૦	૬૦
યોનિ વૈર	૧૨૩-૧૨૪	૬૦
ધુન્ધ	૧૨૫-૧૨૮	૬૦
મજ્જ	૧૨૯-૧૩૨	૬૧
નાદી	૧૩૩-૧૩૭	૬૫
નક્ષત્રોની રાશિ	૧૩૮-૧૪૯	૬૫-૬૬
વર્ગ	૧૫૦-૧૫૨	૬૬
રાશિ પરતે વર્ણ	૧૫૩-૧૫૬	૬૬-૬૭
મહ મૈત્રી	૧૫૯	૬૭
મહ સત્વતા	૧૬૦	૬૭
કાલ યોગ (વાર નક્ષત્રથી)	૧૬૧	૬૯

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

ପୃଷ୍ଠା

ପ୍ରଥମ ଭାଗ	୧୬୨	୧୬
ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ	୧୬୩	୧୭
ତୃତୀୟ ଭାଗ	୧୬୪-୧୬୫	୧୭
ଚତୁର୍ଥ	୧୬୬-୧୬୭	୧୭
ପଞ୍ଚମ (ପ୍ରଥମ ବିଭାଗ)	୧୬୮	୧୭
ଷଷ୍ଠ ଭାଗ	୧୬୯	୧୭
ସପ୍ତମ	୧୭୦-୧୭୧	୧୭
ଅଷ୍ଟମ (ଦ୍ୱିତୀୟ)	୧୭୨-୧୭୩	୧୭
ନବମ, ଦଶମ ଓ ଓଢ଼ିଆ (ତୃତୀୟ ବିଭାଗ)	୧୭୪-୧୭୫	୧୭
ଅନ୍ତରାଳ		
ଏକାଦଶ (ତୃତୀୟ ବିଭାଗ ଓ ଓଢ଼ିଆ)	୧୭୬	୧୭
ଦ୍ୱାଦଶ	୧୭୭	୧୭
ତ୍ରୟୋଦଶ	୧୭୮-୧୭୯	୧୭-୧୮
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ	୧୮୦-୧୮୧	୧୮-୧୯
ପଞ୍ଚଦଶ-ଷୋଡ଼ଶ	୧୮୨-୧୮୩	୧୯
ସପ୍ତଦଶ ଓଠିଆ	୧୮୪	୧୯
ଅଷ୍ଟଦଶ ଓଠିଆ	୧୮୫-୧୮୬	୧୯-୨୦
ନବମ ଓଠିଆ	୧୮୭	୨୦
ଦଶମ ଓଠିଆ	୧୮୮	୨୦
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୧୮୯-୧୯୦	୨୦
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୧୯୧-୧୯୨	୨୦-୨୧
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୧୯୩	୨୧
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୧୯୪	୨୧
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୧୯୫-୧୯୬	୨୧-୨୨
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୧୯୭-୧୯୮	୨୨-୨୩
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୧୯୯	୨୩
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୦୦-୨୦୧	୨୩
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୦୨-୨୦୩	୨୩
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୦୪	୨୩
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୦୫	୨୩
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୦୬-୨୦୭	୨୩-୨୪
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୦୮-୨୦୯	୨୪-୨୫
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୧୦-୨୧୧	୨୫-୨୬
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୧୨-୨୧୩	୨୬-୨୭
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୧୪-୨୧୫	୨୭-୨୮
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୧୬-୨୧୭	୨୮-୨୯
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୧୮-୨୧୯	୨୯-୩୦
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୨୦-୨୨୧	୩୦-୩୧
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୨୨-୨୨୩	୩୧-୩୨
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୨୪-୨୨୫	୩୨-୩୩
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୨୬-୨୨୭	୩୩-୩୪
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୨୮-୨୨୯	୩୪-୩୫
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୩୦-୨୩୧	୩୫-୩୬
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୩୨-୨୩୩	୩୬-୩୭
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୩୪-୨୩୫	୩୭-୩୮
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୩୬-୨୩୭	୩୮-୩୯
ଓଢ଼ିଆ ଓଠିଆ	୨୩୮-୨୩୯	୩୯-୪୦

વિષય	માર્ગક	પૃષ્ઠક
ધનિષ્ઠા પંચક	૨૩૨-૨૩૫	૧૧૦
રવિયોગ	૨૩૬-૨૪૨	૧૧૧
સિદ્ધિયોગ	૨૪૪-૨૫૮	૧૧૪-૧૧૬
પ્રકરણ ૪ થુ' ચઢ પ્રકરણ	૨૫૧-૨૬૬	૧૨૫-૧૨૬
મહોનો રાસિ ભોગવવાનો સમય	૨૫૧-૨૫૨	૧૨૫
મહ જોયર	૨૫૩-૨૫૮	૧૨૫
નાની પનોતી	૨૫૬-૨૬૦	૧૨૫
ગોટી પનોતી	૨૬૧	૧૨૬
મંગલ આદિના વકી ગતિના દિવસો	૨૬૨	૧૨૬
" " અતિચાર ગતિ "	૨૬૩-૨૬૫	૧૨૬
શનિ મંગળનું વિશેષ	૨૬૬-૨૬૭	૧૨૬
અસ્ત વિચાર	૨૬૮	૧૨૬
મહ જોયર ફળ	૨૬૯	૧૨૬
પ્રકરણ ૫ મુ' રાશી પ્રકરણ	૨૭૦-૩૦૪	૧૨૭-૧૪૩
ચંદ્રબલ પ્રજ્ઞા	૨૭૦-૨૭૧	૧૨૭
તારાબલ પ્રજ્ઞા	૨૭૨	૧૨૭
તારાગણના પ્રકાર	૨૭૩	૧૨૭
તારા ભેદ (ઉત્તમ તારા)	૨૭૪	૧૨૭
મૂંઢનાં નિષિદ્ધ (મધ્યમ) તારા	૨૭૫	૧૨૮
વળ્ય (અધમ) તારા	૨૭૬	૧૨૯
અશુભ ચંદ્રમાં ભાર અવસ્થા ભેદ	૨૭૭-૨૮૧	૧૩૦
ચંદ્રનો અંગમાં વાસ	૨૮૨-૨૮૬	૧૩૩
ચંદ્રનો વાસ	૨૮૭-૨૮૯	૧૩૫
રાસિ પરત્વે ચંદ્રનો દિશાઓમાં વાસ	૨૯૦-૨૯૨	૧૩૬
ધટિકા પરત્વે દિશિદિગ્વાસ	૨૯૩-૨૯૫	૧૩૭
શયી રવિ ચક્ર	૨૯૬-૨૯૭	૧૩૭-૧૩૮
ચંદ્રોદય ફળ	૨૯૮-૩૦૧	૧૩૮-૧૩૯
ચંદ્રનું નગરાદિ વાસ ફળ	૩૦૨-૩૦૪	૧૩૯
પ્રકરણ છઠું મુહૂર્ત પ્રકરણ	૩૦૫-૮૧૩	૧૪૪-૩૮૯
મર્મોધાન મુહૂર્ત	૩૦૫	૧૪૪
સીમંત "	૩૦૬-૩૦૭	૧૪૪

વિષય

ગાથાંક

પૃષ્ઠાંક

સૂત્રિકારનાન સુદ્ધર્ત	૩૦૮-૩૦૯	૧૪૫
ઝરમર ઝરની	૩૧૦	૧૪૭
ગંડાત ફલ	૩૧૧	૧૪૮
આત્મેષા જન્મ વિચાર	૩૧૨-૩૧૫	૧૫૪-૧૫૬
મૂળ જન્મ વિચાર	૩૧૬-૩૨૧	૧૫૬-૧૫૮
કુલસંહાર યોગ	૩૨૨	૧૫૯
મૂલ પુરુષાકાર ચક્ર	૩૨૩-૩૨૫	૧૬૦
મૂલ ચરણ વિચાર	૩૨૬	૧૬૧
મૂલ વૃક્ષાકાર ચક્ર	૩૨૭-૩૩૦	૧૬૧-૧૬૨
મૂલ સ્ત્રી ચક્ર (સ્ત્રીયાકાર ચક્ર)	૩૩૧-૩૩૪	૧૬૩
મૂલચરણ વિચાર (સ્ત્રી)	૩૩૫	૧૬૪
ભરજન્મ યોગ	૩૩૬-૩૩૭	૧૬૪-૧૬૫
પુરુષાકાર ચક્ર	૩૩૮-૩૪૦	૧૬૮
સ્ત્રીયાકાર ચક્ર	૩૪૧-૩૪૨	૧૬૯
શ્વનિચક્ર	૩૪૩-૩૪૭	૧૬૯-૧૭૦
જન્મ કુંડલીનાં ફળ	૩૪૮-૩૫૯	૧૭૧-૧૭૨
રતનપાન સુદ્ધર્ત	૩૬૦	૧૭૨
પાલકારોહણ	૩૬૧	૧૭૨
નામકરણ સુદ્ધર્ત	૩૬૨-૩૬૩	૧૭૨
અન્નપ્રાશન	૩૬૪-૩૬૫	૧૭૩
કર્ણવેષ	૩૬૬-૩૬૭	૧૭૩
દંતોત્પત્તિ	૩૬૮-૩૭૧	૧૭૪
મુંડન (ચૌલ)	૩૭૨-૩૭૩	૧૭૫
વિધારંભ	૩૭૪-૩૭૭	૧૭૭-૧૭૮
દીક્ષા	૩૭૮-૩૭૯	૧૭૮
દોષ	૩૮૦-૩૮૧	૧૮૧
જનોષ્ઠ	૩૮૨-૩૮૪	૧૮૨-૧૮૩
વિવાહ-ભકુટ	૩૮૫	૧૮૪
શશિમેલાપક	૩૮૬-૩૮૭	૧૮૪
નવપંચક	૩૮૮	૧૮૪
પ્રીતિષદાષ્ટક	૩૮૯	૧૮૪

વિષય	માધ્યક	પૃષ્ઠાંક
ધનિષ્ઠા પંચક	૨૭૨-૨૭૫	૧૧૦
રવિયોગ	૨૭૬-૨૪૨	૧૧૧
સિદ્ધિયોગ	૨૪૪-૨૫૮	૧૧૪-૧૧૬
મકરેણુ ૪ થુ' થઈ મકરેણુ	૨૫૧-૨૬૬	૧૨૫-૧૨૬
મહોનો રાશિ ભોગવવાનો સમય	૨૫૧-૨૫૨	૧૨૫
મહ ગોચર	૨૫૩-૨૫૮	૧૨૫
નાની પનોતી	૨૫૯-૨૬૦	૧૨૫
મોટી પનોતી	૨૬૧	૧૨૬
મંમલ આદિના વક્રી ગતિના દિવસો	૨૬૨	૧૨૬
“ “ અતિચાર ગતિ “	૨૬૩-૨૬૫	૧૨૬
શનિ મંમળનું વિશેષ	૨૬૬-૨૬૭	૧૨૬
અસ્ત વિચાર	૨૬૮	૧૨૬
મહ ગોચર ફળ	૨૬૯	૧૨૬
મકરેણુ ૫ મુ' રાશી મકરેણુ	૨૭૦-૩૦૪	૧૨૭-૧૪૩
ચંદ્રખલ મચ્છા	૨૭૦-૨૭૧	૧૨૭
તારાખલ મચ્છા	૨૭૨	૧૨૭
તારાગણના પ્રકાર	૨૭૩	૧૨૭
તારા ભેદ (ઉત્તમ તારા)	૨૭૪	૧૨૭
મૂકનમાં નિષિદ્ધ (મખમ) તારા	૨૭૫	૧૨૮
વખમ (ખમ) તારા	૨૭૬	૧૨૯
અશુભ ચંદ્રમાં ભાર અવસ્થા ભેદ	૨૭૭-૨૮૧	૧૩૦
ચંદ્રનો અંમમાં વાસ	૨૮૨-૨૮૬	૧૩૩
ચંદ્રનો વાસ	૨૮૭-૨૮૯	૧૩૫
રાશિ પરત્વે ચંદ્રનો દિશાઓમાં વાસ	૨૯૦-૨૯૨	૧૩૬
ધટિકા પરત્વે દિશ્વિદિગ્વાસ	૨૯૩-૨૯૫	૧૩૭
શયી રવિ ચક્ર	૨૯૬-૨૯૭	૧૩૭-૧૩૮
ચંદ્રોદય ફળ	૨૯૮-૩૦૧	૧૩૮-૧૩૯
ચંદ્રનું નગરાદિ વાસ ફળ	૩૦૨-૩૦૪	૧૩૯
મકરેણુ છઠું મુહૂર્ત મકરેણુ	૩૦૫-૮૧૩	૧૪૪-૩૮૯
મર્માધાન મુહૂર્ત	૩૦૫	૧૪૪
શ્રીમંત “	૩૦૬-૩૦૭	૧૪૪

ગાથાંક	પૃષ્ઠાંક
૪૬૭	૨૧૬
૪૬૮-૪૭૦	૨૧૬
૪૭૧-૪૮૩	૨૧૬-૨૧૮
૪૮૪-૪૯૪	૨૧૮-૨૧૯
૪૯૫-૪૯૮	૨૨૦
૪૯૯-૫૦૨	૨૨૧
૫૦૩-૫૦૪	૨૨૨
૫૦૫-૫૦૬	૨૨૨
૫૦૭-૫૧૦	૨૨૨-૨૨૩
૫૧૧-૫૧૨	૨૨૩
૫૧૩-૫૧૪	૨૨૩
૫૧૫-૫૧૭	૨૨૩
૫૧૮-૫૨૦	૨૨૩-૨૨૪
૫૨૧-૫૨૨	૨૨૪
૫૨૩-૫૨૬	૨૨૫
૫૨૭-૫૨૮	૨૨૫
૫૨૯-૫૩૦	૨૨૫
૫૩૧-૫૩૨	૨૨૭
૫૩૩-૫૩૪	૨૨૮
૫૩૫-	૨૨૮
૫૩૮	૨૩૩
૫૪૦-	૨૩૩
.	૨૩૩
.	૨૩૭
૫૪	૨૩૭
૫૪૮	૨૪૩
૫	૨૪૩
૫૫૮	૨૪૪
૫૬	૨૪૫-૨૪૬
	૨૪૬
	૨૪૮
	૨૪૯

વિષય	ગાંધીક	પૃષ્ઠીક
વૈર પદાષ્ટક	૩૬૦	૧૮૫
વરપ કાકુટ	૩૬૬	૧૮૫
વૈર કાકુટ	૩૬૨-૩૬૩	૧૮૫
કન્યા વિચાર	૩૬૪-૩૬૭	૧૮૫
વાગ્દાન મુદ્દત	૩૬૮-૪૦૦	૧૮૫-૧૮૬
વિવાહે ત્યાગ્ય (દાષાદિ)	૪૦૧-૪૦૫	૧૮૦-૧૮૧
વિવાહે માલ્ય (ગુણાદિ)	૪૦૬	૧૮૧
ન્યેષ્ઠ માસ વિચાર	૪૦૭-૪૦૮	૧૮૧
ચેત્યાદિ માસ વિચાર	૪૦૯	૧૮૧
મહાબલ વિચાર	૪૧૦	૧૮૧
રવિબલ વિચાર	૪૧૧	૧૮૧
ગુરુ બલ વિચાર	૪૧૨	૧૮૧
ચંદ્ર બલ વિચાર	૪૧૩	૧૮૧
મહા પૂજા પ્રકાર	૪૧૪-૪૧૫	૧૮૨
વિવાહે તિથ્યાદિ શુદ્ધિ	૪૧૬-૪૧૭	૧૮૫
નક્ષત્ર	૪૧૮-૪૧૯	૧૮૭
વિવાહે પુખ્ત નિર્ણય	૪૨૦	૧૮૮
કાલપદ ચક્ર	૪૨૧-૪૨૮	૨૦૦
વિવાહે નિષિદ્ધ ઓયો દશમો રવિચોગ	૪૨૮-૪૩૨	૨૦૩
લગ્ના	૪૩૩-૪૩૬	૨૦૫
લગ્ના રૂઠ	૪૩૭	૨૦૬
પાત	૪૩૮-૪૪૦	૨૦૭
પાત રૂઠ	૪૪૧-૪૪૩	૨૦૮
મુતિ	૪૪૪-૪૪૫	૨૦૯
નક્ષત્ર વેધ (પચ્ચલકાકા)	૪૪૬-૪૪૭	૨૦૯-૨૧૦
પાદાન્તર વેધ (પચ્ચલકાકા)	૪૪૮-૪૪૯	૨૧૦-૨૧૧
રવિવામ વેધ	૪૫૦-૪૫૧	૨૧૧
ચંદ્રવામ વેધ	૪૫૨	૨૧૫
ગુરુ વામ વેધ	૪૫૩	૨૧૫
વેધ રૂઠ	૪૫૪	૨૧૫
દાષ	૪૫૫-૪૫૬	૨૧૬

વિષય

ગ્રાંથક

પૃષ્ઠાંક

કૃપચક્ર	૫૭૪	૨૫૨
વાગીશાપણ (આરામ ઘાન)	૫૭૫	૨૫૫
ધાન્ય સંપ્રદ	૫૭૬	૨૫૭
પ્રતિષ્ઠા મુદ્દત	૫૭૭-૫૭૮	૨૫૭-૨૫૮
„ જૈન પ્રતિષ્ઠા મુદ્દત	૫૮૦-૫૮૧	૨૫૮
જ્યોત્ષ્ણ સેવાનું મુદ્દત	૫૮૨-૫૮૩	૨૫૮
પટ્ટી સજાકવાનું „	૫૮૪	૨૫૬
રોમમુક્તિરનાન	૫૮૫-૫૮૬	૨૫૬
નૂતન વસ્ત્ર પારણ	૫૮૦-૫૮૧	૨૫૬
વાસણ ખરીદવાનું મુદ્દત	૫૮૨	૨૫૬
પ્રેતક્રિયા	૫૮૩-૫૮૪	૨૬૦
સંગ્રહિત શીખવાનું મુદ્દત	૫૮૫	૨૬૦
નાટારંજ	૫૮૬	૨૬૦
જન્મ નમુન વલ્લભ	૫૮૭	૨૬૦
જટા રાખવાનું મુદ્દત	૫૮૮-૬૦૦	૨૬૦
પ્રથમ મરિયાપાન મુદ્દત	૬૦૧	૨૬૦
શુભ મહત્વ „	૬૦૨	૨૬૦
ખડખડ „	૬૦૩-૬૦૪	૨૬૧
હાથી ધોડા સેવાનું „	૬૦૫	૨૬૧
રાજદર્શન „	૬૦૬	૨૬૨
પ્રવાણ વસ્ત્રવિચાર	૬૦૭-૬૧૦	૨૭૩
શુદ્ધિયત	૬૧૧-૬૧૨	૨૭૩
વિદ્યાશુદ્ધ	૬૧૩-૬૧૪	૨૭૫
શુભપરિહાર	૬૧૫-૬૧૮	૨૭૫-૨૭૬
નિશિવાર નક્ષત્ર પગલે શુભ	૬૧૬-૬૨૨	૨૭૮
તિથિપગલે શુભ અને પાશ	૬૨૩-૬૨૪	૨૮૦
વાર પગલે „	૬૨૫-૬૨૬	૨૮૦
ધોરિની	૬૨૭-૬૨૮	૨૮૨-૨૮૩
અર્ધપ્રહરી ધોરિની	૬૨૯	૨૮૩
પરિહાર ધોરિની	૬૩૧-૬૩૨	૨૮૩-૨૮૪
પ્રજ્ઞા	૬૩૩-૬૩૪	૨૮૫-૨૮૬

વિષય	ગાથાક	પૃષ્ઠાક
અયાણે વજ્યં તિથિ નક્ષત્ર	૬૩૬-૬૪૦	૨૮૬
ઉત્તમ આણ તિથિ વાર નક્ષત્ર ઉત્તમ	૬૪૧-૬૪૨	૨૮૮
મધ્યમ " " "	૬૪૩	૨૮૮
નિષિદ્ધ તિથિ વાર નક્ષત્ર	૬૪૪-૬૪૮	૨૮૮
અસ્થાન	૬૪૯-૬૫૧	૨૯૬-૨૯૭
લાલાટિક દોષ	૬૫૨-૬૫૪	૨૯૮
પંચતત્ત્વ	૬૫૫-૬૫૬	૩૦૦
પંચ સ્વર ફલ	૬૫૭-૬૫૯	૩૦૦
શિવચક્ર	૬૬૦-૬૬૫	૩૦૪-૩૦૫
રાહુચક્ર	૬૬૬-૬૬૭	૩૦૭
અર્ધપ્રહરરાહુ	૬૬૮-૬૬૯	૩૦૮
પંથા રાહુચક્ર	૬૭૦-૬૮૩	૩૦૯-૩૧૦
યુધ્ધે વિશેષ	૬૮૪-૬૮૫	૩૧૩-૩૧૪
કુલાકુલ નક્ષત્ર વ્યતે તેમનું ફલ	૬૮૬-૬૮૯	૩૧૪
સૂર્ય કાલાનલ ચક્ર	૬૯૦-૬૯૭	૩૧૫-૩૧૬
ચંદ્ર કાલાનલ ચક્ર	૬૯૮-૭૦૦	૩૧૬
યમદંડાચક્ર	૭૦૧-૭૦૩	૩૧૬
નરચક્ર (ખારવાહન)	૭૦૪-૭૦૬	૩૧૭
" (નવવાહન)	૭૦૭-૭૧૪	૩૧૭-૩૧૮
વારુણ પ્રહરણ ગામ સાથે લેણદેણ	૭૧૫-૭૧૬	૩૨૧
ગામ વાસ ફળ	૭૧૭-૭૨૪	૩૨૧
શુન્યવાસ	૭૨૫-૭૨૬	૩૨૨-૩૨૬
ગૃહારંભ સુહર્ત	૭૩૦-૭૩૧	૩૨૬-૩૨૭
દાર નિર્ણય	૭૩૩-૭૩૫	૩૨૭
પૃથ્વી સુતી કે ખેડી ?	૭૩૬-૭૩૭	૩૨૭
ગૃહારંભે રાહુચક્ર	૭૩૮-૭૪૦	૩૨૭-૩૪૩
દાર સુહર્ત	૭૪૧-૭૪૩	૩૪૩
ગૃહ પ્રવેશ	૭૪૪-૭૪૫	૩૫૫
ગૃહ પ્રવેશે કલશચક્ર	૭૪૬-૭૪૯	૩૫૭-૩૫૮
રવિવાસ વામાર્ક	૭૫૦-૭૫૪	૩૫૯
ધરમાં ચૂસો કરવાનું સુહર્ત	૭૫૫-૭૫૬	૩૬૪

વિષય	તારીખ	પૃષ્ઠા
ધર પાઠગ નિષિદ્ધ વસ્તુ	૭૫૭	૩૬૪
લેણદેણ પ્રશ્ન આશ્રમગ્રંથ	૭૫૮-૭૬૪	૩૭૧-૩૭૨
સ્વરોદયપદ્યાન	૭૬૫-૭૬૮અ	૩૭૪
મર્જ્યાન	૭૬૯	૩૭૭
સંતાન સંખ્યા	૭૭૦-૭૭૨	૩૭૭
રોગ પ્રશ્ન	૭૭૩-૭૭૪	૩૭૮
રોગ પ્રશ્ન ઉપક્રમયોગ	૭૭૫-૭૭૬	૩૭૯
,, ત્રિનાદી ચક્ર	૭૭૭-૭૭૯	૩૭૯
ભાત ચંક્ર	૭૮૦-૭૮૨	૩૮૦
રોગે ભાત વિચાર	૭૮૩-૭૮૪	૩૮૨
સર્પદંડ વિચાર	૭૮૫-૭૮૪	૩૮૨-૩૮૩
વારકષ્ટાવલી	૭૮૫-૭૮૬	૩૮૬
નકષત્રે કષ્ટાવલી	૭૮૭-૮૦૦	૩૮૬-૩૮૭
વાર નકષત્ર કષ્ટાવલી	૮૦૧-૮૧૧	૩૮૭-૩૮૮
ન૦૯ પશુભાષ	૮૧૨-૮૧૩	૩૮૯
મકરંજુ ૭ મું યોગ મકરંજુ	૮૧૪-૮૧૮	૩૯૦-૪૪૦
મતકલિથી કાલમજુના	૮૧૪	૩૯૦
ધુમ પ્રમાણ	૮૧૫	૩૯૦
એક પંચાંગ ઉપરથી બીજું પંચાંગ		
બનાવવાની રીત	૮૧૬-૮૨૦	૩૯૦-૩૯૧
વાર જ્ઞાન	૮૨૧	૩૯૩
નકષત્ર જ્ઞાન	૮૨૨	૩૯૪
યોગ જ્ઞાન	૮૨૩-૮૨૪	૩૯૪
અધિક માસ જ્ઞાન	૮૨૫-૮૩૦	૩૯૪-૩૯૫
વર્ષના રાત્રિદિ	૮૩૧-૮૩૩	૩૯૬-૩૯૯
દિનમાન સાધન	૮૩૪-૮૪૪	૪૦૦-૪૦૧
દિનમાન રાત્રીમાનનો શુદ્ધિક્રમ	૮૪૫-૮૫૦	૪૦૪
સન્ન પ્રમાણ	૮૫૧-૮૫૩	૪૦૫
ધટિકા સાધન	૮૫૪-૮૫૮	૪૦૬-૪૦૭
પ્રકારાન્તરે ધટિકાસાધન	૮૫૯-૮૬૧	૪૦૭
મતરાત્રીમાન સાધન	૮૬૨-૮૬૮	૪૦૭-૪૦૮

વિષય

આયાક

પૃષ્ઠાંક

સંવત્સર નામ	૮૬૯-૮૭૩	૪૧૧
ગુરુ નક્ષત્ર ક્ર્મ	૮૭૪-૮૭૬	૪૧૩
સંવત્સર ક્ર્મ	૮૭૭-૮૭૮	૪૧૩
મેઘનાં નામ અને ક્ર્મ	૮૭૯-૮૮૧	૪૧૪
શક્તિશ્રી ચક્ર	૮૮૨-૮૮૬	૪૧૪
વર્ષના સ્તંભ	૮૮૭	૪૧૫
ગ્રહણ વિચાર	૮૮૮-૮૯૭	૪૧૬-૪૧૭
અગસ્ત્યોદય વિચાર	૮૯૮	૪૧૭
વર્ષ ક્રુવાંક	૮૯૯	૪૧૮
વિધાનયન (વસા)	૯૦૦-૯૦૨	૪૧૮-૪૧૯
આયબ્ધ	૯૦૩-૯૦૭	૪૧૯
વર્ષ દિન સંખ્યા વિચાર	૯૦૮	૪૨૧
નક્ષત્રોનાં આગ્નેયાદિ મંડળ	૯૦૯-૯૨૭	૪૨૧-૪૨૨
સંક્રાન્તિ ક્ર્મ	૯૨૮-૯૩૬	૪૨૩-૪૨૪
સંક્રાન્તિ વખતના ચંદ્રનું ક્ર્મ	૯૩૭-૯૪૮	૪૨૬-૪૨૭
સંક્રાન્તિનાં નામ સુહૃત્તાદિ	૯૪૯-૯૬૦	૪૩૦-૪૩૨
સંક્રાન્તિની ધરી ઉપરથી સુભિષ્ણાદિ	૯૬૧-૯૬૨	૪૩૩
જ્ઞાન		
આદ્રા પ્રવેશ	૯૬૩	૪૩૫
પાંચ વાર ક્ર્મ	૯૬૪-૯૬૫	૪૩૫
શુક્રચાર ઉદયાસ્તાદિક	૯૬૬-૯૭૬	૪૩૫-૪૩૬
મેઘજ્ઞાન ત્રિનાડી ચક્ર	૯૭૭	૪૩૬
ગુરુ અતિચાર ક્ર્મ	૯૭૮	૪૩૭
કેટલાક વર્ષા યોગ	૯૭૯-૯૮૦	૪૩૭
અમાવાસ્યા યોગ	૯૮૧-૯૮૨	૪૩૮
તિથિ ક્ર્મ ચૈત્રાદિ માસ પરત્વે ક્ર્મ	૯૮૩-૯૯૭	૪૩૮-૪૩૯
મંથાલંકાર	૯૯૮-૯૯૯	૪૩૯

પ્રસ્તાવના

પ્રસ્તુત ગ્રંથ હીરકલ્પશ તેના કર્તા મુનિશ્રી હીરકલ્પના નામથી હીરકલ્પશ નામે રજુ કરવામાં આવે છે. આમ કરવામાં આશય એ છે, કે ગ્રંથનું ગ્રંથકારે પોતે આપેલું નામ અમારા જાણવામાં નથી. ગ્રંથની અંતરંગ બહીરંગ પરીક્ષા કરતાં જોતિષહીર નામ ઉપજાવી શકાય છે ખરૂં, પણ શ્રી હીરવિજયજી મહારાજની કૃતિ જોઈશહીરના નામે ઉપલબ્ધ થતી હોઈ ભ્રમ ઉત્પન્ન થવાની પણ શક્યતા રહે છે. તેથી જેમ સંસ્કૃત સાહિત્યમાં પરિપાટી છે, તેમ આ ગ્રંથ પણ ગ્રંથકારના નામથીજ હીરકલ્પશ નામે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં માઘ કવિના શિશુપાલવધને “માઘ કાવ્ય” તેમજ ભટ્ટી કવિના કાવ્યને “ભટ્ટીકાવ્ય” તરીકેજ પ્રસિદ્ધિ મળેલી છે, તેમ આ ગ્રંથને પણ હીરકલ્પશ નામથીજ પ્રસિદ્ધિ મળેલી હતી, અને અહીં પણ તેને કાયમ રાખી હીરકલ્પશ નામે જ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું છે.

ગ્રંથકાર

આ ગ્રંથ જુની ગુજરાતી ભાષામાં ફહાઓમાં તેના કર્તાએ લખ્યો છે. અને તેમાં ગ્રંથકારનું કવિત્વ સ્ફુટ થાય છે. ઘણી વખત સંસ્કૃત શ્લોકોમાં પણ જ્યોતિષિક હકીકત રજુ કરવા જતાં કિલ્લતા આવી જાય છે. જ્યારે અહીં ગ્રંથકારે કુશળતા બતાવી કિલ્લતાને દૂરજ રાખી છે, અને કવિના નામને સાર્થક કર્યું છે.

આમ તો ગ્રંથકાર જુની ગુજરાતી ભાષાના કવિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે જ, તેમની કૃતિઓ પણ તેમને કવિ તરીકે સાબીત કરી શકે છે. આ ગ્રંથ જોવાથી આ હકીકત વધુ સ્પષ્ટ થશે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના કર્તા મુનિશ્રી હીરકલ્પશ મહારાજ છે. તેઓએ આ ગ્રંથમાં પોતાનું નામ ઠેરઠેર મૂકેલું છે. તેઓ પોતે જ્યોતિષી હોવાનું ગૌરવ ધરાવતા હતા. કારણકે જ્યારે ત્યારે તેઓએ “જોતિષહીર” એમ પોતાની જ્યોતિષી તરીકે ગર્વપૂર્વક રજુ-આત કરી છે.

આ અંથમાં તેમની ઝોળખાણ સંબંધી બીજું કશું મળતું નથી કારણ અથ અધૂરો (નહીં જેવો લાગ રહી ગયો છે. કદાચ અંથાલંકાર માત્ર જ બાકી છે) છે પરંતુ તેમના બીજા અંથમાં તેમણે પોતાની પૂરી ઝોળખાણ આપી છે. ત્યાં તેઓ લખે છે કે:—

(હાલ ધત્તારી ચઉપ્પરી છહિલી)

શાસનનાયક વીર જિણેસર, પૂજે જઈ નિતુ ચંદન કેસરિ,
તસ પટિ સોહમ વસિ,
શુભ વરણુઈ બહુ ઠંઈ ન જાણુઈ ચાપા વયગ કુમરની જાણુ,
ખરતરગછિ પ્રથાસિ.
શ્રી જિણુમાણિકસૂરિ શરેપાટ, નામ જપતા હુઈ ગહગાટ,
શ્રી જિણુચંદ સૂરિંદ
જસુ નામિઈ મવિ વાદી બાજઈ કેસરિની પરિ શુદ્ધિ ગાજઈ,
રાજઈ મુણિવર વૃદ
શ્રી સાગરચંદ્રસૂરિ આચારિજ જીએ ક્રીયા મોટા જગી કારિજ,
જિણિ બિયાપિ કુરીલ
યાપિઈ શીલવત ગણનાયક એ છઈ મહીપતિ મોટાં વાયક,
પાઈ નમઈ જસુ લીલ
મહિમરાજ વાયક તસુ શીશ પાટિ તાસુ વલિ વાણારીન,
દયાસાગર તસુ નામ
તાસુ સીસ પદવી વાણારી ન્યાનમંદિર શરે મહા વિચારી,
પુહવી મારી મામ
મહીયલિ તામ પાટિ વિખાય શરેથી દેવતિલક ઉવચાય,
તાસુ સીંગ મુખદાય
હર્ષપ્રભુ નામઈ મુનિરાય, હીરકેલરા તમ સીસ રહાય
પામી મુગુરે પચાય
મંવત સોલહસઈ ચઉવીસ માહી પૂનિમ બુધ સારીસ,
પુષ્પ નક્ષત્રઈ લેહ.

દેશ સવાલખ નયરી જેહ ધર્મ તણુઉ જિહાં વાધ્યુ નેહ,
તિહાં કીધ અઉપય એહ.

ઇતિશ્રી સમકિત કૌમદિ ચરીય મધં સંખેપધં એ ઉદ્ધરિય,
વિસ્તરિ ગુરુસુષિ વાણિ.

લણુઈ ગુણુઈ જે સુણુઈ અહોનિશિ, ઘરિ બઈઠાં તસુથાઈ સવિવસિ,
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણુ.

—સમ્યક્ત્વકૌમુદી રાસ

ઢાલ ઇકવીસાની

શ્રી ખરતરે ગણુહર ગુરુ ગોયમ સમઉ નિતિ ઉઠોરે
જિણુચંદ સૂરિ પયનમો
તસુ ગચ્છઈ રે સંપ્રતિ પાઠક ગુણુનિલઈ વડગાદી રે
શ્રી વિજયરાજ વસુધા તિલઉ.

છંદ.

વસુધા તિલઉ તસ સીસ ઘોલઈ સંઘનઈ આગ્રહ કરી
દિસઈ સવાલિખ મે(હ)ક નયરા સદા જય આણુંદ ભરી
સંવત સોલેસે છત્રીસઘ ણીજ આસો વદિ કથા
તિહ કહિય સિંહાસણુ બત્રીસી હીરકલસ સુણી યથા
ઈણી ચરિત્તેરે દૂહા ગાહા અઉપઈ સહુ અંકેરે બાવીસ સઘં
કંઈ અધિકઉ ઉછઉ જે ભાસિઉ અલી, તે સદગુરુ પાએ
નમિ પાંમઉ વલી.

—સિંહાસણુ બત્રીસી

સોલહસૈ સત્તોતર વાસ કર્ણપુરી નયરી ઉલ્હાસ
જેઠિ પુનિમ ને બુધવારે શ્રી સંવેગિ ભેગ અવતાર.
ખરતર ગચ્છ સુવિહત સિણુગાર શ્રી જિનચંદ્રપૂરિ ગણુધાર
વાદીગંજન સિંઘ અપાર જેહનિ કોઈ તસ્યો ચૈકર
ગુરુશ્રી દેવાતલક ઉવઝાય હરખમણુ તસુ સીસ કહવાય
તિણુ સદગુરુનો આયસ લહી હીરકલસ એ ચોપઈ કહી.

—કુમતિવિધ્વંસ ચોપઈ

અંધકારનો સમય અને ગુરૂપરંપરા

અર્થાત્ તેઓ સત્તરમી સદીના આરંભમાં થયેલા ખરતર ગચ્છના નેન સાધુ હતા, અને તેમનો લેખનકાલ સંવત ૧૬૦૭ થી શરૂ થઈ સંવત ૧૬૪૩ સુધી પહોંચે છે તેમની ગુરૂ પરંપરા નીચે મુજબ છે

ખરતરગચ્છના શ્રી જિનમાણિકસૂરિની પાઠે

જિનચંદ્રસૂરિ—ગચ્છનાયક

માગરચંદ્રસૂરિ—આચાર્ય

માહિમરાજ—વાચક

હયાસાગર— ”

જ્ઞાનમંદિર—વાચક

દેવતિલક—ઉપાધ્યાય

હર્ષપ્રભુ—ગણિ

હીરકલથ—મુનિ

આ અંધકારના હાલમાં જેટલા અથો બાપુવા મળે છે, તેમના નામ અને રચનાકાલ નીચે મુજબ છે

	રચના મળત	અથનામ	રચના સ્થલ
૧	સંવત ૧૬૦૭	કુમતિ વિધ્વસ ચોપાઈ કર્ણપુરી(હાલનું નાગોર)	
૨	” ૧૬૧૩	આરાધના ચોપાઈ	
૩	” ૧૬૧૬	નાતરા મળધી સંજ્ઞાપ	
૪	” ૧૬૧૮	મુનિપતિ ચરિત્ર ચોપાઈ—વીકાનેર (બીકાનેર)	
૫	” ૧૬૨૨	સ્વપ્ન સંજ્ઞાપ	રાજલહેસર
૬	” ૧૬૨૪	સમ્યક્ત્વ દોમુદી રાસ સવાલખ દેશ (મેવાડ)	
૭	” ૧૬૩૨	જંબૂ ચોપાઈ—	વામડે નગર
૮	” ૧૬૩૬	સિદ્ધામન બત્રીમી—મવાલાખ દેશ (મેડતા)	
૯	” ૧૬૪૩	છત્ર દાત—મવાદ	વીકાનેર

દોમુદ મોહનલાલ દસીયદદેશાર્જના “નેન ગુર્જર દવિઓ” ના આધારે ઉપર પ્રમાણે અંધકારના બીજા અથો તથા સાહિત્ય પ્રવૃત્તિનો ખ્યાલ મળી શકે છે. અંધકારનું લેખનકાર્ય લગભગ

છત્રીસ વર્ષ પર્યંત ચાલ્યું છે. અને તેમનો તે સમયનો વિહાર લગલગ મારવાડની દક્ષિણ સરહદ, મેવાડ તથા ળીકાનેર પર્યંત હોય તેમ કરે છે. તેમના અંથોમાં તેમણે જણાવેલાં અંત્યપૂર્તિ સમયનાં સ્થળો (અંતકારે તે તે ગામના સંબંધે ઉપદેશવા અંથો રચ્યા હોય તેવો ખ્યાલ ઊભો થાય છે. અને અંથાલંકારમાંથી તેને પુષ્ટિ-જનક ઉદ્ભવ પામી શકે છે) આ હકીકતની સાબિતી આપે છે. તેમજ આગળ ગાણિતિક પદ્ધતિથી સાબિત પણ કરવામાં આવ્યું છે.

આમ તેમના સાધુજીવનની હકીકત મળી આવે છે. પરંતુ તેમના પૂર્વાશ્રમનું કંઈ પણ જાણવા મળતું નથી.

શ્રીયુત દેશાઈએ પોતાના અંતમાં પ્રસ્તુત અંતને જ્યોતિષ-સાર તરીકે દર્શાવ્યો છે, અને તે હીંદી રૂઢીમાં છે, તેમ જણાવ્યું છે.

જોઈશહીર અને જ્યોતિષસાર

જોઈશહીર નામથી જે અંતની ગણના કરવામાં આવે છે, તેને જ જ્યોતિષસાર પણ કહેવામાં આવે છે. આ એક ૨૮૭ ગાથાનું પ્રાકૃત પ્રકરણ છે. પ્રાચીન જ્યોતિષ અંથોમાં કેટલીક જગ્યાએ જ્યોતિષસાર નામથી પ્રમાણ તરીકેનાં ઉદ્ધરણો મળી શકે છે. તે ઉપરોક્ત જ્યોતિષસારથી બીજા અંતમાં છે, અને સંસ્કૃતમાં હોય છે. જ્યારે ઉપરોક્ત પ્રકરણ પ્રાકૃત છે. એટલે પ્રસિદ્ધ અહલાધવકાર ગણેશદેવજીના પિતા અને કેશવી પદ્ધતિના પ્રણેતા કેશવદેવજી શકે ૧૪૨૦ માં લખેલા મુદ્દર્તતત્ત્વ ઇત્યાદિની ગણેશદેવજી આદિની ટીકામાં ઉદ્ધૃત થયેલ જ્યોતિષસાર બુદ્ધિજનક છે.

પ્રસ્તુત અંતને જો જોઈશહીર કહીએ તો તે ચાલે તેમ છે, અને તેમ કરવામાં આપણને અંતકારનાજ શબ્દો ઉપયોગી થાય છે. પરંતુ ત્યાંના સંદર્ભે જોતાં “જ્યોતિષી હીર બોલ્યા” એ શબ્દાર્થ સાચો છે. એટલે તેને અંતનું નામ કરાવી દેવું ઉચિત નથી. જ્યારે અંતમાં આરંભે કે અંતે (અંત તો છેજ નહિ.) કયાંય જ્યોતિષસાર એમ પણ નામ જડતું નથી. એટલે શ્રીયુત મોહનલાલ દ. દેશાઈએ તેનું જ્યોતિષસાર નામ શાથી આપ્યું ?

તે સમજાતું નથી કદાચ કોઈ પોથી ઉપર તેનું તેનું નામ લખેલું હશે, અને તેથી તેમણે તેમ કંઈયું હોય તો બનવા ભેગ છે શ્રીયુત દેશાઈએ અંધરચનાકાલ જણાવ્યો નથી

આ અથ તેના કર્તાએ સંવત ૧૧૩૩ મા લખ્યો છે આને માટે અમારી પાસે બહીરંગ પ્રમાણ નથી, પણ અતરંગ પ્રમાણ છે જો અથની પુષ્પિકા હોત તો અથની સમાપ્તિ ક્યારે થઈ તે જરૂર મળત પણ કમલાગ્યે અમારી પાસે તે અથ નથી એટલે અમારે અથમાથીજ ચોધી કાઢવાનું રહ્યું છે

અંધરચના સમય

જ્યોતિ શાસ્ત્રની ગણિતશાખાના અથમા કર્તા અંધરચનાનો કાળ પોતાની મેળેજ દર્શાવે છે તેના ગણિતનો આરંભ કરતા તેને તે દર્શાવેલો પડે છે જો આમ ન હોય તો કોઈ પણ જગ્યાએ ઉદાહરણ કે બીજી પ્રક્રિયા અથવા પોતાની વિશેષ મુક્તિ બતાવતા તેનો વર્તમાનકાળ સવત થકે તે આડકતરી રીતે બતાવી નય છે પ્રસ્તુત અથ ગણિતની શાખાનો નથી, મુદૂર્તનો છે છતા પ્રસંગવશાત્ આ અથના વિષયમા પણ તેનું જ બન્યું છે

અથકાર સાતમા પ્રકરણમા ગાથા ૯૨૦ મા અધિક માસનું જ્ઞાન કરાવતા લખે છે કે —

સવત્ માહેથી ટાલી જે સોલેસો તેત્રીસ
શેષને ભાગ ઊગણીસનો વધતો ધરો સુજગીસ ૯૨૦

ખિહું વધે આસુ વઘે પચે શ્રાવણ દાખ
તેરે ભાદ્રવ ચૈત્ર ત્રિહું ઇચ્છારે વૈશાખ ૯૨૧

આઠે પુરે જેઠ જે સોલે વધે આસાદ
અધિક માસ તો હીર એ જોલ્યા જ્યોતિષ ગાદ ૯૨૨

અહીં સવતમાથી ૧૯૩ માદ કરી શેષને ઝોગણીસથી ભાગ દેવાનું કહ્યું છે તેનું કારણ જ્યોતિષશાસ્ત્રના જ્ઞાતાઓ જાણે છે કે ૬૨ ઝોગણીગ વર્ષે પૂર્વે આવેલા અધિક માસ આવે છે સવત ૧૬૩૩ મા અથકારે અથ લખ્યો છે તે વખતે અધિક માસ આવી ગયેલો છે, અને સવત ૧૬૩૫ મા આશ્વિન અધિક

આવનાર છે. અંથકારે આ યુક્તિનો ઉપરોક્ત ગાથાઓમાં આશ્રય લીધો છે. એટલે અહીં અંથકારનો અંથરચના કાલ સં. ૧૬૩૩ની ઘણીજ નજીકનો છે.

સંવત ૧૬૨૪ માં સમ્યક્ત્વ કૌમુદીરાસ લખ્યા પછી સંવત ૧૬૩૬ માં અંથકાર સિંહાસન ખત્રીસી લખે છે. આ બે મોટા અંથોના વચ્ચે બાર વર્ષનો ગાળો છે. અંથકાર જન્મ ચોપઈ સં. ૧૬૩૨ માં લખે છે. આ અંથનું પ્રમાણ નાનું માલુમ પડે છે. જ્યારે વચ્ચેના બાર વર્ષના ગાળામાં અંથકારની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ એકદમ બંધ હોય તેવો ભાસ થાય છે. એટલે તે સમયમાં પ્રસ્તુત અંથની રચનામાં ધ્યાન આપ્યું હોય તે શક્ય છે. તેમજ ઉપરોક્ત સં. ૧૬૩૩ ની તદ્દન નજીકની સાલમાં અંથ પુરો કર્યો હોવો જોઈએ. એટલે સં. ૧૬૩૩ માં અંથ રચાયો તેમ માનીએ તો તેમાં કંઈ જોટા જેલું નથી.

અંથસ્વરૂપ

અંથકારે સાત પ્રકરણમાં આ અંથ લખ્યો છે. અને જેમ ગદ્યા જૈન જ્યોતિષ અંથકારો વિષયને દ્વાર શબ્દથી જોળખાવે છે, તેમ આ અંથકારે પણ કર્યું છે. તેઓ મંગલાચરણ પછી તરતજ લખે છે કે:—

તિથિ વાર નક્ષત્ર ગ્રહ રાશિ સુહૃત જોગ

એ સાતેઈ દ્વારિઈ જ્યોતિષઈ કહિસું અક્ષેપઈ ભોગ.

આમ કહ્યા પછી તરતજ તિથિપ્રકરણ શરૂ કરે છે. અને ત્યારબાદ અનુક્રમે વાર નક્ષત્ર ઇત્યાદિનાં પ્રકરણો કહે છે.

જોગ પ્રકરણની વિશેષતા

જોગ પ્રકરણમાં અંથકારે વર્ષના યોગાનુયોગ કહ્યા છે. જે બીજા સુહૃતના અંથકારોએ કહ્યા નથી. સામાન્ય રીતે સુહૃતસ્કંધ ઉપર અંથ લખનારાઓ પંચાંગનાં પાંચ અંગો તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ અને ઇન્દ્રણી ચર્ચા કર્યા બાદ તિથિવાર અને નક્ષત્રના મિશ્રણથી થતા વિશિષ્ટ યોગો ઉપર કહે છે. આ યોગો સિદ્ધિ-યોગાદિનાં નામથી જોળખાય છે, અને ત્યારબાદ ગર્ભાધાનથી

લઈ સમાવર્તન સુધીના સોળ સંસ્કારોનાં સુદૂર્ત કહે છે, અને તેમાં વિવાહ મંત્રકાર ઉપર ઘણોજ વિસ્તાર કરે છે ત્યાર બાદ યાત્રા (પ્રયાણ) અને વાસ્તુ (ગૃહારંભથી શરૂપ્રવેશ) પ્રકરણ કહી અંતની સમાપ્તિ કરે છે પરંતુ ગૃહિતામ્કધમાં આવતા શરૂઆત તેમજ ઉદ્યાસ્તાદિથી થતા ફલ સંબંધી કશું કહેતા નથી ત્યારે આ અંતકારે તેને માટે એક આશુ પ્રકરણ રોક્યું છે, અને રૂઢ ગાથાઓ કહી છે અને તેમાં પણ સામાન્ય રીતે વર્ષના યોગાનુયોગ સૂચવતા મેઘમાલા, કલ્પલતા ઇત્યાદિ સ્વતંત્ર અથો કરતાં પણ વિશેષતા છે આ પ્રકરણ રૂઢ ગાથાઓમાં પુરૂં ન થતાં મોટું હશે એમ અમારું માનવું છે અને શ્રીમેઘવિજય ઉપાધ્યાયના મેઘમહોદય (વર્ષપ્રબોધ) ની માફક સ્વતંત્ર અંત જેવું હશે

અમને જેટલો ભાગ મળ્યો છે, તેટલાથીજ અમે તેને ઈતર વર્ષના યોગાનુયોગ દર્શાવતા મેઘમાલાદિ અથો કરતાં વિશેષ માનીએ છીએ અને જે હકીકતો તે અથકાગે નથી આપી શક્યા તે આ અથકારે આપો પોતાની કુશળતા દર્શાવી છે

અંતકારની કુશળતા

અથકારે આ પ્રકરણમાં એક પંચાંગ ઉપરથી બીજું પંચાંગ બનાવવાની રીતિ, અધિક મામમાં જેન અને જેનેતર માન્યતાનો ભેદ, દિનમાન, રાત્રિમાનનું આનયન, લગ્નમાધન, નવાત્રીએ નક્ષત્ર ઉપરથી (આકાશમા દેખાતા નક્ષત્રથી) ઇષ્ટકાલ માધન, દિવને છાયા ઉપરથી ઇષ્ટકાલ માધન ઇત્યાદિ વિષયો અર્થાં છે જો કે લગ્નમાધન, નવાયાનયન ઇત્યાદિ બીજા સુદૂર્તિક અથકારો વિવાહ પ્રકરણમાં પ્રયત્ન આપના દર્શાવે છે, તેમ આ અંતકારે પણ દર્શાવ્યું છે છતાં અહીં આ પ્રકરણમાં જનકપદ્ધતિ અંતકારો તેમજ પંચાંગચંચનાના જાણિતના અથકારોની જેમ પંચાંગાનયન અને ઇષ્ટકાલ માધન ઉપર જે લખ્યું છે, તે અથકારના ન્યોતિષ શાસ્ત્રના વિશાળ જ્ઞાનને તેમજ કુશળતાને દર્શાવે છે

આરંભસિદ્ધિ અને હીરકલશ

જેન સમુદાયમાં વર્તમાનમાં આરંભસિદ્ધિ ગ્રંથનો સારો પ્રચાર છે. આ ગ્રંથની સાથે હીરકલશની સરખામણી રસપ્રદ થઈ પડશે; એમ ધારી અહીં કંઈક તેવો ચત્ત કરીશું.

આરંભસિદ્ધિના કર્તા શ્રીમાન્ ઉદયપ્રભદેવસૂરિ આ ગ્રંથ-કારના પૂર્વગામી છે. શ્રીઉદયપ્રભસૂરિજીએ પાંચ વિમર્શમાં અગીઆર દ્વારમાં પોતાના ગ્રંથની રચના કરી છે. આ ગ્રંથમાં ગ્રંથકારે જેન સાધુસમાજને ઉપયોગી થવાય તે દૃષ્ટિગિંદુ રાખીને શક્ય તેટલી બધીજ ચર્ચા કરી છે. અને તેમાં શાસક તરીકે પોતે ઉભા રહ્યા છે. તેઓ તો આરંભમાંજ કહે છે:—

દૈવહદીપકલિકાં વ્યવહારચર્યા -

મારમ્ભસિદ્ધિમુદયપ્રભદેવ પતામ્ ।

જાસ્તિ ક્રમેણ તિથિવારમયોગરાશિ

ગોચર્યકાર્યગમવાસ્તુવિલસમિશ્રૈઃ ॥

અહીં તેઓ શિષ્યોને ન્યોતિપશાસ્ત્ર વિષયક શાસન (ઉપદેશ) કરે છે. અને તેથી જાસ્તિ ક્રિયાપદનો ઉપયોગ કર્યો છે.

અને તેથીજ આગળ જતાં મુહૂર્તો કહેતાં અમુક નક્ષત્રોમાં અમુક કાર્ય કરવું, એમ ન કહેતાં અમુક દિવસે અમુક નક્ષત્રે અમુક કાર્ય ન કરવું એમ શાસન કરે છે. બીજું વળી સાધુઓને અતુપયોગી એવું વિવાહપ્રકરણ તેઓ બહુજ સંક્ષેપમાં કહે છે, ન્યારે દેવમંદિર, આચાર્યાલિષેક ઇત્યાદિક કાર્યો જે સાધુસમાજને અવશ્ય જ્ઞાતવ્ય છે, તેના ઉપર વિસ્તાર કરે છે. અર્થાત્ તેમનો ગ્રંથ તેમણે સાધુઓને, પ્રયાણ, પ્રતિષ્ઠા, આચાર્ય-અલિષેક ઇત્યાદિ વ્યવહાર કાર્યોનાં મુહૂર્તોનું જ્ઞાન કરાવવાના હેતુથી લખ્યો છે. તેમનો ગ્રંથ તેઓ જેન સાધુઓ માટેજ લખે છે, તેમ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે. ગ્રંથના અંતમાં જતાં પણ તેઓ કહે છે કે:—

इति वक्तव्यता येयं भूपालस्याभिपेक्षते ।

आचार्यस्याभिपेक्षेऽपि सा सर्वाप्यनुवर्तते ॥

હીરકલશમાં તેમ નથી. ઈતર જૈનેતર અંધકારોની માફક તેમણે અમુક યોગાનુયોગમાં અમુક કાર્ય કરવું તેમ જણાવ્યું છે. તેમજ જન સાધુસમાજને અનુપયોગી મુહૂર્તો (ગર્ભાધાન મંદિરાપાન, શસ્ત્રધારણ) પણ તેમણે કહ્યાં છે એટલુંજ નહિ, પણ વિવાહ પ્રકરણને અધિકૃત કરી વિસ્તાર કર્યો છે

અર્થાત્ આ અંધકાર ઉપર આરંભસિદ્ધિની છાપ પડી લાગતી નથી, પણ જીવ જૈનેતર અથોના અવગાહનની વિશેષ અસર છે

અને આથી જે વિષયોનો આરંભસિદ્ધિમાં સમાવેશ નથી, અથવા વિસ્તાર નથી, તે બધું આ અંધમાં છે જે કે આરંભ-સિદ્ધિકારે તેમજ તેમના ભાવ્યકારે જનતા સુધી બધાજ વિષયોનો સંનિવેશ કર્યો છે, છતાં વિસ્તાર યથા શક્યો નથી, એટલે તે અંધમાં સામાન્ય જનસમુદાયને વિશેષની અપેક્ષા રહી જાય છે. જ્યારે આ અંધમાં તેમ જનનું નથી.

આરંભસિદ્ધિકારનું પાકિત્ય હીરકલશકાર કરતા વિશેષ હોય તે સ્વાભાવિકજ છે, અને તેમનું સ્થાન પણ મોટું છે. તેમનો અંધ સંસ્કૃતમાં છે જ્યારે હીરકલશ ગુજરાતીમાં છે, એટલે તેટલા પૂરતી તે બેની સમતુલા તો નજ થઈ શકે પરંતુ હીર-કલશનું જ્યોતિષશાસ્ત્રવિષયકજ્ઞાન જૈનેતર અથોના અવગાહનથી વધેલું અને વિપુલ હતું, એમ કહેવામાં કંઈજ ખોટું નથી

અંધકારના આધારભૂત અંથો

અંધકારે વિષયનો વિમર્શ કરતાં ઈતર અંધકારોની ચર્ચા બહુજ ખોટી કરી છે કેટલીક જગ્યાએ પાઠાંતર તરીકે અથવા રીત્યંતર તરીકે કહ્યું છે. ત્યાં માત્રમ પટે છે કે તે જીવના મતની ચર્ચા કરે છે, પણ ત્યાં વિવાદચોક્કી જોવામાં આવતી નથી તેમજ તે અંધકારનું નામ પણ આવતું નથી એટલે હીરકલશે કયા કયા અંથો નજર મમક્ષ રાખી આ અંધની રચના કરી છે, તે કહેવું દુર્ઘટ યથા પડ્યું છે છતાં પણ શ્રીપતિભટ્ટ કૃત 'રત્નમાલા' તેની સમક્ષ છે, એમ કહેવામાં જરા પણ ખમચાવા જેવું નથી

નિશિ પ્રમાણ ઘડી આધી કરી માંહે અઉદશ ભેલી
પળો તીસે કવિ કરી ઘડી તે પણ તેણુ ઈમ ભેલી
બાકી પણ વીતી ઘડી લાગઈ વાર તી વાર
રત્નમાલા એ હીર કહે જાણી કરો વિચાર.

વાર પ્રકરણના આરંભમાંજ ગાથા. ૪૬-૪૭ માં અંથકાર
પોતેજ વાર ક્યારે જોસે તે વિષયમાં રત્નમાલાના પ્રકારને અનૂદિત
ન કરતાં તદુત્પન્ન સિદ્ધ અંકને ઉપયોગમાં લઈ પોતે જે સ્થાનમાં
છે, ત્યાંની વાર પ્રવૃત્તિ કહે છે અને “રત્નમાલા” કહે છે, એમ
વિધાન કરે છે.

અહીં અંથકારને રત્નમાલાનું પ્રમાણ આપવાની જરૂર પડી
છે. પોતે ગુજરાતની ઉત્તર સરહદ ઉપર છે. એટલે ત્યાં વારપ્રવૃત્તિ
ક્યારે થાય તે ગણિતથી કરાવી નિષ્પન્ન અંક કહે છે, એટલે જે
અંકનિષ્પત્તિ થઈ તે કેવી રીતે આવી તેને માટે તેમને રત્નમા-
લાનો હવાલો આપવો પડ્યો છે, અહીં આરંભસિદ્ધિકાર કરતાં
પણ અંથકાર પોતાની વિશેષ ન્યોતિષિક કુશલતાનો પરિચય
આપે છે.

ગ્રીપતિનો પ્રકાર નીચે સુજખ છે:—

વારપ્રવૃત્તિ મુનયો વદન્તિ સૂર્યોદયાદ્રાવણરાજઘાન્યામ્ ।
ઉર્ધ્વે તથાઘોડ્યપરત્ર તસ્માન્નિર્વાર્ધદેશાન્તરનાડિકાભિઃ ।
ચરાર્ધદેશાન્તરયોર્વિયોગો યોગોઽથ પાનીયપલૈઃ સમ્યક્
સૂર્યોદયાદુર્ધ્વમૃગે ઘનેઽઘો વારપ્રવૃત્તિ મુનયો વદન્તિ ॥

અર્થાત્ લાંકા (વિષુવવૃત્તનો પ્રદેશ) માં સૂર્યોદય થાય,
ત્યાંથી વારપ્રવૃત્તિ થાય, (વાર જોસે) એમ મુનિયો કહે છે, અને
તેથી પોતાના ઇષ્ઠસ્થલનાં ચરાર્ધ તથા દેશાન્તરઘટિકાના યોગા-
ન્તર તુલ્ય પલોએ સૂર્યોદયથી પહેલાં અથવા પછી પોતાના ઇષ્ઠ
સ્થાનમાં વાર પ્રવૃત્તિ થાય છે.

અરસાધન કરવામાં સૂર્ય સ્પષ્ટિકરણુ તેમજ સ્વદેશીય પલલા
ઉપરથી અરખંડાદિ જ્ઞાન કરવું જરૂરી છે. અને ત્યાર બાદ અર

આવે. આમ . ચરસાધન કરવામાં ગણિતનો આશ્રય લેવો પડે છે. તેથી તેને બાબુ ઉપર મૂકી અંધકારે પોતાના સ્થાનમાં મેધારંભે (સાયન) એટલે કે શૂન્ય ચરપલ વખતે માત્ર જે દેશાંતરસંસ્કાર રહે તેને લઈ તેટલી પળો પછી પોતાના સ્થાનમાં લંકાના સૂર્યોદય પછી સૂર્યોદય થનાર હોઈ પોતાના ત્યાંના સૂર્યોદય પહેલાં લંકામાં સૂર્યોદયે વાર પ્રવૃત્તિ થએલી હોઈ ત્યાંથી વાર પ્રવૃત્તિ ગતાવી છે

અંધકાર કહે છે કે રાત્રિમાનના અર્ધમાં ૧૪૫૫ ઘડી ઉમેરે એટલે વારપ્રવૃત્તિ થશે

હવે સાયનમેધારંભે સર્વત્ર ૩૦ ઘડીનો દિવસ અને ૩૦ ઘડીની રાત્રિ હોય છે તે દિવસે સર્વત્ર ચરાભાવ હોય છે. એટલે કેવલ દેશાંતર તુલ્ય અંતરે લંકાથી પોતાના ઇષ્ટ સ્થાનમાં સૂર્યોદય થાય છે. અને લંકાના સૂર્યોદય વખતેજ ઉત્તરચિનીની મધ્યરેખાના દરેક નગરોમાં સમાન સૂર્યોદય રહે, આથી મધ્યરેખાથી પૂર્વના દેશોમાં પહેલાં અને પશ્ચિમના પ્રદેશમાં પછીથી સૂર્યોદય થાય.

મધ્યરેખા અને સ્થાનીયરેખાના અંતરને દેશાંતર કહે છે, તેમજ મધ્યરેખાના સૂર્યોદયથી વાર પ્રવૃત્તિ થાય છે.

જો ઇષ્ટ સ્થાન મધ્યરેખાથી પૂર્વમાં હોય તો સૂર્યોદય થયા પછી વાર પ્રવૃત્તિ થાય, અને પશ્ચિમમાં હોય તો સૂર્યોદય પહેલાં થાય

ત્રીસ ઘડીની રાત્રિ તથા ત્રીસ ઘડીનો દિવસ હોઈ મધ્ય રાત્રિ પછી પંદર ઘડીએ સૂર્યોદય થાય

પરંતુ ઇષ્ટસ્થાન અને મધ્યરેખામાં સૂર્યોદય આગળ કે પાછળ થનાર હોઈ વારપ્રવૃત્તિ એટલે મધ્યરેખાના સૂર્યોદયમાં અને સ્થાનીય સૂર્યોદયમાં અંતર રહેજ. આ અંતર જેટલું હોય તેટલી પળો પંદરમાં ઓછી વતી થાય

અમદાવાદ અને મધ્યરેખા વચ્ચે ૩૨ પલોનું ગણિત સિદ્ધ અંતર છે. એટલે અમદાવાદમાં ૧૪ ઘડી ૨૮ પલે વાર પ્રવૃત્તિ થાય આપણા અંધકાર ૧૪ ઘડી ૩૦ પલે મધ્યરાત્રિ પછી વાર

પ્રવૃત્તિ થાય તેમ જતાવે છે, માટે તેઓ અમદાવાદના રેખાંશની બહુજ નજીકના પૂર્વ તરફના રેખાંશનો આશ્રય લે છે.

અંધકારના ઇતરશ્ચેની રચનાનાં સ્થાનો જોતાં તેઓ તે સ્થાનના પ્રદેશનો જ ઉલ્લેખ કરી રહ્યા છે, એમ કહેને સમજાય તેમ છે.

આમ ગણિતિક કુશળતાદર્શાવી પોતે જે પ્રકારથી આ અંક-નિષ્પત્તિ કરી શક્યા છે, તે દર્શાવી દે છે. અર્થાત્ અંધકારે શ્રીપતિ લટની “રત્નમાલા” નો આશ્રય લીધો છે, અને તેનું સાડું અવગાહન કર્યું છે, તે સ્પષ્ટ થાય છે. અને પ્રસ્તુત અંથ રચવામાં તેનો ઉપયોગ કર્યો છે, એ નિર્વિવાદ છે.

વાર પ્રવૃત્તિના સંબંધમાં આવુંજ પ્રસિદ્ધ સુહૃત્દીપકકાર મહાદેવ લટ્ટે પણ કર્યું છે. મહાદેવલટ્ટ ભૂજ (૬૨૭) માં સંવત ૧૭૧૮ ની લગલગ થઈ ગયા છે. તેઓ કહે છે કે:—

રાશ્વર્ધં છુચુતં સપાદમનુચુક્ષ્ણ વારપ્રવૃત્તિ તતો
, દોરા સાર્ધવટીદ્વયાવિનપતેઃ પ્થ્થસ્થ પ્થ્થસ્થથા ॥

અહીં તેઓ રાશ્વર્ધમાં સવાચૌદ ઘડી ઉમેરવાનું કહે છે. અર્થાત્ તેઓ મધ્યરેખાથી ૪૫ પળ જેટલા અંતરે પશ્ચિમમાં છે. ભૂજની રેખાન્તર પણ ગણિતસિદ્ધ ૪૫ છે. અર્થાત્ તેઓ ભૂજમાં હતા તે સાબીત થઈ શકે છે.

મૂળ અંથ.

આ અંથ કેવડો મોટો છે, તેનું વાસ્તવિક પ્રમાણ અમારી પાસે નથી, પરંતુ અમને જે મળ્યું છે, તે ઉપરથી અંથ લગલગ ૧૦૦૦ ફૂટ (અથવા ગાથા) માં લખાયેલો છે. અહીં અમે ૯૬૦ ગાથાઓ લીધી છે, અને ત્યાંથી પછી શ્રેણીમાંજ સમાપ્તિ થઈ હશે એમ અનુમાન થાય છે. કારણ અંધકારને કહેવાનું લગલગ બહુજ ૯૬૦ ગાથામાં આવી જાય છે. નજીવો લાગ રહી જાય છે. જે અંથાલંકાર પહેલાં ૨૦-૨૨ ગાથામાં સમાપ્ત જાય

તેમ છે અને ત્યાર બાદ ૨૦ જેટલી ગાથાઓમા અધાલંદાર માનીએ તો ૧૦૦૦ ગાથાનો અથ રહેજે થઈ જાય છે

પ્રતરોધન અને ગાથાસંગ્રહ.

આ અથની પ્રતો ત્રૂટક મળે છે જૈનગુર્જગદવિજ્ઞાના કર્તાને પણ અધુરી પ્રતો મળી છે બાઈગોરધનદાસે ઘણી મહેનતે લુહા લુહા સ્થળોના પરિભ્રમણને ખતે ૬૬૦ ગાથાઓનો મંગ્રહ કરી આપ્યો છે તેમને જે મામથી મળી તે ઉપરથી તેઓ નોધતા ગયા છે તેમજ પાઠાતર પણ આપતા ગયા છે, અને અમુક પ્રતમા આ છે, અને અમુકમા નથી તેવી નોધો પણ કરી છે તેમની નોધોમાથી મહાગજશ્રી જન્મવિજયણની પ્રત, હસોઈની આચાર્ય વિજયજ બૃસૂરિણના બઠારની પ્રત અને જાગીની પાટણની પ્રતોનો તેઓએ ઉલ્લેખ કર્યો છે, અને તેમણે જે રીતે ગાથાઓ (જે સ્વરૂપમા) લખી આપી તે સ્વરૂપમાજ અહીં રજુ જવામા આવી છે એટલે બાપાશાસ્ત્રીઓની દૃષ્ટિએ આ ભાષા વિક્રમની સત્તરમી નદીના નારબકાળની ભાષા છે કે કેમ તે વિચારવાનું રહે છે પરંતુ તેમા ગોરધનદાસને કઈ ડોષારોપણ જેવું રહેતું નથી તેમણે તો મધ્યક માત્ર કર્યો તે જ ધન્યવાદ પાત્ર છે

ગોરધનદાસનું કાર્ય અને ટીકા

બાઈશ્રી ગોરધનદાસે ઘણી મહેનતથી આ કાર્ય કર્યું છે તે તો આ અથના પ્રકાશક બાઈ સારાબાઈ નવાબના મોટેથી મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયણએ જે કહેલું તે સામંજ્ય ત્યારે ખાત્રી થઈ કે લગભગ દશ વર્ષ પર્યંત તેઓએ સંગ્રહ કરવાની પાછળ મહેનત કરી છે

તેમણે આગ્રહજ કરી રહેવા હીધુ નથી પરંતુ ત્યાર બાદ તેઓએ ગાથાઓના અર્થ સમજી તે ઉપર ટીકા લખવાનું કામ કર્યું છે તેઓએ યથામતિ ટીકા લખી છે ટીકામા તેઓએ અથકારની ગાથાઓને જ્યોતિર્મયૂષ, જ્યોતિ સાર, સહદેવના અથમાંથી કવિતો ઈત્યાદિ દ્વારા પુષ્ટિ આપી છે તેમજ પ્રધાન

મુદૂર્તના ઉપાંગમાં આવતાં મુદૂર્તો માટે સ્લોકો ઠાંક્યા છે. સકો
 યનાબ્યાં છે. તેમજ સાધુઓ, યતિઓ વગેરેને પૂછપરછ કરી
 અંથના વિષયનું ચર્ચા દ્વારા વિસ્ફોટન કર્યું છે. તેમની આ મહેનત
 ઉલ્લેખનીય છે. અંથની પૂર્તિ થવા માટે આવશ્યક બંધુજ કરવા
 તેમણે મહેનત કરી છે. સુખ્યત્વે તેમણે તેમની પ્રાંતીય પ્રણા-
 દિકાનો તથા મેવાડ આદિ પ્રાંતોના જૈન જૈનેતર સમાજમાં
 ઉપયોગમાં લેવાતાં મુદૂર્તાદિ માટે સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. અને
 લૌકિક શબ્દો કે જે વિક્ષાન જ્યોતિષીઓની પણ બહુ બહારના
 હોય છે, તે બધાનો આમાં સારામાં સારી રીતે સમાવેશ કરી
 એક ઉપકારક કાર્ય કર્યું છે.

મારી વાત.

ભાઈશ્રી ગોરધનદાસે પચીસ પ્રકરણોમાં આ અંથને વહેંચી
 નાખી પોતાની ટીકા સાથે મોટા થોકડા રૂપે તૈયાર કર્યો. અને
 તે તેવા સ્વરૂપમાં શ્રી સારાભાઈ નવાખને છાપવા આપ્યો.

શ્રીયુત નવાખે તેની પ્રેસકોપી કરવા માંડી અને તેની
 પ્રસ્તાવના લખવાનું મને સોંપ્યું. સમય વસ્તુને જોઈ જતાં પ્રથમ
 દષ્ટિએજ મને લાગ્યું કે ભાઈ ગોરધનદાસના હાથે આ અંથના
 અંગ-પ્રત્યંગનો ગ્લાનિજનક વિચ્છેદ થઈ ગયો છે.

અને આથી તેનું પુનઃ સંપાદન કરવા શ્રીયુત સારાભાઈને
 કહેતાં તેમણે તે કાર્ય મનેજ સોંપ્યું, અને તેથી મેં વિષય
 વિમર્શનથી પ્રકરણ વાર ગાથાઓનું સંકલન કર્યું. અને તે ક્રમે
 ગોરધનદાસની ટીકામાંથી છ પ્રકરણ સુધીની ટીકા ઉપયોગમાં લઈ
 ગાથાવાર ચોજી લીધી છે. આમ કરવામાં મારે ઘણી છૂટ લેવી
 પડી છે. અને કેટલીક જગ્યાએ તો તેમની મતલબ માત્ર ધ્યાનમાં
 લઈ મેં પોતેજ ટીકા લખી લીધી છે.

આમ હોવા છતાં કેટલીક જગ્યાએ ગોરધનદાસની ટીકા
 ગાથાઓના અર્થને સ્પષ્ટ ન કરતી હોઈ મેં ભાવાર્થ પણ લખ્યો
 છે. તેમજ ટીપ્પણીમાં ટીકામાં દર્શાવેલા સ્લોકોનું સ્પષ્ટિકરણ કર્યું

તેમ છે અને ત્યાર બાદ ૨૦ જેટલી ગાથાઓમા અધાલંકાર
માનીએ તો ૧૦૦૦ ગાથાનો અથ રહેજે થઈ જાય છે

પ્રત્યક્ષોધન અને ગાથાસંગ્રહ.

આ અથની પ્રતો ત્રુટક મળે છે જેનગુર્જરકવિઓના
કર્તાને પણ અધુરી પ્રતો મળી છે લાઈગોરધનદાસે ઘણી મહેનતે
જુદા જુદા સ્થળોના પરિશ્રમણને અતે ૯૬૦ ગાથાઓનો સંગ્રહ
કરી આપ્યો છે તેમને જે સામગ્રી મળી તે ઉપરથી તેઓ નોધતા
જયા છે તેમજ પાઠાતર પણ આપતા જયા છે, અને અમુક
પ્રતમા આ છે, અને અમુકમા નથી તેવી નોધો પણ કરી છે
તેમની નોધોમાથી મહારાજશ્રી જસવિજયજીની પ્રત, હોમોઈની
આચાર્ય વિજયજી જૂસૂરિજીના લઠારની પ્રત અને ણાકીની પાટણની
પ્રતોનો તેઓએ ઉલ્લેખ કર્યો છે, અને તેમણે જે રીતે ગાથાઓ
(જે સ્વરૂપમા) લખી આપી તે સ્વરૂપમાજ અહીં રજૂ કરવામા
આવી છે એટલે ભાષાશાસ્ત્રીઓની દૃષ્ટિએ આ ભાષા વિક્રમની
સત્તરમી સદીના પ્રારંભકાળની ભાષા છે કે કેમ તે વિચારવાનું
રહે છે પરંતુ તેમા ગોરધનદાસને કઈ દોષારોપણ જેવું રહેતું
નથી તેમણે તો સંગ્રહ માત્ર કર્યો તે જ ધન્યવાદ પાત્ર છે

ગોરધનદાસનું કાર્ય અને ટીકા

લાઈશ્રી ગોરધનદાસે ઘણી મહેનતથી આ કાર્ય કર્યું છે
તે તો આ અથના પ્રકાશક લાઈ સારાલાઈ નવાખના મોંઢથી
મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજીએ જે કહેલું તે સામજ્ય ત્યારે ખાત્રી
થઈ કે લગભગ દશ વર્ષ પર્ચત તેઓએ સંગ્રહ કરવાની પાછજ
મહેનત કરી છે

તેમણે આટલુંજ કરી રહેવા હીધું નથી પરંતુ ત્યાર બાદ
તેઓએ ગાથાઓના અર્થ સમજી તે ઉપર ટીકા લખવાનું કામ
કર્યું છે તેઓએ યથામતિ ટીકા લખી છે ટીકામા તેઓએ
અથકારની ગાથાઓને જ્યોતિર્મયૂખ, જ્યોતિ સાર, સહદેવના
અથમાથી કવિતો ઈત્યાદિ દ્વારા પુષ્ટિ આપી છે તેમજ પ્રધાન

સુદૂર્તના ઉપાંગમાં આવતાં સુદૂર્તો માટે શ્લોકો ટાંક્યા છે. ચક્રો બનાવ્યાં છે. તેમજ સાધુઓ, યતિઓ વગેરેને પૂછપરછ કરી ગ્રંથના વિષયનું ચર્ચા દ્વારા વિસ્ફોટન કર્યું છે. તેમની આ મહેનત ઉલ્લેખનીય છે. ગ્રંથની પૂર્તિ થવા માટે આવશ્યક બાધુજ કરવા તેમણે મહેનત કરી છે. સુખ્યત્વે તેમણે તેમની પ્રાંતીય પ્રભુ-લિકાનો તથા મેવાડ આદિ પ્રાંતોના જ્ઞેન જ્ઞેનેતર સમાજમાં ઉપયોગમાં લેવાતાં સુદૂર્તાદિ માટે સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. અને લૌકીક શબ્દો કે જે વિદ્વાન જ્યોતિષીઓની પણ જાણ બહારના હોય છે, તે બધાનો આમાં સારામાં સારી રીતે સમાવેશ કરી એક ઉપકારક કાર્ય કર્યું છે.

મારી વાત.

ભાઈશ્રી ગોરધનદાસે પચીસ પ્રકરણોમાં આ ગ્રંથને વહેંચી નાખી પોતાની ટીકા સાથે મોટા થોડકા રૂપે તૈયાર કર્યો. અને તે તેવા સ્વરૂપમાં શ્રી સારાભાઈ નવાબને છાપવા આપ્યો.

શ્રીચુત નવાબે તેની પ્રેસકોપી કરવા માંડી અને તેની પ્રસ્તાવના લખવાનું મને સોંપ્યું. સમગ્ર વસ્તુને જોઈ જતાં પ્રથમ દૃષ્ટિએજ મને લાગ્યું કે ભાઈ ગોરધનદાસના હાથે આ ગ્રંથના અંગ-પ્રત્યંગનો ગ્લાનિજનક વિચ્છેદ થઈ ગયો છે.

અને આથી તેનું પુનઃ સંપાદન કરવા શ્રીચુત સારાભાઈને કહેતાં તેમણે તે કાર્ય મનેજ સોંપ્યું, અને તેથી મેં વિષય વિમર્શનથી પ્રકરણ વાર ગાથાઓનું સંકલન કર્યું. અને તે ક્રમે ગોરધનદાસની ટીકામાંથી છ પ્રકરણ સુધીની ટીકા ઉપયોગમાં લઈ ગાથાવાર ચોજી દીધી છે. આમ કરવામાં મારે ઘણી છૂટ લેવી પડી છે. અને કેટલીક જગ્યાએ તો તેમની મતલબ માત્ર ધ્યાનમાં લઈ મેં પોતેજ ટીકા લખી દીધી છે.

આમ હોવા છતાં કેટલીક જગ્યાએ ગોરધનદાસની ટીકા ગાથાઓના અર્થને સ્પષ્ટ ન કરતી હોઈ મેં ભાવાર્થ પણ લખ્યો છે. તેમજ ટીપ્પણીમાં ટીકામાં દર્શાવેલા શ્લોકોનું સ્પષ્ટિકરણ કર્યું

છે. અને પિસંવાદી વિષયો ઉપર નિઃસ્વાત્મક ટીપ્પણીઓ કરી છે.

અંધકારની અંધારાંબની બીજી ગાથાને ખ્યાલમાં રાખી તે મુજબ સાત પ્રકરણોની મેંજ યોજના કરી છે, અને વિવાહ, યાત્રા, વાસ્તુ ઇત્યાદિને મુદ્દર્ત પ્રકરણમાં અર્વાતર પ્રકરણ તરીકે યોજ્યાં છે.

સાતમા ભોગપ્રકરણ ઉપર ગોરધનહાસની ટીકા નિર્ણયક લાગવાથી તે છોડી દઈ મેં ચોતેજ વિવેચન કર્યું છે.

આમ આ અંધ બને તેટલો શુદ્ધ, સ્પષ્ટ અને સુંદર બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે અને કેટલી સફળતા મળી છે, તે તો સંપાદન-કલાના વિદ્વાનો અને આ વિષય (જ્યોતિષ) ના નિપુણો તો નક્કી કરશે.

આ અંધનો ઉપયોગ કરનારા વર્ગને થોડી ઘણી પણ સહાય થાય, તેમજ અંધકારની કૃતિનું અંગવિશ્લેષન ન થતાં તે સર્વાંગ સુંદર રહે એટલીજ મેં અભિલાષા રાખી છે, અને ભગવાનની કૃપાથી તેમ બન્યું છે, એમ મારું માનસું છે પણી તો તેની ઇચ્છા !

માગશ્વર વડ નીચેનાર

સવત ૨૦૦૪

મણિપાશાની ખડકો, ખાડીઆ

અમદાવાદ

} હિરમતરામ મહાશંકર બાની.

આપાઠ	શુચિ:	રવિ
આવણ	નવા:	ગભસ્તિ
બાદરવો	નભસ્ત્ય:	યમ
આસો	ઈષ:	સુવર્ણરેતા-હિરણ્યરેતા
ઠાર્તિક	ઉર્જ:	દિવાકર
માગશર	સહ:	મિત્ર
પોષ	સહસ્ત્ય:	વિશ્ણુ
માઢ	તપ:	અરુણ
ફાગણ	તપસ્ત્ય:	સૂર્ય*
	પક્ષ	

દરેક માસમાં બે પક્ષ હોય છે. શુક્લપક્ષ અને કૃષ્ણપક્ષ. શુક્લપક્ષ એટલે અજનાળીયું, અને કૃષ્ણપક્ષ એટલે અંધારીયું પખવાડીયું. સામાન્ય રીતે પખવાડીયાના પંદર દિવસ ગણાય છે. પરંતુ તિથિના વધવા તથા ઘટવાથી કેટલીક વખત ચૌદ અથવા સોલ દિવસનું પણ પખવાડીયું હોય છે, અને કોઈક વખતે તેર દિવસનું પખવાડીયું હોય છે, અને જે વર્ષમાં તેર દિવસનું પખવાડીયું હોય છે તે વર્ષ કલંકર ગણાય છે.✕

* ઐતોહ્ય પ્રકાશમાં (હેમપ્રભાસુરિકૃત) દરેક મહીનાના અધિપતિ મહો બતાવ્યા છે. જેમકે આપાઠનો સૂર્ય, આવણનો શુક્ર, બાદરવાનો મંદ્ર, આસો તથા ઠાર્તિકનો શુક્ર, માગશર અને પોષનો ગુરુ, મહા તથા ફાગણનો શનિ, મૈત્ર તથા વૈશાખનો અધિપતિ શક્ર છે, તેમજ જ્યેષ્ઠનો અધિપતિ મંગળ થાય છે. હિરમતરામ.

✕ પખવાડીયામાં બે તિથિ ધટે તો તેર દિવસનું પખવાડીયું થાય જ્યારે સૂર્યની ગતિ ધીમી અને મંદ્રની ગતિ વધારે હોય ત્યારે આમ બને છે, અને ગ્રહનું મોઈકા વખત બનતું હોવાથી મહાભારતમાં અનિષ્ટસૂચક બનાવો ગણાવતાં જિખમચ્છે તેર દિવસના પક્ષને પણ અનિષ્ટસૂચક ગણાવ્યું છે. ન્યોતિયમાં તે વિષયસ નામથી પ્રખ્યાત છે. અને તેને શુભ કાર્યોમાં વળતું માન્યું છે સહિતા ન્યોતિયમાં તેર દિવસના પક્ષને દુર્ભિક્ષરક ગણાવેલું છે, તેથી તેને કલંકર માનવામાં આવે છે. પણ તેનો અર્થ મળુંજ કલંકર અથવા અતિદુષ્પાતકારક એવો થતો નથી. —હિરમતરામ.

કરણનું આકાશ માર્ગે સર્વ દિશાઓમાં પ્રબલતાપણું હોવું જોઈએ.

એક વર્ષના બાર મહીનાં-માસ હોય છે. કાર્તિક આદિ મહીનાઓનાં નામ-

(૧) કાર્તિક, કાતિ, કતિ અને કારતક. (૨) માર્ગશીર, મિગસર, માર્ગ, મૃગશીર્ષ અને માગશર. (૩) પૌષ, પુસ અને પોસ. (૪) માઘ, મહા અને માહ. (૫) ફાલ્ગુણ, ફગ્ણુ અને ફાગણ. (૬) ચૈત્ર, ચેત, ચૈત્ર અને ચૈત્ર. (૭) વૈશાખ, વઈસાખ અને વૈશાખ. (૮) જ્યેષ્ઠ, જ્યેષ્ઠ, જુહ અને જેઠ. (૯) અશ્વિન, આશ્વિન અને આસાડ. (૧૦) સરાવણ અને શ્રાવણ. (૧૧) ભાદ્રવો, ભાદ્રપદ અને ભાદરવો. (૧૨) આશ્વિન, અશ્વિન, આસોજ, આસુ અને આસો. એમ બુદ્ધ બુદ્ધ પ્રાંતોમાં નામના ઉચ્ચાર કરે છે.

બાર માસનાં સંસ્કૃત અને દેશી પર્યાય વાચક નામ.

(૧) ચૈત્ર=ચેત, ચૈત્રિક અને મધુ. (૨) વૈશાખ=માઘવ, રાઘ અને વૈશાખ. (૩) જ્યેષ્ઠ=જેઠ, જુહ અને તપન. (૪) આષાઢ=શુભિ, અસાદ અને અહાડ. (૫) શ્રાવણ=તલ, શ્રાવણિક, સાવન. (૬) ભાદ્રપદ=પૌષ્ઠપદ, ભાદ્ર, ભાદોં, ભાદવ અને નભસ્ય. (૭) આશ્વિન=ઈષ, અશ્વયુજ, કતાર અને કુઆર. (૮) કાર્તિક=કાર્તિકિક, બાહુલ, કાતિક અને બિજર્જ. (૯) માર્ગશીર્ષ=મગશિર, મિગસિર, અગ્રહણ, અગહન, માર્ગ, આગ્રહાયનિક, સહસ અને નાગારી. (૧૦) પૌષ=સહસ્ય, પૂસ અને તૈષ. (૧૧) માઘ=તપ, માહ. (૧૨) ફાલ્ગુન=ફાલ્ગુનિક અને તપસ્ય. જ્યોતિષસાર નામના ગ્રંથના આધારે દરેક માસનાં તથા તે તે માસના સૂર્યનાં નામો-

ગુજરાતી નામ	સંસ્કૃત નામ	સૂર્યનાં નામ
ચૈત્ર	મધુ:	વેદાંગ
વૈશાખ	માઘવ:	વાનુ
જેઠ	શક:	મૃદુ

મંગળ=સોમ, ભૂમિપુત્ર, ભૂમ, ભૂ, ક્ષિતિજ, ભૂમિજ, લોમિ-
પુત્ર, કુજ અને આર

બુધ=સોમ્ય, રુચિસુત, ચંદ્રપુત્ર અને રૂ

ગુરુ=દેવપતિ, દેવાધિપતિ, બૃહસ્પતિ, સુરગુરુ, દેવગુરુ,
શુવ અને ઇન્દ્ર

શુક્ર=શુક્રર, દાનવપતિ, દાનવગુરુ, અસુરગુરુ, દિવિ અને
કવીન્દર

શનિ=મંદ, સૂર્યપુત્ર, પશુ, શનિશર, છનછર અને શનિશ્વર

ઉપર પ્રમાણે સાત શ્રદ્ધાના જુદા જુદા નામ છે સાત શ્રદ્ધા
ઉપરથી સાત વારના નામ પઢેલા હોઈ કેટલીક વખત શ્રદ્ધાનાં
બીજાં નામોથી પણ વારનો ઉદ્દેશ કરાય છે જેમકે:-

રવિવાર=ઈતવાર, આઈતવાર ઇત્યાદિ સૂર્યવાચી સધનાં
નામ, આ સિવાય સૂર્યના ૬-૧૨ ને હજાર નામો સ્તોત્રો, કવચો
અને સ્તુતિઓમા મળી આવે છે

સોમવાર=ચંદ્રવાર, ચંદ્રવાર વગેરે, ચંદ્રના ૨૮ નામો છે
મંગલવાર=અગારક, લોહિતાગ ઇત્યાદિ મંગલવાચી નામો,
સ્તોત્રમા ૨૧ નામો છે

બુધવાર=ચંદ્રસુત, ચંદ્રજ, ભારજ, રૌહિણેય, વિદ્ય, વિદિય
વગેરે સ્તોત્રમા ૨૫ નામો છે

ગુરુવાર=બૃહસ્પતિ, આગિરસ, સુરાચાર્ય, ગીર્ધપતિ,
ધિષણ વાચસ્પતિ સ્તોત્રમા ૨૫ નામો છે

શુક્રવાર=કાબ્ય, કૈત્યગુરુ, કૈત્યપતિ, ઉશના, ભાર્ગવ, કૈત્યરાજ,
આદિદેવ, ગુરુચિત્ર, ચિખડિન્, ઇન્દ્ર, સ્તોત્રમા ૨૧ નામો છે.

શનિવાર=મંદ્યાલ, છાયાસુત, સૌરિ, રવિનંદન, આર્કિ,
મહમહ, સ્તોત્રમા ૧૦ નામો છે

આ પ્રમાણે સાત વારના જુદા જુદા નામો છે,

નવમ્નહ.

નવમ્નહ પૈઠી ૧ રવિ ૨ સોમ, ૩ મંગળ, ૪ બુધ, ૫ ગુરુ,

અજવાળીયા પખવાડીયામાં ચંદ્ર સંધ્યાકાળથીજ દેખાય છે, અને ચૌદશ તથા પૂનમ સિવાય પાછલી રાતે કે સવાર પડતાં દેખાતો નથી; જ્યારે અંધારીયા પખવાડીયામાં સંધ્યાકાળે ચંદ્ર આકાશમાં દેખાતો નથી, પરંતુ સવારમાં પશ્ચિમ દિશામાં તથા મધ્ય આકાશમાં કે પૂર્વ દિશામાં દેખાય છે; અને તિથિઓ પ્રમાણે ધાધો પાછો પણ દેખાય છે. અજવાળીયા પખવાડીયાની છેલ્લી તિથિ પુનમ ગણાય છે, અને અંધારીયા પખવાડીયાની છેલ્લી તિથિ અમાવાસ્યા ગણાય છે.

અત્યારે છાપેલા ટોપણમાં અથવા પંચાંગમાં અમાસની તિથિના બદલે ૩૦ નો આંક છાપવામાં આવે છે, પરંતુ પ્રાચીન દસ્તાવેજો અથવા કાગળો વગેરેમાં અમાસની તિથિના બદલે ૦)) આ પ્રમાણે નિશાની કરેલી મળી આવે છે.

પદ્મ એટલે પખવાડીયાનાં પર્યાયવાચક નામો.

કૃત્યપદ્મ=વદિ, અસિત, તમ, બહુલ, મેચક, અંધારો અને અંધેરો.

શુકલપદ્મ=સુદિ, વિસદ, વલર્ક્ષ, ધવલ, સિત, સ્વેત, હિન્દુ-આલા, ઉજ્જવલ, ચાંદયણો અને ચાંદણો.+

તિથિ.

પડવો=એકમ, પ્રતિપદા. ણીન=દ્વિતીયા. ત્રીન=તૃતીયા. ચોથ=ચતુર્થી. પાંચમ=પંચમી. છઠ=ષષ્ઠી. સાતમ=સપ્તમી આઠમ=અષ્ટમી. નોમ=નવમી. દશમ=દશમી. અગીઆરશ=એકાદશી. બારશ=દ્વાદશી. તેરશ=ત્રયોદશી, વિશ્વ. ચૌદશ=ચતુર્દશી અને ભૂત. પૂનમ=પૂર્ણિમા અને પૌર્ણિમાસી. અમાસ=અમાવાસ્યા, અમા, દર્શ.

વાર.

રવિ=સૂર્ય, સુરજ, સાનુ, લાણુ, અર્ક, આદિત્ય, દિવાપતિ અને દિનાધિપ.

સોમ=ચંદ્ર, ઈંદુ, શશી, શશીયર અને રાત્રિપતિ.

+ બાઈ ગોરધનદાસે પ્રાંતીય હિન્દુઓને દર્શાવતાં શુદ્ધ અશુદ્ધ સંસ્કૃત ગુજરાતી અપખંડ વગેરે નામોને જુદાં જુદાં નામ તરીકે ગણાવ્યાં છે.

—હિન્દુમતરામ.

મંગળ=સોમ, ભૂમિપુત્ર, ભૂમ, ભૂ, ક્ષિતિજ, ભૂમિજ, લોમિ-
પુત્ર, કુજ અને આર.

બુધ=સોમ્ય, શશિમુત, ચંદ્રપુત્ર અને ઝ.

શુક્ર=દેવપતિ, દેવાધિપતિ, બૃહસ્પતિ, સુરશુક્ર, દેવશુક્ર,
જીવ અને ઈશ્વર.

શુક્ર=શુક્રેર, દાનવપતિ, દાનવશુક્ર, અસુરશુક્ર, દિવિ અને
કવીશ્વર.

શનિ=મંદ, સૂર્યપુત્ર, પંશુ, શનિશર, છનછર અને શનિશ્વર.

ઉપર પ્રમાણે સાત ગ્રહોનાં જુદાં જુદાં નામ છે. સાત ગ્રહો
ઉપરથી સાત વારનાં નામ પઢેલાં હોઈ કેટલીક વખત ગ્રહોનાં
બીજાં નામોથી પણ વારનો ઉદ્દેશ કરાય છે. જેમકે:-

રવિવાર=ઈતવાર, આઈતવાર ઈત્યાદિ સૂર્યવાચી સઘનાં
નામ, આ સિવાય સૂર્યનાં ૬-૧૨ ને હજાર નામો સ્તોત્રો, કવચો
અને સ્તુતિઓમા મળી આવે છે.

સોમવાર=ચંદ્રવાર, ચંદ્રવાર વગેરે, ચંદ્રનાં ૨૮ નામો છે.

મંગલવાર=અંગારક, લોહિતાંગ ઈત્યાદિ મંગલવાચી નામો,
સ્તોત્રમાં ૨૧ નામો છે.

બુધવાર=ચંદ્રમુત, ચંદ્રજ, જારજ, રોહિણ્ય, વિહ, વિહિય
વગેરે. સ્તોત્રમાં ૨૫ નામો છે.

શુક્રવાર=બૃહસ્પતિ, આંગિરસ, સુરચાર્ય, ગીષ્પતિ,
ધિષણ વાચસ્પતિ. સ્તોત્રમાં ૨૫ નામો છે.

શુક્રવાર=કાબ્ય, દૈત્યશુક્ર, દેવપતિ, ઉચના, ભાર્ગવ, દૈત્યરાજ,
આદિદેવ, શુરચિત્ર, શિખંડિન, ઇશ્વર, સ્તોત્રમાં ૨૧ નામો છે.

શનિવાર=મંદ્યાલ, છાયામુત, સૌરિ, રવિનંદન, આર્કિ,
મંદમહ, સ્તોત્રમાં ૧૦ નામો છે.

આ પ્રમાણે સાત વારનાં જુદાં જુદાં નામો છે,

નવગ્રહ.

નવગ્રહ પૈકી ૧ રવિ. ૨ સોમ, ૩ મંગળ, ૪ બુધ, ૫ શુક્ર

૬ શુક્ર અને ૭ શનિ. આ સાત ગ્રહોનાં જુદાં જુદાં નામો ઉપર
વારમાં આવી ગયા છે. બાકીના બીજા બે ગ્રહોનાં નામો આ
પ્રમાણે છે.

રાહુ=શિખી, સિંહિકાસુત, અર્ધકાય. રાહુનાં ૨૫ નામો છે.

કેતુ=મહાવીર્ય, ચંદ્રાદિત્યવિમર્દન, સિંહિકાગર્ભ. કેતુનાં
૫૭ ૨૫ નામો છે.

ગ્રહોની શુભ અને પાપસંજ્ઞા.

આ નવગ્રહો પૈકી સોમ, બુધ, ગુરુ અને શુક્ર એ ચાર
ગ્રહો સૌમ્ય (શુભ) ગણાય છે, અને રવિ, મંગલ અને શનિ
એ ત્રણ ગ્રહો ક્રૂર (અશુભ) ગણાય છે; છતાં સીમંતાદિના મુક્ષ-
ર્ત્તમાં રવિ-મંગલ મંગલકારી ગણાય છે. રાહુ અને કેતુ આ બંને
ગ્રહો પાપ ગ્રહો કહેવાય છે.

નક્ષત્ર

બધાં મળી ૨૭ નક્ષત્રો છે અને તેમનાં નામો
નીચે જુજાવે છે.

અશ્વિનિ ૧, કરણી ૨, કૃતિકા ૩, રોહિણી ૪, મૃગશીર્ષ ૫,
આર્દ્રા ૬, પુનર્વસુ ૭ પુષ્ય ૮ આશ્લેષા ૯ મઘા ૧૦ પૂર્વાશ્લેષુની
(પૂ. ક્ષા) ૧૧ ઉત્તરાશ્લેષુની (ઉ. ક્ષા) ૧૨ હસ્ત ૧૩ ચિત્રા
૧૪ સ્વાતિ ૧૫ વિશાખા ૧૬ અનુરાધા ૧૭ જ્યેષ્ઠા ૧૮ મૂળ
૧૯ પૂર્વાષાઢા (પૂ. ખા) ૨૦ ઉત્તરાષાઢા (ઉ. ખા) ૨૧ શ્રવણ
૨૨ ધનિષ્ઠા ૨૩ શતભિષા ૨૪ પૂર્વાભાદ્રપદ (પૂ. ભા) ૨૫,
ઉત્તરાભાદ્રપદ (ઉ. ભા) ૨૬ તથા રેવતિ ૨૭.

ધણે ઠેકાણે અભિજીતઅભિચિત્ અને અભિચ નામનું નક્ષત્ર
પણ ગણતાં ૨૮ નક્ષત્રોની ગણતરી હોય છે, અને આ નક્ષત્ર ૨૮
નક્ષત્રો પૈકીનું ૨૨ સું નક્ષત્ર છે.

અભિજીત નક્ષત્રની સમજણ.

બધાં નક્ષત્રો ૬૦ ઘડીનાં હોય છે, પરંતુ જ્યારે અભિજીત
નક્ષત્ર ગણવું હોય ત્યારે ઉત્તરાષાઢાનો ચોથો પાયો (એટલે ૪૬
થી ૬૦ ઘડીનો ચોથો પાયો) એટલે ઉત્તરાષાઢાની છેલ્લી ૧૫

મંગળ=મોમ, ભૂમિપુત્ર, ભૂમ, ભૂ, ક્ષિતિજ, ભૂમિજ, લોમિ-
પુત્ર, કુજ અને આર.

બુધ=સોમ્ય, શશિસુત, ચંદ્રપુત્ર અને રૂ.

શુક્ર=દેવપતિ, દેવાધિપતિ, બૃહસ્પતિ, સુરશુક્ર, દેવશુક્ર,
જીવ અને ઈન્દ્ર.

શુક્ર=શુક્રેર, દાનવપતિ, દાનવશુક્ર, અસુરશુક્ર, દિવિ અને
કવી'વર.

શનિ=મંદ, સૂર્યપુત્ર, પંશુ, શનિશર, છનછર અને શનિશ્વર.

ઉપર પ્રમાણે સાત શ્રદ્ધાનાં જુદાં જુદાં નામ છે. સાત શ્રદ્ધા
ઉપરથી સાત વારનાં નામ પડેલાં હોઈ કેટલીક વખત શ્રદ્ધાનાં
બીજાં નામોથી પણ વારનો ઉદ્દેશ કરાય છે. જેમકે:-

રવિવાર=ઈતવાર, આઈતવાર ઈત્યાદિ સૂર્યવાચી સ્થળનાં
નામ, આ સિવાય સૂર્યનાં ૬-૧૨ ને હજાર નામો સ્તોત્રો, કવચો
અને સ્તુતિઓમા મળી આવે છે.

સોમવાર=ચંદ્રવાર, ચંદ્રવાર વગેરે, ચંદ્રનાં ૨૮ નામો છે.

મંગલવાર=અંગારક, લોહિતાંગ ઈત્યાદિ મંગલવાચી નામો,
સ્તોત્રમાં ૨૧ નામો છે.

બુધવાર=ચંદ્રસુત, ચંદ્રજ, બારજ, રૌહિણ્ય, વિહ, વિહિય
વગેરે. સ્તોત્રમાં ૨૫ નામો છે.

શુક્રવાર=બૃહસ્પતિ, આંગિરસ, મુરાચાર્ય, ગીધપતિ,
ધિષણ, વાયસ્પતિ. સ્તોત્રમાં ૨૫ નામો છે.

શુક્રવાર=કોમ્ય, દૈત્યશુક્ર, દૈત્યપતિ, ઉશના, બાર્ગવ, દૈત્યરાજ,
આદિદેવ, શુક્રચિત્ર, શિખંડિન, ઇન્દ્ર, સ્તોત્રમાં ૨૧ નામો છે.

શનિવાર=મંદયાલ, છાયાસુત, સૌરિ, રવિનંદન, આર્કિ,
મંદશક્ર, સ્તોત્રમાં ૧૦ નામો છે.

આ પ્રમાણે સાત વારનાં જુદાં જુદાં નામો છે,

નવગ્રહ.

નવગ્રહ પૈકી ૧ રવિ. ૨ સોમ, ૩ મંગળ, ૪ બુધ, ૫ શુક્ર

૬ શુક્ર અને ૭ શનિ. આ સાત ગ્રહોનાં જુદાં જુદાં નામો ઉપર
ધારમાં આવી ગયા છે. બાકીના બીજા બે ગ્રહોનાં નામો આ
પ્રમાણે છે.

રાહુ=શિખી, સિંહિકાસુત, અર્ધકાય. રાહુનાં ૨૫ નામો છે.

કેતુ=મહાવીર્ય, અંદ્રાદિત્યવિમર્દન, સિંહિકાગર્ભ. કેતુનાં
૫૭ ૨૫ નામો છે.

ગ્રહોની શુભ અને પાપસંજ્ઞા.

આ નવગ્રહો પૈકી સોમ, બુધ, ગુરુ અને શુક્ર એ ચાર
ગ્રહો સૌમ્ય (શુભ) ગણાય છે, અને રવિ, મંગલ અને શનિ
એ ત્રણ ગ્રહો ક્રૂર (અશુભ) ગણાય છે; છતાં સીમંતાદિના મુહૂ-
ર્તમાં રવિ-મંગલ મંગલકારી ગણાય છે. રાહુ અને કેતુ આ બંને
ગ્રહો પાપ ગ્રહો કહેવાય છે.

નક્ષત્ર

બધાં અળી ૨૭ નક્ષત્રો છે અને તેમનાં નામો
નીચે સુજ્ઞાપ છે.

અશ્વિનિ ૧, કૃત્તિકા ૨, મૃગશીર્ષ ૩, રોહિણી ૪, મૃગશીર્ષ ૫,
આર્દ્રા ૬, પુનર્વસુ ૭ પુષ્ય ૮ આશ્લેષા ૯ મઘા ૧૦ પૂર્વાશ્લેષુની
(પૂ. કૃ.) ૧૧ ઉત્તરાશ્લેષુની (ઉ. કૃ.) ૧૨ હસ્ત ૧૩ ચિત્રા
૧૪ સ્વાતિ ૧૫ વિશાખા ૧૬ અનુરાધા ૧૭ જ્યેષ્ઠા ૧૮ મૂળ
૧૯ પૂર્વાષાઢા (પૂ. ખા) ૨૦ ઉત્તરાષાઢા (ઉ. ખા) ૨૧ શ્રવણ
૨૨ ધનિષ્ઠા ૨૩ શતભિષા ૨૪ પૂર્વાભાદ્રપદ (પૂ. ભા) ૨૫,
ઉત્તરાભાદ્રપદ (ઉ. ભા) ૨૬ તથા દેવતિ ૨૭.

સર્વે કેકાણે અભિજીતઅભિચિત્ અને અભિચ નામનું નક્ષત્ર
પણ ગણતાં ૨૮ નક્ષત્રોની ગણતરી હોય છે, અને આ નક્ષત્ર ૨૮
નક્ષત્રો પૈકીનું ૨૨ સું નક્ષત્ર છે.

અભિજીત નક્ષત્રની સમજાણ.

બધાં નક્ષત્રો ૬૦ ઘડીનાં હોય છે, પરંતુ જ્યારે અભિજીત
નક્ષત્ર ગણવું હોય ત્યારે ઉત્તરાષાઢાનો ચોથો પાંચો (એટલે ૪૬
થી ૬૦ ઘડીનો ચોથો પાંચો) એટલે ઉત્તરાષાઢાની છેલ્લી ૧૫

ઘડી અને શવણની પહેલી ચાર ઘડીઓ મળી કુલ ૧૬ ઘડીઓનું અભિજીત નક્ષત્ર ગણાય છે * આ પ્રમાણે ઉત્તરાષાઢા ૪૫ ઘડીનું અને શવણ ૫૬ ઘડીનું ગણાય છે અને બાકીનાં બીજાં બધાં નક્ષત્રો ૬૦ ઘડીનાં ગણાય છે. દરેક નક્ષત્રનાં ૪ ચરણ=પાદ=પાયા હોય છે. ૬૦ ઘડીવાળાં દરેક નક્ષત્રોના દરેક પાયાની ૧૫ ઘડીઓ ગણાય છે, પરંતુ ૨૧ મા ઉત્તરાષાઢાની ૪૫ ઘડીઓ જ બાકી રહેવાથી આ નક્ષત્રના દરેક પાયામાં ૧૧ ઘડી અને ૧૫ પહો ગણાય છે. બાવીસમા શવણ નક્ષત્રનો ૫૬ ઘડીના હિસાબે ૧૪ ઘડીનો એક પાયો ગણાય છે (કેટલીક વખત ૧૩ ઘડી અને ૪૫ પહોનો એક પાયો ગણાય છે) આ બંને નક્ષત્રોની જગ્યામાં આવેલા અભિજીત નક્ષત્રની કુલ ૧૬ ઘડીઓના ચાર પાયા તેમાં એક પાયામાં ૪ ઘડી અને ૪૫ પહો ગણાય છે. (પાકાંતરે ૨૦ ઘડીના હિસાબે પાંચ ઘડી સંપૂર્ણનો પાયો ગણાય છે.)

આ ગણતરી અવકલક ચક્રમાં તથા જન્મેલા બાળકનું નામ પાડવામાં તથા જ્યાં ૨૮ નક્ષત્રો દેવાતાં હોય, અને તેની શશિઓ કશી હોય, તથા ઘડી પહોનાં ગુહુર્તો કાઢવાં હોય, ત્યારે ઉપયોગમાં લેવાય છે.

જ્યારે અભિજીત નક્ષત્રને ગણતરીમાં લેવું હોય, ત્યારે શવણ નક્ષત્રની સંખ્યા ૨૩ થી ગણવી અને તે પછીનાં ૪ નક્ષત્રોનાં નામોમાં પણ એકએક સંખ્યા જમાવવાથી કુલ ૨૮ નક્ષત્રો થાય છે અભિજીત નક્ષત્ર અધિનીથી ૨૨ સુધી થાય છે, અને તેને ઉત્તરાષાઢા પછી અને શવણના પહેલાં ગણવાનું છે

યોગ.

યોગ સત્તાવીશ છે તેમનાં નામ અનુક્રમે વિદ્યુત્, પ્રીતિ, આયુષ્યમાન, સૌમાન્ય, યોજન, અતિગંડ, સુકર્મા, ધૂનિ, શુક, *

* પાકાંતરે શવણની પહેલી પાંચ ઘડીઓ મળી કુલ ૨૦ ઘડીનું અભિજીત નક્ષત્ર ગણાય છે, પરંતુ જલુમત ૧૮ ઘડીનો હોવાથી, રીકાકારે પણ ૧૮ ઘડીનું જ અભિજીત નક્ષત્ર ગણતરીમાં લેવું છે.

—સારાસાક્ષી નવાજ.

૬ શુક્ર અને ૭ શનિ. આ સાત ગ્રહોનાં જુદાં જુદાં નામો ઉપર
વારમાં આવી ગયા છે. બાકીના બીજા બે ગ્રહોનાં નામો આ
પ્રમાણે છે.

રાહુ=શિખી, સિંહિકાસુત, અર્ધકાય. રાહુનાં ૨૫ નામો છે.

કેતુ=મહાવીર્ય, ચંદ્રાદિત્યવિમર્દન, સિંહિકાગર્ભ. કેતુનાં
૫૭ ૨૫ નામો છે.

ગ્રહોની શુભ અને પાપસંજ્ઞા.

આ નવગ્રહો પૈકી સોમ, બુધ, ગુરુ અને શુક્ર એ ચાર
ગ્રહો સૌમ્ય (શુભ) ગણાય છે, અને રવિ, મંગલ અને શનિ
એ ત્રણ ગ્રહો ક્રૂર (અશુભ) ગણાય છે; છતાં સીમંતાદિના મુહૂ-
ર્તમાં રવિ-મંગલ મંગલકારી ગણાય છે. રાહુ અને કેતુ આ બંને
ગ્રહો પાપ ગ્રહો કહેવાય છે.

નક્ષત્ર

બધાં અળી ૨૭ નક્ષત્રો છે અને તેમનાં નામો
નીચે મુજબ છે.

અશ્વિનિ ૧, ભરણી ૨, કૃતિકા ૩, રોહિણી ૪, મૃગશીર્ષ ૫,
આર્દ્રા ૬, પુનર્વસુ ૭, પુષ્ય ૮, આશ્લેષા ૯, મઘા ૧૦, પૂર્વાશ્લેષુની
(પૂ. ક્ષા) ૧૧, ઉત્તરાશ્લેષુની (ઉ. ક્ષા) ૧૨, હસ્ત ૧૩, ચિત્રા
૧૪, સ્વાતિ ૧૫, વિશાખા ૧૬, અનુરાધા ૧૭, જ્યેષ્ઠા ૧૮, મૂળ
૧૯, પૂર્વાષાઢા (પૂ. ખા) ૨૦, ઉત્તરાષાઢા (ઉ. ખા) ૨૧, શ્રવણ
૨૨, ધનિષ્ઠા ૨૩, શતભિષા ૨૪, પૂર્વાભાદ્રપદ (પૂ. ભા) ૨૫,
ઉત્તરાભાદ્રપદ (ઉ. ભા) ૨૬, તથા રેવતિ ૨૭.

ઘણે ઠેકાણે અભિજીતઅભિચિત્ અને અભિચ નામનું નક્ષત્ર
પણ ગણતાં ૨૮ નક્ષત્રોની ગણતરી હોય છે, અને આ નક્ષત્ર ૨૮
નક્ષત્રો પૈકીનું ૨૨ મું નક્ષત્ર છે.

અભિજીત નક્ષત્રની સમજણ.

બધાં નક્ષત્રો ૬૦ ઘડીનાં હોય છે, પરંતુ જ્યારે અભિજીત
નક્ષત્ર ગણતરી હોય ત્યારે ઉત્તરાષાઢાનો ચોથો પાંચો (એટલે ૪૬
થી ૬૦ ઘડીનો ચોથો પાંચો) એટલે ઉત્તરાષાઢાની છેલ્લી ૧૫

મંથકારે આ પંચાંગનાં મુખ્ય પાંચ અંગો તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ, કરણ ઇત્યાદિ ઉપર વિવેચન કરી સમગ્રુનિ અ.પી છે. અહીં તેમનું સામાન્ય જ્ઞાન દર્શાવ્યું છે. જેથી સમજવામાં સરળતા પડશે.

તિથિઓની સંજ્ઞા

પરિવા છઠ અગ્યારસી નંદા નામ કહાઈ
બીયા સાતમી બારસી ભદ્રા નામ મુણઈ ૩
તૃતીયા અઠમી તેરસી જયા કહાવે નામ
ચિત્તા ચોથ ને નવમી ચઉદશ ત્રીજે ઠામ ૪
પાંચમ દશમ પૂર્ણિમા નામે ૧ પૂર્ણિ ૨ પાંચ
યોગ કહિયા હીરે તિહાં જિહાં એ નામ ૩ સુસાંચ ૫

તિથિઓની સંજ્ઞાના જે અર્થ થાય છે, તે પ્રમાણે તેમનું જ્ઞાન પણ હોય છે. શાસ્ત્રમાં તિથિનું ચક્રસ્વ ઘણું બતાવ્યું છે, અને તેની પ્રસંશા કરતાં ત્યાં સુધી કહી દેવામાં આવ્યું છે, કે તિથિ શુદ્ધ હોય તો સર્વ શુદ્ધ બાળવું. જેમકે તિથિ સુદ્ધી સયિ સુદ્ધ મળિયા ચિવુદાદ જોઈસય (જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૧) અર્થાત્ તિથિશુદ્ધિનું ચક્રસ્વ છે મંથકાર સર્વ પ્રથમ તિથિપ્રકરણ કહે છે.

મંથકારને કહેવાની મતલબ કોણકો દ્વારા વધુ સ્પષ્ટ સમજાશે.

નંદાનિતિ

૧—૧—૧૧	નંદા	શુભ જ્ઞાન દેહારી
૨—૭—૧૨	ભદ્રા	કદવાણકરી
૩—૮—૧૩	જયા	ચિન્મયકરી
૪—૬—૧૪	ચિત્તા	ચન્ન કરનારી
૫—૧૦—૧૫	પૂર્ણ	પરિપૂર્ણ કરનારી

ગંડ, વૃદ્ધિ, ધ્રુવ, વ્યાધાત, હર્ષણ, વજ્ર, સિદ્ધિ, વ્યતિપાત, વરીયાન, પરિધ, શિવ, સિદ્ધ, સાધ્ય, શુભ, શુકલ, બ્રહ્મ, ચૈન્દ્ર અને વૈધૃતિ એમ છે.

તિથિ, નક્ષત્રો તથા યોગો એ દરેક સાઠ સાઠ ઘડીનાં ગણાય છે. પરંતુ તેમની વૃદ્ધિ અને ધ્રુવ થાય છે. અર્થાત્ તે કેટલીક વખત સાઠથી વધારે અને ઓછાં પણ હોય છે. તિથિ ઘણું ખરું વૃદ્ધિ પામી પાંસઠ ઘડીની અને ધ્રુવ પામી ચોપન ઘડીની થાય છે. (આ નિયમમાં હવે અપવાદ છે) અને નક્ષત્ર તથા યોગોનું ધ્રુવ-વૃદ્ધિનું પ્રમાણ તેનાથી પણ વધારે છે. બ્યારે સાઠ ઘડી કરતાં તિથ્યાદિ વધે છે, ત્યારે વૃદ્ધિ તિથિ, વૃદ્ધિ નક્ષત્ર તથા વૃદ્ધિ યોગ આવે છે, અને ઘટે છે, ત્યારે તેને ક્ષયતિથિ ક્ષયનક્ષત્ર કહે છે. પંચાંગમાં કેટલીક વખત તિથિ બે વખત લખેલી હોય છે, ત્યાં બીજી વખત લખાયેલી તિથિ વૃદ્ધિ થવાથી લખેલી હોય છે. આવીજ રીતે જે સાઠ ઘડીથી ઓછી હોય છે, તે ક્ષય પામેલી હોઈ લખાયેલી નથી હોતી. યોગ તથા નક્ષત્રનું પણ એમજ મત્રમજ લેવાનું છે.

કરણ.

કરણ એટલે તિથિનું અર્ધ, સામાન્ય રીતે તિથિનું અર્ધ એટલે ત્રીસ ઘડીનું કરણ થાય. પંચાંગમાં સૂર્યોદય વખતે જે તિથ્યાદિ હોય તે લખાય છે. આથી કરણોનો ક્રમ એકાંતરે આવે છે. શુકલ અને કૃષ્ણ પક્ષના લેઢથી અમુક તિથિના પૂર્વાર્ધમાં કયું અને ઉત્તરાર્ધમાં કયું કરણ આવે તે નીચેના કોષ્ટક ઉપરથી સમજાશે.

શુકલ પક્ષ

કૃષ્ણ પક્ષ

તિ.	પૂર્વાર્ધ	ઉત્તરાર્ધ	તિ.	પૂર્વાર્ધ	ઉત્તરાર્ધ	તિ.	પૂર્વાર્ધ	ઉત્તરાર્ધ	તિ.	પૂર્વાર્ધ	ઉત્તરાર્ધ
૧	કિંસ્તુર્ન	મુવ	૬	બાલવ	કોલવ	૧	મલર	કોલવ	૬	તૈતિલ	મગ
૨	મલર	કોલવ	૧૦	તૈતિલ	મગ	૨	તૈતિલ	મગ	૧૦	વણિજ	વિષ્ટિ
૩	તૈતિલ	મગ	૧૧	વણિજ	વિષ્ટિ	૩	વણિજ	વિષ્ટિ	૧૧	મલર	કોલવ
૪	વણિજ	વિષ્ટિ	૧૨	મલર	કોલવ	૪	મલર	કોલવ	૧૨	કોલવ	તૈતિલ
૫	મુવ	મલર	૧૩	કોલવ	તૈતિલ	૫	કોલવ	તૈતિલ	૧૩	મગ	વણિજ
૬	કોલવ	તૈતિલ	૧૪	મગ	વણિજ	૬	મગ	વણિજ	૧૪	વિષ્ટિ	શકુનિ
૭	મગ	વણિજ	૧૫	વિષ્ટિ	મલર	૭	વિષ્ટિ	મલર	૧૫	અગુષ્ઠ	નાગ
૮	વિષ્ટિ	મલર				૮	નાલર	કોલવ			

મેષાં વૃષાં કરકાં મકર જાંઘ્યાં રાશી ચંદ્ર
 તો કલ્યાણી સરગે વહઈ આપે અધિક આણુંદ ૩૯
 કન્યા મિથુન તુલાં ધનાં રાશીયે વસે પિયાલ
 કલ્યાણી વહતી કહે સંપદ કરઈ નિહાલ ૪૦
 સિંહ મીન વૃશ્ચિક ધટાં ચંદ્ર રહ્યો તે રાશી
 તો નરક્ષેત્રે કલ્યાણીયાં વહતી કરઈ ઉદાસી ૪૧
 ભદ્રાચે જે કામ કરઈ તેહ પ્રમાણ ન થાઈ
 વિષ્ટિ મુખેઈ જે કામ હુવઈ તો તે મહા દુઃખદાઈ ૪૨

સાતમું કરણ વિદિ છે. તેને ભદ્રા પણ કહે છે. અને તેના
 આવવાનો કમ નીચે મુજબ છે.

પક્ષ	શુકલ	શુકલ	શુકલ	શુકલ	કૃષ્ણ	કૃષ્ણ	કૃષ્ણ	કૃષ્ણ
તિથિ	૪	૮	૧૧	૧૫	૩	૭	૧૦	૧૪
સમય	રાત્રે	દિવસે	રાત્રે	દિવસે	રાત્રે	દિવસે	રાત્રે	દિવસે

અહીં રાત્રી તેમજ દિવસનો અર્થ પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ
 એવો છે. પરંતુ જો તિથિ સૂર્યોદયથી લઈ ણીજા સૂર્યોદય
 પર્યંત હોય તો ભદ્રાનો આગળ જણાવેલો પરિહાર થઈ
 શકે નહિ, તેમજ તિથિ કંઈ સૂર્યોદયથી જ શરૂ થતી નથી.
 એટલે રાત્રી દિવસ એમ જે લેદ પાડેલો છે, તે સાર્થક થાય છે.

જો દિવસની ભદ્રા દિવસે અને રાત્રીની ભદ્રા રાત્રે આવે
 તો જ તેનો દોષ છે. બાકી દોષ લાગતો નથી.

કરણોના સ્વામી નીચે મુજબ છે.

અર	માલવ	કૌતવ	તૈતિલ	અર	વશિષ્ઠ	વિષ્ટિ	અશ્વિનિ	અતુલ્યદ	નામ	દિસ્ત્રામ
ઈંદ્ર	ઈંદ્ર	રવિ	અર્ચમા	પૃથ્વી	લક્ષ્મી	શક્તિ	કલિ	નંદીશ્વર	સર્પ	વાયુ

શુદ્ધ તિથિ

રિક્તા છઠ્ઠિ અમાવસી અઠ્ઠમી ખારસી દગ્ધ

ગલત્રહ કૂર વટ. ત વધતિ^૧ તથા અવરતિથિ કહી શુદ્ધ. ૬

રિક્તા એટલે ૪-૬-૧૪ તથા છઠ્ઠ, આઠમ, ખારસ, અમાસ દગ્ધસંજ્ઞ તિથિ, ગલત્રહ તિથિ, કૂર તિથિ તથા ક્ષય અને વૃદ્ધિ તિથિ સિવાયની બીજી તિથિઓ શુદ્ધ ગણાય છે.

(અર્થ) દગ્ધતિથિ

ધન મીન સંક્રાંતિ બિહુ^૧ વહતી લીજે બીજ
^૨વૃષભકુંભ સંક્રાંતિ મહી^૩ ચૌથી તિથિ ધન બીજ ૭
 મેષ કરક છઠી નિરખ કન્યા મિથુને અઠ્ઠિ
 વૃશ્ચિક સિંહ છાણુ^૪ વહે દશમી^૫ દાખ એકઠી ૮
^૬તુલ મકર સૂરજ વસે તત્ર ખારસી નિષેધ
 હીર કહે એ દગ્ધાતિથિ મહૂરત ધાત એ વધ ૯

(અર્થ) દગ્ધતિથિ

શશીહર દગ્ધા આઠતિથિ કુંભ ધને શશી બીચ
 મેષ^૭ મિથુને ચોથ તિથિ વરજે જાણી સદીય ૧૦
^૮તુલ સિંહે છઠી તથા સત્તમિ અસિ સિંહ
 મીન^૯ મકર કનકુમ્ભી વૃષભ^{૧૦} કરક દશમીય ૧૧
 તુલ વસહાં ધંખારસી મિથુન ધન અલિ કન
 હીર કહઈ તિથિ ખારસી જે વરજઈ તે ધન ૧૨

દગ્ધ તિથિના બે ભેદ હોય છે. સૂર્યદગ્ધા અને ચંદ્રદગ્ધા. આમાંથી ચંદ્રદગ્ધાને ઉલ્લેખ જવડેજ મળે છે. જ્યારે સૂર્યદગ્ધા પ્રસિદ્ધ છે. અને તે વ્યભિચાર ગણાય છે. દગ્ધાતિથિ બંને પક્ષની સમજવી.

૧ વસિન અવરતિથિ શુદ્ધ. ૨ વસહ ૩ અહિં ૪ દાખેકઠી ૫ પુત્રીમકરે સૂરજ ૬ ધાતર્ષ વધ. ૭ મિથુનકાકા ચતુર્થી ૮ કુંભ મકર તુલ સિંહ છઠી તથા સત્તમિ અક્ષયી. ૯ કરક ૧૦ વસહ.

કૃષ્ણપક્ષે વિંછણી ભદ્રા અંગે વિભાગ ફેલ ચા'.

અંગ	પુરુષ	કુળ	પેટ	જાતી	કંઠ	મુખ
ફેલ	મૃત્યુ	હાનિ	દરિદ્રતા	ઉન્નતતા	નાશ	જય
પટિત્યાગ	૫	૧	૧૧	૪	૧	૩

સંમુખી ભદ્રાનો વિચાર

પુન્ને ચવદિસિ પદમં અકૃમિ અગ્નેય જીય પુરુરમ્મિ ।
 હજમ્મિ સત્તમિ તિ પુરુર પુન્નિમ ને રમ્મ ચઉપુરુરં ॥
 અત્યમિલ્લે ચઉત્તી પલ્લુ દસમી સડ પુરુર વાઇ કૂલ્લાલ્લે ।
 ઉત્તરિ સગ એગારિસિ તીયા ઇસાલ્લુ અકૃમયં ॥
 કિસિલ્લિ તિયા અગ્ગીહિ સત્તમી નેરમ્મય દસમિ વાલ્લેહિ ।
 ઇસાલ્લે ચવદિસિયં ભદ્દા હવમ્મ કૂલ્લુ મુહં ॥
 મુકલ્લ ચઉત્તી હજમ્મિ અકૃમિ પમ્મિમિ ઇગારસી ઉત્તરે ।
 પુન્નિમ પુન્નવિસેહિ હવલ્લે ભદ્દા મુહં તિલ્લયં ॥

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૨૦૬-૨૧૨

અંથાન્તરમાં:—

કૃષ્ણપક્ષે તૃતીયાયાં મુખમાગ્નેય ગોચરે ।
 સપ્તમ્યાં નેરુતે વિદ્યાત્ દશમી વાયવ્ય ગોચરે ॥ ૧ ॥
 ચતુર્દશ્યાં ભવેતસ્ત્યાં મુખં ઇશાન એવ ચ ।
 ચતુર્થ્યાં શુકલપક્ષેતુ વિષ્ટિવકત્રંતુ દક્ષિણે ॥ ૨ ॥
 અષ્ટમ્યાં પશ્ચિમે વિદ્યાત્ એકાદશ્યાં તથોત્તરે ।
 પૂર્ણિમા પૂર્વતો રેયા વિષ્ટિ મુખંતુ વર્જયેત ॥ ૩ ॥
 કૃષ્ણ તૃતીયા પશ્ચિમાર્ધે પૂર્વાર્ધે ચ સંપત્તમો ।
 પર્ણિમાર્ધે દશમીરેયા પૂર્વાર્ધે ચ ચતુર્દશી ॥ ૪ ॥
 શુકલે ચતુર્થ્યાં પશ્ચિમાર્ધે અષ્ટમી પૂર્વતસ્તથા ।
 પશ્ચિમાર્ધેત્વેકાદશ્યાં પૂર્વાર્ધેત્વે પૂર્ણિમા ॥ ૫ ॥

કયા કામમાં કયું કરણ લઈ શકાશે તે બતાવ્યું છે. ગાથા ૩૦ માં જે “શકુનિ ઔષધ લેઈ” એમ કહ્યું છે, તે અંથકારનો મત છે. તેમજ ગાથા ૩૧ માં ચતુષ્પદ કરણમાં શાંતિકર્મ, નાગમાં સોહાગ અને કિંસ્તુધનમાં મંગલકર્મ કહ્યાં છે, તે ફક્ત આસો વદ ૧૪ તથા દિવાળી અને બેસતા વર્ષ પુરતાં છે. અન્યત્ર ચૌદશ અમાસ આદિ તિથિઓ નિષિદ્ધ હોઈ તેમાંજ શકુનિ આદિ કરણો આવતાં હોઈ શાંતિકર્મ ઇત્યાદિ ન થઈ શકે.

ભદ્રા ક્યારે આવે?

સુદિ આઠમી પૂનિમ ધૂરેહિ ચોથ અગ્યારસ અંતિ
વહિ સત્તમિ ધુરિ ચૌદશી ત્રીજઈ દશમ ભદ્રંતિ ૩૨

ભદ્રા પરિહાર

ચરણી ભદ્રા દિન વહઈ દિન ભદ્રા વહઈ રાત
તે મત વરજો હીર કહઈ કીજઈ સગલી વાત ૩૩

ભદ્રાનાં નામ

ભોમ વાર ભદ્રા વહે પુન્યવતી રવિ જાણી
શનિવારઈ વિષ્ટિ અવરઈ હીર કહે કલ્યાણી ૩૪

ભદ્રામાં કાર્ય

વાદ કરણ વૈરો હરણ વૈદ બુલાવણ કાજ
ભય પૂરીયઈ ભૂપતિ મીલણ ભદ્રા લીજઈ સાજ ૩૫

ભદ્રાનો સર્પિણી વૃશ્ચિકી લેદ

સિત પળે સર્પિણી જાણીઈ વિંછણીઈ તમ પખખી
પાંચ ઘડી સાપિણી મુખઈ વિંછણી પુંછડી રખખી ૩૬

ભદ્રા વાસ

ભદ્રા ત્રીસ ઘડી સળહી આઠ ઘડી સુરમાળ
સોળ ઘડી મહીયલ વસે પટ ઘટિકા પાતાલ ૩૭
ત્રિભુવને ભદ્રા ફલ રહ્યો સરખઈ ફલ સુખકાર
પાતાલઈ ધન આણી માનવ ફલ મૃતકાર ૩૮

કરણોની સુતાં બેઠાં બેઠાં વગેરે સંજ્ઞા

સુખતસ્ય સંક્રમો નાગે તૈતલે ચ ચતુષ્પદે ।

ગરે વિષ્ટયાં વિનિષ્ઠશ્ચ વણિજે બાલવે બવે ॥

ઉર્ધ્વ સ્થિતસ્ય કિંસ્તુમ્ને શકુનો કૌલવે બવેત ।

કનિષ્ઠ મધ્યેષ્ટ સફલા ધાન્યાર્ધાવિષ્ટિષુ ક્રમાત્ ॥ ૧ ॥

તૈતલ, નાગ અને ચતુષ્પદ આ ત્રણ સૂતાં છે. કિંસ્તુમ્ન, કૌલવ અને શકુનિ આ ત્રણ બેઠાં છે તથા ગર, વણિજ, વિષ્ટિ, બવ અને બાલવ આ પાંચ કરણ બેઠાં છે. આ કરણોનો ઉપયોગ સંક્રાન્તિના ફળમાં છે તેમજ કેટલાંક કાર્યોમાં પણ છે. જેમકે:—

સુતાં સરૌવર ખણ્ણાવીયે, બેઠાં વસાવીયે ગામ;

બેઠાં કટક ચલાવીયે, કરણ ચોંટ પ્રમાણ ૧

તલાવ સરૌવર ખોદાવતાં સુતાં કરણોનો યોગ જોઈએ, ગામ વગેરેનાં વસવાટ માટે બેઠાં કરણોનો યોગ જોઈએ અને યુદ્ધ માટે લશ્કર વગેરે મોકલવા માટે બેઠાં કરણોનો યોગ જોઈએ, વળી ખાર મહિનાની સંક્રાન્તિઓ બેસે તે પણ કરણોમાં જોસતી હોવાથી વસ્તુઓના તેજમંદી બાવો જાણવા માટે પણ કરણોનો ઉપયોગ થાય છે જેમકે:—

શીયાળે સુતી બલી બેઠી વર્ષા કાળ;

ઉનાળે બેઠી બની જોશી ખરૂં નિહાળ.

ઇતિ શ્રી હીરકલ્પશ જેન જ્યોતિષ ગ્રંથે

તિથિ પ્રકરણ સમાપ્ત :

વિષ્ટિ વિના બવાદેષુ કરણેષુ દશબ્ધિ ।

ચતુર્વર્ગાશ્રિતાઃ સર્વાઃ કરણીયાઃ શુભા ક્રિયાઃ ॥ ૧ ॥

દિવા ભદ્રા યદા રાત્રી રાત્રીભદ્રા દિવા યદિ ।

ન તત્ર ભદ્રા દોષઃ સ્યાત્ સર્વ કર્માણિ સાધયેત્ ॥ ૨ ॥

સૌમ્યે સર્વેચ કલ્યાણી શની વિષ્ટિ તથૈવચ ।

રવૌ પુણ્યવતી પ્રોક્તા ભીમે ભદ્રા પ્રકીર્તિતા ॥ ૩ ॥

ભદ્રાનો ગમનમાં નિષેધ

વિષ્ટ્યાંચ દારણે રૌદ્રે યૌવે ગચ્છતિ માનવઃ ।

ગતસ્યાગમનં નાસ્તિ નદી નામિવ સાગરે ॥ ૧ ॥

ભદ્રા ક્યે ઠેકાણે લેવાથી ઝેષ્ટ

યુદ્ધે ભૂપતિ દર્શને ભય વને ઘાતેચ પાતે હતે ।

વૈદ્યસ્યાગમને જલ પ્રતરણે શત્રોસ્તથોચ્ચાટને ॥

સિંહાષ્ટ્રે ખરમાહિષૌ ગજમૃગૌ અશ્વેગૃહે પાતને ।

શીસેવા રતુ મનજનેષુ શકટે ભદ્રા સદા ગૃહ્યતે ॥ ૧ ॥

ભદ્રા પુચ્છ વિચાર

દિવસસ્યાગ્રમે અર્ધે રાત્રી અર્ધ દ્વિતીય કે ।

સદા ત્રિંશત્ ઘટી મધ્યે પુચ્છે ત્રિણિ શુભાવહા ॥ ૨ ॥

જોઈએસારે ગાથા ૨૦૩-૪ પછી અજવાળીયામાં આદિની

૧ ઘડી અને અંધારીયામાં અંતની ૩ ઘડી તજવી એમ કહ્યું છે.

એતું કારણ સાપણી, વિંછણી ભદ્રા હોય છે, તે સમજવું.

જેવી રીતે અજવાળીયામાં સર્પણી અને અંધારીયામાં વિંછણી છે,

તેવી રીતે દિવસની ભદ્રા સર્પિણી અને રાત્રિની વિંછણી સમજવી.

શુકલપદ્મે સર્પિણી ભદ્રા અંગ વિભાગ ફેલ અઠ

અંગ	મુળ	કંડ	છાતી	પેટ	કુખ	પુંજ
ફેલ	હાનિ	મૃત્યુ	દારિદ્ર્ય	ઉન્નમતતા	નાશ	જય
ઘટિત્યાગ	૫	૧	૧૧	૪	૬	૩

આદિની સુલાકાતમાં રવિ બલવાન, વિવાહમાં ગુરૂ બલવાન,
દીક્ષામાં શની બલવાન, સુદ્ધમાં મંગલ બલવાન અને સર્વ કાર્યમાં
ચંદ્ર બલવાન જોવો જોઈએ

બાકી પણ વીતી ઘડી લાગઈ વાર તી વાર
રતનમાલ એ હીર કહિ જાણી કરો વિચાર ૪૮

સંકાન્તિ પરતે વારના આરંભનો ભેદ

મીન મેષ અલિ કુંભ રવિ વરતે સંધ્યા વાર
તુલ ધન વૃષ કરકે વૈદિતિ રચણિ મધ્ય વિચાર ૪૯
મિથુન મકર કન્યા હરિ સૂરિજ ઉગઈ તે વાર
સંકાન્ત્યાંસુ હીર કંઠે દીજ કારિજ સાર ૫૦

સંકાન્તિમાં વાર બદલવાનો નિયમ

કુંભ, કરક વૃષ મિહ ચિહ્ન પ્રહ સક્રમે ભાષુ,
મેષ મિથુન તુલ વૃષિકે સક્રમણ કરે મધ્યાન
મીન મકર કન્યા ધને સંધ્યા સક્રમણ હોઈ,
વાર સક્રમણ ઈસી પરે હુવે જોતીષ ભાષ્યો જોઈ

કુંભ, કરક, વૃષભ અને સિહ=પ્રભાત સમયે
મેષ, મિથુન, તુલા અને વૃષિક=મધ્યાહ્ન સમયે
મીન, મકર, કન્યા અને ધન=સંધ્યા સમયે

અજ અલિ ઘટ મીને ભાસ્કરેસ્ત પ્રયાતે ।

વૃષ ધન કુવોરાખ્યે ચાર્ધ રાત્રી તુલાયામ ॥

મિથુન મકર સિદ્ધિ કન્યકાયા પ્રભાતે ।

ઈતિ વિધિ ગણનીયો વાસર મક્રમેષુ ॥

શુભકર વાર

નિજ રાસ ત્રીજો છૂટો દશમો અનઈ ઇગ્યાર
જો ગ્રહ દૈવ સો વાગ તિણઈ કામ દીયઈ સુખદાર ૫૧

ભાવાર્થ—વદ ૧૪ ના પહેલા પહોરમાં પૂર્વ દિશાએ, સુદી આઠમના બીજા પહોરે અગ્નિખૂણામાં, વદ સાતમના ત્રીજા પહોરે દક્ષિણ દિશામાં, પૂર્ણિમાના દિવસે ચોથા પહોરે નૈઋત્ય ખૂણામાં, સુદી ૪ ના પાંચમા પહોરે પશ્ચિમ દિશામાં, વદ ૧૦ ના છઠા પહોરે વાયવ્ય ખૂણામાં, સુદી ૧૧ ના સાતમા પહોરે ઉત્તર દિશામાં અને વદ ૩ ના આઠમા પહોરે ઈશાન ખૂણામાં ભદ્રા સંમુખી છે, અને તે પ્રયાણાદિ કાર્યોમાં વર્જનીય છે.

વદી ૪ ના દિવસે અગ્નિખૂણામાં, સાતમે નૈઋત્ય ખૂણામાં, દશમે વાયવ્ય ખૂણામાં અને ચૌદશે ઈશાન ખૂણામાં ભદ્રાનું સુખ હોય છે. અનવાળી ૪ ને દિવસે દક્ષિણ દિશામાં, આઠમે પશ્ચિમ દિશામાં, અગિયારમે ઉત્તર દિશામાં અને પૂર્ણિમાના દિવસે પૂર્વ દિશામાં ભદ્રાનું સુખ હોય છે. અને તે પ્રયાણાદિમાં વર્જનીય છે. ૨૧૧, ૨૧૨.

૪-૫ શ્લોકમાં પશ્ચિમાર્ધનો અર્થ રાત્રે અને પૂર્વાર્ધનો અર્થ દિવસે સમજવાનો છે.

ભદ્રાનું સુખ પક્ષ તિથિએ દિશા વિદિશામાં

ઈશાને સન્મુખી વદિ ૧૪ દિવસે પૂર્વાર્ધ	પૂર્વે સન્મુખી પૂનમે દિને પૂર્વાર્ધ	અગ્નિમાં સન્મુખી વદિ ૩ રાત્રે પશ્ચિમાર્ધ
ઉત્તરે સન્મુખી સુદિ ૧૧ રાત્રે પશ્ચિમાર્ધ	પ્રયાણે સન્મુખી ભદ્રા વર્જવી	દક્ષિણે સન્મુખી સુદિ ૪ રાત્રે પશ્ચિમાર્ધ
વાયવ્યે સન્મુખી વદિ ૧૦ મે રાત્રે પશ્ચિમાર્ધ	પશ્ચિમે સન્મુખી સુદિ ૮ મે દિને પૂર્વાર્ધ	નૈઋત્યે સન્મુખી વદિ ૭ મે દિને પૂર્વાર્ધ

રક્ષાળયે રતુસ્થાને કાર્તિકયાં ચ રજેત્સવે ।

દેવીપૂજાસુ સર્વાસુ વિષ્ટિદોષો ન વિદ્યતે ॥ ૧ ॥

અર્ધાત્-બળેવે રાખડી બાંધતાં, રજસ્વલા સ્ત્રીને સ્નાન કરતો વખતે, કાળી ચૌદશના દિવસે તથા હોળી પૂજન વખતે અને નવરાત્રિમાં દેવીની પૂજા વખતે ભદ્રાનો દોષ લાગતો નથી.

હોરા

હોરામાન અઢી ઘડી વહે સદા ચઉવીસ

બાર દિવસ બાર રજની સાતાં વાર સરીસ. ૫૨

દિવસનાં ચોઘડીયાં

રવિ ઉદ્દેગ સોમે અમૃત ભોમે રાગ બુધ લાહ

ગુરુ શુભ ભૃગુ ચલ રાત્રિ કલહ ગિણી છઠી વાહ ૫૩

દિવસનાં ચોઘડીયાં ગણવાનો ક્રમ

ચોઘડીયું અટકળે ઠાણ ઘડીયું ગણાય છે. પરંતુ ખરી રીતે દિનમાન કે રાત્રિમાનના આઠમા ભાગનું જ ગણવું, કારણકે શીયાળામાં રાત્રિ ઘોટી ને દિવસ દૂકો હોય છે અને તેનાથી ઉલટું ઉતાળામાં દિવસ ઘોટો અને રાત્રિ દૂકી હોય છે; એટલે તેનો ખરો હિસાબ ઠાણ ઘડીથી જોસે જ નહિ. માટે ઘડી પળોનો આઠમો ભાગ ગણવો જોઈએ ચોઘડીયું જે પહેલું હોય તે જ છેલ્લું આવે એવો નિયમ છે. ચલને કેટલાક ચંચલ પણ કહે છે.

વાર નામ	રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ	ચલ	કલહ
૨	ચલ	કલહ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ
૩	લાભ	શુભ	ચલ	કલહ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ
૪	અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ	ચલ	કલહ	ઉદ્દેગ
૫	કલહ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ	ચલ
૬	શુભ	ચલ	કલહ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ
૭	રાગ	લાભ	શુભ	ચલ	કલહ	ઉદ્દેગ	અમૃત
૮	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ	ચલ	કલહ

વાર પ્રકરણ ૨

વાર સંજ્ઞા

રવિ શશી મંગલ બુધ ગુરુ શુક્ર શનિશ્વર વાર

કૂર ત્રિણ રવિ ભૂમ શનિ અવર સૌમ્ય સુવિચાર ૪૩

ન વાર દોષાઃ પ્રભવંતિ રાત્રી વિશેષતો ભોમ શનિશ્વરકે ૧

અંધો યથા ભર્તરિ માનુનીનાં કટાક્ષણાણા વિક્રલા ભવંતિ ॥

જેવી રીતે સ્ત્રીનાં કટાક્ષણાણા અંધ પતિ પાસે નિષ્કલ નીવડે છે, તેવી જ રીતે રાત્રિમાં વારનો દોષ લાગતો નથી અને વિશેષ કરીને મંગલ, શની અને રવીવારે રાત્રિએ વારનો દોષ લાગતો નથી.

વાર પરત્વે કાર્ય

શનિ થાપન રવિ નૃપમિલાણુ જ્ઞાન બુધ યુદ્ધ ભૌમ

ગમને શુક્ર વિવાહ ગુરુ કામ સહુચે સૌમ્ય ૪૪

શનિ સુતો પરિહરિ કરો મંગલ ભુગતો જાણુ

સોમાં શુક્રાં સુરગુરાં હાલત મ કરો કાંણુ ૪૫

સંચો કીજે વાર બુધ થાવર કીજે ગેહ

ગામાંતરિ શુક્રરથ કરો રુદ્ધિ વૃદ્ધિ હોય દેહ ૪૬

વાર પ્રવૃત્તિ

નિશિ પ્રમાણુ ઘડી આધી કરી માંહિ ચઉદઈ મેલી

પલઈ ત્રીસઠનિ કરી ઘડી તે પિણુ નિસદ્દિન મેલી

પાઠાંતર-

પળો તીસે ઠવિ કરી ઘડી તે પાણુ તેમ ઇમ ભેલી ૪૭

ઉદ્ઘાટે ચોતસવે જીવઃ સૂર્યો ભૂપાલ દર્શને ૧

સંગ્રામે ધરણીપુત્રો વિદ્યાભ્યાસે બુધો બલી ॥

યાત્રાયાં ભાર્ગવઃ પ્રોક્તો દીક્ષાયાં ચ શનિશ્વરઃ

ચંદ્રમા સર્વ કાર્યેષુ પ્રશસ્તો ગૃહાતો બુધઃ ॥

પ્રયાણુમાં શુક્ર બલવાન, વિદ્યાભ્યાસમાં બુધ બલવાન, રાજ

૧ શનિસર ૨ ભૌમ ૩ સહુને ૪ હુવઈ

જાણવાં અને દિવસ માટે 'ઉદ્દેગ ૧ મૃત ૨ રોગાશ્ર ૩ લાલ ૪ શુભ ૫ ચલ ૬ તક ૭' અંતક જોટલે કાલ આ પ્રમાણે દિવસનાં દરેક વારનાં પહેલાં ચોઘડીયાં અનુક્રમે જાણવાં. દિવસનાં લાલ અને અમૃત ચોઘડીયું જોડે આવે અને રાત્રે શુભ અને અમૃત જોડે આવે તેમ દિવસે રોગ અને ઉદ્દેગ જોડે આવે તથા રાત્રે રોગ અને કાલ જોડે આવે.

રાત્રીનાં ચોઘડીયાં

રવિ શુભ શશી ચલ ભોમે કાલ બુધે ઉદ્દેગ
ગુરુ અમૃત ભૃગુ રોગ શનિ લાલ ગિણેહ
ધ્રુમ ચોઘડીયાં રાત્રીમાં પંચમો પંચમો લાગેહ ૫૪

વાર પરત્વે વર્જ્ય ચોઘડીયાં

સાતાં વારાં અધ પહર જોધ ઉત્તમ સંચ
રવિ પહેલો બીજો છઠો શશી આઠમો ધ્રુમ પંચ પપ
જામ અક્રમ સત્તમ ચતુર્થ બુધ ત્રીય છઠ અક્ર
ગુરુ બીજો પાંચ સત્તમ દાસ અવરકુનક ૫૬

રવિવારે	ચોઘડીયું	૧-૨ અને ૬
સોમવારે	"	૧-૫ અને ૮
મંગલવારે	"	૪-૭ અને ૮
બુધવારે	"	૩-૬ અને ૮
શુક્રવારે	"	૨-૫ અને ૭
શનિવારે	"	૧-૪-૬ અને ૮
શનિવારે	"	૭-૫-૭ અને ૮

આ અર્ધ પ્રહર અશુભ જો માટે ન લેવા અર્થાત્ આ સંખ્યાવાળાં ચોઘડીયાં શુભ કામમાં ન લેવાં.

૧ શશી અક્રમે મમંચ ૨ ભૂમ ૩ ચતુર્થ ૪ ત્રીજ છઠ અક્ર ૫ શુક્ર ચૌત્ત

સ્વવારાહગણુનીયાન્તા રવિ શુક બુધેન્દવઃ ।

શનિ બુધ કુમ્ભઃસ્રેયા હોરાઃસ્તાવારતઃ ક્રમાત્ ॥

ચંદ્ર ગુરુ શુકાણાં હોરાઃ સર્વાર્થસિદ્ધિદાઃ ।

રવિ લોમાર્કપુત્રાણાં કૂરા હોરા ન શોભનાઃ ॥ ૧ ॥

ચંદ્ર, બુધ, ગુરુ અને શુકની હોરા સર્વાર્થસિદ્ધિ કરે, અને બીજી હોરા કૂર છે તે સારી નહિ, જે દિવસે જે વાર હોય તેની હોરા પહેલી ગણુવી અને પછી છઠ્ઠા વારની બીજી એમ બધી હોરા છઠ્ઠા છઠ્ઠા વારની ગણુવી.

હોરાનાં નામ અને ક્રમ

વાચ ૧ પ્રવૃત્તા ૨ ઘટિકા ૩ ધનરા ૪ કાલાક્ષ ૫ હોરા પતાકા સુરાપ્તા ૬ ।
દાનાધીપાદ્યા ૭ રવિ ૧ શુકર ૨ સૌમ્યે ૩ શશાંક ૪ શૌરીય ૫ જ્યેષ્ઠ કુન્ન ૭
ક્રમેણુ ॥ ૧ ॥

હોરા નામ	વાર	ફલ
વાચ	રવિ	નેષ
પ્રવૃત્તા	શુક	શ્રેષ્ઠ
ઘટિકા	બુધ	શ્રેષ્ઠ
ધનરા	સોમ	શ્રેષ્ઠ
કાલાક્ષ	શનિ	નેષ
પતાકા સુરાપ્તા	ગુરુ	શ્રેષ્ઠ
દાનાધી પાદ્યા	મંગલ	નેષ

૧ વારની હોરા ૨૧૧ અઢી ઘડી રહે, પછી બીજી વાર ગણુવ્યો તેની લાગે એ રીતે એક રાત્રિ દિવસમાં ૨૪ એવીસ હોરા આવે. રાત્રીએ હોરા પોતાના વારથી પાંચમા વારની આવે છે.

સર્વસિદ્ધિ કર મુદત તનુ છાયા લગન (ખગલોંધી)

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧૧	૮	૬	૮	૭	૮	૮

છાયાપાદ મહુર્ત—

સ્વચ્છાયા ત્રિગુણીકૃત્ય ત્રયોદશ સમન્વિતા ।
 અષ્ટમિસ્તુ હરેકભાગં શેષે ચૈવ શુભાશુભં ॥ ૧ ॥
 લાભશ્ચક્રે દ્વિકેસિદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ પંચમ સમક્રે
 હાનિશ્ચૈવ તૃતીયેષુ ચતુર્થે રોગ મેવ ચ ॥ ૨ ॥
 ધનધાન્યાગમઃ પઠે અષ્ટમે મરણં દુઃખમ્ ।
 ન તિથિન ચ નક્ષત્રં ન વારો ન ચ ચંદ્રમા ।
 સર્વસિદ્ધિ કર જ્ઞાન જ્ઞાનસ્ય વચનં યથા ॥ ૩ ॥

બીજાના મતમાં—

શનેઃ શુક્રસ્ય સોમસ્ય સર્વે ષષ્ટ પ્રમાણુતઃ ।
 બુધોચાષ્ઠો નવાઃ લોભે સમપાદા બૃહસ્પતૌ ॥ ૧ ॥
 લાનો એકાદશં ચૈવ છાયા લગ્નં પ્રશસ્યતે ॥
 ન વારો ન ચ નક્ષત્રં ન તિથિર્ ન ચ ચંદ્રમા ॥
 છાયાક્ષત્રં વિવાહાદૌ પ્રકુર્યાત શુભકર્મણિ ॥ ૨ ॥

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧૧	૬	૬	૮	૭	૬	૬

પાકાંતરે—તનુ છાયા લગ્ન—

આષ્ટીપાદા બુધેસ્થાત નવધરણીમુતે સમજીવે પદાનિ ।
 દેવાદેકાદશક્રે શશિમનિ ભૂશુ ને સાર્ધ ચત્વારિ પાદાઃ ॥
 તસ્મિન્ કાલે મુદતે સકલ ગુણમુતે સર્વકાર્યાર્થ સિદ્ધિ-
 નાસ્તિ પંચાંગ દોષો ન ચ ખચર ફલં ભાષિતં ગર્ગ મુખ્યે ॥ ૧ ॥

પ્રંથાન્તરે-ઉદ્દગામૃત રોગઃ લાલ શુભ ચલઃ કાલઃ

વારાહિષ્ઠ પૃષ્ઠપ્રયાથ દિવારાત્રૌ તુ પાંચમાઃ ।

રાત્રિનાં ચોઘડીયાં

વાર નામ	રવિ	રોમ	મંગળ	બુધ	શુક્ર	શનિ	
૧	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાલ
૨	અમૃત	રોગ	લાલ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ
૩	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાલ	શુભ
૪	રોગ	લાલ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત
૫	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાલ	શુભ	ચલ
૬	લાલ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
૭	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાલ	શુભ	ચલ	કાલ
૮	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાલ

જે દીવસે સવારમાં જે ચોઘડીયું હોય તેનાથી આગળ છઠ્ઠા વારનું પહેલું ચોઘડીયું તે સવારના વારનું બીજું આવે તે વારથી છઠ્ઠા વારનું ત્રીજું ચોઘડીયું એમ ગણતાં આઠમું જે સવારમાં હોય તે જ બીજીવાર સાંજે આવે. અથવા છઠ્ઠો આગળ ન ગણે તો પાછલા ત્રીજા વારનું પહેલું તે આ વારનું બીજું. તેનાથી પાછલા ત્રીજા વારનું તે ત્રીજું એમ ગણવું. જેમકે રવીવારે પહેલું ઉદ્દેગ, બીજું શુકરનું પહેલું તે રવીનું બીજું, પછી બુધનું પહેલું તે રવીનું ત્રીજું એમ ગણવું. અને રાત્રે પહેલું એટલે રવીથી પાંચમો વાર શુક્ર તેનું પહેલું શુભ, તે રવીની રાત્રે પહેલું આવે. વળી શુક્રથી પાંચમો વાર સોમ તેનું દિવસનું પહેલું અમૃત, તે રવીની રાત્રે બીજું આવે. એમ દરેક પાંચમા વારનું પહેલું એમ ગણવું.

‘શુભ’ ૧ ચલ’ ૨ કાલ’ ૩ ઉદ્દેગ’ ૪ મૃત ૫ રોગ ૬ લાલ ૭. આ પ્રમાણે રાત્રિનાં દરેક વારનાં પહેલાં ચોઘડીયાં અનુક્રમે

અભિજીત યોગ ૧૨ આંગુલના શંકુથી છાયાનું માપ

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૨૦	૧૬	૧૫	૧૪	૧૩	૧૨	૧૨

ખીન કોઈકે સાત આંગળનો શંકુ લઈ અભિજિત કાળ શોધવાનો પ્રકાર કહ્યો છે. જેમકે:-

રવિ વીસે સસી સોળે પનરે મંગળવાર,
બુધ રતન ગુરુ ત્રયોદશ શુક્ર શનિશર બાર,
ભિલાં સપ્ત આંગલાં તરણાં એહ વિચાર ૧

પછી ઘણાખરા બાર આંગળનો શંકુ લેવાનું કહે છે જેમકે:-

રવિ વીસે શશી સોળે પનરે મંગળવાર;
બુધ રતન ગુરુ ત્રયોદશ શુક્ર શનિશર બાર. ૧
તરણું ભરી બાર આંગલાં તેની છાયા લેત;
મુહૂર્ત અભિજીત નીપજે તતક્ષણ કામ કરેહ. ૨

એ વારે અભિજીત લઈ લાત પાતને કંકટ ભોગ,
ભણે ગર્ગ રૂપિ એ અમૃતસિદ્ધિ ભોગ. ૧

બાર આંગળનો શંકુ લઈ 'રવિ વીસે' ઇત્યાદિથી જે આવે છે તેનું નામ અભિજીત મુહૂર્ત છે, તે અને ઉત્તરાષાઢાનો ચોથો પાયો ને શ્રવણની પહેલી ચાર ઘડીથી જે અભિજિત નક્ષત્ર કહેવાય છે, તેમાં ભેદ છે. અભિજીત નક્ષત્ર ૨૭ દિવસે એકવાર આવે છે. અને અભિજીત મુહૂર્ત તો દરરોજ સવારે અને સાંજે બે વખત આવે છે.

બુધ ચવઠાં ગુરુ તેરઠાં બાર બાર ભૂગુ મંદ
ગિણિગિણિ લીજે છાંહડી બોલે હીર મુણિંદ ૬૩
વિજય મુહૂર્ત

દ્વો પ્રહરો ઘટીકા ૧ હિનો દ્વો પ્રહરો ઘટીકા ૧ ધિકો ૧

વિજય નામ યોગોયં સર્વકાર્ય પ્રસાધકઃ ॥ ૧ ॥

ભૂગુ ઇગ અઉદહ અહમો તિય પણ સગ અહ મંદ
એ અધ પહરાં હીર કહે સ્થાં હીર મુણિંદ પ૭

આ ચોઘડીયાં શુભ છે માટે લેવાં

રવિવારે ૬ઠું, સોમવારે પહેલું, મંગળવારે ચોથું, બુધવારે
આઠમું, ગુરુવારે પાંચમું, શુક્રવારે આઠમું અને શનિવારે સાતમું.

શુભ ચોઘડીયાં

એ ઘડીયાં શુભ સૂર છઠ બુધ અઠ આર ભૂ સત
શનિ સયા શરી ઇગ અહમો ગુરુ પંચમો પવિત્ર પ૮

છાયા લગ્ન મુહૂર્ત

તનુ છાયા મણિ ભૂમિમું રવિ પાવડાં ઇગ્યાર
બુધ આઠઈ મંગલ નવમી સાતઈ સુર ગુરુવાર પ૯
શુકર સોમ શનિસરાં સાઠાં અહ્ય પાવ
હીર કહે તે જુમતિમું મુહૂરતિ હુવઈ સુખદાય ૬૦

આ છાયાલગ્ન હોય તો શુભલગ્નના અભાવમાં પણ ગમન,
પ્રવેશ, પ્રતિષ્ઠા, દીક્ષા, વગેરે શુભ કાર્યો કરવાં એવો વિદ્વાનોનો
મત છે.

આરંભસિદ્ધિ આદિ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે-શુભ ગ્રહ
લગ્નના અભાવમાં વિરૂદ્ધ દિવસોમાં આવશ્યકતાએ ગમન, પ્રવેશ
પ્રતિષ્ઠા આદિ શુભ કાર્યો કરવાં. વિદ્વાનોએ કહ્યું છે કે-શુભ શુકન,
નિમિત્ત અને શુભ લગ્નના અભાવમાં આ છાયાલગ્નમાં નિશ્ચયે
કરીને શુભ કાર્ય કરવું જોઈએ.

નરપતિ જયચર્યામાં કહ્યું છે કે-

નક્ષત્રાણિ તિથિ વારા સ્તારાશ્ચંદ્ર ખલં ગ્રહાઃ

દુષ્ટાન્યપિ શુભં લાવં ભજંતે સિદ્ધ છાયયા ॥ ૧ ॥

આ જાગતનો વધારે ખુલાસો આરંભસિદ્ધિ વાર્તિકમાં છે.

ભોમવાર શુભવાસરે ચઉથો દશમો ખાર
ચયણિ પથુરસ ખારમો ચઉદશ અમૃતધાર ૬૯

વાર	સુ	ચં	મં	ભુ	ગુ	શુ	શ	આ વાર ખતાવેલા અર્ધપ્રહર
અર્ધપ્રહર	૭	૬	૫	૪	૩	૨	૧	કુલિક
"	૫	૪	૩	૨	૧	૭	૬	ઉપકુલિક
"	૩	૨	૧	૭	૬	૫	૪	કંટક

પાઠાંતરનો શ્લોક-ઉપકુલિક, કુલિકને કંટક યોગે અર્ધપ્રહર
અમુક વારે તજવાનો કમ.

ઉપકુલિકં શુરોઃસ્થાનાત ભોમ સ્થાનાચ્ચ કંટકં ।
કુલિકં શનિ તો જ્ઞેયં વારાઢી ગણ્યેત ભુધઃ ॥

સુ	ચં	મં	ભુ	ગુ	શુ	શ
૮	૩	૬	૧	૪	૭	૨

વારે અર્ધપ્રહર ત્યાજ્ય

ભુધદિન શુભ ચૌ અકુમો દહ તેરસ ચઉદેઈ
નિશા તિમ ચઉથો નવમ દહ પનરમ સોલેઈ ૭૦
ગુરુ શુભ ત્રિયતિય અકુમો નવમ અનેઈ પનરેઈ
ચયણિ તિન્નઈદ્વમ ચઉથો દશમ ઇચ્ચારસ ચરમેઈ ૭૧

વાર	સુ	ચ	મં	ભુ	ગુ	શુ	શ
યોમ	ચિત્રકુલ	ચલ	મંડ	અતિમંડ	વજૂ	બાધાત	વૈવૃતિ

ઈતિ શ્રી હીરકલશે જૈન જ્યોતિષ ગ્રંથે
વાર પ્રકરણ સમાપ્ત

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧૧	૪૧	૯	૮	૭	૪૧	૪૧

પાઠાંતરે તનુ છાયા લક્ષ—

સાત પાવ શનિ શુક્ર લીજે આઠ પાવ બુધ એકલો લાણીજે,
અગીઆર પાવ રવિ મંગલ જાણુ તેર પાવ ચંદ્ર ગુરુ નિર્માણુ ૧
લાગે દાવ તો લરીજે પાવ^૧ શુ^૧ કરે તેને રૂઠયો રાવ;
સાચો મન કરી આલે સોય તે તરણું લે તો કંચન હોય. ૨

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧૧	૧૩	૧૧	૮	૧૩	૭	૭

બીજા કોઈકના મતમાં—

સાડા નવ શનિ શુક્ર સોમ અગીઆરહ દીજે;
અર્ક આઠ બુધ નવ અંગારે ત્રિણુ સપ્ત દીજે ગુરુવારે.
રવિ બલ શશીબલ કાલબલ જોગાણી બલ મત જોય;
છાયા લઈને આલીએ જિમ અજરામર હોય.

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૮	૧૧	૩	૯	૧૩	૯૧	૯૧

રવિબલ શશીબલ રાહુબલ ચોખિની ચક્ર મત જોય
છાયા લક્ષ ચલાવિ પ્રિય જિમ અજરામર હોય ૬૧

અલિખિત છાયા મુદ્દત

બારહ અંગુલ તૃણુ ગ્રહી ગિણી અલીયાં છાંહ

વીસ સૂરજ શશી સોલહાં મંગલ પનરસ માંહ ૬૨

૧ આવે પાવ તો લાગે દાવ ૨ સૂર

નક્ષત્ર	દ	ચિ	સ્વા	વિ	અનુ	ભ્યે	મૂ	પૂ. ૫ા	કે. ૫ા	અભિ.
તારા	૫	૧	૧	૪	૪	૩	૧૧	૪	૪	૩
તિથિ નિષેધ	૫	૧	૧	૪	૪	૩	૧૧	૪	૪	૩

નક્ષત્ર	મ	ધ	શત	પૂ. ૫ા	કે. ૫ા	રેવતી
તારા	૩	૪	૧૦૦	૨	૨	૩૨
તિથિ નિષેધ	૩	૪	૧૦ દશમ	૨	૨	૨ બીજ

ભોમ ઇમ દુમ સગ વસુ અમૃત એતા દીહ
 રચણિ રસ સગ ખારમો પનરમ સોત્તમ સિહ ૭૭
 બુધ ત્રીજો પંચમ નવમ ઇગ્યારમ પનરેઈ
 નિશિ ઇમ દુય ચઉથો દસ ઇગ્યારમ સોલેઈ ૭૮
 ઇમ રસ સગ નવ તેર તિથિ સોત્તમ સુરગુરુ વાર
 નિશિ દુગ ત્રીજોહિ બલો ઇગ્યારમ નઈ ખાર ૭૯
 શુક્ર ઇમ પણુ સત્તમો અવદમ સોલમ દીહ
 રચણિ તિય ચઉ ખારમો તેરમહિ બલેઈ ૮૦
 થાવરદિન દુમતિય વસુ અવદમ પનરમ ખાર
 નિશિ ઇમ ચઉથો તેરમો ચઉદશ હીર સંસાર ૮૧
 હિવઈ જેષ્ઠ આપાડદુમ રવિતિલ્લઈ ચઉથો દશવાર
 રચણિય તિય વસુ નવમ ચઉદમ પનરમ સાર ૮૨
 સોમઈ વાસર સત્તવસુ રેદ્ર તેર અભિયાંહ
 રચણિ છઠ્ઠી સત્તમો ખાર તેર શુભમાહ ૮૩

વિજય સુદર્ત

વાસર વિચે જે ખે ઘડી વિજય મહુરત તેઠ
કાજ કરો સૌ હીર કહે જિમ સુખ આવે દેહી ૬૪

શિવ લિખિત સુદર્ત

શિવા લિખત છહ માસનાં શ્રાવણ ભાદ્રવ માહ
કાગુણ ચૈત્ર વૈશાખ દિન સગખારઈ શુભગ્રહ ૬૫

સૂ	ચં	મં	જુ	ગુ	શુ	શ
૪	૭	૨	૫	૮	૩	૬
૮	૩	૬	૧	૪	૭	૨

આ વારે આટલામો
અડધો પહોર તજવો.
અર્ધપ્રહરી = પ્રહરાર્ધ
એટલે ૩૥ ઘડી
કાલવેલા = કાલવેલાનું
પ્રમાણ ૩૥ ઘડીનું છે.

કયા વારે કયા ચોઘડીયાં^x તજવાં યોગ્ય છે, તે બતાવે છે.
આઠો બુધે સૂર્ય સુતે દ્વિતીયા સોમે તૃતીયા ચ જુવે ચતુર્થી ।
પછી કુજે સપ્તમી ભાગવે ચ સૂર્યેઽષ્ટમી ચૌઘટી વર્જનીયા ॥

અર્ધાત-રવીનું ૮ મું ઉદ્દેગ, સોમનું ૩ નું શુભ, મંગલનું
૬ હું કાલ, બુધનું પહેલું કાલ, શુક્રનું ૪ થું ચલ, શુક્રનું ૭ મું રોગ
અને શનિનું ૨ નું શુભ આટલા ચોઘડીયાં તજવા લાયક છે.

સોલહ બી ઘડીયાં બાર તે રચણિ પણિ તિમ જાણી
તે માંહે અમૃત ઘડી તેહનાં કરે વખાણ ૬૬
રવિદિન શુભ દુગ ચઉ દશમ ઇગ્યારમ સોલસ
રચણિ ઇમ તિગ તવ દહા પનરસ સોલસ દંભ ૬૭
શશિ દિન શુભ દુગ પંચ છહ ચૌદમ પનરમ ખાર
રચણિ મહી શુભ કારિયાં ચતુ પણ દહ ઇગ્યાર ૬૮

^x અહીં બધે ચોઘડીયાંના અર્ધ અર્ધપ્રહર ગણવાનો છે, અર્ધપ્રહર
૩૦ ઘડી પર્થત રહે.

રવિવારે વિષકુંભ તથા શશી શૂલાં જૂમ મંડ
 બુધવારે અતિગંજસુ વજ્રયોગ ગુરુ છંડ ૯૪
 ભૂગુ બ્યાધાત શનિ વૈધૃત એહ યોગ સમ વાર
 હીર કહે વરણ કરી કામ કરો શુભકાર ૯૫

ઉપર બતાવેલાં ૨૮ અક્ષરોના નક્ષત્રો અને તેમના ચરણ મુજબના અક્ષરો નામ પાડવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. નક્ષત્રના ચાર ચરણ અથવા પાયા હોય છે. અને તે દરેક (સગભગ) પંદર પંદર ઘડીનો થાય છે. જે પાયામાં જન્મ થાય તે પાયાના અક્ષર ઉપર કે તેની આસપાસના તેજ અક્ષરની આરાક્ષરીમાંના કોઈ અક્ષર ઉપર નામ પાડવું. જે તેમ અક્ષર ઉપરથી આપણને રૂચે તેવું બંધ બેસતું નામ ન આવે તો નક્ષત્રોના ચરણો ઉપરથી રાશિ કલ્પવામાં આવી છે. તેમાંના કોઈ અક્ષર ઉપરથી નામ પાડવું. અને ત્યાં સુધી નક્ષત્રના ચરણ ઉપરથી જ નામ પાડવું. કારણ શુભ કામમાં જન્મનક્ષત્ર લેવાતું નથી. તેથી જે નામ નક્ષત્ર ઉપરથી હોય તો તરતજ જન્મનક્ષત્રની સમજ પડે. અને ચરણ ઉપર જ નામ પાડવું તેવો આગ્રહ એટલા માટે છે કે નક્ષત્ર ચરણની પણ મહાદેશમાં ભૂક્તકાળ ગણ્યતાં અથવા પંચ-શલાકા, સપ્તશલાકા આદિવક્રોમાં વેધ લેવા માટે જરૂર પડે છે. માટે બનતા સુધી નક્ષત્ર ચરણ ઉપર જ નામ પાડવું.

રાશિ ઉપરથી નામ પાડવા માટે અક્ષરો નીચે મુજબ છે.

આ લા ઈ મેષ, બ વ ઉ વૃષભ, ક છ જ મિથુન, ડ હ ઠર્ક,
 મ ટ સિંહ, પ ઠ લુ કન્યા, રા તા તુલા, ના ચા વૃશ્ચિક, લા ધા
 કા ઠા ધન, ખા બા મકર, ગો સા કુંભ, દા ચા ગા ધા મીન.

સવાબે નક્ષત્રની એક રાશિ અને તેથી એક રાશિમાં ચરણ મુજબ નીચે પ્રમાણ અક્ષર આવે છે.

નક્ષત્ર મંકરણ ૩

જુગુ શુભરસ સગ તેરમે પનરમ કહ્યો ઉદાર રયણિ તિને પાંચમે ઇગ્યારસ નઈ બાર	૭૨
શનિ દિન ઇગસગ વસુ દશમ રુદ્ર તેર સોલેણ નિશિ ઇગરસ સગ તેરમે પનરમ શુભ હીરેણ	૭૩
અથ આસુ નઈ કાલિયાં મૃગશિર પોષ ચોમાસ સાતે વારાં શુભ ઘડી કહસું તહિજ માસ	૭૪
સૂરિજ બિય તિય વસુ નવમ રુદ્ર બાર ચૌવેદ (૧૪) રયણિ પણ સગ તેરમે સોલસમે શુભ લેઈ	૭૫
શશી છઠો સગ સોલસમે અમૃત હિવઈ નિશભેઈ બિય રસ વસુ ઇગ્યારમે બારમ નઈ પનરઈ	૭૬

જે નક્ષત્રના જે તારા કીધા છે. તે આંકની સંખ્યાવાળી તિથિ ને તે નક્ષત્રદનિયું મળે તો અશુભ જાણવી. દા. ત. અશ્વિનીના ૩ તારા છે. તો અશ્વિનીને ત્રીજા અશુભ જાણવી. વળી કૃત્તિકાના ૬ તારા છે, તો છઠને કૃત્તિકા આવે તો અશુભ જાણવી. શતભિષાના તારા સો છે, તો સો ને પંદરે ભાગતાં શેષ દશ વધે તો શતભિષાને દશમ અશુભ છે. તેમજ રેવતીના ૩૨ તારા તારા છે, તો ૩૨ ને પંદરે ભાગતાં બે શેષ વધે તો બીજા ને રેવતી આવે તો અશુભ છે. આ પ્રમાણે દરેક નક્ષત્રે તિથિઓ સમજવી. નક્ષત્રોના તારાની સંખ્યાથી થતી નિષેધ તિથિ.

નક્ષત્રોના તારાની સંખ્યાથી થતી નિષેધતિથિ.

નક્ષત્રો	અ	ભ	કૃ	રો	મૃ	આ	પુન	પુ	અશ્લે	મ	પૂ.	ફા.	કે	ફા.
તારા	૩	૩	૬	૫	૩	૧	૪	૩	૬	૫	૨		૨	
નિષેધતિથિ	૩	૩	૬	૫	૩	૧	૪	૩	૬	૫	૨		૨	

નક્ષત્રવર્ણ

ચૂચેચોલા અશ્વિની લીલુલેલો ભરણી
 આઈઉએ કૃત્તિકા ઓવાવીવૂ રોહિણી ૧૦૧
 વેવોઠાકી મૃગશિરે વહે કુધકુછ આદ્રા કહે
 કેકેહાહી પુનર્વસુ હુહેહોડા પુષ્ય ૧૦૨
 ડીડૂડેડા અશ્લેષમાં મઘા મામીમુમ
 મોટાટીટ્ટ પૂર્વાશ્વિની ટેટાપાપી ઉક્ષ ૧૦૩
 પુષ્ણુઠ હસ્તમાં પેપોરશી ચિત્રા
 રૂરેરોતા સ્વાતીમાં તીતૂતેતો વિશાહ ૧૦૪
 અનુરાધા નાનીનૂને નોયાયીયુ જિઠાહ
 ચેચોભાભી મૂલરિસિ લુધાફાઠા પૂષાઠ ૧૦૫
 ભેભોભળ ઉષાઠમાં અભિજિત જુજેજખ
 ખિખખેખાં સરવણાં આગીગુગ ધનિકૃ ૧૦૬
 ગોસાસીસુ શતભિષાં પૂભા સેસોદિઠ
 ઉભાદ્રા દુશાઝયાં રેવતી દેહોચીચ ૧૦૭

અર્થાત્-રેવતી, અશ્વિની, ભરણી, કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશિર
 આ નક્ષત્રો આઘ ભાગ યુગ્મનાં તે સ્ત્રીને ભર્તાર પરમ વલ્લભ હોય.

આદ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાશ્વિની, ઉત્તરા-
 શ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા અને અનુરાધાએ ૧૨
 નક્ષત્રો મધ્ય ભાગ યુગ્મનાં-પરસ્પર પ્રીતિ

જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂર્વાષાઠા, ઉત્તરાષાઠા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા
 પૂર્વાભાદ્રપદ અને ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્રો અંત્ય ભાગ યુગ્મનાં
 ભર્તારને સ્ત્રી વલ્લભ હોય

નક્ષત્રોની સજ્ઞા અને કાર્ય

સ્વાતિ પુનર્વસુ શ્રવણ ત્રય એ પાંચે ચર જાણુ
 તિન્ને પૂરવ મઘ ભરણી કૂર પંચ પરમાણુ ૧૦૮

મંગલ દિન શુભ તિય નવમ ધન્યારમ હિતકાર
 રચણિ પહિલો ખિય વસુ દશમ નંદ ધન્યાર ૮૪
 બુધ ધગ છઠો સાતમો પનરમ સોલમ સાર
 રચણિ પણ રસ ખારમો ચઉદમ કહિયો ખાર ૮૫
 ગુરુવારે શુભ ધગ દુગ વસુ ધન્યાર ચઉદેઈ (૧૪)
 રચણિ ચઉથો નંદ નવમ દશમો દુઃખ ચૂરેઈ ૮૬
 શુક્રે શુભ પણ અકુમો નવમ....અથ રાતિ ચૌ
 પણ દશમ ધન્યારમો સોલમ સુત્તમ ભોતિ ૮૭

અર્ધપ્રહર

રવિ ચઉથો શશી સત્તમો મંગલ ખીય બુધ પંચ
 અકુમ ગુરુ ભૂગુ તીયડો રાનિ છઠો અધમં ચ ૮૮

કાલવેલા

રાનિ દુગ ભૂગુ સગ વેદ ગુરુ પહિલો બુધ નિહાલ
 મંગલ ષટ્ ત્રીજો શશી ભાણુ અકુમ તજ કાલ ૮૯

કુલિક

ભાનુ સપ્તમ છહ શશી ભોમ પંચ બુધ ચ્યાર
 ગુરુ ત્રીજો દુગ દાનવપતિ રાનિ ધગ કુલિક નિવાર ૯૦

ઉપકુલિક

રાનિ ષટ્ ભગુ સમધગ ગુરુ બુધ ખીજો ભૂમિ તીય
 શશી ચઉથો રવિ પંચમો એ ઉપકુલિક સદીય ૯૧

કંટક

સૂર્ય તિય શશી ખીયડો ભોમ ઈમ બુધ સત્ત
 ગુરુ રસ ભૂગુ પણ મંદ ચ્યાર એ કંટક તજ મિત્ત ૯૨
 કુલિકયોગ ધનનાશ હુવઈ ઉપકુલિકાં ભંજાણુ
 હેલનો કાય કંટક કરઈ અર્ધપ્રહરાં પરમાણુ ૯૩

નક્ષત્રોની યાનિ

અસ્સણિ શતભિસ યોનિ હય હતથ સાઈ મહસીહ
 રાહિણી મિગશિર યેઉઅહી નકુલ ઉપાઠ અભિય ૧૧૯
 રેવતી ભરણી યોનિ ગજ સિંહ ધનિષ્ઠા પૂભ
 ચિત્ત વિશાખા વાધ યે ગૌખાં ઉફાં ઉભ ૧૨૦
 આદ્રા મૂલો શ્વાનયોનિ' મૃગ બિહા અનુરાઠ
 શ્રવણ પૂષાઠા વાનરાં કૃતિકા પુષ્ય અન્નહ ૧૨૧
 પૂફાં ગુણિ મધ મુંસગાં પુનવસુ ને અશલેશ
 એ માંભરી યોનિ યે લગતો વૈર વિશેષ ૧૨૨

યાનિ વૈર

વૈર નકુલ અહિ હય મહિષ મૂષક બિલાડી એહ
 મૃગ કુકર વાનર અન્ન ગાય વાધ મજસિંહ ૧૨૩
 હીર કહે જે જીવને દેખી ધરે મન ચીસ
 વરજો તે વર વિંદણી નૃપ સેવક ગુરૂ શિશ ૧૨૪

મુંળ

પૂરવ જુંળ રેવતી મધ્ય જુંળ આદ્ર
 અંતિમ જુંળ જેઠથી લેજ્યો તણ પ્રમાદ ૧૨૫
 રેવતીથી છ મૃગશીરા જે જનમેઈ નરનાર
 તો તે પરણી કારિણે વણજ હવઈ ભરતાર ૧૨૬
 જે જનમે ભારે રિસી આદ્રાથી અનુરાધ
 તો બિહું પ્રીત વધે સદા સુખ દેહી નિરબાધ ૧૨૭
 જ્યેષ્ઠા ઉભદ નવરીસાં જે નરનારી જનમંતી
 હીર કહઈ તે નારીયાં વણજ હોવઈ કંથી ૧૨૮

યુગેયોક્તા અશ્વિનિ	લીલુલેલો ભરણી	અ કૃતિકાનો પ્રથમ ચરણ	મેષ રાશિ
ઈંદ્રિયે કૃતિકા ત્રણ ચરણ	ઓવાવીવુ રાહિણી	વે વો મૃગશીર્ષનું અર્ધ	વૃષભ રાશિ

પરંતુ આમ લેવા જતાં ઉપર રાશિ ઉપરથી જે અક્ષરો બતાવ્યા તેમાં અને નક્ષત્ર ચરણ ઉપરથી બનતી રાશિના અક્ષરોમાં મોટો ફરક આવી જાય છે. માટે જે નક્ષત્ર ચરણ ઉપર જ નામ પાડ્યું હોય, અને તે નક્ષત્ર ચરણથી છે, એમ ખાત્રી હોય તો ખરી જન્મ રાશિ પકડાઈ આવે. તેમજ સુદૂર્તાદિકમાં વધુ શુદ્ધિ જળવાય.

નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા

અશ્વિનિ ત્રીય ભરણી ત્રીય ૫૨ તારા કૃત્તીય
 રાહિણી પંચ તિય મૃગશીરાં આઠરા ઇમ રિસીય ૯૬
 પુનર્વસુ ચંદ્ર પુષ્ય તિય અશ્લેષા ૫૬ મધ્ય પંચ
 પૂ. રા. ઉ. રા. હોય હોય હસ્ત પંચ ચિત્તાધ ઇગાર ૬૭
 ઇમ સ્વાતિ વિસાહ ચંદ્ર ચતુ તારા અનુરાહ
 જેઠા ત્રિણ રિસિ કંઠી મૂલ ઇગાર પૂરાહ ૯૮
 પૂ. પા. ઉ. પા. ચંદ્ર ચંદ્ર ત્રીય અભિજિત સોય
 સંવણ ત્રણ ધનિહા ચંદ્ર સતલીપ સો પુરોય ૬૯
 પૂ. ભા. હુમ ઉ. ભા. હુમ રેવઠ વલી બત્તીસ
 તારા સંખ્યા જે તિથિ તે વરજે સુજગીસ ૧૦૦

નક્ષત્ર નામો	અશ્વિનિ શતભીષ	હસ્ત સ્વાતિ	રાહિણી મૃગશીર	ઉત્તરાષાઢા અભિજિત	ભરણી રેવતી	ધનિષ્ઠા પૂર્વાભાદ્રપદ	ચિત્રા વિશાખા	ઉ. રા. ઉ. ભા
યોનિ	ધોડો	પાડો	મર્ષ	નોળીઓ	કાચી	ચિંક	વાધ	ગાન

નક્ષત્ર નામો	આદ્રા મૂલ	અનુરાગા જ્યેષ્ઠા	કૃતિકા પુષ્ય	શ્રવણ પૂર્વાષાઢા	પૂર્વાફાલ્ગુની મધ્ય	પુનર્વસુ અશ્લેષા
યોનિ	કુતરો	હરણ	બદરો	વાંદરો	ઉંદર	ચિત્રાડો

ઉચ્ચવર્ણી યદા નારી તસ્ય ભર્તા ન જીવતિ ।
 જીવતિ તસ્ય ભરતાર ક્યેષ્ઠ ગર્ભો ન જીવતિ ॥
 કદાપિ પુત્ર જીવતિ તસ્ય ગૃહે કલેશ કારિણી
 પાઠાતરે-ઉચ્ચ વર્ણી યદા કન્યા નીચ વર્ણો યદા પતિ ।
 યદિ દેવ કુત્તે જાતા તસ્ય કન્યા ન જીવતિ ॥
 નીચ વર્ણી યદા કન્યા ઉચ્ચ વર્ણો યદા પતિ ।
 ધન પુત્રવતી કન્યા રૂપ સૌભાગ્ય દાયિની ॥

અમૃતસિદ્ધિ યોગ ૧, સિદ્ધિયોગ ૨, સુયોગ ૩, સામાન્ય
 યોગ, ૪ અને દુષ્ટયોગ ૫ આ પ્રમાણે યોગના પાચ ભેદ છે આ
 પાચ યોગોમા પહેલા ચાર યોગ તે શુભયોગો છે અને દુષ્ટયોગ
 કુયોગ અર્થાત્ અશુભ યોગ છે

બીજા બધા યોગ સારા થાય છે, પણ વિષયોગ અમૃતસિદ્ધિ
 યોગને બગાડે છે પણ તે રવિયોગથી પ્રબળ થતો નથી વિષયોગથી
 વધારે ખરાબ મૃત્યુયોગ છે, પણ તેના રવિયોગથી નાશ થાય છે

અહીં જે શુભ યોગો લખ્યા છે, તે દરેક શુભકાર્યમા લેવાય
 છે તો પણ લગ્નમા રેખાઓના ૧૦ યોગ અને વિદ્યુત્યાદિ ૮ અને
 મર્મોદિ ૪ યોગો અને ખાસ હસ્તમેળાપ વખતે અંકોથી ૧૦ દશ
 યોગ હોય છે તે બીજા કોઈ મુદૂર્ત્તામા ઉપયોગી નથી માટે તે
 અહીં લખ્યા નથી તે ખાસ યોગો વિવાહ પટલ શ્રયમા
 આપેલા છે આહુ મુદૂર્ત્તામા જોવાવા બાકીના યોગો અહીં લખેલા છે
 સુયોગ તથા કુયોગનાં ફળ અને સુદત

કુયોગ (દુષ્ટયોગ) નું ફળ=અત્યંત અસિદ્ધિ (કાર્યનાશ)

સામાન્ય યોગનું ફળ=દેવયોગે સિદ્ધિ

સુયોગ (શુભયોગ) નું ફળ=વિવરે સિદ્ધિ

મિદ્ધિયોગનું ફળ=ઇચ્છિત સિદ્ધિ

અમૃતસિદ્ધિ યોગનું ફળ =મૃગાથો અધિક સિદ્ધિ

આ પ્રમાણેનું ફળ "દીનશુદ્ધિ દીપિકા" શ્રયમા દર્શા

તિન્ને ઉત્તરા ને રોહિણી એ ધ્રુવ યોદ્યા ચ્યાર
 તીક્ષણ આદ્ર અશલેશસું જેષ્ઠા સૂલ વિચાર ૧૦૯
 ક્ષિપ્ર અભિયાં અશ્વત્થી પુણ્ય નંદ વલો હત્ય
 અનુરાધા મૃગ રેવતી મિત્રા મિત્રા સત્ય ૧૧૦
 ૧ મિશ્ર વિશાખા કૃત્તિકા અહિ રિસી કહીયઈ કર્મ
 નામ તિસાં પરિણામ તિમ સવિ જાણીજઈ મર્મ ૧૧૧
 મમળુ કરીજૈં અર લલુ ઉગ્રાં શિર હુવઈ હુતિ
 વ્યાધિ છેદે તીક્ષણ રિસી મિત્ર સંહારણ હુતિ ૧૧૨

ઉર્ધ્વમુખ નક્ષત્ર

ઉત્તરાતિય ૨ શ્રવણાદિ તિય અહા રોહિણી ૩ પુષ્કળ
 એ નવ ઉરધ મામીયાં કહે હીર કવિ રિખ્ય ૧૧૩
 ગેહ તોરણ એધય કલશ ઠવણ છત્ર આરામ
 રાજકાજ મંગલ સજિ કીજૈ ઉત્તમ કામ ૧૧૪

અધોમુખ નક્ષત્ર

અધો તીનઈ પૂરવા સૂલ મધા અશલેશ
 ભરણી કૃત્તિકા વિશાહ સું કીજૈ કૂપ વિશેષ ૧૧૫
 વાપી સરવર ભૂમિ ઘર ઠવિયૈ ભૂમિ નિધાન
 આઈ ગઠ મઠનઈ ભુવન કીજૈ કામ પ્રધાન ૧૧૬

તિયજ્ઞમુખ નક્ષત્ર

રેવત્સણિ મૃગ પુનર્વસુ અનુરાધા નૈ જીહુ
 હત્યાદિ તિન્ને રિસાં તિરછા મુહાં પઈહુ ૧૧૭
 હય મય વરાહાં ખર મહિષ કરહાં દમણ કરેઈ
 પાલખી વાહણ ઘડણ વલિ કીજૈ કામ ઘરેઈ ૧૧૮

ઉંચવણી યદા નારી તસ્ય ભર્તા ન ભવતિ ।
 ભવતિ તસ્ય ભરતારં જ્યેષ્ઠ ગર્ભો ન ભવતિ ॥
 કદાપિ પુત્ર ભવતિ તસ્ય ગૃહે ક્લેશ કારિણી.
 પાઠાંતરે-ઉંચ વણી યદા કન્યા નીચ વણી યદા પતિ ।
 યદિ દેવ કુલે જાતા તસ્ય કન્યા ન ભવતિ ॥
 નીચ વણી યદા કન્યા ઉંચ વણી યદા પતિ ।
 ધન પુત્રવતી કન્યા રૂપ સૌભાગ્ય દાયિની ॥

અમૃતસિદ્ધિ યોગ ૧, સિદ્ધિયોગ ૨, સુયોગ ૩, સામાન્ય યોગ, ૪ અને દુષ્ટયોગ ૫. આ પ્રમાણે યોગના પાંચ ભેદ છે. આ પાંચ યોગોમાં પહેલા ચાર યોગ તે શુભયોગો છે અને દુષ્ટયોગ કુયોગ અર્થાત્ અશુભ યોગ છે.

ખીન બધા યોગ સારા થાય છે, પરંતુ વિષયોગ અમૃતસિદ્ધિ યોગને બગાડે છે. પણ તે રવિયોગથી પ્રબળ થતો નથી. વિષયોગથી વધારે ખરાબ મૃત્યુયોગ છે, પણ તેનો રવિયોગથી નાશ થાય છે.

અહીં જે શુભ યોગો લખ્યા છે, તે દરેક શુભકાર્યમાં લેવાય છે. તે પશુ લગ્નમાં રેખાઓના ૧૦ યોગ અને વિદ્યુત્યાદિ ૮ અને મર્માદિ ૪ યોગો અને ખાસ હસ્તમેળાપ વખતે અઢીથી ૧૦ થી યોગ હોય છે. તે ખીન કોઈ મુદૂર્ત્તમાં ઉપયોગી નથી. માટે તે અહીં લખ્યા નથી. તે ખાસ યોગો વિવાહ પટલ ગ્રંથમાં આપેલા છે. ચાલુ મુદૂર્ત્તમાં જોવાતા બાકીના યોગો અહીં લખેલા છે. સુયોગ તથા કુયોગનાં ફળ અને મુદત.

કુયોગ (દુષ્ટયોગ)નું ફળ=અત્યંત અસિદ્ધિ (કાર્યનાશ).

સામાન્ય યોગનું ફળ=દૈવયોગે સિદ્ધિ

સુયોગ (શુભયોગ) નું ફળ=વિલંબે સિદ્ધિ

સિદ્ધિયોગનું ફળ=ધ્વનિચિત સિદ્ધિ

અમૃતસિદ્ધિ યોગનું ફળ =ઈચ્છાથી અધિક સિદ્ધિ

આ પ્રમાણેનું ફળ "દીનશુદ્ધિ દીપિકા" ગ્રંથમાં દર્શા-

ગણ

અનુરાધા મૃગ અશ્વિની પુષ્ય પુનર્વસુ સ્વાતિ
 રેવતી શ્રવણ હસ્ત સું એ દેવગણે વિખ્યાતિ ૧૨૯
 ત્રિષદ ઉત્તરા પૂર્વત્રય સતમી ભરણી જોધ
 આદ્રા ને વક્ષો રોહિણી માનવગણ ધમ હોધ ૧૩૦
 જોઠ મૂલ ને શતલિષા મધા ધનિષ્ઠ અશ્લેષ
 ચિત્રા વિશાખા કૃત્તિકા રાક્ષસ ગણ બોલેશ ૧૩૧
 હીર કલ્ક સમગણ સુખી દેવધ રાક્ષસ વાહ
 મધ્યમ માનવ દેવતા રાક્ષસ અનુષ વિષાહ ૧૩૨

અથગણ વિચાર.

અર્થાત્—શ્રવણ, મૃગશિર, અશ્વિની, પુષ્ય, હસ્ત, પુનર્વસુ, રેવતી, સ્વાતિ અને અનુરાધા. આ ૯ નક્ષત્રો દેવગણનાં છે.

રોહિણી, પૂર્વાશ્લેષુની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાશ્લેષુની, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરાભાદ્રપદ, આદ્રા અને ભરણી. આ ૯ નક્ષત્રો માનવ ગણનાં છે.

કૃત્તિકા, મધા, વિશાખા, અશ્લેષા, શતલિષા, ધનિષ્ઠા, ચિત્રા, જ્યેષ્ઠા અને મૂલ, આ નક્ષત્રો રાક્ષસ ગણનાં છે.

કહાચિત્ રાક્ષસો કન્યા વરો ભવતિ માનવઃ ।

ભત્તરિં અપ્તમે માસે મારં તે ચ વિવાહિતા ॥

અર્થાત્—મીન, વૃશ્ચિક, કર્કનો વિગ્રવર્ણ, તુલ, સિંહ, ધનનો ક્ષત્રિયવર્ણ, મકર, કન્યા અને વરખનો શૂદ્રવર્ણ તથા મેષ, મિથુન અને કુંભનો વૈશ્યવર્ણ જાણવો.

પાઠાંતરે—કર્કટ વૃશ્ચિક મીન સો વિગ્રા મેષ સિંહ ધન ક્ષત્રિયવર્ણા;

વૃષ કન્યા મકરે વૈશ્યા મિથુન તુલ કુંભે શૂદ્રા.

પાઠાંતરે—ઉંચ વર્ણો વરં સમ્યગ્ હીન વર્ણો ચ કન્યકા ।

વિપરીતં ભવેત્તસ્ય તસ્ય ભર્તા ન ભવતિ ॥

વિગ્ર વર્ણોતુ ચા નારી શૂદ્રવંશેષુ યઃ પતિ ।

ધ્રુવં ભવતિ વૈધવ્યં શકસ્ય હુહિતા યદિ ॥

મૃત્યુયોગ

મંગલ શતભિષાક હથ શનિ ગુરૂ મૃગ ભૂજુ અસલેશ;
શશી ઉ-પાઠ અનુરાક રવિ બુધ અસાનિ કલેશ. ૧૩૬

વાર	મંગલ	શનિ	ગુરૂ	શુક્ર	સોમ	રવિ	બુધ
નક્ષત્ર	શતભિષા	હસ્ત	મૃગશિર	અશ્લેષા	ઉત્તરાષાઢા	અનુરાધા	અશ્વિનિ

મૃત્યુયોગની શરૂની બાર ઘડીઓ ત્યાજ્ય છે.

અંતરે મૃત્યુયોગ.

બુધે અસ્સલિ મૂલ ગુરૂ પૂસા મૂલ સિતભિસ મિગાય' ।
સનિહર પૂસા ચઉરો ભિજુ રોહિણિ સાર્ધ અસલેસા ॥૧૮૩॥
સૂરો મધ અનુરાઢા અંદા ઉસા વિશાક પુરખે હિ' ।
ભૂમે સિતભિસ અદા ભરણી મધ ભોગ મિચ્છાઈ ॥૧૮૪॥
ભયોતિષસારે ગાથા ૧૮૩-૧૮૪.

વાર	બુધ	ગુરૂ	શનિ	શુક્ર	રવિ	સોમ	મંગલ	આ સાત વારમાં આ પ્રમાણે નક્ષત્ર મલવાથી મૃત્યુયોગ બને છે.
નક્ષત્ર	અ. મૂ.	પૂ. મૂ. શ મૂ.	પૂ. પાઠિય શ મૂ. ઉ. પાઠિય	રો. સ્વા. અશ્લે	મધા અનુ	ઉ. પા. વિ પુ.મ	શત. આ. ભ. મ.	

ભાવાર્થ-બુધવારે અશ્વિનિ અને મૂલ નક્ષત્ર, ગુરૂવારે પૂર્વાષાઢા, મૂલ, શતભિષા અને મૃગશીર નક્ષત્ર, શનિવારે પૂર્વાષાઢા વગેરે ચાર નક્ષત્ર, શુક્રવારે રોહિણી, સ્વાતિ અને અશ્લેષા નક્ષત્ર, રવિવારે મધા અને અનુરાધા નક્ષત્ર, સોમવારે ઉત્તરાષાઢા, વિશાખા અને પુબ્ય નક્ષત્ર, અને મંગલવારે શતભિષા, આર્દ્રા, ભરણી અને મધા નક્ષત્ર આવે તો મૃત્યુયોગ બને છે.

ઉત્પાત યોગ.

શશી પૂ. પાઠ ઉ. કા શનિ ગુરૂ રોહિણી ભૂજુ પુબ્ય;
રવિ વિશાક બુધ રેવતી ભૂમિ ધનિષ્ટા કું. ૧૪૦

વેલું છે. 'જ્યોતિષસાર' ગ્રંથમાં ગાથા ૧૪૯-૧૫૦ માં અશુભ યોગનાં નામ ૧૬ ગણાવ્યાં છે.

સંવત્ ૧ સૂલ ૨ સત્ત ૩ ભસમો ૪ દંડોય ૫ વજ્ર
મુસલાય ૬ ॥ કાલમુહી ૭ ચમઘંટ ૮ ચમદાઢં ૯ કાણુ ૧૦ મિચ્ચાય
(મૃત્યુ) ૧૧, ॥ ૧૪૯ ॥ જાલામુહી ૧૨ ચ ખંભે ૧૩ ચમલ ૧૪
ઉપાય ૧૫ કક્કડા ૧૬ ભેગ ॥ એએહિં ભેગ સોડસ સંને
કળજે હિ અસુહાય ॥ ૧૫૦ ॥

ભાવાર્થ—સંવર્તક ૧, શૂલ ૨, શત્રુ ૩, ભસ્મ ૪, દંડ ૫,
વજ્રમુસલ ૬, કાલમુખી ૭, ચમઘંટ ૮, ચમદંટ્રા ૯, કાણુ ૧૦,
મૃત્યુ ૧૧ જાલામુખી ૧૨, ખંજ* ૧૩, ચમલ ૧૪, ઉપાત ૧૫
અને કક્કટ ૧૬ એ સોલ યોગ શુભકાર્યોમાં અશુભ મનાયા છે.
માટે દરેક શુભ કાર્યમાં વર્જવા ભેઈએ.

સાથે સાથે તજવા લાયક ખોળ યોગોનું પણ ગ્રંથકાર
હીરકલશે વર્ણન કર્યું છે.

યોગ ખેસે તે વખતની પહેલી ઘડીઓ તજવી	વજ્ર	વિષ્કુંભ	ગંડ	અતિ ગંડ	વ્યાધાત	શલ પરિધ	વ્યતિપાત	વૈધૃત
	૩	૩	૬	૬	૯	૯ અડધો	ખધો	ખધો

વાર અને નક્ષત્રના સંયોગથી થતા અશુભ યોગો.

કાણુયોગ

શનિ ચિત્રાં શુક્રાં મઘા બુધ ભરણી ગુરૂ આર્દ્ર;

ભોમ પૂ. ભદ્ર જ્યેષ્ઠા રવી કાણુયોગ વિખવાદ.

૧૩૮

વાર	શનિ	શુક્ર	બુધ	ગુરૂ	મંગલ	રવિ
નક્ષત્ર	ચિત્ર	મઘા	ભરણી	આર્દ્રા	પૂર્વભાદ્રપદ	જ્યેષ્ઠા

કાણુયોગની શરૂઆતની નવ ઘડીઓ તજવી.

* ત્રિપુષ્કર

ચિત્રા દોય પય પાછલા ચારે પાયા સ્વાતિ
ત્રિણે પાયા વિશાહના તે તુલરાશી વિખ્યાતી ૧૪૪
હેલો પાચો વિશાહનો પય ચારે અનુરાહ
લેખા ચારે પય મિત્રી વૃશ્ચિકરાશી સમાય ૧૪૫

ચારે પાયા મૂલરિત્રી પૂર્વાપાદા ચાર
ઉત્તરાપાદા એક પય ધનરાશિ ઉચ્ચાર ૧૪૬
ત્રણ પાયા ઉત્તરાપાદના અવણ પુરો મેલી
અરધ ધનિષ્ઠા જોડતાં મકરરાશિ ઈમ મેલી ૧૪૭
અરધ ધનિષ્ઠા પાછલો શતભિષ પુરો દાય
પૂરવભદ્ર તિહુ પય સહિત કુંભરાશિ કહેવાય ૧૪૮
પૂરવા ભદ્ર ચોથો પય લેઈ ઉભદ રેવતી અંત
મીનરાશી મેલી હવે જોઈશ હીર કહંત ૧૪૯

વર્ગ

અકચાતપયશ વરગ આઠ અનુક્રમે સ્વામિ સદીહ
હીર કહે નિજ બુદ્ધિ ગણી ગરુડ બીજાહી સિંહ ૧૫૦
કુકર અહિ મુપક મરગ મીંઢો અક્રમ જોઈ
છોકો ન્યાંધી પાંચમો મો તસ વેચી દોષ ૧૫૧
વરગ વિરોધ લહી સવે વરજો વાદ વિવાદ
વાણિજે પણ વરજો સવિ જમ કહાવો શાહ ૧૫૨

મણિવર્ણ

વિમ્બીન વૃશ્ચિક દરક કાત્રી મેપ ધન સિંહ
વૈશ્ય મકર દન્યા વૃષે શૂદ્ર મિથુન તુલ કુંભ ૧૫૩
હીર કહે એક વર્ણ મુખ મધ્યમ કાત્રિ વિમ્બ
અધમ વૈશ્ય ને જાંભણાં શૂદ્ર વિમ્બ તજ ક્ષિમ ૧૫૪

વેલું છે. 'જ્યોતિષસાર' ગ્રંથમાં ગાથા ૧૪૯-૧૫૦ માં અશુભ યોગનાં નામ ૧૬ ગણાવ્યાં છે.

સંવત્ ૧ સૂલ ૨ સત્તૂ ૩ ભસ્મો ૪ દંડોય ૫ વજ્ર
મુસલાય ૬ ॥ કાલમુહી ૭ ચમઘંટ ૮ ચમદાઠં ૯ કાણુ ૧૦ મિચ્ચાય
(મૃત્યુ) ૧૧, ॥ ૧૪૯ ॥ જ્વાલામુહી ૧૨ ચ ખંભે ૧૩ ચમલ ૧૪
ઉત્પાત ૧૫ કક્કડા ૧૬ જોગ ॥ એએહિં જોગ સોડસ સંને
કળજે હિ અમુહાય ॥ ૧૫૦ ॥

ભાવાર્થ—સંવર્તક ૧, સૂલ ૨, શત્રુ ૩, ભસ્મ ૪, દંડ ૫,
વજ્રમુસલ ૬, કાલમુખી ૭, ચમઘંટ ૮, ચમદંટ્રો ૯, કાણુ ૧૦,
મૃત્યુ ૧૧ જ્વાલામુખી ૧૨, ખંજ* ૧૩, ચમલ ૧૪, ઉત્પાત ૧૫
અને કક્કટ ૧૬ એ સોલ યોગ શુભકાર્યોમાં અશુભ મનાયા છે.
માટે દરેક શુભ કાર્યમાં વર્જવા જોઈએ.

સાથે સાથે તજવા લાયક ખોળ યોગોનું પણ ગ્રંથકાર
હીરકલશે વર્ણન કર્યું છે.

યોગ એસે તે વખતની પહેલી ઘડીઓ તજવી	વજ્ર	વિષ્કુંભ	ગંડ	અતિ ગંડ	વ્યાધાત	શક્તિ પરિધ	વ્યતિપાત	વૈધૃત
	૩	૩	૬	૬	૯	૯ અડધો	અધો	અધો

વાર અને નક્ષત્રના સંયોગથી થતા અશુભ યોગો.

કાણુયોગ

શનિ ચિત્રાં શુકાં મધા બુધ ભરણી શુર આર્દ્ર;
ભોમ પૂ ભદ્ર જ્યેષ્ઠા રવી કાણુયોગ વિખવાદ.

૧૩૮

વાર	શનિ	શુક	બુધ	શુર	મંગલ	રવિ
નક્ષત્ર	ચિત્ર	મધા	ભરણી	આર્દ્રા	પૂર્વભાદ્રપદ	જ્યેષ્ઠા

કાણુયોગની શરૂઆતની નવ ઘડીઓ તજવી.

અમૃતસિદ્ધિ આદિ યોગ

અમૃતસિદ્ધિ યોગ ૧, સિદ્ધિયોગ ૨, સુયોગ ૩, સામાન્ય યોગ, ૪ અને દુષ્ટયોગ ૫. આ પ્રમાણે યોગના પાંચ ભેદ છે. આ પાંચ યોગોમાં પહેલા ચાર યોગ તે શુભયોગો છે અને દુષ્ટયોગ કુયોગ અર્થાત્ અશુભ યોગ છે.

બીજા બધા યોગ સારા થાય છે, પરંતુ વિષયોગ અમૃતસિદ્ધિ યોગને બગાડે છે. પણ તે રવિયોગથી પ્રબળ થતો નથી. વિષયોગથી વધારે ખરાબ મૃત્યુયોગ છે, પણ તેનો રવિયોગથી નાશ થાય છે.

અહીં જે શુભ યોગો લખ્યા છે, તે દરેક શુભકાર્યમાં લેવાય છે. તો પણ લગ્નમાં રેખાઓના ૧૦ યોગ અને વિદ્યુત્યાદિ ૮ અને મર્મોદિ ૪ યોગો અને ખાસ હસ્તમેળાપ વખતે અંકોથી ૧૦ દશ યોગ હોય છે. તે બીજા કાર્ક મુકૂર્તોમાં ઉપયોગી નથી. માટે તે અહીં લખ્યા નથી. તે ખાસ યોગો વિવાહ પદલ શ્રંધમાં આપેલા છે. આજી મુકૂર્તોમાં ભેવાતા બાકીના યોગો અહીં લખેલા છે. સુયોગ તથા કુયોગનાં ફળ અને સુદલ.

કુયોગ (દુષ્ટયોગ)નું ફળઅત્યંત અસિદ્ધિ (કાર્યનાશ).

સામાન્ય યોગનું ફળદેવયોગે સિદ્ધિ

સુયોગ (શુભયોગ) નું ફળવિલંબે સિદ્ધિ

સિદ્ધિયોગનું ફળઅધિભવ સિદ્ધિ

અમૃતસિદ્ધિ યોગનું ફળ અધઃપાત્રો અધિક સિદ્ધિ

આ પ્રમાણેનું ફળ “દીનશુદ્ધિ દીપિકા” શ્રંધમાં દર્શાવેલું છે. ‘વ્યોત્તિપસાર’ શ્રંધમાં ગાથા ૧૪૬-૧૫૦ માં અશુભ યોગનાં નામ ૧૬ ગણાવ્યાં છે.

સંવત્ ૧ સુલ ૨ સત્ત ૩ ભસમો ૪ દડોય ૫ વજ્ર મુસલાય ૬ ॥ કાલમુહી ૭ ચમઘંટ ૮ ચમદાદં ૯ કાળુ ૧૦ મિચ્છાયાં (મૃત્યુ) ૧૧, ॥ ૧૪૬ ॥ બાલામુહી ૧૨ ચ ખંભો ૧૩ ચમલ ૧૪ ઉપાય ૧૫ ઠક્કડા ૧૬ ભેગ ॥ બેબેહિં ભેગ સોડસ સંવે ઠલ્લે હિ અસુહાય ॥ ૧૫૦ ॥

નાડી

પહેલી નાડી નવરિસી કૃત્તિકા પુષ્ય અશ્વિનેશ
ચિત્રા સ્વાતિ પૂષા ઉષા ઉલ્લય રેવય કલેશ ૧૩૩

બીજી નાડી રૌહિણી પુનર્વસુ અને મઘાહ
કર નિશાહ મૂલાં શ્રવણ પૂલહ અસ્સણિયાંહ ૧૩૪

મૃગશીર આદ્રા ત્રીજી ચંદ્ર પૂર્ણાણી ઉશ્કાહ
અનુરાધા જિહ્વા ધનિહ શતભીસ ભરણી નિવાહ ૧૩૫

૪મરિસી જ્યાં પ્રીતિ બહુ મિત્ર રાય પુર ગામ
બેટો જ્યો શત્રૂ હુને દંપતિ ચમપુર ઠામ ૧૩૬

પહેલી નાડી વર મરણ બીજી નાડી નાર
તીજી નાડી હીર કહે કુલનો કરે સંહાર ૧૩૭

નક્ષત્રથી રાશિ

અશ્વિની ભરણી અકૃપય કૃત્તિકા પહેલો પાય
તે નવ પાયે મેલિયે મેષરાશિ કહેવાય ૧૩૮

કૃત્તિકા બાકી ત્રય પાય રૌહિણી ચારે પાય
મૃગશીર પહિલા પાયબે વૃષભરાશિ કહેવાય ૧૩૯

મૃગશીર પુઠલા દોય પાય આદ્રાસહુ પુનર્વસુ તિન પાય
તે નવ પાયે મેલિયા મિથુનરાશિ જગમાંય ૧૪૦

પુનર્વસુ ઇગપય પુષ્ય સહુ ચારે પાય અસલેશ
કર્ક રાશી તે રીતથી જોતીષનો ઉપદેશ ૧૪૧

ચારે પાય મઘા તણા પૂર્વા ફાલ્ગુણી ચ્યાર
ઉત્તરા ફાલ્ગુણી આદિપય સિંહરાશી સંભાર ૧૪૨

ઉત્તરાફલ્ગુણી ત્રણપય મેઘી હસ્ત વિચાર
ચિત્રા આદિ દોય પય કન્યારાશિ સંભાર ૧૪૩

મૃત્યુયોગની ચરૂની બાર ઘડીઓ ત્યાજ્ય છે.

અંતરાતરે મૃત્યુયોગ.

બુધે અસ્ત્રણિ મૂલ ગુરૂ પૂના મૂલ સિતભિસ મિગામં ।
સનિહર પૂના ચંદ્રો ભિગુ રોહિણિ માર્ધ અસલેસા ॥૧૮૩॥
સૂરો મધ અનુરાહા ચંદા ઉસા વિસાહ પુરૂષે હિં ।
બૂમે સિતભિસ અદા ભરણી મધ ભોગ મિચ્ચાઈ ॥૧૮૪॥
—અયોતિષસારે ગાથા ૧૮૩-૧૮૪

વાર	બુધ	ગુરૂ	શનિ	શુક્ર	રવિ	સોમ	મંગલ	આ જ્ઞાત વારમાં આ પ્રમાણે નક્ષત્ર મલવાથી મૃત્યુયોગ બને છે.
નક્ષત્ર	અ મૂ	પૂ મૂ શ મૂ	પૂ પાદિજરો કિ પા અધ અને	રો રવા અને	મધા અનુ	કિ પા વિ પુ મ	સિત આ ભ મ	

ભાવાર્થ—બુધવારે અશ્વિનિ અને મૂલ નક્ષત્ર, ગુરૂવારે પૂર્વાષાઢા, મૂલ, શર્તાભષા અને મૃગશીર નક્ષત્ર, શનિવારે પૂર્વાષાઢા વગેરે બાર નક્ષત્ર, શુક્રવારે રોહિણી, સ્વાતિ અને અશ્લેષા નક્ષત્ર, રવિવારે મધ્યા અને અનુરાધા નક્ષત્ર, સોમવારે ઉત્તરાષાઢા, વિશાખા અને પુષ્ય નક્ષત્ર, અને મંગલવારે શતભિષા, આર્દ્રા, ભરણી અને મધ્યા નક્ષત્ર આવે તો મૃત્યુયોગ બને છે.

ઉત્પાત યોગ.

શશી પૂ પાઠા ઉ. ફા શનિ ગુરૂ રોહિણી બૃગુ પુષ્ય,
રવિ વિશાહ બુધ રેવતિ બૃમિ ધનિષ્ટા દુઃખ. ૧૬૩

વાર	ચંદ્ર	શનિ	ગુરૂ	શુક્ર	સૂર્ય	બુધ	મંગલ
નક્ષત્ર	પૂ પા	કિ ફા	રા	પુષ્ય	વિ	ર	ધનિષ્ટા

ઉત્પાત યોગની ચરૂઆતની પાંચ ઘડીઓ તજવી. અન્યાન્તરમાં ઉત્પાત, મૃત્યુ અને કાષ્ઠયોગ

નારી વિમ્બ ને શૂદ્ર પિયુ ને હોય તો દુખ દેઈ
 અથવા ગ્રેષ્ઠા વરણ ત્રય સગપણ સદા સુખ દેઈ ૧૫૫
 વિમ્બ વરણ પરણે સહુ ક્ષત્રિ નવ સંધાતી
 વૈશ્ય પરણે ૫૬ રાશિયાં શૂદ્ર ત્રિરાશિ વિખ્યાતિ ૧૫૬

રાશિ સ્વામી

મેષ જુશ્વિક ભૂમપતિ કુંભ મકર પતિ મંદ
 ધનમીનાં ગુરૂ સિંહ રવિ કરક રાશિપતિ અંદ ૧૫૭
 તુલ વરખ દાનવપતિ કન્યા મિથુને બુધ
 રાશિસ્વામી હિવૈમિત્ર રિપુ જાણી વરનેશુક ૧૫૮

ગ્રહ મિત્રી

ગ્રહ મિત્રાં રવિ મંગલાં શુકાં બુધ શશી જન
 શનિ રાહ સૂં હીર કહે વાધઈ પ્રીત અતીવ ૧૫૯

ગ્રહ શત્રુતા

૧ ગુરૂ શુકાં અંદા બુધાં રાહાં રવિ શનિ ભૂમ
 હીર કહે એ શત્રુગ્રહ મિલતે ઉઠાવે ધૂમ ૧૬૦

૧ શશી બુધ રિપુ રિપુ શુક ગુરૂ વૈર ભોમને મંદ
 રવિ રાહ સૂં વૈર તજી જોલે હીર અણુદં.

સુ	ચં	મં	સ્વ	ગુ	શુ	સ	વાર
પૂ. પાદા	અથ	મૂળ	અ. મે	હત્ત	અનુ	ઉ. પા	નક્ષત્ર

રાક્ષસ યોગનો માંગલિક કાર્યોમાં ત્યાગ કરવો

યમઘન્ટ યોગ

શનિ હત્યાં ભૃગુ રોહિણી ગુરૂ કૃતિકા બુધ મૂલ;
આહરા મંમલ વિશાહ શશી સૂરિજ મધા યમશૂન ૧૬૧
યમઘન્ટ વરજો હીર કહેઈ ઇસ રિતિ ઇસો વિચાર;
રવિ પનરાં શશી તેરહાં ભોમૈ ઘડી અદાર, ૧૬૭
બુધવારૈ ઇગ હશ ઘડી ગુરૂ ભૃગુ ચાવર વાર;
સપ્ત સપ્ત તણયઈ ઘડી જોઈષ ઇમ વિચાર. ૧૬૮

શનિ હત્ત	શક રોહિણી	ગુરૂ કૃતિક	બુધ મૂળ	મંમલ આદા	સોમ વિશાખા	ગવિ મધા	વાર નક્ષત્ર
૭	૭	૭	૧૧	૧૮	૧૩	૧૫	તજવાની ધડીએ

પાકાંતર:-

શશી અસવનિ વિશાહ રવિવારૈ તણ્યો મધાહ;
સોમ મધા અદારિથી ગુરૂ કિરતક સવણાહ.
યમઘન્ટઈ ગમન ન હીજ્યો ગુહ પ્રવેશઈ ઠાહ;
જાયો સુત ઇવઈ નહિx કુલ છેઠે વિવાહ.

ભાવાર્થ-નીચે મુજબના વારે નીચે મુજબ નક્ષત્ર આવે તો

યમઘન્ટ યોગ થાય છે.

વાર	ચંદ્ર	સ્વ	ગુરૂ	સુ	મંમલ	શક	શનિવાર
નક્ષત્ર	વિ અથ	મૂ-અ પૂ ફા	કે-અ	મધા	મમ આદા	સ્વા રા	હ-રે-પૂ-વા, ઉ-વા

x પુત્રો જન્મે તો જીવે.

લાવાર્થ—સંવર્તક ૧, શુભ ૨, શત્રુ ૩, લગ્ન ૪, દંડ ૫, વજ્રસુલ ૬, કાલસુખી ૭, યમદંટ ૮, યમદંટ્રા ૯, કાણુ ૧૦, મૃત્યુ ૧૧ જ્વાલાસુખી ૧૨, ખંજ ૧૩, યમલ ૧૪, ઉત્પાત ૧૫ અને કર્કટ ૧૬ એ સોલ યોગ શુભકાર્યોમાં અશુભ મનાયા છે. મોટે દરેક શુભ કાર્યમાં વર્જવા લેઈએ.

સાથે સાથે તજવા લાયક બીજા યોગોનું પણ અંધકાર હીરકેશરો વર્ણન કર્યું છે.

યોગ બેસે તે વખતની પહેલી ધડીઓ તજવી	વજ્ર	વિષ્કુંભ	ગંડ	અંતિ ગંડ	વ્યાધાત	ઘલ પરિધ	અતિપાત	વૈધૃત
	૩	૪	૬	૬	૮	૮ અધો	બધો	બધો

વાર અને નક્ષત્રના સંયોગથી થતા અશુભ યોગ કાણુયોગ

શનિ ચિત્રાં શુકાં મધા બુધ ભરણી ગુરુ આર્દ્રા;
ભોમ પૂ. ભહ જેષ્ઠા રવિ કાંણુયોગ નિષ્ફળાદ. ૧૬૧

વાર	શનિ	શુક	બુધ	ગુરુ	મંગલ	રવિ
નક્ષત્ર	ચિત્રા	મધા	ભરણી	આર્દ્રા	પૂર્વભાદ્રપદ	જ્યેષ્ઠા

કાણુયોગની શરૂઆતની નવ ધડીઓ તજવી.

મૃત્યુયોગ

મંગલ શતભિષાહ હથ શનિ ગુરુ મૃગ ભૃગુ અસલેશ;
શશી ઉ-પાઠ અનુરાહ રવિ બુધ અસાનિ કલેશ. ૧૬૨

વાર	મંગલ	શનિ	ગુરુ	શુક	સોમ	રવિ	બુધ
નક્ષત્ર	શતભિષા	દસ્ત	મૃગશિર	અશ્લેષા	ઉત્તરાષાઢા	અનુરાધા	અશ્વિનિ

ચમદાદ યોગનું ફલ—

રાણી રાવણ મારીયો બલિ આંખો પાતાલ;
એ કહીએ જમદાદડી નેશી અરૂં નિહાલ.

—ભેદશહીર ૫૪

વળી પાઠાંતરે ચમદાદની ઘડીઓ—

અંત ધનિષ્ઠા પછુ પ ઘડી ચતુર્થિ પહેલી સાત;
એ બારહ ચમની ઘડી છાંડી કરો શુભ વાત.

—ભેદશહીર ૫

વજ્રમુશલ યોગ અને શ્રદ્ધ જન્મ નક્ષત્રો—

રવિ ભરણી સસિ ચિત્તા, ઉસા સોમાર્ધ પુલ્લ ધણિકામ' ।

શુર ઉક્ષા ભિશુ જિહ્વા, રેવય સનિ વજ્ર મુસલાય' ॥

મહજન્મ રિસી એએ, વજ્રને વિવાહ કીરએ વિહવ' ।

મમાશ્વારંભે મરણ્ય, એધ્યકૃવણ વિદ્વંસ' ॥

સેવાર્ધ હવર્ધ નિષ્કલ, કરસણ અદ્વલોર્ધ દાહ ગિહપવેસ' ।

વિજ્ઞાનંભે ય જડ, વજ્ર વાવર્ધ ભસમાય' ॥

ભાવાર્થ—રવિવારે ભરણી નક્ષત્ર હોય, સોમવારે ચિત્રા, મંગલવારે ઉત્તરાષાઢા, બુધવારે ધનિષ્ઠા, શુક્રવારે ઉત્તરાશ્લેષુની, શુક્રવારે જ્યેષ્ઠા અને શનિવારે રેવતિ નક્ષત્ર હોય તો વજ્રમુશલ યોગ થાય છે. વળી આ નક્ષત્રો શહોના જન્મ નક્ષત્રો પછુ છે.

વાર	સુ	સો	મં	ભુ	શુ	શ	સનિ
નક્ષત્ર	ભ	ચિ	ક-પા	ધ	ક-ક્ષા	જ્યે	રેવતિ

—જ્યોતિષસાર આચા ૧૬૧-૧૬૮

આ પ્રમાણે પછુ પાઠ છે—

ભર ૧ ચિતુરત્તરસાદા ૩ ધણિ ૪ ઉત્તરફળ્ય ૫ શુક્ર ૬ રેવધ્યા ૭ ।

સૂરાધ જન્મરિખ્યા, એએ હિં વજ્રમુસલ પુણે ॥૧॥

વિશાખા ત્રયસાદિત્રયે પૂર્વાષાઠા ત્રયં શશી ।
 ધનિષ્ઠાદિ ત્રયં લીમે બુધે ચ રેવતિ ત્રયં ॥
 રોહિણ્યાદિ ત્રયં જીવે પુષ્યાદી ત્રય ભાર્ગવે ।
 ઉ-ક્રાદિ ત્રય મંદે ચ સર્વ કર્માણિ વર્જયેત ॥
 ઉત્પોત મૃત્યુ કાષ્ટાખ્યા સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥

નોંધ-મૂલ-શ્રવણ-ઉ-ભા-કૃત્તિકા-પુનર્વસુ-પૂ-ક્રા-સ્વાતિ એ
 સાત નક્ષત્ર ગણવા નહિ, પણ અભિજીત ગણતરીમાં લેવું.

અશુભ યોગે ઘડી પ્રહર ત્યાજ્ય.

અશુભ યોગ જિ પ્રહર તજ મૃત્યુ ઘડી તજ ચિયાર;
 ઉત્પાતાં પંજ કાંજ નવ પછઈ સહુ શુભકાર.

ચરયોગ.

સૂરેહિ પૂંવસાઠા ચંદ્રા અદાર્ધ ભૂવિ સાહાર્ધ ।

બુદ્ધ રોહિણી સુક્લ મઘા શનિ મૂલા હવર્ધ ચર યોગા.

—ન્યોતિષસાર ગાથા ૨૧૮

વાર	સુ	ચં	મં	ભુ	ગુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	પૂ. પા.	આર્દ્રા	વિ	રે.	૦	મઘા	મૂલ

બીજી પ્રતમાં કૌષ્ઠકમાં છૂટા પાઠમાં ગુરુવારે પુખ્ત છે.

વળી આરંભસિદ્ધિ ગ્રંથમાં રવિવારે ઉત્તરાષાઠાને ગુરુવારે
 શતલિષા એમ વિશેષ લખેલું છે.

રાક્ષસ યોગ

રવિ પુ-ષાઠ શશી અસ્સણિ ભૂમ મૃગ બુધ અસત્રેસ;

ગુરુ હત્યાં અનુરામ ભૂગુ થાનર ઉ-પા તજેહ. ૧૬૪

એ વારાં એ રિશી મિદ્યાં રાક્ષસ યોગ કહેવાય;

મંગલવેલા હીર કહે વરજ્યાં સવિ સુખ થાય. ૧૬૫

યમદાદ યોગનું ફલ.—

રાણે! રાવણુ મારીયો ભલિ ચાંપ્યો પાતાલ;
એ કહીએ જમદાદની જોશી ખરું નિહાલ.

—જોધશહીર ૥ ૪

વળી પાઠાંતરે યમદાદની ઘડીઓ—

અંત ધનિષ્ઠા પણુ પ ઘડી ચતુષ્વિધ પહેલી સાત;
એ બારહ યમની ઘડી છાંડી કરો શુભ વાત.

—જોધશહીર ૫

વજ્રમુશલ યોગ અને શ્રદ્ધ જન્મ નક્ષત્રો—

રવિ બરણી સસિ ચિત્તા, ઉસા સોમાર્ધ જુદા ધણિકામ' ।
શુર ઉદા ભિશુ જિહ્વા, રેવય સનિ વજ્ર મુસલાય' ॥
ગહજન્મ રિસી એએ, વજ્રો વિવાહ કીરએ વિહવ' ।
મમણાર'લે મરણુ, ચેધયકૃવણુ વિદ્વંસ' ॥
સેવાર્ધ હવર્ધ નિષ્ફલ, કરસણુ અશ્વોર્ધ દાહ ગિહપવેસ' ।
વિજ્ઞાનર'લે ય જડ', વત્યુ વાવર્ધ ભસમાય' ॥

ભાવાર્થ—રવિવારે બરણી નક્ષત્ર હોય, સોમવારે ચિત્રા, મંગલવારે ઉત્તરાષાઢા, બુધવારે ધનિષ્ઠા, શુક્રવારે ઉત્તરાશ્લેષ્ણી, શુક્રવારે જ્યેષ્ઠા અને શનિવારે રેવતિ નક્ષત્ર હોય તો વજ્રમુશલ યોગ થાય છે. વળી આ નક્ષત્રો શહોના જન્મ નક્ષત્રો પણુ છે.

વાર	સ	સો	મં	જુ	શુ	શ	શનિ
નક્ષત્ર	ભ	ચિ	ક-પા	ધ	ક-શ	જ્યે	રેવતિ

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૬૧-૧૬૮

આ પ્રમાણે પણ પાઠ છે—

ભર ૧ ચિત્તરત્તરસાઢા ૩ ધણિ ૪ ઉત્તરફગ્નુ ૫ શુક્ર ૬ રેવધ્યા ૭ ।
સુરાઈ જન્મરિખ્યા, એએ હિં વજ્રમુશલ મુણે! ॥૧॥

ઈતિવાર નક્ષત્રે ચમધંટ યોગ

અવયોગે ટાળવાની ઘડીઓ-

ચમધંટે ત્યજે દષ્ટી મૃત્યુ દાદશ નાડીકા ।

અન્યેષાં પાપ યોગાનાં મધ્યાન્હાત્ પરતઃ શુભં ॥૧॥

ચમદાઢ યોગ

આદિત્યવારે મઘા ધનિષ્ઠા સોમે મૂલં વિશાખ નિષ્ઠા;
કૃત્તિકા સોમે ભરણી વિરોધી જો કાલગુની બુધે રૂંધો.-૨
શુક્ર અશ્વિનિ દેવતી શુક્રથી રોહિણી સંયુક્તી;
ચતુર્ભિષાને હસ્તશનિ વિરોધી એતે જમદાઢ જગપ્રસિદ્ધિ-૩

-જોઈશહીર ગા. ૨-૩

વાર	સૂ	સો	મં	બુ	ગુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	મ-ધ	મૂ-વિ	ભ-કૃ	ઉ-કૃ પૂ-કૃ	અશ્વ રે	રે	સ-હ

પાઠાંતરે ચમદાઢને શ્લોક. ૧

વર્જાઈ સૂર્યે મઘા ધનિષ્ઠા સોમે અ મૂલં અથવા વિશાખા ।

સોમે ભરણ્યાં અથવા કૃત્તિકા બુધોત્તરા કાલગુનીઆશ્વનીબુ ॥

જીવેયદા મૃગશીરો નતુ દેવતી ચ શુક્રે તથા સ્વાતિ વિશાખતોચિ ।

વારુણ્ય હસ્તેષુ ભવેતીમંદે એતે ચમદાઢ જગપ્રસિદ્ધે ॥ ૧ ॥

વાર	સૂ	અં	મં	બુ	ગુ	શુ	શનિ
નક્ષત્ર	મ-ધ	વિ-મૂ	ભ-કૃ	ઉ-કૃ અશ્વ	મૂ-રે	સ્વા-વિ	શત હસ્ત

પાઠાંતરોમાં-બુધવારે પૂર્વાષાઢાને પુનર્વસુ છે, કોઈ ઠેકાણે મંગલવારે રોહિણી છે અને શુક્રમાં અનુરાધા છે, વળી કોઈ કોઈ ઠેકાણે શુક્રવારે ઉત્તરાષાઢાને અશ્વિનિ છે.

પડવે મંગલ તીય બુધેણ છઠી જીવેણ ।

બીય શુક્રેણ સત્તમિ શનિ સૂરેણ ॥

ભાવાર્થ—પડવે ને મંગલવાર, ત્રીજને બુધવાર, છઠને ગુરુવાર, બીજને શુક્રવાર અને સાતમને શનિવાર અથવા રવિવાર આવે તો તે સંવત્ષિક યોગ કહેવાય છે. આ વિષયમાં ઘણી જાતનાં પાઠાંતરો છે

ગુરુ છઠી નવમી તિહિ, બિગુ બીયા તીય બુધ ઈગતીયા ॥

સસિ સત્તમી તેરસિ યા, સત્તમિ રવિ જૂમ ચવહિસિ યા ॥

શનિ પંચમી સંવત્ષક જોગ, અવજોગ મઝું સંવેહિં ॥

નહુ કોરઇ વિવાહં, મંગલ કાલે હિ વળજેહિં ॥

—જ્યોતિષ સાર ગાથા ૧૬૦-૧૬૧

વાર	ગુરુ	શુક્ર	બુધ	સોમ	ગવિ	મંગલ	શનિ
તિથિ	૧-૬	૨-૩	૧-૪	૭-૧૩	૭	૧૪	૫

ભાવાર્થ—ગુરુવારે છઠ અને નેામ, શુક્રવારે બીજ અને ત્રીજ, બુધવારે એકમ અને ત્રીજ, સોમવારે સાતમ અને તેરસ, રવિવારે સાતમ, મંગલવારે ચઉદશ અને શનિવારે પાંચમતિથિ હોય તો સંવત્ષિક યોગ કહેવાય છે. આ યોગમાં વિવાહ વગેરે શુભ કાર્યો કરવા નહીં અને માંગલિક કાર્યમાં તો આ સંવત્ષિક યોગનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ.

વિષ્કંભયોગ

સૂરિજ ચઉથી બારશી શશી ઇગ્યારશી ત્રીજ
બુધવારઠં પડવા નવમી મંગલ દશમી બીજ, ૧૭૩
ગુરુ અઠમી પૂનિમ તજહું સત્તમી તેરસ શુક્ર
છઠી ચઉદશી યાવર એ તિથિ વાર ન હુંક ૧૭૪
હીર કહઈ એ વાર તિથિ વિષંભ યોગ કહાય,
વિણ કિણહી રિસી મિલિયાં દૂષણ દૂર પડાય ૧૭૫

વાર	રવિ	સોમ	બુધ	મંગલ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
તિથિ	૪-૧૨	૧૧-૩	૧-૬	૧૦-૨	૮-૧૫	૭-૧૩	૧-૧૪

લાવાર્થ-આ ગ્રહજન્મના નક્ષત્રમાં વિવાહ ન કરવો જોઈએ અને કરે તો વિધવા થાય, દેશાટન કરે તો મરણ થાય, પ્રતિષ્ઠા કરે તો દેવસ્થાનનો નાશ થાય, કોઈની નોકરી કરે તે પણ નિષ્ફળ જાય, ખેતી કરે તો અનાજ પાકે નહિ, ઘર પ્રવેશ કરે તો અગ્નિનો ઉપદ્રવ થાય, વિદ્યારંભ કરે તો મૂર્ખો રહે. નવું વસ્ત્ર પહેરે તો સળગી જાય અથવા ફાટી જાય, પંચમહાવ્રતાદિ વ્રત લે તો વ્રતનો ભંગ થાય; પંચમહાવ્રતનો પ્રચાર જેન ધર્મમાં જ છે એટલે બીજા ધર્મોમાં સંન્યાસી વગેરે થાય તો પણ વ્રતનો ભંગ થાય.

પુષ અથવા શિશુ રોડિણી પુખ્ત સિસિ સિતલિસાય સનિવાર ।
શુક્ર વિસાહા વિનિજય સત્તુ જોગઈ સંવાઈ ॥

પાકાંતરે-વિશેષ કરીને રવિવારે ભરણી તથા મંગલવારે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય તો શત્રુયોગ જાણવો.

વાર	સુ	અ	મં	પુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	ભ	પુખ્ય	કે-પા	આ	વિ	રો

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૬૩

અમશુલ

જશવિજયજીના નાના ગાળી ગએલા હીરકલશમાંથી ચાલી

સ	અંદ્ર	મંગલ	પુષ	શુક્ર	શનિવાર	વાર
૦	અશ્વ	મ-આ	આ-મૂ પૂ-પા	કૃ-અતુ	રો-રવા.	ક-રે, પૂ-પા કે-પા.
						નક્ષત્ર

વાર અને તિથિના સંયોગથી થતા અશુભ યોગો

પડવે મંગલ તીથ પુષ્ય છઠી અવેશ

બીચ શુક્રકેવળ સત્તમિ શનિ સૂરેણ ॥

ભાવાર્થ—પડવે ને મંગલવાર, ત્રીજને પુષ્યવાર, છઠને ગુરુ, બીજને શુક્રવાર અને સાતમને શનિવાર અથવા રવિવાર આવે તેવે સંવત્સરક યોગ કહેવાય છે. આ વિષયમાં ઘડી ભાતનાં પાંચતરે છે.

ગુરુ છઠી નવમી તિથિ, બિગુ બીચા તીથ પુષ્ય ઈગતીયા ॥
સસિ સત્તમી તેરસિ યા, સત્તમિ રવિ ભૂમ ચવડિસિ મા ॥
શનિ પંચમી સંવત્સરક ભેગ, અવજોગ મહુ સંચેકિ ॥
નહુ કોરઇ વિવાહ, મંગલ કાલે હિ વજ્જેકિ ॥

—અયોતિષ સાર ગ્રાંથા ૧૬૦-૧૬૧

વાર	ગુરુ	શુક્ર	પુષ્ય	સોમ	ગરુ	મંગલ	રવિ
તિથિ	૧-૬	૨-૩	૧-૩	૭-૧૩	૪	૧૪	૧

ભાવાર્થ—ગુરુવારે છઠ અને નોમ, શુક્રવારે બીજ અને ત્રીજ, પુષ્યવારે એકમ અને ત્રીજ, સોમવારે સાતમ અને તેરસ, રવિવારે સાતમ, મંગલવારે ચઉદશ અને શનિવારે પાંચમતિથિ હોય તે સંવત્સરક ચોમ કહેવાય છે. આ યોગમાં વિવાહ વગેરે મુમ કરવા નહીં અને માંગલિક કાર્યમાં તો આ સંવત્સરક ચોમનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ.

વિષ્કંભયોગ

સૂરિજ ચઉથી ભારશી શશી ઇગ્યારશી ત્રીજ
પુષ્યવારઇ પડવા નવમી મંગલ દશમી બીજ, ૧૭૪
ગુરુ અઠમી પૂનિમ તજ્જહું સત્તમી તેરસ શુક્ર
છડી ચઉદશી યાવર એ તિથિ વાર ન હંકે ૧૭૪
હીર કહઈ એ વાર તિથિ વિપંભ યોગ કહાય,
વિણ કિણહી રિસી મિલિયાં દ્વપણ દર પડાય ૧૭૪

વાર	રવિ	સોમ	પુષ્ય	મંગલ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
તિથિ	૪-૧૨	૧૧-૩	૧-૬	૧૦-૨	૮-૧૫	૭-૧૩	૧-૧૧

ભાવાર્થ-આ ગ્રહજન્મના નક્ષત્રમાં વિવાહ ન કરવો જોઈએ અને કરે તો વિધવા થાય, દેશાટન કરે તો મરણ થાય, પ્રતિષ્ઠા કરે તો દેવસ્થાનનો નાશ થાય, કોઈની નોકરી કરે તો પણ નિષ્ફલ જાય, ખેતી કરે તો અનાજ પાકે નહિ, ઘર પ્રવેશ કરે તો અગ્નિનો ઉપદ્રવ થાય, વિદ્યારંભ કરે તો મૂર્ખો રહે. નવું વસ્ત્ર પહેરે તો સળગી જાય અથવા ફાટી જાય, પંચમહાવ્રતાદિ વ્રત લે તો વ્રતનો ભંગ થાય; પંચમહાવ્રતનો પ્રચાર જૈન ધર્મમાં જ છે એટલે બીજા ધર્મોમાં સંન્યાસી વગેરે થાય તો પણ વ્રતનો ભંગ થાય.

બુધ અફા ભિગુ રોહિણી પુખ્ત સિસિ સિતલિસાય સનિવાર ।
શુક્ર વિસાહા વિભિજ્ય સત્તૂ જોગઈ સંવાઈ ॥

પાઠાંતરે-વિશેષ કરીને રવિવારે ભરણી તથા મંગલવારે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય તો શત્રુયોગ જાણવો.

વાર	સૂ	ચં	મં	બુ	શુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	ભ	પુખ્ત	કે-પા	આ	વિ	રો	શત

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૬૩

અમરશુભ

જશવિજયજીના નાના બળી ગએલા હીરકલશમાંથી ચાંદી

સૂ	ચંદ્ર	મંગલ	બુધ	શુક્ર	શુક્ર	શનિવાર	વાર
૦	અમર	મ-આ	આ-મૂ પૂ-પા	ક-અતુ	રો-રવા.	ક-રે, પૂ-પા કે-પા.	નક્ષત્ર

વાર અને તિથિના સંયોગથી થતા અશુભ યોગો

કુલિકયોગ

પડવા થાવર* પરિહરો, ણીને ભૃગુ વારેણ,
ત્રીને સુરગુરુ નંદિયે, ચોથે બુધવારેણ;
પાંચમ મંગલ છઠ સોમ, સાતમ રૂંધી ભાણ,
ઘીહ મ દાઢે જોશીયા કુલિક જોહ પ્રમાણ. ૧

—જોશીયહીર

તિથિ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
વાર	સનિ	શુક	ગુરુ	બુધ	મંગ	સો	સુ

તિથિ અને વારનો સરવાળો આઠ થાય તો કુલિક યોગ થાય.
અને ફાંકડું અથવા ચોથાનું ઘર ગણે છે અને તે વર્ણ છે.

કર્કયોગ

રવિ ખારસ શશી ઈગ્યારશી ભોમ દશમ નવમી બુધેણ;
ગુરુ અકૂમી ભૃગુ સત્તમી રાનિ છઠી કર્કેણ ૧૬૯

વાર	સુ	મંગ	મંગ	બુ	ગુ	શુ	સ
તિથિ	૧૨	૧૧	૧૦	૯	૮	૭	૬

ઉપરના વારે નીચેની તિથિ મલવાથી કર્ક યોગ થાય છે, ને
તેમાં જોડેનાં મહ જન્મ નક્ષત્રો મલવાથી ફાલયોગ થાય છે.

કર્ક એટલે કર્કટ, કર્કચ અને કર્કડા એ બધાં એકજ નામ છે.
તેમાં નિષેધ કાર્યો આ પ્રમાણે છે:-

લગ્નકાલે ક્ષીરકાલે કર્કયોગો ભવેદદિ ।

લગ્નેસા વિધવા કન્યા ક્ષીરે મૃત્યુ સમાદિયેત્ ॥

ક્ષીરકાલ એટલે બાળકના વાર ઉતરાવવાનો સમય તથા
જનોઈ વખતે અને નવોન દીક્ષા આપતાં વાળ કઢાવી નાખવામાં
આવે તે સમય.

હુતાશનયોગ

હુતાશન યોગ=(કચ-વિષ)=મુહૂર્તચિંતામણી. પત્ર-૩-૪૯૦. ૮

તિથિ	૧	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	સર્વ કાર્યે નિષેધ.
વાર	સો	મં	બુ	ગુ	શુક્ર	શનિ	રવિ	

તિથિ અને નક્ષત્રોના સંયોગથી થતા અશુભ યોગો
 યમકર્તારિ, યમશૂલ અને જવાલામુખી યોગ અને તેમનું ફલ.
 પડિવા પરિહર મૂલરિસી ખીયા રોહિણી અનુરાહ
 અનુરાહા ઉત્તરા તિય અઉથિ ઉત્તરા મધાહ ૧૭૬
 પંચમી મૂલ મધા ભરણી છઠી રોહિણી ચાંહ,
 હસ્તાં મૂલાં સપ્તમીયાં અકૃમિ કૃતિ વિશાહ ૧૭૭
 નવમી કૃતિકા રોહિણી દશમી અશલેશા આત્મી
 તેરશી ચિત્રા સ્વાતિ જે પૂનમ ઉત્તરા તીર્ન્ની ૧૭૮
 ધયાં તિથાં ધયાં રિસાં મેલીયાં યમકર્તારિ યમશૂલ
 જવાલાયોગ લહી ખરો હીર કહે તણ્યે દૂર ૧૭૯

તિથિ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૩	૧૫
નક્ષત્ર	મૂ	રો. અનુ	અનુ ઉ-૩	ઉ૩ મ	મૂ-મ ભર	રો	હ-મૂ	કૃ-વિ	કૃ-રો	અશ્લે	ચિ-સ્વે	ઉ-૩

કાલમુખી યોગ.

પંચમી મધ અઉ ઉત્તર નવમિય કિત્તગિય તીય અણુરાહા ।
 અકૃમિ રોહિણિ મન્જિમ કાલમુહી યોગ એ કહિયા ॥

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૯૫

મધા, ચોથને ત્રણ ઉત્તરા નક્ષત્રમાંનું ગમે
 કા, ત્રીજને અનુરાધા અને આઠમને
 : બી યોગ કલેવાગ છે

યમદાદ યોગ

અનુરાધાએ ધીયા ઉત્તર તીયા મધાર્ધ પંચમીયા ।
 કર મૂળા સત્તમીયા અઠ્ઠમીx સંયુત રોહિણીયા ॥
 તેરસિ ચિત્તા સાર્ધ એએ યમદાદ ભેગ દુહ્લદાર્ધ ।
 ઉત્તમ કચ્છુ ન કાર્ધ કારય નહુ કર્ધ જર્ધ માર્ધ ॥

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૨૧૬-૨૧૭

બાવાર્ધ-નીચેના કોષ્ટકમાં સમજાવેલી આખ્યા પ્રમાણેની તિથિએ ભે ધીભ નક્ષત્રના ખાનામાં દર્શાવેલું નક્ષત્ર હોય તો કોઈ પણ જાતનું ઉત્તમકાર્ય કરવું નહીં અને કરવામાં આવે તો મરણ થાય છે.

તિથિ	ધીજ	ત્રીજ	પંચમી	સાતમ	આઠમ	તેરસ
નક્ષત્ર	અનુ	ભી-૩	મધા	ક-મૂ-	રે	ચિ-સ્વા

શ્રમાંતરમાં યમકર્તરી યોગ

દ્વિતીયા અનુરાધાયાં તૃતીયા ઉત્તરાશ્રવણં ।
 પંચમી મધા સંયુક્તા હસ્ત મૂલેચ સપ્તમી ॥
 અષ્ટમી રોહિણી ધીવ ગિત્રા સ્વાતિ ત્રયોદશી ।
 શુભકર્મ ન કર્તવ્યં વદ માસે મરણં મુવં ॥૧॥

—ખાલ્લભાધ

જ્વાલામુખી યોગ અને તેનું ફલ
 પડવે મૂળ પાંચમ ભરણી આઠમ કૃત્તિકા નુમ રોહિણી;
 દશમ અશ્લેષા સુણ રે સહિયા એ તે ભેગ જ્વાલામુખી કહિયા-૧
 જન્મે તો જીવે નહિ વસે તો હજડ થાય;
 નારી પહેરે સુડલો ખાંડી સમુળી બાય. —૨
 ગામ ગયો આવે નહિ કુવે નીર ન હોય;
 ખાટ પડ્યો ઉઠે નહિ પડિત વિચારી ભેય —૩
 વાવે તો લણે નહિ બણે તો ભૂલી બાય;
 દાટયું આખું નહિ મલે, એહ વિના ધોળું શું થાય. —૪

x નારયંક ટિપ્પનમાં જોને રોહિણી નક્ષત્રનો પાઠ છે

વળી કર્કયોગ ક્યાં ક્યાં તજવો તેનો સ્થોક આ પ્રમાણે.

વિવર્જનીય કુલિક યોગ કષ્ટપ્રદ સમ્પત સુવાસરે કુ ।

ત્રિયો જશે જશ વિરૂપ ઘટયો નિવાદિ કાકા ભોમે પ્રસિદ્ધ ॥

વાર તિથિની સંખ્યાનો સરવાળો ૧૩ થાય તો કર્કયોગ થાય. અને તે પ્રયાણમાં નિષિદ્ધ છે.

થાવરઃ છઠ નવ જઈએ સાતમ શુકર નાંહિ,

આઠમ ગુરૂ અશુભ મળે બુધ નુમ જ માંહિ.

દશમ મંગળ દુષ્ણી આવે જો સોમ અગીઆરશી;

કર્ક જોગ કહાય જોતાં રવી આવે ખારશી,

સહદેવ કહે શાસ્ત્ર જણિ પુછે તેને પાલીએ

હજાર ઠાંમ દશ દિશા હોય તો પણ ચિંતવી ગામ ન આલીએ.

મૃત્યુયોગ

હીર કહઈ પુન્ના શની, બદ્રા શશી ગુરૂવાર;

રવિ ભૂમ નંદા બુધ જયા, ભૃગુ રિક્તા મૃતકાર. ૧૬૦

વાર	શનિ	મંગુ	રવિ	મંગલ	બુધ	શુકર
તિથિ	પૂર્ણી	બદ્રા	નંદા	નંદા	જયા	રિક્તા

સંવર્તક યોગ.

બુધ પડિવા શનિ પંચમી ગુરૂ નવમી બીજ શુક

રવિ સત્તમી શશિ તેરશી ચવદશી ભોમ નહીં દૂક ૧૭૧

એ સાતે હી વાર તિથિ સંવર્તક કહેવાઈ;

હીર કહઈ શુભ કામનિ એહ ન આદે હાઈ ૧૭૨

તિથિ	એકમ	પાંચમ	તોમ	બીજ	સાતમ	તેરશ	ચૌદશ
વાર	બુધ	શનિ	ગુરૂ	શુક	રવિ	સોમ	મંગલ

ત્રિપુષ્કર (ત્રિયોખલ યોગ)

પૂ-ભદ્ર ૧ કિત્તિર પુણ્યવર્સાં ૩ ઉ-કા ૪ ઉ-પા ૫ વિશાહ ૬;
ભદ્રા તિથિ રવિ ભૂમ શનિ યોગ ત્રિપુષ્કર દાહ ૧૮૧

તિથિ	ભદ્રા=૨-૭-૧૨
વાર	કુર=રવિ-શનિ-મંગલ
નક્ષત્ર	નક્ષત્ર=કૃ. પુન, ઉ-કા, ઉ-પા, વિ, પૂ-ભા

ત્રિપુષ્કરને કેટલીક જગ્યાએ ખંજયોગ કહેવામાં આવ્યો છે.

પંચમે પંચ શુષ્કિતં ત્રિશુષ્કં ત્રિપુષ્કરં ।

ચમલે દ્વિશુષ્કં સર્વ ક્ષાનિ વૃધ્યાદિકં મતમ્ ॥

—જ્યોતિષસારે.

ભાવાર્થ—ચમલયોગમાં શુભ અથવા અશુભ કાર્ય કરવું હોય તો ભમણું, ત્રિપુષ્કર યોગમાં ત્રણ ગણું અને પંચક યોગમાં કરવાથી પાંચ ગણું થાય છે.

નરભક્ષક યોગ

તિથિ	નંદા	રિક્તા	પૂર્ણા	ભદ્રા	જ્યા
વાર	મં	શુ	શનિ	શુ	શુ
નક્ષત્ર	કૃ	ધ	ભગ્ની	અશ્લે	મઘા

એ યોગ મંગલિક કામે ન લેવો હે તો મરણ ઉપજે*

વજ્રમુચલયોગ

સૂરજ સપ્તમી ભરણીયાં ચઉદશી ચિત્રા ચંદ્ર
ગુરુ ઉ-કા ઇગ્યારશી અકૃમી રેવય મંદ ૧૮૨

* આશા કે શ્લોક મળ્યા નથી.

વળી કર્કયોગ કયાં કયાં તજવો તેનો મ્હોક આ પ્રમાણે.

વિવર્જનીય કુલિક યોગ કષ્ટપ્રદ સપ્ત સુવાસરે કુ ।

ત્રિયો જ્યો જશ વિરૂપ ઘટયો નિવાદિ કાકા લોચે પ્રસિદ્ધ ॥

વાર તિથિની સંખ્યાનો સરવાળો ૧૩ થાય તો કર્કયોગ થાય. અને તે પ્રયાજુમાં નિષિદ્ધ છે.

શાવર* છઠે નવ જઈએ સાતમ શુકર નાંહિ,

આઠમ ગુરૂ અશુભ મળે બુધ તુમ જ માંહિ.

દશમ મંગળ દુખી આવે ને સોમ અગીઆરશી;

કર્ક નેગ કહાય નેતાં રવી આવે બારશી,

સહદેવ કહે શાસ્ત્ર લખિ પુછે તેને પાલીએ

હજાર કાંમ દશ દિશા હોય તો પણ ચિંતવી ગામ ન ચાલીએ.

મૃત્યુયોગ

હીર કહઈ પુન્ના શની, ભદ્રા શશી ગુરૂવાર;

રવિ ભૂમ નંદા બુધ જયા, ભૃગુ રિક્તા મૃતકાર. ૧૬૦

વાર	શનિ	અંગુ	રવિ	મંગલ	બુધ	શુકર
તિથિ	પૂર્ણી	ભદ્રા	નંદા	નંદા	જયા	રિક્તા

સંવર્તક યોગ.

બુધ પડિવા શનિ પાંચમી ગુરૂ નવમી બીજ શુક

રવિ સત્તમી શશિ તેરશી ચવદશી ભોમ નહીં દૂક ૧૭૧

એ સાતે હી વાર તિથિ સંવર્તક કહેવાઈ;

હીર કહઈ શુભ કામનિ એહ ન આવે દાઈ ૧૭૨

તિથિ	એકમ	પાંચમ	તોમ	બીજ	સાતમ	તેરશ	ચૌદશ
વાર	બુધ	શનિ	ગુરૂ	શુક	રવિ	સોમ	મંગલ

તિથિ	પડવા	પાંચમ	આઠમ	નુમ	દશમ
નક્ષત્ર	મૂલ	બરણી	કૃત્તિકા	રો	અશ્વિ-

વેધયોગ

નંદા ચ રોહિણી વેધં ભદ્રા વેધા ચ રેવતિ ।
 જ્યા હસ્તશ્ચ વેધંચ રિક્તા જ્યેષ્ઠા તથૈવ ચ ॥૧॥
 પૂર્ણા અનુરાધા વેધંચ ।
 એતાનિ તિથિ વેધાનિ શુભકર્માણિ વર્જયેત ॥૨॥
 વિવાહે વિધવા નારી પ્રસ્થાને સરણું ધ્રુવં ।
 હાનિકર્તા પ્રતિષ્ઠાયાં શિશુ જાતો ન જીવતિ ॥૩॥

તિથિ	નંદા	ભદ્રા	જ્યા	રિક્તા	પૂર્ણા
નક્ષત્ર	રોહિ	રેવ	હસ્ત	જ્યે	અનુ

નંદાદિ તિથિઓનો જણાવેલાં નક્ષત્ર સાથે સંયોગ થવાથી વેધયોગ થાય છે, તે શુભ કાર્યમાં વર્જ્ય છે.
 તિથિ-વાર અને નક્ષત્રના સંયોગથી થતા અશુભયોગ

યમલયોગ

કૂર વારુ ભદ્રા તિથિહ મૃગસિર ચિત્ત ધણિકુ
 યમલ યોગ એ હીર ઢહઈ ઉત્તમ કામ ન દિકું ૧૮૦

તિથિ	ભદ્રા=૨-૭-૧૨
વાર	કૂરવાર=વિ-શનિ-મંગલ
નક્ષત્ર	મૃગશીર, ચિત્ત અને ધનિષા

આ કોઈ પણ ત્રણનો સંયોગ થાય તો યમલયોગ થાય.

વિવાહાદિ શુભ કાર્યમાં છ નક્ષત્રો છોડી દેવાં જોઈએ, તેનાં નામ.

જન્મભ ૧, કર્મભ ૧૦ મું, સંઘાતિક ૧૬ મું, સામુદાયિક ૧૮ મું, વિનાશ ૨૩ મું તથા માનસ ૨૫ મું, આટલાં નક્ષત્રો જન્મ નક્ષત્રથી ગણીને છોડી દેવાં. વળી પાઠાંતરે જન્મ નક્ષત્ર છોડવું નહિ, પરંતુ પ્રતિષ્ઠા કારક આચાર્યનું ૧૭મું નક્ષત્ર છોડી દેવું જોઈએ.

રવિચાથી દનિયું ગણનાં. ૨-૭-૮-૧૬-૨૧-૨૩ અને ૨૮મું થાય તો તે વિવાહ તથા પ્રયાણે તજવું, અને પ્રતિષ્ઠામાં ૧૦-૧૬-૧૭-૧૮-૨૩ અને ૨૫મું વર્જિત છે, તે તો પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર આચાર્યના જન્મ નક્ષત્રથી ગણીને ટાળવું જોમ છે.

અથ આઠવલ યોગ પ્રયાણે નિરેધ.

રવિચાથી દનિયા મુધી ગણીને તેને સાતે ભાગતાં ચેષ જો અથવા તો શૂન્ય વધે તો આઠવલ યોગ થાય અને ૩ અથવા ૬ વધે તો જ્રમણયોગ થાય તે પણ નિરેધ છે.

સૂર્ય ભુક્ત નક્ષત્રથી આટલામું વર્જવું. ૨-૭-૧૪-૧૬-૨૧-૨૩ અને ૨૬. ફલ-૨=મૃત્યુ, ૭=હાનિ, ૧૪=રોગભય, ૧૬ બંધન ભય, ૨૧ વિષ, ૨૩ શસ્ત્ર અને ૨૬ એ અગ્નિભય ઉપસ્થિત થાય.-ઇતિફલં:

આઠવલે ગમને મૃત્યુ વિવાહે વિધવા ભવેત્ ।

ગૃહારંભે અગ્નિઘાતં સેવા ભવતિ નિષ્ફલં ॥૧॥

મૃત્યુહાનિ ભયં ચૈવ બંધનં વિષ શસ્ત્રયોઃ ।

અગ્નિભયં ચ કર્તવ્યં વર્જયેત આઠવલં જુષેઃ ॥૨॥

પ્રયાણમાં, ખેતી કરવામાં, યુદ્ધને વિષે દોસ્તીની શરૂઆતમાં, કૂવા ખોદાવવામાં, તલાવાદિ ખોદાવવામાં, ખગીયાદિ રોપવામાં, ઢાટ વગેરે કરાવવામાં અને ઊંટ, ઘોડા, રથ વગેરે પર સ્વાર થવામાં આઠવલ યોગ વર્જવો જોઈએ.

પ્રુધ ધનિકા બારશી શુકાં જુહુ નવમી
ભૂમિ દશમી ઉ-પાઠસું એ તિથિ ગ્રહ રિસી જન્મી ૧૮૩
વજ્રમુશલ એ યોગ લણુધ વિવાહર્થ વરજેઈ.
વિનાહે થાઈ વિધવા ગમણે મરણ કહેઈ ૧૮૪

^૧સેવા કીધી હુઈ નિષ્ફલ કરશણ નિઃફલો બાઈ,
ગૃહપ્રવેશે હુખ હીએ વિદ્યા લણી ન આઈ ૧૮૫
યેઈ મિહિ એઠાવણે કેઈક હુવઈ ઉપાધિ,
વજ્રમુશલ તણ હીર કહેઈ સગલાં હુવઈ સમાધિ ૧૮૬

સ	ચ	ગ	બુ	ગુ	શુ	શ
૭	૧૪	૧૦	૧૨	૧૧	૬	૮
ભરણી	ચિત્રા	કૃ-પા	ધ.	ઉ-ફા	જ્યે.	રેવ

શ્રુત્યાન્તરમાં પણ આવું જ કહ્યું છે. જેમકે:—

વિવાહે ચૈવ વૈધવ્યં પ્રવાસે, મરણં મુવં ।
વિદ્યારંભે ચ મૂર્ખત્વં કૃષિ વાણિજ્ય નિષ્ફલં ॥૧॥
ગૃહે પ્રવેશે દાહ સ્થાત્ સેવા ભવતિ નિષ્ફલં ।
ચૈત્ય ધ્વંસ પ્રતિષ્ઠાયાં વ્રતધ્વંસશ્ચ દીક્ષિતે ॥૨॥
વન્હિભિ વસ્ત્ર કાર્યેષુ મુનિભિઃ પરિકીર્તિતઃ ।
ગ્રહાણાં જન્મ રક્ષાણિ શુભકર્માણિ વજ્ર્યેત્ ॥૩॥

પરિઘટ્ટ યોગ

પરિઘયંત્ર સમયોરસ કરી વાયવ અગનિ કૂણે ઠાવી રેહ
કૃત્તિઆદિ રિસિ સગ પૂરવે મધ સગ દક્ષિણણ દેય ૧૮૭

૧ નોકરી, ૨ ખેતી, ૩ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરે તો.

વાર	સુ	મં	મં	શુ	શુ	શુ	શ
નિયિ	૧૨	૧૧	૧૦	૯	૮	૭	૬
નક્ષત્ર	મર	ચિ	પૂ-વા	ધ	પૂ-શ	જ્યે	રે

ધૃતિ શકુ રૂક્ષ કાલ યોગ.

વાર	સુ	મં	મં	શુ	શુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	ભ	ચિ	પૂ-વા	ધ	પૂ-શ	જ્યે	રે

આ શ્રદ્ધાનાં જન્મ નક્ષત્રો છે. તે વારે તે નક્ષત્ર મળે તો વજ્ર-યોગ થાય છે.

ગમે તે વારે ઉપરનાં નક્ષત્રો હોય તો પશુ તે શકુ જન્મ નક્ષત્રો શુભ કામે વર્જીત છે

અથ જ્યોતિષસારે પૃ. ૫૬-૫૭ ગાથા ૧૬૪ લક્ષ્મ અને હંડયોગ.
ભાગ્યાર્ધ ગિણુરિસિ સત્તમ લક્ષ્મભાઈ તદ્દર્ધ પનરમયં ॥
હંડયોગોદિ ધ્યં માસં મજ્જેર્ધ ધંગવારં ॥

ભાગ્યાર્ધ-સૂર્ય નક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સાતમે હોય તો લક્ષ્મયોગ અને પંદરમે હોય તો હંડયોગ થાય છે આ બંને યોગો દરેક મહિનામાં એક વાર આવે છે

અથ તિથિ આદિ અંતે ગંડાંત.

પૂરણ નદા તિથિ વિચે ધડી વહે મંડાંત,
જાણી વરજો વિષુધ નર ટાલો મનની શ્રાંત ૧૯૨

અથ નક્ષત્ર આદિ અંતે ગંડાંત

રેવરસણિ અસલેસ મધા જુહા મૂલાં મજ્જિ.
ઉભય ગંડાંત કહી ગુરુ મુખ નિરતો પુજિ ૧૯૩

શ્રેષ્ઠ છે. ॥૩૬॥ વળી કોણીની યાત્રા—પૂર્વનાં નક્ષત્રોમાં અગ્નિકોણની યાત્રા શ્રેષ્ઠ છે, દક્ષિણનાં નક્ષત્રોમાં નૈઋત્ય કોણની યાત્રા શ્રેષ્ઠ છે. પશ્ચિમનાં નક્ષત્રોમાં વાયવ્ય કોણની યાત્રા શ્રેષ્ઠ છે અને ઉત્તરનાં નક્ષત્રોમાં ઈશાન કોણની યાત્રા શ્રેષ્ઠ છે. ખાસ આવશ્યકતા હોય તો પરિઘટંબનું ઉલ્લંઘન કરીને જવું.

નક્ષત્ર શૂલ, વાર શૂલનો ત્યાગ કરીને દિક્ષબલિ લગ્નની શુદ્ધિમાં પરદેશગમન કરવું.

મેષ-સિંહ અને ઘન પૂર્વનાં લગ્ન. વૃષ-મકર-કન્યા દક્ષિણનાં લગ્ન. મિથુન-તુલા અને કુંભ પશ્ચિમનાં લગ્ન. કર્ક અને મીન ઉત્તરનાં લગ્ન છે. જે દિશાનાં લગ્નો, તે દિશાની યાત્રા વખતે હોય તો દિક્ષબલિ લગ્ન કહેવાય છે. તેમજ અનુરાધા-હસ્ત અને પુષ્પ તથા આશ્વિનિમાં સર્વ દિશાનું પ્રયાણ શ્રેષ્ઠ છે.

અહિં હસ્ત સર્વ દિશાની યાત્રામાં શ્રેષ્ઠ છે એમ કહ્યું છે. પરંતુ એક જગ્યાએ કહ્યું છે કે—

પશ્ચિમ શ્રવણા મ કરીશ ગમણા;

હરિહર પ્રણ પુરંદર મરણા. ૧

આવાં આવાં કેટલાંક પાઠો મળી આવે છે, તે વચ્ચેના પણ માન આપવા જેવું છે.

જો વહી ગ્રહ કેંદ્રમાં હોય તો પરદેશ ગમન ન કરવું જોઈએ. વહીગ્રહના ષટ્વર્ગમાં કે વારમાં યાત્રા ન કરવી. ॥ ૩૮ ॥

અથ આડવલ યોગ

આડવલ યોગ આદિત રિસિ આદિ દૈ શશિ આધ
બીજે સત્તમ અકૂમ સોલમ* રિત્રી કહવાઇ. ૧૯૦
ઇમવીસમો તેવીસમો અકવીસમો રિસી જેઠ
હીર કહર્ધ મંગલ તમે અશુભાં ચૂત સવેઇ ૧૯૧

—ઇતિ આડવલ યોગ

* ચૌદમ જોઈએ.

પાઠાંતરે-નક્ષત્ર
મધ્યે ગંડાંત

રેવતિ	૩	મધ્યે
અશ્વિનિ	૫	"
અશ્લેષા	૪	"
મધા	૭	"
જ્યેષ્ઠા	૮	"
મૂલ	૬	"

લગ્ન ગંડાંત

કર્ક	અંતની	૫૯	૧૫
સિંહ	આઘની	૫૯	૧૫
વૃશ્ચિક	અંતની	૫૯	૧૫
ધન	આઘિની	૫૯	૧૫
મીન	અંતની	૫૯	૧૫
મેષ	આઘિની	૫૯	૧૫

તિથિ નક્ષત્ર લગ્ન ગંડાંત વિવાહે, પ્રયાજે તથા જન્મકાલે અશુભ છે.
પુનઃ શીઘ્રજોષે—

તિથિ ગટે કમટે ચ લગ્ન ગટે ચ ભતકઃ ।
ન જીવતિ યદા જાતો જીવિતે ચ ધની ભવેત્ ॥

પુનઃ પાઠાંતરે—

ગંડાંતેષુ ચ ચે ભાતા નરનારી તુરંજમા ।
ન ચિરં ગૃહે તિષ્ઠંતિ યદિ તિષ્ઠંતિ દુખદા ॥૧॥
અથવા મૃયતે માતા પિતા વા ધનવર્જિતા ।
ગંડાંત સિવિધોપ્યત્ર વિવાહાદિ શુભાશુભઃ ॥૨॥
વૈધવ્યં ચ વિવાહાદૌ વિધારંભે ચ મૂર્ખતા ।
કૃષિભિઃ નિષ્કૃતા ચૈવ ગૃહારંભે ચ પંચતા ॥૩॥

—ઈતિ ગંડાંત ફલ

મુહૂર્ત માર્ત્તંડમાં અને મુહૂર્ત ચિંતામણિમાં પણ વિવાહ પ્રકરણમાં લખ્યું છે કે—

જેમ તિથિની વિષ ઘટીઓ છે, તેવી જ નક્ષત્રો અને વારોની પણ છે અને તે વિષ ઘટીના દોષનો કાંઈ કરનાર પણ ચંદ્રમા અને લગ્નના સ્વામી યાય છે.

—મુહૂર્ત માર્ત્તંડ

આડવલ તથા ભ્રમણ નેહ યોગો છે.

રવિલાઙ્ગાણુયેશ્ચાંદ્રં સપ્તાહત દિર ખ. શેષકે ।

આડવલશ્ચાપિત્ર્યં ૩ ગાત્ર્યાં ભ્રમણું ફલયો સ્ત્યજેત ॥

ભાવાર્થ—સૂર્ય નક્ષત્રથી અંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણતાં. ૦-૨-૭-૧૪-૧૬-૨૧-૨૩ અને ૨૮માંથી કોઈ પણ આવે તો વિવાહ, પ્રયાણ કે પ્રતિષ્ઠા ન કરવી. ગૃહારંભ અને નોકરી પણ ન કરવી. આમાં બે ભેદ છે. ૧ આડવલને ૨ ભ્રમણયોગ. ભ્રમણયોગનો ઉદ્ભવ કોઈકે જ થયોમાં છે, પરંતુ આડવલ યોગ સદ્યે વર્જિત જણાવેલ છે.

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે અશુભ ગૃહરૂક્ષકાલ યોગ.

દ્વાદશી ભરણી સૂર્યે ચિત્રા એકાદશી શશી ॥

દશમ્યાંગારક પૂ-ષા ધનિષ્ઠા નવમી બુધે ॥૧॥

પૂર્વા-ફા ચાષ્ઠી ભુવે શુક્રે જ્યેષ્ઠા ચ સપ્તમી ॥

ષષ્ઠી શની ચ રેવત્યાં કાલયોગાઈમિ વહી ॥૨॥

એલિઃશ્રીયો ન સેવેત પંથિ જતો ન ભ્રવતિ ॥

વિદ્યારંભે ચ મૂર્ખત્વં રોગે પંચત્વમેવહિ ॥૩॥

અહપ્રવેશે દારિદ્રં કૃષિ વાણિજ્ય નિષ્ફલે ॥

વિવાહેષુ ચ વૈધવ્યં શયને (યાતિ) નિષ્ફલં ॥૪॥

એકલાવારે ભરણીઆદિ જન્મ નક્ષત્રો મળે તો વજ્રયોગ થાય છે. એકલાવારે આરશ આદિ તિથિઓ મળે તો કર્કયોગ થાય છે. વાર અને નક્ષત્રમાં સાતમ આદિ તિથિઓ મળે તો સુશલ યોગ થાય છે. અને કર્કયોગમાં અહનાં જન્મ નક્ષત્રો મળે તો અહરૂક્ષકાલયોગ થાય છે.

વાર તિથિ નક્ષત્રે ત્રિધા અશુભ યોગ કાલયોગ.

આવિષ્કાર ઘટીએ જન્મ દાણે પણ નિવેધ છે. તેમ સર્વ શુભ કાર્યોમાં પણ નિવેધ છે. મુહૂર્ત ચિંતામણી ૬ કા વિવાહ પ્રકરણમાં સ્ત્રી. ૪૬-૫૧ માં લખે છે કે—

નક્ષત્ર વિષ ઘટી ચક્રમાં જતાવેલી સંખ્યાથી વધારે ૪ ઘડી સુધી વિષ ઘટી જાયવી, જેમ અધનિ આગળ ૫૦ નો આંક છે. તો ૫૧ થી ૫૪ ઘડી સુધી વિષ ઘટી જાયવી, જેમ જમી વિષ ઘડી-ઓમાં સમજવું. તે વિવાહમાં વરજીત છે, પણ તેનો પરિહાર છે. પરિહાર—લગ્ન કુંડળીમાં ચંદ્રમા ત્રિકોણમાં એટલે ૫-૬ મે સ્થાને હોય તો વિષ ઘટીનો દોષ નહિ. તથા લગ્નના સ્વામીને શુભશ્રદ્ધ દેખતા હોય અથવા લગ્ન પતિ કેન્દ્રમાં હોય તથા ચંદ્રમાં શુભશ્રદ્ધની રાશીમાં હોય, તથા ચંદ્ર મિત્ર શ્રદ્ધની દ્વિતીમાં હોય અથવા પોતાના પદ્મવર્ગમાં હોય કે લગ્નપતિ ચંદ્રમા હોય તો તિથિવારણ વિષ ઘટીનો દોષ દૂર કરે છે.

—મતિવિષ ઘટીકા જ્ઞાન

જગી મુહૂર્ત માર્તંડમાં પણ લખે છે કે—જેમ તિથિની વિષ ઘટીએ છે તેવીજ નક્ષત્ર અને વારોની પણ છે, અને તે વિષ ઘટીના દોષનો ભંગ કરનાર પણ ચંદ્રમાંથી અને લગ્નના સ્વામીથી થાય છે. તેમ મુહૂર્તમાર્તંડમાં વિવાહ લગ્ન પ્રકરણમાં છે. તે જન્મ વખતે પણ ખરાબ છે. અને ખાસ વિવાહમાં પણ નિવેધ છે. અંધમાં લખ્યું નથી પણ પ્રતિષ્ઠામાં પણ તેમ હોવું જોઈએ. ॥

જ્ય રવિયા નક્ષત્રથી દનિયા નક્ષત્ર સુધી જણતાં જે સંખ્યા આવે તેમાંથી રવિયોજના નક્ષત્રોની સંખ્યા બાક કરતાં બાકોના અઠકામાં દુષ્ટ યોગ થાય છે તેમાંનાં કેટલાક અહીં જણાવ્યા છે.

રવિયાથી દનિયા સુધી જણતાં ૧-૨-૩-૧૧-૧૨-૧૬-૧૭-૨૬ અને ૨૭ અઠકાનું ક્ષણ ખરાબ છે અને બાકોના યોગોનું શુભ-શુભ ફલ હોય છે તે પ્રમાણે જણવું અને કેટલાકનું ફલ ઉપશ્રદ્ધ પણ લે કરીને ઠહીએ ખીએ.

અથ તિથિ ગંડાંત ગાથાંક ૬૦

અથ નક્ષત્ર ગંડાંત ગાથાંક ૬૧

તિથિ	૧૫	અંતની	ધડી ના
„	૧	આદિની	„ ના
„	૫	અંતની	„ ના
„	૯	આદિની	„ ના
„	૧૦	અંતની	„ ના
„	૧૧	આદિની	„ ના

રેવતી	અંતની	ધડી ૧
અશ્વિની	પ્રથમની	„ ૧
અશ્લેષા	અંતની	„ ૧
મઘા	આદિની	„ ૧
જ્યેષ્ઠા	અંતની	„ ૧
મૂલ	પ્રથમની	„ ૧

અથ નક્ષત્ર મધ્યે ગંડાંત

રેવે તિથિ ૩ પણ ૫ અસ્સણિ થઉ સપ્તે મન્ન સાત;
જેઠા અઠ્ઠ ધડી સૂક્ષ્મ નવ મધ્ય વહે ગંડાંત, ૧૬૪

—ઈતિ નક્ષત્ર મધ્યે ગંડાંત.

લગ્ન ગંડાંત

કંક' સિંહ વૃશ્ચિક ધનાં મીન મેષ મઝેય,
આધિ ધડી ગંડાંત વહે પાછે લગ્ન સુઝેહ, ૧૬૫

આ લગ્ન ગંડાંત વિવાહ સમયે તથા માંગલિક કાર્યે તજવું

ગંડાંતે નર નારિ હુઈ જાયા ન જીવઈ કેઈ,
જીવે તો જુઠા હુવઈ યોગે હીર સવઈ. ૧૬૬

—ઈતિ ગંડાંતે જન્મ ફલ.

આવિન ઘટીઓ જન્મ કાલે પણ નિવેધ છે. તેમ સર્વ શુભ કાર્યોમાં પણ નિવેધ છે. મુહૂર્ત ચિંતામણી ૬ ક્રા વિવાહ પ્રકરણમાં શ્લો. ૪૬-૫૧ માં લખે છે કે—

નક્ષત્ર વિષ ઘટી ચક્રમાં બતાવેલી સંખ્યાથી વધારે ૪ ઘડી મુધી વિષ ઘટી જાયુવો, જેમ અધનિ આગળ ૫૦ નો આંક છે. તો ૫૧ થી ૫૪ ઘડી મુધી વિષ ઘટી જાયુવો, એમ બધી વિષ ઘટી-ઓમાં સમજવું. તે વિવાહમાં વરજીત છે, પણ તેનો પરિહાર છે. પરિહાર—લગ્ન કુંડળીમાં ચંદ્રમા ત્રિકોણમાં એટલે ૫-૬ મે સ્થાને હોય તો વિષ ઘટીનો દોષ નહિ. તથા લગ્નના સ્વામીને શુભચક્ર દેખતા હોય અથવા લગ્ન પતિ કેન્દ્રમાં હોય તથા ચંદ્રમાં શુભચક્રની રાશીમાં હોય, તથા ચંદ્ર મિત્ર ચક્રની દક્ષિમાં હોય અથવા પોતાના પશુવર્ગમાં હોય કે લગ્નપતિ ચંદ્રમાં હોય તો તિથિવારાદિ વિષ ઘટીનો દોષ દૂર કરે છે.

—મતિવિષ ઘટીકા જ્ઞાન

વળી મુહૂર્ત માર્ત્તંડમાં પણ લખે છે કે—જેમ તિથિની વિષ ઘટીઓ છે તેવીજ નક્ષત્ર અને વારોની પણ છે, અને તે વિષ ઘટીના દોષનો ભંગ કરનાર પણ ચંદ્રમાંથી અને લગ્નના સ્વામીથી થાય છે. તેમ મુહૂર્તમાર્ત્તંડમાં વિવાહ લગ્ન પ્રકરણમાં છે. તે જન્મ વખતે પણ ખરાબ છે. અને ખાસ વિવાહમાં પણ નિવેધ છે. શ્રંધમાં લખ્યું નથી પણ પ્રતિષ્ઠામાં પણ તેમ હોવું જોઈએ. ॥

અથ રવિયા નક્ષત્રથી દનિયા નક્ષત્ર મુધી ગણતાં જે સંખ્યા આવે તેમાંથી રવિયોજના નક્ષત્રોની સંખ્યા ગાઠ કરતાં બાકીના અંકોમાં હુટ યોગ થાય છે તેમાંનાં કેટલાક અહીં ગણાવ્યા છે.

રવિયાથી દનિયા મુધી ગણતાં ૧-૨-૩-૧૧-૧૨-૧૬-૧૭-૨૬ અને ૨૭ અંકોનું ફળ ખરાબ છે અને બાકીના યોગોનું શુભ-શુભ ફલ કહેણું છે તે પ્રમાણે જાણવું અને કેટલાકનું ફલ ઉપચક્ર પણાએ કરીને કહીએ છીએ.

જુના શ્રીધરી પંચાગમાંથી જાણ નક્કર તિથિ વાર વિષ ઘટી કોણક
અંક ન. નામ ઘટી અંક ન. નામ ઘટી તિથિ અંક નામ ઘટી વાર અંક નામ ઘટી

૧	અધનિ	૫૦	૧૫	સ્વાતિ	૧૪
૨	ભરણી	૨૪	૧૬	વિશાખા	૧૪
૩	કૃતિકા	૩૦	૧૭	અનુરાધા	૧૦
૪	રોહિણી	૪૦	૧૮	જ્યેષ્ઠા	૧૪
૫	મૃગશીર	૧૪	૧૯	મૂળા	૫૬
૬	આર્દ્રા	૨૧	૨૦	પૂ. વા	૨૪
૭	પુનર્વસુ	૩૦	૨૧	ઉ. વા.	૨૦
૮	પુષ્ય	૨૦	૨૨	અવળી	૧૦
૯	અશ્લેષા	૩૨	૨૩	ધનિષ્ઠા	૧૦
૧૦	મઘા	૩૦	૨૪	શતભિષા	૧૮
૧૧	પૂ. ફા.	૨૦	૨૫	પૂ. ભા.	૧૬
૧૨	ઉ. ફા.	૧૮	૨૬	ઉ. ભા.	૨૪
૧૩	હસ્ત	૨૧	૨૭	રેવતિ	૩૦
૧૪	ચિત્રા	૨૦			

૧	પડવો	૧૫
૨	ખીજ	૫
૩	ત્રીજ	૮
૪	ચોથ	૭
૫	પંચમ	૭
૬	છઠ	૫
૭	સાતમ	૪
૮	આઠમ	૮
૯	નોમ	૭
૧૦	દશમ	૧૦
૧૧	અગીઆશ	૩
૧૨	બારશ	૧૦
૧૩	તેરશ	૧૨
૧૪	ચૌદશ	૭
૧૫	પૂનમ ને અમાસ	૮

૧	રવિ	૦
૨	ચંદ્ર	૨
૩	મંગળ	૧૨
૪	બુધ	૧૦
૫	ગુરુ	૭
૬	શુક્ર	૨૫
૭	શનિ	૨૫

વારની વિષ
ઘટીનું કાલક
મુદ્દત ચિંતા-
મણી પ્ર. ૬
નિવાહ પ્રકરણ
શ્લો. ૪૯-૫૧

વિદ્યુન્મુખાદિ શ્લોકોની સમજૂતિ અને આઠ યોગો ને નક્ષત્રે થાય તેની વિગત, આઠ ઉપગ્રહ દોષની સંખ્યા નામ અને તેનું ફલ.

રવિયાથી પાંચમું થાય તો તેનું નામ વિદ્યુન્મુખ થાય છે. આ ગ્રહમાં વિવાહાદિ કાર્ય કરવાથી પુત્રનું મરણ થાય છે.

રવિયાથી આઠમું થાય તો શૂલ ગ્રહ થાય છે. આ ગ્રહમાં કાર્ય કરવામાં આવે તો પતિનું મરણ થાય અને સંતાનનો ઘાત થાય.

રવિયાથી ચૌદમું થાય તો અશનિ ગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં કાર્ય કરવામાં આવે તો દશ દિવસમાં જ વજ્રપાત થાય પાઠાંતરે પતિના વંશનો ઘાત થાય.

રવિયાથી અઠારમું થાય તો કેતુ ગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં નાનાભાઈ (કિયેર) સહિત પતિનો ઘાત થાય.

રવિયાથી ઓગણીશમું થાય તો ઉક્રાગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં ધનનો નાશ થાય.

રવિયાથી બાવીશમું થાય તો વજ્રગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં દુઃશીલપણું થાય અને સ્ત્રીના ભાઈનો નાશ થાય.

રવિયાથી તેવીશમું આવે તો કંપગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં સ્થાનગ્રહ થાય.

રવિયાથી ચોવીશમું થાય તો નિર્ઘાત ગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં કુટુંબનો નાશ થાય અને સ્ત્રી બ્યભિચારિણી થાય છે.

બારમાંથી બાકીના ૭-૧૫-૨૧ અને ૨૫ ના અંકવાળા ચાર ઉપગ્રહો અનિષ્ટ ફલને આપનાર છે.

વળી ૮૧ પદના નામવાળા (સર્વતોલકચક્ર) વેધ ચક્રાંકિકામાં પણ આ રીતે જ ઉપગ્રહોનું ફલ બાબતું.

હવે રવિયાથી દનિયા સુધી ગણતાં જેની ઉપગ્રહ સંજ્ઞા છે તે કહે છે.

૫-૭-૮-૧૪-૧૫--૧૬-૧૮-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૫ મુ થાય તો તે નક્ષત્ર ઉપગ્રહ કહેવાય છે. આ ઉપરનાં બારે નક્ષત્રો અશુભ છે. આ બાર ઉપગ્રહોમાંના આઠ અંકની નીચે જે આડી લીટી કરી છે તેનાં નામ તથા તેમાં વિવાહાદિ કાર્યો કરવાથી જે ફલ થાય છે તે નારચંદ્રમાં નીચે સુજ્ઞાન કહેલાં છે.

વિદ્યુન્મુખની ચોપાઈ ૪ વિવાહપટલ ૧૭ માં ચોપાઈ આંક ૫૧૧ થી ૫૧૪ માં તેમાં ને અહિં થોડો ફેરફાર છે.

વિદ્યુન્મુખની આર્થા—

વિદ્યુત્પુત્ર વિનાશં નિવેદયેત્પતિવેધ ઝટતિ શૂલઃ ।
દશમદિને અશનિપાતઃ અપત્યુપધાતં ર સદેવરં કેતુઃ ॥૧॥
દ્રવ્ય વિનાશં ચોલ્લા પર પુરુષં રતિ કરેતિ વજ્રાખ્યઃ ।
કંપ સ્થાન વિનાશં કુલસંહારં ચ નિર્ધાતઃ ॥૨॥

પુનઃ પાઠ-આ યોગો દેટલામે નક્ષત્રે થાય તેના નિયમ.

સૂર્યભાત્પંચમે વિદ્યુત્ નક્ષત્રે શૂલ અપ્તમે ।
ચતુર્દશ અશનિપાતઃ પાતઃ કેતુ અપ્રાદશે ॥૧॥
ઉનવિંશે ભવેકુલકા નિર્ધાતશ્ચ દિવિંશકે ।
ત્રયોવિંશતિમે કંપઃ ચતુર્વિંશે ચ વજ્રકઃ ॥૨॥
પુત્ર નાશઃ કરી વિદ્યુત્ ભાર્તુઃ શૂલો વિનાશકઃ ।
અશનિ વંશધાતી ચ કેતુ દેવર ધાતકઃ ॥૩॥
દ્રવ્યનાશ કરી ચોલ્લા નિર્ધાતો અંધુનાશકઃ ।
કંપઃ કંપયતે નિત્યં વજ્રે સ્ત્રી વ્યભિચારિણી ॥૪॥

૧૭ મું	॥	ધનહરણ વગેરે	
૧૮ મું	॥	દુઃખ	
૧૯ મું	॥	॥	
૨૦ મું	॥	રાજ્યલાલ	રવિયોગ

વગેરે શુકલપક્ષમાં ૨૦ માં નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી અતિશય લાભ થાય છે. પરંતુ ૨૧ થી ૨૭ સુધીના નક્ષત્રમાં થાય તો તીવ્ર દુઃખ વગેરે ફલ થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે ૪-૬-૯-૧૦-૧૩ અને ૨૦ માં નક્ષત્રમાં મહાસિદ્ધિ કરનાર રવિયોગ થાય છે. તેની શક્તિ માટે યતિવદ્ધલમાં કહ્યું છે કે:

“શુદ્ધ લગ્નના બળ જેવું જ રવિયોગનું બલ છે.”

નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં પણ કહ્યું છે કે:—“એક સિંહના લયથી જેવી રીતે હજારો હાથીઓ નાસી જાય છે. તેવી જ રીતે રવિયોગના બલથી નાશ પામેલા ગ્રહો આકાશમાં ફેખાતા નથી. રવિયોગનાં ફલ જુદાં જુદાં આ પ્રમાણે છે.

રવિચાથી ૪ થી નક્ષત્રે બહુ સુખ, ૬ થી નક્ષત્રે શત્રુથી જય, ૯ થી નક્ષત્રે લાભ, ૧૦ થી નક્ષત્રે કાર્યસિદ્ધિ અને ૧૩ થી નક્ષત્રે પુત્રજન્મવત્ હર્ષ પ્રાપ્તિ તથા ૨૦ માં નક્ષત્રે રાજ્ય પ્રાપ્તિ જેવું સુખ મળે છે.

સૂર્યના નક્ષત્રથી દનિયા નક્ષત્રની સંખ્યામાં જે યોગ થાય તેમાંનાં કેટલાક યોગોનાં નામ અને તેનાં ફલ.

હવે રવિયાથી દનિયા સુધી ગણતાં જેની ઉપગ્રહ સંજ્ઞા છે તે કહે છે.

૫-૭-૮-૧૪-૧૫--૧૮-૧૯-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૫ સુ થાય તો તે નક્ષત્ર ઉપગ્રહ કહેવાય છે. આ ઉપરનાં બારે નક્ષત્રો અશુભ છે. આ બાર ઉપગ્રહોમાંના આઠ અંકની નીચે જે આડી લીટી કરી છે તેનાં નામ તથા તેમાં વિવાહાદિ કાર્યો કરવાથી જે ફલ થાય છે તે નારચંદ્રમાં નીચે સુજ્ઞાન કહેલાં છે.

વિદ્યુત્સુખની ચોપાઈ ૪ વિવાહપટલ ૧૭ માં ચોપાઈ આંક ૫૧૧ થી ૫૧૪ માં તેમાં ને આહિં ચોડા ફેરફાર છે.

વિદ્યુત્સુખની આર્યા—

વિદ્યુત્પુત્ર વિનાશં નિવેદયેત્યતિવેધ ઝટતિ શૂલઃ ।
 દશમહિને અશનિપાતઃ અપત્યુપધાતંર સદેવરં કેતુઃ ॥૧॥
 દ્રવ્ય વિનાશચોલ્લક્ષ પર પુરુષં રતિ કરોતિ વજ્રાખ્યઃ ।
 કંપ સ્થાન વિનાશં કુલસંહારં ચ નિર્ધાતઃ ॥૨॥

પુનઃ પાઠ-આ યોગો દેટલામે નક્ષત્રે થાય તેનો નિયમ.

સૂર્યભાત્પંચમે વિદ્યુત્ નક્ષત્રે શૂલ અપ્તમે ।
 ચતુર્દશ અશનિપાતઃ પાતઃ કેતુ અષ્ટાદશે ॥૧॥
 ઉનવિંશે ભવેકુલકા નિર્ધાતશ્ચ દ્વિવિંશકે ।
 ત્રયોવિંશતિમે કંપઃ ચતુર્વિંશે ચ વજ્રકઃ ॥૨॥
 પુત્ર નાશઃ કરી વિદ્યુત્ ભાર્તુઃ શૂલો વિનાશકઃ ।
 અશનિ વંશધાતી ચ કેતુ દેવર ધાતકઃ ॥૩॥
 દ્રવ્યનાશ કરી ચોલ્લક્ષ નિર્ધાતો બંધુનાશકઃ ।
 કંપઃ કંપયતે નિત્યં વજ્રે સ્ત્રી વ્યભિચારિણી ॥૪॥

આનંદાદિ ૨૮ યોગ

રવિ અસ્વનિ ૧ શશી મૃગશિરાં ૨ ભોમવાર અસલેસઃ
 બુધ હસ્તાં અનુરાધ ગુરુ ૫ ભૃગુ ઉષાઠ વિશેષ ૭ ૧૬૭
 વાર શનિશ્વર સતભિષાં એ એ નક્ષત્રાં આદિ
 આણંદાદિક દે ગિણાં વાસર રિસિ મયંદિ ૧૬૮
 ધૃગ ૧ ચંદ્ર ૪ પથુ ૫ સગ ૭ વસુ ૮ ઇગ્યારમને બાર,
 તેરહ ચંદ્ર ૬ ઊમણીસમને વળી વીસ એકવીસાં સાર. ૧૬૯
 ચંદ્રવીસમ છાવીસમને સગવીસને અડવીસ;
 એ દિન શુદ્ધિ છે નિરમલા બોલે હીર મુનીશ ૨૦૦

પાઠાંતર

ધૃગ ચંદ્ર ૫થુ સગ વસુ દશમ ઇગ્યારમ નંદ બાર
 તેર ચંદ્ર ૬ ઊગણીસમી વીસ ઇગવીસાં સાર ૨૦૧
 ચંદ્રવીસમ છાવીસમી સગવીસ નંદ અડવીસ
 એ દિનશુદ્ધિ નિરમલા બોલે હીર મુનીશ ૨૦૨
 કુલ ૧૫ યોગ શુભ છે. ઇતિ નિજ નામ દિનશુદ્ધિ

—આનંદાદિ ૨૮ યોગ.

અથ આનંદાદિ પ્રત્યેક યોગ ફલાફલ

આણંદથી આનંદ પદ કાલદંડ કહઈ કાલ;
 ધૂમ્ર કરઈ ધૂંઓ બહુલ પરજઈ + પરજ સુકાળ ૨૦૩
 સોમઈ સુજસ વધઈ ઘણો વ્વાંખઈ ધસમસ દ્રોડ;
 વજ પદ દીઅઈ સાસતી વંછઈ વાંચા બેડ. ૨૦૪
 વજ વજ ઉચારીયે મુદ્દમર મરણ થાઈ;
 છત્રઈ છત્ર ધરાઈજે મિત્રઈ મિત્ર મિલાઈ. ૨૦૫

* અન્વેષા સંસ્કૃત પાઠમાં ૧૪ મું નથી, ૧૨મું જાગ્યાં છે. ૧૫ મેજ છે.
 + પ્રભાપતિ, માતા x શ્રી વત્સ. ૧ મોગર થાઈ

દિનશુદ્ધિ દીપિકા પૃષ્ઠ ૨૧૮ ના આધારે રવિયોગની
વ્યાખ્યા અને તેનું ફલ.

સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સુધી ગણતાં કેટલાક નક્ષત્ર થાય
તે યોગનું ફલ. અભિજિત નક્ષત્ર આ ગણતરીમાં લેવામાં આવતું
નહિ હોવાથી ૨૭ યોગ બને છે. તેમાં કેટલાક શુભ અને કેટલાક
અશુભ યોગો છે.

નક્ષત્ર	ફલ	યોગ
૧ હં	થાય તો મૃત્યુ	
૨ જીં	કલહ	આડવલ
૩ જીં	વિયોગ, ભય	ભ્રમણ
× ૪ થું	સુખ	રવિયોગ
૫ સું	મરણ, પુત્રવધ	વિદ્યુન્મુખ
× ૬ હં	શત્રુને જીતે	રવિયોગ
૭ જીં	મિત્રની હાનિ	ભસ્મયોગ
૮ સું	મૃત્યુ	શૂલ
× ૯ સું	પૂજા, લાભ	રવિ
× ૧૦ સું	કાર્યસિદ્ધિ	રવિ
૧૧ સું	ધનનાશ, સ્થાન ભ્રંશ	
૧૨ સું	વિયોગ, અતિદુઃખ	
× ૧૩ સું	સુખ	રવિયોગ
૧૪ સું	સાતિલેહ, દૂરમતિ	આડવલ
૧૫ સું	વજ્રપાત	દંડયોગ
૧૬ સું	ધનહાનિ, લક્ષ્મીહરણ	આડવલ

૯	વજ	અંશે	૬	અનુ	ક	ચ	અથ	મ	પ	ક્રમ-રાશપાદે મારપડે	ભય ઉપલે આકરા
૧૦	મુદ્દમર	મ	ચિ	ન્યે	અભિ	પૂ ભા.	ભ	આ	૫	લક્ષ્મીનાથ-દુઃખ મરણ	કુટ
૧૧	જન	પૂ-શ	સ્વા	મૂ	અ	ઉ ભા.	કૃ	પુન	૦	સુખ-રાજ્યમાન	લાભ રાજ્ય-દૈભવ
૧૨	(મત્ર	કે. કા	વિ	પૂ. પા	ધ	ર	રા	પુ	૦	પ્રુટિ-ચિત્રચોપ મન પ્રવિહન	કુટ લાભ
૧૩	માનસ-ચતોમ	૬	અનુ	ક પા	ક	અ	મૃ	અંશે	૦	સુખ-મન પ્રવિહત	દ્રવ્ય લાભ
૧૪	પદ્માખ્ય-કપ	ચિ	ન્યે	અભિ	પૂ ભા.	ભ	આ	મ	૪	કટ ધનદાનિ	ભય ઉપલે
૧૫	કુમક	સ્વા	મૂ	અ	ઉ. ભા	કૃ	પુન	પૂ. કા.	૪	ચોર કુટ	અપભ્રમ-ભય
૧૬	ઉત્પાત-પ્રવાહ	વિ	પૂ. પા.	ધ	ર	રા	પુ	કે. કા	સર્વ	મૃત્યુ રૂબ દુઃખ	મામાનરે લાભ- સામનની કૃતિ વધે
૧૭	મૃત્યુ	અનુ	ક. પા.	ચ	અ	મૃ	અંશે	૬	સર્વ	મૃત્યુ વ્યાપિ	રોમ-અંતરાય
૧૮	માયુ-વ્યાપિ	ન્યે	અભિ	પૂ ભા	ભ	આ	મ	ચિ	૨	કલેશ-રોમ-દુ ખ	પરાજય પામે

યોગ ફલ

૧	અમણ	મૃત્યુ
૨	આડવલ	કલહ
૩	અમણ	ભય
૪	રવિયોગ	મુખ
૫	વિદ્યુન્મુખ	પુત્રવધ
૬	રવિયોગ	સન્નિધ
૭	ભરમ	મિત્રહાનિ
૮	આડવલ	શસ્ત્રરોગ
૯	રવિ	પૂજા, લાભ
૧૦	રવિ	કાર્યસિદ્ધિ
૧૧	ચોરીકાલ	સ્થાનઅંશ
૧૨	સર્વનીલાત	અતિદુઃખ
૧૩	રવિ	પુત્રોત્પત્તિ
૧૪	અશ્વિનિ	જાતિભેદ

યોગ ફલ

૧૫	દંડ	વજ્રપાત
૧૬	આડવલ	અંધતા
૧૭	કાલપટ	ધનહરણ
૧૮	ચોરીકાલ	ધનનાશ
૧૯	કેતુ હિંસા	,,
૨૦	રવિયોગ	રાત્યવૈભવ
૨૧	આડવલ	વિષ
૨૨	નિર્ધાત	કૃષ્ણસંહાર
૨૩	કંપયોગ	સ્થાનનાશ
૨૪	વજ્ર	સ્ત્રીવ્યભિચારી
૨૫	નેષ્ટયોગ	ચોરીકાલ
૨૬	શ્રેષ્ઠ	(નામ નથી)
૨૭	શ્રેષ્ઠ	(નામ નથી)
૨૮	આડવલ	અગ્નિભય

નોંધ—રવિયોગ બધે શ્રેષ્ઠ છે, તે સિવાયના નેષ્ટ છે. તેમાં કોઈક પ્રયાણાદિમાં ને બીજા વિવાહાદિ કાર્યોમાં વર્જિત છે.

મનસા પૂરઈ મન તણી પદમ પદમ વિકસાઈ;
 સુખદ ચોરજ લંટશે ઉત્પાતઈ દુઃખદાઈ ૨૦૬
 મૃત્યુ દિખાવઈ મરણ ભય કાંણુ ઉડાવે વ્યાધિ;
 સિદ્ધિ કારજ સિદ્ધહુવઈ શુભ સંપન્નઈ સમાધિ ૨૦૭
 અમૃત અમૃત સિંચીયઈ મુસલઈ વધુ ભંગ,
 મદ ભેગે ઉડઈ મદા માન લહઈ માતંગ, ૨૦૮
 રૌપણી રાક્ષસ કરઈ ચરયોગે ચરસિદ્ધિ;
 થીર થાપઈ થીર હીર કહઈ વરધમાન હુઈવૃદ્ધિ. ૨૦૯

—ઈતિ આનંદાદિ ૨૮ યોગ શુભાશુભ ફલ

દક્ષિણી પંચાંગમાં આનંદાદિ યોગનાં શુભાશુભ ફલ.

૧ લાભ દિવસ ૧૬ અન્વદર્શન ૨ મૃત્યુ કહે દિન ૨૮
 અપયશ હોય. ૩ મલય ૪ શુભકાર્ય દિન ૧૬ કાર્ય સિદ્ધિ. ૫
 સિદ્ધિ દિ ૧૬ મહત્વવાદે ઉત્તમ શકુન ૬ હાનિ દિ ૧૫ હાનિ
 હોય વિપ્ર ૩ ભેટ. ૭ વખલાન દિ ૨૧ લાભ હોય, મધ લેટેલ
 ૮ લક્ષ્મીપ્રાપ્તિ દિ ૧૦ રૂપલાલ પૂર્ણકુંભલેટેલ ૯ કષ્ટ આંગે દિ
 ૪૬ ઉત્તમ હોય વિપ્રલેટેલ ૧૦ મરણ આંગે દિ ૨૭ વ્યથા
 વિધુર દર્શન ૧૧ છત્રલાભ દિ ૨૭ આન, ગો, શુભ શકુન
 ૧૨ સ્ત્રીયોગ દિ ૩ લાભ સ્ત્રી પ્ર. વ. લેટેલ. ૧૩ શૂન્ય દિ
 ૨૦ માર્ગી મિત્ર લાભ હોય ૧૪ જય દિ ૨૦ લાભ હોય.
 ૧૫ ધન હાનિ દિ ૬૪ અનલાભ. ૧૬ નાશ દિ ૨૧ કુંભ
 ઉત્તવા લેટેલ. ૧૭ હાનિ દિ ૧૦ અપમૃત્યુ અન્વ લેટેલ ૧૮
 સપત્તિ દિ ૨૭ મહાકાર્ય સિદ્ધિ કષ્ટ ઉત્તમલ. ૧૯ ચિદ્ધિ દિ
 ૧૪ ચિંતિલે પ્રાપ્ત હોય વિપ્રદર્શન. ૨૦ મહત્વ દિ ૧૦ લોક-
 ત્રયો મહત્વ હોય. ૨૧ વસ્ત્ર પ્રા દિ ૩૦ લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ. ૨૨
 હાનિ. દિ ૭ વિપરીત લેટેલ ૨૩ ઘાતઆગે દિ ૮ દુષ્ટ સમાગમ
 વિધવા લેટેલ. ૨૪ મૃત્યુ દિ ૬ કાળ લેટેલ. મુપુ અઘા. લેટેલ.

વાર નક્ષત્રે આનંદાદી ૨૮ ચોગની સમજણ

હિં

ક્રમિકાં	ચોગનામ	રવિ	સોમ	ભોગ	કુદ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ	ત્યાગ્ય ધડી	ફલ	ફલ
૧	આનંદ	અશ્વિનિ	મૃ	અશ્વે	હસ્ત	અતુ	ઉ. પા.	શત	૦	સિદ્ધિ-આનંદ	ધનલાભ-સુખ
૨	કાદાહંડ	ભ	આ	મકા	ચિ	ન્યે	આભિ પૂ. ભા.	સર્વ	૦	મૃત્યુ	મહાભય
૩	ધૂમ્રાક્ષ	કૃ	પુન	પૂ. ફા.	સ્વા	મૂ	શ્ર	ઉ. ભા.	૧	અસુખ-મહારાટ	સુખ હરે
૪	પ્રભપતિ-ધાતા શુદ્રોસમ	રેા	પુ	ઉ. ફા.	વિ	પૂ. પા.	ધ	રે	૦	સર્વાર્થ સિદ્ધિ સુખમાં વધારો	કાર્ય સિદ્ધી
૫	સૌમ્ય-સોભાગ	મૃ	અશ્વે	ઉ	અતુ	ઉ. પા.	મ	અશ્વ	૦	મહાસુખ જશ સર્વનાં પતિ	ધનવૃદ્ધિ-સર્વ કાર્ય -સિદ્ધિ
૬	ધ્વાંશ	આ	મ	ચિ	ન્યે	આભિ પૂ. ભા.	ભ	ભ	૫.	ધનશય-છિયાટ દોડાદોડ	રોગ કુપજે. ક્ષુદ્રભાવ ખરાબ નિચારો થાય
૭	ધ્વજ	પુન	પૂ. ફા.	સ્વા	મૂ	શ્ર	ઉ. ભા.	કૃ	૦	સર્વ સુખ સંપતિ	કાર્ય સિદ્ધિ-કોટિ અર્થધનનો દેનારો
૮	શ્રી વસ	અશ્વે ઉ. ફા.	વિ	ચિ	પૂ. પા.	ધ	રે	રેા	૦	મનમંચિત સુખસંપતિ	રત્નપ્રાપ્તિ અનિતો -લાભ

ભાવાર્થ:—સ્થિરયોગ૧, રાજયોગ૨, કુમારયોગ૩, અમૃત-
સિદ્ધિયોગ૪, સર્વાઙ્ગયોગ૫, અને રવિયોગ૬, એ ૬ શુભયોગો છે.
આ સર્વયોગો અશુભયોગોના નાશ કરનારાં છે.—૧૫૧

અથ વાર તિથિએ સિદ્ધિયોગ—

શુક્રેનંદા બુધે લક્ષ્મી મદેરિક્તા કુળે જ્યા ।

ગુરૂપૂર્ણાખિલા રંભા સર્વકાર્યેષુ સિદ્ધિદા

—ધૃતિ સિદ્ધિ યોગ.

પ્રયાણે વિશેષે કરીને સિદ્ધિ યોગ—

ચોથ નુમને ચૌદશી ને શનિવાર લક્ષંત;

એકજ કામે નીસર્યા સો સો કામ કરંત.

—ધૃતિ સિદ્ધિ યોગ.

શુક્રવારે નંદાતિથિ, બુધવારે લક્ષ્મી તિથિ, શનિવારે રિક્તા
તિથિ, મંગલવારે જ્યા તિથિ અને ગુરૂવારે પૂર્ણા તિથિ હોય
તો તે સિદ્ધિયોગ કહેવાય છે વળી ચોથ, નોમ અને ચૌદશને
શનિવાર હોય અને માણસ બહાર ગામ જાય તો ધાર્યા
કરતાં સોગણું કાર્ય થાય છે.

વળી પાઠ—

અગિયારશ છઠ એકમ વાર શુક્ર વરવીને;

બારશ સાતમ બીજ લહે બુધ મહૂરત લીને.

તેરશ આઠમ તીજ કરે મંગલ શુભકારિ;

ચૌદશ નુમને ચોથ વાર શનિ વિધન વિદારિ.

પુનમ દશમી પંચમી ને આવે સુરગુરૂ અલ

તિથિ વાર લઈ ચાલીએ સિદ્ધિ ભોગ કાર્ય સફલ.

—ધૃતિ નંદાદિ તિથિવારે સિદ્ધિયોગ.

અથ વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિ યોગ

રવિ મૂળાં શશી શરવણાં ગુરૂ પૂરવા શનિ રવતિ,

ભૃગુ ઉ-૧૫ ભોમ ઉભદ્રાં બુધ કૃત્તિકા સિદ્ધિખ્યાતિ. ૨૧૫

—ધૃતિ વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિ યોગ.

૧૯	સિદ્ધિ	મૂ.	થ	ઉ. બા.	કૃ	પુન	પૂ-કા.	સ્વા	૦	કાર્યસિદ્ધિ	વિલંબે કાર્યસિદ્ધિ
૨૦	શુભ	પૂ. પા.	ધ	ર	રો	પુ	ઉ. કા.	વિ	૦	કલ્યાણ શાંતિ	
૨૧	અશ્રુત-વત્સ્ય	ઉ. પા.	શ	અશ્વ	મૃ	અશ્વે	હ	અનુ	૦	અર્થ સિદ્ધિ માનમાં વધારો	મહાલાભ પાપગટે દુઃખના પ્રકારકે
૨૨	મુસલ	અભિપૂ. બા.	ભ	ભ	આ	મ	ત્રિ	નયે	૨	ધનનાશ સરીરે તુકલાન	શુભકાર્ય ગર્ભ ગર્ભ નાશકારકે
૨૩	ગદ	શ્ર	ઉ. ભા	કૃ	પુન	પૂ-કા.	સ્વા	મૂ.	૭	શૂન્ય-ધૂળ ઉમારે	ધનનાશ
૨૪	માતંગ	ધ	ર	રો	પુ	ઉ. કા.	વિ	પૂ-પા.	૦	કુલદૃષ્ટિ માનકર્ત્ત્વ	કુળા નિલા કે મન મળે
૨૫	રાક્ષસ-સૂય	શ	અશ્વ	મૃ	અશ્વે	હ	અનુ	ઉ. પા.	અર્થ	દુષ્ટ મહાક્રુર રોગ	ધનદાન-રાજભય
૨૬	ચર-ક્ષત્ર	પૂ. ભા.	ભ	આ	મ	ત્રિ	નયે	અભિ	૦	સીધસંપદા-કાર્યસિદ્ધિ	શીઘ્રદન વેગો આવે સામાન્ય ફલ
૨૭	સ્થિર	ઉ. ભા	કૃ	પુન	પૂ. કા.	સ્વા	મૂ.	શ્ર	૦	સ્થિરકાર્ય-ચક્રારભે ધનલાભ	પ્રીત્તરીરે લાભ-અપૂર સ્થિર રહે તેવું ફળ
૨૮	પ્રવર્ધમાન	સ્વતિ	રો	પુખ	ઉ. કા.	વિ	પૂ. પા.	ધ	૦	લગ્નાદિ મંગલકે કર્મમાં વધારો	તર્કવૃદ્ધિ વક્ત્રમીલાભ

નોંધ—આ કોષ્ટક ખરું છે. જોમાં જથ્થાવેલ ટીકાકે નામ કે કંઈમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર નથી ચોક્કસ પાઠો તપાસીને કર્યું છે.

ગુરૂ પુષ્ય વિવાહે ચ પ્રયાણે શનિ રેહિણી ।

લોભાશ્વિની પ્રવેશે ચ વૃષભાસે મરણં મુવં ॥

અમૃતસિદ્ધિ યોગમાં પણ નીચેનો તિથિઓ મઠે તે વિષયોગ થાય છે, માટે તે વર્જિત બાણવો.

અથ વિષયોગ તિથિ વાર નક્ષત્રે—

રવિ હત્યા પંચમી વરુણ શશીમૃગ વધી કીહ
ભોમ અસ્સણી સત્તમી તજ પુષ્ય અકુમ્ભી અનુરાહ ૨૧૬
ગુરૂ પુષ્ય નવમી અશુભ હશમી રેવતી સુક્લ;
શનિ રેહિણી એકાદશી એ વિષયોગ અશુક્લ ૨૨૦
તિથિ વાર નક્ષત્રે નેષ્ટ તિથિ મળવાથી અમૃતનો વિષયોગ.

વાર	સુ	મં	મં	શુ	શુ	શુ	શનિ
નક્ષત્ર	૬	૪	અશ	અનુ	પુષ્ય	૨	૨૧
તિથિ	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે સ્થવિર યોગ—

રિગતા અકુમ્ભી તેરશી ગુરૂ શનિ કૃત્તિ અદ્વાહ;
અશલેશા ઉ-ફાગુણી સ્વાતિ જિહ્વ ઉ-પાંહ ૨૨૧
શતભિષ અંતર્ધ રેવતી મિલિત હીર કહંતિ;
થિવર યોમશ્રીર થાપીયધ તો સન્નિ સંપદ હુંતિ ૨૨૨
ધતિ સ્થવિર=થિનિર યોગ.

જ્યોતિષસાર ગ્રંથમાં પૃ. ૪૦ ગાથા ૧૩૮માં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે.

“સ્થવિરયોગમાં અનુશન કરવું, ખેતર ખેડવાં, હેતુ ચૂકવવું, વ્યાધિ અને શત્રુનો નાશ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો, સંધિ કરવી અને જલાશય ગંધાવવાં વગેરે કાર્યોમાં સ્થવિર યોગ ઉત્તમ છે.”

પાઠાંતરે.લા.ધુ. ૨૫ હાનિ દિ. ૭ નાના વિધ ભેટેલ. પાઠાંતરે
વિધવા દર્શન. ૨૬ લાલ. દિ. ૧૦ કાઠી લાલ. કલેશ. ૨૭
સ્થિર. દિ. ૨૮ સ્થિર કાર્યને સિદ્ધિ. ૨૮ સર્વલાલ. દિન, ૫
ચિંતિત સિદ્ધ હોય.

અથ પુનઃ નિજ નામ દિનશુદ્ધિ—

તિથિ વાર રિસી જનમ રિસી ધયાં ચિહ્ન અંકે હીર;
સાને ભાગે દીજતાં વધતો અંક ઉદીર. ૨૧૦
એકશુભિખમી ઉભય દુઃખ ત્રિહ્ન સુખ ચઉથે સોગ;
પંચમ શુભ છઠે જશ સત્તમ વાંછિત ભોગ. ૨૧૧

—ઇતિ પુનઃ નિજ નામ દિન શુદ્ધિ.

અથ લઘુ દિનશુદ્ધિને ફલ—

ઉભય માસ ચૈત્રાદિ દે ગિણિયે દિન અવરેહી;
ભેલી સાતે ભાગ દે વધતા અંક ફલેઈ. ૨૧૨
શ્રીય૧(સિરીય)ફલહરઆનંદ૩૩મૃત્યુ૪ધર્મ૫તપ૬વિજયે૭૭;
સિરીયે ધન ફલહે યુધ આનંદ આનંદ દેઈ. ૨૧૩
મૃત્યુ સિદ્ધિ ન ધરમદૃતિ તપ રહિઈ સમભાવ
વિજય વિજય પદ હીર ફલઈએ શુદ્ધિ દીન ફલાઈ ૨૧૪

—ઇતિ લઘુ દિન સપ્ત નામ શુદ્ધિ.

વળી પાઠાંતરે લઘુ દિન શુદ્ધિ. જ્યોતિષસારે પૃ. ૨૧ ગાથા. ૬૨થી ૬૪

ચૈત્રાદિ ગત માસના યમણા કરીને તેમાં ચાલુ મહિનાના
ગત દિવસો મેળવીને, સાતે ભાગતાં જે શેષ રહે તેનું અનુક્રમે
ફલ સમજવું.

જ્યોતિષસાર ગ્રંથની ગાથા ૧૫૧ માં જણાવેલા ૬ મહાન્ શુભ-
યોગનાં નામ.

ધિવરો૧ ચ રાજયોગ૨ કુમારયોગ૩ ચ અમિય સિદ્ધિ ભોગ૪
સંવ૬કં ૫ રવિયોગ૬ એએહિં હણુઈ અવભોગ૭ ॥

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે કુમાર યોગ—

નંદા પંચમી દશમી તિથિ શશી ભોમ બુધ ભિમાહ
અસ્તસિ રોહિણી પુણ્યવસાં મધા હૃત્યાહ વિશાહ ૨૨૫
મૂલ શ્રવણને પૂ-ભદ્રાં મિલતઈ યોગકુમાર
ઠાજ કરો સવિ હીર કહઈ જિમ હોવે જ્યજ્યકાર. ૨૨૬

નોંધ-ઉપરના ૨૨૬ મા ગાયાંકમાં મૂલ અને પૂ ભા બે
નક્ષત્રો કુમાર યોગમાં ગણાવ્યાં છે તે બીજા અંશોમાં નથી

તિથિ વાર નક્ષત્રે કુમાર યોગ

૧	૬	૧૧	૫	૧૦	તિથિ
ચ	મ	જુ	શુ	૦	વાર
અથ	રો	પુન	મમા	હસ્ત	૬ નક્ષત્રે
વિ	મધ	મ	પૂ-શા	૦	

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે સર્વાંક યોગ—

તિથિ વાર રિષભ ઇકં મિલિ અંકાહ કહિય સંવંકં,
પણુ પ ઇગ્ગારહ ૧૧ તેરહાં ૧૩ સત્તર ૧૭ ને ઉગણીસ ૨૨૭
તેવીસ પણુવીસાંરપ ગુણુતીસાંરહ ઇમતીસ૩૧ સઈતીસ૩૭
ઇગયાલ તીયાંવીસ૪૩ સઈતાલી૪૭ સરવંક
તિથિ વારાં રિસિ હીર કહઈ કીજે કામ નિઃશંક ૨૨૮

સર્વાંકમાં પણુ ત્યાજ્ય યમદાહ યોગ—

અંત ધનિહા પણુ (૫) ઘડી શતભિશ પહિલી સાત
એ ભારહ યમની ઘડી છાંડી કરો શુભ વાત. ૨૨૯

અથ સિદ્ધિયોગનું ફલ—

વાસર અવયોગે ભર્યાં સિદ્ધિયોગ ધર્મ હોય;
તો અવયોગ સર્વિ હણે સંસો મ કરો કોઈ ૨૧૬

—ઈતિ સિદ્ધિયોગનું ફલ.

વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિયોગ.

વાર	સૂ	ચં	મં	પુ	ચુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	મૂ	શ્ર	ઉ-ભ	કૃ	પુન	ઉ-કા	સ્વા

પાઠાંતરે સિદ્ધિયોગનું જલ.

અયોગા સિદ્ધિયોગાશ્ચ દ્વાવેતી ભવતો યદિ ।

અયોગો હન્યતે તેન સિદ્ધિયોગા જલાધિકા ॥

અથ વાર નક્ષત્રે અમૃતસિદ્ધિ યોગ.

રવી કર+શશી મૃગશારાં ભોમ અશ્વિનિ પુષ્યવારાં અનુરાહ
જીવ પુષ્ય ભૃગુ રેવતી શનિ રાહિણી આમી આય ૨૧૭

વાર નક્ષત્રે અમૃતસિદ્ધિ યોગ.

વાર	સૂ	ચં	મં	પુ	ચુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	હ	મૃ	અશ્વ	અનુ	પુષ્ય	રે	રા

અમૃતસિદ્ધિ અમૃતસમ અવર ન હીસે યોગ;

હીર કહે એ સાધતાં સંપદ વાધે લોગ. ૨૧૮

—ઈતિ અમૃતસિદ્ધિ યોગનું ફલ.

અમૃતસિદ્ધિ યોગ હોય તો પણ નીચેના વારે નીચે
દર્શાવેલાં નક્ષત્ર હોય તો નીચેના કાર્યોમાં તે વર્જિત બાણવો.

x પાઠાંતરે પૂ. પા. + હસ્ત

છ, સાત અને આઠથી ભાગવા પહેલા ભાગાકારની શેષમાં શૂન્ય આવે તો દુઃખદાયક, લીબા (મધ્ય) ભાગાકારની શેષમાં શૂન્ય આવે તો લક્ષ્મી નાશકારક અને ત્રીબા (છેલ્લા) ભાગાકારની શેષમાં શૂન્ય આવે તો મૃત્યુ કારક જાણવું. બધાની શેષમાં અંક આવે તો શુભયોગ જાણવે. ૧૪૧

વળી પાઠાંતરે શ્લોક—

તિથિ વારં ચ નક્ષત્રમેકી કૃત્ય સમાચરેત્ ।
દ્વિત્રિ ચતુર્થાણાં પ્રોક્તાં રસ સમાપ્ત ભાજિતાં ॥૧૧॥

અથ અંક સુદર્શન ન્યોતિર્મયુષે પૃષ્ઠ ૧૯૬ શ્લો ૧૦-૧૧

તિથયઃ પક્ષશુદ્ધિતાઃ સપ્તભિર્ભાજિતા સ્વતા ॥
વારાઃ સ્થુર્વન્ધિ શુદ્ધિતા વસુલિશ્ચૈવ ભાજિતા ॥૧૦॥
ચતુર્થાણિ ભાન્યંગ ભાજિતાનિ યથાક્રમમ્ ॥
પીઠા સ્વાત્પ્રથમે શૂન્યે મધ્યે શૂન્યે મહદ્ભયમ્ ॥
અંત શૂન્યેતુ મરણં ચંક્રં વિજયે ભવેત્ ॥૧૧॥

ધનિષ્ઠાપંચક

અર્ધ ધનિષ્ઠા પંચકાં સંવાસન નવિ ગેહ
દક્ષિણ ગમન ગૃહ કરણ મૃતકારિજ ન કરેહ રરર
ધન નાશઃ ધનિષ્ઠાં રિસિ શતભિસ સુખ ન દેય
નૃપદંડઃ પૂરવભદ્રાં ઉભદ્ર કલદ્ર કરેહ રરર
અગ્નિદાધ દવઠ રેવતી પંચક લક્ષણ પંચ
જાણી વરજો દીર કલકં જિમ પામો સુખ સંચ રર૪
પંચક પંચગુણો ફલઃ ત્રિપુષ્કર ત્રિગુણો ગ્રાહ
યમસયોગ બિમલો વદઃ દાંધિસાબ ઇમ ભાધ રર૫

અથ તિથિવાર નક્ષત્રે રાજયોગ—

ભદ્રા ત્રીયાં પૃષ્ઠિયા ભાણી ભૂમ ભુધ્રાહ;
 ભૃગુ ભરણી સૂર્ય પુષ્યહાં પુન્વાશુભીયાંહ. રર૩
 ચિત્રાને અનુરાહસું પૂર્વાષાઠા ધનિષ્ઠ
 ઉત્તર ભદ્રાં હીર કહઈ રાજયોગ સવિસિદ્ધ રર૪
 —ઈતિ રાજયોગ

સ્થવિર યોગ ક્ષેપક

૪	૯	૧૪	૮	તિથિ
૧	ગુ	શનિ	કૃ	વાર
આર્દ્રા	અબ્જે	કિ-કા	સ્વા	નક્ષત્રે
ભયે	ઉ-પા	શ	રે.	શુભયોગ

રાજયોગ તિથિવાર નક્ષત્રે

૨	૭	૧૨	૬	૧૫	તિથિ
સ.	મં	ભુ	શુ	૦	વાર
મૃ	પુષ્ય	પૂ-કા	ચિ.	અનુ	૯ નક્ષત્રે
પૂ-પા	ધ.	કે. ભા.	ભ.	૦	

રાજયોગનો ઉપયોગ કયા કયા કાર્યોમાં કરવો તે બતાવે છે.

ગૃહ પ્રવેશો મૈત્રિ ચ વિદ્યારંભાદિ સત્ક્રિયા ।

રાજપદ્મભિષેકાદિ રાજયોગોડભિધીયતે ॥

સૂર્ય નક્ષત્રથી દનિયા સુધી ગણતાં ૪-૬-૮-૧૦-૧૩ અને ૨૦ સું હોય તો રવિયોગ થાય છે પરંતુ ૧-૫-૭-૮-૧૧-૧૫-૧૬ થાય તો તે યોગ પ્રાપ્તને હરનાર છે, માટે તે સર્વકાર્યોમાં તજવાં

રવિયોગનાં અંકોનું ફલ—

સૂર્યના નક્ષત્રથી ૪ માં કાર્ય કરવાથી ઘણું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે
 „ ૬ માં કાર્ય કરવાથી શત્રુ પર જિત મેળવાય છે
 „ ૮ માં કાર્ય કરવાથી મહો લાભ થાય છે
 „ ૧૦ માં કાર્ય કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે
 „ ૧૩ માં કાર્ય કરવાથી પુત્રની પ્રાપ્તિ નેટલો
 હર્ષ થાય ■
 „ ૨૦ માં કાર્ય કરવાથી રાજવૈભવ નેતું સુખ
 પ્રાપ્ત થાય છે

શુદ્ધ લગ્નમાં નેટલું જલ હોય છે, તેટલું જલ આ રવિ યોગમાં હોય છે એમ ‘યતિવલ્લભ’ ગ્રંથમાં કહેલું છે વળી કહ્યું છે કે—

ઈક્ષ્ણુ સભ્યે પંથાવ્યુરસ લક્ષ્મિતિ ગય ઘડ સહસ્તા ।
 તહ રવિ ભોગ પશુકા ગમણુમ્ભિ ગહા ન દીસતિ ॥૧॥

વળી—

સર્વ વિરૂદ્ધે દિવસે યદ્યેકો ભવતિ સૂર્ય યોગસ્તુ ।
 દ્વિમવત્ દિનકર કિરણે સર્વ દોષા વિભયં યાતિ ॥
 —યતિ રવિયોગ

રવિયોગ—‘અયોતિપસારે’ પૃષ્ઠ ૪૨ ગાથા ૧૪૨-૧૪૩

રવિ રિશ્મ લેઈ દિણ રિશ્મ ગિણુહુ ચઈ છકુ નવ દસ તેરે ।
 વીસમ એ રવિયોગા સિદ્ધ ઈય સજ્જ ભોગાર્થ ॥૧૪૨॥
 ઇંછ સિદ્ધ કિમોચર ગય ઘડ લક્ષ્મિતિ તમ્ય કોડીઓ ।
 રવિ ભોગ સય પલાણા ગમણુમ્ભિ ગહા ન દીમતિ ॥૧૪૩॥

અથ સર્વાંકયોગ પાઠાંતરે—

તિથિ દ્વિતિ વાર તિગુણ નક્ષત્ર ચતુગુણ બાણ
 છહ સતહ અકુ ભાગ દષ્ટ વધતો અંક પ્રમાણ ૨૩૦
 ફલ-આદિ શૂન્ય મરણો કહ્યું મધ્ય શૂન્ય દુઃખદાઈ
 અંતિ શૂન્ય દેહી હહઈ સુખ સર્વાંકે કહાઈ ૨૩૧

વળી પાઠાંતરે—

આલ શૂન્ય વયુ પીડા મધ્ય શૂન્ય દરિદ્રતા ।
 અંત્ય શૂન્ય લવેન્મૃત્યુ સર્વાંકે વિજયી લવેત્ ॥

તિથિવાર નક્ષત્રનો સરવાળો કરતાં નીચે મુજબ સંખ્યા
 થાય તો સર્વાંક યોગ થાય છે.

પણપ ઇકારસ૧૧ તેરસ૧૩ સતરસ૧૭ ગુણવીસ૧૬ તહય તેવીસાર૩૥
 પણવીસર૫ ઇગુણતીસાર૬ ઇગતીસા૩૧ સત્તતીસા૩૭ ચ ૥૧૥
 ઇગયાલા૪૧ તેયાલા૪૩ સગયાલા૪૭ હુંતિ સંવંકા ॥
 તિહિ વાર રિખખ સહિયા નાયબ્બા સંવ સંવંકા ૥૨૥

—પાઠભેદ હોવાથી આ ગાથાઓ નોંધી છે.

પ્રકારાંતરે સર્વાંક યોગ જ્યોતિષસારે ગાથા. ૧૪૧

વારતિથિરિસિ ધરિયે એકકુ ણિમણા ત્રિવણા ચતુગુણા કરિય ।
 ભાગસવિદેઈ પિહુ છએ સત્તઅકુ વલાગિ વધતઅંક ત્રિહુ ઠામિગ્ગહુ ॥
 આદિ શૂન્ય હહ દાઈયઉ મજએ લચ્છિ વિયોગ ।
 અંતિ શૂન્ય હુઈ હાણિકર, સંવંકે શુભ યોગ ॥ ૧૪૧

ભાવાર્થ:—વાર, તિથિ અને નક્ષત્ર આ ત્રણે એકઠા કરીને
 ત્રણ જગ્યાએ જુદા જુદા રાખવા અને તેને અનુક્રમે ખમણાં,
 તમાણા અને ચાર ઘણા કરવા અને અનુક્રમે તે ત્રણ ગુણાકારને

૧ તિથિવારાં રિસિ એક કરિ બીય તીય ચતુગુણકાર
 સગઈ ભાગ છહ સત્ત અઠ દેઈ કરે વિચાર

ભાવાર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર સુધી ગણીને, ત્રણ ધણા કરવા અને તેમાં અન્નવાગીયાદિ વર્નમાન તિથિ ઉમેરીને, તે સરવાળાને આતે ભાગતાં ૪ થેય વધે તો તે ધણાડ યોગ બાધવો. આ યોગ હેવર યોગ કરતાં પણ ઉત્તમ છે. આ યોગમાં પ્રયાણ કરવાનો કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે અને મહાન લાભ થાય છે. અથ હેવર યોગ ‘જ્યોતિર્મયુષ’ પૃ. ૧૯૬ શ્લોક ૬.

ચંદ્રભં સૂર્યભાદ્રયુક્તં પક્ષાદિ તિથિ વાસરેઃ ।

નવાન્તં સપ્તથેયેતુ હેવરેઃ સ્યાન્નુભાગમે ॥૬૬॥

ભાવાર્થ—સૂર્ય નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણીને તે પક્ષની જે તિથિનો અંક હોય તે મેલવીને નવે ભાગતાં થેય ૭ વધે તો હેવર યોગ થાય છે. આ યોગ પણ પ્રયાણમાં શ્રેષ્ઠ છે. અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ યોગ—

રવિ સુહ ઇગ અકુમી નવમી રેવસ્સણિ ધણિ૧૬;
 મૃગ પુનર્વસુ પુષ્ય ૧ રોહિણી ઉત્તર જિહ્વ ૨ મૂલાહ. ૨૪૩
 સસિવારાં સુહ બીય નવમી અનુરાધાં પુષ્યાંહ;
 હન્યા ઉ-૧ રોહિણી શતભિસ મૃગ શ્રવણાંહ. ૨૪૪
 ભોમ જ્યા ૩ છડી સુહા ભરણી દુમ ૪ અનુરાહ;
 મૃગ મૂતાં અસલેસહાં પુષ્ય રેવતી અભિયાંહ* ૨૪૫
 બુધ સુહ ભદ્રા ઇગ ઉભાં શ્રવણ શત ૫ ઉ-૫ાં પૂ. ૧૬;
 રોહિણી મૃગ પુષ્ય ૭૬ કર અનુરાધાં કૃતતાંહ ૬ ૨૪૬
 ગુરુ પુત્રા સુહ ગારસી રેવસ્સણિ પુન્વાહ ૭;
 પુષ્ય પુનર્વસુ સ્વાતિય કર અસલેસ ધણાંહ ૨૪૭
 ભૃગુ નંદા સુહ તેરસી દુમ સવણાં પૂ-૧૬૮;
 પૂ-૫ાહ મૂલ ૧૦ અનુરાહ પુષ્ય કર દુમ રેવય પૂ-૧૬૧ ૧ ૨૪૮

અથ રવિયોગ અને તેનું ફલ—

હીર કહે રવિ રિસી થકી દિન રિસીનો દ્યો ભોગ;

પદમ મરણ ખીજઈ કલહ ત્રીજઈ દુઃખ વિયોગ. ૨૩૬

ચોથઈ સુખ પણ પ સુખમરણ છઠઈ શિવ સુખ થાય;

સતમિ મિત્ર વિણાસ હુવે અકુમિ 'શ્રુત્યુ કહાય. ૨૩૭

નવમ હસમ સુખધારીયો ધન ઇગ્યારમઈ જાય

બારમ દુઃખી તેરમ સુખી ચવદમ દુરમતિ થાઈ. ૨૩૮

વજ્રવાત હુવઈ પનરમઈ સોલમ સત્તર અઠાર;

ઉગણીસમ લિખમી હરણુ વિસમે સવિ સુખધાર. ૨૩૯

ઈગવીસમ સગવીસર૭ લગિ રવિ *શશી ખે અચાર

પણઈ રવિયોગઈ મિદ્યાં ભરઈ સુખ ભંડાર. ૨૪૦

૧૧ી રવિયોગ—

હીર કહેઈ રવિ શશી થકી દીન રિસનો દ્યો ભોગ;

ચક્રિ પદ્ નવ હહ તેરમો વોસમ એ રવિયોગ. ૨૪૧

એકણિ સિંહ કિશોરથી જિમ ગજ ભાંજે શૂર

તિમ એકણિ રવિયોગથી સન્નિ પલાયે દૂર. ૨૪૨

અથ રવિયોગની પ્રખલતા—

ભદ્રા કર્કટ યોગં ચ ચમત્ ટે ગલગ્રહ ।

અન્યેષાં દુષ્ટયોગાનાં રવિયોગેષુ લુપ્યતે ॥

અથ રવિયોગની સમજૂતી—

‘હર્ષ’અકોશ’ ગ્રંથના આધારે જે જે અંકોથી રવિયોગ થાય તે તે અંકોનું ફલ અને ખાકોના અંકોમાં કેટલાક તજવા તે બતાવે છે.

શનિ રિગતા સુહ અઢમી સ્વાતિ અશ્વ પુ-શહ;
 પુષ્ય અનુરાહાં રોહિણી મૃગ મધ અવણુ તીયાંહ. ૨૪૯
 ઈયાં સાતાં વારાં તિયાં જે લિખીયાં રિસી હીર;
 તાસ સુમહૂરત સાધતાં સંપદ થાય શરીર ૨૫૦

શ્રી જયવિજયજી મહારાજ સાહેબના સંબંધની છૂટું
 અપૂર્ણ હીરકલ્પશનો પ્રતમાં ગાયા ૨૪૩ થી ૨૫૦ ના પાઠાંતરે.
 તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ શુભ યોગ—

રવિ સુહ ઇંગ અઢમી ૮ નવમી ૯ દેવસ્સણિ ધનિશ્ઠાહ;
 મિગ પુષ્પ વસ પુષ્ય હૃત્ય રોહિણી ઉત્તરતિય મૂલાંહ.

શશિ વારાં સુહ બીય નવમી અનુરાધા પુષાંહ;
 હૃત્યાં ઉ-શ રોહિણી ચતુર્થ મૃગ સવણાંહ.

સોમ તીયા ૭દિ સુહા ભરણીને અનુરાહ;
 મૃગ મૂલાં અશલેસ પુષ્ય દેવસ્સણિ ઉ-લાહ.

બુધ સુહ ભદ્રા ઇંગ અવણુ કૃતિ પુ-યા ઉ-પાહ;
 ઉ-પાહ રોહિણી મૃગ પુષ્ય જેઠ કર અનુરાધા કિરતાર

ગુરુ પુન્ના સુહ ઇંબારસી દેવસ્સણિ પુન્વાહ;
 પુષ્ય પુણવસ સ્વાતિ તીય કર અસલેસ ધણાંહ.

ભૃગુ નંદા સુહ તેરસી હુગ સવણાં પુશહ;
 ઉષા મૃગ અનુપુષ્ય કર હુગ દેવય ઉશહ

શનિ રિકતા સુહ અઢમિ સ્વાતિ અશ્વ પુશહ;
 પુષ્ય અનુરાધા રોહિણી મધ મૃગ અવણુ તિયાંહ

ઈયાં સાતાં વારાં તિયાં જે લિખીયાં રિસિ હીર.
 તે સુમહૂરત સાધતાં સંપદ થાઈ શરીર.

નોંધ—ઉપર જે જે ચખ્ખોની નીચે નિયાની કરી છે, તે તે
 ચખ્ખો પાછલા પાઠમાં વધઘટ કે નામાંતર સુચે

લાવાર્થ—જેવી રીતે સિંહના એક જાળક માનથી હજારો હાથીઓનો સમૂહ નાશી જાય છે. તેવી રીતે રવિયોગથી નાશ પામેલા ગ્રહો આકાશમાં દેખાતા નથી. અર્થાત્ જો રવિયોગ બલવાન હોય તો બીજા કુયોગો નાશ પામી જાય છે.

વળી કહ્યું છે કે—

રવિયોગે રાજયોગે કુમારયોગે અશુદ્ધ દિગ્દેશ વિ ।

જં મુહં કલ્મશં કીરર્ષતં સર્વં બહુશ્ચ હોર્ષ ॥

લાવાર્થ—અશુભ દિવસે પણ જો રવિયોગ, રાજયોગ અથવા કુમાર યોગ હોય અને તે દિવસે શુભ કાર્ય કરવામાં આવે તો તે બહુ ફલને આપનાર થાય છે.

વળી કહ્યું છે કે—

તિથિ એક ગુણી પ્રોક્તં નક્ષત્રં ચ ચતુર્થુણમ્ ॥

વારં અથ ગુણો પેતં કરણં યોડશાન્વિતમ્ ॥૧૧॥

દ્વાત્રિંશત્ ગુણો યોગો ષષ્ઠી તારા બલિ સ્મૃતા ॥

ચંદ્રં ચતુર્થુ પ્રોક્તં તસ્માત્ સૂર્ય બલિયસી ॥૨૧॥

લાવાર્થ—તિથિ ૧ ઘણી, નક્ષત્ર ચાર ઘણું, વાર આઠ ઘણો કરણ ૧૬ ઘણું, યોગ ૩૨ ઘણો, તારા ૬૦ ઘણા, ચંદ્ર સો ઘણો, લગ્ન ૧૦૦૦ ઘણું. આ ગણાવેલા ક્રમમાં એક એકથી વધારે બલવાન છે. આ બધાથી પણ રવિયોગ લાખ ઘણો બલવાન છે. એટલે જે દિવસે રવિયોગ હોય તે દિવસે ગમે તેટલા બીજા કુયોગો હોય તે દિવસને શુભ માનીને શુભ કાર્ય કરવાથી શુભ ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે.

‘જયોતિર્મયૂખ’ ગ્રંથમાં પ્રયાણ વખતે ઘણાં યોગ સારો ગણાવ્યો છે, જે આ પ્રમાણે છે—

સૂર્ય સાદ્ગણયેત ચંદ્રં ત્રિગુણં તિથિ મિશ્રિતમ્ ॥

સંતલિસ્તુ હરેફલાગં ત્રિણિ શેષે ઘણાડકમ્ ॥૧૧॥

ઘણાડેપિ પ્રયાણં સ્યાત્ બહુર્થં લલતે નરમ્ ॥

સર્વસિદ્ધિ મવાપ્નોતિ જયતે વાંછિતં ફલમ્ ॥૨૧॥

ઉત્તરાસાદા અસ્સણિ રેવઈ અણ્ણરાહ પુણ્ણવ સંહતથા ॥
 પુણ્ણા ક્કુણ્ણણિ તેરિસિ નંદા તિહિ સુક્ક સુહ હોઈ ॥૧૫૭॥
 સવણ્ણ પુણ્ણાક્કુણ્ણણિ રોહિણિ સાર્ધ મમાય સતલિસા ॥
 ચઉત્તિય નવમી ચઉદ્ધિયિ અદ્ધમિ સુહ ભેમ યનિ હોઈ ॥૧૫૮॥

પાઠાંતરે—‘વ્યોત્તિષસારે’ તિથિવાર નક્ષત્રે ત્રિધાસિદ્ધિ મુક્ત
 યોગ પૃ. ૪૬ ગાથા. ૧૫૨ થી ૧૫૮

વાર નક્ષત્ર તિથિ

રવિ	૬-૬-૩ મૂ પુષ્ય-ધ-અધ-રે	૧-૮-૬
સોમ	પુષ્ય-મૂ-રે-શ-અનુ	૨-૬
મંગલ	રે-મૂ-અધ-મૂ-અમે-ઉ-શ	૧-૩-૮-૧૩
બુધ	શ-રે-પુષ્ય-મૂ-અનુ-૬	૨-૭-૧૨
ગુરુ	પૂ-૩-પુષ્ય-રે-અધ-વિ-પુન-૬	૫-૧૦-૧૧-૧૫
શુક્ર	ઉ-૫-અધ-રે-અનુ-પુન-૬-પૂ-૬	૧૩-૧-૧-૧૧
શનિ	શ-પૂ-૬-રે-રવા-મ-શ	૪-૬-૧૪-૮

પાઠાંતરે—જુના છૂટા પાના ઉપરથી ઉતારો. તિથિ વાર
 નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ યોગ—

આદિત્યેયાદમી હસ્તો વ્યથિની ચોત્તરા ત્રયં ।
 મૂલં પુષ્યં ધનિષ્ટાર્થાં સિદ્ધિ યોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧॥
 સોમે ચ નવમી પુષ્યં શ્રવણે રોહિણી મૃગ ।
 દશમ્યાં ચ સદા મેત્રિ સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૨॥
 જ્યેષ્ઠે પછી તૃતિયાયાં આદમી ચ ત્રયોદશી ।
 મૂલાશ્વિની મૃગાશ્લેષા સિદ્ધોત્તર ભાદ્રપદા ॥૩॥

પાઠાંતરો—૧ પુખ્ત પછી હસ્ત કેટલીક પ્રતોમાં છે. ૨
જિહ્વા બદલે ત્રીય લેઈએ, કેટલીક પ્રતોમાં હસ્ત નહિ પરંતુ
જિહ્વ ખરું અને ત્રીય પણ નહિ. ૩ ઘણા પાઠોમાં જયાના બદલે
ત્રીયા છે, પરંતુ જ્યૈષ્ઠિયસારમાં પણ જયા છે. ૪ બીજી પ્રતોમાં
હુગ ના બદલે માત્ર 'ને' જ છે. ૫ શતના બદલે કેટલીક પ્રતોમાં
કૃતિ છે. ૬ કેટલીક પ્રતોમાં કૃતીતાહનો અર્થ દેવતિ કરેલો છે.
૭ બીજા અંથોમાં ત્રણે પૂર્વા છે. ૮ કેટલીક પ્રતોમાં પૂ. ફાહના
બદલે પુખ્યાહ છે. ૧૦ મૂલના બદલે બીજા અંથોમાં મૂગ છે. ૧૧
કેટલીક પ્રતોમાં પૂ. ફાહના બદલે ઉ. ફાહ છે.

તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધાસિદ્ધિ (શુભ) યોગ.

વાર	નક્ષત્ર	તિથિ
રવિ	રે-અશ્વિ-ધ-મૃ-પુન-પુખ્ય-રે-ઉત્તરા ^૩ -જ્યે-મૂ. ૧૦ ૧ ૬ ૩ ૪ ૫ ૨ ૬ ૭ ૮	૧-૮-૬
સોમ	અનુ-પુખ્ય-હ-ઉ-ફા-રે-શત-મૃ-શ્ર ૬ ૩ ૫ ૪ ૧ ૮ ૨ ૭	૨-૬
મંગલ	ભર-કૃ-અનુ-મૃ-મૃ-અશ્લે-પુખ્ય-રે-અશ્વિ-ઉ. ભા ૨ ૩ ૭ ૪ ૮ ૬ ૫ ૧૦ ૧ ૬	૩-૬-૮-૧૩-
બુધ	શ્ર-શત-પૂ-ધા-ઉ-ધા-રે-મૃ-પુખ્ય-જ્યે-હ-અનુ-(રે)-કૃ ૧૦ ૧૧ ૮ ૬ ૨ ૩ ૪ ૭ ૫ ૬ ૧૨ ૧	૨-૭-૧૨-૧
ગુરુ	રે-અશ્વિ-પૂર્વા(૩) પુખ્ય-પુન-સ્વા-વિ-અનુ-હ-અશ્લે-ધનિ ૧૧ ૧ ૫ ૩ ૨ ૭ ૮ ૬ ૬ ૪ ૧૦	૫-૧૦-૧૫-૧૧
શુક્ર	શ્ર-ધ-ઉ-ધા-પૂ-ફા-મૃ-અનુ-પુન-હ-રે-અ-ઉ-ફા. ૬ ૧૦ ૮ ૪ ૨ ૭ ૩ ૬ ૧૧ ૧ ૫	૧-૬-૧૧-૧૩
શનિ	સ્વા-અશ્વિ-પૂ-ફા-પુખ્ય-અનુ-રે-મધા-મૃ-શ્ર-ધ-શ. ૭ ૧ ૬ ૪ ૮ ૨ ૫ ૩ ૬ ૧૦ ૧૧	૪-૬, ૧૪, ૮

અથ પૂર્વાર્ધ—

સૂર્યાઽધિમૂલં કર વાસવં ચ પુખ્યોત્તરા આદ્યમિ સિદ્ધિ યોગઃ ॥૫૫
અદ્રેઠમં પુખ્ય મૃગ રૂક્ષ રાધા વિષ્ણુ સ્તથા સ્યાત્ નવમી

શુભાસ્યાત્ ॥૫૬

કુન્ને જ્યા રાગ મૃગાઽધિની ચ સર્પોત્તરા ભાદ્ર

સુસિદ્ધિ યોગઃ ॥૫૭॥

બુધે ચ ભદ્રા હરિ પુખ્ય હસ્તં બ્રહ્માઽનુરાધાઽગ્નિ ચ

સિદ્ધિ યોગઃ ॥૫૮॥

પૂર્ણા શુક્ર પુખ્ય પુનર્વસુ ચ પૌષ્ણં વિશાખા યમ

સિદ્ધિ યોગઃ ॥૫૯॥

શુક્રે ચ નંદા ર્મર હસ્ત પૌષ્ણં.....સિદ્ધિ યોગઃ ॥૬૦॥

મંદે મધા સ્વાતિ ચ વિષ્ણુ બ્રહ્મા રિક્તા મૃગો વારુણ

—સિદ્ધિ યોગઃ ॥૬૧॥

અથ વાર	તિથિ	નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ યોગ બાસવોદે ૨૬૦. ૫૫-૬૧ પૂર્વાર્ધ
રવિ	આઠમ	અધિ મૂલ હસ્ત ધનિષ્ઠા પુખ્ય ઉત્તરા-૩ સિદ્ધિયોગ ૫૫
અંક	નવમી	રે-પુષ્ય-મૃ-અનુરાધા-બ્રમણે ,, ૫૬
મંગલ	૩-૮-૧૩-૬	મૃગ-અધિ-અંકે-ઉત્તમભાદ્રપદે ,, ૫૭
બુધ	૨-૭-૧૨	ગ્ર-પુષ્ય-હસ્ત-રે-અનુરાધા-કૃતિકા ,, ૫૮
શુક્ર	૫-૧૦-૧૫	પુષ્ય-પુન-રેવતિ-વિશાખા-ભરણી ,, ૫૯
શુક્ર	૧-૬-૧૧	આર્દ્રા-હ-રે-ઉત્ત-ઉશ્ના-પુન ,, ૬૦
શનિ	૪-૯,૧૪	મન્વા-સ્વા-મ-રે-મૃગ-ચત્ર ,, ૬૧

ઈતિ તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ યોગ

શ્રી જશવિજયજીની પ્રતમાંથી તિથિવાર નક્ષત્રે-ત્રિધા સિદ્ધિ
શુભ યોગ

રવિ	રે-ધ-મૃ-પુન-પુષ્ય-હ-રો-ગિ-ઝ-મૂ	૧-૮-૯
ચંદ્ર	અનુ-પુષ્ય-હ-ઉ-કા-રો-શત-મૃ-ત્ર	૨-૯
બોમ	ભ-અનુ-મૃ-મૂ-અશ્વે-પુષ્ય-રે-અશ્વ-ઉ-ભા	૩-૬
બુધ	શ્ર-કૃ-પુ-વા-ઉ-વા-રો-મૃ-પુષ્ય-જ્યે-હ-અનુ-(રે)-કૃ	૨-૭-૧૨-૧
શુક્ર	રે-અશ્વ-પૂર્વા-ઝ-પુષ્ય-પુન-સ્વાતિ વિ-અનુ-હ-અશ્વે-ધ	૫-૧૦-૧૪-૧૧
શુક	શ્ર-ધ-પુ-કા-ઉ-વા-મૃ-અનુ-પુષ્ય-હ-રે-અ-ઉ-કા	૧-૬-૧૧-૧૩
શનિ	સ્વા-અશ્વ-પુ-કા-પુષ્ય-અનુ-રો-મ-મૃ-શ્ર-ધ-શ-	૪-૯-૧૪-૮

જ્યોતિષસાર અંથના આધારે તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા
સિદ્ધિ યોગ. ગાથા ૧૫૨ થી ૧૫૮.

હત્યુત્તરા તિથં મૂલ પુષ્ય ધણિકૃષ્ઠ અસ્સણી રેવઠ ॥
પડિવા અઠ્ઠમી નવમી રવિ સંજેગે સુહા હોઈ ॥૧૫૨॥
બીયા નવમી પુષ્ય મૃગશીર રોહણીય સવણ આશ્વરાહા ॥
ચંદ્રાણ્ય સંયોગે સંસય રહિયં સુહા હોઈ ॥૧૫૩॥
રેવય મીગસીર અસ્સણિ મૂલં અસલેસ ઉત્તરાભદ્રં ॥
છઠી તિયા અઠ તેરિસિ મંગલ જોગે સુહા હોઈ ॥૧૫૪॥
સવણ રોહિણિ પુષ્યો મીગસીર આશ્વરાહ કિત્તિગારિખ્યા ॥
બીયા સત્તમિ ખારસિ જોગે બુધવાર સુહ હોઈ ॥૧૫૫॥
પુબ્બાઈ હત્ય પુષ્ય રેવઠ અસ્સણિ વિસાહ પુણ્યવસયં ॥
પંચમી દશમીગારિસિ પુન્નિમ શુક્ર જોગે સુહ હોઈ ॥૧૫૬॥

ત્રિધા સિદ્ધિ યોગથી વિરૂદ્ધ ત્રિધા અશુભ યોગનો પાઠ હીરકલ્પરાની આ પ્રતમાં દે બીજી નિર્ણ્ય હીરકલ્પરાની પ્રતમાં નહિ હોવાથી બીજા અધ્યાયમાંથી અત્રે સંગ્રહ રૂપે આપવામાં આવેલ છે.

‘લયોત્તિપસાર’ અંચના પૃષ્ઠ ૪૮ શ્લોક ૧૫૬ થી ૧૬૫ પરથી તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા અશુભયોગ

રવિ છટ્ટી સત્તમિયા બારસી ચઉદિસી ગારિસી નિઠ્ઠા ॥
અણ્ણરાહાય વિસાહા મધ બરણી નેગિ અમુહાર્ધ ॥૧૫૬॥

સોમ ગારિસી સપ્તમી બારિસી ચઉદિસિય પુબ્બાસાહાય ॥
ઉત્તરાસાહા ચિત્તા વિસાખાહ નેગેહિ અમુહાર્ધ ॥૧૬૦॥

લોમે દસમી પઠિવા એગારિસિ અદ્ ઉત્તરાસાહા ॥
ધણિઠ્ઠા સિતબીસ પૂ-ભદ્ર નેગે મિત્તિ એહિ અમુહાર્ધ ॥૧૬૧॥

બુધ તિયા અઠ તેરિસિ પઠિવા નવમીય ચવદસી મૂલ ॥
રેવય અરસણિ બરણી ધણિઠ્ઠા અણ્ણરાહ અમુહાર્ધ ॥૧૬૨॥

શુક્ર બીયા સગ બારસી ચઉત્તિ છટ્ટીય અઠમી ઉ-ક્ષા ॥
કિત્તિગ રોહણિ મિગસીર અદ્ સિતબીસહ અમુહાર્ધ ॥૧૬૩॥

શિશુ ચઉ નવમી ચવદિસિ બીયા સત્તમિય તીય રોહણિયા ॥
નિઠ્ઠ મધ અસલેસા પુખ્ખ અમુહાર્ધ અમુહાર્ધ ॥૧૬૪॥

શનિ પણ્ણ દશમી પુન્નિમ છટ્ટી સત્તમિય રેવર્ધ ચિત્તા ॥
હત્થા ઉત્તરધાહા ઉત્તર ક્વગુણિય અમુહાર્ધ ॥૧૬૫॥

બુધવારે દ્વિતીયાયાં સપ્તમી દ્વાદશીષુ ચ ।
 મૃગો અનુરાધા પુષ્ય ચ સિદ્ધા કૃત્તિકા રોહિણી ॥૪॥
 ગુરુ ચ દશ ચંચર્યા પૂર્ણિમાસ્યાં વિશાખયો ।
 ૧ પૌષ્ણશ્વિની અનુરાધાસુ સિદ્ધિ પુષ્યે પુનર્વસુ ॥૫॥
 શુક્રે પ્રતિપદા ષષ્ઠી એકાદશી ત્રયોદશી ।
 પૂર્વાશ્લેષુની રેવત્યો અશ્વિન્યૌ મૈત્રાદિતિ શુભા ॥૬॥
 શનૌ ચતુર્થો નવમો ચતુર્દશ્યાંતુ રોહિણી ।
 શ્રવણ ચ મઘા સ્વાતિ પૂર્વાશ્લેષુની સિદ્ધિદા ॥૭॥
 અવયોગ સિદ્ધિયોગાશ્ચ દ્વાવે તૌ ભવતો ચદિ ।
 અયોગો હન્યતે તેન સિદ્ધિયોગા બલ્લાધિકાઃ ॥૮॥
 છુટક પાનાનો ઉતારો-તિથિ વાર નક્ષત્રે-ત્રિધા સિદ્ધિયોગ.

રવિ	હ-અશ્વિ-ઉ-ઠ-મૂ-પુષ્ય-ધ	૮
સોમ	પુષ્ય-શ્ર-રે-મૃ	૬-૧૦
મંગલ	મૂ-અશ્વિ-મૃ-અશ્લે-ઉ-શા	૬-૩-૮-૧૩
બુધ	મૃ-અનુ-પુષ્ય-કૃ-રે	૨-૭-૧૨
ગુરુ	વિ-રે-અશ્વિ-અનુ-પુન-પુષ્ય	૫-૧૦-૧૫
શુક્ર	પૂ-ફા-રે-અશ્વિ-અનુ-પુન	૧-૬ ૧૧-૧૩
શનિ	રે-શ્ર-મ-સ્વા-પૂ-ફા	૪-૯-૧૪

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિ યોગ. બાળબોધની પેઠીમાંથી
 શ્લોકાંક ૫૫ થી ૬૧. આ શ્લોકોના પૂર્વાર્ધમાં સિદ્ધિયોગ છે
 અને ઉત્તરાર્ધમાં મૃત્યુયોગ હોવાથી અત્રે પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ
 બુદ્ધ બુદ્ધ આપેલા છે.

જીવેષ્ઠમી ચતુર્થો ચ આદ્રાચોત્તરાશ્વિની ॥
 રોહિણી શતભિષા ષષ્ઠી કૃત્તિકા મૃગશિર્ષી ॥૫॥
 બાર્ગવો રોહિણી જ્યેષ્ઠા દ્વિતીયા સપ્તમીશુ ચ ॥
 પુષ્ય અશ્વેષા મઘા શ્વેત સર્વ કાર્યાણિ વર્જયેત્ ॥૬॥
 સોરે હસ્તોત્તરાષાઢા રેવતી તિથિ પંચમી ॥
 ષષ્ઠીચોત્તરાશ્વિન્યાં પૂર્વાષાઢા ચ વર્જયેત્ ॥૭॥

કેાઈ જુના છુટા પાનાનો ઉતારો—

તિથિ વાર નક્ષત્રે-ત્રિધા મૃત્યુ યોગ.

રવિ	વિ-ભ-અનુ-મઘા-જ્યે	૧૨-૧૪-૭
સોમ	શિ-ઉ-ષા-પૂ-વા-વિ	૧૧-૧૩-૬
બોમ	આદ્રા-ધ-પૂ-ભા-શત-ઉ-ષા	૨-૧૦
જુધ	ધ-ભ-અધ-મૂ-રે	૩-૯-૧
ગુર	આદ્રા-ઉ-ફા-રો-શત-કૃ-મૂ	૮-૪-૬
શુક્ર	રો-જ્યે-પુષ્ય-અશ્વે-મઘા	૨-૭
શનિ	હ-ઉ-ષા-રે-ઉ-ફા-પૂ-વા	૫-૬

ઈતિ ત્રિધા મૃત્યુયોગ,

ઈતિ શ્રી હીરકલ્પશ લેખન જ્યોતિષ ગ્રંથે
 નક્ષત્ર પ્રકરણે ૩ જી સમાપ્ત.

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા મૃત્યુ યોગ-ઉત્તરાર્ધ
નૂતનં દિ દેવા ત્રિ મધા ચ યામ્યં નંદા મુનિ દ્વાદશી

ભૂત મૃત્યુ ૥૫૫૥

જલા ત્રિ ચિત્રા દિ પતિ ચ લદ્રા વિશ્વેઃ ગૃહૈકાદશીકા

ચ મૃત્યુ ૥૫૬૥

.... ૥૫૭૥

આઘા જયા વૈ નવમી ચ ભૂત પુષ્યા ત્રિમૂલં વસુ

મૃત્યુયોગઃ ૥૫૮૥

લદ્રાષ્ટમી વરુણ કૃતિકા ચ જ્ઞહા ત્રયં વૈ કિલ ચા ચુ નાશઃ ૥૫૯૥

દ્વિતીય રિક્તા મુવિરિદ્ધ ઘિષ્ણું પુષ્યા ત્રયં રોહિણી

મૃત્યુયોગઃ ૥૬૦૥

પૌષ્ણોત્તરા દ્વા ત્રિય સપ્ત પૂર્ણા પષ્ટિ દ્વિતીયા કિલ

મૃત્યુયોગઃ ૥૬૧૥

વાર	તિથિ	નક્ષત્રે ત્રિધા મૃત્યુયોગ સ્ત્રો. ૫૫-૬૧	ઉત્તરાર્ધ
રવિ	૧-૬-૧૧-૭-૧૨-૧૪	વિશાખા-અનુ-ભયે-મધા-ભરણી-એ મૃત્યુયોગ ૫૫	„
સોમ	૨-૭-૧૨-૬-૧૧-૧૩	પૂષા-ઉષા-શ્ર-ચિત્રા-વિશાખા „ ૫૬	„
મંગલ	૧-૭-૧૦-૧૧	આર્દ્રા-ઉષા-ધનિ-શત-પૂષા „ ૫૭	„
બુધ	૩-૮-૧૩-૧-૯-૧૪	રે-અશ્વિ-ભર-મૂલ-ધનિ „ ૫૮	„
ગુરુ	૨-૭-૧૨-૮	શત-કૃતિ-રો-મૃ-આર્દ્રા „ ૫૯	„
શુક્ર	૨-૭-૪-૯-૧૪	ભયે-પુષ્ય-અશ્વે-મધા-રો „ ૬૦	„
શનિ	૨-૬-૭-૫-૧૦-૧૫ ૩	રે-ઉક્લા „ ૬૧	„

—ધતિ તિથિ વાર નક્ષત્રે મૃત્યુયોગ

માટી પનાતી

રવિ સુત બારમો જનમ દોય સાઠા સાત વરીસ
વહેતો ઉપજાવે અમુખ કુંણુ નર કુંણુ હરિ ઇશ ૨૬૧

મંગલ આદિ ગ્રહ વક ધાય તેમના દિવસનું પ્રમાણ
મંગલ પંચક વકી જે તેહત્તર તેવીસ
તેરત્તર પણ્યાલ દિન શનિ દિન સો ચાલીસ ૨૬૨

અતિચાર પ્રમાણ

અતિચાર તિમ વિવરોધ પનરધ દિન પણ્યાલ ૪૫
શુક દશ નવ વોસ શનિ ઇમ પંચે સંભાલ ૨૬૩
અતિચારી આધા વહધ વકીય પાછા જાય
મંગલ બુધ ભૃગુ મંદ ચઉ ચૂલરાશી ફલદાય ૨૬૪
સુરગુરુ જીહાં તે સંચરધ રાશી તિહાં ફલ કિંતિ
હીરકહધ સિંહસ્થમધ દીક્ષાધ મહંતિ (મહંત-આચાર્ય) ૨૬૫

શનિ મંગળનું વિશેષ

વક ગતિ મંગળ શનિ રેવસ્સણિ મૃગ પુખ્મ
મૂલ હસ્ત અનુરાધ રિસી પુહવી દિખાવધ દુઃખ ૨૬૬
વકી મીન મેષાં વૃષાં મિથુન સિંહ ધન સૂર
જે મંગલ શનિ વકી જે તો પુહવી દુખધ પૂર ૨૬૭

અસ્ત વિચાર

ચાર માસ મંગલ રહે શુક અઢાધ માસ
બુધ ગુરુ શનિ ઇમ માસ રહે અસ્તંગત એ ભાસ ૨૬૮

ગ્રહ ગાયર ફળ

આપણુ રાશિ થકી ગિણુ હુ ત્રિણુ છહ દશમ ઇચ્ચાર
જે ગ્રહ હોધ શુભ વારે તિણુધ કામ કિધે સુખકાર ૨૬૯
ધતિધી હીરકલરા જૈન જ્યોતિષ ગ્રંથે

ગ્રહ પ્રકરણુ ૪ થુ સમાપ્ત

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા અશુભયોગ. જ્યોતિષસારે.

વાર	નક્ષત્ર	તિથિ
રવિ	જ્યે-અનુ-વિ-ન-મ	૬-૭-૧૨-૧૧-૧૪
સોમ	પૂ-પા-ઉ-પા-ચિ-વિ	૧૧-૭-૧૨-૧૪
મંગલ	આર્દ્રા-ઉ-પા-ધ-રા-પૂર્વાભાદ્રપદ	૧૦-૧-૧૧
બુધ	મૂ-રે-અશ્વિ-ભ-ધ-અનુ	૨-૮-૧૩-૧-૬-૧૪
ગુરુ	ઉ-દ્દા-કૃ-રો-મૃ-આ-શ	૨-૭-૧૨-૪-૬-૮
શુક્ર	રો-જ્યે-મ-અશ્વિ-પુષ્ય	૪-૯-૧૪-૨-૭-૩
શનિ	રે-વિ-હ-ઉ-પા-ઉ-દ્દા	૫-૧૦-૧૫-૬-૭

ઈતિ તિથિ વાર નક્ષત્રે અશુભ યોગ.

એક જુના છુટા પાના ઉપરથી તિથિ વાર નક્ષત્રે થતા ત્રિધા

મૃત્યુયોગ.

સૂર્યે વિશાખા ભરણી દ્વાદશી ચ ચતુર્દશી ॥

અનુરાધા મઘા જ્યેષ્ઠા વિશાખા સપ્તમી સદા ॥૧॥

સોમે ચિત્રોત્તરાષાઢા પૂર્વાષાઢા વિશાખયો ॥

એકાદશ્યાં ત્રયોદશ્યાં પક્ષી ચત્તેન વર્જયેત્ ॥૨॥

સોમ આર્દ્રા ધનિષ્ઠા ચ દ્વિતીયા પૂર્વાભાદ્રયા ॥

શતભિષોત્તરાષાઢા દસમી ચ વિવર્જયેત્ ॥૩॥

બુધે ધનિષ્ઠા ભરણી અશ્વિનિ મૂલ સંયુતા ॥

તતીયા નવમી ગૌતમી પનિગદા કેતલી અજેત ॥૪॥

મુંડનમાં નિષિદ્ધ તારા

મધિમ ઈમિ ણીય અકુમા લીઝે સઘલાં કામ
પણિ મુંડન નવ કરાઈએ અવર ન જઈએ મામ ૨૭૫
ચંદ્ર અને તારાનું બલ ક્યારે લેવું ?

શુદ્ધ પક્ષે જલિ ચંદ્ર કૃષ્ણે તારા જલિયસી ॥
દિ પંચ નવમ ક્રેષ્ઠ પ્રાક્ષપક્ષે શુદ્ધત્ શશી ॥૧॥

અંધારી દશમ પછી અને અજવાળી પાંચમ સુધી કૃષ્ણ પક્ષ=અંધારીયું પખવાડીયું અને અજવાળી છઠ્ઠી અંધારી દશમ સુધી શુદ્ધ પક્ષ=અજવાળીયું પખવાડીયું સમજીને તારા અને ચંદ્રનું બલ જોવું. અજવાળીયા પખવાડીયામાં ચંદ્ર જલવાન હોય છે અને અંધારીયા પખવાડીયામાં તારાનું બલ વધારે હોય છે.

વેદાદ દ્વાદશો કૃષ્ણે શુદ્ધે દિ નવ પંચમો ।
યથા માતા સુતં રક્ષેત્ તથા રક્ષતિ ચંદ્રમાઃ ॥૧॥

૪-૮-૧૨ મો ચંદ્ર અંધારીયા પખવાડીયામાં ગ્રેહ છે.
અને ૨-૫ અને ૯ મો ચંદ્ર અજવાળીયા પખવાડીયામાં ગ્રેહ છે.
કૃષ્ણ પક્ષે તારા બલ—

ઉત્તમ તારા, ૪-૬-૯. મધ્યમ તારા. ૧-૨-૮. અધમ તારા, ૫-૩-૭. તારાઓ ૬ છે તેમાં કેટલી સારી છે અને તે ઠઈ ઠઈ રીતે તે ગણાવે છે.

જન્મ તારા દ્વિતીયા ચ પત્રી ચૈવ ચતુર્થિકા ।
અષ્ટમી નવમી તારા ચૈવ ચત્ તારા શુભદા સ્મૃતા ॥૧॥
યથાપિ જલવાન ચંદ્રો મુનિભિઃ કષિતં શુભાઃ ।
આનયતિ તદા દુઃખં ત્રિ પંચ સપ્ત તારિકાઃ ॥૨॥

ગ્રહ પ્રકરણ ૪ થું

ગ્રહોને રાશી ભોગવવાનો સમય

રવિ માસાં ઇગ રાશિ રહય અંદ્ર સવા દિન હોય
 દોઢ માસ મંગલ રહય બુધ અઠવાસિ નેય ૨૫૧
 માસ તેર દેવાધિપતિ દાનવપતિ ઇમ માસ
 ત્રીસ માસ શનિ ભોગવય રાહુ અઠારહ માસ ૨૫૨
 ગ્રહ ગચર

હીર કહઈ રવિ ભોમ શનિ ૧એ ત્રણ એક વિચાર
 ત્રીજે છકો ને દશમો ઇગ્યારમો શુભકાર ૨૫૩
 રાશી પહેલો ત્રીજે છકો સત્તમ દશમ ઇગ્યાર
 હીર કહઈ તિમ ધવલ પખખે બીય પણ નવમ હિદાર ૨૫૪
 ૨અગીઆરમો છકો દશમ બીજો ત્રીજો વલી નેય
 અક્રમો અઉથો ઇગ બુધ હીર કહઈ સુખ હોય ૨૫૫
 બીજો નવમો પાંચમો અગીઆર નઈ સત્ત ઇગ્યારમ
 હીર કહઈ ગુરૂ આયીયૌ કરૈ અનુપમ વત્ત ૨૫૬
 બીજો ચોથો જનમરો ઇગ્યારમ પણ તિવ
 ભૂગુ નવમો બારમો અક્રમો હીર કહે જશ હીય ૨૫૭
 રાહુ જનમ છકો તિય નવમ દશમ ઇગ્યાર
 હીર કહઈ શુભ ૪કેતુ તિમ વરતે માસ અઠાર ૨૫૮
 ગ્રાની પનાતી

થાવર અઉથો અક્રમો રાશી માસ ગણી ત્રીસ
 વહેતી ઉપજાવે અશુભ કુણ માનવ કુણ ઇશ ૨૫૯
 અગનિ જિહાં કિણ પરજલૈ દાઘ પડઈ જિન ઠાય
 તિમગ્રહ જિણ જિણ રાશિહૂઈ તિમતિમ તે ફલ થાય ૨૬૦

દેશ પરત્વે વ્યવસ્થા—

સૌરાષ્ટ્ર શાસ્ત્રે હિમપર્વતાએ જૂશુંઠ કરણાટક વિધ્ય જાગે ॥
ત્યજત વિવાહે ખલુ જન્મ ચંદ્રો ન સર્વ દેશે મુનયોઃ
વર્તતિ ॥૧૧॥

આવશ્યકતાએ ૧૨ મો ચંદ્ર શાહ—

આધાને સપ્રદાને ચ વિવાહે રાજ્યવિશ્રહે ।
શુભે કાર્યે ચ યાત્રાયાં ચંદ્રો દ્વાદશે શુભં

નીચેના કાર્યોમાં ૧૨ મો ચંદ્ર ઉત્તમ છે—

નખચ્છેદેડલિશેકે ચ વધને મત જાંધને ॥
પાણિશહણે પ્રયાણે ચ ચંદ્રો દ્વાદશે શુભં

અથ ચંદ્રની બાર વ્યવસ્થાઓ—

અશુભ ચંદ્રમાં બાર વ્યવસ્થા લેઠ

શશી સપૂજ આવઈ જખઈ તવ જોઈશિએહ વિચાર
પઈતીસાંસો સવિ ઘડી ચંદ્રાવસ્થા બાર ૨૭૭

પ્રવાસ નષ્ટ મરણ જમ હાસા રયને કીડ
નિદ્રા ભુદિત જરા કંપ સુતાએ શશી બારહ લીડ ૨૭૮

ઘડી અગીઆરઈ પક્ષ પનર મેષાદિક પ્રવાસ
વૃષે નષ્ટ મિથુને મરણ કંકે જય પરકાશ ૨૭૯

સિંહે હાસ્ય કન્યા રતઈ તુલ કીડા પભણેઈ
વૃશ્ચિ નિદ્રા ધન ભૂમતિ મકરે જરા મિણેઈ ૨૮૦

કુંભે કંપી મીનઈ સુ તિથિ નામ તિસાં પરિણામ
હીર કહઈ નિજ રાશિથી ગિણી શુભ કીજઈ કાંમ ૨૮૧

૧ નીચ ભુમતિ જર કંપ સુતિવિ

રાશિ પ્રકરણ પદ્યું

ચંદ્રમલ પ્રશંસા

તિથિનો લીજે એક ગુણ નક્ષત્રાં ગુણ ચ્યાર
અઠ્ઠ ગુણો ફલ વાર દેઈ કરણ સોલ ગુણ ધાર ૨૭૦
યોગ દીઅઈ ખત્રીસ ગુણ તારા સાઠ કહેઈ
સસી ખલ સોગુણાં કારીયે સસીખલ તિણ સવિ લેઈ ૨૭૧
બાર રાશીના ચંદ્રનું ફલ.

જન્મસ્થે કુરુતે પુષ્ટિ દ્વિતીયે ન નિવર્તતિ ।
તૃતીયે રાજ્ય સન્માનં ચતુર્થે કલહાગમં ॥૧॥
પંચમે જ્ઞાનવૃદ્ધિશ્ચ ચંદ્રેભૈવ ન સંશયઃ ।
ધનધાન્યાગમા ષષ્ઠે રાજપૂજા ચ સપ્તમે ॥૨॥
અષ્ટમે પ્રાણુ સંદેહો નવમે કલેશ મેવ ચ ॥
દશમે કાર્યે સિદ્ધ્યર્થં દ્વવમેકાદયો જય ॥૩॥
દ્વાદશેન શશાંકેન મૃત્યુરેવ ન શંશયઃ ॥

તારાખલ પ્રશંસા

કિસન પખખઈ રાશીખલ તજે તારા લીજે તંતી
કંથ વિદેશે જીમ ધરણી તિમ તારા ફલ દીંતી ૨૭૨

તારા ગણના પ્રકર

તારા ખલ કૃણો? લીયો ધુરિ જનમાં રિસિ દેઈ
આવી જૈ દિનરિસિ લગઈ નવહી લામ ઠવેઈ ૨૭૩

તારા લેલ

ઉત્તમ મધ્યમ ને અધમ તારા એ ત્રિહું અર્ધ
ઉત્તમ ચૌ છઠી નવમી કીજે સવલાં કર્મ ૨૭૪

૧ તિમપખ ૨ ગઝિને

ગત અવસ્થા જાણવી. તેનાથી અડધી વર્તમાન અવસ્થા હોય છે. મેષના ચંદ્રથી પ્રવાસાદિ અવસ્થા ગણવી. જેટલામી રાશી તેટલામી અવસ્થા મેળવીને ગણવી. વિશેષ લેહ માટે મુહૂર્ત ચિંતામણિ જુઓ.

વિશેષ અને પ્રત્યંતરે લેહ-આરંભસિદ્ધિ, દિનશુદ્ધિ, લગ્નશુદ્ધિ તથા મુહૂર્ત ચિંતામણિ આદિ ગ્રંથોમાં ૧૨ અવસ્થાઓનાં નામોમાં કેટલોક ફેર છે. અહિં પહેલી પ્રવાસ અવસ્થા છે, તેના બદલે તેમાં પ્રોષિત છે, છકું નામ હર્ષ છે, સાતમું નામ રતી છે, ૧૧ મું જરા છે, ૧૨ મું સુખિતા છે.

૧૩૫ ધડી ચંદ્રમા ૧ રાશી ઉપર રહે છે. તે પોતાની રાશીથી નેષ્ટ હોય ને કામની આવશ્યકતા હોય તો જે દાઈએ કામ કરવું હોય તેમાં ફેરફાર કરવો પડે પણ દિવસ તેનો તે રાખવો. ચંદ્રમા જ્યારથી આવ્યો હોય ત્યારથી સવા અગીઆર ધડીનો ૧-૧ ભાગ કરવો. પછી વોતી ગએલી ધડીઓનો ભાગ જતાં શુભ અવસ્થા આવે તે દાઈએ કામનો આરંભ કરવો. જે રાશીનો ચંદ્રમા હોય તેની અવસ્થા પહેલી ગણવીને ૧૨ પૂરી ગણવી. વળી નારચંદ્રમાં લખ્યું છે કે-“ચંદ્રમા બલવાન હોય તો પણ અશુભ અવસ્થામાં કામ શરૂ કરવાથી અશુભ ફળ મળે છે. માટે ખાસ અવસ્થા તપાસી કામ શરૂ કરવું.”

અથ ચંદ્રમાનો અંગમાં વાસો. પોતાની રાશીથી ફલ.

જન્મનો પાંચમો ત્રીજો શીશ છઠ્ઠો આઠમો ગણીયે પીઠ;
નવમો સાતમો અગીઆરમો ધરીએ રૂઢે બીજો દશમો હાથે વઢે.
ચોથો બારમો પાંચે ઠવીએ ઈમ જાણીને ફલ ઠહીએ,
શીશ ચંદ્રમા દ્રવ્ય બંધાવે રૂઢે ચંદ્રમા બહુ મુખ પાવે;
પાંચે ઠલેશ પૂઠે વિનાશ હાથે ચંદ્રમા પૂરે આશ.

તારાઓ કેમ સમજવા—

જન્મ રૂક્ષં ગણેદાદૌ દિન રૂક્ષંતુ ચાવતઃ ।

નવલિસ્તુ હરેત્ ભાગં શેષં તારા વિનિર્દિશેત્ ॥૩૥

તારા ૯ છે તેનાં નામ—

શાંતા ૧ મનોહરા ૨ કૂરા ૩ જયા ૪ ચ કુલિકોદ્ભવાઃ ૫

પદ્મની ૬ રાક્ષસિ ૭ ઘોરા ૮ આનંદા ૯ નવમી સ્મૃતા ॥૪૥

તારાનું બળ કહે છે—

ન કૃષ્ણ પદ્મે શશીનો પ્રભાવા સ્તારા બલં તત્ર વિચિં-

તનીયં ॥

દેશાંતરસ્થં ચ ગતે ચ પત્યું સર્વાણિ કાર્યાણિ કરોતિ

નારિ ॥૫૥

વર્જ્ય તારા

અધમ તીય પણુ સપ્તમી ટાલિ સધલૈ થોક
હીર કહધં તમ પખખ લીયો પરછો માને લોક ૨૭૬

જન્મ રાશિ બિ કામ શુભ પણુ અશુભ પંચેધ
ક્ષૌર કરમ ઔપધ અમણુ વાદ વિવાહ તજેધ ૨૭૬અ

જન્મ અંદ્ર ત્યાગ કરવો.

જન્મસ્થેન શશકિન પંચકર્માણિ વર્જયેત્ ।

યાત્રા યુદ્ધં વિવાહશ્ચ ક્ષૌરં ગૃહ પ્રવેશનમ્ ॥

ફલ-ક્ષૌરે રોગી ગૃહે ભંગ યાત્રાયાં નિર્ધનો ભવેત્ ॥

વિવાહે વિધવા નારી યુધ્ધે ચ મરણું ધ્રુવં ॥૧૥

વળી ફલ-યાત્રાયાં જાયતે મૃત્યુ ગૃહે ક્ષૌરે દરિદ્રતા ॥

યુધ્ધે પરાજયં ચૈવ વિવાહે વૈધવ્યં તથા ॥૨૥

અંગવાસ	શીથ	લઘાટ	નેત્રા	નાક	મુખે	ગાલે
ફલ	અમલાલ	દ્રવ્યલાલ	લક્ષ્મી લાલ	ચોર નિરાશ	કાચ નાશ	લક્ષ્મી, લાલ
ધડીયો સુધી	૧૧	૨૨	૩૩	૪૫	૫૬	૬૭

બે ખખા	બે પગે	બે હાથે	ગુણે	હૃદયે	કડીમાં
સુવર્ણ લાલ	અરુપ લાલ	ભવ	સુખ	રાજ માન	કાચ નાશ
૭૮	૯૦	૧૦૧	૧૧૨	૧૨૩	૧૩૪

વળી પાઠાંતરે—અંદ્રમાનો અંગમાં વાસો.

જન્મસ્થ ૧ પંચમં ૫ સ્થૈવ તૃતીયં ચ વિશેષતઃ ।

મસ્તકે વસતિ અંદ્રો લાલ કરોતિ નિશ્ચિતં ॥૧॥

સપ્તમે ૭ કાદયો ૧૧ સ્થૈવ દિશ્ ૧૦ અંદ્રમા યદા ભવેત ।

હૃદયે વસતિ અંદ્રેણ સહર્ષોત્કર સ્તથા ॥૨॥

ષષ્ઠમે ૬ અંદ્રો જ્ઞાતવ્યં નવમ ૯ સ્થૈ તથૈવ ચ ।

પૃષ્ઠતો અંદ્ર તિષ્ઠતિ કિંચિત્ હાનિ કરો ભવેત ॥૩॥

અષ્ટમે ૮ કાદયો ૧૨ ઈંદુ કરેણ અંદ્ર સ્થાપિતિ ।

તસ્યદૈતે ભવેત ચેતા વ્યાધિ પીડા કરો નરઃ ॥૪॥

ભી ૨ અત્વારિ ૪ અંદ્રસ્ય રૂરેની વસતિ સદા ।

આરોગ્યં ધન લક્ષ્મીં ચ સા લભતે વાંછિતં કલં ॥૫॥

ભાવાર્થ—૧-૫-૩ માથે, શ્રેષ્ઠ, લાલ કરે.

૭-૧૦-૧૧ છાતીએ, ૧૧ હર્ષ વધારે.

૬-૯ પીઠ મધ્યમ થોડી હાનિ કરે.

રાશિ	અવસ્થા	ફળ
મેષ	પ્રવાસ	નેષ્ટ
વૃષભ	નષ્ટા	નેષ્ટ
મિથુન	મરણ	નેષ્ટ
કર્ક	જય	શ્રેષ્ઠ
સિંહ	હાસ્ય	શ્રેષ્ઠ
કન્યા	રતિ	શ્રેષ્ઠ
તુલા	કીડા	શ્રેષ્ઠ
વૃશ્ચિક	નિંદ્રા	નેષ્ટ
ધન	લુકિત	શ્રેષ્ઠ
મકર	જવરા	નેષ્ટ
કુંભ	કંપ	નેષ્ટ
મીન	સુખા	શ્રેષ્ઠ

જે રાશીનો ચંદ્રમા તેનાથી અવસ્થા પહેલી ગણવી. એક રાશીમાં ૧૩૫ ઘડીમાં ૧૧૨ અવસ્થા લોગવે. એક એક અવસ્થામાં ૧૧ ઘડીને ૧૫ પલ (સવાઅગીઆર ઘડી) લોગવે. જે ટાઈમે ચંદ્ર બહલાય ત્યાંથી તે રાશીની જે અવસ્થા તે પહેલી ગણવી પછી કેમવાર ગણવી. શુભ અવસ્થામાં કામ કરવું.

વીતી ગએલી ઘડીઓ મેળવીને ફરી ચારથી ગુણી, ૪૫ નો ભાગ દેવો. જે ભાગ આવે તે ગત અવસ્થા અને શેષ વર્તમાન અવસ્થા જાણવી. અને ૪૫ નો ભાગ દેવાથી ભાગ ૧૨ થી વધારે આવે તો તેને ફરી ૧૨ થી ભાગવો, ભાગતાં જે શેષ વધે તે

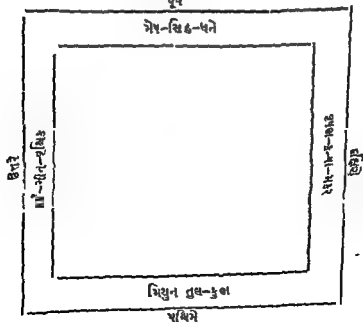
શશિ પશ્ચિમે ચંદ્રનો દિશાઓમાં વાસ

શશી મેષ સિંહધં ધનધં વાસો પૂરવ માંહ
દક્ષિણ વૃષ કન્યા મકર બેઠો નિશ્ચય ઠાંહી ૨૬૦
મિથુન તુલ કુંભ પશ્ચિમધં ઉડુપતિ વાસો લેધ
ઉત્તર અભિ મીનાં કરક રોહિણી કંથ રહેધ ૨૬૧
હીર કલ્કધં શશી સામહો દાહિણ સંપદ દાધ
વામૈ દુઃખ પૂઠધં મરણ કહિયો જ્યોતિસ માંહી ૨૬૨

જે રાશીના ચંદ્રનો જ્યાં વાસો હોય ત્યાંથી ગણવું. ચાલતાં સામો જમણો લેવો. ચાલવાના અથવા પ્રવેશના સમયે આખી રાશીનો ચંદ્ર સામો જમણો ડાબો જેમ જોઈએ તેમ ન આવતો હોય તો આ ઘડીઓ પ્રમાણે લેવો.

મેષાદિ ૧૨ રાશીના ચંદ્રનો-દિશા પશ્ચિમે વાસો.

પૂર્વ

અંદ્રમાનો અંગવાસો ને ફલ.

પોતાની રાશીથી	અંગ	ફળ	ફળ પ્રાપ્તિ
૧-૫-૩	શીશ	શ્રેષ્ઠ	દ્રવ્ય બંધાવે
૬-૮	પીઠ	તેષ્ટ	વિનાશ
૯-૭-૧૧	છાતીયે	શ્રેષ્ઠ	બહુ સુખ આપે
૨-૧૦	હાથ	શ્રેષ્ઠ	આશા પુરે
૪-૧૨	પગ	તેષ્ટ	કલેશ

અંદ્રનો અંગમાં વાસ

અંદ્ર ઘડી પણતીસસો આરઘ' અંગ વસંતી
'૩દ્ર ઘડી પલ પંનર વસે વિવરી ધામ કહંતી ૨૮૨

શશી નીલડી નયન બિહુ' નાક વૈણ ગલ કંધિ
પાય હાથ ગુઝે' હીયઘ' આરમ પૂઠાં સંધિ ૨૮૩

શીશ અનઘં લાહો દીયઘ' વિત્ત નિલાડે નાસ
લચ્છિ આગમ નૈન બિહુ' નાસાં ચાર નિરાસ ૨૮૪

વદન બ્રંશ કારજ કરઘ' કંઠઘ' લિખમી આઘ
કંધઘ' ધન સૌવન દીઘ' થોડો લાહો પાય ૨૮૫

હાથઘ' બિહુ' બાહુ ગુઝ સુખ હીયઘ' લહીજે રાજ
હીર કહઘ' શશી પૂઠેરો સહુ વિશ્વાસઘ' કાજ ૨૮૬

૧ અંદ્ર અંગ ઘડી વસઘં વિવરી નામ કહંત. ૨ વંશ. ૩ અશુખ

તિય છક્ક તિય છક્ક તિય છક્ક ધમ સત્તાવીસ રિસીય
તિય છક્કહ છહ હીર કહે રવિ શશી ધમ ફલ દેય રહૅ

અસ્મિન્ રૂપે રવિ સંક્રમતિ તસ્મિન્ નક્ષત્રં આઠો કૃત્વા
પૃથ્વકસ્ય જન્માણં યાવત્ ફલાફલં વિચાર્યં

—ઇતિ ચંદ્રોદય ફલં.

પંથા લોગાઃ વ્યથા વચ્ચમ્ હાનિશ્ચ વિપુલંધનમ્ ॥

આ પ્રમાણે રાજ કિંવસનું કે ઝોંક માંસનું ફલ સમજવું
૧ માસમાં રાજ પછી ૧-૨-૩ ફરી ગણવાં.

લાહોરી પંચાંગમાં લખે છે કે—સંક્રાંતિ બેસે તે નક્ષત્રના
પહેલું લોગવાઈ ગએલું નક્ષત્ર હોય ત્યાંથી ગણવું. દા. ત. જેમકે
મઘામાં બેસે તો અશ્વેષાથી ગણવું.

સંક્રાંતિ ચક્ર

ચંદ્રોદય ફળ

આઠરા અશલેસા ભરણી સ્વાતિ શતભિષ જિઠ્ઠ
એ છહ રિસિઓ શશી ઉગમે તો તો ધાન અઢિઠ રહૅ
તિન્નધ ઉત્તરા શહિણી પુનરવસુ ને વિસાહ
જે શશી ઉગે તે રિસિ તો ધાન્ય સત્રાયાં થાય રહૅ

૯-૧૨ હાથે નેષ્ઠ વ્યાધિ પીડા કરે.
૨-૪ પગે શ્રેષ્ઠ મનોરથ ફળે.

અથ શ્રીચંદ્ર પુરુષાકાર ચક્રે. ચંદ્રમાનો શરીરમાં વાસો.
નક્ષત્ર પરત્વે

ચંદ્ર (દનિયા) નક્ષત્રથી જન્મ નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જ્યાં આવે તે સ્થાનનું ફલ.

(૧) ૧ થી ૩	૩ આદિ	હૃદયે	શુભ.
(૨) ૪ થી ૬	૩ બાહુ	યુગ્મે	લાલ
(૩) ૭ થી ૯	૩	સુગે	પીડાકારી
(૪) ૧૦ થી ૧૬	૭	નાભિ	સ્ત્રી પ્રાપ્તિ=કર્ષ
(૫) ૧૭ થી ૨૦	૪	ગુદે	મરણ
(૬) ૨૧ થી ૨૫	૫	પગે	બ્રમણ
(૭) ૨૬ થી ૨૭	૨	ચક્ષુ	પીડાકારી

૨૭

—ઘટિ ચંદ્રમાનો અંગમાં વાસ.

ચંદ્રનો વાસ

વરતમાન તિથિ પંચ ગુણ વાર અંક રિસિ અંક
લેલી ત્રિહુ ભાગે દીયો ટાલે સઘલો વંક ૨૮૭
વધતો આંક શરી લેખવો એકણ વસે પયાલ
ખિહું માનવ ત્રિહું ઈસરગે હિવઈ શુભ અશુભ નિહાલ ૨૮૮
સરગ પયાલે સુખ દીયઈ દુઃખદાઈ નરલોચ
હીર કહઈ ઈમ શરી અશુભ ફલ પામે જગિ લોઈ ૨૮૯

તિથિ પંચ ગુણ વાર નવ ગુણો નક્ષત્ર ૯ ગુણો નાંણ;
લેલી ત્રિહું ભાગ દો વધતો અંક વખાણ ૥૧૥
એક વધે પાતાલ સુખ ખિહું માનવ દુખ દેઈ;
ત્રિણે સ્વર્ગે સુખ દીઈ નેતિય હીર કહઈ ૥૨૥

રક્ત ચંદ્ર દરો રોદ્ર પીતવર્ણ સુખપદઃ ।

શ્વેત ચંદ્રઃ દરો સૌખ્ય કૃષ્ણ ચ મૃત્યુ મેવહિ ॥૨૧॥

વળી પ્રત્યંતરે રાશી દેદઃ—

મેવ ચ સિંહે અદિ રક્તતા ચ મિથુને ચ દન્યા ધન પિતવર્ણ ।

વૃષે ચ દર્કે તુલ શ્વેત રૂપ કુંભે ચ મીને મિથુને ચ
કૃષ્ણ ॥૧૧॥

રક્તવર્ણ ભવેદ યુદ્ધ પીતવર્ણ શુભાશુભ ।

શ્વેતવસ્ત્રે ભવેત લાભ કૃષ્ણ મૃત્યુ ન સંશયઃ ॥૨૨॥

અથ ચંદ્રમાનાં વાહન—

મેવાદિ સિંહે ગજવાહનં ચ તુલે ચ દર્કે વૃષભે શશાંક ।

ધને મીને મિથુનસ્ય દન્યા.....વાહનં અશ્વઆસનં ॥

....મકરે ઘટે મહિષાસનં

અથ ચંદ્રના વાહન વર્ણને ક્વ—

મેષ વરખ તથા સિંહે યદિ ચંદ્રો ભવેત તદા ।

રક્તવર્ણ ભવેત યુદ્ધ વાહનં કુંભરાસનં ॥૧૧॥

દર્કે તુલે વૃશ્ચિકે ચ યદિ ચંદ્રો ભવેત્તદા ।

શુક્રવર્ણ ભવેત સૌખ્ય વાહનં વૃષભાસનં ॥૨૨॥

દન્યા ધન મિથુને ચ ભાયતે રજનીપતિ ।

પિતવર્ણ ભવેત લાભ વાહનં અશ્વ આસનં ॥૩૩॥

મકર કુંભ તથા મીને યદિ ચંદ્ર પ્રભાયતે ।

કૃષ્ણવર્ણ ભવેત મૃત્યુ વાહનં મહિષાસનં ॥૪૪॥

અથ પાદાંતરે ચંદ્રના વાહન તથા વર્ણ—

મેષ વૃષ તથા સિંહે યદા ભવતિ ચંદ્રમા ।

રક્તવર્ણ ભવેત ચંદ્ર વાહનં કુંભસ્તથા ॥૧૧॥

મિથુન દર્કે મકરે યદા ભવતિ ચંદ્રમા ।

શ્વેતવર્ણ ભવેત ચંદ્ર વાહને તુરંગમ સ્તથા ॥૨૨॥

ઘટિકા પરત્વે દિગ્વિદિગ્વાસ

શશી ઘડીયાં પણ ત્રીસસો દિશિ નિદિશિ વસેઘ
 પૂરવ સત્તર અગને પનર દક્ષિણ ઇગ વીસેઘ ૨૯૩
 નેરત સોલ પશ્ચિમ સત્તર અવદહ વાય મોઝાર
 વીસોત્તર ઇશાન મહિં ઘડી પનર ત્રિચાર ૨૯૪
 હીર કહધં ચાલણુ સમઘં વામ પૂઠી શશી હાંની
 જિમણે સાહમે અંદ્રમા લીધેઘં કરધં કલ્યાણુ ૨૯૫
 ૧ રાશીની ૧૩૫ ઘડીમાં અંદ્રમાનો ૮ દિશાઓ પ્રમાણે વાસ

કથાને ૧૫	પૂર્વે ૧૭	અગિન ૧૫
ઉત્તરે ૨૦	ચેકડીઓ અંદ્ર	૨૦ હિં
૧૪ ત્રોતી	૧૭ પશ્ચિમે	૧૬ હુદેદુ

જે રાશીના અંદ્રનો જે દિશામાં વાસ હોય ત્યાંથી ગણવો

શરીરવિ ચક્ર

રવિ સંક્રમે અહ શુક્રલાશ્રીય જે રિસિ સો આદિ દેઘ
 ગણીએ જન્મ રિસિ લગે ચરબદિ (નર માંહી) ૨૯૬

મિથુને મકરે ચોતર ઉત્તરે ચ હસોપમ ।

ધન ઠકે હસોસ્વાધ્યો નવેંદુ અશુભોન્યથા ॥૨૧॥

અથ મુદી બીજનો ચંદ્ર કોઈ પણ માસનો કેવો ઉગશે, તેનો નિયમ.

મીન મેષ દક્ષિણાયં ઉત્તર ઝોર સંલેહ;

મકરે કુંભે બરાબરી ઇમ બાળે સહદેવ ૧

પાંઠાંતરે—

વૃશ્ચિક ધન સિંહ ઉત્તર બાલુ ઉંચો,

કન્યા મિથુન શૂલ માફક બિલો;

મીન મેષ વૃષભ દક્ષિણ બાલુ ઉંચો,

કર્કે તુલ મકર કુંભ બે બાલુ સરખો. ૧

અથ બીજનો ચંદ્ર ઉગે તે રાશીથી ઉંચા નીચા ખૂણાતું
ફલ અને પ્રમાણ—

મીન મેષોદિતચંદ્ર સતત દક્ષિણોત્તરઃ ।

શેષોત્તરચોત્તરાયાં સમતા વૃષ કુંભયોઃ ॥૧॥

વિદૂરંતુ સમે ચંદ્રે દુર્ભિક્ષં દક્ષિણોત્તરે ।

મુભિક્ષં ક્ષેમમારોચ્યં ઉત્તરાશ્રિત ચંદ્રમા ॥૨॥

અર્થાત્—મીન તથા મેષ રાશીનો ચંદ્ર અજવાળી બીજનો
ઉગે તો તેનો ખૂણો દક્ષિણ દિશા બાલુનો ઉંચો હોય અને તેથી
દુર્ભિક્ષનો સંભવ થાય (અનાજની મોંઘવારી થાય). મિથુનથી
મકર મુધીનો ઉત્તર દિશા બાલુનો ઉંચો બળવો, તે મુભિક્ષ,
ક્ષેમ અને આરોચ્યનો કરનારો છે. અને વૃષ તથા કુંભનો ચંદ્ર
ઉગે તો જંને બાલુ સરખો ઉગે અને અનાજ વગેરેના ભાવ
સરખા રહે; પરંતુ રાહ્યજોમાં કલેશ તથા વિગ્રહ થાય.

અથ બીજનો ચંદ્ર ઉગે તેના રાશી ઉપરથી રૂપ, રંગ
અને તેનું ફલ.

વિદૂરંતિ સમે ચંદ્રે દુર્ભિક્ષં દક્ષિણોત્તરે ।

વ્યાધિ પીડા ભયં શૂદ્રે મુભિક્ષચોતરોત્તરે ॥

રેવરસની કૃતિકા મધ્યા પૂર્વા ત્રણ મૃગ પુખ્ત
 મૂલ ચિત્રા દર અન્નણ દુગ અન્નુરાધા દે સુખ ૩૦૦
 હીર કહે આ પનર રિસિ જે શશીહર ઉમંતિ
 તો સમતોલે ધાન સહી જોઈશ મ કરો બ્રાંતિ ૩૦૧

ચંદ્રનં નગરાદિ વાસદંજ

રનિ નગર મગને અધો શશી હર વાસ વિચાર
 મેષ વૃષભ મિથુને ત્રણેર રનિ વનિ કરઈ કરાર ૩૦૨
 કરક સિંહ કન્યા નયર તુલ ધન અલિ આકાશ
 મકર કુંભ મીને અધો એસી કરે પ્રકાશ ૩૦૩
 હીર કહઈ રનિ રોગ કર મંગલીક નગર મોઝાર
 લાલ ગમન પાતાલ દુઃખ જોઈસ એહ વિચાર ૩૦૪
 વાર રાશીના ચંદ્રનાં વર્ણન અને તેનું ફલ.

મેષ વૃષ સિંહ રક્ત ચંદ્ર કન્યા મિથુન ધન પીત્તચંદ્ર ।
 વૃશ્ચિક ઠકં તુલ શ્વેત ચંદ્ર મકર કુંભ મીન કૃષ્ણ ચંદ્ર ॥૧॥
 રક્તચંદ્ર લવેત્ યુદ્ધં પીતચંદ્રે સુખં લવેત્ ।
 કૃષ્ણ ચંદ્રે લવેત્ મૃત્યુ શ્વેતચંદ્રે ચ લાલદા ॥૨॥
 મેષાદિ રક્તવસ્ત્રં ચ શુચિ વસ્ત્રં તુલા વૃષે ।
 કન્યા મિથુન ઠકં ચ કૃષ્ણ મકર કુંભયો ॥૩॥

પાઠાંતરે—

મેષે વૃષે ચ સિંહે ચ ચંદ્રસ્ય રક્ત લક્ષણું ।
 કન્યા મિથુને ધને મીને પીતવર્ણશ્ચ જાયતે ।
 ઠકં વૃશ્ચિક તુલા શ્વેતો કૃષ્ણો મકર કુંભયોઃ ॥૧॥

મુહૂર્ત પ્રકરણ છું

ગર્ભાગન મુહૂર્ત

જેના મૂલ મધ્ય ચિત્રા પુષ્ય રેવસ્મણિ અન્નદેશ
પ્રથમ સંભોગ નવ કીલ્ચે હીર કહે ઉપદેશ ૩૦૫

સીમંત મુહૂર્ત

માસ પાંચ છ અક્ષુ નવ રવિ ગુરુ ભોમાં વાર
મેષ કરક તુલ મકર ચિહ્ન લીજે લમન વિચાર ૩૦૬

પડવા છઠ્ઠ નવમી તલ શ્રવણ પુનર્વસુ પુષ્ય
હસ્ત મૂલ મૃગ હીર કહે અવરણી દે સુખ ૩૦૭

માસે પચ્ચાષ્ટમે ઘાતિ મઘને વા કુલકનાદ
સંસ્કારઃ પ્રથમે ગર્ભે વિષમે દર્શને નવંશકે

પહેલા ગર્ભને વિષમ દર્શ અને વિષમ નવંશમાં છાં
ગાકમા કે નવમા માસમાં કુદના રીવાજ મુજબ સંસ્કાર કરવો

મુહૂર્ત દીપકમાં મિથુન વગરના વિષમ દર્શ અને વિષમ
નવંશ દેવા એમ ટણું છે

મુહૂર્ત માતૃકમાં સીમંતમાં શુક્રપક્ષ દેવા એમ ટણું છે.
વળી રવિ, મંજુ, ગુરુ એ વાર દેવા અને પુસ્વ નક્ષત્રે ॥ અધિની,
પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, અનુરાધા, અભિજિત અને પૂર્વાશ્વિન
એટલાં દેવાં એમ સ્વચ્છું છે. પરંતુ મુહૂર્ત દીપકમાં મૃગશીર્ષ,
મૂલ અને શ્રવણ પણ લીધેલાં છે.

સીમંત મુહૂર્તમાં દર્શ શુદ્ધિ બેઠાં પાંચમા અને બારમા
સ્થાનમાં શુભચ્છે દેવા નહિં અને ૪-૬-૧૪-૧૫-૩૦ એ
લિધિઓ ન દેવી.

ગર્ભ રક્ત પકી લીઝ કે ત્રીઝ મહીનમાં પુણવન કરવું
એટલે કે રાખડી બાંધવી.

કન્યા તુલ વૃશ્ચિકે ચ યદા ભવતિ ચંદ્રમા ।
 પીતવર્ણુ ભવેત્ ચંદ્રં વાહનં વૃષભ સ્તથા ॥૩॥
 કુંભે ધને ચ મીને ચ યદા ભવતિ ચંદ્રમા ।
 કૃષ્ણવર્ણુ ભવેત્ ચંદ્રં વાહનં મહિષ સ્તથા ॥૪॥

અથ ચંદ્રમા પાઘ, વાહન, ભોજન, સ્ત્રી આદિ વિચાર.

મેષ વૃશ્ચિક સિંહે શશી સદા રાતો શીર પાઘ ।
 ગજ અસવારી તેમને હસમનથી ખેલ દાવ ॥
 મગ ભોજન જરણી સ્ત્રીથી ભોગ. ॥૧॥
 ધન કન્યા મિથુને શશી શીરે કેસરી પાઘ ।
 નીલ વરણુ ઘોડે ચડે ઘર સંપદ સુખ આપ ॥
 ભોજન ચણાની દાળ આણુમાનીતી સ્ત્રીથી ભોગ ॥૨॥
 સફેદ શીર પાઘ ચંદ્રને વરખ કર્કે તુલ રાશ ।
 અસવારી બલદાં તણી નિતનિત પૂરે આશ ॥
 ચાખા ભોજન નગર નાયકાથી ભોગ ॥૩॥
 મકર કુંભ મીને શશી કહે શામ શીર પાઘ ।
 મહિષવાહન તુચ્છ ફલ પહોર પહોર ભમાય ॥
 ભોજન અડદ દાસીથી ભોગ ॥૪॥

અથ બાર રાશીના ચંદ્રમાનાં ભોજન—

મેષ વૃષ મિથુને વડાં કર્કે સિંહ કન્યાએ સુખડાં ।

તુલ વૃશ્ચિક ધને દાલ મકર કુંભ મીને શાલ ॥૧॥

અથ બાર રાશીનાં ચંદ્રમાનાં હથિયાર—

મેષ વૃષ મિથુને દાલ કર્કે સિંહ કન્યાએ તલવાર;

તુલ વૃશ્ચિક ધને ફરશી મકર કુંભ મીને ખરછી ૧

અથ નારચંદ્રના ટળામાં દર્શાવેલા બાર રાશીના ચંદ્રના આકાર,
 રંગ અને તેનાં ફલ—

અલિ સિંહે ધનુ વત વક્ર: શૂલા ભ કન્યકા તુલો ।

દક્ષિણોત્તરો મીન મેષે કુંભે વૃષે સમોસમ ॥૧॥

સૂતિકાસ્નાને નિર્ધાર્યાત આર્દ્રાત્રયં પુનઃ શ્રવમ્
વિશાખા ભરણી મૂર્ગં ચિત્રાખ્યં કૃતિકાં મધા
રિક્તા બુધઃશનિઃષ્ઠી દ્વાદશી આષ્ટમી તથા
એષુ સ્નાનં યદિ કૂર્યાત્પુનઃ સૂતિ ન બળતે

વારનો ઉલ્લેખ કરતાં કહ્યું છે કે:—

પુત્ર મરણ બુધવારમેં શુકે વધ્યા હોય

શનિ સોમ ક્ષય કુબ્ધ મૃત સ્નાન કરે ના હોય

તિથિનો નિષેધ કરતાં—

દશમ્યાં મૃત નાશાય સ્વનાશાય ત્રયોદશી ,
દ્વિતીયોભય નાશાય મલસ્નાનં કૃતે સતિ

×

×

×

અમાવાસ્યા પડવા ચોથ ઓર નવમી માન
અતુર્દશી આઠમ.....નિશ્ચે બાણુ
કોઈ પ્રસૂતા નારી ઇપ્તિથિમેં મત કરે સ્નાન
બાણુ બુઝકે સ્નાન કરે કોઈ નારી
તિન જનમમેં વિધવા હોવે ઓર આગે નહિ હોવે સંતા

×

×

×

પ્રતિપદા ચ નવમી ચ ષષ્ઠી મંગલ શુક્રયોઃ
વૈધવ્યં ત્રીણિજન્મનિ સ્ત્રિયઃ સ્નાનં ન કારયેત

×

×

×

નંદાયાં પુત્ર જનની ભદ્રાયાં પુત્રનાશિની
જ્યાપૂર્ણ ચ સંપત્તૌ રિક્તા સંતાપકારિણી

×

×

×

અમાવાસ્યા પ્રતિપત્તવમી ષષ્ઠી મંગલશુક્રયોઃ
એતા પ્રાણુહરા રિક્તા સ્ત્રિભિઃ સ્નાનં ન કારયેત

પ્રસૂતિસ્નાનમાં તિથિ અને વારનો નિષેધ નીચે પ્રમાણે છે.

રકતે રસ ક્ષયં ચાંતિ શુકલે વૃષ્ટિ સમાગમઃ ।

ધુમેતુ વિર્ઘરં વિઘાત કૃષ્ણે મૃત્યુર્નસંશયઃ ॥૧૧॥

અદા ભરણિ અશ્વેષ વિન્નિકા અને સાધલિસિ સાધજી છક ॥
એહ રિખખે ઉગે મયંકા તો પુહવીતલ રૂલઈ કરંકા ॥૧૧॥

વળી પાઠલેહ—

અદા^૧ ભદાર^૨ ને કૃત્તિકા અશ્વેષાને મઘાહ ૧

ને શશી ઉગે બીજકો તો કુશળ કીયાં કહું ત્યાંહ ॥૧૧॥

પાઠાંતર (ને ચંદો ઉગે બીજનો તો નર સુખ શું ચ કરાય)

ત્રીને પાઠલેહ—

આદ્રા ભરણીને અશ્વેષા જ્યેષ્ઠા અને વિશાહ ૧

શ્રવણ છકા એ છ નક્ષત્રે ઉગે મયંકહ^૬ ॥

તો ધકે^૪ ધરતિને રૂલે^૫ કરંકહ^૬ ॥૧૧॥

ચાથો પાઠ—

મૂલ મઘાને અશ્વેષા શ્રવણ સ્વાતિને ભરણી વિશાખા;

એ નક્ષત્રે ઉગે મયંકા તો પડે છત્ર કે રૂલે કરંકહ ॥૧૧॥

—ધતિ

ઉપરના બધા પાઠોનું સામાન્ય ફલ—

કઈ રાયા રાયમ ટળે કે મહાલય હોય;

કેયણ પીડે તીસ દીન જે નીરતા નહૈ કોય. ૧

કોઈ માણસ કોઈ કામ નિમિત્તે પ્રશ્ન કરે તે વખતના
ચંદ્રમાનો વાસો જોઈને ફળ કહેવા માટે આ ગાથાઓ
ઉપયોગી છે.

ધાત હીરકલશ જૈન જ્યોતિષે

રાશિ પ્રકરણ સમાપ્ત.

૧ આદ્રા. ૨ પૂર્વાભાદ્રપદ અને ઉત્તરાભાદ્રપદ. ૩ ચંદ્ર. ૪ ધ્રુવે.
૫ રખડે. ૬ હાડકાનાં કવેવર.

શનિ આદિતને મંગળે બુકારે જળ માય
 અધિ કુર્વાસા ઈમ બળે પુત્ર વિદુષી યાય
 ગંધાંત ફલ

ગંધાં તર્ધ નરનારી હય જાયા ન જીવં કંધ
 જીવં તો જોગી હુવં કવિ હીર ઇમ કહંતી ૩૧
 બાળક જન્મે ત્યારે રહ્યું હશે કે કેમ ? તેના વિચાર
 કરતાં કહ્યું ■ કે—

મેરે વૃષે ચ સિંહે ચ મકરે ચ તથા તુલે
 અર્ધશબ્દઃ ઘટે કન્યે શેષે શબ્દ વિવર્જિતઃ
 બાળક શના પાયે જન્મ્યું છે ? તે માટે જ્યોતિષ સારમાં કહ્યું છે કે
 આર્દ્રાદિ દશ રૂપાણાં વિશાખા ચાર લોકકં
 પૂર્વા સપ્ત તામ્રાણાં રેવતી પદ્મ હેમકં
 પાશંતરે—આર્દ્રાદિદશ રોમ્બં ચ જ્યેષ્ઠા નવ તામ્રકમ
 રેવત્યા અગ્નિ મુવર્ણં ચ શેષે લોકકં પ્રકીર્તિતમ

વિષ્ણુન વિચાર—

ચાથ ચતુર્દશી પછી રેવા જાયા પુત્ર જંધન નહિ જોવા
 જોવા પુત્ર મત જણ્યું જે બાર્ધ કુટુંબ સહિત દાયણને બાર્ધ
 નામ દીધંતાં જોશો મરે પછી વિધાત્રા ચિંતવે તે કરે
 સહદેવ કહે તેનું થી દીછયે હવન કરીને વૃષભ દીછયે

વિષ્ણુન્યા વિચાર—

ચાથ ચતુર્દશી પછી જાણ્યું વાર શનિ કે મંગળ બાણ
 જોયા મૂળ કે અવણ સહી તે યોગે વિષ્ણુન્યા કહી
 આપ મરે કે માને મારે પિતા સહિત કુટુંબ સંકારે
 જોમ કરતાં જો વિવા યાય તો ચારી પહેલાં વરને ખાય
 દેવજોગે જો પરણી જાય તો પ્રથમ વિષ્ણુ જોવાને જાય
 પડવે છઠ અગ્રીઆરસ જાણ્યું વાર શનિ કે મંગળ બાણ
 રેવે કૃતિકા મૃગશીર સહી જો યોગે

વૈશ્ય શૂદ્ર માટે શક્તિઋષિના મતમાં સાતમાં માસમાં સીમંત કરવું એમ છે. તેમજ કુમાર-હારિત ઋષિના મતમાં દેવતી નક્ષત્ર દેવાનું કહ્યું છે. પણ બીજા મતવાળા કબુલ કરતા નથી.

સ્ત્રીને ગર્ભ દહા પછી પાંચથી આઠમાં મહીના સુધીમાં જાતિ તથા દેશ રીવાજ પ્રમાણે પાંચમે-સાતમે કે છઠ્ઠે, આઠમે રાખડી બાંધે, અથવા જોજો ભરીને પીયર મોકલે છે, તેમાં મારવાડ આદિ દેશના લોકો શુક્રના તારાનો દોષ ગણે છે. કહ્યું છે કે:—

ગર્ભિણ્યા બાલકેનાપિ નવવધ્વા દ્વિરાગમે
પદમેકં ન ગંતવ્યં શુકે સન્મુખદક્ષિણે
શુર્વિણ્ણી શ્રવતે ગર્ભં બાલોડપિ મરણં મજેત્
નવા વધૂર્લવેદ્ધ્યા શુકે સન્મુખદક્ષિણે

અર્થાત્-ગર્ભિણી સ્ત્રીએ નવા જન્મેલા બાળકે, અને નવ-વધૂએ દ્વિરાગમનમાં (આણ વળાવતાં) જો શુક સન્મુખ કે જમણા હોય તો એક ડગલું પણ ન ભરવું જો ગર્ભિણી જાય તો તેનો ગર્ભ સ્ત્રી જાય. બાળક જાય તો મરણ પામે, અને નવવધૂ જાય તો તે વાંઝણી થાય.

સૂતિકા સ્નાન સુદર્શ.

દેવસસનિ રોહિણી સૃગ પૂર્વા ઉત્તરા જિષ્ઠ
હસ્ત અનુરાધા ને શતલિષા અશ્લેષા ને ધનિષ્ઠ ૩૦૮
હીર કહે ત્રીયા ચરિથી પંચમી સત્તમી ધન્યાર
બારસી રવિ શશી બુધ ગુરુ સ્ત્રીન્હાવણ સુખકાર ૩૦૯
સૂતિકા સ્નાનમાં શતલિષા વર્જ્ય છે. કહ્યું છે કે:—

સ્નાનં કુર્યાત્તુ ચા નારી ચંદ્રે શતલિષાં ગતે
સમજન્મભવેદ્ધ્યા વિધવા દુર્ભાગા ભવેત્
યદા શતલિષાં સ્નાનં નારીણાં યદિ જાયતે
પૂજ્યેત્સ્વામિનં તત્ર હ્યાત્મનઃ સર્વસત્કૃતઃ
અહીં સ્વામિ એટલે શતલિષા નક્ષત્રનો સ્વામિ સમજવાનો છે.

મંગળ એ વારનો યોગ હોય અને તેમાં જાળક જન્મે તો યમ ત્રિશૂલ નામનો યોગ થાય છે. તેમાં જન્મેલા જાળકને માટે શાંતિ કરવી, અન્યથા જાળકનો નાશ થાય છે.

તિથિ	વાર	નાક્ષત્ર	યોગ
નંદા ૧-૧-૧૨	મંગળ	કૃતિકા	યમ ત્રિશૂલ
જદા ૨-૭-૧૨	શુક્ર	આશ્લેષા	,,
જયા ૩-૮-૧૩	ગુરુ	મધા	,,
રિક્તા ૪-૯-૧૪	શુક્ર	ધનિષ્ઠા	,,
પૂર્વા ૫-૧૦-૧૫	શનિ	વરુણી	,,

અશુભવેલા જન્મ—

અગ્નિની મધમૂલાનાં પૂર્વાર્ધે જાધ્યતે પિતા
 પૂષાહિશાકપત્યાર્ધે જનની જાધ્યતે શિશોઃ ।
 દિનક્ષયે વ્યતિપાતે વ્યાધાતે વિદિવેધતૌ
 શૂલે ગટે પરિવે ચ વળે ચ યમઘટકે
 કાલ ગટે મૃત્યુયોગે દગ્ધયોગે સુહારુષ્ટ્રે
 કૃષ્ણા ચતુર્દશી દર્શે તાતસોદર જન્મતે

જો ચિત્રાના પહેલા ચરણના પૂર્વાર્ધમાં (ચંદ્ર મયાથી જા
 ઘડી પર્યંત) જાળકનો જન્મ થાય તો છકે મહીને માતાનો
 નાશ થાય.

યુધ્ધ અને મધાના ણીળ અને ત્રીળ ચરણમાં જન્મ થાય
 તો ત્રણ મહીને પિતાનો નાશ થાય.

તિથિ ૧-૬-૬ મંગળ કે શુક્રવારે—૭ જન્મ વંધ્યા થાય.
૨-૧૦-૮-૧૪-૧૩-૬-૧૫-૩૦ આ તિથિઓ પણ
ખરાબ છે.

જો સૂતિકા દશમના દિવસે સ્નાન કરે તો પુત્ર નાશ થાય.
તેરસના સ્નાન કરે તો જશ નાશ થાય (અથવા પોતાનો નાશ
થાય) બીજના દિવસે સ્નાન કરે તો ગર્ભનો નાશ થાય. અથવા
માતા અને બાળક બંનેનો નાશ થાય.

સૂતિકા અનિવારે સ્નાન કરે તો મૃત્યુ પામે, સોમવાર હોય
તો દૂધ થોડું આવે, શુક્રવારે ઠાકવંધ્યા થાય, બુધવારે સંતાન
તથા પતિનું મૃત્યુ થાય.

સૂતિકા સ્નાન સારું લેવાના વાર તથા તિથિ

રવિ, મંગળ અને શુક્રવારે સ્નાન કરે તો શ્રેષ્ઠ છે. તેમજ
ત્રણે ઉત્તરા, રોહિણી, હસ્ત, મૃગશીર્ષ, સ્વાતિ, રેવતિ, અનુરાધા
અને અશ્વિની નક્ષત્ર શ્રેષ્ઠ છે.

શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે:—

હસ્તે મૃગેડનુરાધાયાં રોહિણ્યાં રેવતી દ્વયે
ઉત્તરા ત્રિતયે સ્વાતૌ ભુવર્ક કુજવાસરે

x

x

x

મંગલ રવિ અરૂ વાર શુક્ર શ્રેષ્ઠ સદા નિરધાર
કીજે સૂતિકા સ્નાનકો હોવે સખ હિતકાર

ઝરમર ઝારવી

હીર કહૈં શ્રવણાદિ પંચ પુખ્ય મૃગ સૂક્ષ્મ કરાઈ
નંદા પુન્ના જયા શશી બુધ ગુરૂ જલમાઈ ૩૧૦

જલમાઈ એટલે સૂતિકાસ્નાન થયા બાદ સૂતક ઉતરતાં
એટલે સવા મહીને અથવા તેથી થોડાક દિવસ આબુખાબુ દેશા-
ચાર મુજબ સ્ત્રી જળદેવતાની પૂજા કરવા જાય છે, તે જેને લોક
ભાષામાં ઝરમર ઝારવી કહે છે.

ત્રણ કન્યાના જન્મ પછી ચોથા પુત્રનો જન્મ થાય તો અશુભ છે. માટે શાંતિ કરવી.

કૃષ્ણ પક્ષની ચૌદશમાં જાણક જન્મે તેનું ફળ

કૃષ્ણપક્ષે ચતુર્દશ્યાં પ્રસૂતો પદવિધક્ષ્ણં
ચતુર્દશી ચ પદ્મભાગં કુર્યાદાદૌ શુભંક્ષ્ણં
દ્વિતીયે ચ પિતૃહંતિ તૃતીયે માતરં તથા
ચતુર્થે માતૃક્ષ્ણં હંતિ પંચમે વંશનાશનમ્
ષષ્ઠે ચ ધનનાશાય આત્મનો વંશનાશનમ્
તસ્માત્સર્વપ્રયત્નેન શાંતિં કુર્યાત્ વિધાનતઃ

ગાય ઈત્યાદિ આણીનો પ્રસવ થાય તેના માટે પણ

બાનો સિંહગતે ચૈવ યસ્ય ધેનુઃ પ્રસૂયતે
મરણં તસ્ય નિર્દિષ્ટં પદ્મિર્માશ્નૈર્ન સંશયઃ

આમાં વળી મંગળવારનો યોગ હોય તો વિશેષ બચ થાય

દિવા પ્રસૂતા વરુવા આવળે ચ વિશેષતઃ
માઘ માસે જુધે ચૈવ પ્રસવેન્મહિષી યદિ
શિંહે ગવાદિ સૂયતે સ્વામિનો મૃત્યુદાયકાઃ

સ્ત્રિયઃ પ્રસૂતા યદિ કાર્તિકે સ્યાત્ સિંહેગવા વૃશ્ચિકે કુંભરીણી
કર્કે ર્ન્યાદિની રાગભીનાં મેષે ચૌષ્ઠી સ્યાત્પ્રસૂતા હયા વા
જ્યેષ્ઠે જિહ્વાડી મહિષી ચ માઘે મૃત્યુર્ભવેત્ વા સર્વદાદુઃખમર્ત્યુઃ

નારચંદ્ર સસ્તબકમાં ગંડાંત વિચાર કરતાં લખ્યું છે કે:—

ગંડાંત સ્ત્રિવિધસ્તાન્ત્યૌ નક્ષત્રતિથિત્વમગઃ
નવ પંચ ચતુર્થ્યાર્તે દ્વદ્ધર્ધ ધટિકા મતા
ગંડાંતે ચન્દ્રતઃ કાર્યં તત્સર્વ નિષ્ફલં ભવેત્
જન્મદાદૌ ચ ગંડાંતઃ પરિવાર ક્ષયકરઃ
વૈધવ્યં ચ વિવાદાદૌ વિચારણે ચ મુર્ખતા
કૃપિન્નુ નિષ્ફલા જેવા ગૃહારંભે દરિદ્રતા
ગંડાંતેષુ ચ યે ભતા નગ્નારી દુરંગમાઃ

આપ મરે કે માને મારે ચિતા સહિત તે કુટુંબ સંહારે
એવી સુતા સત જણુજે માર્છ સગાં સહિત સંહારે દાર્ઘ
તેમ કરતાં તે મોટી થાય તો ચોરી પહેલાં વરને ખાય
તેથી પણ નો ચૂકી જાય તો બ્રહ્મા વિષ્ણુ જોવાને જાય

શાસ્ત્રમાં પણ—

દ્વિતીયા કૃતિકા લીમે ભરણી શનિ સમમી
અશ્લેષા દ્વાદશી સૂર્યે વિજેયા વિષ કન્યકા

જન્મ કુંડલીમાં વિષકન્યા યોગ—

રિપુ દેત્રે સ્થિતો દ્રો તુ લગ્ને યદિ શુભગ્રહો
કૂર ચૈક તત્ર જાતા લવેત સ્ત્રી વિષકન્યકા

અર્થાત્—કુંડલીમાં છઠ્ઠા સ્થાનમાં જે ગ્રહો હોય તેમજ
લગ્નમાં પણ જે ગ્રહો તે પૈકી એક કૂરગ્રહ હોય તો તેવા યોગમાં
જન્મેલી કન્યા વિષકન્યા હોય છે. આ યોગો પ્રજા કુંડલીમાં પણ
જોઈ શકાય છે.

આ સિવાય પણ બીજા કેટલાક અવલોગ છે. જેમ કે:—

શિવ ભરણી અહિ જલ વસુ ઢહન વિશાખા
ધંદ્ર સ્વાતિ તિનોપૂર્વા યહ મતિ ગર્ગ સુનીંદ્રા
રિક્તા ષષ્ઠી દ્વાદશી પાપ વાર અરુ મૂલ
શિશુ જનને યહ યોગમે' તેહી યમહનો ત્રિશૂલ
નંદા કૃતિકા લોમ સુત ભદ્રા આહી ખુધ યોગ
મધા જયા ગુરુ શુક વસુ રિક્તાયુત સંયોગ
શનિ યમ પૂર્ણા યોગ યે રૂજ જન્મે યહી અંગ
શાંતિ કીયે જીવન રહે વિના શાંતિ તતુ ભંગ

ભરણી, કૃતિકા, આર્દ્રા, અશ્લેષા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, સ્વાતિ,
પૂર્વાશ્લેષુની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ અને ધનિષ્ઠા તથા મૂલ એ
નક્ષત્રો, ૪, ૯, ૧૪, ૯, ૧૨ એ તિથિયો તથા શનિ, રવિ કે

તિથિ ગંદાંત, નક્ષત્રગંદાંત તથા લગ્ન ગંદાંત વિવાહ, પ્રયત્ન
તેમજ જન્મકળમાં અગ્રુજ છે. માટે જન્મ વખતે હોય તો
શાંતિ કરવી જીવન પ્રસંગોમાં ત્યાગ કરવો.

આશ્લેષા જન્મ વિચાર

સાઠિ ઘડી અશ્લેષરિસિ પંચ ઘડી પચ નીચ
પાંચે જાનુ પરિવ્રમણ મુખ સાતાં અઃ ગુરુ ૩૧
આઠ નાભિ બહુ વ્યાધિકર હીચે રાજ દુમ હોઈ
હત્યારો કર આઠે રાગી દુમ ભુજ લેઈ ૩૧
કાંધે હરાકંધો ધરી છયે વચણે પિતૃ(પ્રિય) હંતિ
પદ્ મસ્તક ભોગો સહિત લેતીય હીર કહંતિ ૩૧

આદિક્ષણ—

સ્વાશે પ્રથમ રાજ્ય દ્વિતીયે તુ ધનકાયઃ
તૃતીયે જનની નાથશતુર્થે મરણં પિતુઃ
આશ્લેષા પુરુષાક્ષર કથનના

સ્થાન	પર	જાનુ પુટલ	કેલ	નાભિ	હર	હાય	જૂજ	ખમા	મુખ	માથ
ધડી	૫	૫	૮	૮	૨	૮	૨	૧૦	૬	૬
કુળ	નેજ	મમણ	દખ	બહુ આધિ	ગાંધી વૈભવ	હત્યારો	રાગી	માર- નાહક	પિતૃ- નાથ	ભોજ કુખ

આશ્લેષાનો પહેલો, મૂળનો છેલ્લો, તેમજ વિશાખા અને
લ્યેષાના પહેલા ત્રણ પાયા જન્મ વખતે હોય તો દોષ લાગે
નહિ કહ્યું છે કે—

આશ્લેષા પ્રથમ પાદ પાદો મૂલાંતિમસ્તથા
વિશાખા લ્યેષયોરાચાત્રય પાદાઃ શુભાવકાઃ

—ન્યોતિર્મયુષ

આશ્લેષામાં જન્મેલું બાળક પોતાના વિવાહ પછી સાસુનો
નાથ કરે છે. મૂળમાં જન્મેલું સસરાનો નાથ કરે છે. વિશાખામાં
દિયરનો નાથ કરે

પૂર્વાષાઢાના ત્રીજા ચરણમાં જન્મ થાય તો આઠમે મહીને લાઈનો નાશ થાય.

ઉત્તરાશ્વિનીના પહેલા ચરણમાં જન્મ થાય તો બે મહીનામાં બાળક પોતે જ મરણ પામે.

વ્યતિપાત, વૈધૃતિ તથા સંક્રાન્તિ વખતે જન્મેલો બાળક દરિદ્રી થાય છે જો કન્યા જન્મી હોય તો દુઃખ અને સર્વનાશ થાય છે.

આશ્લેષાતું કૃળ નવમે મહીને, મૂળતું આઠ વર્ષે અને જ્યેષ્ઠાતું ૧૫ મહીનામાં કૃળ મળે છે.

અભૂક્ત મૂળમાં જન્મેલા બાળકનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. પરીધ યોગમાં જન્મે તો પણ ખરાબ કૃળ મળે છે. સંધ્યા (સવાર તથા સાંજની) અને પર્વતિથિઓમાં જન્મનાર બાળકને પણ અશુભપણાનો દોષ લાગે છે.

ગંડાંતઃ પરિધઃ શૂલં વ્યતિપાતોઽથ વૈધૃતિઃ
મૂલાશ્લેષા તથા જ્યેષ્ઠા યમઘંટોઽર્કસંક્રમઃ
વજ્રગંડૌ મૃત્યુર્ભદ્રા વ્યાધાતો દગ્ધવાસરઃ
અમા ચતુર્દશી કૃષ્ણા તાતસોદર જન્મલે
અવમં શહણું નિંદં જન્મકાલે શિશોસ્ત્રિકમ્
તદોષ પરિકારાય શાંતિ કુર્યાદયથાવિધિઃ

—જ્યોતિર્મયૂજે

અર્થાત્-ત્રણ પ્રકારના ગંડાંત (તિથિ, નક્ષત્ર, લગ્ન) પરિધ, શૂલ, વ્યતિપાત, વૈધૃતિ એ યોગ મૂલ, આશ્લેષા અને જ્યેષ્ઠા એ નક્ષત્રો, યમઘંટ, જ્વાલામુખી આદિ યોગ સૂર્યસંક્રાન્તિનો સમય, વજ્ર, ગંડ, મૃત્યુ, ભદ્રા, વ્યાધાત, દગ્ધ; અમાસ કૃષ્ણપક્ષની ચતુર્દશી, માખાપ તથા લાઈતું જન્મનક્ષત્ર, તિથિક્ષય અને શહણનો ટાઈમ એમાંનો કોઈપણ યોગ બાળકના જન્મ વખતે હોય તો તે ખરાબ માનેલો છે. તેમજ ત્રણ પુત્રોના જન્મ પછી કન્યાનો જન્મ તથા

તિથિ ગંડાંત, નક્ષત્રગંડાંત તથા લગ્ન ગંડાંત વિવાહ, પ્રયાણ તેમજ જન્મકાળમાં અશુભ છે. માટે જન્મ વખતે હોય તો શાંતિ કરવી. બીજા પ્રસંગોમાં ત્યાગ કરવો.

આશ્લેષા જન્મ વિચાર

સાઠિ ધડી અશ્લેશરિસિ પંચ ધડી પચ નીચ
પાંચે જાતુ પરિબ્રમણુ મુખ સાતાં અઠ ગુઠ ૩૧૨
આઠ નાગિ બહુ વ્યાધિકર હીચે રાજ દુઃખ હોઈ
હત્યારો કર આઠે રોગી દુઃખ ભુજ લેઈ ૩૧૩
કાંચે હશકંધો ધરી છયે વચણે પિતૃ(પ્રિય) હંતિ
ષટ્ મસ્તક ભોગો સહિત જોતીય હીર કહંતિ ૩૧૪

આક્રદિજ—

સર્વાંશે પ્રથમં રાજ્યં દ્વિતીયે તુ ધનક્ષયઃ
તૃતીયે જનની નાશશ્ચતુર્થે મરણં પિતૃઃ

આશ્લેષા પુરુષાકાર કલ્પના

સ્થાન	પમ	જાતુ ધુટણુ	ગુણ	નાગિ	હદય	હાથ	ભૂજ	ખભા	મુખ	માથું
ધડી	૫	૫	૮	૮	૨	૮	૨	૧૦	૬	૬
ફળ	નેષ	મ્રમણુ	મુખ	બહુ આધિ	રાજ્ય વૈભવ	હત્યારો	રોગી	માર- વાહક	પિતૃ- નાશ	ભોગ યુક્ત

આશ્લેષાનો પહેલો, મૂળનો છેલ્લો, તેમજ વિશાખા અને જ્યેષ્ઠાના પહેલા ત્રણ પાયા જન્મ વખતે હોય તો દોષ લાગે નહિ. કહ્યું છે કે—

આશ્લેષા પ્રથમઃ પાદઃ પાદો મૂર્લાંતિમસ્તથા
વિશાખા જ્યેષ્ઠયોરાધાસ્યઃ પાદાઃ શુભાવહાઃ

—જ્યોતિર્મયુષ

આશ્લેષામાં જન્મેણું બાળક પોતાના વિવાહ પછી સામુનો નાશ કરે છે. મૂળમાં જન્મેણું સસરાનો નાશ કરે છે. વિશાખામાં દિયરનો નાશ કરે છે.

સ્વગૃહે નૈવ તિષ્ઠતિ તિષ્ઠતિ ચ લયાવહાઃ
 જાતો ન જીવતિ નરો માતુરપત્યોર્ભવેત્ સ્વકુલહંતાઃ
 યદ્દિ જીવતિ ગંડાંતે બહુ ગજતુરગો ભવેત્ ભૂપઃ
 પિતૃ માતૃક્ષયંકારિ પૌષ્ણ ગંડોદ્ભવઃ સુતઃ
 આશ્લેષા ગંડાંતે ખાલો જ્યેષ્ઠભ્રાતૃવિધાતકઃ
 જાત સ્ત્રિવિધગંડેડપિ બાલકો દ્રવ્યધાતકઃ
 ગંડાંતત્રિતયસ્થાંતે અમાયાં ભૌમવાસરે
 યો જાતસ્ત્રિવિનાશાય સભવેત્ વિષપૌરુષઃ
 શન્યશ્લેષા દ્વિતીયા મા સપ્તમી ભૌમવારુણી
 કૃતિકા દ્વાદશી સૂર્યે અપત્યં વિષસંજ્ઞકમ્

ધંવાત્મજ સૂર્યસૂતો દિનાધિયો ભદ્રા તિથિર્વારુણમાશિશાત્મભં
 યસ્ય પ્રસૂતિર્ભવતીહ કાલે વિષાંગના સા પરિવર્જનીયા

અર્થાત—ગંડાંતના ત્રણ ભેદ છે. (૧) તિથિગંડાંત (૨) નક્ષત્ર
 ગંડાંત અને (૩) લગ્ન ગંડાંત ૫-૧૦-૧૫ આ તિથિઓનો
 ઉતરવાનો અને તેમના પછીની તિથિને ઘેસવાનો સંધિકાળ તે
 તિથિ ગંડાંત. આશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા તથા રેવતી એ નક્ષત્રો તથા
 તેમની પછીનાં નક્ષત્રોનો સંધિકાળ અને કર્ક, વૃશ્ચિક તથા
 મીનના તેમની પછીની રાશિયો સાથેના સંધિકાળને ગંડાંત કહે
 છે. આ ગંડાંત યોગમાં જે બાળક જન્મે તે માતાપિતાનો તેમજ
 દ્રવ્યનો નાશ કરનાર હોય છે. જે ગંડાંતમાં જન્મેલું બાળક દૈવયોગે
 જીવી જાય તો મહાભાગ્યશાળી નિવડે છે.

ગંડાંતમાં જન્મેલું બાળક કે ઘોડાનું વઢેડું પોતાના ઘેર
 રહે નહિ, રહે તો લયપ્રદ છે.

જ્યેષ્ઠાના ગંડાંતમાં જન્મેલો પિતાનો ઘાત કરે છે. આશ્લેષાના
 ગંડાંતમાં જન્મેલો બાપનો ક્ષય કરે છે. રેવતીના ગંડાંતમાં જન્મેલો
 માતાનો નાશ કરે છે.

નક્ષત્ર ગંડાંત સમય ચાર ઘડીનો હોય છે. તેમજ તિથિ
 ગંડાંત પણ ચાર ઘડીનો હોય છે.

મૂલ થકી વિપરીત ફળ ચારે પાથે વિચાર
બ્રહ્મ વચન સાંભળી કરી કીજે શુભ આચાર ૩૧૫

ચરણ પરત્વે ફળ—

ન્યેષ્ઠામાં મૂળથી વિરુદ્ધ રીતે ચરણ ફળ મળે છે. 'મૂળનું
ચરણ ફળ નીચે મુજબ છે.

મૂલાધ ચરણે તાતં દ્વિતીયે જનનીં તથા
તૃતીયે તુ ધનં નરયેત્ ચતુર્થે હિ શુભાવહઃ

અંધકાર મળુ કહે છે—

પહેલે પાથે બાધ બાધ બીજે પાથે માય
ત્રીજે પાથે ધન જાય ચોથે પાથે મુખ ધાય

કેટલાકના મતમાં પહેલા પાયામાં જન્મ હોય તો સંતતિને
ખરાબ ફળ મળે છે. બીજામાં હોય તો મોસાળમાં ખરાબ ફળ
માય છે.

પ્રથમે પિતરં હંતિ દ્વિતીયે માતરં તથા
તૃતીયે ધનનાથં ચ ચતુર્થે માતૃલક્ષ્યઃ

મૂલસ્ય પ્રથમે પાદે પશુખીડાસ્થ જાયતે
ચરણે દ્વિતીયે જાતા સર્વ સૌખ્ય શુભપ્રદા
તૃતીયાંશિ ચ મૂલસ્ય પિતૃપક્ષ વિનાશનં
ચતુર્થાંશિ ચ યે જાતા માતૃલસ્ય ક્ષયંકરાઃ

મૂલ જન્મ વિચાર

માધ આસાદે આસુયે બાદ્રવ માસ જ ચ્યાર
મૂલ સ્વરગે વાસો વસે ન કરે દોષ લગાર ૩૧૬

મધ્યાનુ કૃષ્ણ—

મધ્યાનુઃ પ્રથમે રાજ્યં શત્રુ પક્ષ ક્ષયકરી
દ્વિતીયે પશુ પીડા ચ તૃતીયે ભ્રાતૃ નાશનં
ચતુર્થે કુટુંબં નાસ્તિ યત્ર જાતો લવિષ્યતિ

જ્યેષ્ઠાનુ કૃષ્ણ—

આઘ પાદેડગ્રજં હંતિ જ્યેષ્ઠાયાં દ્વિતીયેડનુજં
તૃતીયે જનની નાશઃ સ્વાત્માનં ચ તુરીયકે
જ્યેષ્ઠાદ્યે જ્યેષ્ઠં હંતિ દ્વિતીયે ચ ધનક્ષયઃ
તૃતીયે જનની હંતિ ચતુર્થઃ પિતૃધાતકઃ
જ્યેષ્ઠાનું છ છ ઘડી પરત્વે કૃષ્ણ

ઘડી	કૃષ્ણ
૬	માની માને ખરાખ
૧૨	માના આપને ખરાખ
૧૮	મામાને ,,
૨૪	માતાને ,,
૩૦	બાળકને પોતાને ,,
૩૬	ગોત્રજનો (પિતરાધ્યા)ને ,,
૪૨	માતા તથા પિતાના કુટુંબીઓને ,,
૪૮	મોટાભાઈને ,,
૫૪	સસરાને ,,
૬૦	સર્વે જનોને (કુટુંબીઓને) ,,

દેાષદિના મતમાં—

માસ	મૂલનો વાસ	ફળ
ચૌદા, ફાગણ, માઘ, વૈશાખ	પાતાલમાં	નેષ્ટ
શ્રાવણ, શરદિયે માઘ્યર બાદગવો	સ્વર્ગ	શ્રેષ્ઠ
આસો, પોષ જેઠ, ચૈત્ર	મૃત્યુલોક	નેષ્ટ

ત્રીયા પંચમી સત્તમી ધારસી તેરશી મૂલ
ધયાં પાંચાં તિથિ હીર કહે સરગે સુખ અતુલ ૩૧૯
પડિવા દશમી ચઉદશી અમાવસી પુનમ પંચ
તે તિથિએ પાતાલ વસે મૂલ કરઈ નિરવંશ ૩૨૦
બીય ચઉથી છઠી અઠમી નવમી ને ઇગ્યારી
મૂલ વસે માનવ મહિ દુઃખ હીયે નરનારી ૩૨૧

તિથિ	મૂલનો વાસ	ફળ
૩, ૫, ૭, ૧૩, ૧૨	સ્વર્ગમાં	શ્રેષ્ઠ
૧, ૧૦, ૧૪, ૩૦, ૧૫, ૫	પાતાલમાં	નેષ્ટ
૨, ૪, ૬, ૮, ૯, ૧૧	મૃત્યુલોકમાં	નેષ્ટ

મધાનું ફળ—

મધાચઃ પ્રથમે રાજ્યં શત્રુ પક્ષ ક્ષયકરી
દ્વિતીયે પશુ પીડાચ તૃતીયે બ્રાતૃ નાશનં
ચતુર્થે કુટુંબં નાસ્તિ યત્ર જાતો ભવિષ્યતિ

જ્યેષ્ઠાનું ફળ—

આદ્ય પાદેઽથજ્ઞં હંતિ જ્યેષ્ઠાયાં દ્વિતીયેઽનુજ્ઞં
તૃતીયે જનની નાશઃ સ્વાત્માનં ચ તુરીયકે
જ્યેષ્ઠાદ્યે જ્યેષ્ઠં હંતિ દ્વિતીયે ચ ધનક્ષયઃ
તૃતીયે જનની હંતિ ચતુર્થઃ પિતૃધાતકઃ
જ્યેષ્ઠાનું છ છ ઘડી પરત્વે ફળ

ઘડી	ફળ
૬	માની માને ખરાખ
૧૨	માના બાપને ખરાખ
૧૮	મામાને ”
૨૪	માતાને ”
૩૦	બાળકને પોતાને ”
૩૬	ગોત્રજનો (પિતરાધઓ)ને ”
૪૨	માતા તથા પિતાનાં કુટુંબીઓને ”
૪૮	મોટાભાઈને ”
૫૪	સસરાને ”
૬૦	સર્વે જનોને (કુટુંબીઓને) ”

સાક્ષાતના મતમાં જન્મેલાની છેલ્લી એકજ વટી લેવી એમ છે. અબૂક્કાત મૂલમાં જન્મેલાને ત્યજી દેવો અથવા માતાપિતાએ આઠ વરસ સુધી તેનું મોં નહિ જોવું, એવો શાસ્ત્રકારોનો મત છે.

મૂલ પુરુષાકાર

મૂલ પુરુષ લિખી હીર કહે સાઠ ધડી પરમાણુ
પંચ ધડી શીર રાજ હુવે પાંચ વયણે પ્રિયહાંણુ ૩૨૩
આઠ કંધે કંધો ધરી આઠ ભુજૈ દુઃખ દેઈ
બિહું ધડી બિહું કર વિતક્ષય હીએ આઠ મુખ દેઈ ૩૨૪
નાભિ મરણુ બિધડી હીએ દશ ગુઝૈ સ્ત્રીસંગ
દેશ ભમેઈ જંઘા છએ છએ ચરણુ મૃત અંગ ૩૨૫

સ્થાન	માથું	મુખ	ખજા	રામ બુજા	જમણી બુજા	બે હાથ	હૃદય	નાભિ	ગુલ	જંઘા	પગ
ધડી	૫	૫	૮	૪	૪	૨	૮	૨	૧૦	૬	૬
દૂજ	ઐઠ છત્ર લાભ	પિતા નો નારા	ઐઠ	મહા દત્તા કરે	મોસાં જ પદ નોનાશ	ધન ક્ષય	મુખ	મૃત્યુ	સ્ત્રી મુખ મળે	દેશ ભમણ	મૃત્યુ

મસ્તકે ઘટિકાપંચ વદને પંચ પ્રકીર્તિતા
દ્રોસ્કંધો ચ ચત્વારિ દ્રો બાહુ ચ ચતુઃ ચતુઃ
દ્રો દશ વેકમેકં ચ હૃદયે ચૈવ ચાષ્ટકં
દ્રો નાભો સ્થાપયેતત્ર ગુદ્યે દશ ક્રમાદિયેત
દ્રો જાનૂ ચ ત્રયસ્રમ દ્રો ચરણો ચ ત્રિકંત્રિકમ

ફલ—

સ્મતકે ધાર્યતે છત્રં મુખે ચ પિતૃઘાતકઃ
સ્કંધે સ્કંધ ધરો બાહો બુજ્યાં લક્ષ્યાં પતિઃ

ચઉમાસ પાતાલધ વસે મૂલ વસધ વૈશાહ
 જિહાં ફાગુણ માગશીરધ ટાલે દુષણ દાહ ૩૧૭
 ત્રૈત્રધ પોસધ કાતીયધ શ્રાવણ માસ જ ન્યાર
 માનવલોક મૂલરિસિ વસતો કરધ નિહાર ૩૧૮

માસ	મૂલનો વાસ	ફલ
માધ આષાઢ આસો ભાદ્રપદ	સ્વર્ગમાં	શ્રેષ્ઠ
વૈશાખ જેઠ ફાગુણ માગશર	પાતાલમાં	શ્રેષ્ઠ
ત્રૈત્ર પોષ કાર્તિક શ્રાવણ	મૃત્યુલોકમાં	ત્રેષ્ઠ

તિથિવારં ચ નક્ષત્રમેકીકૃત્વા નિયોજયેત
 ત્રિલિશ્ચ હરતે ભાગં શેષે મૂલસ્ય લક્ષણમ્
 એકે ચ વસતે સ્વર્ગે દ્વાભ્યાં પાતાલકે તથા
 શૂન્યે મનુષ્ય લોકેષુ એવં મૂલસ્ય લક્ષણમ્
 સ્વર્ગે મૂલે ભવેદ્ રાજા પાતાલે સુખસંપદા
 ક્ષ્માયિત મૃત્યુલોકેષુ ધનધાન્ય કુલક્ષયઃ

આઠ છાલે બધવ દુખી કરો દુખ મામા શાખી
નવ પાંને પરિજન ગમે પાંચ કુસુમે સુખદાઈ ૩૨૬

ફલ છ ધડી રાજપદ મામે પુન્ય પ્રમાણ
શીખાએ અગ્યાર ધડીય જે તસ તુછ આયુ લાણ ૩૩૦

મૂલ વૃક્ષ વિચાર—

રમાન	મૂલ	સ્તંભ થક	છાલ	ડાળીયો	પાંદરાં	ફલ	ફળ	ટોચ શીખા
ખટિશ	૪	૭	૮	૧૦	૬	૫	૧	૧૧
ફળ	અવિન સંસય	લક્ષ્મી નાથ	આઈને દુઃખ	મામાને દુઃખ	સંતાન દીન	સુખ	રાજ્ય પદલાલ	અશ્વપાત્ર

મતાંતરમાં—

રમાન	મૂલ	થક	છાલ	ડાળીયો	પાંદરાં	ફલ	ફળ	ટોચ
ખટિશ	૪	૭	૮	૧૦	૬	૫	૧	૧૧
ફલ	પિતાનો નાથ	ધનનો નાથ	આઈનો નાથ	મામાનો નાથ	પરિવારનો નાથ	મંત્રી પાત્ર	રાજ ધાત્ર	અશ્વપાત્ર

વેદા ચસ ગળાઃકાષ્ઠા ખેટાઃ જાણાશ્ચ પદ્ શિવા
મૂલે સીલસ્વયા શાખા મત્ર પુષ્પ ફલે પરે

પરે એટલે ટોચમાં

મૂલ વૃક્ષ વિભાગેષુ મંગલં હિ ફલે કલે
અમંગલં ફલં વિદ્યાચ્છે

કોઈના મતમાં પાતાલમાં (તિથિ પરત્વે) હોય તો તેનું
કૃણ શ્રેષ્ઠ છે.

કુલ સંહાર યોગ

કૂર વાર બુધ ચઉદશી સુદી આપઘ્ન દુઃખ મૂલ
તિમકિસણુત્રીયા નેદશમી શનિરવિભોમ બુધ મૂલ ૩૨૨

રવિ, શનિ, મંગળ, બુધને વારની સાથે સુદ ૧૪ ને મૂળ
હોય તો નેષ્ટ છે. તેમજ રવિ, શનિ, મંગળ કે બુધવારની સાથે
૧૬ ૩ કે ૧૦ ને મૂળ હોય તો પાણુ નેષ્ટ છે.

(કુલ સંહાર યોગ)—

તૃતીયા દશમી કૃષ્ણા શનિ લૌમાર્ક સંયુતા

જાતઃ શુકલ ચતુર્દશ્યાં મૂલે સંહરતે કુલમ્

કૃષ્ણે તૃતીયા દશમી વલર્ક્ષે ચતુર્દશી શાર્કિ મહિજવારા
એ જન્મકાલે કિલ યસ્ય મૂલં ઉન્મીલનં તત્કુરુતે કુલસ્ય

દિવા સાયં નિશિ પ્રાતસ્તાતસ્ય માતુલસ્ય ચ

પશૂનાં મિત્રવર્ગસ્ય કેમાન્મૂલમનિષ્ઠમ્

દિનજઃ પિતરં હંતિ રાત્રિ જાતસ્તુ માતુલાન્

સંધ્યાકાલે પશૂન્હંતિ પ્રાતર્જાતસ્તુ ખાંધવાન્

—માનસાગરી પદ્ધતિ

મૂલ નક્ષત્રમાં વાર પરત્વે ફલઃ—

સ્વૌ પ્રતાપી બલવાંશ્ચ દુષ્ટ શ્વેરે સુખી ભૂત સુતો જડાંગઃ
કુરેડતિ હિંસ્રશ્ચપલોડતિ તીક્ષ્ણો બુધેડતિ વક્રો વણિજાં પ્રિયઃ સ્યાત્
શુરૌ કૃપાલુ મતિમાન્ સુશીલઃ શુક્રે સુનીતિઃ સ્મરકેલિ કર્તા
મંદે ચ મૂર્ખો હૃદયાતિ દુષ્ટ સ્ત્રેવાંવિધં વારફલં દદાતિ

અભુકેત મૂલ લક્ષણુ

મૂલસ્યાદૌ દ્વિધટિકા જ્યેષ્ઠાન્તે ઘટિકાદયમ્

અભક્તં તચ વિભત્તીગાનન્ય જાતં ગિર્શ ન્યજેત

અહીં જંઘામાં બે એમ પાઠ છે. પણ આઠ જોઈએ, તેમજ જાનમાં પણ આઠ જોઈએ. તો જ ઘડીનો એજ રહે. તેમજ ઉર, નાભી અને પુંઠ એ ત્રણ વિભાગ નથી. તેનો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ.

અંચકારના મતમાં—

વિભાગ	માથું	મુખ	કંઠ	હૃદય	જીભ	હાથ	કેર	પીડ	જંઘા	ગુદા	નાભી	પગ
મટિકા	૪	૬	૫	૫	૪	૪	૮	૩	૪	૪	૪	૬
કૃષ્ણ	પશુ નાશ	પન કાની	સૌભા-ગ	કુટિ-સ	લક્ષ્મી-વાન	ધર્મિષ્ઠ	પિતા નાશ	માઈ માકુ મુક્ત	મોટા મામા નેકુ:ખ	મટો-મત	માઈ નો લાભ	વિષય

મૂલ ચરણ વિચાર સ્ત્રી માટે વિશેષ

પ્રથમ પાયે ચતુષ્પદ મમઈ દુગ પાયે મુખ મહાસ
ત્રીજ પિયર દુ:ખ હીખઈ ચતુથે પાય મુશાલ ૩૩૫
ચીને માટે મૂલચરણ વિચાર

ચરણ	કૃષ્ણ
૧	પશુ નાશ
૨	મુખ
૩	પિયરીયતિ દુ:ખ
૪	મોશાળમાં દુ:ખ

ચાર જન્મ યોગ

પૂબાદ પુનર્વસુ કૃત્તિકા ઉ. રા. ઉપા. વિશાહ
ભદ્રા તિથિ રવિ ભોમ શનિ જનમ હવર્ધ અવરાહ ૩૩૬

વામ કરે પ્રદાહત્યા દક્ષિણે માતુલક્ષ્યઃ
 હૃદયે રાજ્ય લાભાય સ્વયં નાભૌ ન જીવતિ
 શુદ્ધે જાતો વિદ્વાસી ચ વૃદ્ધાવસ્થાં સુખે નયેત
 ન જીવેદ્દામ જાતૌ ચ દક્ષિણ જાતૌ મહાધની
 વામપાદે જીવેત્તુચ્છં દક્ષપાદે ન જીવતિ
 ધનધાન્ય સમૃદ્ધઃ સ્યાન્મૂલપુરુષલક્ષણમ્

પાઠાન્તરે—

છત્રલાલં શિરો લાગે વદને પિતૃધાતકઃ
 સ્કંધે ચ સ્કંધિલો બાહો બુજયોરસુરો ભવેત્
 હસ્તયોર્જનિતો બાહો પ્રદાહત્યાં કરિષ્યતિ
 હૃદયે જનિતો બાહો ધ્રુવં રાજ્યધરો ભવેત્
 યો બાહો જનિતો નાભૌ સ્થાવસ્થં નૈવ જીવતિ
 શુદ્ધે બાહસ્તુ યો જાતો વૃદ્ધત્વે ચ સુખાવહઃ
 જંઘાયાં ભ્રમતે બાહઃ પાદન્તતો ન જીવતિ

મૂલ ચરણ વિચાર

પહેલે પાયે આપ ક્ષય બીજે પાયે માય
 ત્રીજે પાયે ધન ગમે ચોથે પાયે સુખદાય ૩૨૬
 પ્રથમે પિતરં હંતિ દ્વિતીયે માતરં તથા
 તૃતીયે ધનનાશં ચ ચતુર્થે માતુલક્ષ્યઃ

મતાંતરે—

મૂલાધ ચરણે તાતં દ્વિતીયે જનની તથા
 તૃતીયે તુ ધનં નશ્યેચ્યતુર્થો હિ શુભાવહઃ

મૂલ તર આકાર

જાયો જાતક મૂલ રિસિ ઠવીઈ તર આકાર
 સાઠી વડીનો ભેદ લહી કહીયઇ હીર વિચાર ૩૨૭
 મૂલે ચાર ઘડી પ્રથમ સંશય ઘાલે મૂલ
 સાત ઘડી થલે પછી લિખમી ન રહે મૂલ ૩૨૮

જન્મ વખતે ગૃહદાર જ્ઞાન—

જન્મ લગ્નમાં મેષ રાશિ હોય તો પૂર્વદિશામાં ઘરનું દાર હોય

”	વૃષભ	”	”	પશ્ચિમ	”
”	મિથુન	”	”	ઉત્તર	”
”	કર્ક	”	”	પૂર્વ	”
”	સિંહ	”	”	દક્ષિણ	”
”	કન્યા	”	”	ઉત્તર	”
”	તુલા	”	”	પૂર્વ	”
”	વૃશ્ચિક	”	”	ઉત્તર કે પૂર્વ	”
”	ધન	”	”	ઉત્તર	”
”	મકર	”	”	દક્ષિણ	”
”	કુંભ	”	”	પૂર્વ	”
”	મીન	”	”	ઉત્તર	”

અથવા લગ્નનો દ્વાદશાંશ જે હોય તેની રાશિની દિશા

મનાણે ઘરનું દાર હોય છે.

મેષ, તુલા, વૃશ્ચિકમાં	પૂર્વ દાર
ધન, મીન, મિથુન, કન્યા	ઉત્તર દાર
કર્ક, વૃષભ, કુંભ	પશ્ચિમ દાર
સિંહ, મકર	દક્ષિણ દાર

સૂતિકાગૃહ જ્ઞાન:—

છર્જાછર્જુ' નવં દગ્ધં વિચિત્રં હૃદયુત્તમમ્
ખલ્લિઠેશનિ તો ગૃહં પ્રતિવેશ્મોપજે તથા

સૂતિકાગૃહની આબુખાબુના વૃક્ષાદિનું જ્ઞાન—

લગ્નને પૂર્વ દિશા માની તેની આબુખાબુનાં સ્થાનોને બીજી દિશાઓ સમજવી, અને એહો અનુસાર ફળ કહેવું.

જેમકે જ્યાં ચંદ્ર શુક્ર હોય ત્યાં વાવ, કુવા ઇત્યાદિ જલા-
શય અથવા ફળાળ વૃક્ષ હોય, મંગળ હોય ત્યાં બળેલી જમ્બા,

મૂલ સ્ત્રી ચક્ર

હીર કહે સ્ત્રીરૂપ લિખિ ચાર ઘડી શિર ઠામ

ચઉપાયાં તો મૂલ ગમૈં મુખે છયે ધનલાભ ૩૩૧

પંચ કંઠ સોહાગણી પંચ હીયઈ કુટિલાઈ

ચાર લુખ લિખમી લહેં ચિહ્નં કર ધરમ મિલાઈ ૩૩૨

પિતા ભાર આઠે ઉદરે પુંઠીરખી ત્રિહ્નં પુકું

૧'મિહ્નં જંઘે મામા દુખી અથવા ભાઈ જિહ્નં ૩૩૩

૨'મિહ્નં ગુજ્જે મહમત પદ ૩'મિહ્નં નાભી ચિહ્નં ભાઈ

નવ પાચે વિહવા પણે પામે કરમ પસાઈ ૩૩૪

મૂલ સ્ત્રીચક્ર વિચાર—

શીર્ષે ઘટિકા ચત્વારિ પશુ નાશ કરી સ્મૃતા
મુખે ચ પટકં જ્ઞેયં ધન હાનિ કરી લવેત્
કંઠે બાણા ધનંધાન્યં સુખ સૌભાગ્યદાયિની
હૃદયે કુટિલા જ્ઞેયા ઘટી પંચ પ્રકીર્તિતા
બાહુભ્યાં પટકં જ્ઞેયં ધનધાન્ય સમન્વિતા
કરે વેદાસ્તથા પ્રોક્તા દાન ધર્મવતી લવેત્
ગુહ્યે જાતા તથા વેદા માનિની કામિની લવેત્
જંઘાયાં ગુગલં જ્ઞેયં જ્યેષ્ઠ માતુલઘાતિની
જાતુભ્યાં સ્થાપ્યતે વેદા જ્યેષ્ઠખંધુ વિનાશિની
ચરણે દશકં જ્ઞેયં વિધવા સા પ્રજાયતે

વિભાગ	માયું	સુખ	કંઠ	હૃદય	બાહુ	હાથ	ગુહ્ય	જંઘા	જાતુ	પગ
ઘટિકા	૪	૬	૫	૫	૬	૪	૪	૨ ૮	૪ ૮	૧૦
ફલ	પશુ નાશ	ધન દાની	ધન ધાન્ય લભ	કુટિલા	ધન ધાન્ય લાભ	દાન ધર્મ	કામિ ની	મોટા મામા- તોનાશ	મોટા ભાઈ તોનાશ	વિધવા

બીજી રીત—

જે વખતે (જે દિવસે) જન્મોત્તરી કરાવવા આવે તે દિવસનું નક્ષત્ર જન્મ નક્ષત્રથી જેટલાં અંતર હોય તેમાં જન્મ નક્ષત્રથી સૂર્ય નક્ષત્ર સુધીની સંખ્યાનો આંક ઉમેરી સરવાળાને ત્રણનો ભાગ આપવો એક કે બે વધે તો આયુષ્ય લાંબું છે માટે જન્મપત્રિકા કરવી અને શૂન્ય વધે તો બાળક અસ્થાયી છે, તેમ બાળવું અને જન્મપત્રિકા ન કરવી.

કેન્દ્રાર્કસંખ્યા ત્રિણુવિધાય રાહવાર સૂર્યાર્ક વિધાય આંક
એકીકૃતં તદ્ વીજનેન નૂનં આયુઃ પ્રમાણં કથિતં મુનીર્દેઃ
પુરુષાકાર ચક્ર

રવિ રિખથી જનમ રિસી રીશે ત્રણ નૃપમાન
ત્રિ વદને મીઠો જીમે કંઠે પંચ પરમાન ૩૩૮
હુમ કંધે કંધો ધરે બે ભુજ હુવધ ચોર
બે રિસી બે કર દાન દીએ પંચ રહ્યે ચકોર ૩૪૬
ધગ નાલિ સંતોષ કરધ ગુજનૈ એક પરિ જોધ
જંઘા હુમ પર ખડે ભમધ ખટ પાયે આયુહીન ૩૪૦

સૂર્ય પુરુષાકાર ચક્ર

રવિનક્ષત્રથી જન્મનક્ષત્ર સુધી ગણવાં

રથાન	માયુ	મુખ	ખજા	નાહુ	દાઘ	હુદય	નાલિ	મુલ	જંપા	પમ
નક્ષત્ર સંખ્યા	૩	૩	૨	૨	૨	૫	૧	૧	૨	૧
ફળ	રાજ સન્માન	મિષ્ટાન્ન ભોજ	સુખ	ચોર	દાતા	ચતુર	મંત્રોત્તમ	દુઃખ	પરદેશ પ્રમથ	અસ્થાયી

રવિચક્રં પ્રવક્ષ્યામિ બાલાનાં તુ હિતાય વૈ
યસ્મિન્નૃક્ષે ભવેત્સૂર્યાસ્તદ્દાહો ત્રીણિ ભસ્તકે

તિથિ વાર રિસી લગન ચિહ્નું જોઈક જનમે અંતં
તે નર પર પુરુષાં થકી જાયો કહે મહંત ૩૩૭

જારજ યોગ—

વેદા વસુ રત્ન તિથિશ્ચ યોગે પૂર્વાત્રયં લોમ રવિગુરુશ્ચ
એતસ્ય યોગે ચે ગર્ભજાતા જારસ્ય પુત્રા મુનયો વદન્તિ
ચોથ નુમને ચૌદશ જાણુ વાર શનિ કે મંગળ લાણુ
ઉત્તરાત્રણુનો ખાળક જાયો સહદેવ કહે એ ખીજ પરાયો
પડવે છઠ અગીઆરસ જાણુ વાર શનિ કે મંગળ લાણુ
ઉત્તરાત્રયનો ત્રીજો પાય નિશ્ચે ગર્ભ પરાયો થાય
જાર સાથે સંયોગ કયાં થયો છે ?

મંગલ જંગલ, સેહજે શનિ, સૂરજ વાડા માંય
સમજી જોલો જોતથો નહિતર ખાડા માંય

અથવા—

મંગલ જંગલ સહજે શનિ સૂરજ વાડી માંય
જોશી સમજ્યા વગર જોલીશ તો ખોટું કહેતાં કેદમાં જઈશ

જાર પુરુષની જાતિ—

ઉપરના યોગમાં જો મંગળવાર હોય તો ક્ષત્રિ, શનિવાર
હોય તો હલકી જાતિ અને જો રવિવાર હોય તો ઉંચ કોમનો
જાર જાણવો.

જારની ઉંમર—

જન્મ લગનના જેટલા અંશે ગયા હોય કે ઉત્તરાના ત્રીજા
ચરણની જેટલી ઘડીઓ હોય તે ઉપરથી જાર પુરુષની
ઉંમર જાણવી.

જો અંશ થોડા હોય તો ઉગતી ઉંમરનો, મધ્ય ભાગે હોય
તો પ્રૌઢ યુવાન અને છેલ્લા અંશે હોય તો વૃદ્ધાવસ્થાનો જાર
પુરુષ જાણવો.

ગુળ્લે દુધ નયણાં દુધ તિય સિર પંચ હીયેણ
 વામે હાથે ચઉ રિસી તિન્નધ વામ પયેણ ૪૪
 તિણ દિયો દાહિણ પગધ દાહિણ કર ચઉ ઠાય
 શનિ (નામ) રિસી આવધ જહાં નેહનો ફલ સમગ્રાય ૪૫
 મુખે વિરોધ ગુળ્લે અસુહ નયણ મિલાવે મિત
 સિર ભૂપતિ હીયડે સુખી વામ કરે ચત્રચિત ૪૬
 બિહુ પાયે પરિભ્રમણ કરે કરદાહિણ બહુ વિત
 થાવર વાસો હીર કહે ધમ હીયો જોધ વિચિત ૪૭
 શનિ ચક્ર

સ્થાન	મુખ	ગુણ	નેત્ર	માયું	હૃદય	વામ હસ્ત	વામ પગ	જન્મણો પગ	જન્મણે હાથ
સંખ્યા	૧	૨	૨	૩	૫	૪	૩	૩	૪
ફળ	વિરોધ	અસુહ	મિત્ર લાભ	ભૂપતિ	સુખ	ચત્ર ચિત	ભ્રમણ	ભ્રમણ	બહુધન લાભ

રવિ પુરુષાકાર ચક્ર ઉપરથી આયુર્દર્શ જાણવાની રીત
 શિરે મુખે વરસાં સઉ ચુરાશી ખંધેણ
 ખાંહી જાણું જીવશે ૭ ઉણાં હૃદયેણ
 હીયે પચાસાં જીવશે નાબી જીવે ત્રીસ
 જણુણી શું દુઃખ હોયશે પગે પુરાં વીસ

અથવા ખીજી રીત—

જન્મની તિથિને ૧૩ થી ગુણવી વારને ૨૦ થી ગુણવા.
 નક્ષત્રને ૯ થી ગુણવા, યોગને ૧૧ થી ગુણવા અને કરણને ૭ થી
 ગુણી બધા ગુણાકારોનો સરવાળો કરવો અને તેને ૧૦૦ થી
 ભાગ આપવો. જેટલા શેષ વધે તેટલા વર્ષનું આયુઃ જાણવું.

ઈંદોનો દગલો અથવા ખોજડો કે ખાવળ ઇત્યાદિ કાંટાળાં વૃક્ષ હોય. બુધ હોય ત્યાં ઉકરડા અથવા ફળવાળાં વૃક્ષો હોય, ગુરુ હોય ત્યાં દેવમંદિર, પુણ્યથાળા અથવા ફળદ્રૂપ વૃક્ષો હોય, શનિ હોય ત્યાં કે રાહુ હોય ત્યાં ખાડા હોય છે.

દીવાનું જ્ઞાન—

સૂર્ય મેષ કે વૃષભનો હોય તો પૂર્વદિશામાં દીપ હોય છે. મિથુનનો સૂર્ય હોય તો અગ્નિ ખુણામાં, કર્ક અને સિંહનો સૂર્ય હોય તો દક્ષિણ દિશામાં, કન્યાના સૂર્યમાં નૈઋત્ય ખુણામાં, તુલા અને વૃશ્ચિકના સૂર્યમાં પશ્ચિમ દિશામાં, ધનના સૂર્યમાં વાયવ્ય ખુણામાં, મકર અને કુંભના સૂર્યમાં ઉત્તર દિશામાં અને મીનના સૂર્યમાં ઇશાન ખુણામાં દીપક હોય છે.

સૂતિકાગૃહમાં કેટલી સ્ત્રિયો હતી તે ?

જન્મ લક્ષથી લઈ છઠ્ઠા સ્થાન સુધીમાં નેટલા થોડા હોય તેટલી સ્ત્રિયો (પ્રસૂતિ કરાવનાર) હોય. સાતમા સ્થાનથી લઈ લક્ષ પર્યંત નેટલા થોડા હોય તેટલી સ્ત્રિયો પ્રસૂતિગૃહની બહાર (બારણા બહાર) હોય છે.

જન્મપત્રિકા બનાવતાં તેનું કયું નામ આવે તથા શું ફળ થાય ?

તિથિવારં ચ નક્ષત્રં નામાક્ષર સમન્વિતં
વેદેન હરતે ભાગં પત્રી નામ વિશેષકમ્
વ્યોમા દ્યોમા તથા મૂર્ધ્ના પદ્મા ચૈવ ચતુર્થકં
જન્મપત્રી ચદિ નામ યો જાનાતિ સ પંડિતઃ
વ્યોમાયાં પિતૃહાનિઃ સ્યાત્તદ્યોમા માતૃશ્યંકરી
મૂર્ધ્ના આયુઃ કરી ખાલે પદ્મા શ્રેયઃ પ્રદાયિની

આયુર્દા બહુવાની રીત—

પરમાયુઃ પ્રમાણેન ગણ્યેત ગતનાડિકા
નક્ષત્રસ્ય હરેદ્ભાગં નવત્યામં વિતિર્દિશેત

કર્મ ભુવન તો હીર કહે કૂર કરે દુર બણી
 સૌમ્ય સૌભાગી સુખ દીએ પામી ધરમ પસાઈ ૩૫૭
 આય ભુવન ઇગ્યારમેં નવગ્રહ વસ્ત્યા જે હીર
 રિદ્ધિ વૃદ્ધિ આળ્યા કરે સુખ સંપન્ને શરીર ૩૫૮
 હીર કહે સવિ વ્યય ભુવને નવગ્રહ માંહે દોષ
 આવઈ તો ધર હાની દીએ કાણાં કુલક્ષણા હોઈ ૩૫૯

સ્તનપાન

પુખ્ય પુનર્વસુ મૂલ મધા ઉત્તરાત્રય વિશાહ
 રવિ ગુરુ શશી બુધ શુક્રસું સ્તનપાન ગજગ્રાહ ૩૬૦

સ્તનપાન ઉપરનાં નક્ષત્રોમાં કરાવ્યા બાદ જન્મ પછી બારમા
 દિવસે બાળકને સૂર્યનું દર્શન કરાવવું જોઈએ. કેટલાકના મતમાં
 સૂર્ય દર્શન ચોથા મહીનામાં કરાવવાનું છે. સૂર્ય દર્શનને નિષ્કમળ
 કહે છે અને તે ચોથામાં કરવાનો ઘણાનો મત છે.

સ્વાદ્યાદ્યેડહિ શુભદે રવિદર્શનં ચ સૌમ્યગ્રહાર્કં દિવસે ન
 ચ બાલકાનામ્

સૂર્યસ્ય દર્શનમિદં પ્રથમં શિશુનાં માસે ચતુર્ધર્મમિતે
 ગમનોક્તાધિષ્ઠયૈઃ

પાલકારોહણ-ચોડીયું બાંધવાનું

રેવતી ઉત્તરો મૂલ કર મૃગશિર પુખ્ય રિસીય
 શુભ વારે સુત પારણે પોઠે સદા સુખીય ૩૬૧

મામ પાડવાનું મુદત્

શ્રવણ ત્રય રેવસ્સણિ ઉત્તર તિય કત્તિય (કરતિય)
 રોહિણી દુમ પુનર્વસુ દુગાં અનુરાહાં રિસી લીય ૩૬૨
 હીર કહઈ સુરગુરુ મૃગુ શશી બલ મુધા લેઈ
 નંદા પૂરણા જ્યા તિથિ બાલક નામ કવેઈ ૩૬૩

શીર્ષે ત્રીણિ મુખે ત્રીણિ એકૈકં સ્કંધયોદ્ધયોઃ
 એકૈકં બાહુ યુગ્મે ચ એકૈકં કર્યોદ્ધયોઃ
 હૃદયે પંચ ઋક્ષાણિ એકં નાભી પ્રદાપયેત
 એકં ગુહ્ય પ્રદેશે ચ એકૈકં જાનુનિ દ્વયોઃ
 પાદે ચ પદ્ ઋક્ષાણિ પાદયોશ્ચ નિયોજયેત
 પાદે આદપાયુષી ઐવ જંઘે ચ જમણું ભવેત
 પરદારા રતિર્ગુહ્યે અસંતુષ્ટસ્તુ નાભિજે
 હૃદયે ઈધિરં વિદ્યાત્ પાણિભ્યાં તસ્કરો ભવેત
 સ્થાન જ્યો ભવેત્ બાહ્યોઃ કંઠે દશકંધરો ભવેત
 મુખે મિષ્ટાન્ન લોભ ચ પટખંધં તુ મસ્તકે
 શતવર્ષાણિ જીવેદેવ શિરે જાતુ ન સંશયઃ

સ્ત્રિયાકાર ચક્ર

રવિ રિસિથી જનમરિસિ ત્રય શિરે દુઃખકાર
 મુખે સપ્ત મીઠાં વચન કુખ આઠે પતિ ધાર ૩૪૧
 હૃદયે નાભિ ત્રય ત્રય રિસિ મુખણી મુખ સંતાન
 ત્રણ ગુજ્જે ગણિકા હુવે જનમ સમય એ જ્ઞાન ૩૪૨

સ્ત્રિયાકાર ચક્ર

સ્થાન	માથું	મુખ	રતન	હૃદય	નાભિ	ગુહ્ય
સંખ્યા	૩	૭	૮	૩	૩	૩
કૃત	દુઃખદાઈ	મીઠીવાણી	પતિવદલકા	મુખી	સંતતિલાભ	વેશ્મા

શનિ ચક્ર

શનિ વાસો નર અંગમાં ગિણીયે રિસી સમવીસ
 થાવર (નામ) રિસી ઇગ મુહ ઠનિ પીછે ગણો સુ જગીસ ૩૪૩

કેટલાકના મતમાં એમ છે કે-લક્ષ્મી તિથિ ૨-૭-૧૨, જ્યાં તિથિ ૩-૮-૧૩, સોમ બુધ, શુક્ર તથા શુક્રવારે, થવણ, ધનિષ્ઠા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, રેવતી, અશ્વિની, સ્વાતિ, હસ્ત, અને ચિત્રા એ નક્ષત્રોમાં જન્મથી બારમે દિવસે પારણામાં બાળકને સુવાડવું.

ઘોડીયા ચક્ર—

સૂર્યનક્ષત્રથી દિનનક્ષત્ર સુધો ગણવું. ૧ થી ૫ પૂર્વમાં, ૬ થી ૧૦ દક્ષિણે, ૧૧ થી ૧૫ પશ્ચિમમાં, ૧૬ થી ૨૦ ઉત્તરમાં અને ૨૧ થી ૨૭ ને વચ્ચે મૂકવાં જેમકે—

પૂર્વનું કુંળ એક અને બાળક નિરાગી રહે તેવું છે. દક્ષિણે બાળક રોગી રહે માટે નેષ્ટ, પશ્ચિમે બાળક દીર્ઘાયુઃ થાય માટે એક અને ઉત્તરમાં બાળક સુકાવું જાય માટે નેષ્ટ છે. વચ્ચેનાં ૭ નક્ષત્ર સર્વએક છે.

પ્રથમ દાંત ઉગે તેનું કુંળ

માતા પિતા મંગળ કરઈ બાલક જન્મઈ બાર
પણ તે સ્યું દાંત વિચાર છે તે સૂણને નરનાર ૩૬૮
જે જાયઈ શિશુ દાંત સમ તવ કુલ છેદ કરંતિ
બીજે માસે કષ્ટ નીજ ત્રીજે પિતા મરંતિ ૩૬૯
ચોથે બડ બંધવ કષ્ટ પંચમે ઘર સુખવાસ
છઠ્ઠે દ્રવ્ય નસાવહી સત્તમે સહુ વિણાસ ૩૭૦
અષ્ટમે સુખદાતા સર્વે બણેા ગુરુ મુખ ભેદ
હીર કહે ઇમ દાંતરો ઇમ બોલીયો વેદ ૩૭૧

જે બાળક દાંત સહિત જન્મે તે તરતજ મરી જાય અને કદાપિ જીવે તો રાજા થાય.

દાંત ઉગવાનું માસ પરત્વે કુંળ—

પ્રથમે માસે સંજાતો હતો હતિ કુલં તતઃ

ત્રીજી રીત—

તિથિને ૧૩ થી ગુણવા, વારને ૨૩ થી ગુણવા, નક્ષત્રને ૬ થી ગુણવા, યોગને ૧૧ થી ગુણવા અને તેમાં જન્મ નક્ષત્રની ઘડીયો યુક્ત કરવી. બધાનો સરવાળો કરી તેને સોથી ભાગ આપવો. બાકી રહે તેટલાં વર્ષનું આયુર્દા સમજવું.

જન્મકુંડલીનાં ફળ

હીર કહે શશી બુધ ગુરુ ભૂગુ તનુ ભુવન સુહાધ
રવિ મંગળ શનિ રાહ તે નર કીર્તિ દુઃખહાધ ૩૪૮
ધન ભુવને સવિ કૂર ગ્રહ લક્ષ્મી હાનિ કરેધ
સૌમ્ય ગ્રહ સવિ હીર કહે રિદ્ધિ સિદ્ધિ ફલ દેધ ૩૪૯
સહજ ભુવને કૂર સવિ ભાઈની આપે હાથ
હીર કહે ત્યાં સૌમ્યાં સવિ આવ્યા કરે કલ્યાણ ૩૫૦
હીર કહે ચંદ્રિયે ભુવન કૂર કષ્ટ માખાપ
જો ગ્રહ આવે સૌમ્ય સવિ સુખ હાતા સુવિશાલ ૩૫૧
પંચમે ભુવને હીર કહે શુભકારી સવિ સામ્ય
કૂરાં સંતતિ હાનિકર હોય કુપુત્ર જો ભૌમ ૩૫૨
કૂરાં છૂંધ સ્થાનકે વધારીયાં કરધ ત્રિણાસ
સૌમ્યાં બ્યાધિ વધારહી હીર ચંદ્ર મૃત પાસ ૩૫૩
સપ્તમે ભુવને કૂર સવિ સૌમ્યાં સવિ સુખકાર
સુર ગુરુ શુકાં હીર કહે શશીવદની ધરનાર ૩૫૪
અષ્ટમે સ્થાનકે અષ્ટ ગ્રહો આવ્યા કરે અંદોહ
હીર કહે વક્ત્રી શશી બુધને મૃત વધારે મોહ ૩૫૫
હીર કહધ ધરમ ભુવને પાપી પાપ કરંત
ધરમ કરમ તિહાં સૌમ્યાં સવિ શશી ગરુ ભગ બુધ દંતી ૩૫૬

સિંહ, તુલા, વૃશ્ચિક તથા મીન એ ૪ લક્ષ દેવાં, છઠ્ઠ, આઠમ, રિક્તા ને અમાસ એ તિથિઓ વર્જિત કરવી ને બીજા અવલોગ તજવા.

પુનર્વસુદયે જ્યેષ્ઠા મૃગે ચ શ્રવણેદયે
હસ્તા ત્રયે ચ રેવત્યાં શુદ્ધપક્ષોત્તરાયણે
લગ્ને ગોચીધનુકુંભમકરે મન્મથે તથા
સૌમ્યવારે શુભેયોગે ચૂડાકર્મ સ્મૃતં ભુષેઃ
ચૂડાકર્મણિ હેયાસ્તુ જન્મમાસશ્ચ જન્મભાં
રિક્તા પૃષ્ઠી ચ પર્વાણિ પ્રતિપત્ય તિથિસ્વપિ
શુભાર્ગવયોરસ્તે જાતવાર્ધકયોરપિ
દેતુધ્યેડપિ નૈવ સ્યાન્માર્ગે જ્યેષ્ઠે તથા કુરમ્
મુહૂર્ત ગણપતિ-પૃ. ૭૨ સ્લોક-૪૧-૪૭

મુંકને=કોરે નિષેધ નક્ષત્રો.

ભાવાર્થ-૧ વર્ષમાં. મઘા નક્ષત્રમાં. ૫ વખત કરાવે તો મૃત્યુ થાય.

૧	”	કૃતિકા	”	૧	”	”
૧	”	અનુરાધા	”	૩	”	”
૧	”	રેહિણી	”	૮	”	”
૧	”	ઉ. ફા.	”	૪	”	”
૧	”	મુલ	”	૧	”	”
૧	”	૩ ઉત્તરા	”	૮	”	”

૨-૪-૬-૮-પ્રવ્ણા સમાન હોય તો પણ ન જીવે.

અપવાદ-સ્લોક-૪૮ પ્રાણાયુ કે રાજની આજ્ઞાથી કરાવે તો દોષ નહિ

અગ્નિહોત્રી-કેદમાંથી છુટીને-મૃતક સૂતક માટે-દીક્ષામાં ”

કાર્યે નિષેધ ભોજન કર્યા પછી-તૈલાદિ લગાવ્યા પછી-

(ઉવટનલગાનેમાઠ)

મતના દિવસે યાત્રા=પ્રયાણ દિને શુદ્ધ અમયે સંધ્યાદિ કર્મ કર્યા પછી-રાત્રિના સમયે જો વખતની સંધિમાં-

અન્યપ્રાશન

ઉત્તર તિય સદણાંઈ તિય હાથાંતિય અનુરાહ
 રેવય દુમ પુણવસુ દુગાં રોહિણી દોઢ રિખાંહ ૩૬૪
 શશી બુધ ગુરુ ભૂગુ હીર દહે પાંચમે છઠ્ઠ માસ
 પ્રથમ અંન તો તે દિને દઈને પુરો આશ ૩૬૫

કહ્યું વેદ

ઉત્તરાનય શ્રુમ શ્રવણ દોય રેવસ્સણી અનુરાહ
 હસ્ત દય પુનરવસુ દુગાં એ રિસી હીર કહાઈ ૩૬૬
 વાર શનિશ્વર પરિહરો અવર વાર સવિ લેઈ
 બાલક કાન વિધાવીંઈ હાથ મીઠાઈ દેઈ ૩૬૭

જન્મ પછી ખારમા દિવસે મુહૂર્ત જોયા વગર પણ બાળકને
 પારણામાં સુવારાય છે. તેમજ તે દિવસે નામ પાડવામાં આવે
 છે. રીવાજ એવો છે કે બાળકનું નામ પાડી પછી તેને નવા
 ઘોડીયામાં સુવારે છે. અને આ નામને જન્મનું નામ અથવા
 ઘોડીયાનું નામ કહે છે.

છોકરીનો જન્મ હોય તો ૧૩ મે દિવસે પારણું બાંધવું.
 જો આમ ન બન્યું હોય તો ૧૬, ૧૮, ૨૨ કે ૩૨ મા દિવસે
 પારણું બાંધવું. અને તેમાં મુહૂર્તમાં બતાવેલાં નક્ષત્રો લેવાં.
 અમાસ, ગ્રહણ અને શ્રાદ્ધાદિની તિથિઓનો ત્યાગ કરવો.

પૌષ્ણાશ્વિ ધાતૃ કરવાસવ વારુણેષુ
 ચિત્રાનિર્લાદિતિ બૃહસ્પતિદૈવતેષુ
 વારેષુ સૌમ્ય શશિસૂર્યસુરેભ્યશુકે
 ત્વાંદોલનં નિગદિતં ખલુ બાલકાનામ્

અર્થાત્-રેવતી, અશ્વિની, રોહિણી, હસ્ત, મૂલ, શતભિષા,
 ચિત્રા, સ્વાતિ, પુનર્વસુ અને મૃગશીર્ષ એ નક્ષત્રોમાં તેમજ બુધ,
 સોમ, રવિ, ગુરુ અને શુક્ર એ વારમાં બાળકને પારણામાં સુવાડવું.

૧૩ તેરથ, ૧૪ ચૌદથ, ૧૫ પૂનમ તથા અમાસ અને ૧ પડવો આ તિથિઓના બીજા પહોરની વચલી એક ઘડી તજવી બીજા પહોરની વચલી એક ઘડી એટલે બીજા અડધા પહોરમાં ૧ ઘડી નિવેધ અર્થાત્ દોઢ પહોર વીતી ગયા બાદ ૧ ઘડી નિવેધ અર્થાત્ દોઢ પહોર વીતી ગયા બાદ ૧ ઘડી નિવેધ અથવા તો બીજા પહોરની ઠા ઘડી બાકી રહે એટલે જા ૧ ઘડીનો ૧ પહોર થાય છે.

ચૈત્ર માસના અજવાળીયા પખવાડીયામાં સૂર્ય મેષનો હોય તો પણ જનોઈ વગેરે મતાદિ ક્રિયાઓના આરંભમાં ને લક્ષમાં નેષ છે, અને ચૈત્ર માસનું અંધારીયું પખવાડીયું મતાદિક ક્રિયાઓમાં ને લક્ષમાં મેષાર્ક હોય તો મધ્યમ છે પરંતુ જનોઈમાં, ચૈત્ર માસના અજવાળીયા પખવાડીયામાં સૂર્ય મીન રાશિમાં હોય તો અતિ ઉત્તમ ॥ અંધારીયું સાધારણ છે માટે અજવાળીયામાં જનોઈ વખતે શુક્ર, શુક્રનો અસ્ત હોય કે શુક્ર ૪-૮ અને ૧૨ મેા હોય કે ચંદ્રમાં ખરાબ હોય તો પણ દોષ લાગતો નથી વળી ઠાણાંગસૂત્રમાં-મૃગશિર, આર્દ્રા, પુષ્ય, પૂર્વાશ્વિની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ, મૂલ, અશ્લેષા, હસ્ત અને ચિત્રા આ ૧૦ નક્ષત્રો જ્ઞાનવૃદ્ધિદાયક કહેલા છે

અથ વાર નક્ષત્રે વિદ્યા ભણવાનું સુહૃત્—

વિદ્યારણે શુક્ર શ્રેષ્ઠ ભુધવાદાય ભાર્ગવે ।

મધ્યમે રવિ ચંદ્રો ચ શનિ લોમ વિવર્જયેત્ ॥ ૧ ॥

વિદ્યારણે ભવેત્સિદ્ધિ શ્રવણે મૃગશચક્રે ।

મૂલે હસ્તે ત્રયેશ્વિન્યા પૂર્વા ચ ત્રિતયેશ્વરપિ ॥૨॥

ત્રયોદશ્યાદિ ચત્વારિ સપ્તમ્યાદિ દ્વિત્રયં ।

ચતુર્થઃકાઠિની પ્રોક્તા અષ્ટાવેતે ગલગ્રહાઃ ॥૩॥

વિદ્યાના આરંભમાં ટાલવાનાં તિથિવારાદિ—

પૌર્ણિમાસ્યમમાવાસ્યા, અષ્ટમ્યા ચ ચતુર્દશી ।

સપ્તમ્યા ચ ત્રયોદશ્યાં, વિદ્યારણે ગલગ્રહ ॥ ૧ ॥

દ્વિતીયે જાતદંતસ્તુ સ્વયં તાતં ચ હંતિ વા
તૃતીયે ચ પુનર્માસે પિતરં વા પિતામહં
તુર્યે માસે ચ દંતોઽથ જાતો ભાતૃવિનાશકઃ
હસ્ત્યશ્વકરભાન્વૃષાન્પંચમે પુનરાનયેત
માસે કરોતિ ષષ્ઠે તુ સંતાપં કલહં કુલે
નાશયેત સપ્તમે માસે ધનધાન્યગવાદિકમ્

દાંત ઉપર નીચે ઉગે તેનું ક્રમ—

પ્રથમ દંતનિર્મુક્તિર્ધ્વં બાલસ્ય ચેદ્ ભવેત્
કલેશાય માતૃલસ્યેહ તથા પ્રોક્તા મહર્ષિભિઃ
તૈર્વા સહ યસ્ય સ્યાત્ જનનં બાલકસ્ય ચ
માતરં પિતરં બાદેદાત્માનં વાપિ માતૃલાન્
તત્ર શાંતિં પ્રકુર્વીત નાન્યથા સુખ માનુયાત્

—રુદ્રયામલે

માસ પરત્વે સ્પષ્ટિકરણ—

પહેલા માસમાં દાંત ઉગે તો બાલક પોતે મૃત્યુ પામે.
બીજામાં ઉગે તો ભાઈનું મૃત્યુ થાય. ત્રીજામાં જડેન, ચોથામાં
માતા અને પાંચમામાં ઉગે તો મોટાભાઈનું મૃત્યુ થાય. છઠ્ઠામાં
ઉગે તો મંત્રજીવી થાય. સાતમાંથી લઈ બારમા માસ સુધીમાં
દાંત ઉગે તો બાળક તેમજ તેનાં માતાપિતા વગેરે સુખી થાય.

મુંડન

મુંડણ કર રેવતી અસ્સની મૃગ કર શ્રવણ ધનિકું
પુષ્ય પુનર્વસુ શતભિષાં ચિત્તા સાતી જુહુ ૩૬૨
પડિવા બીય તીય પંચમી સત્તમી દશમી ઇગ્યાર
બારસ તેરશ પૂરણીમા હીર કહે શુભવાર ૩૭૩

મુહૂર્ત ગણપતિમાં ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર લીધું છે. બાળકને
પ્રથમ વાળ ઉતારતાં ઉત્તરાયનનો સૂર્ય, શુકલ પક્ષ અને સોમ,
પુષ્ય, શુરુ તથા શુક એ પૈકીનો એક વાર દેવો. મેષ, કર્ક,

તેન સાધુઓને લોચ કરવામાં યેષ્ટ નક્ષત્રો—

પુનર્વસુ તથા પુષ્ય ધનિષ્ઠા શ્રવણે સદા ।

એભિશ્વતુર્ભિર્ધિષ્ણૈશ્ચ લોચકર્મં તુ કારયેત્ ॥ ૩ ॥

અર્થાત્—પુનર્વસુ, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા અને શ્રવણ આ ચાર નક્ષત્રોમાં વાળનો લોચ કરવો ઉત્તમ છે.

તેન સમાજને માટે પ્રસંગોપાત મતાદિ દેવાનાં મુહૂર્તો—

—જ્યોતિષસારે પૃ. ૫૮

હૃત્યુત્તર સવણ તિગં, રેવઠં રોહિણિ પુણ્યન્વસુણુ કુર્ગં ।

અશ્વરાહા સમ ભણિયા, સોલસ આલોચણા રિકખા ॥૧॥

આલોચણા તિહિ નંદા, ભદ્રા જયાય પુણ્યાય ।

રવિ સસિ પુષ્ય શુક્ર મુક્ષા, વારા કરણાણુ વિકૃતિ વિણા ॥

બાવાર્થ—હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, ઉત્તરા ફાલ્ગુની, ઉત્તરાષા

ઉત્તરા ભાદ્રપદા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, રેવતિ, અશ્વિ

રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય અને અનુરાધા એ સે

નક્ષત્રો નંદા, ભદ્રા, જયા અને પૂર્ણા એ તિથિઓ. રવિ, સો

પુષ્ય, શુક્ર અને શુક્ર એ વારો. વિકૃતિ (ભદ્રા) કરણને છોડી

ખાકીના ૭ (અર) કરણો. આ બધા યોગો સમકિત ઉચરવામ

શુક્ર પાસે આલોચના (પ્રાયશ્ચિત) દેવામાં, યોગ સાધનામાં ત

તપશ્ચર્યા વગેરે કાર્યો કરવામાં શુભ ફલને આપનારા છે.

આરંભસિદ્ધિ અંયના ત્રીજા વિમર્શના ૩૬ માં શ્લોકમાં પણ કહ્યું છે:

નિયમાલોચના યોગે તપો નંદાદિ કારયેત્ ।

મુકત્વા તિક્ષણામ્ર મિશ્રાણિ વારોચાર શનેશ્વરે ॥

અર્થાત્—તીક્ષણ, ઉમ્ર અને મિશ્ર સંજ્ઞાવાળા નક્ષત્રો અને

મંગલ તથા શનિવારને છોડીને ખાકીના નક્ષત્રો તથા વારોએ,

મત, નિયમ, આલોચણુ, યોગ, તપસ્યા વગેરે અને જ્ઞાન મંડાવવા

વગેરે કાર્યો કરવાં.

જનોધ

જેઠ અસાઢાં ફાગુણાં માઠ ચૈત્ર વૈશાઠ

વિમાં દીજૈ જનોધ્યાં વરસાં આઢાં માંઠ ૩૮૨

પુનઃ તિથિયો નિષેધ ૧-૪-૬-૮-૯-૧૪-ને અમાસે અને પર્વણી તિથિયોમાં ક્ષૌરનિષેધ-તથા પાછલ કરાવેલી હળમતથી નવસે દિવસે-શ્લોક. ૫૧-૫૨

અને થોડી અવસ્થાનું બાલક-સ્નાતક-શબ યોગોદ્ગ-ગર્ભિણીનોપતિ. અથવા જેના માતા પિતા છવતા હોય એમણે સંપૂર્ણ શિર મુંડન કરાવવું નહિ.

હળમત વખતે જોલવાનાં ઠલ્યાણુકારી વાક્યો શ્લોક. ૫૩-૫૪. ૭૩-

કેશવ માનર્તપુરં પાટલિગુત્રં પુરીમદ્વિચ્છન્નામ્ ॥

વિતિ મદિતિ ચ સ્મરતાં ક્ષૌર વિઘ્નૌ ભવતિ કલ્યાણમ્ ॥

પુનઃ ૫૪-૫૨ મુંડન મુદૂર્તની સમજણ.

વારે નિષેધ-રવિવારે હળમત કરાવવાથી ૧ માસનું સુખ ઘટે છે.

શનિવારે	"	૭	"
મંગલ	"	૮	"
શ્રેષ્ઠ વાર- બુધવારે	"	૫	" વધે છે.
સોમવારે	"	૭	" "
શુક્રવારે	"	૧૧	" "
શુરવારે	"	૧૦	" "

વિધારંભ

વિધા પૂજા પૂ-ભાસ્સણિ કર સૂતાં પૂંવાહ
ચિત્રા ત્રિશાખા સરવણાં આદ્રા અસલેશાંહ ૩૭૪
પુષ્ય પુનર્વસુ સાઠ્યાં શતભિષાં પડિવા બીજ
દશમી ઇગ્યારસ તેરસી સાતમી પાંચમી તીજ ૩૭૫
બુધ ગુરુ ઉત્તમ હીર કહે મધ્યમ ભગુ શશી સૂર
થાવર મંગલ વાર જે વરણ વળવો તૂર ૩૭૬
અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે પ્રથમ વિધા લાણવાનું મુદૂર્ત.—

નક્ષત્રો-મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્લેષા, પૂર્વા-
ફાલ્ગુની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, મૂલ, પૂર્વા-
ષાઢા, શ્રવણ, શતભિષા અને પૂર્વાભાદ્રપદ.

અર્થાત્—હસ્તથી પાંચ, પુખ્ત, રેવતિ, અશ્વિનિ, મૃગશીર અને શ્રવણથી ૩ સર્વ મળીને આ ૧૨ નક્ષત્રોમાં પ્રથમ ધર્મશાસ્ત્ર બળવાનો આરંભ કરવો.

૪ ૪ ૪ ૪ ૪ ૪ ૩
વેદકન્ધિ વેદ શ્રુતિ વેદ વેદ ક્લ્લં શુશભાદિત મેવ ગણ્યં ।
અર્થઽય લાભઽય તથા ચ સિદ્ધિર્લાભો મૃતી રાજભયઽય મોક્ષઃ
કથારંભ પ્રકૃતીત મોક્ષત્તં પૂર્વ મહર્ષિભિઃ ॥

અર્થાત્—જુહુરૂપતિ જે નક્ષત્ર ભોગવતો હોય ત્યાંથી મુહુર્ત દિવસ સુધી ગણવાં. પહેલાં ૧ થી ૪ અર્થલાભ, ગીત્તં ૫ થી ૮ લાભ, ૯ થી ૧૨ કાર્યસિદ્ધિ, ૧૩ થી ૧૬ લાભ, ૧૭ થી ૨૦ મૃત્યુ, ૨૧ થી ૨૪ રાજભય અને ૨૫ થી ૨૭ મોક્ષ. એમ ૩૬ બળવાનું. તેમાં 'હસ્તાદિ ચંચક' આ નક્ષત્રો મુહુર્તમાં લેવાં.

વિવાહે ભાર

ચોતિ યુગ્મ ગણ વરણ રાશિ મેલ મહમિત
નાડી વેધ 'પડાષ્ટક વરમીત મુ' પવિત ૩૮૫

રાશિ મેલાપક

મિથુન ધન કેન્ધા તુલાં માનવ રાશિ એહ
અસ્રી સિંહ રાશિ તણી સમપણ દાખે છેહ ૩૮૬
મકર કુંભ મીન જલચરાં રાશિ જે હૃદ્ય નાર
તે વર માનવ રાશિયાં હથ લેવ સંદાર ૩૮૭

નવપચક

મકર વરખ જશ્વિક કરક ધન સિદ્ધાં તુલ કુંભ
કર્ક મીન છાગ મિથુનાં પ્રીત મકરે પ્રારંભ ૩૮૮

પ્રીતિ પડાપક

મેષાં અસિ મિથુનાં મકર તુલ વૃષભ ષટ કન
સિંહ મીન ધન કરકસુ' પ્રીતિ પડાષ્ટક ભન ૩૮૯

આયુઃ૧ જાડયં૨ મૃત્યુ૩ લક્ષ્મી૪, બુદ્ધિ૫ સિદ્ધિ૬ ૭ પંચતાંડ
વિધારંભેત્ર વારાણાં, ક્રમેણ કલમાદિશેત ॥૨૧॥

વળી પાઠાંતરે-અશ્વિનિ મૂલ પૂરવા ત્રય મૃગપંચકે ।

હસ્ત શતભિષા સ્વાતિ ચિત્તાસુ શ્રવણત્રય ॥૧૧॥

વિધારંભે ગુરુ શ્રેષ્ઠો મધ્યમં લગ્નુ ભાસ્કરં ।

મરણ્યં મઠં ભોમાખ્યં અવિદ્યા બુધ સોમયોઃ ॥૨૨॥

લોચ

રવિ શનિ મંગળવાર એ મુંડન લોચન કર્મ

અવરે વારે કીજતે લોચ ન થાયે ધર્મ ૩૮૦

મૂલ ઉત્તરા મૃગ રોહિણી ભરણી કિત્તિ વિશાહ

અનુરાધા રિસિ હીર કહે મુંડણ લોચાં દાય ૩૮૧

કૌર તથા લોચ કર્મ મુદૂર્તે નિષેધ નક્ષત્રો જોઈસસારે-

રોહિણિ માહા વિસાહા, તિ ઉત્તરા ભરણિ કિત્તિયાય અણુરાહા ।

ધ્યિ મુંડણ લોચકર્યે ઇદો વિ ન જીવએ વરિખંખ ॥૧૧॥

ભાવાર્થ—રોહિણી, મઘા, વિશાખા, ત્રણે ઉત્તરા, ભરણી, કૃત્તિકા અને અનુરાધા આ નક્ષત્રોમાં મુંડન અથવા લોચ કર્મ કરાવે તો ઇંદ્ર પણ જીવતો રહે નહિ.

નવમીય ચઉત્થી ચઉદ્ધિસિ, અકૃમિ છઠી અમાવસી તિહિયા ।

વારા સનિ રવિ મંગલ, મુંડણ લોચ ન કારેઈ ॥૨॥

ભાવાર્થ—નોમ, ચોથ, ચઉદ્ધ, આઠમ, છઠ અને અમાસના દિવસે તથા શનિ, રવિ અને મંગલવારે મુંડન એટલે લોચ કરાવવો નહિ.

જેન સાધુઓને લોચમાં નિષેધ નક્ષત્રો—

કૃત્તિકાસુ વિશાખાસુ મઘાસુ ભરણીષુ ચ ।

એભિશ્વતુર્ભિઃ નક્ષત્રે લોચકર્મ ન કરયેત ॥

અર્થાત—કૃત્તિકા, વિશાખા, મઘા અને ભરણી આ ચાર નક્ષત્રોમાં જેન સાધુઓએ વાળનો લોચ ન કરવો.

પહિલે અથવા ત્રીજે વરસે તેડી વર ગુણવંત
 શુભવારાં રાશી હીર કહે ટીકા કીજે તંત ૪૦૦
 લગ્ને ૧ બ્યથે ૧૨ ચ પાતલે ભમિત્રે ૭ ચાપમે ૮ કુન્ને ।
 કન્યા ભર્તુ વિનાશાય ભર્તુ કન્યા વિનરયતિ ॥

અથ વિષકન્યા યોગ-

રવી ચનિ લોમ ભદ્રા તિથિ શતભિસ કૃતિ અસલેસ;
 ઇંદ્ર યોગે ને મુતા હોવે તો વિષ કન્યા કહેશ.

અથ વિષપુત્ર યોગ-

મજ્જિઞ્ઞ અંતિ ગંઠાંતમહિ ચઉદશી અભાવસી ભૂમ;
 ભયે નર હવે નહિ ને હવે તો ધૂમ.

અથ ઉત્તમ દ્રવ્યાભાર્દ-

૧-૩-૫-૭-૯-૧૧ સીની રાશી એકી ઉત્તમ.
 ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ પુરુષની રાશી એકી ઉત્તમ.

મૃત્યુ દ્રવ્યાભાર્દ-

૧-૩-૫-૭-૯-૧૧ પુરુષની એકી રાશી ખરાબ.
 ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ સીની રાશી એકી ખરાબ.
 સીથી વરની રાશી ૬ ભેદએ. વરથી સીની ૫ ભેદએ,

આ પ્રમાણે હોય તો ઉત્તમ.

ઉત્તમ નવ પંચક-

વરસ્ય પંચમે કન્યા કન્યાથી નવમે પતિ ।
 વત્ત ત્રિકોણું શુભં પ્રોક્તં પુત્ર પૌત્રાદિ વર્ધનં ॥

ખરાબ નવ પંચક-

કન્યાથી પંચમે ભર્તા ભર્તાથી નવમે સતિ ।
 મરણં પિતૃ માતૌચ્ચ સંશ્ચાદ્યં નવ પંચકે ॥

—ઈતિ રીધ્રગ્રાધે.

અથ મિત્ર પડાદક-

પડાદક-સીની એકી રાશીથી ગણવું. એકીથી પુરુષ રાશી.

૧-૨-૫-૭-૯-૧૧ થી સીરાશી છઠી હોય તો ખોટ.

પ્રગ્યાર વરષે ક્ષત્રીને વૈશ્યને વરસાં ખાર

લગન મિથુન કન્યા ધનાં મીનાં જયજયકાર ૩૮૩

શ્રવણ ધનિષ્ઠા સ્વાતિ કર ચિત્રા પુનર્વસુ લેષ

મૃગ રેવત્યસણિ બુધ ગુરુ ગુ રવિ હીર કહેષ ૩૮૪

અષ્ટમે વષ્ટમે વર્ષે મત બંધ દિનેત્તમઃ

નૃપચૈકાદશે વર્ષે વૈશ્યોઽથ દ્વાદશોત્તમાઃ ॥૧૧॥

અશ્વિન્યેર મૃગ પુષ્યે ચ રેવત્યાં ચ કરત્રયં ।

શ્રવણે ચ ધનિષ્ઠાયાં શાખાધિપ બલો તથા ॥૨॥

અષ્ટ વર્ષાભ્યાં ચદિ શુભો ન જાયતે ।

તદ્વાપિ નપનં કાર્યં ચૈત્રે મીન ગતે રવો ॥

જન્મરૂક્ષ તિથિ માસેષુ ન કુર્યાત્ મંગલં કવચિત્ ॥

આઘાગત પ્રસૂતં ચ જ્યેષ્ઠ માસેન મંગલં ॥

જનોષ્ઠિમાં ચૈત્ર મહિનાના અજવાળીયા પક્ષમાં મીનનો સૂર્ય

હોય તો, ગુરુ અથવા ચંદ્ર નેષ્ટ હોય તો પણ દોષ ન લાગે.

બાળકની રાશીથી ૫-૬-૧૧-૨-૭ ગુરુ શ્રેષ્ઠ છે. ૬-૩-૧-૧૦

પૂજવાથી શ્રેષ્ઠ છે. ૪-૮-૧૨ નેષ્ટ જ છે.

પાકાંતર-હસ્ત, અશ્વિનિ, પુષ્ય, અશ્લેષા, આદ્રા, મૂલ, પૂર્વાષ્ટ,

પુનર્વસુ, રેવતિ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, સ્વાતિ, મૃગશીર,

અનુરાધા અને ચિત્રા આ અઢાર નક્ષત્રો લેવાં.

વળી પાકાંતરે-રોહિણીને ઉત્તરા ૩ પણ લેવાય છે. રવિ,

સોમ, બુધ, ગુરુ અને શુક્ર આ પાંચ વાર લેવા. બીજ, ત્રીજ,

દશમ, અગિયારસ, બારસ અને પાંચસ આ છ તિથિઓ લેવી.

માહ, ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખને જેઠ આ પાંચ માસ લેવા. વદિ

પાંચમ સુધી અજવાળીયું પખવાડીયું ગણવું. કેટલાક આચાર્યોના

મતે જેઠ માસ ન લેવો

અથ ધર્મશાસ્ત્ર લણવાના પ્રારંભ માટે મુહૂર્ત—

હસ્તાદિ પંચકે પુષ્યે રેવતિ દ્વિતયે મૃગે

શ્રવત્રયે શુભારંભો ધર્મશાસ્ત્ર પુરાણયોઃ ।

૫ડાદક—પુરુષથી સ્ત્રીની રાશી ૮ થાય તે સ્ત્રીથી પુરુષની ૬ થાય તે જોડું.

નવપંચક—પુરુષથી સ્ત્રીની રાશી ૬ થાય તે સ્ત્રીથી પુરુષની ૫ થાય તે જોડું.

દ્વ્યાખાર્—પુરુષથી સ્ત્રીની રાશી ૧૨ થાય તે સ્ત્રીથી પુરુષની ૨ થાય તે જોડું.

અથ મૃત્યુ૫ડાદકાદિ જ્ઞાન—

૫ડાદકે ભવેત્ મૃત્યુ કલહો નવ પંચકે ।

દ્વ્યાખારે ભવેત્ રોગો વરગે વૈર ન જીવતિ ॥

દ્વ્યાખાર્ ૫ડાદકાદિનો લેહ—

સ્ત્રી ભાગે તો અતિ લલા પુરુષ ભાગે કુલ નાંચ ।

એવી રાશી ને મોલે તો ૫ડાદકો નાંચ ॥

નોંધ—સ્ત્રીઓની જેકી રાશીથી ગણુવું અને પુરુષને એકી રાશીથી ગણુતાં ૫ડાદકાદિ થાય તે ખરાબ ગણાય છે.

અર્ધગિએ	કમ્પગમક	ચછગગ્ગ	ટકકલ્લ	તયદધન	પદ્મભમ	વરલવ	ચપસહ
મરક	મંચર	સિંહ	માન	સર્પ	મુષક	મૃગ	મીઠો
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮

અથ વરગ વિચાર—

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮

અ ક ચ ટ ત પ ય શ વરગ આઠ અતુકમે સામિ સદીહ;

હીર કહે નિજ જુધિ ગણી ગરૂક જિલાડી સિંહ.

કુકર અહિ મૂષક મૃગ મીઠો અક્રમ જોઈ;

છોકા જ્યાંથી પાંચમે સો તસ વેરી હોઈ

વરગ વિરોધ લહી સવે વરજો વાદ વિરાહ;

વાણિજે પશુ વરજો સવિ જીમ કહાવો શાહ

સ્વવર્ગાત્ પંચમે યત્ર ચતુર્થો મિત્ર સંઘકઃ ।

ઉદાસીન તૃતીયથ વર્ગ બેઠ સિધાયતે ॥

વૈશ્યભટ્ટ

મીનાં તુલાં મકરાં હરિ વૃષ ધન કન્યા મેષ
અલિ મિહુણાં કરકાં ઘટાં એ પદ્ અકુમ કલેશ ૩૬૦

વૈશ્ય ભટ્ટ

સિંહ વૃશ્ચિક મૈત્રી પણે કન્યા મિથુન ધન મીન
મકર તુલ સંતોષ હોઈ કુંભ વસહ ખહુ પ્રીત ૩૬૧

વૈર ભટ્ટ

વૃશ્ચિક રાશિ કન્યકા સિંહ રાશિ વર ટાલી
વશ્યાવશ્ય જે ઇણુ વિધિ હીર કહે લ્યો નિહાલિ ૩૬૨
રિપુ પડ અકુમ મરણુ ભય કલહ વધે નવપંચ
ખારમ ખીયઇં ધનદૂખી અવર પ્રીતિ સુખસંચ ૩૬૩

કન્યા વિચાર

ગૌરી આઠ વરસ દહી રોહણીયાં નવ વરસ
દશ વરસારી કન્યકા ઉપરી રહે રજરાશિ ૩૬૪
ગાંધી ખલ ગુર આપીએ રોહિણી દીજ ભાણુ
કન્યા દીજે લગનખલ મહિલા અંદ્ર પ્રમાણુ ૩૬૫
માતા પિતા ભાઈ વડો રજવૈ કન્યા દેખી
નરકે જાતાં બોલીયો આગમે એવો લેખી ૩૬૬
આઠમૈ ખારમૈ વરસમૈ નહીં કીજે વિવાહ
અવરે વરસે પરણતાં ચોર ફીટી હુવૈ શાહ ૩૬૭

વાગ્દાન સુદર્ત

નંદા ૧ભદ્રા ને જ્યા તિથિ સૃગશીર મધા નૈ હત્ય
પુષ્ય ધનિષ્ઠા અશ્વિનિ રોહણી ઉત્તરા સત્ય ૩૬૮
મેષાં કુંભા વૃશ્ચિકાં ઇયાં ત્રિહુ સંકાંતિ
મીન મિથુન કન્યા લગન મિલતે મ કરો પ્રાંતિ ૩૬૯

અથ લગ્ન માટે નાડીચક્રનો નિયમ—

પહેલી નાડી નવરસિ કૃત્તિકા પુખ્ય અશલેશ;
ચિત્રા સ્વાતી પુ-પા ઉ-પા ઉભય રેવય કલેશ.
બીજી નાડી રોહિણી પુનર્વસુ અને મઘાહ;
જ્વ વિશાહ મૂલા શ્રવણ પૂ-મઘ અસ્તમણિ ચાંહ.
મૃગશીર આદ્રા ત્રીજી ચર્ધ પૂ-ફાલ્ગુણી ઉ-ફાહ;
અનુરાધા જિહ્વા ધનિકૃ ચતુર્થીસ ભરણી નિવાહ.
ઈગરિમ્બી બાયાં પ્રીતિ બહુ મિત્ર રાય પુર ગામ;
બેટો બાયાં ચત્રુ હૂવે હંપતી ચમપુર ઠામ.
પહેલી નાડી વર મરણ બીજી નાડી નાર;
ત્રીજી નાડી હીર કહે કુલનો કરે સંહાર

અથ વિવાહે ક્ષણિ ચક્ર—

વિવાહે ક્ષણિ ચક્રંતુ અધિન્યાહો ત્રિનાડીકં ।
કૃત્તિકા રોહિણી રેખા ભરણ્યા ચ મૃગશીરં ॥૧॥
અધિન્યાયં તથા રોદ્રં ક્રમેણુ પરિવેષયેત્ ।
એક નાડીગતં રૂક્ષં રૂક્ષ સામ્યંતુ વર્જયેત્ ॥૨॥
શામે વા નગરે આપિ શબ્દ સેવકયો યંથા ।
એક રૂક્ષે ભવેત્ પ્રીતિ વિવાહે દુઃખમાદિયેત્ ॥૩॥
એક નક્ષત્ર ભતાનાં પદેયાં પ્રીતિરૂત્તમાઃ ।
હંપત્યો મરણ્યં રોધં પુત્રો ભતો રિપુર્ભવેત્ ॥૪॥
એક નક્ષત્ર ભતાનાં નાડીવેધં ન ગમ્યતે ।
જિજ્ઞાસિચૈક રાશીનાં હંપત્યો પ્રીતિરૂત્તમાઃ ॥૫॥

વિવાહે ત્યાજ્ય

દરિ સયણાં ધન મીનાં અરક માસ યૈત્ર સંકંતિ
જનમ માસ દિન વાર રિસ પાણિમહણ ન હુંતિ ૪૦૧
અધિક માસ સિંહસ્થ ગુરૂતિથિ ત્રિવાર કરસંનિ
મુરગુરૂ શુક્રે આયત્રે* પાણિમહણ ન હુંતિ ૪૦૨

* ગ્રા મુરજ નવ દીન સયી ક

સ્ત્રીરાશી ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ થી પુરુષ રાશી ૮ મી હોય તો ખોટું.

મૃત્યુષડાષ્ટક—

સ્ત્રીરાશી બેકો, ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨

પુરુષ રાશીએકી ૧-૩-૫-૭-૯-૧૧

પાઠાંતરે—

વિસમા અક્રમે પીઠ સમાઉ અક્રમે રિઊ ।

સત્તુચ્છકૃ કૃમં નામ રાસીહિં પરિવજ્જએ ॥

બીચ બારસંમિ વજ્જે નવ પંચમ ગં તહા ।

સેસે સુ પીઠ નિદ્ધિઃ જઈ દુર્યાગહ સુત્તમા ॥

પ્રીતિષડાષ્ટક—

૧-૩-૫-૭-૯-૧૧ સ્ત્રી એકી રાશી ઉત્તમ.

૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ પુરુષ બેકી રાશી ઉત્તમ.

અર્થાત્—વિષમ (એકી) રાશીથી આઠમી રાશીમાં પ્રીતિ હોય છે, અને સમ (બેકી) રાશીથી આઠમી રાશીમાં શત્રુતા હોય છે. નામ રાશીથી તે શત્રુ પડાષ્ટકનો ત્યાગ કરવો. બીચા બારં અને નવપંચમ પછુ વર્જવું, શેષ રાશિઓમાં પ્રીતિ કહેલી છે. પરંતુ જો પરસ્પર જન્મકુંડલીમાં ઉત્તમ અહો હોય તો દરેકમાં પ્રીતિ કહેલી છે.

સ્ત્રીની એકી રાશીથી પુરુષ બેકી રાશી થાય તે ઉત્તમ પડાષ્ટક છે. આ વાત ઉપરની માગધી ગાથાને મળતી છે, તે જ વાત સાચી છે. સ્ત્રીની બેકી રાશીથી પુરુષની એકી રાશી થાય તે મૃત્યુ પડાષ્ટક છે.

રાશી કૂટ વિચાર—સ્ત્રીની રાશીથી પુરુષની રાશી ૬ થાય તો, ને પુરુષથી સ્ત્રીની રાશી ૮ થાય તો વૈર. સ્ત્રીથી ૮ મી રાશી પુરુષની હોય ને પુરુષથી સ્ત્રીની ૬ ઠી રાશી હોય તો તે શુભ જાણવી.

પાઠાંતરે—પડાષ્ટકાદિ સારા ખોટાની સમજણ.

ચંદ્ર બલ વિચાર

શશી સુઝે ઇંમ તિય છદાં સમમ દશમ ઇંચાર
સુદિ પખે બીય પણુ નવમ અવર સવે પરિદાર ૪૧૩

મદ પૂજા પ્રકાર

સુરગુરૂ પૂજા પીયલી રાતી પૂજા સૂર
બાંમણને આપી દરી પાંછી વલ્લવો તૂર ૪૧૪
હીર કહે તુલ રાશી નર જિણુ કિણુ પરણે માસ
તો તિણે સૂરજ પૂજા નર પરણ્યા પ્રગે આશ ૪૧૫

અથ સિંહસ્થ ગુરુ—

સિંહ રાશી સ્થિતે જીવે મેગડે તુ ન દ્રવ્યમ્ ।
આવશ્યકે વિવાહાદો સર્વ દેશેષ્વપિ સ્મૃતમ્ ॥

વળી—

વૈયાખ માસે યદિ શુક્રતપશ્ચે મેવ દ્વો દેવ ગુરુ ચ સિદ્ધે ।
વિવાહ માત્રા વૃત્ત બંધ દીક્ષા સર્વાર્થસિદ્ધિ મુનિયો વદંતિ ॥

અથ વિવાહે ગુરુ યેષ્ઠ—

૧ ૨ ૩
અખ આપ કુલિરસ્થો જીવોમ્ય શુભગોચરઃ ।
અતિ શોભનતાં દદ્યાદિવાહો પનયાદિપુઃ ॥

વિવાહે શુભાશુભ ગુરુ ઠન્યાને

૨	૫	૭	૯	૧૧	શુભ
૧	૩	૬	૮	૧૦	પૂજાપ્રદી
૪	૮	૧૨	૦	૦	નિષેધ

વિવાહ લગ્ને ગુરુ શુદ્ધિ આદિ વિચાર—

સ્વર્ગે પરમા પ્રીતિ મિત્રે પ્રીતિશ્ચ કથ્યતે ।

ઉઠાસીને પ્રીતિરૂપા શત્રુ વર્ગે મૃત્યુર્ભવેત્ ॥

અષ્ટક્ટનો દોષ ટાળવા માટે દાનની વિધિ-

દુઆબારાના દોષ માટે સોનું ને તાંબાનું દાન કરવું.

પડાષ્ટકના દોષ માટે ગાય અને બળદનું દાન, નવપંચકના

દોષ માટે રૂપા અને કાંસાનું દાન, વર્ગે વેરમાં બે માણસના

તોલ જેટલું અનાજ દાન કરવું. નાડીદોષમાં ગાયને સોનું આપવું.

અથ રાશી સ્વામી—

મેષ વૃશ્ચિક ભૌમાધિપતિ બૃહસ્પતિ મીન ધનંદ;

શની મકરને કુંભયો કલ્પો કરકાધિપ ચંદ.

તુલ વરખ દાનવપતી સિંહે રવી કન્યા મિથુન બુધ;

રાશી સામી હોવે મિત્ર રિપુ બાણી વરણે શુક્ર.

રાશીના સ્વામી	રવી	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શની
રાશી	સિંહ	કર્ક	મેષ વૃશ્ચિક	કન્યા મિથુન	ધન મીન	વૃષ તુલા	મકર કુંભ

અથ મિત્ર ગ્રહ—

ગ્રહ મિત્રાં રવિ મંગલાં શુકાં બુધ શશી જીવ;

શનિ રાહ સું હીર કહે વાઘે પ્રીત અતીવ.

અથ શત્રુ ગ્રહ—

ગુરુ શુકાં ચંદ્રાબુધાં રાહાં રવિ શનિ ભૂમ;

હીર કહે એ શત્રુ ગ્રહ મિલતે ઉઠાવે ધૂમ.

અથ ગ્રહ શત્રુ મિત્ર ફલ—

શશી બુધ રિપુ રિપુ શુક્ર ગુરુ વૈર ભોમને મંદ;

રવી રાહસું વૈર તજી બોલે હીર આણુંદ.

અથ કાર્યપરત્વે નાડીચક્રનો ક્રમ—

મિત્રાચારી મૈત્રિ અશ્વિનિ કૃત્તિકા આદિ વિવાહ;

વરસાલે આદ્રા ગિણી રોગી રવી રિખાહ.

અથ શુભ કાર્યે નિવેધ—

ગૃહ્યું સમ રાત્રાણિ નવરાત્રિ હુતાશની ।

સંક્રાંતિ પ્રથમે દિવસે શુભકર્માણિ વર્જયેત્ ॥

અથ કાર્તિક માસમાં દક્ષિણાયન સૂર્ય હોય તો પણ વિવાહે શ્રાદ્ધ છે.

અથ તો પૃષ્ઠતો વાપી કાર્તિકાત દિન પંચકં ।

વિવાહો તત્ર કર્તવ્યં ન દોષો દક્ષિણાયને ॥

નોંધ:—તુલસીનો વિવાહ યથા પછી તેજ રાત્રીથી પાંચ રાત્રી સુધી લગ્ન થાય છે. આવા પાંચ વાંચવામાં આવેલા છે અને લોકોહિત પણ છે.

અથ હોલાદિક વર્જિત—

શુકલાદિમી સમારભ્ય ક્ષાણ્યુત સ્યાદિનાદિકં ।

વિપા શેરાવતી તીરે ચતદ્રાક્ષ ત્રિપુષ્કરે ॥

વિવાહાદિ શુભે નેષ્ટં હોલિકા પ્રાગ્દિનાદિકં ॥ ૧ ॥

વિવાહમાં—જન્મ માસ, જન્મ નક્ષત્ર, જન્મ તિથિ અને જન્મ રાશિ આદ્ય ગર્ભવાળાને વિવાહ લગ્ન ન કરવાં.

ત્રણ જેઠ (જેઠ માસને વરકન્યા પહેલા ગર્ભનાં) નો વિવાહ ન કરવો. બે જેઠ (માસ જેઠ અને વર અથવા કન્યા બેમાંથી એક) નો હોય તો વિવાહ કરવો.

અથ કાર્ય પરત્વે શ્રદ્ધ બલિષ્ઠ—

ઉદ્ધાહે ચોત્સવે જીવ સૂર્યો ભૂપાલ દર્શને ।

સંગ્રામે ધરણી પુત્રો વા વિદ્યાભ્યાસે બુધો બલિ ॥

યાત્રાયાં ભાર્ગવઃ પ્રેક્ષતો દીક્ષાયાં ચ શનેશ્વરઃ ।

ચંદ્રમાઃ સર્વ કાર્યેષુ પ્રશસ્તો ગૃહ્યતે બુધઃ ॥

વિવાહે વર કન્યાને ગુરુ-સૂર્યનો દોષ ન લાગે.

દશ વર્ષ પછી કન્યા શુદ્ધિ રહિત હોય છે. તેથી તારાશુદ્ધિ, ચંદ્રશુદ્ધિ અને લગ્નશુદ્ધિ જોઈને લગ્ન કરવું.

બાર વર્ષ ઉપરાંત કન્યાને જહનુપતિનો અને સોળ વર્ષ ઉપરાંત વરને સૂર્યનો ૪-૮-૧૨ મો હોય તો પછ્ઠ દોષ લાગતો નથી.

બ્યતિપાતનૈ વૈધૃતિ ભદ્રા ને મંડાંત

યમઘંટ ને યમઠર્તરી પાણિમહણુ ન હુંતિ ૪૦૩

ગુરુ જળ ત્રિહુ રિસિ આવહી સંવછર દોષ તિવાર

શતભિસ રેવય સમ્પણી તને વિવાહ વિચાર ૪૦૪

ગુરુવારે ઉફાગુણી રેવય થાવર વાર

ભોમવાર ઉષાઠ રિસી તને વિવાહ વિચાર ૪૦૫

વિવાહે ગ્રાહ

જેઠ અને આસાઠ એ માગશર માહ વૈશાહ

હોલાષ્ટક ટાલી કરો ફાગુણુ કરો વિવાહ ૪૦૬

જ્યેષ્ઠ માસ વિચાર

જેઠો જેઠી જેઠ મહીં પરણે દૂષણુ હુંતિ

એકે થોકે પરણી હે જોઈસ હીર કહંતિ ૪૦૭

જ્યાં લગી કૃતિકા રવિ રહે ત્યાં લગી જેઠે દોષ

જળ રોહિણી રવિ સંચરે તખ સવી મંગલ હોય* ૪૦૮

વિવાહે માસ પરત્વે ફળ

માહ ધન શુભ ફાગુણે જેઠ વૈશાહે નેહ

મામશર આસાઠે ઉદો અવર માસ નિઃસદેહ ૪૦૯

ગ્રહ બલાબલ

રવિ બલ લીજ વર ભણી ગુરુ બલ લીજે નાર

શશીબલ લીજે બિહું ભણી પછી એ મંગલ ચાર ૪૧૦

રવિ બલ વિચાર

રવિ તીય છહ દશમે અગીઆરમે સુઝે ધ્યાં વિવાહ

માગે પૂજ જનમ બીય પણ સત્તમ ને નવમાંહ ૪૧૧

ગુરુ બલ વિચાર

બીજે પંચમ સત્તમ નવમ છગ્યાર શુભ હોઈ

પૂજ ઇગે તિય છહ દશમ અવર ન સુઝે કોઈ ૪૧૨

અથ વિરાહે શુભાશુભ સૂર્ય વિચાર—

મેષસ્થેય દિવાનાથે સિંહસ્થોપિ શુભપ્રદઃ ।

માસાંતે દિનમેકંતુ તિથ્યંતે ઘટિકા દ્વયં ॥ ૧ ॥

ઘટિકા ત્રિતયં ભાંતે વિરાહે પરિવર્જયેત્ ।

અષ્ટમે ચ ચતુર્થે ચ દ્વાદશે ચ દિવાકરે ॥ ૨ ॥

વિવાહતો વરો મૃત્યુ પ્રાપ્નોત્યત્ર ન સંશયં ।

જન્મન્યત્ર દ્વિતીયે ચ પંચમે સપ્તમેપિ વા ॥ ૩ ॥

નવમે ચ દિવાનાથે પૂન્યા પાશિષીકનં ।

એકાદશે તૃતીયે વા પટે વા દશમેપિ વા ॥ ૪ ॥

વરસ્થ શુભઠા નિત્યં વિરાહે દિનનાયકઃ ।

ગર્ભાં ગિરો ગોત્રમ વસિષ્ઠ કશ્યપાઃ ॥ ૫ ॥

પરશરાદ્યા યુનિયો વદંતિ ।

દ્વિતીય પુત્રાર્થં ગતો દિવાકરઃ ॥

અયોદ્યાઠાત્ પરતઃ શુભાવહઃ ।

એતત્તુલારાશે રેવ ધતિ ॥ ૬ ॥

તુલા શરીવાળા પુરુષના લગ્ન સમયે સૂર્યનું દાન કરીને જ

પરલુવા જવા માટે—

અથ વરસ્થ સૂર્ય મલં—

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
મધ્યમ	મધ્યમ	શુભ	અશુભ	મધ્યમ	શુભ	મધ્યમ	અશુભ	મધ્યમ	શુભ	શુભ	અશુભ
પૂન	અશુભ	ઐશ	"	શુભ	ઐશ	પૂન	"	૧૩ અ ચ હ શુભ	ઐશ	ઐશ	"

અથ ગંડાંત, માસાંત, તિથ્યાંત અને નક્ષત્રાંતે નિવેધ—

માસાંતે દિનમેકંતુ તિથિ અંતે ઘટી દ્વયં ।

દશ્યાંતે ઘટીકા ત્રીણિ વિવાહાદિ વિવર્જયેત્ ॥

એકાદશે દિ નવપંચસમ ચા મિત્ર સંસ્થે શુરણાચ શુદ્ધિ ।
 આઘે તૃતીયે દશમે ચ પઞ્ચે શુર અવાંછતિ શુભ ભાવ પૂજા ॥
 દ્વાદશે નિધને ૮ તુર્યે ૪ દેવાર્થે ભવેદદિ ।
 પૂજા તત્ર ન કર્તવ્યં વિવાહે પ્રાણનાશનં ॥

અથ શુર વક્રાતિચાર—

વક્રાતિચારગે જીવે ત્વષ્ટાવિંશતિ વાસરાન્ ।
 પરિત્યજ્ય તતઃ કુર્યાદ્વત્રતો દ્વાહાદિકં શુભમ્ ॥
 ત્રિકોણુ ૯-૫ દ્વયાય ૨-૧ સંસ્થેતુ જીવે વક્રાતિ ચારિણુ ॥
 ન દોષ સ્વત્ર વિજ્ઞેયઃ કુર્યાદ્દ્વાહનાદિકં ॥

અથ શુર શુક્રયો બલિ વાર્ધક્યં—

બાલે વૃદ્ધે ચ સંધ્યંશે ચતુઃ ૪ પંચ પ ત્રિ ૩ વાસરાન્ ।
 જીવે ચ ભાર્ગવે ચૈવ વિવાહાદિષુ વર્જયેત્ ॥

અથ શીઘ્રબોધે કન્યાને શુર આદિ બલની સમજણ—

કન્યા ૮ વર્ષની ગૌરીને શુર, સૂર્ય અને ચંદ્ર બેનું બલ જોવું.
 „ ૯ વર્ષની રોહિણીને શુર અને ચંદ્ર બેનું બલ જોવું.
 „ ૧૦ વર્ષની કન્યાને સૂર્ય અને ચંદ્ર બેનું બલ જોવું.

લગ્ન વખતે-જુહસ્પતિ જીવહતા, ચંદ્રમા ધનહતા, સૂર્ય
 તેજ હતા, મંગળ બલહતા છે. ગૃહ બલહીન હોય તો જુહસ્પતિ
 નબળો હોય તો કન્યા મરે, સૂર્ય નબળો હોય તો-વર મરે,
 ચંદ્ર નબળો હોય તો ધનનાશ, મંગળ નબળો હોય તો સ્થાનનો
 નાશ કરે છે.

વિવાહમાં માસ તિથિ શુદ્ધિ—

માસા ક્ષાદ્યુન માર્ગ માઘ શુચયો જ્યેષ્ઠ સ્તથા માધવા ૧ ।
 શસ્તા સૌમ્યદિનં તથૈવ તિથયો રિક્તા કુહુ ૨ વર્જિતા ॥

અથ વિવાહમાં ચૈત્ર માસ નિષેધઃ—

ચૈત્ર માસે સિતે પદ્મે મેષ રાશે ગતે સ્વી ।
 વિવાહો નૈવ કર્તવ્યો અવશ્યં વિધવા ભવેત્ ॥

વિવાહે લગ્નશુદ્ધિમાં નિવેધ ગ્રહોને સ્થાન.

વિવાહ વખતે ચંદ્રગણ વરકન્યા બંનેનું જોવું. ચંદ્રમા ૪-૮-૧૨ મેં અશુભ ગણાય છે. પરંતુ કેટલાકના મતે ૧૨ મેં હાનિકર્તા નથી. તેમજ વહ ૮ થી સુધી ૫ સુધી ૪-૮ મેં હાય તો પણ દોષ ગણાતો નથી તો પણ કદાપિ બેમાંથી કાઢને બાકમાં ચંદ્રમા હાય તો એકવડી, ચોમાની બમણો ને ૮ મા ચંદ્રની ત્રણ ગણી પૂજા કરવાથી દોષ લાગતો નથી. કેટલાક આચાર્યોના મત એવો છે કે વરને ૧૨ મેં ચંદ્ર લેવો પણ કન્યાને ૧૨ મેં ને જન્મનો જે છોડી દેવા. વળી કેટલાકના મતે જન્મના ચંદ્રને પણ લગ્ન વખતે તજવો પરંતુ વરાહમિહિરનો ચોક્કસ મત છે કે વિવાહમાં જન્મનો ચંદ્ર કાંઈ પણ હાનિ કરતો નથી, પરંતુ માત્ર ક્ષોરકર્મ (પ્રથમ વાળમુંડન) માં અને પરદેશગમનમાં અશુભ છે. ધાતચંદ્ર વિવાહમાં બાધાકારક નથી પરંતુ પરદેશ ગમનાદિમાં બાધાકારક છે.

અથ શુક્રગણ—

કન્યાને ૧-૩-૬-૧૦ મેં શુક્ર નબળો ગણાય છે, તેની પૂજા કરવી પરંતુ ૪-૮ અને ૧૨ મેં પણ અનુકૂળ થતો નથી, પરંતુ જો તે શુક્ર સ્વગૃહી કે ઉચ્ચનો હોય તો અનુકૂળ થાય છે. વળી ખાસ કાર્ય પરત્વે ૪-૧૨ ની બમણી મોટી પૂજા કરવી, પરંતુ ૮ મેં તો બંને ત્યાં સુધી નજ લેવો, છેવટે લેવો જ પડે તો ત્રણ ગણી પૂજા કરવી. અત્યારના સમયમાં તો મોટી જ કન્યાનું લગ્ન લેવાનું હોવાથી અને ૧૩ વર્ષની ઉંપરની કન્યાને આ દોષ લાગતો નહિ હોવાથી આ પ્રસંગ બિલો જ થતો નથી.

વળી જ્યોતિષ સંગ્રહમાં આ પ્રમાણે લખેલું છે—

તીર્થયાત્રા વિવાહે ચ પ્રાશને ચ પ્રતાદિષુ ।

મંજલે સર્વ કાર્યેષુ ધાતચંદ્રો ન ચિંતયેત ॥

વળી સ્ત્રીને ૧૨ મેં ચંદ્ર અને ધાતચંદ્ર માત્ર પરદેશગમન-માં જ તજવો એવો પણ મત છે.

તિથ્યાદિ શુદ્ધિ

માસાન્તે દિન એક તથા ત્રિણી ઘડી તથા તિથિ એણ
રિસી અંતે ઘટિકા ઉભય તજો પાણિગહેણ ૪૧૬

દગ્ધા કુર અમાવસી ગણગ્રહ રિગત તજો
હીર કહે અવરે તિથે પરણ્યાં સત્રિ સુખ ઇંધ ૪૧૭

શુર ગણવિચાર.

૩	૧૦	૧૧	૦	શુભ
૧	૨	૫	૭	પૂર્ણકારી
૪	૮	૧૨	૦	નિષેધ

અથ વિવાહે સૂર્ય શુભાશુભ વિચાર—

ત્રિષષ્ઠો દશમસ્ત્રિયેવ એકાદશ વિશેષતઃ ।

પાણિગ્રહણે અર્થલાભં ચ કુર્યાત્ ભાનુ ન સંશયઃ ॥

આઘે દ્વિતીયે નવ પંચમેવ પૂર્ણરીષો સમમકે વદંતિ ।

ચતુર્થે કોચાષ્ટમ અંત ૧૨ સંસ્થા સૂર્યસ્ય પૂર્ણ ન કદાપિ કાર્યા ॥

અર્થાત—જનમનો ચોથો આઠમો ખીજો ખારમો દિવ;

એક રવી અસુહાંમણો રવી સુત^૧ ધરણી^૨ ઇવ.

વિવાહે સૂર્યપૂર્ણની સમજણ—

સૂર્ય ૧-૨-૫-૭-૯ મો હોય તો એકવડી પૂર્ણ (જપદાન વગેરે)

” ૪-૧૨ મો હોય તો ગમણી પૂર્ણ ”

” ૮ મો હોય તો ત્રણ ગણી પૂર્ણ ”

સૂર્ય ૨-૫-૬ મો હોય તો તેના ૧૩ અંશો (દિવસો)

ગયા પછી શુભ છે.

કાલપદ

આઠે ખુણે પદ્મ ઠવિ માંહિ તિન્નિ ઠવેઈ
 દિસી વિદિશી પણિ ઠવો ઇમ સગવીસ રિસેઈ ૪૨૧
 રવિ રિસી માંહો ઠવિ કરી ગિણીંઈ સ્પષ્ટયાકાર
 સાહા રિસી રૂલ સાંભલો વિચિબિહું પખ સંહાર ૪૨૨
 પૂરવે ધન અગનિ મરણ દખ્યણ દિશ દુઃશીત
 નૈરય મુખ પશ્ચિમ વિહવ વાવિ ખુણે કુશીત ૪૨૩
 ઉત્તરમાંહિ ધાન્યધન સંપદ હોઈ ઇશાન
 હીર કહઈ પટચક્ર એ જે જુએ તે જાણ ૪૨૪
 કાલપદ સહા કિને જાણી વરજે દૂરિ
 ચક્રિ ખુણી ચવરીરચો ઇગ વિચિ લહુડી પુરી ૪૨૫
 ચિહું ખુણે ચક્રિ ચક્રિ રચી તિન્નિ દિસ માંહે દેઈ
 એમ અઠવીસ ઇશાનથી રવિ ગિસીથી ગણી લેઈ ૪૨૬
 અનુક્રમે આવો જગન રિસી ગણિતાં શુદ્ધ મકાર
 જગન રિસી માંહિ હુવઈ તો તે કરઈ સંહાર
 (ચવરી ભિતર ચારી રિસી તેનાં કરઈ સંહાર) ૪૨૭
 તિહાંથી બાહિર આઠ જે તે નરને પૂણેઈ
 બાકી જે સોતલ રિસી મંગલ હીર બાણેઈ ૪૨૮

ઇશાન (૮) ૩ ઉત્તમ	પૂર્વ (૨) ૩ ઉત્તમ	અગનિ (૩) ૩ ખરાબ
ઉત્તર (૮) ૩ ઉત્તમ	મધ્ય (૧) ૩ ખરાબ	દક્ષિણ (૪) ૩ ખરાબ
વાયવ્ય (૭) ૩ ખરાબ	પશ્ચિમ (૬) ૩ ખરાબ	નૈરય (૫) ૩ ઉત્તમ

ક્ષણ—માસાંતે ગ્રીયતે કન્યા તિથિ અંતે ચ પુત્રિણી ।

રૂક્ષાંતે ચ વૈધવ્યં વિષ્ટિં વંધ્યયો ભવેત્ ॥

વિવાહ લગ્ને તજવાની તિથિઓ—

રિક્તા તિથિ=ચોથ, નોમ, ખારશ અને ચૌદશે લગ્ન લેતા નથી. આવો રીવાજ પણ છે અને અમાવાસ્યા તથા જૈન જ્યોતિષ-વેત્તાઓના મતે તો પૂનમ તિથિ પણ તજવી.

વિવાહે સૂર્યાદિ પાપગ્રહો—

સૂર્ય ભોમ શનિ રાહુ ગ્રહ જન્મ રૂક્ષ પર હોય;

લક્ષ સમયે એહવું મિલે તો કન્યા વિધવા બેય.

વિવાહ લગ્ને વૈધવ્યકારક યોગ—

શનિ રાહુ ભોમ સૂર્ય કે કેત ઇનમેકો ગ્રહ વિવાહ સમેત;

જન્મ નક્ષત્ર પર હોય તો કન્યા વિધવા હેત.

વિવાહે નક્ષત્ર

રેવય રોહિણી મૂલ મઘા હૃત્ય અનુરાહ

તીને ઉત્તરા સ્વાતીયાં ઇયાં રિસાં કરો વિવાહ ૪૧૮

વિવાહ પરણો ભર કરો ગઢ બહિર પરદેશ

જે જે કામ આરાધીયે તે તે ચાહું વિશેષ ૪૧૯

અવિધવા રોહિણી મૂલ મઘા હસ્તોત્તરા ત્રયં ।

મૃગાંત્ય સ્વાત્યનુરાધા ચ પાણ્ડિત્રહણે શુભાવહા ॥

અથ લગ્નોક નક્ષત્રો—

હસ્તાં મૂલાં મૃગશિરાં ઉત્તરા ત્રણ મઘાહ ।

સ્વાતિ રેવે રોહિણી વચ્ચે ન અનુરાધાહ ॥

વળો—મઘા મૃગશિરો હસ્ત સ્વાતિ મૂલાનુરાધકે ।

રેવતી રોહિણી એવ ઉત્તરાણાં ત્રયસ્તથા ॥

આવાહં ચ વિવાહં ચ કન્યાનાં વર્ણં મેવ ચ ।

વાપયેત સર્વં બીજની શૂન્ય આમા નિવાસયેત્ ॥

નક્ષત્રોના પાયા નિવેધ—

મૂલનો પ્રથમ, મઘાનો પ્રથમ અને રેવતિનો ૪ થો ભાગ વિવાહમાં પ્રાણ નાશ કરે છે.

ત્રયં ત્રયં ચ સર્વત્ર: તત: પૂર્વાદિતો લિખેત
 નક્ષત્ર ત્રિતયં મધ્યે પક્ષ દ્વયં વિનાશકં
 પૂર્વસ્થાને ભવેત્ લક્ષ્મી ધનધાન્ય સમાગમ:
 અગ્નિકોણે ભવેન્મૃત્યુ: નારીકુલ વિનાશિની
 દક્ષિણે દુર્ભાગાનારી દારિદ્ર મૃત્યુમાન્નુયાત
 નૈરૂત્યે પુત્ર લાભશ્ચ સુખ સૌભાગ્ય મેવ ચ
 પશ્ચિમે વિધવા કન્યા વાયવ્યે વ્યભિચારિણી
 ઉત્તરે ધન ધાન્યાનિ ઈશાને સુખ સંપદા
 માંગલ્યે સર્વ કાર્યેષુ પટ્ટચક્રં વિચારયેત્
 ગર્ગચાર્યેણુ સંપ્રોક્તં સર્વ સિદ્ધિ પ્રદાયકં ॥

પાઠાંતરે—

પાટચક્રં પ્રવક્ષ્યામિ યથા સર્વંજ્ઞ ભાષિતં
 મધ્યે ત્રીણિ રવિમાહો આયુર્વિત્તહરં સુખં ॥ ૧ ॥
 પૂર્વાદિ નિધનં વિંધાત્ અગ્ને પુત્રવતી ભવેત્ ।
 દક્ષિણે કુલનાશાય નૈરૂત્યાં ભર્તૃતત્પરં ॥ ૨ ॥
 પશ્ચિમે પરહિંસાર્યા વાયવ્યાં વ્યભિચારિણી ।
 ઉત્તરે શુભકં પ્રોક્તં મૃશાન્માં શુભકા ભવેત્ ॥ ૩ ॥

પટકાણુ યોગ—

પનરીયાથી કનિયું નક્ષત્ર ગણુતાં ૨-૫-૧૦-૧૨-૧૭-૧૬-
 ૨૪ મું થાય તો પટકાણુ યોગ થાય છે.

વિવાહે ચોરીકાલ—

જેશી તું શું ભાળે આલ પંખાલ, ચોરી જીતર પડીયો કાલ;
 લગન દેજે જી કાંઈ આધાર, છઠ્ઠે મહિને મહોત વખાણુ.
 વિવાહે ચોરી કાલ કેવી રીતે ગણુવો તે જતાવે છે:—
 સૂર્ય નક્ષત્રાત્ ચતુર્થે એકાદશો ચૈવ અષ્ટાદશ પંચવિંશકં ।
 ચવરીકાલ પરિત્યજ્ય મૃત્યુરેવ ન સંશય: ॥

અર્થાત્—સૂર્ય નક્ષત્રથી ચોથું, અગિયારમું, અઠારમું અને
 પચીશમું નક્ષત્ર ચોરી કાલનક્ષત્ર હોવાથી—આ ચાર નક્ષત્રોમાં
 લગન કરવાથી નીચે પ્રમાણે મૃત્યુ થાય છે.

પર કન્યાના લગ્ન સમયે રાશીથી કેટલામો ચંદ્ર દેવું ફલ આપે.

ચંદ્રફલ કોષ્ટક

૧ ભદ્રમી પ્રાપ્તિ
૨ મનસંતોષ
૩ ધનસંપત્તિ
૪ ફલહાનમન
૫ જ્ઞાનવૃદ્ધિ
૬ સંપત્તિ
૭ રાજસન્માન
૮ મૃત્યુભય
૯ ધર્મલાભ
૧૦ મનોવાંછિત
૧૧ સર્વલાભ
૧૨ હાનિ

આ કોષ્ટક પ્રમાણે ફલ મળે છે. પરંતુ અજવાળીયામાં ચંદ્ર ૨-૫-૯ માનો દોષ નથી. તેમ અંધારીયામાં ૪-૮-૧૨ માનો દોષ નથી. વળી લગ્ન સમયે ખારમો ચંદ્ર લેવાય છે અને જન્મનો નિષેધ છે.

વળી કેટલાક પાઠોમાં-સુદી પાંચમથી વદી દશમ સુધી અજવાળીયું અને વદી અગી-ચારશથી સુદી બીજ તથા સુદી ચોથ સુધી અંધારીયું લખેલું છે. કેટલાકના મતે-વદી ૧૧ થી સુદી ૨ સુધી અંધારીયું ગણવું અને કેટલાક મતે-સુદી ૧૦ થી વદી ૫ સુધી ચંદ્ર ગણવાન ગણાય છે.

વળી ચંદ્રમા ગણવાન ન હોય અને પૂજકારી હોય તો, તેની ૧૨ અવસ્થાઓ છે. તેમાંથી સારી અવસ્થા જોઈને હસ્ત-મેલાપ કરાવવો જોઈએ.

વિવાહે પુણ્ય નિષેધ

પુણ્યરૂપ સહુ કામનો પણ ન લીજે વિવાહ
જિણુ કારણ પરણ્યાં થકાં વાધે કામ તિ આહ ૪૨૦

તલોવાદિ જલોશય ખોદાવવાની શરૂઆતમાં, ખગીચો વગેરે રાખવામાં, કિલ્લો વગેરે કરાવવાની શરૂઆતમાં, ઊંટ, ઘોડા અને રથ વગેરે પર સવારી કરવામાં વર્જિત છે.

અથ વિવાહે ત્યાજ્ય તિથિવાર નક્ષત્રે ત્રિખડીયો યોગ—

રિખ રેવે આઠમ શુક્ર કન્યા ખાપ મરંત

લ ખારશે અનુરાધા તેરથે જો શુક્ર શનિચર હુંત
મહાં મસાણે ધંમ કહે ત્રિખડીયો યોગ લહંત.

અર્થાત્—આઠમને શુક્રવારના રોજ રેવતિ નક્ષત્ર હોય તો કન્યાનો ખાપ મરે, અને ખારશને મૂલ નક્ષત્ર તથા તેરથને અનુરાધા નક્ષત્ર સાથે શુક્રવાર અથવા શનિવાર હોય તો મરણ નિપજે. આ ત્રિખડીયો યોગ કહેવાય છે.

વળી પાઠાંતરે—

પઠવે સુરજ શુક્ર અષ્ટમી ખારશ જ્યેષ્ઠા મૂલવંત
અનુરાધા તેરથ હુવે વો કથું વિવાહ કરંત ?
કાં કુંવારો વર મરે જો શનિવાર લહંત
મહાં મસાણે મલપતાં ત્રિખડીયો યોગ કહંત.

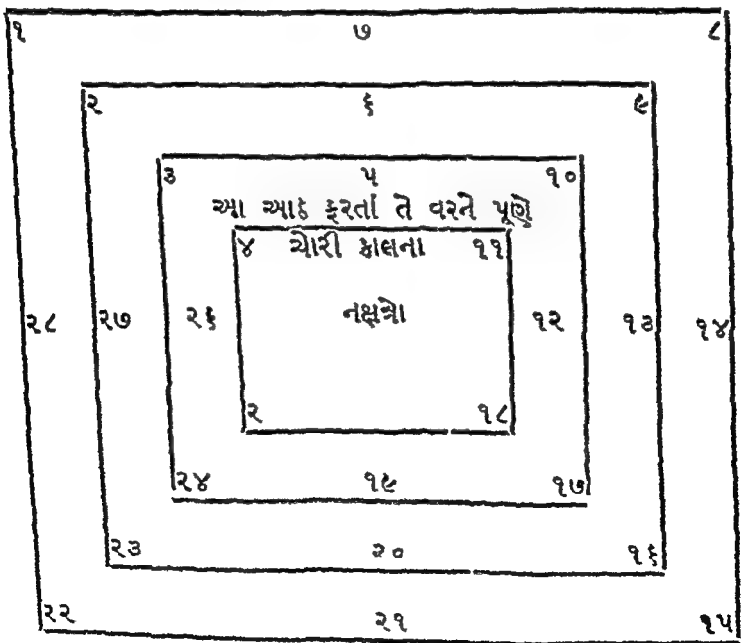
અથ તિથિવારે ત્રટકીયો યોગ—

બીજ પુષ્ય સુર શુક્ર ત્રીજે સોમ અગીઆરશે શુભ કામ વિનાશે.
હોમ આવે ખારશે શુક્ર ખારશી સપ્તમી પરિકરો અષ્ટમી શુક્રવારે
છઠ શનિચરે રાવણુ માર્યો પઠવે બીજ આદિતવારે જોયો લગન દેવે.
કીયે આધારે ત્રટકીયો જોગ કાલ દેખાવે કે છઠે માસે મરણુ ખતાવે.

અર્થાત્—એકમ, બીજના દિવસે રવીવાર હોય; અગિયારશના દિવસે સોમવાર હોય; ખારશના દિવસે મંગલવાર હોય; બીજના દિવસે પુષ્યવાર હોય; ત્રીજ, આઠમના દિવસે શુક્રવાર હોય; ખારશ, સાતમના દિવસે શુક્રવાર હોય અને છઠ, આઠમના દિવસે શનિવાર હોય તો તે ત્રટકીયો યોગ કહેવાય છે અને આ યોગમાં જો લગ્ન કરવામાં આવે તો છઠા મહિને મરણુ થાય છે.

આ યોગનું ફલ આ પ્રમાણે છે:—

- ૧ થી ૩ મધ્યમાં ખરાબ-વર અને કન્યા બંને પક્ષનો નાશ કરે.
 ૪ થી ૬ પૂર્વમાં ઉત્તમ-લક્ષ્મી, ધન, અને ધાન્યની પ્રાપ્તિ થાય.
 ૭ થી ૯ અગ્નિખૂણામાં ખરાબ-મૃત્યુ અને કન્યાના પક્ષનો કુલ નાશ.
 ૧૦ થી૧૨ દક્ષિણ દિશામાં ખરાબ-હુર્લગા, દરિદ્રતા અને મૃત્યુ થાય.
 ૧૩ થી૧૫ નૈરૂત્ય ખૂણામાં ઉત્તમ-પુત્રલાલ, સુખ અને સૌભાગ્ય.
 ૧૬ થી૧૮ પશ્ચિમ દિશામાં ખરાબ-કન્યાને વૈધવ્યતાની પ્રાપ્તિ થાય.
 ૧૯ થી૨૧ વાયવ્ય ખૂણામાં ખરાબ-કન્યા વ્યભિચારિણી થાય.
 ૨૨ થી૨૪ ઉત્તર દિશામાં ઉત્તમ-ધન અને ધાન્યની પ્રાપ્તિ થાય.
 ૨૫ થી૨૭ ઇશાન ખૂણામાં ઉત્તમ-સુખ અને સંપદાની પ્રાપ્તિ થાય.
 —શીઘ્રભોધે પ્રથમ વિવાહ પ્રકરણે પટ્ટાકાર ચક્રમ.

અથ પટ્ટાકાર ચક્રમ—

પટ્ટાકાર લિખેત ચક્રમષ્ટકોણુ સમન્વિતમ્
 ચસ્તિનૃદ્યે લવેત્સૂર્ય તદ્વાદ્યં મદ્યગં ત્રયં ।

લતા ફલ

સૂરજ બુધે વિત્ત ક્ષય શશી (ક્ષય) બય ભોમ ઉદાસ
હીર કંઈયું ગુરુ ભૂગુ અશુભ રાહુ મંદ કુલનાશ ૪૩૭
દેશને આશ્રયીને દોષોનો પરિહાર-

કુરુદેશ, વાલ્હીકદેશ-પશ્ચિમમાં છે. ઉપગ્રહ દોષ ત્યાજ્ય છે.
કલિંગ અને બંગદેશ તથા મગધ દેશ-પૂર્વમાં છે. પાત દોષ
ત્યાજ્ય છે.

સૌરાષ્ટ્ર અને શાલ્વદેશ-પશ્ચિમમાં છે. લતા દોષ ત્યાજ્ય છે.
બધા દેશોમાં વેધ દોષ ત્યાજ્ય છે.

ગોડ દેશમાં યુતિ દોષ ત્યાજ્ય છે અને યમુના નદીના
કિનારા પરના દેશોમાં યામિત્ર દોષ ત્યાજ્ય છે.

કહ્યું છે કે-

લતા માલવ કે દેશે પાતં કૌશલ કે તથા
એકાર્ગલંતુ કાશ્મીરે વેધં સર્વત્ર વર્જયેત્ ॥

અથ વિવાહે લાત ઉપજે તે નક્ષત્રો-

મૂલ મૈત્ર મૃગ શકિલ્હી કર પૌષ્ય માર્ગ મયોત્તરાન્વિતે ।
નિર્વિધાલિ રૂઢુંભિ મૃગીદશં પાણિષીડન વધિ વિધીયતે ॥

અર્થાત્-મૂલ ૧, અનુરાધા ૨, મૃગશીર ૩, શકિલ્હી ૪,
રેવતી ૫, હસ્ત ૬, સ્વાતિ ૭, મઘા ૮, ઉત્તરાષાઢા ૯, ઉત્તરા
ફાલ્ગુણી ૧૦ અને પૂર્વા ફલ્ગુની ૧૧ આ નક્ષત્રે લાત ઉપજે છે.
રવીયું નક્ષત્ર હોય તેનાથી હનિયું નક્ષત્ર ગણતાં ઉપર જણાવેલા
૧૧ નક્ષત્રો પેકીનું કોઈ પણ નક્ષત્ર લાતમાં ગણાવેલી સંખ્યામાં
આવે તો તે ગ્રહની લાત ઉપજે, આ નક્ષત્ર ન હોય તો લાત
ન ઉપજે.

નોંધ-લાત દોષની બાબતમાં જુદા જુદા ગ્રંથોમાં ઘણા મત
ભેદો છે, એટલે ક્યાંથી ગણવું અને કેટલી સંખ્યાએ કયો ગ્રહ
લાત મારે તેમાં ઘણા મતાંતરો હોવાથી લડવું નહિ, તેમ ગભરાવું
નહિ. નિશ્ચય એટલો જ કે લાતનો દોષ માલવ પ્રદેશમાં જ

પાતકલ

પ્રથમ અગનિ બીજે પવન ત્રીજે શગ વિચાર
ચઉથી કલહ પંચે મરણ છઠી ધન અપહાર ૪૪
પાતે બ્રહ્મા પાતે હરિ પાતે ગયા મહાદેવ
હીર કહે તિન કારણે ટાલો પાત લહી એવ ૪૫
શલાં ગંડાં હરખણાં વ્યતિપાત ને સાધિ
વધૂતિયાં ચોમે વંકડાં ટાક્યાં હુવૈ સમાધિ ૪૬

પાતદોષ—

અસલેષા મધા ચિત્તા અનુરાહ શ્રવણુ રેવતિ વંકા
રવિ રિખખાઓ લહીયો અસ્સણીયો ગણિનને

જે નક્ષત્રે સૂર્ય હોય તે આઠિ ઇંધને ૨૭ રેખા લખવી.
મોઢથી નામ ગણતા જુવું. જે ઠેકાણે ઉપર ગણાવેલાં ૬ નક્ષત્રોનાં
નામ આવે ત્યાં ઓળાયાં એટલે વંકડાં (વાંકાં=૩ અવગ્રહ જેવું
નિશાન) કરવાં. બીજાં નક્ષત્રોના નામની જાણી લીટીઓ કરવી.
એમ કુલ નંગ ૨૭ કરીને વળી પાછી તે જ લીટીઓને અધિનીધી
ગણવી. તે ગણતાં જે વિવાહિક નક્ષત્રનું નામ ઓળાયા (વંકડાં)
માં આવે તો તે પાત કહેવાય. ન આવે તો દોષ યાય નહિ.

પાત દોષ થતો હોય પણ જે શનિ વિશ્વા આપેતો પાતનો
દોષ લાગે નહિ.

પાત દોષનાં છ નામ:—

પવન પાવકં ચૈવ કરાલી કલહી તથા
મૃત્યુકાંડી કાયકરી વરૂવિધ પાતલક્ષણમ્
પહેલી પાતે પવન વાળે બીજી પાતે અગનિ 'લાળે
ત્રીજી પાતે પિત્તવિકારી ચોથી પાતે કલહ પિયારી
પાંચમી પાતે મૃત્યુકારી છઠી પાતે ધન કાયકારી.
પાતેન પતિતો બ્રહ્મા પાતેન પતિતો હરિ
પાતેન પતિત: શંભુસ્તરમાત્ પાતં વિવશં

પાકાંતરે—

છઠ શનિશ્ચર વારે રાએ રાવાણુ માર્યો
અષ્ટમી ગુરુવારે પાંડવે રાજ્ય ટાલ્યો
ગોળ આદિત્યવારે રાય કુંસ સંહાર્યો
એ ત્રણે તટકીયા કાલ જાણે કોઈક જવલ્યો.

લગ્નમાં નીચેના મોટા ૧૦ દોષો વર્જવા જોઈએ—

લાતા ૧ પાતો ૨ યુતિ ૩ વેધો ૪ ચામિત્ર ૫ ખાણુ પંચક ૬
એકાર્ગલો ૭ ૫ ગ્રહોચ ૮ કાંતિ સામ્ય ૯ તત:પરે
દગ્ધા તિથિશ્ચ ૧૦ વિજેયા દશ દોષા મહાખલા:
એતાન્ દોષાન્ પરિત્યજ્ય લગ્નં સંશોધયેદ્ બુધ: ॥
નોંધ—સૂર્યદગ્ધા ને ચંદ્રદગ્ધા ખંને દગ્ધા તિથિઓ કહેવાય છે.
પરંતુ પંચાગમાં તો માત્ર સૂર્યદગ્ધા તિથિ જ લખી છે.
ઉપરના દસ દોષો વર્જિત છે. પરંતુ તેમાં નીચે જણાવેલા ગ્રહો
વિશ્વા આપે તો દોષ લાગતો નથી.

લાત ટળે રવિ રેખા દે રાશી રેખ બુધ પંચ*
વેધ દોષ ભોમે ટલે ઉપગ્રહ તે બુધ ખંત
ગુરુ ટાલે જામિત્રને ભૃગુ ટાલે યુતિ દોષ
પાત દોષ થાવરન હરે રાહુ એકાર્ગલ ખોય.

લાતા

જે જે ગ્રહ જિણિ રિસી હુઈ સો ગિણી સાહે આઈ
રવિ ખારમ ધ તિમ દુય શુક પંચ વિસ થાઈ ૪૩૩
ગુરુ છકો શનિ આઠમો રાહુ નવમ ભૂમિ તિય
શશી અઠમ પૂનિમ રિસી વરને લાત સદીય ૪૩૪

પાકાંતર

જે જે ગ્રહ જિણિ રિસિ હુવઈ સો ગિણી સાહે આય
રવિ ખારમ શશી આઠમો તિય પણ ભોમ કહાય ૪૩૫
બુધ તેવીસ ગુરુ રસ શુક પણવીસ શનિ અઠ્ઠહિય
રાહુ નવ કેતુ એકવીસાં એ વરને લાત સદીય ૪૩૬

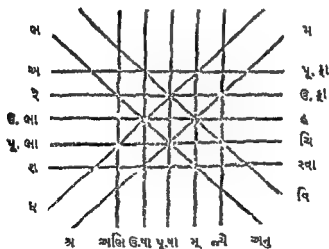
* વિશ્વા. * ખાણુ પંચક. + જ્ઞાનિ.

આદ્રા પૂર્વાષાઠસુ મૂલ પુનર્વસુ દિઠ
 જુહાને પુષ્યાં રિસી અશલેષાને ધનિઠ ૪૪૯
 મઘા શ્રવણ પૂ. ફા સ્સણિ રેવતીયાં ઉશાઠ
 હસ્થા ને ઉત્તર બદા ચિત્રા ને પૂ.ભ દાંહ ૪૫૦
 શતભિષને સ્વાતી સંમુખી ધમ અડવીસ રિસીય
 સામા સામી મેલીને વેધાં પરિ ઇસીય ૪૫૧
 લગન રિસી સામો જુહા આવે ગ્રહ તે વધ
 ફેરે ફેરપણે સહી કીજે તેહ નિષેધ ૪૫૨

મંગળ વિશ્વા આપે તો વેધ દોષ દળે

સમસલાકા

ફ રા મ આ પુન પુ આ

પાદાંતર વેધ

સામ્ય ગ્રહ જે વેધ હુવે તે પાદાંતર લેખ
 ઇમ અઉ તિય તિય ખીય અઉ ઇમ વરને વિશેષ ૪૫૩

જાગતો હોવાથી ત્યાં ટાળવો અને તેમાં એ સૂર્ય વિશ્વા આવે
તો લાતનો દોષ ન લાગે એ ચોક્કસ છે.

અથ ડાબી જમણી લાતનો મારવાડી નિર્ણયસાગરી પંચાંગમાં
લેદ નીચે પ્રમાણે આપેલો છે:—

આ પંચાંગમાં બુધ અને શુક્રના નક્ષત્રોની સંખ્યામાં પણ
ફેર છે. વળી ચંદ્રનું નક્ષત્ર ૨૨ મું લખ્યું છે, તે તાં પંચશલાકા
ચક્રમાં રવિયાથી દનિયા સુધી ગણતાં મલે છે; પરંતુ બુધ, શુક્રના
મલતાં નથી. વળી લાત દોષની ગાથા ૪૩૪ માં લખ્યું છે કે—
'શશી અઠમ પૂનિમ રિસી' એનો અર્થ—લગ્ન તિથિના પહેલી
ગયેલી પૂર્ણિમાના નક્ષત્રથી આઠમું તે પણ ખરાબર છે. પરંતુ
બુધ, શુક્રનાં મલતાં નથી; લાત-રવિ, મંગલ, ગુરુ અને શનિની
જમણી અને સોમ, બુધ, શુક્રને રાહુની ડાબી વાગે. એક પાઠ એવો
છે કે—જે ગ્રહ જે નક્ષત્રે હોય ત્યાંથી લગ્નિક નક્ષત્ર સુધી ગણવું.
ખીલે પાઠ એવો છે કે—લગ્નિક નક્ષત્ર સુધી ગણવું. ખીલે પાઠ
એવો છે કે—લગ્નિક નક્ષત્રથી જે ગ્રહ જે નક્ષત્ર ઉપર હોય ત્યાં
સુધી ગણવું.

લક્ષ્મીનાં કૃણ:—

સ્વેર્લક્ષ્મી હરેદિત્તં કુળસ્ય કુરુતે મૃતિં
બૃહસ્પતેર્બન્ધુનાશં શનૈઃ કુર્યાત્ કુલક્ષયમ્
બુધસ્ય કુરુતે ત્રાસં લક્ષ્મી રાહોર્વિનાશ કૃત્
શુક્રસ્ય હુઃખદા નિત્યં ત્રાસદા ચ કલાનિધેઃ ।

પાત

સુરાં ધુરિ સમવીસ રિસી લિખીયે સમ રેહાઉ
પુનિ અશલેશ નૈ મધા ચિત્રા નૈ અનુરાધ ૪૩૮
શ્રવણ રેવય એહ છ ઠવીયે સંપાકાર
પાછે અશ્વિની આદિ દે ગિણિયે શુદ્ધ પ્રકાર ૪૩૯
સાહે રિસી જે હુઈ સરખ, તો લણીયે તે પાત
મંગલિકે તે વરણ્યે કીજે સઘલી વાત ૪૪૦

અંધકારે વિષ ઘટીકાઓ દર્શાવી નથી. પણ શુભ મુહૂર્તોમાં વિષ ઘટી વર્જીવી પડે છે, વિષ ઘટીકાઓ નીચે મુજબ છે.

નક્ષત્ર વિષઘટી

નક્ષત્ર નામ	પટ્ટી અંક	નક્ષત્ર નામ	પટ્ટી અંક
અશ્વિનિ	૫૦	સ્વાતિ	૧૪
ભરણી	૨૪	વિશાખા	૧૪
કૃત્તિકા	૩૦	અનુરાધા	૧૦
રોહિણી	૪૦	જ્યેષ્ઠા	૧૪
મૃગશિર	૧૪	મૂળ	૫૬
આર્દ્રા	૨૧	પૂર્વાષાઢા	૨૪
પુનર્વસુ	૩૦	ઉત્તરાષાઢા	૨૦
પુષ્ય	૨૦	શ્રવણ	૧૦
અશ્લેષા	૩૨	ધનિષ્ઠા	૧૦
મઘા	૩૦	જ્યેષ્ઠા	૧૮
પૂર્વાશ્વિનિ	૨૦	પૂર્વાભાદ્રપદ	૧૬
ઉત્તરાશ્વિનિ	૧૮	ઉત્તરાભાદ્રપદ	૨૪
હરત	૨૧	રેવતી	૩૦
ચિત્રા	૨૦		

ચુતી

લગન લવન અથ શશી લવન ને ગ્રહ હુવે સંયુતી
 સૌમ્યે સૌમ્યપણે લગ્ન કરે કૂરમલ ભુક્તિ ૪૪૪
 વિવાહિક લગન સમે હોવે કરમેયો તે સમે કૂરમલ કાષ
 હોવે અંદ્ર સું ભેલો
 એ ચુતિ દોષ સહિ સું ટાલો હીર કહે મુજ વેણ સંભારો ૪૪૫

ચુતિદોષ:-

યત્ર ગૃહે લવેન્ચંદ્રો ગ્રહસ્તત્ર યદા ભવેત્
 ચુતિદોષસ્તથા જ્યેષ્ઠા વિધ્યા શુક્રઃ શુભાશુભમ્
 રવિષ્ણુ સંતતેર્હાનિર્ભોમને નિધનં શશી
 કરોતિ મૂલનાશં ચ રાહુકેલુ શનિશ્ચિરા:

બુદ્ધા બુદ્ધા ગ્રહોનું ક્ષણ દર્શાવતાં કહ્યું છે કે:-

સૂર્ય દારિદ્ર્ય કરે, મંગળ મરણ કરે, બુધ ગુરૂ સારાં ક્ષણ આપે,
 શુક્રથી શોક્યનું દુઃખ થાય, શનિ વૈરાગ્ય લાવે, રાહુ કલેશ કરાવે.

ને જે પાપગ્રહોથી ચુતિ હોય તો મરણ થાય.

ને શુક્ર વિધ્યા આપતો હોય તો ચુતિદોષ લાગતો નથી.
 તેમજ ચુતિદોષ થતો હોય પણ શુક્ર, બુધ કે ગુરૂ એમાંથી એક
 પણ ગ્રહ અંદ્રમાંના ભેગો હોય તો ચુતિ દોષ ન લાગે.

નક્ષત્ર વેધ

પંચ શલાકા યંત્ર ઠલિ પંચે ઉર ધરેઈ
 પાંચે તિરછી રેહ લિખી દુમ્મ દુમ્મકુણે દેઈ ૪૪૬
 ધશાને કૃતિકા રિસી આદિ લિખી અડવીસ
 ને ને ગ્રહ હુવે જિણિ રિસી તે તે ઠવી મુજગીસ ૪૪૭
 ભરણી વેધ અનુરાહ સું કૃતિકા અનૈ વિશાહ
 રાહિણી વેધ અભિચ સું ઉત્તરાષાઠ મૃગાહ ૪૪૮

સુદ્ધર્ત્ત વિંતામત્તિ છદા વિવાહ પ્રકરણે શ્લોક ૪૬ થી ૫૧ સુધી.

નક્ષત્ર વિષયટીના કોષ્ટકમાં જતાવેલી સંખ્યાથી વધારે ૪ ઘડી સુધી વિષ ઘડી બાણુવો, જેમ અશ્વત્થિ આગળ ૫૦ આંક છે, તો ૫૧ થી ૫૪ ઘડી સુધી, વિષ ઘડી બાણુવો. તે વિવાહમાં વર્જિત છે, અને જન્મ વખતે પણ નિષેધ છે. વળી સર્વ શુભકાર્યોમાં પણ નિષેધ છે. તેનો પરિહાર નીચે મુજબ છે, તે ટાઈમે કુંડ-ળીમાં ચંદ્રમા ત્રિકોણ (૫ કે ૬ મે) સ્થાને હોય તો વિષ ઘડીના દોષ નહિ, તથા લગ્ન સ્વામિને શુભ ગ્રહ દેખતા હોય અથવા લગ્ન પતિ કેંદ્રમાં હોય, તથા ચંદ્રમાં શુભ ગ્રહની રાશીમાં હોય, તથા ચંદ્રમા મિત્ર ગ્રહની દૃષ્ટિમાં હોય અથવા પોતાના પદ્મવર્ગમાં હોય કે લગ્નપતિ ચંદ્રમા હોય તો તિથિ વારાહિ વિષ ઘડીના દોષ દૂર કરે છે.

શ્લોક-૧૧૩ માં ૨૭ નક્ષત્રોની ઘડીઓના આંક આપ્યા છે, તે પછી ૪ ઘડી વિષ ઘડી નેષ્ટ છે

એ કેટલાક કામમાં તજવી પણ તેમ કરવામાં વાંધો આવતો હોય તો તેનો પરિહાર નીચે મુજબ છે.

ચંદ્રો વિષયટી દોષ હંતિ કેંદ્ર ત્રિકોણ ગઃ

લગ્ન વિના શુભેર્દ્ધઃ કેંદ્રે વા લગ્ન પે તથા ॥ ૧૧૪

તેનો ભાવાર્થ—જે રાશીનો સ્વામી શુભગ્રહ હોય ત્યાં રાશી ચ સ્વામી શુભગ્રહ આહેત ત્યાં રાશીના ચંદ્ર અસત્તા કિંવા શુભ ગ્રહાંચી ત્યાં ચંદ્રાવર દૃષ્ટિ અસત્તા કિંવા ૬-૫-૭-૧૦ ૪-૧- યા સ્થાની ચંદ્ર કિંવા લગ્ન સ્વામિ અસત્તા તો વિષ ઘડીયા દોષ રહાત નાહી. ॥ ૧૧૪ ॥

રવિવેધે નિધના હુવે મંગલ કુલદાય થાય
 બુધ વેધે અણિકા હુવે સુરગુરુ દીક્ષા ગ્રહાય ૪૫૪
 ભૃગુનંદ્ર વેધે અપુત્રિણી આવર દાસી થાઈ
 રાહ વેધે હૂંઈ વાંગણી કેત કુશીલિ થાઈ ૪૫૫
 ચાદાંતર વેધ અક

૪	૧
૩	૨
૨	૩
૧	૪

રવિ વામ વેધ

ગ્રહ સપૂજ આવે જળ વામ વેધ તવ લેધ
 કામ કરીને હીર કહે અશુભ શુભ ફલ દેધ ૪૫૬
 વલી નિશેષે પાણીગ્રહણ સુરગુરુ શશી રવિ તીય
 વામ વેધ નિરખીને ધમ પછી ગવાડે ગીત ૪૫૭
 રવિ ત્રણ છહ દશ ઇગદશ એ સદા શુભકાર
 વામ વેધ પણ એહવો લેને હીયે વિચાર ૪૫૮
 જનમરાશિથી ગ્રહ ગણી ત્રણ છ દશમ અગ્યાર
 પાંચમો નવમો ખારમો ત્રૈ પણિષ્ઠ અનુક્રમ સાર ૪૫૯
 રવિવામવેધ અક

૩	૬	૧૦	૧૧
૪	૧૨	૪	૫

સૂચને શનિ લેખવતો નથી. ઉપરના શશીના આંકમાં ૬ નાખી ખારનો ભાગ દેવો શેષાંક નીચે લખવો.

જામિત્ર દોષ

લગન થકી કે ચંદ્ર થકી થાવર મંમલ સૂર
 ને આવૈ સપ્તમ ભુવને તો યામિત્ર થાયે કૂર ૪૬૩
 ચંદ્ર થકી સપ્તમ ભુવને ને ગ્રહ કૂર વસેઈ
 તો શશીથી યામિત્ર હુવૈ વરને બહુ ફલ દેઈ ૪૬૪
 ચંદ્રથી અથ લગનથી ને ગ્રહ ઉત્તમ ઠાઈ
 આવઈ તે યામિત્ર ભણી વરજ્યાં બહુ ફલ થાઈ ૪૬૫
 તિમ લગન થકી સપ્તમ ધરૈ ને ગ્રહ સૌમ્ય રહેશે
 તો તે યામિત્ર લગનરી નેઈશે હીર કહેશે ૪૬૬

પાંચ દોષનાં ફળ

લાતે દરિદ્રી પાતે દુઃખ વધે વંધ્યા નેઈ
 યુતિ લંપટ પરપુરુષણી મુત જામિત્ર ન હોઈ ૪૬૭

આઠપંચક

શુભગ્રહથી યામિત્રનો દોષ નથી થતો, તેમજ ને શુરુવિધા
 આપે તો યામિત્રદોષ લાગતો નથી.

ઉદય લગનથી દરલગન લઈ ગણો દિન ભાણ
 તે બે મેલી પંચ સુ નાંમ મુણો તમુ જાણ ૪૬૮
 તિથિ માસ દિગ્ વસુ રિસી પીછે જામ નવ દેઈ
 શેષ વધે તે બાણ ફલ જાણિ ત્યાગ દરેઈ ૪૬૯
 કલહ કૃસાણુ નૃપ ચોર મૃત પંચક બાણ પ્રસિદ્ધિ
 હીર કહે તે ટાણતાં થાય રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ ૪૭૦

બુધપંચક

હીર કહે સંક્રાન્તિ થકી ગ્રહ સત્તર છાવીસ
 રોગ બાણ લાગે ખરો જાણે વિધવા વીસ ૪૭૧

અથ તિથિ નિષ્ઠ ઘટી

તિથિ નામ	ઘટી અંક
પ્રતિપદા	૧૫
દ્વિતીયા	૫
તૃતીયા	૮
ચતુર્થી	૭
પંચમી	૭
ષષ્ઠી	૫
સપ્તમી	૪
અષ્ટમી	૮
નવમી	૭
દશમી	૧૦
એકાદશી	૩
દ્વાદશી	૧૦
ત્રયોદશી	૧૨
ચતુર્દશી	૭
પૌર્ણીમા	૮
અમાવાસ્યા	૮

અથ વાર નિષ્ઠ ઘટી

વાર નામ	ઘટી અંક
રવિ	પાકાતરે ૧૦ - ૨૦
સોમ	૨ - ૪
મંગળ	૧૨ બાકીની બરેબર છે
બુધ	૧૦
ગુરુ	૭
શુકર	૫
શનિ	૨૫

બુધપંચક વિચાર—

રાગબાણુ યજ્ઞોપવિત તથા દીક્ષામાં, અગ્નિબાણુ ગૃહકર્મ, ખાત, વાસ્તુ અને ગૃહ આચ્છાદનમાં, રાજબાણુ રાજસેવા (ચાકરી નોકરી) કરવામાં, ચોર બાણુ પરદેશ જતાં તેમજ નવીન વાહનાદિ લેવામાં, અને મૃત્યુ બાણુ વિવાહ સમયે તજવું.

જે બાણુદોષની સાથે વાર લગે તેા તે ખાસ અશુભ થાય છે.

બાણુ	વાર	સમય	ફળ	કયા કાર્યોમાં તબવે
રાગબાણુ	રવિવાર	રાત્રે	અશુભ	યજ્ઞોપવિત
અગ્નિબાણુ	મંગળવાર	દિવસે	"	ગૃહકર્મ, ખાતવાસ્તુ ગૃહાચ્છાદન
રાજબાણુ	શનિવાર સોમવાર	"	"	રાજસેવા નોકરી કરતાં
ચોરબાણુ	મંગળવાર ગુરુવાર	રાત્રે	"	પરદેશ ગમન
મૃત્યુબાણુ	બુધવાર શનિવાર	કાંઈ સવાર અને સંધિમાં	"	વિવાહમાં

એકાગ્નિ

વિષ્કુંભે રિસી અસ્સણિ પ્રીતિ સ્વાતિ લિખાય
 આયુષમાને ભરણીયાં સૌભાગૈહિ વિશાહ ૪૮૪
 શોભન યોગે કૃતિકા અતિમંજે અનુરાહ
 યોગ મુકરમે રોહિણી ધૃતિયોગે જુહાહ ૪૮૫
 શુભયોગે મૃગશીર રિસી ગંજયોગે મૂળાહ
 વૃદ્ધિયોગે આદ્રા રિસી મુવહિ પૂ.પાહ નિઠાહ ૪૮૬

ચંદ્રવાસ વેધ

ચંદ્ર તિમ ધૂમ ત્રિણ રસ રાસ હર શુગ્યાર
પણ નવ ખારમ બિય ભણિ યુમ વસુ અહસંહાર ૪૬૦

ચંદ્ર વેધ વિચાર

ચં	૧	૩	૬	૭	૧૦	૧૧	શ્રેષ્ઠ
ચં	૫	૯	૧૨	૨	૪	૮	ત્રેષ્ઠ

શુક્રવાસ વેધ

તિમ શુક્ર બીય પણ સગ નવમ ધુગ્યારમ શુભહાર
પિણ ખારમો ચાર ત્રણ હરમ અહમ દીર્ઘ પરિહાર ૪૬૧

શુક્ર વેધ વિચાર

શુ	૨	૫	૭	૯	૧૧	શ્રેષ્ઠ
શુ	૧૨	૪	૩	૧૦	૮	ત્રેષ્ઠ

વેધ ફલ

ભૃગુવેધે અપુત્રિણી થાવરે દારી થાઈ
રાહુ વેધે વાંઝણી કેતુ કુશીયલી ભાઈ ૪૬૨

કેતુના વેધમાં પરણેલી કન્યાનો શાપ લાગે તો તેના મુખની વાણી ફળે છે, અર્થાત્ તે કાળજીથી થાય છે. માટે તે વેધ વિવાહમાં તજવો.

વેધદોષ પંચ શલાકાથી પણ લેવાય છે, અને જે મંગળ વિશ્વા આપતો હોય તો વેધનો દોષ લાગતો નથી.

સમશલાકા અહમાં જે ચંદ્રમાનો પાપગ્રહો સાથે વેધ થાય તો કન્યા વિધવા થાય છે, માટે તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

ધર્મ	મૂળ	મંડ	ચતુર્થા	સામ્ય
વૈધુતિ	પૂ. પા.	ધ્રુવ	પૂ. ભા.	શુદ્ધ
પ્રીતિ	ઉ. પા.	દર્પણ	ઉ. ભા.	ચૈત્ર
સૌભાગ્ય	અભિજીત	સિદ્ધિ	દેવતી	સામ્ય
અતિમંડ	શ્રવણ	વરિયાન		
ધૃતિ	ધનિષા	સિવ		

એકાગર્ભ ચક્ર

તિરછી રેખા તેરહ લિખી તિણુ વિચ્છ ગિભી રેહ
 પાછે સાહે યોગ ગિણી વિષ્ણુભાલિક દેહ ૪૬૫
 ને સમ તો અઠવીસ ઠવિ વિષ્ણુ એક ખિનેહ
 પાછે અધિક રિસી ધુરાં ગિણીસો સીરિ ઠવેહ ૪૬૬
 તિમ અનુક્રમે અઠવીસ લિખી શરીરવિ ને સમરેહ
 ગિણુતાં એકી આવહી સો એકાગર્ભ તેહ ૪૬૭
 એહ યોગ નેહસ ગહીં ગુરુઓ દોપ કહાય
 હીર કહઈં વિવાહ દિન વરજ્યાં મંગલ થાય ૪૬૮

બીજી રીતે ગણુતાં અશ્વિનીથી વૈવાહિક નક્ષત્ર સુધી ગણુતાં
 એકી થાય તો ૧ ઉમેરીએ અને એકી થાય તો ૨૮ ઉમેરીએ
 પછી તેનું અર્ધ કરવું. પછી અશ્વિનીથી ગણુતાં ને નક્ષત્ર આવે
 તે નીચે મુજબ ચક્ર કરી મથાળે લખવું ચક્રમાં જમણી બાજુ-
 એથી ઉપરથી નીચે આવી ડાબી બાજુએથી નીચેથી ઉપર જવું.
 ને વિવાહના નક્ષત્રના સામું રવિનું નક્ષત્ર આવે તો એકાગર્ભ

વિવાહે અષ્ટદોષ

અઠ્ઠદોષ વિવાહે તણ વેધ લાત ને પાત
એકાર્ગલ ઉપગ્રહ યુતિ ભમિત્ર એક સાત ૫૦૩
બુધ પંચક ગણી આઠમો રવિગુરુ શશી કરી શુદ્ધ
પરણાવો વિંદ વિંદણી આણા નિરમલ બુદ્ધ ૫૦૪

અષ્ટદોષ પરિહાર

લાત ટળે રવિ રેખદે થાવર ટાલે પાત
વેધર્ધ મંગળ શુક્રે યુતિ ગુરુ યામિત્ર વિખ્યાત ૫૦૫
શશી ટાલર્ધ બુધ પંચકાં ઉપગ્રહ ટાલે બુધ
તમ એકાર્ગલ દોષ નહીં હીર કહે ગ્રહ શુદ્ધ ૫૦૬

વિવાહમાં આઠ ઉપગ્રહ દોષો દોષ છે. રવિ નક્ષત્રથી અંક
નક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૫-૮-૧૪-૧૮-૧૯-૨૨-૨૩-૬૨૪ ની સંખ્યા
આવે તો ઉપગ્રહ કાય, આ આઠેનાં અનુક્રમે નામ વિદ્યુન્મુખ,
શુભ, શનિપાત, કેતુ, ઉલ્કા, નિર્ધાત, કપ, અને વજ્ર છે.

ઉદ્દતા ગણનાં નામ બીજાઓના મતમાં જણાવેલાં નામો
ના પર્યાય જેવાં જ છે આ આઠેનું અનુક્રમે ફળ પુત્રનાથ,
પતિ નાથ રોગોત્પત્તિ, દિમરનો નાથ, ધનનાથ, કુલનાથ, સ્થાન
જાંચ તથા વ્યભિચારિણી એમ છે જો બુધ વિદ્યા આપતો દોષ
તો ઉપગ્રહનો દોષ લાગતો નથી.

ક્રાન્તિ સામ્ય

તિન રેખદ તિરછી સિખો જિભી તીન દવેધ
વિચલી રેખે મીન હધ અંક સદાર સિખેધ ૫૦૭
મેપ સિંદ વસદા મદર મિધુન ધનાં અલિ કક
દન્યા મીનાં કુંભ તુલસુ ક્રાન્તિસામ્યશશી અર્ક ૫૦૮
આમ્હી આમ્હી રેખા મિણિ જો આવે શયીસુર
માસ માંહિ તે ધમ વદે હીર કહર્ધ તણ દૂર ૫૦૯

વ્યાધાતે હિ પુનર્વંશુ હર્ષણ ચોમ ઉપાહ
 વજ્ર પુષ્યે સિદ્ધિ અભિય્ વ્યતિપાતે અહિલાહ ૪૮૭
 ત્રિયાણે સરવણ રિસી પરિધયોગે મધાહ
 શિવે ધનિષ્ઠા ચૂડા સિદ્ધિહિ સાધ્યે શતભિષકાહ ૪૮૮
 શુભ નામૈ ઉ. કાગુણી શુક્ર ચોમે પૂ. ભાદ
 બ્રહ્મા ચોમે હરત રિસી ઈંદ્ર ચોમે ઉ. ભાદ ૪૮૯
 વૈદ્યતીયાં ચિત્રા રિસી સાહે ચોમ એહ રિસીય
 હીર કહે તેરહ રિસી ધારી અણો સદીય ૪૯૦
 વિષ્ણુલે બહુકાચ રિસી વિંધવા વૈદ્યતે ધાય
 વીર્યહાનિ અતિમંડે હુવે વ્યતિપાતાં સૃતદાય ૪૯૧
 વજ્રે અગ્નિભય દાખવે મંડાંતે બહુ રોગ
 શુભ ચોમે તન આપદા પરિધ દાધ દુખ લોમ ૪૯૨
 વ્યાધાતે કન્યા બહુ અવરે શુભ વિજ્ઞાન
 એ નવ ચોમે દેવતા બેઠા રહે વિમાન ૪૯૩
 તો માનવ કીણી પેરે પરણીને માંડી કરે ઘરવાસ
 એકાર્ગલ તો હીર કહઈ બાણી ટાળો પાસ ૪૯૪

એકાર્ગલદોષ—

અધિની	વિષ્કંભ	પુનર્વંશ	વ્યાધાત	હરત
હરણી	આયુષ્ય	પુષ્ય	વજ્ર	ચિત્રા
કૃતિકા	શોભન	આશ્લેષા	વ્યતિપાત	સ્વાતિ
રોહિણી	સુકર્મા	મધા	પરિધ	વિશાખા
મૃગશીર્ષ	શુભ	પૂ. ફા.	સિદ્ધ	અનુરાધા
આર્દ્રા	વૃદ્ધિ	ઉ. ફા.	શુભ	જ્યેષ્ઠા

મિથુનાં ધુરિ અંતે કરક કન્યા વિચલે ભાગ
અંધ ઘડી ઇગ પંચ પત્ર લગન કરીજે ત્યાગ ૫૧૬
અપરાન્હે તુલ અલિ ધનાં ગધિર વિનાશે અપત્ય
મકર કુંભ મીન કુમ્ભાં સંધિ સંહારે સત્ય ૫૨૦

કરમહે વર્જિત લગન

હોરા હથલેવે લગનિ સિંહ મેષ વૃષ દીય
વરળે નિશિ મિથુનાં કરક કન્યા જમ મુખદીય ૫૨૧
અપરાન્હે તુલ અલિ ધનાં સંજા મકર ઘટ મીન
વરજી પરણે કંપતિ જમ કહી ન હોવે હીન ૫૨૨

મર્મણિ વેધે મરણું કંટકે રાગભય વૃદ્ધિઃ
શદ્યે શસ્ત્રવિઘાતં છિદ્રે છિદ્રં ભવે ત્રિશુલુમ્

કર્તરીયોગ—

૬૬

યદા તુ માર્ગવક્રીણૌ વ્યયાર્થગૌ ખલ્લગ્રહી
તદા ભવેત્તુ કર્તરી કરગ્રહે ન ચોલના
યદા ॥ જન્મરાશિતોડય લગ્નતોડષ્ટમોદયઃ
કરગ્રહે શુભસ્તદા રશ્યૈકપત્યુર્મૈત્રીતઃ
લગ્નામ્ય દ્વાદશે માર્ગીઃ ગ્રહો વક્રી દ્વિતીયગઃ
કર્તરીતિ સમાખ્યાતો મૃત્યુદારિણ્યોકઃ

કુલ ૧૮ દોષ વિવાહમાં તજવામાં આવે છે. તેમનાં નામ નીચે મુજબ છે.

વેધોલતા તથા પાતં નક્ષત્રં ગ્રહદ્વિપતં
કુલિકં યોગદોષં ચ કૂરવારં ચ વર્જયેત
રિક્તા તિથિં વ્યતિપાતં વિષ્ટિર્ગંઠાવૈધૃતી
અન્યગ્રહયુતં ચંદ્રં ગ્રહાણાં જન્મઋક્ષકમ્
એકાર્ગલં ચમઘટં ચંદ્રવસ્થાસુપગ્રહં
દોષૈરષ્ટાદશેર્મુક્તં શુદ્ધં લગ્નં વિશોધયેત

દિગ્ગજ

નવિ વિસીથી શશી વિસી લગી જોઈશિ ઉપગ્રહ આઠ
 જાણી વરજો હોર કહઈ પ્રીછી નિરતો પાઠ ૪૯૯
 પંચમ અહમ આહમો અહારમ ઓગણીસ
 બાવીસ તેવીસમ ચઉવીસમો ફલ સુણો હિવે જાનીસ ૫૦૦
 પુત્ર વિનાશઈ પંચમો અહમ પુણે જાઈ
 વ્યાધિ વધારે ચવડમો અહારમે દેવરવાઈ ૫૦૧
 ધનવિનાશે ઓગણીસમો કુટિલાભાવ બાવીસ
 થાનખંશ તેવીસમો કુલસય કરે ચઉવીસ ૫૦૨

લગ્નમાં રેખા અને લંગડા ગ્રહોનું ચક્ર

ભાવ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩
રેખા અહ	શુ યુ શુ ચં	શુ યુ શુ ચં	બધા અહ	શુ શુ શુ રા કે	શુ શુ શુ ગ કે	મં મં મં ગ કે	રા રા કે રા કે	રા કે રા કે રા કે	રા કે રા કે રા કે	રા કે રા કે રા કે	સર્વે અહ	ગ કે	આ પ્રમાણે ભાવમાં અહ દોષ તો લગ્ન થી અણુય
લગ્ન કરનાર અહો	મં મં રા શ ચ	૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ રા શ ચ	રા ૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ ૦ રા શ ચ	૦ ૦ ૦ રા શ ચ	દર્શાવેલા સ્થાનોમાં દર્શા વેલા અહો દોષ તો લગ્ન ખરાબ, અણુય

પાતાલં દશમં દ્વિપંચ નવમે લગ્ને ચ સૌમ્યગ્રહાઃ
 કૂરાઃ પશ્ચિમતા શરી ધનગતઃ સર્વે ત્રિકૃકાદયાઃ
 યાત્રા સુદ્ધિવાહ હીસણુ વિધી રાત્ર્યાલિપેકે નૃણાં
 યામિત્રં ગ્રહ વર્જિતં યદિ ભવેત્ સર્વેઽપિ તે ચોભનાઃ ।
 લગ્નાદેકાદયે સર્વે લગ્ન પુષ્ટિકરાઃ ગ્રહાઃ
 તૃતીયે શ્વાષ્ટમે સૂર્યઃ સૂર્યપુત્રશ્ચ ચોભનાઃ
 ચંદ્રો ધનતૃતીયે ચ કુંજ પશ્ચે તૃતીયકે
 બુધેન્મયો નવપદ દિવિચતુઃ પંચદશ સ્થિતો
 શુક્રો દિવિચતુઃ પંચ ધર્મ ધર્મ તતુઃસ્થિતઃ
 રાહુ દેશાષ્ટ મદ પંચ ત્રિનવ દ્વાદશે શુભઃ

અગનિ બલ્યો શીયાં ઠર્યાં ધાવ પડ્યો હ્રવેઈ
પિણુ ઇણિ યોગે પરણીયો સો નવ દીઠો કિણેઈ ૫૧૦

કાન્તિસામ્ય ક્યારે આવે તેને માટે કોઈકે કહ્યું છે કે:—

ઐંદ્ર યોગસ્ય પૂર્વાર્ધે ડપરાર્ધે ચ દ્રવસ્ય ચ
કાન્તિ સામ્યં લવેન્નૂતં વર્જનીયં વિશેષતઃ

મર્મકંટક શલ્ય છિદ્ર યોગ

તનુ ભુવને જે કૂર ગ્રહ મર્મ કહાવે તેહ
પંચમ નવમે હુવે ઇસો તો કંટક નામ કહેય ૫૧૧
દશમે ચઉથે જે હુવઈ તો તે શલ્ય કહાઈ
જે સત્તમે હોઈ છિદ્ર તે નામ સરિસ ફલ થાઈ ૫૧૨

મર્મકંટક શલ્યછિદ્ર યોગોતું કથ

મર્મ કરે મરણુ ભય કંટક હૂવઈ કુલનાશ
શલ્યે રાજ રૂઢીયે છિદ્રઈ પુત્ર વિનાશ ૫૧૩
ચાર દોષ એ લગનના ગુરુમુખ જાણી નામ
કરમેલો તજ હીર કહે અવરે કરીજે હામ ૫૧૪

લગ્ન ફલ

લગન ભુવને શશી આવીયો વિશ્વો ન દીએ કોઈ
જે વિશ્વા શશીહર મિલે તો વિધવા હોવે જોઈ ૫૧૫
હીર કહે કરક લગન તજ તેહ તણો જે સાંમ
વરને તું છઠ અકૂમ ભુવન પાછે પરણાવો જામ ૫૧૬
હથ લેવે જે લગન હુવે સ્વામી તેહનો લેઈ
છઠી આઠમી છોડ તજ પાછું પરણાવેઈ ૫૧૭

દિવારાન્યંક લગ્ન

દિવસ અંધ મેષાં વૃષાં સિંહાં વિધવા હૂવેઈ
રજની અંધ મિથુન કરક કન્યા અરથ મમેઈ ૫૧૮

લગ્ન લાંગડામહા

મહા લાંગડા ગુરુ અહમૈ તમ ઇમ સમ દહ ચ્યાર
 સૂરિજ નૈ શશી ઇમ સગાં બુધ સમ અકુ નિવાર ૫૩૩
 શશીહર ઇમ છહ અહમૈ ઇમ સગ અહમ બૂમ
 ભૂગુ સમ છહ અહમ તજહુ એહ ઉઠાવૈ ધૂમ ૫૩૪
 હવે રેખદની વાત કહીને તિણુ ઉપર વિશ્વા પરઠીને
 ત્રીને છઠ અગીઆરમે આઠમે દિનકર હોય
 ઇમ થાનક રેખદ હવે અપરે લાંગડા જોય
 જીમ રવિ તિમ ચનિ મંગળ સહી રાહુ જારમે અધિકૌલહી
 કેતુ પશુ ઇમ જ આનવો અપરે થાન લાંગડા જાણવો
 અંદ્ર બુધ શુક્ર શુક્ર એ ચ્યાર રેખદ હોવે તું એમજ ધાર
 છઠે આઠમે જારમે ટાલ અપરે થાન રેખદ સંભાલ
 વળી રેખદ લાંગડારો કરો વિચાર શાસ્ત્ર લાખ્યો અધિક અપાર
 પશુ રવિ શુક્ર અંદ્ર જો હોવે સહી તો રેખદ તે હોવે નહિ
 વિશ્વા હીન લગન કહીને લગન માંહે તોન સમલ કહીને
 મહા દેવતા વિશ્વા આપે—

રવો સાર્ધત્રયો ભાગાઃ પંચ અંદ્રે ગુરોચ્ચયં
 દે દે શુક્રેન્દુપુત્રો ચ વિશ્વાભાગ પ્રદાયિનો
 પ્રત્યેક સાર્ધભાગાશ્ચ મંદ મંગલ રાહુધુ
 મહા બલવતો વિશ્વા પ્રયચ્છન્તિ ન દુર્ખલાઃ

પંચરેખદ મહાદેવ

સૂરિજ રેખદ લગન શીર અંદ્રા રેખદ દેહ
 જીન જવાં ભૂગુ ચાંમડી મંમલ અસ્થિ લાણેહ ૫૩૫
 શિર હીણો વર પૂણ્ણી દેહી હીણાં પૂણે નાર
 જીવહીણુ મિહુને પૂણે ચામ હીન પરિવાર ૫૩૬
 અસ્થિવિણુ વંજા હુવે તિણુ કારણુ મહા પંચ
 જાણી રેખદ હીર દ્યો શુદ્ધ લગન એ સંચ ૫૩૭

વળતર યોગ

ગમન એક જુગ રસ દશા રૂપાં પનર અઢાર
 યોગણીસમ વીસાં મીલે એ હુવે ઇગરો ને ચ્યાર પરક
 તે માંહિ અન્ધની થકી ગણિ દિન રિસી લગે આઈ
 તે ભેલી વલી દિન રિસી થકી રનિરિસી દિયો સાહી પરક
 પાછે લાગ સતવીસ દે વધતો અંક લઈ હીર
 ને કોઈ અંક દશમાંહિ હુવે તો તે દોષથી ખીલ પરક
 વાયુ મેઘ અગ્નિ રાજ્ય લય ચોર મૃત્યુ રોગ
 વળલય વાહવિવાહ ને ધનહાની રૂઝ નેમ પરક

વળતર

વાર પુષ્પ ગુરુ શુક શશી અહોવાતી હુવે મંદ
 મંદ રયણી રનિ સંગ્રહી રનિ રયણી લે અંદ પરક
 અંદ રયણી એ લોગવે તિણ કારણ રવિવાર
 હિને કો નનિ પરણીયે રયણી અંદ વિચાર પરક
 હીર કહઈ ગ્રહ રેખા સૌમ્ય ઇમ દુમ તીય

હસ્તમેલાપક વખતે ગાથાઓમાં કહેલી રીત મુજબ કરતાં
 ને દશનો આંક આવે તો તે દિવસ દૂષિત માની તેનો વિવાહમાં
 ત્યાગ કરવો.

રેખાગ્રહ

ચઉ પણ નવ દહ ઇગદહાં નિમ પુષ્પ ગુરુ છહ લીય
 દૂરાં ગ્રહ છહે ભુવન રેખાદ ત્રય ઇગ્યાર પરક
 રવિ શનિ અકુમે આઈયાં (?) જય પામે નરનાર
 (મંગલ દિપગમની જનમ જય પામે નરનાર) ૫૩૦

ધિયાને ચ શુભં રોધં પૂર્વે લક્ષ્મીઃ સદા ભવેત્
 આગ્નેયાં વંશ હાનિશ્ચ યામ્યે ચ મરણં પ્રવમ્
 નૈઋત્યે પુત્રલાભં ચ વધ્યા ભવતીતિ પશ્ચિમે
 વાયવ્યે પુત્ર લાભઃ સ્યાત્ મુખિની ઉત્તરે પુનઃ
 આકાશે ચ સુખં સર્વં ક્લં ભવતિ નિશ્ચિતમ્
 વિવાહે લગ્ન વેલાયાં લગ્નાગમ ક્લંકલમ્

અહીં આકાશ છે તેને ઉપરની ગાથાઓમાં પાતાલ ગણાવ્યું
 છે, પણ બનેલું કળ એક સરખું જ છે.

લગ્નનાં વસ્ત્રાઃ—

પૂર્વેશાને શ્વેતવસ્ત્રં કૃષ્ણમગ્ની ચ દક્ષિણે
 નૈઋત્યે પશ્ચિમે પીતં રક્તં વાયવ્ય ઉત્તરે
 આકાશે પુષ્પમાલા ચ લગ્નાગમ ક્લંકલં
 લગ્નવસ્ત્ર પરીક્ષાંતે જ્ઞાતવ્યં ચ ભુધૈસ્તતઃ

લગ્નનાં વાહનઃ—

પૂર્વે ગરુડ અગ્ન માંઝારી જોય દક્ષિણે સિંહ નૈઋત્યેશ્વાનજ હોય
 પશ્ચિમે સર્પ વાયવ્યે મૂષક લઘો ઉત્તરે મૃગ ધિયાને ઘેટા કઘો.
 જે લગ્ન પાતાલે ધરો તેનું વાહન પાટો ખરો.

કન્યાના નામાક્ષરોના વર્ગ અને લગ્નનું વાહન તે બેને વૈર
 ન જોઈએ.

વૈરં મૂષક માળારે વૈરં ગરુડસર્પયોઃ

મૃગચિહ્ને સદા વૈરં વૈરં શ્વાનસ્ય મિઠકે

જીવો જીવ પ્રદાતા ચ દ્રવ્યદાતા ચ ચંદ્રમા
 તેભે દાતા ભવેત્સૂર્યો ભૂમિદાતા મહીમુતઃ
 જીવહીના મૃતા કન્યા સૂર્યહીનો મૃતો વરઃ
 ચંદ્રહીનો ગતા લક્ષ્મી સ્થાનહાનિઃ કુર્વાવિના

વિવાહે લગ્નશુદ્ધિઃ—

ન તિથિર્ન ચ નક્ષત્રં ન વારો ન ચ ચંદ્રમા
 લગ્નમેકં પ્રશંશંતિ ત્રિપટકાક્રમે સ્વૌ

આ વિષયમાં કેટલાક મતમતાંતર છે. જેમકે—

ભાવ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	
રેખદ	બુ	ચં	મુ	ગુ	બુ	બુ	મં	શ	શુ	શુ	મ		કેટલાકના
મહ	મુ	બુ	ચં	શુ	મુ	શુ	મં		મુ	બુ	ચં		મતમાં
	શુ	શુ	મં	શુ	શુ	શ	શ		મુ	મુ	મં	બુ	લગ્નમાં
		શુ	શ			શ					ક મ		મૃધ, શુર,
			રા			બુ	શુ				રા		તથા ત્રીજે
			બુ								શુ		શનિ નથ
													તેમ કહે
													સુર્ય જ્ઞાન
													નથી,
લગ્ન	મ			રા	શ	શુ	શુ	ચં મં	મં	રા	૦	મુ	
મહ	ચં			મં		ચં	મં	બુ	શુ	શ	મં	મં	
	મં			શ		લગ્નેશ	શ	શુ		શ			
	શ						મ	લગ્નેશ					
	ગ						બુ						

કેન્દ્રે રાખતમહીને ચ દ્વિત્રિકોણે શુભા શુભા:

ધને શુભપ્રકશ્ચન્દ્ર: પાપા: ષષ્ઠે ચ શોભના:

તૃતીયૈકાદશે સર્વે સૌમ્યા: પાપા: શુભપ્રદા:

તે સર્વે સમમસ્થાને મૃત્યુદા વરકન્યયો:

અહવિદ્યા પ્રમાણ

શશી પણ બુધ હુમ શુક્ર હુમ સાઠાતિય દિવનાહ

ગુર તિય ભોમ શનિ તિમ રાહ હઉઠ (દાઠ) વિશ્વાહ ૫૩૧

પામન્તરે

રવિ પણ શશી પણ શુક્ર ચઉ ગુર તિમય અવરેણ

વિશ્વા આપે હમ હમ રેખદ આવે તેણ ૫૩૨

હમના અંશ જેટલામાં નવમભાગમાં આવી જતા હોય ત્યં
મુધી જો હમ મેવ-સિંહ-કે ધન રાશિનું હોય તેા મેવથી ગણ
તે રાશિ આવે તે તેની નવાથની રાશિ થકં અને તેના અધિપતિ
નવાંશેથ થયેા

તેવીજ રીતે વૃષભ-કન્યા અને મકરમાં મકરથી ગણવું

” મિથુન-તુલા અને કુંભમાં તુલાથી ”

” કર્ક-વૃશ્ચિક અને મીનમાં કર્કથી ગણવું

એવે નવાંથા મેષાઘા વૃષે ચ મકરાદિઃ

મિથુને ચ તુલાઘાઃ સ્યુઃ કર્કટે કર્કરાદિઃ

મેષાઘી ચ ધનુ સિંહી ગોકન્યે મકરાદિકૌ

તુલાઘો યુગ્મકુલૌ ચ કર્કાદી મીનવૃશ્ચિકૌ

રવિ નક્ષત્ર વિવાહ નક્ષત્ર	રિયા	વાહન	કગ	વૈરખર્
૧-૨-૩	પૂર્વ	ગરુડ	ધ-ધાન-રૂઢ	સર્પ
૪-૫-૬	અગ્નિ	નિલાગી	કુલત્રક	રૂઢ
૭-૮-૯	દક્ષિણ	સિંહ	દત્તિય મત્સ્ય	મૃગ
૧૦-૧૧-૧૨	નૈઋત્ય	કુતરો	કુવલક	ધેરો
૧૩-૧૪-૧૫	પશ્ચિમ	સર્પ	વિધિ-પત્ત	મૃગ
૧૬-૧૭-૧૮	વારુણ	રૂઢ	અગ્નિ-સરિણી	નિલાગી
૧૯-૨૦-૨૧	ઉદર	મૃગ	ધન-દન્ધ સુખ	સિંહ
૨૨-૨૩-૨૪	કર્કાત	ધેરો	સુખસ પતિ	કુતરો
૨૫-૨૬-૨૭	ખાન ભ	ધેરો	સુખાન્ધ સુખ	•

લગ્નસ્થ મસ્તકં સૂર્યં ગાત્રં ચૈવ તુ ચંદ્રમા
 હવો હવ ઇતિ પ્રોક્તં ત્રિલિલ્લગ્નં પ્રશસ્યતે
 શિરો વિહીનં પતિ ઘાત નારી ગાત્રેણ હીનં લય શેગપીડા
 હવેન હીનં મરણં ઉલાભ્યાં તમેવ લગ્નં પરિવર્તનીયમ્

અથવા—

શિરઃ સૂર્યઃ શરી ગાત્રં ગુરુલ્લવસ્ત્વચા લૂગુઃ
 લોમોદ્ગ્રસ્થ સ્તનઃ પ્રોક્તો લગ્નાત્પંચ પ્રકીર્તિતાઃ
 શિરોવિહીનં પતિઘાત નારી ગાત્રેણ હીનં દુરુતેર્જ પીડામ્
 હવેન હીનં મરણં ઉલાભ્યાં ત્વચા વિહીનં દુરુતે ચ વંધ્યામ્
 અસ્થ્યા વિહીનં ધનધાન્ય હીનં પંચાંગહીનં પરિવર્તનીયમ્
 ગોતુલાયુગ્મ કન્યાનાં નવાંશાઃ શુભદાઃ સ્મૃતાઃ
 ધનુષઃ પ્રથમો લાગો વિવાહેડન્યે ચ મધ્યમા
 અંશસ્થાધિપતિમંશં મિત્રો વા શુભોડયિ વા
 પશ્યેત્તદા શુભં જ્ઞેયં સર્વે દોષાશ્ચ નિષ્ફલાઃ

લગ્ન કઈ દિશામાંથી આવ્યું ?

સૂર્ય નક્ષત્ર ભોગવતો હોય જેહ દનિયા સુધી ગણુજ્યો તેહ
 પહેલાં આદિ ઇશાને ત્રણ દીયો પૂર્વ અગ્નિ દક્ષિણ દિશિ લિયો
 નૈઋત્ય પશ્ચિમ વાયવ્ય વળાણી ઉત્તર દિશિ વલી મનમેં જાણી
 ત્રણ ત્રણ દિશિ વિદિશે આલ શેષ વધે તો દેજ્યો પાતાલ

લગ્નની દિશા ઉપરથી ફલ:—

ઈશાને સુખ સંપત સાર પૂર્વે વૃદ્ધિ લક્ષ્મી અપાર
 અગ્નિ દિશે નવ હવે ખાલ દક્ષિણ મરણ કરે તત્કાલ
 નૈઋત્ય થાવે વિધવા નારી પશ્ચિમ દરિદ્રી ઉત્તર સુખ અપારી
 લગ્નવાસો પાતાલે હોય તો વરકન્યા ન હવે કોય

આમાં વાયવ્ય ખુણાનું ફળ આખ્યું નથી. પણ કેટલીક
 જગાએ પુત્રલાલ એમ ફળ ખતાવ્યું છે, જેમકે:—

ચસ્મિન્નૃક્ષે લવેત્સૂર્ય આદૌ ત્રીણિ પ્રદાપયેત
 ચંદ્રર્ક્ષં ચાવદ્દાશાષુ લગ્નાદે ચ શુભાશુભમ્

તિણુવેલા કરને કરમેલા દોષ દોષાંતર સધલા ઠેલ્યાં
ઇમ ગોધૂલિકે લગન વિચાર શાએ બાખ્યો અધિક અપાર

ગોધૂલિકમાં વર્ણ્ય પાંચ દોષ:—

કુલિકં કાન્તિ સામ્યં ચ મૂર્તો પષ્ટાષ્ટમે યશી
વિષ્ટિં વેધં પરિત્યજ્ય તતો ગોધૂલિકં શુભમ્

કેટલાક આઠ દોષ વર્ણવાના કહે છે, જેમકે:—

યમલો કર્તરી ઘંટો ગંડાંતાસ્ત્રિવિધં તથા
યોગો જ્વાલામુખો કર્ષો ત્યાજ્યં ગોધૂલિકેષ્ટકમ્

ગોધૂલિકે લગ્ન શુદ્ધિ—

બુધ ગુરુ શુક્ર ને અઠ્ઠમ છઠે લગન ચક્રી ને બાણ ચિહ્ને
સાતમે મંગલ વલી પણ સંભાલે તે પણ કાઠક ગોધૂલિકે ટાલે
અષ્ટમે ભુવ લોમશ્ચ બુધશ્ચ ભાર્ગવોષ્ટમે
લગ્ને પઠોષ્ટમે ચંદ્રો ગોધૂલિનાથ કૃત્સલ
લગ્નાષ્ટકે ચંદ્રજ ચંદ્ર ભુવે ક્ષોણીમુતે ભાર્ગવાશ્વાષ્ટમે વા
લગ્ને ચ ચંદ્રે રિપુગે ચ મૃત્યુર્ગોધૂલિકં તં ન કાઠપિ દેયમ્
લગ્નાષ્ટમે મૂર્તિગતે યથાકે ગોધૂલિકે મૃત્યુ મુપૈતિ કન્યા
કુળાષ્ટમે મૂર્તિગતેષ્યવાસ્તે વરસ્ય નાથ પ્રવદંતિ સંતઃ
વેદવહ્નિ એકાદશે યશિહર હોવે વાસ
ગોધૂલિક ઈણ લગ્નમે દોષ હોવહિં નાથ
લગ્નપતિ અરુ ગુરુ શુક્ર બુધ સમ જિન કેન્દ્રે હોય
ચતુઃ સમ પુનિ એકાદશે તહાં વિધુ કર નેય
કેન્દ્ર અરુ ત્રિકોણમે શુભશઢ કરત ને વાસ
એકાદશમે લગ્નપતિ યશી કરત દુઃખ નાથ
એકાદશ ઘર લગ્નપતિ અરુ સર્વશઢ શુભ
ચંદ્રલગ્ન પડાષ્ટમે કરત સદા અશુભ
દ્વિ ત્રિ ચંદ્ર એકાદશે લગ્ન ગોધૂલિક બાણ
અન્યદોષ સળ પરિહરો આદ્ય એ ઋક્ષ પ્રમાણ
લગ્નપતિ કે ગુરુ શુક્ર બુધ ધૂન વિના કેન્દ્રમે હોય

ચૈ લગ્નદોષાશ્ચ નવાંશદોષાઃ પાષેઃ કૃતા કષ્ટિનિષાત દોષાઃ
લગ્ને શુરસ્તાન્વિમલી કરોતિ ફલં જલં ચત્કનકદ્રુમસ્ય
લગ્નથી શુભશરહો—

- ” ૨-૪-૪-૧૧ ચંદ્ર
” ૧-૨-૪-૫-૬-૧૦-૧૧ શુક્ર
” ૧-૨-૩-૪-૪-૬-૬-૧૦-૧૧ ગુરુ
” ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૬-૧૧ બુધ
” ૩-૬-૧૧ મંગળ
” ૩-૬-૮-૧૧ સૂર્ય-શનિ-રાહુ-કેતુ

લગ્નથી અશુભશરહો

- ” ૧-૬-૭-૮-૧૨ ચંદ્ર
” ૩-૬-૭-૮ શુક્ર
” ૭-૮ ગુરુ
” ૭-૮-૬ બુધ
” ૭-૮ મંગળ
” ૪-૭ રાહુ
” ૭ શનિ-સૂર્ય-કેતુ

લગ્નથી છઠ્ઠે-આઠમે લગ્નેશ, લગ્નનો નવાંશેશ અને દ્વેષકાણુ-
પતિ અવિ તો પણ તે લગ્ન નેષ્ટ ગણાય.

નવાંશની રીતઃ—

લગ્નની એકરાશિ, અને ૩૦ અંશ હોય છે. ૩૦ અંશના

અંશ કળા

નવસાગ પાકતાં પ્રત્યેક સાગ ૩ = ૨૦ નો આવે.

નવાંશ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
અંશ	૩	૬	૧૦	૧૩	૧૬	૨૦	૨૩	૨૬	૩૦
	૨૦	૪૦	૦	૨૦	૪૦	૦	૨૦	૪૦	૦

સ્થલતાઁ પર્વતાઁ ચ યાવત્ દશ્યંતિ રશ્મયઃ
 ગોધૂલિકઃ સ વિજ્ઞેયઃ શેષં ધૂલિમુખં સ્મૃતમ્ ॥
 યાવત્કુંકુમરકટ અંદન નભે નાસ્તંગતે ભાસ્કરે
 યાવન્નેવ નિશા ન આપિ દિવસો સ્ત્રધ્યાલવેત્ પશ્ચિમા
 યાવન્ન્યોતિ ગણે નભસ્થલગતે નોન્મીલિતા રશ્મયઃ
 તાવત્સર્વજનસ્ય મંગલકરા ગોધૂલિકા સસ્યતે
 યામિત્રં ન વિચિંતયેત્ અહ્યુતિં હોરાંચશાંકં તથા
 નો વેધં ન કુષાસરં નહિ ખગં નાગામિભં પાપભમ્ ।
 નો હોરા ન નવાંશકો નહિ ખગા મૂર્ત્યાદિ ભાવસ્થિતાઃ
 હિત્વા અંદ્રમસં ધડદમગતં ગોધૂલિકા સસ્યતે
 ત્યાન્ત્યા લગ્ને વ્યયે ધષ્ઠાદ્યમે શુકેન્દુલગ્નપાઃ
 રંધ્રે અંદ્રાદયઃ પંચ સર્વેઽસ્તે ગુરુઃ સપ્તમઃ
 યત્ર ચક્રાદયસ્ત્રિન્દ્રો દ્વિતીયો વા તૃતીયકઃ
 ગોધૂલિકઃ સ વિજ્ઞેયઃ શેષા ધૂલિમુખાઃ સ્મૃતાઃ

ઘડીયાં લગ્નઃ—

પંચાંગમાં લગ્ન મુહૂર્ત ન હોય, એટલે જ્યોતિષઃ શાસ્ત્રમાં
 ગણાવેલા માસ, તિથિ પક્ષ તથા લગ્નનાં નક્ષત્ર ન હોય, અથવા
 લગ્નનો સમય ઇત્યાદિ કશું ન હોય, અર્થાત્ ગમે તે માસમાં,
 સિંહસ્થમાં કે કમુદૂર્તમાં હોય તેવા દિવસોમાં અથવા અકસ્માતના
 કારણે ખાસ લગ્ન કરવાની જરૂર પડે, ત્યારે ઉપર જનાવ્યા
 પ્રમાણેના મુહૂર્તમાં (ગોરજ મુહૂર્તમાં) લગ્ન કરવામાં આવે
 તેને ઘડીયાં લગ્ન કહે છે.

ઘડીયાં લગ્નમાં માનવરાશિનું લગ્ન લેવાનું ધણાકના
 મતમાં છે.

ચોરીનું ખાતમુહૂર્તઃ—

આથ વરખ ઇશાન ઘર શેષ કરે સંહાર
 ત્રણ ત્રણ માસમાં ઘર કરે ભેયી ખરૂં નિહાલ

ઐક હસ્તલિખિત જુની ચોપડીમાં લગ્નના વાહન નીચે
અનુજા બતાવેલ છે:—

અનુજા સિંહ વૃષભાઃ શશકો મંદુક ગૃધ્રમીચનકાઃ

અધિ મત્સ્ય મેઘ જલચરાઃ લગ્નાનાં વાહનાન્યાહુઃ

ક્રમ વાર મેઘાદિ બાર રાશિનાં વાહન ગણાવ્યાં છે, પણ
તેમનાં કૃષ્ણ દર્શાવ્યાં નથી.

ગાધૂલિક લગ્ન

લગ્ન કાલ જે દિવસ હુઈ તે ફલ કરો પરમાણુ
લગ્ન તણી તિથિ મેલી વલી કીજે સગ ગુણ જાણ પડત
પીછે સાઠે ભાગ દે વધતી કુલિકા તેહ
તિમ ગાધૂલિકે તે ટાલીઈ જે ઘડી હીર કહેય પડત

ગાધૂલિક ભાગ કરનાર ગ્રહ

પંચદોષ ગાધૂલિકે કાન્તિ સામ્ય કહેવાય
મૂર્તિ છઠ્ઠમે શશી વરજી કરો વિવાહ પ૪૦
શશી ઇગ છગ અકુમ બારમે દશમ ગાધૂલિકે હોઈ
તો પરણી કન્યા મરે સંસો મ કરો કોઈ પ૪૧
છઠ્ઠમ સગ ઇગ ભૂમ ગાધૂલે ને થામ
તો વરનો નાશ કહાવીએ કહી ગર્ભ રૂષિરાઈ પ૪૨
લિખમી વૈભવ આયુ હરે મનમાં ધરે સંતાપ
પુત્રનાશ કુલ ક્ષય કરે ભાંગદ ગ્રહ એ પાપ પ૪૩

ગાધૂલિકે રેખદ ગ્રહ

જે ગાધૂલે ચંદ્રમા પીય તીય હોઈ ઇગ્યાર
મહિમંડલ તો પરણીયે સુખ વરતે સંસાર પ૪૪
ગાધૂલિક લગ્નમાં દુષણ હોય એમ કહે છે ઋષિ સળ કોય
પાંચ દોષ ટાલિ કરી લગ્ન કરો સળ કોય
સૂરજ ણિજ અરધો જળ હોય આલે રાતી છાયા નેય

જો પાંચ વર્ષ થઈ ગયાં હોય તો ગમે ત્યારે વળાવવી. આને દ્વિરાગમન કહે છે. આના મુહૂર્ત માટે કહ્યું છે કે:—

માધ કાલ્પગુન વૈશાખે શુકલ પક્ષે શુભે દિને
શુર્વાદિત્ય વિશુદ્ધો સ્યાત્ નવપત્યા દ્વિરાગમમ્
ચૈત્રે પોયે હરો મુખે શુર્વાસ્તાદે મહિમ્બુધૈ ।
નવોદાગમનં નૈવ કૃતે પંચત્વમાશ્નુયાત્

દ્વિરાગમનમાં હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, રૌહિણી, મૃગશીર્ષ, મધા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, તલે ઉત્તરા, મૂલ, અનુરાધા, અશ્વિની, અને રેવતી એ નક્ષત્રો શુભ છે. સોમ, શુરુ તથા શુક્રવાર શ્રેષ્ઠ છે. માટે તે વાર અને ઉપર જણાવેલા નક્ષત્રો પૈકીના નક્ષત્ર વાળા શુભ દિવસે વૃષભ, મિંહ વૃશ્ચિક અને કુંભ એ લગ્નમાં ચંદ્ર બળવાન હોય ત્યારે દ્વિરાગમન કરાવવું.

પાંચ વર્ષ પછી કરવાનું હોય તો મુહૂર્તની જરૂર નથી. શુદ્ધ દિવસ માત્ર જોવો.

લગ્ન પછી સ્ત્રી સાસરે રહે તેનું કળ:—

લગ્ન પછી જો જેઠ મહીનામાં સ્ત્રી પોતાને સાસરે (લગ્ન પછી પહેલા વર્ષમાં) રહે તો વડિલ જેઠનો નાશ થાય. આષાઠમાં રહે તો સાસુનો નાશ થાય. પોષમાં સસરાનો અને અધિક માસમાં રહે તો પતિનો નાશ થાય છે. તેમજ પહેલા જ વર્ષમાં ચૈત્રમાં બાપને ઘેર ન રહેવું

અથ સ્ત્રી ધાત ચંદ્ર—

શશી ૧ નાગ ૮ ચૈત્ર ૭ અંક ૬-રાગ ૬ અમિત વેદા ૪ ।

કરા ૨ દિ ૧૦ ચિ ૧૧ પાંડવા ૫ ચિત્રભાનુ ૧૨ ॥

વિવાહે સ્ત્રીમતે શુભે કામિનીનાં ।

કમાત્ કાલચંદ્રા મમે વર્જનીયા ॥

ખાતાંતરે—ભૂ ૧ દ્વિપા ૮ દ્વિ ૮ નવા ૬ ડગ્ધિ ૪ રામ ૩ વદ ૬

કરા ૨ દિ ૧૦ રૂ ૧૧ વાયો ૫ રવે: ૧૨ ॥

કામિન્યા શશિકાલ એવ કથિતં મેવાદિ ગીનાંતકં

અતુઃ સખ્તેન્દુ એકાદશે લગ્ન કરેા સખ કોય
 સૌમ્ય કેન્દ્ર ત્રિકોણમેં પાપ ત્રિષળે હોય
 લગ્નપતિ એકાદશે દોષ ન લાગે કોય
 સર્વગ્રહ એકાદશે સુખાનંદ એ જાણુ
 ચંદ્ર લગ્ને ખટ આઠમે નિશ્ચય ઘરમેં હાણુ
 ઉગ્યો ત્યાંથી સાતમે લગ્ન ગોધૂલિક જીણુરો નામ
 અંદો ટાલી છઠો આઠમે જનમરો પરણાવો સારાં ગામ

ગોધૂલિક લગ્ન જે કોમમાં નાતરાં થાય છે તેઓને માટે જ ઉત્તમ છે. બ્રાહ્મણદિકોને માટે નથી. છતાં પણ કન્યાને અતિકાળ થયો હોય, તો જરૂર પડ્યે લેવાય છે ગોધૂલિક એટલે સૂર્યાસ્ત વખતે સૂર્ય ણિંબનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહે ત્યારથી લઈ બે ઘડી સુધીનો સમય તે ગોધૂલિક સમય છે તે વખતે વાર, નક્ષત્ર કે તિથિ જન્ય ખરાળ યોગ હોય તો પણ તેનો દોષ નથી લાગતો કારણ ગાયોના પગની રજ ઉડવાથી તે સમયે બધું પવિત્ર મનાય છે.

ગર્ગાદિકના મતમાં તે વખતે પણ લગ્ન શુદ્ધિ જોવી જોઈએ ગોધૂલિકને સામાન્ય રીતે ગોરજ કહે છે અને તે કાલ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અર્ધણિંબ ક્ષિતિજની નીચે ગયા પછીનો અડધો ઘડી જેટલો કાળ છે.

ગોરજકાલ પવિત્ર છે. પરંતુ અસાવાસ્યા, વ્યતિપાતાદિ મહાદોષોના દિવસે તે કાળ ગ્રાહ્ય નથી. શુદ્ધ દિવસે (વિવાહનાં બીજાં નક્ષત્રાદિક યોગાનુયોગ ન હોય તો પણ) જે આયત્તાળ હોય અને લગ્ન કરી લેવું જ હોય તો ગોરજ કાલ લઈ લેવો એ તત્ત્વાર્થ છે.

ગોરજ સમય સિવાયના સંધ્યા કાળના ભાગને તો ધૂલિક કહે છે. અર્થાત્ ધૂળ કહે છે. એટલે તે નિંદિત છે.

દિનાંતશેષે નિશિચાગમે ચ દ્યોસ્તૃતીયે રવિણિંબ ભાગે
 તસ્યોત્તરે નાડી મિતાશ્રમેકે ગોધૂલિકં વેદવિદો વદન્તિ ॥

લિપા આ નક્ષત્રો અને રવીવાર, બુધવાર, શુક્રવાર અને શુક્રવાર આ વારોએ ચૂડો પહેરવો શુભ છે.

(શ્રદ્ધાની ચૂડી આ નક્ષત્રોમાં મળતી આવે તો જ ખરું મુહૂર્ત કહેવાય.)

અથ ચૂડીચક્ર મુહૂર્ત-પાઠાંતરે-વસ્ત્રાભૂષણાદિ.

રો-મૃ-હ-મધા ઉત્તરવાતિ-મૈત્ર મૂલશે ચ ।

રે-વિ-ચિ-અશ્વિ પુ-પુ-ધ-કિતિ પુખ્ય શુદ્ધિ શુભા ॥

શુભકિને શુભેચંદ્રે અશુભસ્ત્ર સર્વે ત્યજતે,

શુ-સૂ-ભો વારે ભૂષણે ભૂષિતે શુભાઃ ।

ભૂષતે ગજદંતં ચ તથા વસ્ત્રાણિ ચીરયઃ ॥

અથ ચૂડીચક્ર જોવા વિચાર—

લાક્ષા કુસુંભ માંજીષ્ઠં રાગો કાંચન ભૂષણું ।

પ્રશસ્તો માર્ત્તંડો લોહકૃત્ય ચનેશ્વરઃ ॥ ૧ ॥

સોમ સનિશ્ચર પરિહરો અનુત્તમો બુધવાર;

પંચ પલ્લર્ધ યમધંટલો જાઠર્ અવસ નહીં વાર-૨

ઉત્તરાતિજિ પરિહરો રોહણ પાઠો વજ્ર;

પુખ્ય પુનર્વસુ પરિહરો જો ભરતાર ધકલજ-૪

હસ્તાદિ પંચ રૂક્ષાણિ ધનિષ્ઠા રેવતિ દ્રવં ।

શંખદંતં ચ નારીજ્ઞાં લોમાર્ક શુક્ર લાર્ગવે ॥ ૪ ॥

અથ ચૂડી મુહૂર્ત રવિયાથી દનિયા સુધી ગણવું.—

પાઠાંતરે—

હસ્તાદ્યા પંચ નક્ષત્રાણિ ધનિષ્ઠા રેવતિ દ્રવં ।

હેમકંઠણ રક્તાનાં લોમાર્ક શુક્ર લાર્ગવે ॥૧॥

ઉત્તરા ત્રણે પરિહરો રોહણ પાઠો વિજ્ર;

પુખ્ય પુનર્વસુ પરિહરો જો ભરથારાં કોજ. ૨

સોમ સનિશ્ચર ચૂડલો જોરાતાં બુધવાર;

તું એમ જાણે કામિની ઉતારે તતકાળ. ૩

સુખે કુટુંબો ઉઘડે પુઠે મરે જ શામ
 પુંછડીયે ગૃહીણી મરે કુશલ ચૌથે ઠામ.
 કુંભ મીન અરૂ મેષ ત્રિહું નૈરૂત ખીલી થાપો
 વૃષ મિથુન અરૂ કર્કે અગને ખીલી અપો
 સિંહ કન્યા અરૂ તુલ ઇશાને ખીલી ખોસો
 વૃશ્ચિક ધન અરૂ મકર ખીલી વાયવ લે જોશો
 ઇણ રીત વાસુકી ફીરે જોશી જાણો લેદ
 અવગુણ સૌ અલગા કરે ઇમ લાખે સહદેવ

ચારીને સંસ્કૃતમાં વેદિકા કહે છે.

વૈદ્યાં વૃષાદિત્રયમગ્નિકોણે સિંહાદિકે ત્રીણિ શિવે ખનંતિ
 અલિત્રયે વાયુદિશૌ ચ ખાતં ઘટ ત્રયે નૈઋતિ ચાર્ક સંસ્થે

સીને વ્રતન વસ્ત્રાભરણુ ધારણુ સુહૃતં

નારી વસ્ત્રાભરણુ દિન રત્નિ ગુરૂ ભૃગુ ભૂમ ઇક
 હૃત્યાધ પંચે રિસી રેવસ્સણિ ધનિટુ ૫૪૫

પ્રથમ વધૂ પ્રવેશ

રેવસ્સણી સૃગ મૂલ મધા ઉત્તર ઠર ચિત્તાહ
 શ્રવણ ધનિષ્ઠા રોહિણી પુષ્ય સ્વાતિ અનુરાહ ૫૪૬
 રવિ રોગિણી મંગલ મરણ વિધવા હોધ બુધવાર
 શશી ભૃગુ શનિગુરૂ હીર કહઈ વધૂ પ્રવેશ ઉદાર ૫૪૭

દિરાગમન—(આણું વળાવવું અથવા દિવાળી આણું કહે છે તે)

જે દિવસે હસ્તમેળાપ થયો હોય તે દિવસથી સોળ દિવસની
 અંદર ૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯ આ દિવસોમાં કન્યાને સાસરે વળા-
 વવી જોઈએ. સોળ દિવસ વીતી ગયા પછી કન્યાને સર્વ પ્રથમ
 (પરણીને સાસરે જઈ આવ્યા બાદ બીજી વખત) સાસરે વળા-
 વવાની હોય તો એકી સંખ્યાના વર્ષ, માસ, દિવસમાં વળાવવી.

એકે પક્ષે રસા સૂર્યે ચંદ્રે બાલૈક વાસવં ।

૧ ૨ ૬ ૫ ૧ ૮

વેદાદ્ય મુનયો ભૌમે રસાગ્નિષ્ઠો તુ ચંદ્રજે ॥

૪ ૮ ૭ ૬ ૩ ૮

બાષ્પ નેત્રા દ્રવ્યો જીવે યુગાષ્ટે ક રસા ભૃગુ ।

૫ ૨ ૭ ૪ ૮ ૧ ૬

વન્દિષ્ટે પુ નગા પંશુ દિનેષુ નાડિકા શુભઃ ॥

૩ ૮ ૫ ૭

ઉપરના વારોએ ઉપરની ઘડીઓ શુભ જાણવી અર્થાત્
નિષિધ વારોમાં પવ્ય એંધ યોગ થતો હોય તો ને ચૂડી ચક્ર મહત્ત્વ
આવતું હોય તો ચૂડી પહેરવી

રવીવારે, સોમવારે, મંગલવારે, બુધવારે, શુક્રવારે, શુક્રવારે
ઘડી-૧-૨-૬ ૧-૫-૮ ૪-૭-૮ ૩-૬-૮ ૨-૫-૭ ૧-૪-૬-૮
અને શનીવારે

૩-૫-૭-૮

અથ નાતરા મુહૂર્ત્—

હસ્તાદિ પચ તુરગણી ભં ધનિષ્ઠા માર્ત્તંડ મંગલં શુક્ર ભૃગુ
વાસરેષુ ।

ભદ્રા જ્યા પૂર્ણા વૃષાદિ કુલે સિંહે સુખં ભવતિ પુત્ર પુત્ર
ગૃહં ચ ॥

અર્થાત્—હસ્તથી પાચ અને અશ્વિની તથા ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર
રવીવાર, મંગલવાર, શુક્રવાર અને શુક્રવાર ભદ્રા, જ્યા અને પૂર્ણા
તિથિઓ વૃષ, અભિ, કુલ અને સિંહ લગ્નોમા બીજી વખતનો
સસાર શરૂ કરવાથી સુખ તથા પુત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે

વળી મારવાડી પંચાંગોમાં-ગધર્વ વિવાહ માટે જ્યેષ્ઠા,
આર્દ્રા, પુનર્વસુ, અશ્લેષા, કૃતિકા, શતભિષા, અશ્વિની, ધનિષ્ઠા
આ નક્ષત્રો શુભ ॥ અને નાતરામા શુક્ર, શુક્રના અસ્તનો દોષ
નથી એમ લખેલું ॥

ઉદ્ઘાટે શયને પ્રવેશ લવને ગર્ભ પ્રતિષ્ઠા કૃતે
સૂતસ્નાન રવિ ક્ષિતેંગર ધૃતે યાત્રાજલે નો શુભઃ ॥

નીચેના કાર્યોમાં સ્ત્રીને ઘાતચંદ્ર નહતો નથી.

વિવાહ યજ્ઞોત્સવ મંગલેષુ પદ્મલિપેકે ચ તથૈવ રાજાં ।

સીમંત કર્માલરણ્યે ચ ભોગે નો ચિંતનીયઃ ખલુ કાલચંદ્રઃ ॥૧૧॥

અથ ચૂડી મુહૂર્તે નિષેધ—

અસ્તંગતે ભૂગે સુતે.....

અર્થાત્—ગુરૂ અને શુક્રના તારાનો અસ્ત, દેવપોઠી અગિયારશથી દેવ ઉઠી અગિયારશ સુધી, અને જન્મનો, ધનનો અને મીનનો સૂર્ય હોય તે સમયે, ૪-૯-૧૪ ત્રણે રિક્તા તિથિ અને અને ચંદ્ર, શનિવારના દિવસે ચૂડા પહેરવો ન જોઈએ.

અથ મુહૂર્ત્ત માર્ત્ત'કે ચૂડી ચક્ર—

સુવર્ણ રત્ન દંતાનાં સંધાર્યમિતિ આપરે

કેચિદ્દકેડતિચારેડપિ નીચ રાશીગતે ગુરૌ ॥ ૧૨૩ ॥

ધનુર્મીનગતે સૂર્યે ગુરૂણા સંયુતેડપિ ચ.

અર્થાત્—કેટલાક આચાર્યો ગુરૂ વક્રી હોય, અસ્તનો હોય અને નીચ રાશીમાં રહેલો હોય તેમજ સૂર્ય ધન અથવા મીનનો હોય, કે ગુરૂ સૂર્ય એક રાશીમાં હોય તો પણ સોનું, રત્ન અને દાંતના (ચૂડા) દાગીના પહેરવાનું શુભ કહે છે.

અથ મુહૂર્ત્ત દીપકે ચૂડી ચક્ર—

ત્રીષુ ચક્ષિ.....॥૧૨૪॥

અર્થાત્—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચૂડા કેતરાવવા આપવો હોય તે દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણીને રવિ ૩, મંગલ ૫, શુક્ર ૭, રાહુ ૨, બુધ ૭, શની ૨, ગુરૂ ૧, સોમ ૩ અને કેતુ ૧. આ ગ્રહો સાથે અનુક્રમે આ પ્રમાણે નક્ષત્રો જોડવાં, તે નક્ષત્રો શુભગ્રહો પર પડે તો શુભ જાણવાં.

અથ ચૂડા પહેરવાનું મુહૂર્ત્ત—અશ્વિની, મૃગશીર, આદ્રા, મઘા, પૂર્વા. કૃત્તિકા, સ્વાતિ, વિશાખા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા અને શત-

વેપાર, મુક્ત તથા નિધાન મુક્ત મુક્ત
 પુષ્પ પુનર્વસુ શ્રવણ તિથિ રેવસાણિ કરચિત્ત
 મૃગ અનુરાધા સ્નાતિયાં એ રિસી ચર લહુમિત ૫૫૯
 વાણિજ્ય કીર્ત્તિ ધ્યાં રિસાં વક્ત્રી કવિ જર્ઘ નિધાન
 હીર કહે અવરે રિસે લાભ હુવે સામાન્ય ૫૬૦

અથ હુકાનનું મુદ્દર્ત—

હુકાન શરૂ કરવામાં મંગલવાર ન લેવો

મૃગશિર, રેવતિ, ચિત્ર, અનુરાધા, શકિષ્ઠી, ઉત્તરા ૩, હસ્ત,
 અશ્વિની, પુષ્પ અને અભિજિત નક્ષત્રોમાંનું કોઈ પણ નક્ષત્ર લેવું

રિક્તા સિવાયની શુભ તિથિઓ લેવી

રવિવાર, સોમવાર, બુધવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર અથવા શનિવાર
 આ છ વારમાંથી ગમે તે વાર લેવો

શુભ લક્ષ્મી લેવા, શુક્ર અને ચંદ્ર લક્ષ્મી લેવા કુલ લક્ષ્મી
 ટાળવું

લક્ષ્મી ચંદ્ર, શુક્ર બેમાંથી ૧ પણ આવે તો શ્રેષ્ઠ પરંતુ
 ૮ મા અથવા ૧૨ મા સ્થાને પાપચંદ્ર ન હોય તે ખાસ જોવું
 વળી ૨-૧૦-૧૧ મા ભુવનમાં શુભ ગૃહો સ્થિર હોય તેવા લક્ષ્મી
 પણ કુલ લક્ષ્મી અને મંગલવાર ન લેવો અને શુભ લક્ષ્મી હુકાનનું
 મુદ્દર્ત કરવું

અથ ગાદીનું મુદ્દર્ત—

આસનાધો અતુષ્ઠ ચ મુખે ધિષ્ણ ચતુષ્ઠય ૧

આગ્નેયા તૃતીય દધાતુ નૈરૂત્યા ત્રય મેવ ચ ॥ ૧ ॥

પૃષ્ઠે ચતુષ્ઠય દધાતુ વાયવ્યો તૃતીય તથા

ઈશાન્યા તૃતીય દધાતુ મધ્યે ધિષ્ણ ચતુષ્ઠય ॥ ૨ ॥

આસનાધો સર્વસૌખ્ય મુખે ચ નાસ્તિ વિકલ્પ ૧

આગ્નેયા અર્થનાથાય નૈરૂત્યા ચ શુભમદ ॥ ૩ ॥

પૃષ્ઠ ભાગે મહા શ્રેષ્ઠ વાયવ્યા ધ્વજ સભવ ૧

ઈશાને ધન નાથાય મધ્યે ચૈવ શુભ ફલ ॥ ૪ ॥

ચોથ નામને ચૌદશે ને પહેરે ગજદંત;
ચૂડા ભાગી કટકા કરે કે તો મરે તેનો કંત. ૪

વળી પાઠાંતરે—

આદિતે વિધવા ત્રિણિ લોમે પંચ અપૂત્રકા ।
શુકે ત્રીણિ પ્રજાવૃદ્ધિ રોગો રાહુ ક્રયં તથા ॥૧॥
લક્ષ્મી સપ્ત બુધસ્ત્રૈવ દ્રે શનિ કલેશકારકઃ ।
બુધમેકં ભવેત્ લક્ષ્મી ચંદ્રે અગ્નિ યશવર્ધનં ॥૨॥
ભગતી હીનં કૃતં કેતુ ચૂડીચક્રં ન સંશયઃ ।

અથ લગ્નની ચૂડી ગણવાની રીત—

રવિ લોમ સ્તથા શુકે રાહુ બુધ શનિશ્ચરે ॥
શુક્ર સોમ સ્તથા કેતુ યોજનાયં કમેણુતુ ॥૧॥

ફલ—

રવો ચ વૈધવ્યં કુળે ચ વ્યાધિ જયં ભૂગોચં સ્વર્ભાણુપીડા ।
ચંદ્રાત્મજો સૌખ્ય શનો ચ હાનિ શુક્રર્જયં ચંદ્રજનેશ લાભોઃ ॥
કેતો ચ વંધ્યા વ્યભિચારિણી સ્થાત્ ચૂડીચક્રે ન શંશયઃ ॥

અથ ગ્રહના નામ સાથે નક્ષત્રોની સંખ્યા ચૂડીચક્રે—

રવી ત્રીણિ ૩ લોમ શર પ ત્રીણિ ૩ શુ તમે નેત્ર ૨ સંખ્યા
બુધ સપ્તમં ૭ ચ ॥
શનિ ઇશનેત્ર ૩ શુક્ર ચંદ્ર ૧ સંખ્યા મૃગાં દેસરી ૨ જ્ઞાયતે
કેતુ મેકં ॥૧॥

અથ ચૂડીચક્ર માટે શ્લોક—

યાવદ્ભાસ્કર ભક્ત ભાદિ દિવસે ધિષ્ણેપિ સંખ્યા યથા ॥
સંજ્ઞા-વનિહ ભૂત ગુણાધિ સપ્ત નયના પૃથ્વી ત્રયેદુ ક્રમાત્ ॥
૩ ૫ ૩ ૨ ૭ ૨ ૧ ૩ ૧

અહ રવી-મંગલ-શુક્ર-રાહુ-બુધ-શનિ-શુક્ર-સોમ-કેતુ.

ફલ—

કૂરે હાનિ શુભે શુભં ચ ગદ્ધિતં ચક્રે ચૂડી ભૂષણે ॥
અથ વારોમાં શુભ ઘડીઓ—

એ રિસી પનર જોઈસાં વાણિજ વ્યાજ કલેશ
ભૂમિ ઠંઠા લાલે નહિં જોડ્યા હીર વિશેષ ૫૬૨

અથ નિધિ ક્ષેપવા તથા દાટવાનાં મુહુર્તો—

મધા મૂલ પૂર્વાચ્યં વાયુ રિશં,
વિશાખાંતકં સાર્પ ભોમાર્કવારે;
તિથોનંદ પૂર્ણા ઘટાલિ મૃગેદ્રે,

નિધિ ક્ષેપણે ધૃત્ય કાર્યેષુ સિદ્ધિ ॥૧૧॥

પશુ ખરીદવાનું મુહુર્ત

કર વિશાહ રેવસ્સણિ જુહુ ધનિકા ગાય
લીધી હુવઇ ધારણી જોઈસ હીર ખતાય ૫૬૩
સ્વાતિ શતભિષ પુખ્ય કર મૃગ આદ્રી પૂર્વાહ
જ્યેષ્ઠા મૂળને અશ્વિની રેવતી અનુરાધાહ ૫૬૪
તેરસ બારસ ઇચ્છારિસો દશમી સત્તમી પંચ
પડવા બીયતીય સૂરિજવાર લીજે ચોપય સંચ ૫૬૫
માયો મંજલ ભેંસો બુધ ખર કરહાં શનિવાર
હય મય તજ રવિ હીર કહે અવર વાર શુભવાર ૫૬૬
ખાંડો ખાંડો દાંતસો સાંતલિયો શશી કુખખ
ભમર માંખિયો શીંગહલ કવિલો વાંકી કુખખ ૫૬૭

અથ પશુ કય વિક્રયે શુભ મુહુર્તો:—

પૂર્વા ૪ મૈત્ર દ્યં મૂલે વાસવો રેવતી કરે ।

પુનર્વસુ દ્યં આઘાં પશુનાં કય વિક્રયે ॥૧૧॥

અથ જિંટ, લેંસ વગેરે જનાવરો ખરીદવાનું મુહુર્ત:—

ધનિષ્ઠા, શતભિષા, પૂર્વાષાઢા, જ્યેષ્ઠા, પુનર્વસુ, હસ્ત,
અશ્વિની, મૃગશિર, રેવતી, અનુરાધા અને સ્વાતિ આ નક્ષત્રોમાં
પાડો, લેંસ, ખચ્ચર, જિંટ, કુતરો વગેરે ખરીદવા શ્રેષ્ઠ છે.

અથ જનાવરો ખરીદવાનાં વાર પરત્વે નિષેધ:—

શુક વિચાર

આઠ માસ ને બાર દિન પૂરવ શુક વસંતિ
 દિન બહુતરિ હીર કહઈ મંડલ રહઈ એકાંતિ ૫૪૮
 શુક વસે પશ્ચિમ મહીં આઠ માસ ઇમ પશ્ચિમ
 હીર કહઈ તેરહ દિવસ ગુપ્તો નેમશ સાખી ૫૪૯
 ઉમમણો જ્યાં શુક રહઈ ત્યાં અગનિ દાહિણેમ
 નૈરય પશ્ચિમ નારીયાં ઉઠી ગમણુ કરેઈ ૫૫૦
 જ્યાં આથમણે ભગુ વસે ત્યાં વાયવ્ય ઇશાન
 હિશિ ઉત્તર ને ઉગમણી મહિલા ફરે સુખણ ૫૫૧
 શુક સામે દાહિણે કદી ન જવેં આર
 ગુરવિણી નારી બાલસું નવપરણિત નૃપસાર ૫૫૨
 સનમુખ ભૂગુ નરપતિ દુખી વાંઝિણી હુઈ પરણીત
 મર્લિણીનો જઈ ચરણ માસુત મરે અચિંત ૫૫૩
 હીર કહે સનમુખ અસિત ગુરુ ભૂગુ મમણુ ન લેઈ
 પિણુજે ત્રિયા પીયરી વ્યક્તેતો દોષ ન જાગે કોઈ ૫૫૪
 એક મામેં એકણુ પુરહિં ડર દુકાલ વિવાહ
 તીરથ યાત્રાઈ જવતાં શુક કરઈ ઉછાહ ૫૫૫
 ઉમતો રાખે દશ રચણી ચવદહ રાખે ખીણુ
 જમ સુરગુરુ તિમ શુક પણ વરજી વજ્રવો વીણુ ૫૫૬
 પંચ વશિષ્ઠ મર્મ તીય વાસર સુવત્ત જામ એક
 પાંચ મહુરત ચવન કહિ ભગુ તજીયે સુવિવેક ૫૫૭

શુક અંધ વિચાર

રેવતિ અસ્સણિ નઈ ભરણી કૃત્તિક પહિલો પાય
 શુક દોષ નહિં તે રિસાં આદ્યાં સવિ સુખ થાય ૫૫૮

અથ પહેલા વલોણાનું મુહૂર્ત:—

મ્રવાનુરાધા મૃગ રેવતીયુ દસેષુ ચિત્રા રકરભત્રયેયુઃ ।
શુભેષુ વારેષુ સદાહિ સસ્તં ૪ મંથન કાર્યં પ્રવદંતિ સંતઃ ॥

અથ છાણાનું મોઢવું માંડવાનું મુહૂર્ત—૨૮ નક્ષત્રો ગણવાં.

ખટ મૂલે દો મસ્તકે, મધ્યે દીને વ્યાર;
વ્યાર વ્યાર દિશિ દીજીએ, સર્વ તણો વિચાર ૧

ફલ—

પૂર્વે સજન મેલાવડો, ઉત્તરે નવલા લોગ,
પશ્ચિમે ઠાંણા કલકલે,^૫ દક્ષિણે વ્યાપે રોગ ૨

મૂલે ખટ રસ નીપજે, શીર સ્વામીને લાર,
મધ્યે તો લોરીંગ વસે, હસે તે ઘરની નાર ૩

અર્થાત—રવિયાથી દનિયા સુધી ગણવાં તેમાં પહેલાં ૧ થી
૬ સુધી મૂલમાં=નીચે, ફલ શ્રેષ્ઠ પછી બીજાં જે સાત અને
આઠ માથે=ઉપર, ફલ ખરાબ પછી બીજાં ચાર નવથી ખાર
વચમાં=મધ્યમાં, ફલ ખરાબ પૂર્વ દિશામાં ૧૭ થી ૧૬ ઉત્તમ
દક્ષિણ દિશામાં ૧૭ થી ૨૦ ખરાબ. પશ્ચિમ દિશામાં ૨૧ થી
૨૪ ખરાબ ઉત્તર દિશામાં ૨૫ થી ૨૮ નક્ષત્રો ઉત્તમ ગણવા

કૃષિ હજી જોડવાનું મુહૂર્ત

કર ૫ ચાં રેવસ્સણિ ઉત્તર શ્રવણાં તીય
પુષ્ય પુનર્વસુ મૂલ મઘા મૃગ રોહિણી હલ લીહ ૫૬૮
બીજ તીજ પાંચમ દશમી સત્તમી તેરસી ઈગ્યાર
બુધ ગુરુ શુક્રાં હલ કીયાં રિદ્ધિ હુવે ધરખાર ૫૬૯

અથ ૨૮ નક્ષત્રથી હુકાની ગાદીનું સુદર્શન—

(૧) પ્રથમ ૧ થી ૪ નક્ષત્રો ગાદી નીચે શ્રેષ્ઠ, (૨) ૫ થી ૮ પૂર્વાભિમુખે ગાદી નેષ્ટ, (૩) ૯ થી ૧૧ અગ્નિ ખૂણે નેષ્ટ, (૪) ૧૨ થી ૧૪ નૈરૂત્યે શ્રેષ્ઠ, (૫) ૧૫ થી ૧૮ પૃષ્ઠે-પશ્ચિમે શ્રેષ્ઠ, (૬) ૧૯ થી ૨૧ વાયવ્યે નેષ્ટ, (૭) ૨૨ થી ૨૪ ઇશાને નેષ્ટ અને (૮) ૨૫ થી ૨૮ નક્ષત્રો મધ્યે આસન ઉપર શ્રેષ્ઠ છે.

મૃગ પુખ્યાશ્વિની ચિત્રા મૈત્રે ચ રેવતી કરે.

શશિ બૃહસ્પતિ શુક્ર વ્યાપારે શુભદાયકા ॥

અથ વ્યાપારે નક્ષત્રાણિ-પાઠાંતરે વસ્ત્ર પહેરવાનાં નક્ષત્રો પણ છે.

અશ્વિન્યાં બહુ વસ્ત્રાણિ ભરણ્યાં ચ મહાપદં
કૃત્તિકાયાં દહત્યાગ્નિ રોહિણ્યાં વસ્ત્ર સંપદઃ ॥૧॥

મૃગે તુ મૂષકાર્જુયા આદ્રાયાં મરણું મૃવં ।

પુનર્વસુ ધનમાયુઃ પુખ્ય સર્વાર્થ સાધકઃ ॥૨॥

અશ્લેષા તસ્કરા કર્ણા મધા મરણુમાદિશેત્ ।

પૂ-ક્રાયાં ઠંડયેદ્રાજ્ઞ ઉ-ક્રાયાં બહુ વસ્ત્રદા ॥૩॥

હસ્તેન સર્વકામિત્રં ચિત્રા વસ્ત્ર વિચિત્રદા ।

સ્વાતૌ વિશિષ્ટ લાલસ્યાત્ વિશાખા પ્રિયદર્શનં ॥૪॥

અનુરાધયો ભવેદ્ વ્યાધિ જ્યેષ્ઠા વસ્ત્રસ્ય નાશનં ।

મૂલેન દિલ્લશ્યતે વસ્ત્રં પૂર્વાષાઢેન વ્યાધયઃ ॥૫॥

ઉત્તરા વસ્ત્રદા જ્યેષ્ઠા શ્રવણે નેત્ર રોગતા ।

ધનિષ્ઠાયાં ધનમાયુઃ સ્તોકં ભવતિ દારૂણે ॥૬॥

ધન્યા શતભિષા ચૈવ પૂર્વાભદ્રોત્તરો તથા ।

રેવતિ રત્નલાભાય વિજ્યેયા સુવિવેક સુ ॥૭॥

નાથ કાઢવાનું સુદર્શન

પૂર્વા ઉત્તરા રોહિણી મૂલ મધા અશલેશ

ભરણી વિશાખા કૃત્તિકા આદ્રા જ્યેષ્ઠ વિશેષ ૫૬૧

ખીભાં ત્રણ સોહામણાં, ત્રીભાં ત્રણથી હાંણુ;
 પાંચ વધારો દાંડીએ,^૧ નાડી મારે ત્રણ,—૨
 પાછાં પાંચે લક્ષ્મી વસે, વલી ત્રણેર હાંણુ;
 શેષ રદ્યાં બે હાંડલે,^૩ વધારે બળદ ગમાણુ.—૩
 કાંધે કણસરાં છડે ધન, અણીયે પૂરે આશ,
 સાલ સમોલને ગોથણું, એ તો કરે વિનાશ.—૪
 હલ બુધવારે ન કર્તવ્ય, નહિ લોભ શનિવાર;
 શેષવારે શુભં ચૈવ, કૃષિ કાર્ય વિચાર.—૫

અથ બીજેસિ સુહર્ત—

સૂર્યભાદુરગઃ સ્થાપ્યઃ ત્રિનાડયેકાંતરઃ ક્રમાત્ ।
 સુખેત્રીણિ ગલેત્રીણિ બાનિ દ્વાદશ ચોદરે ॥ ૧ ॥
 પુષ્કે તુર્યં બહિઃ પંચ દિનભાદિ ફલં વહેત્ ।
 વદન ચૂરકં વિંધાત્ ગલકેંગારક સ્તથા ॥ ૨ ॥
 ઉદરે ધાન્યવૃદ્ધિશ્ચ પુષ્કે ધાન્ય ક્ષયો ભવેત્ ।
 ઇતિ રોગભયં બાહ્યે ચક્રે બીજેસિ સંક્રમે ॥ ૩ ॥

અથ ગાલ્લાના ધર ખીલો સુહર્ત—

જીવ યો ભારકર દન બે હસ્તયો મૂલે ચાકેદી થવણુ રોહિણીધુ ।
 કન્યા કર્કેચ લગ્ને વૃષ વૃશ્ચિક સિંહે શકટ ધર બંધને શુભંચ સંક્રમે.

ધર ખીલો—સુધારો ગાલ્લાની બે ઉધો વચ્ચે એક મોટો
 ખીલો મારે છે તેનું નામ ધર ખીલો છે.

અથ શકટ ચક્ર—

ત્રિકં ત્રિકં ચતુષ્કં ચ ત્રિ ચતુષ્ક મેવ ચ ।
 ત્રિ પંચ ચ સમાયુક્તે શકટે ચ મહોત્સવઃ ॥ ૧ ॥
 બુધેરેવં ફલં જ્ઞેયં ચાંદ્ર ભાતં ક્રમેણુતુ ।
 ગર્ગેષ્ણોક્તાનિ ચક્રાણિ વિજ્ઞેયાનિ સદા બુધેઃ ॥ ૨ ॥

ફલ—

૧ કષિ. ૨ ત્રગડે. ૩ છપને કડિ. ૪ કરમનાં બળુ.

ગૌ અંગારો પરિહરો, લેંસડીયાં ખુધવાર;
 જાંટ શનિશર પરિહરો, ઘોડાં ગાડાં આદિતવાર.
 શુક્રવારે એ કલહલા, ર ફરી ન બાંધે ખાર;

વળી—

મંગલ મહિષી રવિ તુરી, ખુધ ખળદ શનિ જાંટ;
 અસુરે અન્ન ન લીજીએ, ફરી ન બાંધે ખુંટ.

અથ જનાવરો ખરીદવાનાં નિષેધ નક્ષત્રો—

કૃત્તિકા લરણી ચિત્રા વિશાખા, ઉત્તરાષ્ટ્રે મધા અશ્વિષા;
 નવે નક્ષત્રે ચોપદ લીજે, મરી જાય કે ચોરાંને દીજે.

પાઠાંતરે—

જે વેચે તે કુધા પ્રસહાસે, જે લેવે તેને મૂલ નાસે.

અથ પશુ નિર્ગમન નિષેધ:—

અમાવાસ્યાષ્ટમી ત્યાજ્યા પૃથ્વીમા ચ ચતુર્દશી ।
 રવિવારો વર્જનીયઃ પશુનાં ચ વિનિર્ગમે ॥૧॥
 ચિત્તોત્તરા રોહિણી ચ શ્રવણોપિ વિવર્જિતઃ ।
 એતેષુ પશુ જાતિનાં અશુભાં નિર્ગમે ભવેત ॥૨॥

અથ પશુ પ્રવેશે નિષેધ—

ઉત્તરાશ્વ વિશાખાયાં રોહિણ્યાં ચ પુનર્વસુ ।
 નવમ્યાં ચ ચતુર્દશ્યામષ્ટમ્યાં નાનયેત પશુ ॥૧॥

વળી—

આઠમ ઔદશને ચોપાયાં નિશ્ચે હાણુ કરે ઘર આવ્યાં
 ચોથ આઠમને ઔદશનું જાયું હાણુ કરે ચોપાયું આવ્યું.

અર્થાત—આઠમ તથા ઔદશના દિવસે જન્મેલું જાનવરનું
 ખચ્યું કે આ જે તિથિએ ઘેર લાવેલું જનાવર ધણીને તુકશાન
 કરે છે.

૬૯—

ધૂસરે સ્વામિનો હતિ સ્કંધે ચક્ર વર્ધનં ।
 પા પેં ચ ધનનાશાય પૃષ્ઠે લક્ષ્મી પ્રદાપયેત્ ॥
 ચક્રયોઃ સ્તુતિ નાથં ચ મધ્યે ધન સુખપ્રદા ।
 એવં જ્ઞાત્વા જુષ્ઠેઃ સમ્યક્ ચક્રં ધારયે તતઃ ॥

પાઠાંતરે—

હલોઈના ભંડારની હીરકંડારાની પ્રતના પત્ર ૧૮ પરથી—
 રથચક્રમાહ—રાહુ લોગવે તે નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર લગે ગણતરું
 સૂષ્ટેં દીને (સુષ્ટયાકારે મૂકવા). મસ્તકેં ઠ અશુભ. જમણી સમોલે
 ઠ શુભ યાલે પ અશુભ, અગ્નિભય. જમણે ચક્રે=પેટે કૃષ્ણ
 લક્ષણ, બલ ભલે. હાસ્ય લગેં ધન આપે. પૂઠે અશુભ, પુત્ર કષ્ટ.
 ટાળે ચક્રે=પેટે અશુભ, રાજકંડ, અગ્નિભય. ટાળે સમોલે,
 ગાગલ મરે

કૃપચક્ર

હીર કહે મધા ઉત્તરા કર ચતુર્ભિન્ન અનુરાહ
 પુષ્ય ધનિષ્ઠા રોહિણી જલ અક્ષય મજમાહ પહા

અથ જ્ઞાપયારંભે કૃપચક્રં—

રત્રીવારે જલં નાસ્તિ સોમે પૂર્વં જલં ભવેત્ ।
 વાહુકા લોમવારેતુ જુષ્ઠે બહુજલં ભવેત્ ॥
 ગુરુ ચ મધુરં તોયં શુક્રે ક્ષારં પ્રદાયતે ।
 યતિશ્ચરે જલં નાસ્તિ કીર્તિતં વારજ્ઞં કૃત્ ॥૧॥

અથ જ્ઞાપયારંભે નક્ષત્રો—

અનુરાધા, મધા, હસ્ત, રેવતિ, ઠ ઉત્તરા, રોહિણી, મુજ-
 શિર, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા, ચતુર્ભિન્ન અને પૂર્વાષાઢા

પાઠાંતરે—કૃપચક્રં—

જલં સત્વરં સ્વાહુ મધ્યે ચ પૂર્વે ધરાજકનં કષ્ટ પાનીય મગ્નો ।
 નીરં ક્ષિણે રાક્ષસસ્પર્ધનીવત્ ચિરં પમિમે પ્રુણ મીયુષ કૃપઃ ॥૧॥

હલચક

તિય તિય તિય પંચ તિય પંચ તિય હલચકાર
હાનિ લાલ એકંતરે અણી રવિરિસી શશી સાર ૫૭૦
હલચકે રવિ રિસી ધુરાં દેધ અણી સંહાર
દિન રિસી આવધ જિહાં કનૈં જોઈશ હીર વિચાર ૫૭૧
બલદ ચરે પહેલે તીયે બીજે બલદ બહુ હોય
ધનહાનિ તીજે લીયે પાંચે લિખમી હોય ૫૭૨
મરે ધણી જોયે તીયે પાછલી પંચમી લાખ
અંત તીયે હારિક્ક દુખી દૂધ આવે લાલ ૫૭૩

રાજમાર્ગે ધંધા સ્થાન ૮૮ માં બીજ વાવવા માટે

નિષેધ છે:—

રવો રોદાધ પાદસ્થે ભૂમે સંજયતે રજઃ ।

તસ્માદિન ત્રયં તત્તુ બીજ વાપે પરિત્યજેત ॥

અર્થાત્—જ્યારે રવિયા=આદ્રા નક્ષત્રના પહેલા પાયામાં સૂર્ય પ્રવેશ કરે ત્યારે પૃથ્વી રજસ્વલા થાય છે. એટલે આદ્રા મહા નક્ષત્રમાં સૂર્યનો પ્રવેશ થાય ત્યારથી ત્રણ દિવસ સુધી જમીનમાં બીજ વાવવું નહિ.

અથ હલોતીયા મુહર્ત્ત—

સાતમી તેરશ ત્રીજશું, એકાદશી અને બીજ જાંણિ;

પંચમી દશમી હલોતીયું રિદ્ધ સિદ્ધ ઘર આંણિ. ૧

અર્થાત્—રવિયાથી ૧ થી ૩ નક્ષત્રો સાલમાં, ૪ થી ૬ અણીમાં, ૭ થી ૯ સમોલે, ૧૦ થી ૧૪ કાંધે, ૧૫ થી ૧૭ ગોથણે,^૧ ૧૮ થી ૨૨ કાંધે, ૨૩ થી ૨૫ સમોલે અને ૨૬ થી ૨૮ ઉપર છોડી દેવા—સંહાર માર્ગે ગણવા એવો પાઠ છે.

લાખામાં—

હલચક એમ પાઠવો, જે લોગવીયો લાંબુ;

પહેલાં ત્રણ પાછલર પડે, તે કરે બળદની હાંણ—૧

૧ નાડીએ. ૨ સાલમાં.

„ પશ્ચિમે	૩, ૧૬ થી ૧૮	„ મીઠું છલો- છલ પાણી આવે.
„ વાયવ્યે	૩, ૧૯ થી ૨૧	„ અશુભ કાંકરા અને પથ- રામાં પાણી.
„ ઉત્તરે	૩, ૨૨ થી ૨૪	„ શુભ ઉત્તમ પાણી અને દીર્ઘ પાણી.
„ ઈશાને	૩, ૨૫ થી ૨૭	„ અશુભ ખાડું પાણી.

અથ વિહિરી=વાવ, તલાવાદિ (જ્યોતિર્મયુષે પૃ. ૨૧૨
શ્લોક ૬૬) માટે સુહર્તઃ—

ચિત્રા, સ્વાતિ, પુનર્વસુ, મૃગશિર, મૂલ, અશ્વિની, રોહિણી,
હસ્ત, પુનર્વસુ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, અનુરાધા, ઉત્તરા ષ, રેવતિ
આ સોલ નક્ષત્રો મકર, કુંભ અને મીન એ ત્રણ લગ્નો, તથા
પંચાંગ શુદ્ધિમાં શુભ દિવસે, વાવ તલાવ ઇત્યાદિ ખોદાવવાનો
આરંભ કરાવવો. આ નક્ષત્રોએ બીજ, ત્રીજ, પાંચમ, દશમ,
તેરશ અને પૂનમ તિથિ હોય તથા બુધ, શુક્ર, કે શુક્રવાર હોય.
મેષ, સિંહ ને ધન આ ત્રણ લગ્ન સિવાયનાં બીજાં કોઈ પણ
લગ્નમાં અને માહ મહિના પછી છ મહિના સુધી. અથવા—માગ-
શર મહિનામાં વાવ તથા તલાવ ઇત્યાદિ જલાશયો ખોદાવવાનો
આરંભ કરવો અને ખોદાવ્યા પછી આવેલા પાણીનો જલોત્સ-
ર્ગાદિ સંસ્કાર કયો પછી જ તે પાણીનો પીવા વગેરેમાં ઉપયોગ
કરવો. ધર્મશાસ્ત્રોમાં પણ લખ્યું છે કે—જે જલાશયનો જલોત્સર્ગ
વિધિ પ્રમાણે ન કર્યો હોય તે કરાવનારને તેનું મલતું નોંધતું
પૂર્ણ ફલ મલતું નથી. અને દેવપૂજા, સંધ્યા, યજ્ઞાદિ કાર્યોમાં તે
પાણી ઉપયોગમાં લઈ શકાતું નથી, માટે અવશ્ય જલોત્સર્ગાદિ
સંસ્કારો કરવા નોંધ્યો.

અથ જુના શ્રીધરી પંચાંગે તલાવ ચક્ર—

સૂર્ય નક્ષત્રથી ૨ નક્ષત્રે પૂર્વ દિશામાં જલશય, ૨ નક્ષત્રે
અગ્નિપૂણ્યામાં જહુજલ, ૨ નક્ષત્રે દક્ષિણ દિશામાં જલનાથ, ૨

‘જે મૃત્યુ’ જય’ ચક્રે સિદ્ધિ જોયા શુભેન્ધુના ।

રથાગ્રે કૃત્સિતાધ્વા ચ મધ્યે ચૈવ સુખપ્રદં ॥ ૩ ॥

અર્થાત—સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૧ થી ૩ નક્ષત્રો કાગમોં—ઉપર મૂકવાં, તે ખરાબ. ૪ થી ૬ સુધી જમણી ધૂંસરીનાં છેડે મૂકવાં, તે ખરાબ. ૭ થી ૧૦ સુધી જમણા પૈડે મૂકવાં, તે ઉત્તમ. ૧૧ થી ૧૪ સાટીની જમણી બાજુ (થાળીયાના પાછલા આંગઠે જમણી બાજુ) મૂકવાં, તે ખરાબ. ૧૪ થી ૧૬ સાટીની ડાબી બાજુ (ઠાઠીયા—થાળીયાના પાછલા ડાબે આંગઠે) મૂકવાં, તે ખરાબ. ૧૭ થી ૨૦ બીજે પૈડે મૂકવાં, તે ઉત્તમ. ૨૧ થી ૨૩ ધૂંસરાને બીજે—ડાબે છેડે (સમોલે) મૂકવાં, તે ખરાબ. ૨૪ થી ૨૮ ગાદલાના થાળામાં—વચોવચ મૂકવાં, તે ઉત્તમ.

ફલ—જે બાજુની સમોલનાં ૩-૩ મૃત્યુ કરે, જે બાજુનાં પૈડાનાં ૪-૪ જય મેળવે ત્યા સિદ્ધિ કરે, આગળના-કાગમાનાં ૩ માર્ગે લય કરે, પાછલાં—જે બાજુનાં આંગઠાનાં ૩-૩ હુંખ કરે, વચલાં ૫ શ્રેષ્ઠ ફલ આપે.

પાઠાંતરે—

રથકારે લિખેત ચક્રં લાનુ ચંદ્રં ચ યોજયેત ।

રથાગ્રે ત્રણ નજેત્રાણિ સમોલે દ્વિગુણં બુધૈઃ ॥

દ્વે પાશ્વે પટ રક્ષાણિ પૃષ્ઠે ત્રીણિ પ્રદાયયેત ।

ચક્રયોઃ પટ રક્ષાણિ મધ્યે ત્રિણિ ચ નિશ્ચિપેત ॥

ફલ—

સમોલે ચ યદા મૃત્યુ જયં ચક્રે સિદ્ધિદંડૌ લયં તથા ॥

મુખે ચૈવતુ ઉત્પાતં મધ્યે પૃષ્ઠે સુખપ્રદા ॥

પાઠાંતરે—

શકટ ચક્રં પ્રવક્ષ્યામિ લાનુમાધ્યં ત્રિ ધૂસરે ।

સ્કંધયો ત્રિણિ ત્રિણ્યૈચ પાશ્વે ચ પટ રક્ષાણિ ॥

ત્રિણિ ચ પૃષ્ઠ લાગકે ચક્રયો પ્ રક્ષાણિ ।

મધ્યે ત્રીણિ પ્રદાયયેત ॥

તથા બીજ, ત્રીજ, પાંચમ, છઠ, સાતમ, આઠમ, દશમ, અગિયારમ, તેરમ અને પૂનમ આ તિથિઓએ ઉપલ્બ્ધ.

અથ નવું ધાન્ય ખજામાંથી ઘેર લાવવાનું મુહૂર્ત—

હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, ઉત્તરા ૩ મઘા ધનિષ્ઠા, રાહિણી, મૃગશિર, પુષ્ય, શ્રવણ, અનુરાધા, રેવતિ, બરણી આ નક્ષત્રો સોમવાર, બુધવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર આ ચાર વારે. બીજ, ત્રીજ, પાંચમ, દશમ, અગિયારમ, બારમ, તેરમ અને પૂનમ આ તિથિઓએ શુભ લગ્નમાં જ્ઞાન ઘેર લાવવું લેખ્ય.

અથ અરહટ-ધાણી-કોણુ ઇત્યાદિ ચાલુ કરવાનું મુહૂર્ત—

મૃગ, ધનિષ્ઠા, અશ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, અનુરાધા, સ્વાતિ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, પુનર્વસુ અને રેવતિ વગેરે તિર્થંગુખ નક્ષત્રો લેવાં અને શુભ વાર શુભ તિથિ અને શુભ લગ્ન આવે છતે ધાણી. કોણુ, અરહટ વગેરે યત્રો ચાલુ કરવા.

કુંભારનો નિભાટો ચેતાવવાનું મુહૂર્ત આમાં દર્શાવ્યું નથી. પરંતુ ચર ચક્રાદિ નક્ષત્રોમાં આત્ર શુક્રવી-દાહ કરવો વગેરે જણાવેલું છે. કલાલની ભઠ્ઠી માટે પણ આ જ નક્ષત્રો લેવાં.

કુવાના અરહટ, ચિત્રા, ધાંચીની ધાણી, ચેરકીનાં કોણુ, આટાની ધંટી વગેરે કોણુ પણ મરીનો પ્રથમ ચલાવવામાં તિર્થંગુખ નક્ષત્રો લેવાં.

અથ જ્યોતિર્મયુષે મિથ પ્રકરણ સ્ત્રોક ૮૬ માં નાવ-વહાણ ચલાવવાનું મુહૂર્ત આ પ્રમાણે જનાવેલ છે.

જ્યેષ્ઠામયં વિશાખાર્દ રાહિણી બરણી દ્વયમ્ ।

આસ્ત્રેષાં ચ વિદ્યાયાન્ય નક્ષત્રકે ગુરો ભૂગૌ ॥

સદ્ગતે સત્તિયો નાવો યદનં તારવું શુભમ્ ॥૧૧॥

અર્થાત—જ્યેષ્ઠા, મૂલ, વિશાખા, આર્દ્રા, રાહિણી, બરણી, કૃત્તિકા અને આસ્ત્રેષા આ આઠ નક્ષત્રો ઊડોને જાકોનાં નક્ષત્રો લેવાં વાર રવિ, શુક્ર અને શુક્ર લેવા શુભતિથિ, શુભ લગ્ન અને શુભ દહ અથવા શુભચહેની દષ્ટિ દોષ તેજા શુભ લગ્નમાં

મંદ્રેઃ ણંધ પાતો અર્થપતો ચાર્થસિદ્ધિ વિષં તદ્વિષં શંભુ કોણ
ત્રયેણ ૧

શિલાઈ લલે નાલ મૂર્ધ્નિ મૃગાંકે રણેરેણકા રોહિણ્યે ન પેયઃ
૥ ૨ ૥

ગુર ક્ષીરવત્ ભાર્ગવે ક્ષાર વારી શનિ દંધ કૂપઃ સ્થલં સિંહી
દેયઃ ૧

ન પૂર્ણો ભવેત્ કેતુના ગ્રેત પીઠ પ્રજનાથ ભાત્ કૂપચક્રે વિચાર્યઃ
૥ ૩ ૥

નોંધ—આ પાઠમાં નવગ્રહો ગણાવ્યા છે માટે તે સમયની
કુંડલીનું ફલ હોવું જોઈએ.

વળી પાઠાંતરે—કૂપચક્રં—

રોહિણ્યાદૌ ગણ્યેત્ રૂક્ષં યાવત્તિષ્ઠતિ ચંદ્રમા ૧

વૃત્તાકારે લિખેત્ ચક્રં મધ્યે ત્રીણિ શુભપ્રદં ૥૧૥

મધ્યે ચ અમૃતં વારી પૂર્વે ચ ભૂમિખંડનં ૧

આગ્નેયાં નિર્જલં પ્રોક્તં ચામ્યં ચ અદ્યં જલં ૥૨૥

નૈરૂતે અમૃતં વારિ પશ્ચિમે પ્રમલં જલં ૧

વાયવે ચ પ્રભહતિ ઉત્તરે જલત્તિષ્ઠતિ ૥૩૥

ઈશાને લવણં ક્ષારં કૂપચક્રં પ્રકીર્તિતા ૧

અર્થાત્—કૂપચક્રમાં રોહિણી નક્ષત્રથી ગણીને દનિયા સુધી
ગણવું. મધ્યે-૪ દિશાઓમાં-૪ ખૂણાઓમાં-એમ કુલ ૮ જગ્યાએ
૩-૩ મૂકવાં તેનાં ફલ.

પ્રથમ મધ્યમાં ૩, ૧ થી ૩ સુધી થાય તો શુભ. સ્વાદ
વાળું પાણી અને જલદી પાણી આવે.

પછી પૂર્વે ૩, ૪ થી ૬ સુધી થાય તો અશુભ. જમીન
ભાગે અને પડે. ખંડીત જલ.

„ અગ્નિ ખૂણે ૩, ૭ થી ૯	„ „	નિર્જલ.
„ દક્ષિણે ૩, ૧૦ થી ૧૨	„ „	અદ્ય જલ.
„ નૈરૂતે ૩, ૧૩ થી ૧૫	„ શુભ	મીઠું પાણી

નાગયક્ષ રાક્ષસ પમુહ મૂલ પુષ્ય પડિવાઇ
સરસતિ ગણપતિ રેવતીજૈન (બુદ્ધ) દેવ શ્રવણાઉ પૃથ્વી

જૈન પ્રતિષ્ઠા

ઉત્તરતિય શ્રવણાંતિય પુનર્વસુ દુગ અનુરાહ
મઘા મૂલાં મૃગ રોહિણી રેવય કંર જનનાહ પટ
રવિ શશી બુધ ગુરુ શુક શનિ એહ પ્રતિષ્ઠાવાર
હીર કહે મંગલ તમે જોઈશ એહ વિચાર પટ

પ્રતિષ્ઠામાં માઘાદિ પાંચ માસ લેવા, તેમજ અષાઢ અને
શ્રવણ મહીના લેવા. ચૈત્ર નથી લેતા.

સોમ, બુધ, ગુરુ અને શુક્ર એ વાર લેવા.

ત્રણે ઉત્તરા, રોહિણી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, મૃગશીર્ષ, હસ્ત,
ધનિષ્ઠા, મૂલ, અનુરાધા, રેવતી અશ્વિની, અને સ્વાતિ એ
નક્ષત્રો લેવાં.

પૂર્ણા અને જ્યા તિથિઓ લેવી.

મેષ, વૃષભ, સિંહ, વૃશ્ચિક અને કુંભ એટલાં લગ્નો લેવાં.

ઔષધ લેવાનું મુહૂર્ત

રેવ અશ્વિની મૂલાં મૃગાં પુનર્વસુ પુષ્ય હત્ય
ચિત્રા સ્વાતિ શતભિશાં શ્રવણ ધનિષ્ઠા સત્ય પટર
અનુરાહા રિસી તેરસી શુભવારાં તિથિ શોગ
ઉષધ લીજૈ હીર કહે જીમ જાઈ સવિ રોમ પટ૩

કેટલાકના મતમાં મંગળ સિવાયના બધા વાર આદ્ય છે.

હસ્તત્રયેડનુરાધાયાં મલે પુષ્યે શ્રવણ્યે

મૃગલે રેવતિયુગ્મે પુનર્વસ્વો વિજન્મલે

રોહ શુક્રેજય સૂર્યાણાં વાસરે સત્તિયાવધિ

દ્વિસ્વભાવે શુભે લગ્ને શુદ્ધ દૂનમૃતિવ્યયે

લેખન્યં શુભર્ક પ્રોક્તં દૃષ્ટ્વા શકુનકુંતમમ

રેવતી, અશ્વિની, પુનર્વસુ, હસ્ત, પુષ્ય, ચિત્રા, સ્વાતિ,

નક્ષત્રે નૈરત્ય ખૂણામાં શુદ્ધ જલ, ૨ નક્ષત્રે પશ્ચિમ દિશામાં સ્વાદિષ્ટ પાણી, ૨ નક્ષત્રે વાયવ્ય ખૂણામાં જલશોષ, ૨ નક્ષત્રે ઉત્તર દિશામાં સ્થિર જલ, ૨ નક્ષત્રે ઈશાન ખૂણામાં ગરાબ પાણી, ૫ નક્ષત્રે મધ્યમાં પૂર્ણ જલ, ૬ નક્ષત્રે પાણી આવવાના નાળામાં અમૃત જલ.

કોહર એટલે કૂવા ઉપર ચાકડો ચડાવવા માટે-એ બાબુ મોટાં લાકડાં જમીનમાં એકેક છેડા ઘાલીને ઊભાં વાંકાં રાખી તેની મધ્યમાં ચાકડો ચડાવવામાં આવે છે, તે ચાકડાને મારવાડમાં કોહર કહે છે. અને જમીનમાં ઘાલેલાં એ લાકડાંને બેડયો કહે છે.

વાડીરોપણ

ચિત્ત વિશાહાં શતભિસાં ઉત્તર કર અનુરાહ
રેવસ્સણિ મૃગ રોહિણી મૂલ પુષ્ય તરવાહ પૃથ

અથ લતા ઔષધિ રોપણ મુદ્ધર્ત—

૧શ્રીકંઠ સદ્રુવ રવસુ શત તારિકા ચ ।

૩શાર્ચક પુષ્ય શશિ ચંદ્ર બલે ચ પક્ષે ॥

પૂર્ણા જયાતિથિ ગુરુ ભૃગુ વાસરેષુ ।

દ્વારામ પાદમલતોષધિ રોપણું ચ ॥૧૧॥

અથ ખેતી વાઢવાનું મુદ્ધર્ત—

પૂર્વા ૩, ઉત્તરા ૩, અશ્લેષા, મઘા, શ્રવણ, જ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, ધનિષ્ઠા, કૃત્તિકા, મૂલ, મૃગશિર, પુષ્ય, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ આ ૧૯ નક્ષત્રોએ શુભ વાર અને શુભ લગ્ન હોય ત્યારે વાઢવાનું શરૂ કરવું.

સોમવાર, બુધવાર, ગુરુવાર અને શુક્રવાર આ ચાર વારે

૧ શ્રવણ. ૨ ધનિષ્ઠા. ૩ અશ્વિની.

પ્રેત ક્રિયા

પ્રેત કાળ ચાંદ્રાંગુર થાવર જુઠાં હૃત્ય
અસલેસા સ્વાતી પૂષાં રેવસ્સનિ સવણત્ય ૫૬૩
અવર રિસી તજ હીર કહે લે ગેહાધિપ ચંદ
પ્રેતકાળ તવ કીજયે જીમ થાએ આણંદ ૫૬૪

સંગીત શીખવાનું મુદ્દત

કૂર વારાં ભદ્રા ભરણી માસ અંતિ સંકાંતિ
પંખ અંધો બુધ સુત તજ રાગિણી કીજે તંતિ ૫૬૫

નાટારંભ

નાટારંભ ધનિક મુહ રેવય શતભિષ જિઠ
ઉત્તર ને અનુરાધ પુષ્ય શુભવારાં શુભ રિદ્ધ ૫૬૬

જન્મ નક્ષત્ર વળખું મુદ્દત

જનમ રિસી સવિ કામ શુભપિણ્ય અશુભો પંચેષ
કૌર કર્મ ઔષધ મમણ વાહ વિવાહ તજેષ ૫૬૭

જન્મ રાખવાનું મુદ્દત

કાતિ માગશર ફાગુણે શ્રાવણ જેઠ વિશાહ
શ્રવણ પુનર્વસુ પૂર્વા કર મૃગ ચિત્તા ઉપાહ ૫૬૮
રેવય રિસી ને થિર લગન શુભતિથિ ને શુભવાર
કેશ રખાયાં હીર કહે ગુણ ચિહુ વરણ વિચાર ૫૬૯
વિપ્રાં હોધ વિજ્ઞાન વૃદ્ધિ સત્રિ વૈરી નાશ
વૈશ્યાં ને વાધ વણિજ શુદ્ધાં રહે સુખવાસ ૬૦૦

પ્રથમ મહિરાપાન મુદ્દત

ત્રણે પૂરવા આદા મૃગ જેષ્ઠા મૂલ અસલેશ
ભરણી શતભિષ રિસ દશમી સુરાંપાન સુવિશેષ ૬૦૧

શસ્ત્રમહજ્જ મુદ્દત

ચિત્તાઈ પાંચે રિસાં પુષ્ય પુનર્વસુ ળેપ
ઉત્તરા રેવય જીવ ભૃગુ સૂરિજ શસ્ત્ર મહેષ ૬૦૨

નહું વહાણ બનાવહું તથા ખડેલી વખત પાણીમાં તરતું મૂકવું
જોઈએ.

અથ નાવ ચક્રમ્ (તાણકોક્ત)—

વિશાખા કૃત્તિકા જ્યેષ્ઠા ભરણી રોહિણી તથા ।

એષાયાસુચ્યતે નાવા પર તીરે વિનશ્યતિ ॥ ૧ ॥

અથ સુહૃત્તમાર્ત્તકે તથા જ્યોતિર્વિદાભરણે કુંભારના ચાકતું
સુહૃત્ત—

રવિચાથી દનિયા સુધી ગણતાં પ્રથમનાં ૪ ઊભી ખીલીમાં
તેનું ફલ ખરાબ, ૫ થી ૮ ચાકડાના વચમાં તે શુભ, ૯ થી ૧૨
પૂર્વે ખરાબ, ૧૩ થી ૧૬ દક્ષિણે ખરાબ, ૧૭ થી ૨૦ પશ્ચિમે
શુભ, ૨૧ થી ૨૪ ઉત્તરે શુભ અને છેલ્લાં ચાર, ૨૫ થી ૨૮ તે
હલાવવાનાં દંડા ઉપર તે અશુભ જાણવાં. તિર્યગ્મુખ નક્ષત્રો લેવાં
અને ઘિર કે દિસ્વલાવ લગન લેવું.

અથ દેવું કરવામાં તથા ગ્રાપવામાં વાર નિષેધ—

સંકાંતૌ વૃદ્ધિયોગે ચ હસ્તર્થે રવિ ભોમયોઃ ।

ન ચ ગ્રાહ્યં રણું યસ્માત્તદ્વંશે તત્ સ્થિરં ભવેત્ ॥

રણું ભૌમે ન ગૃન્હીયાત્ ન દેવં બુધવાસરે,

રણુ છેદં કુજં કુર્યાત્ સંચયં સોમ 'નંદને ॥

કોઠારમાં ધાન્ય ભરવાનું સુહૃત્

પંચમી શનિ પૂરવા મહા મૂલ ભરણી અસલેશ

શ્રવણ વિશાખા કૃત્તિકા ભરે કોઠાર વિશેષ ૫૭૬

પ્રતિષ્ઠા સહાજેવ

મૂલ ઉત્તર નૈ(કર) રોહિણી સૃગ રેવસસણિ વેવ (છટ્ટી)

સવણાં દુગ પુનર્વાસુ દુમ અનુરાહા સવિ દેવ (દિહી) ૫૭૭

પુષ્ય શ્રવણ ખંભા ઠવો ધનદ ઠવો અનુરાહ

હસ્તમાંહે સુરિજ ઠવો ઇંદ્ર ઠવો ધનિકાહ ૫૭૮

ફલ—

ધન લાભો મુખે સમ્યક્ વાણનસ્ય મૃતોદરે ।
ચરણસ્યે રણે ભંગો પુચ્છે પત્ની વિનસ્યતિ ॥૩૭॥
અર્થ સિદ્ધિ લવેત્પૃષ્ઠે સ્કંધે સ્કંધ પતિર્ભવેત્ ।
ઈત્યેવમગ્ન ચક્રં સ્યાત્ પ્રોક્તોયં બ્રહ્મચારિણે ॥૪૦॥

અથ સન્નાહ (ખખતર) શસ્ત્ર સકલાયુધ ધારણ કરવાનું મુદ્દર્ત—

પુખ્યેચાદિતિ ચિત્ર પદ્મતનયે ચક્રોત્તરા દેવતિ ।
સ્વાતૌ વાણ વિશાખ મિત્ર યશિ ને ભાનુર્ગુરુ ભાર્ગવે ॥
કુંભે કીટગ્રહે મૃગે ચ નૃપતૌ ચંદ્રે શુભે વિક્ષતિ ।
સન્નાહ શર વજ્ર કુંત છુરિકા ધાર્મ નૃણા સિદ્ધ યે ॥૧૧॥

અથ મલ્લયુદ્ધ કરવાનું મુદ્દર્ત—

અશ્વિનિ શશી ચ પૌષ્ણન્નં દ્રુવં ચ રમા મુતાર્કં યશિને
જ્યાતિયિ ચ ।
કર્ક સિંહ મકરાદિ વિલગ્ને મલ્લયુદ્ધ મધિયસ્ય સિદ્ધતિ ॥

સજ્જશન

નૃપહરશન રોહિણી મૃગાં ઉત્તર પુખ્ય કરાંહ
દેવસ્સણિ જિહ્વાં શ્રવણ શુભવારાં અનુરાહ ૬૦૬

અથ શાસ્ત્રાભિષેકનું મુદ્દર્ત—

દેવસ્સણિ રોહિણી ગાં પુખ્ય શ્રવણ અનુરાહ;
ઉત્તરાશ્રવે જ્યેષ્ઠ કર મૂલ ઠવિ ને નરનાહ.

પાઠાંતરે-કર-હસ્તના બદલે પુનર્વસુ છે.

સમન્વૃત્તિ-ને લગ્નમાં જન્મ હોય તે લગ્નનો સ્વામી અને જન્મ સમયે જે રાશીનો ચંદ્રમા હોય તે રાશીનો સ્વામી અને અભિષેક વખતે જે ગ્રહની દયા હોય તે ધણો. સૂર્ય, મંગલ, તારા, ગ્રહ બલવંત હોય અને ગુરુ, શુક્રનો અસ્ત ન હોય તેવા શુભયોગમાં રાજાને અભિષેક કરવો.

રવિ, સોમ, બુધ અને ગુરુ આ ચાર વાર લેવા, દેવતિથી

શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, અનુરાધા, મૂલ, મૃગશીર્ષ આ નક્ષત્રો
હવા બનાવવાના, ખાવાના તથા આપવાના કાર્યમાં શુભ છે.

પદ્મી લગાડવાનું મુહૂર્ત

ભદ્રા રિક્તા તિથિ લહી મધ્યાહ્નરણી પૂર્વાહ
હીર કહે રવિ ભૃગુ ગુરુ કારી ક્રીયાં મુખ થાય ૫૮૪

રોગ મુક્તિ સ્નાન

તિથિ અમાવસી શુક શશી રોહણી રેવે સાય
મધ્યાહ્ન ઉત્તરા અહિ પુનર્વસુ રોગી ઉઠી નાય ૫૮૫
છઠ્ઠાહ્ન મૂળમ વિશે રવિ વૈધૃત વ્યતિપાત
ભદ્રા ભોમ સંક્રાંતિ દિન શિર નાથાં ઉત્પાત ૫૮૬
પાપગ્રહ ખીચે ત્રીચે ચોથે પણ સગ નવ દશ ધર્યાર
ચર લગન આખ્યાં થકાં રોગી નાવણ ઉદાર ૫૮૭

રોગ મુક્તિ સ્નાન

છઠ્ઠા હૃત્ય પુનર રિસિ ચંદ્ર હીન દિન જાણ
રિક્તા તિથિ ભોમ સુ રોગ મુક્તિશિર નહાણ ૫૮૮
હીર કહે મૂલાં મૃગાં કૃતિકા ચિત્ત નિશાહ
પૂર્વાષ્ટમ શ્રવણ ત્રય અધિની ને અનુરાહ ૫૮૯

નુતન વસ્ત્ર ધારણ મુહૂર્ત

રેવય દુમ પુનર્વસુ દુમ પુષ્ય હૃત્ય ધનિષ્ઠ
ઉત્તરાષ્ટમ રોહિણીનરાં વસ્ત્રાભરણ પ્રગઠ ૫૯૦
રવિ નીલોં બુધ પીયલોં શનિ કાલોં ભોમ રક્ત
હીર કહે ગુરુ શશી ભૃગુ પહેરો ધવલાં વસ્ત્ર ૫૯૧

વાસણ ખરીદવાનું મુહૂર્ત

ભાણાં લીજે સોમ ગુરુ રેવળિષ્ઠ હૃત્યાં ચિત્ત
અનુરાહ મૃગ અસ્સનિ પુષ્યાં રિસિ સુ પવિત્ર ૫૯૨

પ્રયાણુ

કાર્ધ પણુ ચુદ્ધર્ત્ત જોવું હોય તો કાર્ય કરનારની પ્રથમ રાશી જોવી—જે નામ હોય તો કયા કાર્યમાં કયા નામથી ગણવું તેનો લેક. અથ જન્મ રાશી આદ્ય—

આપદા રોગ કષ્ટાયાં વિવાહે શ્રહ પૂજને ।
જન્મરાશી પ્રધાનત્વં નામ રાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૧ ॥
વાણિજ્યે વ્યવહારે ચ લાભાદિ શ્રહ ગોચરે ।
જન્મરાશી પ્રધાનત્વં નામરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૨ ॥

પાઠાંતરે—

વિવાહે શુભ માંગલ્યે પુન્યદો શ્રહગોચરે
જન્મરાશી પ્રધાનત્વં નામરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૩ ॥

અથ નામરાશી આદ્ય—

દેશે દુર્ગે પૂરે શ્રામે પંથમં રાજસેવનં ।
નામરાશી પ્રધાનં ચ જન્મરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૧ ॥

પાઠાંતરે—

દેશે દૂરે પૂરે શ્રામે સંશ્રામે રાજસંકટે ।
નામરાશી પ્રધાનત્વં જન્મરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૨ ॥

પુનઃ પાઠાંતરે—

દેશે શ્રામે ગૃહે શુદ્ધે સેવાયાં વ્યવહારકે ।
નામરાશી પ્રધાનત્વ જન્મરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૩ ॥

અથ જાર રાશીને તિથિ ઘાત—

નંદા વૃષ કુંભે મકર તુલાયાં ભદ્રા ધન મીને મરણ્યું કરોતિ ॥
જ્યા મિથા કન્યા રીક્તા ગ્રેષ્ઠ કર્કયોઃ પૂર્ણા સિંહ વૃશ્ચિક
કલ વંતી ચ પદા ॥ ૧ ॥

ગ્રેષ્ઠાદિ ૧૨ રાશિને નંદાદિ તિથિ ઘાત ચક્ર—

ખડ્ગ ચક્ર

ખડ્ગ ચક્ર સગરિસી શીશ રહિ સમ મુઠિ સગ મજિઝ
સાત રિસી થાપો અણિ રવિરિસી શશી રિસી બુઝિઝ ૬૦૩
ખડ્ગ શીશ જય મુઠિભય મધ્યે જાગે ધાય
અણિ મિત્ર થાયે અવરસી હીર ધસો સમઝાય ૬૦૪

પુનર્વસુ દ્રવ્યેશ્વિન્યા રોહિણ્યામુત્તરા ત્રયમ્ ।

પોષણ મિત્રા વિશાખા ચ સ્વાતિ ચિત્રા શતે તથા ॥

શુક્ર શુક્રશ્ચ સૂર્યશ્ચ વારે ચ શશ્વ ધારણમ્ ॥

હાથી ઘોડા લેવાનું મુહૂર્ત

ઘોડો લીજે પુનર્વસુ મગશિર શતભિષ ને સ્વાતિ

પુષ્ય ધનિષ્ઠા રેવસસનિ ચિત્રા ગજ વિખ્યાતિ ૬૦૫

અથ ક્ષત્રિ આદિને અશ્વારોહણ મુહૂર્ત—

રવિચાથી દનિયા નક્ષત્ર સુધો ગણવું. તેનું શુભાશુભ ફલ.

ચસ્મિન્ રૂક્ષે લવેત્સૂર્ય તદાદૌ ત્રીણિ મસ્તકે ।

સુખે ત્રીણિશ્ચ દ્વાતલ્યં હૃદયે પંચ વિનિર્દિશેત્ ॥૧૧॥

ચરણાભ્યાં વસુ ૮ શ્યૈવ પુચ્છે અત્વારિદાયયેત્ ।

પૃષ્ઠે ચ દીયતે વેદં ૪ એવં રૂક્ષ નિયોજિતમ્ ॥૨૧॥

ફલ—

શિરે સુખે જયં એવ, હૃદયે લાભ મેવ ચ ।

ચરણાભ્યાં ભુજે ભંગ, પુચ્છે હાનિ વિનિર્દિશેત્ ॥૩૧॥

પૃષ્ઠે લક્ષ્મી મવાપ્નોતિ અશ્વચક્રં વિધીયતે

અથ અશ્વારોહણ મુહૂર્ત—પાઠાંતરે—(ગાંડુ પ્રાચીન પત્ર ઉપરથી)

અશ્વાકારં દિખેચ્ચક્રં સાલિજિત ભાનુભં ન્યસેત્ ।

સ્કંધે ચ સૂર્ય ભાતપંચ, પૃષ્ઠે ચ દશ ૧૦ વિન્યસેત્ ॥૧૧॥

પુચ્છે દ્વૌર દીયતે પ્રાણ ચતુઃ પાદે ચતુષ્ટયમ્ ।

ઉદરે પંચ ધિષ્ણ્યાનિ સુખે ઋ તુરગસ્ય ચ ॥૨૧॥

આપે^૧ ચતુઃ શુકે જયા ભરણિ મૃગાદ્યમો રોહણી ભોમ રિક્તા ।
કુંભે ચાર્દા શુર સંભમ ઘાતઃ નસન્ન્ય ગત્યો શુર શુકે રૂપુર્ણાઃ ॥૩૩॥

અથ ૧૨ રાશીઓને ઘાતાઠક—

માસ ૧ વાર ૨ નક્ષત્ર ૩ તિથિ ૪ કરણ ૫ યોગ ૬ પહોર ૭
અને ચંદ્ર ૮

મેષસ્ય કાર્તિકે ભાનુ મઘા વૃષ્ટી ગવં તથા ।
વિષ્ણુલ પ્રથમો યામો જન્મચંદ્રસ્ય ઘાતિકઃ ॥ ૧ ॥
વૃષભે માર્ગશીર્ષઃ પૂર્ણિયામ ચતુર્થીકઃ ।
બાણ ચંદ્રાર્કે નક્ષત્ર વિષ્ટી મંદોધિ ઘાતકઃ ॥ ૨ ॥
મિથુનસ્ય શુચિ સ્વાતિ ચતુષ્પદ દશમી તથા ।
પરિધ નવમો ચંદ્રો પૂર્વયામઃ ઘાતિકઃ ॥ ૩ ॥
કર્કસ્ય પૌષ માસસ્ય વૃષ્ટી ચ દશ મૈત્રલં ।
દ્વિતીય ચંદ્રમા નાગ વ્યાઘાત પૂર્વયામકં ॥૪॥
સિંહસ્ય જ્યેષ્ઠ માસસ્ય દશમી મુલલં ઝૂતિ ।
બાલવં ચ રસચંદ્ર પૂર્વયામ ચનિશ્ચરઃ ॥૫॥
કન્યાયા ભાદ્રપદઃ શોરી કૌલવં શવજાદ્યમી ।
દશમોચ્ચંદ્રમા શૂલં પૂર્વ યામઃ ઘાતિકઃ ॥૬॥
તુલાયાં માઘ માસેયં દ્વાદશી વારુણં શુર ।
તૃતીયચ્ચંદ્રમા શુકલો તૈતલં તૂર્થ ઘાતકઃ ॥૭॥
આશ્વિનો દશમી પાત રેવતિ સમ ચંદ્રમા ।
તૃતીય પ્રહરઃ શુકો ગરં ચૈ વૃશ્ચિકસ્ય ચ ॥૮॥
ધનુષે શવજો માઘ દ્વિતીયા તૈતલ લગ્નઃ ।
ચતુર્થ ચંદ્રમા વજ્રં દ્વિતીય પ્રહરે યમઃ ॥૯॥
મકરસ્ય માઘવો ભોમ દ્વાદશી રોહિણી તથા ।
વૈધૃતિ નાગચંદ્રસ્ય તૂર્થ યામો ચક્રુનિકઃ ॥૧૦॥

૧ પતે. ૨ પાર્કાતરે-કુંભે જયા મુરચાર્દા ચંદ્રમેશદશ સ્તથા । મીને
પૂર્ણ બુધ સાષ દ્વાદશીકુ ન ચીબના ॥ ઇતિ ॥ ૩ પંચ.

મઘા સુધીનાં ૧૧ નક્ષત્રો લેવાં. રવિ લોભ શુર ત્રયમ્ । એ
 નક્ષત્રે પાટ નૃપં કોટી વર્ષં ચ તે તથમ્ ॥ આ પ્રમાણેનો
 પાઠ છે.

પાઠાંતરે રાજાને ગાદીએ બેસાડવાનું મુહૂર્ત—

ઉત્તરાત્રય રોહિણ્યાં ચિત્રાઙ્ગુરાધા દેવતિ ।

મૃગે પુષ્યે તથા હસ્તે જ્યેષ્ઠાશ્વિની શ્રુતિ^૧ તથા ॥૧॥

રવીવારે બુધે શુક્ર શુર સોમે શુભે વિધૌ ।

શુભયોગે શીર્ષોદ્ધિયે ગ્રહા સર્વે ચ રેખદે ॥૨॥

રાજા રાજ્યદે તિષ્ઠ બહુ તેજ સુખપ્રદમ્ ॥

૫ સિંહ રાશી-

સિંહ લગ્ન પલ એકાવન ભુક્તં ચનિચર વારં મૂલ નક્ષત્રં
વૃદ્ધિ યોગં ।

નાગ કરણુ ઘાતં આવણુ માસ પૂર્વ દિશાયાં પદ્મ ચંદ્ર ઘાતં ॥૫॥

૬ કન્યા રાશી-

કન્યા ચ લગ્નં પલ ચાલીસ ભુક્તં ચનિચર વારં શ્રવણુ
નક્ષત્રં ।

હર્ષણુ યોગ ગરં ચ કરણુ ભાદ્રપદ માસે પશ્ચિમ દિશાયાં દ્યુમે
ચંદ્ર ઘાતં ॥ ૬ ॥

૭ તુલા રાશી-

તુલ લગ્ન પલ ત્રીસ ભુક્તં શુક્રસ્ય વારં અશ્વિનિ નક્ષત્રં કુવ
યોગં ચ મૃતં ।

બવ કરણુ* ચ કિસ્તુભં આષાઢ માસં સપ્તમે ચંદ્ર દક્ષિણ
દિશાયાં ઘાતઃ ॥ ૭ ॥

૮ વૃશ્ચિક રાશી-

વૃશ્ચિક લગ્ન પલસત્તાવન ભુક્તં શુક્રસ્ય વારં રેવતિ નક્ષત્રં
વ્યાઘાત યોગં ।

શુક્રનિ કરણુ ચૈત્રસ્ય માસં પશ્ચિમ દિશાયાં સપ્તમે સૂર્ય
ઘાતં ॥ ૮ ॥

૯ ધન રાશી-

ધનસ્ય લગ્નં પલ છન્તુ ભુક્તં શુક્રસ્ય વારં ભરણી નક્ષત્રં
વજ્રં ચ યોગં ।

કૌલવ કરણુ ચ વૈશાખ માસં ઉત્તર દિશાયાં ચતુર્થો ચંદ્ર-
ઘાતં ॥ ૯ ॥

૧૦ મકર રાશી-

મકર લગ્નં પલ તેસઠ ભુક્તં લોમસ્ય વારં રોહિણી નક્ષત્રં
ગંજસ્ય યોગં ।

બાલવ કરણુ આવણુ માસ પૂર્વ દિશાયાં અષ્ટમે ચંદ્ર ઘાતં
॥ ૧૦ ॥

તિથિ રાશી

નંદા—વૃષ, કુંભ, મકર અને તુલા

ભદ્રા—ધન અને મીન

જ્યા—મિથુન અને કન્યા.

રક્તા—મેષ અને કર્ક

પૂર્ણા—સિંહ અને વૃશ્ચિક.

અથ બાર રાશીઓને વાર ઘાત—

મેષરાશે રવીવારઃ વૃષસિંહાંગના શની ।

મિથુને ચંદ્ર ઘાતં ચ બુધ ઘાતં ચ કર્કટે ॥

તુલ કુંભૌ શુક્ર ઘાતં મકરે ભૂમિનંદનઃ ।

ધન વૃશ્ચિક યોશુક તથૈવ મીન વર્જયેત્ ॥ ૧ ॥

—ઈતિ વાર ઘાત.

અથ મેષાદિ ૧૨ રાશીને વાર ઘાત—

મેષને રવીવાર, વૃષ, સિંહ અને કન્યાને શનીવાર, મિથુનને સોમવાર, કર્કને બુધવાર, તુલા અને કુંભને શુક્રવાર તથા ધન, વૃશ્ચિક અને મીનને શુક્રવાર ઘાતક બાળવો.

મેષ જન્મ મઘા પ્રોક્તા વૃષે પંચમ હસ્તયોઃ ।

મિથુને નવમે સ્વાતિ કર્ક દે અનુરાધયોઃ ॥ ૧ ॥

સિંહે ષટ્ મૂલપ્રોક્તાં કન્યાયાં શ્રવણે દશ ।

તુલે ચ શતભિષા ત્રિણિ વૃશ્ચિકે સપ્ત રેવતિ ॥ ૨ ॥

ધને ચ ભરણી વેદા મકરે ચાષ્ટ રોહિણી ।

કુંભે ચૈકાદશે આર્દ્રા મીને દ્વાદશ સર્પલે ॥ ૩ ॥

અથ સુહૃત્ સિંતામણિ ગ્રંથના આધારે બાર રાશીને ચંદ્ર, તિથિ, વાર અને નક્ષત્ર ઘાતકના શ્લોકો—

જન્મેદુ નંદાર્ક મઘા ચ મેષે વૃષે શનિ પંચમ હસ્તપૂર્ણા ।

મિથુને નવો સ્વાતિ શશી ભદ્રા કર્કેડનુરાધા બુધયુગ્મભદ્રા^૧ ॥૧૧॥

સિંહે શનિ ષષ્ઠ જ્યા ચ મૂલં પૂર્ણા શનૌદિગ શ્રવણં ત્રયં ચ ।

શુક્ર રિક્તા શતાત્રિનોલે નંદાલિકે રેવતી સપ્તં શુકઃ ॥ ૨ ॥

૧ ગ્રંથમા 'નંદા' છે, પરંતુ વાસ્તવિક ભદ્રા બેઈએ.

વ્રથા	શુકલ	દક્ષિણ	પશ્ચિમ	રાત્રે શનિ	૩
વૃશ્ચિક	કૃષ્ણ	પશ્ચિમ	પૂર્વ	સર્વકાલ દિને શુ. શુ.	૭
ધન	શુકલ	ઉત્તર	પશ્ચિમ	રાત્રે શનિ	૨
મકર	"	પૂર્વ	દક્ષિણ	દિને રાત્રે સ. મં.	૩
કુંભ	કૃષ્ણ	દક્ષિણ	ઉત્તર	દિને રાત્રે શુ. મં.	૩
મીન	શુકલ	પૂર્વ	પૂર્વ	ઉત્તર પાકાતરે સર્વકાલ દિને શુ. શુ.	૪

પાકાતરે શુ. મ. કું. ૩ ને કૃષ્ણપાતક
ખીજ બધીને શુકલ ધાતિક છે.

ધાનેરાના યતિ શ્રી સુનીલાલજીના વિદ્યાર્થી પાસેથી મળેલો
શ્લોક-ધાત-વિચાર-

નરકી રાશી સમજકે ધાત ચંદ્રમા જોય.
તેથી ભુધ બીજો કહો ત્રીજો શનિક્ષર હોય,
રવિ ચોથો કુજ પાંચમો છઠો સુરગુર જોય;
શુક સત્તમ રાહુ અઠ્ઠમ શ્લોક ધાતિક જોમ હોય,
ખાંત કરી ખેતો કહે પૂજ્યાથી શુભ હોય. ૧

અથ જ્યોતિર્મયુજો પ્રયાણ મુદ્ધર્ત્તમાં ધાત ચક્ર આ પ્રમાણે છે.

ધાત ચંદ્રો ધાત વારો ધાત નક્ષત્ર ત્રેવ ચ ।
યાત્રાયાં વર્જ્યેત્ત્રાજ્ઞો ધન્ય કર્મ મુચોબનં ॥૧૨॥

અર્થાત-ઉપર ગણાવેલાં ધાતો પ્રયાણે અથવા નવોન વસા-
લંકારાદિ ધારણ કરવા માટે વર્જવા યોગ્ય છે

અથ ખારે રાશીને તિથિવાર નક્ષત્ર સૂર્યાદિ ૬ શ્લોક ૧૨ માસ. શ્રી ચંદ્ર
ધાત. અને જોષ્ઠીયાં ધાતનું કાષ્ઠક હસ્ત લિખિત નારચંદ્ર જોતિષ
સસ્તબ્ધમાંથી પાઠ મલ્યો નથી.

કુંભસ્ય રૌદ્રભાં ચૈત્ર ચતુર્થી વલ્મિજં શુર ।

અતિગંજ શિવઃ ચંદ્રો તૃતીયઃ પ્રહરો ધમાઃ ॥૧૧॥

મીનસ્ય ક્ષાલ્મશ્ચો શુક દ્વિતીયા ચૈંદ્ર સાર્પભાં ।

કિસ્તુર્ભનં દ્રાહ્યો ચંદ્રં તુર્ય યામોહિ ધાતિકઃ ॥૧૨॥

ઈતિ ૧૨ રાશીના ધાતાષ્ટક-શુભ કાર્યે વળ્યં.

મારવાડી પંચાંગના ધાતાષ્ટક કોષ્ટકમાં ને આ નીચેના પાઠમાં

ફેર છે.

અથ ૧૨ રાશીને ધાતાષ્ટક પાઠાંતરે-લગ્ન, માસ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ, કરણ, દિશા અને ચંદ્ર (આ પાઠમાં તિથિ નથી).

૧ મેષ રાશી-

સેંતીસ પલ મેષ લગ્નં ચ ભુક્તં રવિ માસ કાર્તિક મધા
નક્ષત્રં ।

વિષ્કુંભયોગં ળવં ચ કરણં દિશા દક્ષિણ જન્મ ચંદ્રસ્ય ધાતં
॥ ૧ ॥

૨ વૃષ રાશી-

વૃષં લગ્નં પલ તીસ ભુક્તં શનિવાર હસ્તં પ્રીતિ યોગ બાલવ
કરણં ।

મૃગશીર માસ પશ્ચિમ દિશાયાં પંચમો ચંદ્ર ધાતં મુનિયો
વદંતિ ॥ ૨ ॥

૩ મિથુન રાશી-

મિથુન લગ્ન પલ આલીસ ભુક્તં સોમસ્યવારં સ્વાતિ નક્ષત્રં ।

શોભનયોગં તૈતલ કરણં પોષ માસ ઉત્તર દિશાયાં નવમો ચંદ્ર
ધાતં ॥ ૩ ॥

૪ કર્ક રાશી-

આલીસ પલ કર્ક લગ્ન ભુક્તં બુધવાર અનુરાધા નક્ષત્રં આયુઃ
શૂલં ચ યોગં ।

જ્યેષ્ઠ માસ દક્ષિણ દિશાયાં દ્વિતીયો ચંદ્ર વણીજ કરણ
ધાતં ॥ ૪ ॥

નોંધ-ઉપર લખેલા આંક નારયંદ્રની પ્રતના આધારે આપેલા છે અને નીચેના આંક લવાનીશંકર ચર્માના નિર્ણયસાગરીમાં પંચાંગના આધારે આપેલા છે. તેમાં પણ કેતુ ઘાત નથી પણ રાહુથી ૭ મો ગણીને લખ્યો છે.

અથ લાહોરી પંચાંગના મતે પણ ગ્રહઘાત વિચાર આ પ્રમાણે છે:-

ઘાત તિથિ ઘાત વાર ઘાત નક્ષત્ર મેવ ચ ।

યાત્રાયાં વર્જયેત્પ્રારાઃ અન્ય કર્મ મુચોલના ॥

અથ વાર ૧૨ રાશીઓના સ્વામી (ગામડામાં શુક્રવાર કહે ॥ તે)

મેષ વૃશ્ચિકયો ભૌમ શુક્રે વૃષા તુલાધિપ ।

મુધ કન્યા મિથુને પ્રોક્તા કર્કસ્ય ચંદ્રમાધિપઃ ॥

સ્વામી મીન ધનુ જીવ શનિ મકર કુંભયોઃ ।

સિંહસ્થાધિપતિ સૂર્યઃ રાશીનાથ પ્રકીર્તિતાઃ ।

મેષાદિ ૧૨ રાશીઓના સ્વામી (શુક્રવાર)

મેષ-મંગલવાર, વૃષ-શુક્રવાર, મિથુન-મુધવાર, કર્ક-સોમવાર, સિંહ-રવિવાર, કન્યા-મુધવાર, તુલા-શુક્રવાર, વૃશ્ચિક-મંગલવાર, ધન-શુક્રવાર, મકર-શનિવાર, કુંભ-શનિવાર અને મીન-શુક્રવાર

શુજરાતના ગામડાઓમાં આજે પણ પોતાની રાશીના શુક્રવારના દિવસે હજામત કરાવતા નથી કે કપડાં ધોવરાવતાં નથી અને પરદેશ જતા નથી. પરંતુ ગ્રંથકાર એમ લખે ॥ કે શુભ કામનો આરંભ કરવો, તેમાંએ ખાસ કરીને મંત્ર, મંત્રના કામમાં આ વાર લેવો તે ઉત્તમ છે

અથ ત્રિમાસીયો રાહુ—

માગશર પોસ અને વળી માહ, પૂર્વદિશે આશ્રો રાહ;

ફાગણ ચૈત્રને વૈશાખ, દક્ષિણ દિશ રાહુની સાખ.

જેઠ અસાડને શ્રાવણ સહી, પશ્ચિમ દિશ તો રાહે ચહી;

ભાદરવો આસો કાતિકમાસ, ઉત્તર દિશ રાહુનો વાસ.

તિણ દિશે દેશાંતર બાય, સો નર કષ્ટ લહે તિણ કાય. ૧

૧૧ કુંભ રાશી-

કુંભસ્ય લગ્નં પલ એકતાલીસ ભુક્તં ગુરુ ચ વારં આદ્રા
નક્ષત્રં શ્રોભન યોગં ।
અતુલપદ કરણં જ્યેષ્ઠસ્ય માસં દક્ષિણ દિશાયાં એકાદશો ચંદ્ર
ઘાતં ॥ ૧૧ ॥

૧૨ મીન રાશી-

મીનસ્ય લગ્નં પલતીસ ભુક્તં શુક્રસ્ય વારં અશ્વેષા નક્ષત્રં
ગંજસ્ય યોગં ।
બાલવ કરણં ક્ષાણ્યન માસં પૂર્વ દિશાયાં ક્ષાદશો ચંદ્ર ઘાતં
॥ ૧૨ ॥

ઈતિ ૧૨ રાશીને ઘાતાષ્ટક-આ ઘાતાષ્ટક પ્રચલિતે, નૂતન વ-
આલંકારાદિ ધારણે માંગલિકેષુ વર્ત્યમા ॥

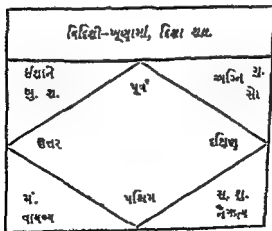
૧૨ રાશીને ઘાતાષ્ટક તો પંચાંગમાં પણ હોય છે. તેથી વિશેષ પાઠ
હસ્તલિખિત માનચાગરીનું દિપ્પણ.

૧૨ રાશીને દિશાઘાત (=શ-મ)

રાશીનામ	૧ પક્ષઘાત	૨ દક્ષિણઘાત	૩ દિશાઘાત	૪ વાર અભિષ્ટ	૫ ચોક્કડીયા ઘાત
મેષ	શુક્ર	દક્ષિણ	ઉત્તર	દિને રાત્રે શુ. ચંદ્ર દિને રાત્રે	૩
વૃષભ	"	પશ્ચિમ	"	" " રાત્રે	૩
મિથુન	"	ઉત્તર	પશ્ચિમ	શનિ	૭
કર્ક	કૃત્તિકા	દક્ષિણ	પાશ્ચાતરે (ઉત્તર) દક્ષિણ	દિને રાત્રે સ. મં.	૫
સિંહ	શુભલ	પૂર્વ	મધ્યું નથી પણ પૂર્વ જ્વેષ્ઠ	સર્વકાલ દિને બુ. શુ.	૬
કન્યા	કૃત્તિકા	પશ્ચિમ	દક્ષિણ	દિને રાત્રે સ. મં.	૭

રવિ ચંદન સોમે હહીં માટી મંગલવાર
 બુધ માંખણ આટો ગુરુ શુક્ર તેલ અપાર ૬૧૭
 શનિવારે ખોલ તિલક કરી ચાલ્યાં જ્યજ્યકાર
 હીર કહે ઈમ દિશિ વિદિશિ દોષ ન લાગે વાર ૬૧૮

વાર દિશાયત્ર-		
ઈશાન	પૂર્વે. સો. ચ.	અગ્નિ
ઉત્તરે શુક્ર-મં		દક્ષિણે ગુરુ
વાયવ્ય	પશ્ચિમે રવિ. શુક્ર	નૈઋત્ય

અથ પહોર પ્રમાણે રાહુનો દિશાઓમાં વાસ—

પૂર્વ ૧ વાયવ્ય ૨ દક્ષિણ ૩ ઇશાન ૪ પશ્ચિમ ૫ અગ્નિ ૬ ઉત્તર ૭ નૈઋત્ય ૮ દિશાને અર્ધ પ્રહર સમજવા. રાહુ જન્મણે પૂઠનો લાલો.

અથ રાહુવાસ શ્લોક—

રાહુ ગ્રામ્યાં તતો વાયુ દક્ષિણ ઇશાન પશ્ચિમે ।

અગ્નિ ઉત્તર નૈઋત્યં પ્રહરાર્ધં ચ તિષ્ઠતિ ॥ ૧ ॥

ફલ—પૂઠે રાહુ જયં દદાત્ સન્મુખે પરાજયં ।

દક્ષિણે જય લાભં ચ વામ ભાગે પરાજયં ॥ ૨ ॥

....ઈતિ અર્ધ પ્રહરી રાહુ.

વત્સવિચાર

કન્યા તુલ વૃશ્ચિક સૂરજ તવ પૂરવ વછ હોઈ
ધન મકર કુંભે તિહાં દક્ષિણવાસો નેઈ ૬૦૭
વચ્છ મીન મેષે વૃષે પશ્ચિમ વાસો વસાઈ
મિથુન કર્ક સિંહે સદા વાસો ઉત્તર માંહી ૬૦૮
સાહમે વત્સ ન આલીયઈ નહીં કીજે ધરખાર
દેવણ દેવ ન બેસારીઈ નેઈસ એહ વિચાર ૬૦૯
આયુ હરે વછ સાહમો પૂઠે ધન અપહાર
ગમને ડાળો દક્ષિણે હીર કહે સુખકાર ૬૧૦

વત્સનો દિશામાં વાસ

શુક્રવાસ

પૂરવ ભૃગુ કૃતિક સમ દક્ષિણ દિશિ મધા સાત
પશ્ચિમ દિશિ અનુરાહ સગ ઉત્તર ધનિષ્ઠા સાત ૬૧૧
ઈમ આહુ દિશિ અઠવીસ રિસી વાસો શુક વસંતિ
હીર કહે આલણ સમે વામ પૂઠિ ફલ દંતિ ૬૧૨

શહેં

તિથિ વાર નક્ષત્ર પરવે શુક્ર

પડવા નવમી સોમ શની મઘા અશલેષા જિહ્વ
 પૂર્વાષાઢા રોહિણી પૂરવે મત કરેા દિષ્ટ ૬૧૯
 પાંચમ તેરસ વાર ગુરુ અસ્સણિ ચિત્ત વિશાહ
 સરવણુ ધનિષ્ઠા પાંચકાં દક્ષિણ દિશે મત જાહ ૬૨૦
 છઠીને ચઉદશી શુક્ર રવિ રોહિણી શ્રવણાં પુષ્ય
 મૂળાં સાથે હાસતાં પશ્ચિમ ન હોવઝ મુખ ૬૨૧
 ખીયા દશમી ભોમ પુષ્ય રિસી રેવતી હસ્ત
 ઉત્તર શકાશુની ઉત્તરે હીર કહે મતી જાત ૬૨૨

ત્રિવિધ દશા ચલ-તિથિવાર નક્ષત્રે

તિથિ	વાર	નક્ષત્રે	સ્થાન્ય દિશા
૧-૯	મેા-શ	મ-અશ્લે-જ્યે-પૂ-મા-રેા	પૂર્વ
૫-૧૩	ગુ	અધિ-ચિ-વિ-મ-ધ-શ્રૂ-લા-ઉ-લા-રે	દક્ષિણ
૯-૧૪	શુ-ગવિ	રેા-મ-પુષ્ય-મુ.	પશ્ચિમ
૨-૧૨	મ-શુ	રે-ક-ઉ-શ	ઉત્તર

જ્યોતિષ (પાઠાંતરે)—દિશા નક્ષત્ર

પૂર્વ-અશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાષાઢા અને રોહિણી.
 દક્ષિણ-ચિત્રા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા અને અરુણ.
 પશ્ચિમ-રોહિણી, શ્રવણ, મૂળ અને પુષ્ય.
 ઉત્તર-ઉત્તરાશ્વિની, હસ્ત અને રેવતી.

અથ હસ્તલિખિત બાળબોધની પ્રતનાં પત્ર ૧૧ સ્તોક

અથ દનિયા નક્ષત્રે શુક્રેના પૂર્વાદિ દિશાઓમાં વાસ પ્રયાણે લેવો.

પૂર્વે	કૃ	રે	મૃ	મિ	પુન	પુ	અશ્વે
દક્ષિણ	મ	પૂ. રે	કે. રે.	હ	ચિ	સ્વા	વિ
પશ્ચિમ	અનુ	જ્યે	મૂ	પૂ. પા	કે. પા	મલિ	શ્ર
ઉત્તરે	ધ	શ	પૂ. લા	કે. બા	રે	અશ્વ	ભ

અથ પ્રયાણે સુહૃત્—

દેવત્યાદિ મેષે અંદ્ર યાવત્તિષ્ઠતિ અંદ્રમા ।

તદા શુક્ર લવેત્અધો સન્સુખો દક્ષિણે શુભઃ ॥૧૧॥

ઉપર પ્રમાણે શુક્ર સન્સુખ હોય તો પણ દોષ ન લાગે.

અથ શુક્રેના અસ્તમાં નીચે સુજળનાં કાર્યો ન કરવાં લેઈએ.—

વાપી કૃષ્ણ તડાગ યાત્ર ગમનં ક્ષીરં પ્રતિષ્ઠા વૃતં ।

વિદ્યા-મંદિર રણ વેધન મહાદાનં ગુરુ સેવનં ॥

તીર્થ સ્નાન વિવાહ દેવલવનં મંત્રાદિ દેવાક્ષરં ।

કૃષોદ્યાપન કે બુધો પરિહરે અસ્તં ગતે ભાર્ગવે ॥ ૧ ॥

દિશાશૂલ

ન ગુરુ દૃખખણુ લાઈએ ન પૂરવે શનિ સોમ

ન પછમ શુક્રાં અરક ન ઉત્તરે બુધ ભોમ ૬૧૩

ભૂવાયવ શશી ગુરુઅમનિબુધશનિ તણ ઈશાંણુ

સુર શુક્ર નેરય તણ વિદિશ શૂલ પરિયાંણુ ૬૧૪

શૂલપરિહાર

રવિ તંબોલ શશી દરપણાં મંગલ ધાણા વ્યાઓ

બુધે ગુલી ગુરુ રાધ્યાં શુક્ર કરંબો ખાઓ ૬૧૫

વાયવિહંગ શનિસરે વહને ઘાલિ હાલે

દિશા શૂલ દૃષણુ ટલે કૂશળે આવી મહાલે ૬૧૬

તિથિ વાર નક્ષત્ર પરવે શૂલ

પડવા નવમી સોમ શની મઘા અશલેષા જિહ્
 પૂર્વાષાઢા રોહિણી પૂરવે મત કરો દિષ્ટ ૬૧૬
 પાંચમ તેરસ વાર ગુરુ અસ્સણિ ચિત્ત વિશાહ
 સરવણુ ધનિષ્ઠા પાંચકાં હસિણુ દિશે મત બહ ૬૨૦
 છઠીને ચતુર્દશી શુક્ર રવિ રોહિણી શ્રવણાં પુષ્ય
 મૂલાં સાથે હાસતાં પશ્ચિમ ન હોવધ મુખ ૬૨૧
 બીયા દશમી ભોમ બુધ રિસી રેવતી હસ્ત
 ઉત્તરા શકુની ઉત્તરે હીર કહે મતી ભત ૬૨૨

ત્રિવિધ દશા ચલ-તિથિવાર નક્ષત્રે

તિથિ	વાર	નક્ષત્રે	પાંચમ દિશા
૧-૬	સો-શ	મ-અશ્લે-જ્યે-પૂ-વા-શી	પૂર્વ
૫-૧૩	ગુ	અધિ-ચિ-વિ-મ-ધ-શૂ-વા-ઉ-ભા- -ર	દક્ષિણ
૬-૧૪	શુ-ગવિ	રો-ધ-પુષ્ય-મુ.	પશ્ચિમ
૨-૧૨	મ-શુ	રે-હ-ઉ-શી	ઉત્તર

ન્યોતિષ (પાકાંતરે)—દિશા નક્ષત્ર

પૂર્વ-અશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાષાઢા અને રોહિણી.
 દક્ષિણ-ચિત્રા, વિશાખા, અશ્વિની અને ભરણી.
 પશ્ચિમ-રોહિણી, શ્રવણ, મૂલ અને પુષ્ય.
 ઉત્તર-ઉત્તરાશ્વિની, હસ્ત અને રેવતી.

અથ હસ્તલિખિત બાળબોધની પ્રતનાં પત્ર ૧૧ મ્હોઃ

અથ વારે વિદિશા શૂલ—

સોમ વાયવ્યે શશી શુર અગનિ બુધ શની તથા ઇશાન;
સુરજ શુક્ર નૈરૃત તને વિદિશિ શૂલ પરમાણુ. ॥ ૧૮૧ ॥

અથ નક્ષત્ર શૂલ—

ઉત્તર હસ્તને દક્ષિણ ચિત્રા, પૂરવ રોહિણી સુણ હો મિત્રા;
પશ્ચિમ શ્રવણા મ કરીશ ગમણા, હરિહર બ્રહ્મ પૂરંદર મરણા ॥૧૧॥

અથ દિશાઓમાં નક્ષત્ર શૂલ—

પૂરવ ગમને બલિનો નાશ, ઉત્તર પાંડવ ગયા વનવાસ;
દક્ષિણ રાવણે સીતા હરી, પશ્ચિમ ગયા તે ન આવ્યા ફરી ॥૧૧॥
અથ સર્વને અમૂક દિશિ પ્રયાણે નક્ષત્ર તિથિ વારે નિષેધ—
મૂલ શ્રવણ શાકેષુ પ્રતિપન્નવમીષુ ચ । નેગણી હોય છે.
શની સોમ બુધે ચૈવ પૂર્વસ્ય ગમનં ત્યજેત્ ॥ ૧ ॥

દિશા શૂલ હોય છે.

પૂર્વા ભાદ્રપદાશ્વિન્યો પંચમી ચ ત્રયોદશી । નેગણી હોય છે.
શુક્રર્ધનિષ્ઠા આર્દ્રાચૈવ દક્ષિણે સપ્ત વિવર્જિતા ॥ ૨ ॥ કાલ હોય છે.
રોહિણી ચ તથા પુષ્યે ષષ્ઠી ચૈવ ચતુર્દશી । નેગણી હોય છે.
સોમર્ક બૃશ્પારેષુ ન ગચ્છેત્ પશ્ચિમાચાં ॥ ૩ ॥

કાલ તથા દિશા શૂલ છે.

હસ્તેચોત્તરા ક્રાદ્ગુની દ્વિતીયા દશમી તથા । નેગણી છે.
બુધે રવૌ સોમવારેષુ ન ગચ્છેદુત્તરા દિશિ ॥ ૪ ॥

કાલ તથા દિશા શૂલ છે.

ઈશાન્યાંઙ્ગો શની સોમો આગ્નેયાં શુર શૂલયોઃ । દિશા શૂલ છે.
વાયવ્યાં ભૂમિપુત્રસ્ય નૈરૃત્યાં શુક્ર સૂર્યયોઃ ॥ ૫ ॥

—ઇતિ તિથિવાર નક્ષત્રે પ્રયાણ વર્ત્યં.

અથ પાઠાંતર બીકાનેરી બ્યોતિષસારે પૃષ્ઠ ૩૭ ગાથા. ૧૨૬-૧૨૭

પુન્વે અશ્વલેશ મધા પૂન્વાષાઢમ્મિ રોહિણી શૂલં ।

દક્ષિણાણ ચિત્ત વિશાહા અસ્સણિ ભરણીય રિસિ ચઉરો ॥ ૧૨૬

૧ કાલ. ભેગણી અને દિશાશૂલ.

અથ ઇશાન દેશો પ્રયાણ વર્ત્ય—

રિક્તાદ્યમો વૈ ભુધ મંદવારે તૃતીય વા દ્રવ્ય ગતો ભુધશ્ચ ।

ઇશાન દેશો ગમનં ન કુર્યાત્ યદા ભવેત્ કાર્યં મનેકધાપિ ॥૨૨૧॥

તિથિ પરત્વે કાલપાસ

નંદા પૂરવ પશ્ચિમે ભદ્રા અગ્નિ વાઇ

ઉત્તર દષખણ જ્યા તિથિ કાલ પાસ કહેવાઈ ૬૨૩

નૈરત ઇશાને રિમતા પૂરણા નાગ આકાશ

હીર કહે ઇયાં ગમણુ તજો જિમ પૂગે મનની આશ ૬૨૪

અથ તિથિ કાલપાસ—

ઇશાને-રિક્તા, પૂર્વે-નંદા, અગ્નિએ-ભદ્રા, ઉત્તરે-જ્યા,
આકાશ અને પાતાલે-પૂર્ણા, દક્ષિણે-જ્યા, વાયવ્યે-ભદ્રા, પશ્ચિમે
નંદા તથા નૈરત્યે રિક્તા.

અથ પાઠાતરે તિથિ કાલપાસ—

નંદાયાં પૂર્વે કાલ ભદ્રાયાં અગ્નિ એવ ચ ।

જ્યાયાં ઉત્તરે પ્રોક્તં રિક્તા ઇશાન ગોચરે ॥

પૂર્ણાયામધ ઉર્ધ્વં ચ કાલપાસો ન સંશય ॥ ૧ ॥

વાર પરત્વે કાલ પાસ

રવિ ઉત્તર રાશી વાયવે ભોમ પશ્ચિમ બુધ નૈર

શુક્ર દષખણ ભૃગુ અગ્નિમાં શનિ પૂરવસું વેર ૬૨૫

વાર કાલ પણ ટાલવો બીજો તિથિનો કાલ

જાણી વરજો ચતુરનર તિથિ સવિ સંભાળ ૬૨૬

અથ વાર કાલપાસ—

વહેતો વાર દેવ્યો ઉગમણો અનુક્રમે સૃષ્ટિ ગણેઈ;

ચાવરા જિહ્વાં આવી વસે કાલતિહાં ય ભણેઈ

અથ વારે દિશામાં કાલવાસો અને તે વારે દિશા સન્મુખ તજવાની
ઘડીઓ—

૨૧૪ થી ૨૨૧ સુધી આઠ દિશાઓમાં તિથિ વાર નક્ષત્રે અને પ્રયાણ ટાઈમની કુંડલીમાં અમુક સ્થાને અમુક ગ્રહો હોય તે પ્રયાણમાં વર્જિત છે. તે આ પ્રમાણે:—

અથ પૂર્વદિશાએ પ્રયાણ વર્જ્ય—

મંદેહુ નંદ નવમિખલ જ્યેષ્ઠા બ્રાહ્મે મધા સાર્ધ જલઃ શ્રુતિ ચ ।
મૃતૌ સવિત્રે તુલ કુંભ લગ્ને વિવર્જયેત્ પૂર્વદિશા પ્રયાણ ॥૨૧૪॥

અથ અગ્નિકોણમાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

ભદ્રાસ્તૃતીયા સ્વપિકાદશી ચ સુરેજ્ય ચં સહ શુકવારે ।
વ્યયશ્ચ લાભે ચ મધા ચ ચિત્રા યાત્રાં ન કુર્યાત્ દશને ચ કોણે
॥ ૨૧૫ ॥

અથ દક્ષિણ દિશામાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

જીવે જયા પંચમિ ચામ્ય ચિત્રા દ્વિદૈવ વાસં ચ અજૈકયાદં ।
કર્મે ચ ભોમે અલિ મીન લગ્ને અલિચ ચામ્યં ગમનં ન કુર્યાત્
॥ ૨૧૬ ॥

અથ નૈરત્ય કોણમાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

ભદ્રા (?) ચતુર્થી ચ ચતુર્દશી ચ સદ્રાદશી શુકે બુધેડકવારે ।
ધર્મેષ્ઠમે રાહુ ભવે દ્વિલગ્ને નૈરત્ય કોણે ગમનં ન કુર્યાત્ ॥૨૧૭॥

અથ પશ્ચિમે પ્રયાણ વર્જ્ય—

નંદા ચ ભોમે સ સિતેક વિષ્ણુઃ ક્વિતિ દ્વયે રોહિણી વિશ્વમૂલં ।
સ્મરે, શનૌ સિંહ ધને ચ લગ્ને યાત્રાં ન કુર્યાત્ દિશિ પશ્ચિ-
માયાં ॥ ૨૧૮ ॥

અથ વાયવ્ય કોણે પ્રયાણ વર્જ્ય—

દ્વિતીયકા સપ્તમીકાદશી ચ સપૂર્ણિમા ચંદ્ર કુળેજ્ય વારે ।
સુતે પ થવા શત્રુ દ ગતે ચ ચંદ્રે વાયવ્ય કોણે ગમનં ન કુર્યાત્ ॥૨૧૯॥

અથ ઉત્તર દિશાયાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

જયા દશમ્યાં દ્વિતીયા બુધેકે ભોમોત્તરા ક્ષાલગુણી હસ્ત પૌષ્ણે ।
કામાં (?) બલા લગ્ન સખે બધશ્ચ દ્વિગિમદ્વિચાં ગમનં ન કુર્યાત્
॥ ૨૨૦ ॥

પશ્ચિમ દિશામાં-પુખ્ત અને પૂનર્વસુ નક્ષત્ર
ઉત્તર દિશામાં-હસ્ત અને રેવતી નક્ષત્ર.

અથ કાલચક્ર પ્રમાણે તજવું.

પૂર્વ દિશાએ-જ્યેષ્ઠા તજવું, દક્ષિણ દિશાએ પૂર્વાશ્વિની તજવું. પાશ્ચાત્ય-ઉત્તરા બાદ્રપદ તજવું. પશ્ચિમ દિશાએ રોહિણી તજવું અને ઉત્તર દિશાએ-ઉત્તરા શ્રાવણની નક્ષત્ર તજવું જોઈએ.

પૂર્વાદિક દિશાએ અનુક્રમે કીલકયોગ હોય. નક્ષત્ર ૧ જ્યેષ્ઠાથી લખ્યા પ્રમાણે પૂર્વાદિક ક્રમાંત કીલકયોગ તરફો તેષુકનાગત અથ જ્યોતિષસાર શ્રવ્યે પૃષ્ઠ ડહ ગાથા. ૧૧૪ આ પ્રમાણે કીલક-યોગનું ફલ ખતાવે છે.

ઉત્તર દિશામાં ઉત્તરાશ્રાવણની નક્ષત્ર, પૂર્વ દિશામાં જ્યેષ્ઠા નક્ષત્ર, દક્ષિણ દિશામાં પૂર્વા બાદ્રપદ નક્ષત્ર અને પશ્ચિમ દિશામાં રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો તે કીલકયોગ કહેવાય છે અને આ યોગમાં પ્રયાણ કરવું ન જોઈએ.

સર્વ દિગ્ દ્વારી છ નક્ષત્રો અને બીજાં નક્ષત્રો કાર્યસિદ્ધિ કરે છે.

સર્વ દિગ્ ગમને હસ્ત પૂ-પાશ્વો શ્રવણો મૃગ ।

સર્વ સિદ્ધિ કરઃ પુખ્તો વિદ્યાયાં ચ શુરો યથા ॥૧૧॥

અર્થાત્-જેવી રીતે વિદ્યાના આરંભમાં શુરવાર થયે છે, તેવી રીતે હસ્ત, રેવતી, અશ્વિની, શ્રવણ, મૃગ અને પુખ્ત આ છ નક્ષત્રો સર્વ દિશાઓમાં શુભ છે અને તેમાં પણ પુખ્ત નક્ષત્ર વિશેષે કરીને સિદ્ધિદાતા છે.

ચાગિની

પૂર્વ દિશિ પદિવા નવમી અમનિ તીજ ઇચ્છારિસી
દક્ષિણ પંચમી તેરસી નેરછ ચોથ ને બારસી ૬૨૭
પશ્ચિમ છઠી ચઉદશી સાતિમ પૂનિમ વાય
બીયા દશમી ઉત્તરછં અકુમી અમાવસી ઇશાન ૬૨૮

૨૧૪ થી ૨૨૧ સુધી આઠ દિશાઓમાં તિથિ વાર નક્ષત્રે અને પ્રયાણ ટાઈમની કુંડલીમાં અમુક સ્થાને અમુક ગ્રહો હોય તે પ્રયાણમાં વર્જિત છે. તે આ પ્રમાણે:—

અથ પૂર્વદિશાએ પ્રયાણ વર્જ્ય—

મંદેહુ નંદ નવમિજ્જા જ્યેષ્ઠા બ્રાહ્મ મઘા સાર્પ જલઃ શ્રુતિ ચ ।
મૂર્તૌ સવિત્રે તુલ કુંભ લગ્ને વિવર્જયેત્ પૂર્વદિશા પ્રયાણ ॥૨૧૪॥

અથ અગ્નિકોણમાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

ભદ્રાસ્તુતીયા સ્વપિકાદશી ચ સુરેજ્ય ચં સહ શુક્રવારે ।
વ્યયશ્ચ લાભે ચ મઘા ચ ચિત્રા યાત્રાં ન કુર્યાત્ દશને ચ કોણે
॥ ૨૧૫ ॥

અથ દક્ષિણ દિશામાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

શુવે જ્યા પંચમિ ચામ્ય ચિત્રા દ્વિદૈવ વાસં ચ અજૈકપાદં ।
કર્મે ચ લોમે અલિ મીન લગ્ને અલિચ ચામ્ય ગમનં ન કુર્યાત્
॥ ૨૧૬ ॥

અથ નૈરત્ય કોણમાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

ભદ્રા (?) ચતુર્થી ચ ચતુર્દશી ચ સદ્રાદશી શુક્ર બુધેર્કવારે ।
ધર્મેષ્ઠમે રાહુ ભવે દ્વિલગ્ને નૈરત્ય કોણે ગમનં ન કુર્યાત્ ॥૨૧૭॥

અથ પશ્ચિમે પ્રયાણ વર્જ્ય—

નંદા ચ લોમે સ સિતેર્ક વિષ્ણુઃ દિતિ દ્વયે રોહિણી વિંધમૂલં ।
સ્મરે, શનૌ સિંહ ધને ચ લગ્ને યાત્રાં ન કુર્યાત્ દિશિ પશ્ચિ-
માયાં ॥ ૨૧૮ ॥

અથ વાયવ્ય કોણે પ્રયાણ વર્જ્ય—

દ્વિતીયકા સપ્તમીકાદશી ચ સપૂર્ણિમા ચંદ્ર કુજેજ્ય વારે ।
સુતે પ થવા શત્રુ ૬ ગતે ચ ચંદ્રે વાયવ્ય કોણે ગમનં ન કુર્યાત્ ॥૨૧૯॥

અથ ઉત્તર દિશામાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

જ્યા દશમ્યાં દ્વિતીયા બુધેર્ક લોમોત્તરા કાલગુણી હસ્ત પૌષ્ણે ।
કામાં (?) બલા લગ્ન સુખે બુધશ્ચ દિશિસુદિશ્યાં ગમનં ન કુર્યાત્
॥ ૨૨૦ ॥

દશ ધરીયાં દાહિણ પછે દશ વસે પાતાલ
પાછે પનરહ સંમુહી જોગિણી તણ્યે દાસ દૃઢ
તત્કાલ યોગિની-

યત્રોદયં ગતો દેવી તતો યામાર્ધં ભુક્તિગાઃ ।

બ્રમંતિ તે ન ભવેત્ તત્કાલ યોગિની ॥

અથ ઘડી યોગિની દૃષ્ટિ-

યોગિની સન્મુખ હોય પણ દૃષ્ટિ સન્મુખ ન હોય તો દોષ નહિ. તિથિ દાગે ત્યારથી ઘડીઓ ગણવી.

પ્રથમ ૧ થી ૧૫ ઘડી મુધી ઉચું જોવે, ૧૬ થી ૨૫ ઘડી મુધી ડાબું જોવે, ૨૬ થી ૩૫ ઘડી મુધી જમણું જોવે, ૩૬ થી ૪૫ ઘડી મુધી નીચું જોવે અને ૪૬ થી ૬૦ ઘડી મુધી સામું જુઓ. માટે તિથિની છેલ્લી ૧૫ ઘડીઓ તજવી.

અથ યોગિની દૃષ્ટિની ઘડી-

ઉર્ધ્વં નિરીક્ષેત્ દશ પંચ યોગિની દ્યૌવ વામા દશ દક્ષિણા ચ ।

દશેષ તાડમં ભૂતલં નિરીક્ષ્ય પંચાદશ સન્મુખ વર્જનીયા ॥

અથ વાર યોગિની-

ઇદ્રોત્તરાગ્નિ નૈરૂત્યાં યમતો પાલિને ક્રમાત્ ।

સૂર્યાદિપુ ચ વારેષુ પર્યંટે દ્વાર યોગિની ॥

અર્થાત્-રવિવારે પૂર્વ દિશામાં; સોમવારે ઉત્તર દિશામાં, મંગલવારે અગ્નિ ખૂણામાં, બુધવારે નૈરૂત્ય ખૂણામાં, શુક્રવારે દક્ષિણ દિશામાં, શુક્રવારે પશ્ચિમ દિશામાં અને શનિવારે વાયવ્ય ખૂણામાં યોગિની હોય છે. કાલયોગિની રવીવારે મધ્યાત્મમાં ન આવે કારણ કે ત્યાં શંકરનો વાસો છે, અને શંકર તો કાલના પણ મહાકાલ ॥

અથ યોગિની કાર્ય પરત્વે લેવાથી તેનું ફલ-

યોગિની મુખદા વામે પૃષ્ઠે વાંછિતઘણિની ।

દક્ષિણે ધનહંત્રી ચ સન્મુખે મરણપ્રદા ॥

દૂતે મુદે ચ યાત્રાયાં સન્મુખે વામે ત્યજેત્ ।

શનિવારે-પૂર્વદિશા ૨ ઘડી, શુક્રવારે-અગ્નિ કોણ ૭ ઘડી,
ગુરુવારે-દક્ષિણ દિશા ૪ ઘડી, બુધવારે-નૈરત્ય કોણ ૬ ઘડી,
મંગલવારે-પશ્ચિમ દિશા ૬ ઘડી, સોમવારે-વાયવ્ય કોણ ૩ ઘડી
અને રવીવારે-ઉત્તર દિશા ૮ ઘડી.

અથ વારે કાલની ઘડીઓ તજવી.

ભાસ્કર ઉત્તરાદિ વસુત્વો વાવ્યં ચ મિંદુ ત્રયં ।

ભૌમે પશ્ચિમ પટ ક્રમેણ ઘટિકા નૈરત્ય ચૈકે બુધે ॥

દક્ષિણ્ય ગુરુ વેદ ૪ કલિકા ચાગ્નેય શુક્રે મુને ૭ ।

પૂર્વસ્યાત્ ચ શનિચરે દ્વિ ઘટિકા કાલે મુનિલિ સ્ત્યજેત્ ॥

અથ કાલનું ફલ-

હામો કાલ લક્ષ્મી મન રંગા, પૂઠે કાલ જથ અભંગા;

સામે કાલે પગલું નવ ભરે, જિમણો લઈ ચાલે તો મરે. ૧

અથ નક્ષત્ર કાલ-

અશ્લેષા મઘા પૂરવ ઝંપે જાઈ, લચ્છી ચઉસી સંગંપે; ૧

અશ્વિની ભરણી દક્ષિણ ગચ્છંતો, જમહંકારે મારગ જંતો. ૨

યુબ્ય પૂનર્વસુ પશ્ચિમ ચાલે, સર્પ મુખે તે આંગુલિ ધાલે;

ઉત્તર હસ્ત દેવતિ ચાલ્યા, તે નર નિશ્ચે કાલે હણ્યા. ૩

અથ ત્રયાણુ દિશાપરત્વે વર્જ્ય નક્ષત્ર-

જ્યેષ્ઠા ધનિષ્ઠા પૂર્વે જો ચાલે, સિદ્ધિ સંપતિ ચોરને ચાલે;

શ્રવણ અશ્વિની ભરણી દક્ષિણે ચાલે, તે સર્પ મુખમાં આંગલી
ધાલે. ૧

યુબ્ય પૂનર્વસુ પશ્ચિમે જાય, મસ્તક દુરે ધડ ધાંત ન ખાય;

ઉત્તરે હસ્ત દેવતી ગમન કીજે તો, કાલે વરણે કાઢીજે. ૨

એ નવ નખેતર અશુભ ને જાણે, પદપદ લચ્છી ઘરમાં આણે.

નક્ષત્રે દિશામાં કાલ વર્જવો-

પૂર્વ દિશામાં-અશ્લેષા અને મઘા નક્ષત્ર.

દક્ષિણ દિશામાં-શ્રવણ, અશ્વિની અને ભરણી નક્ષત્ર.

દશ ધડીયાં દાહિણ પછે દશ વસે પાતાલ
પાછે પનરહ સંમુદી જોગિણી તણ્યે કાલ ૬૩૨
તત્કાલ યોગિની-

યજ્ઞોદયં ગતો દેવો તતો યામાર્ધ ભુક્તિગાઃ ।

જમંતિ તે ન ભવેત્ તત્કાલ યોગિની ॥

અથ ધડી યોગિની દષ્ટિ-

યોગિની સન્મુખ હોય પણ દષ્ટિ સન્મુખ ન હોય તો દોષ
નહિ. તિથિ લાગે ત્યારથી ધડીઓ ગણવી.

પ્રથમ ૧ થી ૧૫ ધડી સુધી ઉંચું જોવે, ૧૬ થી ૨૫ ધડી
સુધી ડાબું જોવે, ૨૬ થી ૩૫ ધડી સુધી જમણું જોવે, ૩૬ થી
૪૫ ધડી સુધી નીચું જોવે અને ૪૬ થી ૬૦ ધડી સુધી સામું
જોવે. માટે તિથિની છેલ્લી ૧૫ ધડીઓ વજવી.

અથ યોગિની દષ્ટિની ધડી-

ઉર્ધ્વ નિરીક્ષેત્ દશ પંચ યોગિની દશેવ વામા દશ દક્ષિણા ચ ।

દશેવ નાડયં ભૂતલં નિરીક્ષ્ય પંચાદશ સન્મુખ વર્જનીયા ॥

અથ વાર યોગિની-

ઇદ્રોત્તરાગ્નિ નૈરૂત્યાં યમતો ખાલિને ક્રમાત્ ।

સૂર્યાદિષુ ચ વારેષુ પર્યંટે દ્વાર યોગિની ॥

અર્થાત્-રવિવારે પૂર્વ દિશામાં, સોમવારે ઉત્તર દિશામાં,
મંગલવારે અગ્નિ ખૂણામાં, બુધવારે નૈરૂત્ય ખૂણામાં, શુક્રવારે
દક્ષિણ દિશામાં, શુક્રવારે પશ્ચિમ દિશામાં અને શનિવારે વાયવ્ય
ખૂણામાં યોગિની હોય છે. કાલયોગિની રવીવારે મંથાનમાં ન આવે
કારણ કે ત્યાં ચંદ્રનો વાસો છે, અને ચંદ્ર તો કાલના પણ
મહાકાલ છે

અથ યોગિની કાર્ય પરત્વે લેવાથી તેનું ફલ-

યોગિની મુખદા વાગે પૃષ્ઠે વાંછિતઙ્ગયિત્રી ।

દક્ષિણે ધનહંત્રી ચ સન્મુખે મરણપ્રદા ॥

ધૂતે મુખે ચ યાત્રાર્યા સન્મુખે વાગે ત્યજેત્ ।

વાસો વસે ઇમ જોગણી વામે પૂઠે લેઈ
હીર કહે ગામાંતરે વામે બહુ રસ દેઈ ૬૨૯

તિથિએ દિશામાં યોગિની વાસ—

પૂર્વ દિશા—એકમ અને નામ, અગ્નિકોણ—ત્રીજ અને
અગિયારસ, દક્ષિણ દિશા—પાંચમ અને તેરસ, નૈરત્ય કોણ—ચોથ
અને બારસ, પશ્ચિમ દિશા—છઠ અને અઠદશ, વાયવ્ય કોણ—
સાતમ અને પૂર્ણિમા, ઉત્તર દિશા—બીજ અને દશમ તથા ઇશાન
કોણ—આઠમ અને અમાવાસ્યા.

અથ કામ પરત્વે યોગિની કેમ લેવી તેનો એક પ્રાચીન દ્વંદ્વો—

રમત રમીએ^૧ જોગણ પૂઠિ લેઈ, ગામાંતરે લીજે ડાવી;^૨

યોગિણી જિણી તિથિ તિણિ દિશિ.....

અર્ધપ્રહરી યોગિની

યોગિની અર્ધ પ્રહર વસઈ ક્રમઈ ઇશાને લેઈ
દક્ષિણ વાયવ્ય પૂરવ નૈરતે ઉત્તર અગ્નિ પછેઈ ૬૩૦

અથ અર્ધ પ્રહરી યોગિની—

૧ ઇશાને, ૨ દક્ષિણે, ૩ વાયવ્યે, ૪ પૂર્વે, ૫ નૈરત્યે, ૬
ઉત્તરે, ૭ અગ્નિએ અને ૮ પશ્ચિમ દિશાએ આ પ્રમાણે અડધો
અડધો પહોર યોગિનીનો વાસો અનુક્રમે હોય છે.

અથ નારાયણ ટળા સહિત વાળી પ્રતના પાના ૨૮ માં બતાવેલ
દિશાઓમાં યોગિનીનો અર્ધ પ્રહર વાસો—

શિવે ચ યામ્યે પવને ચ સૌમ્યે નૈરત્ય પૂર્વેણ વરૂણે ચ વન્દિ ।
ચત્વારિ નાદી ભ્રમતે ચ નિત્યં પ્રહરાર્ધ માનં ચ યદ્વા સ યોગિની ૧૦

ઘટિકા યોગિની

યોગિની તિથિ જિણ દિશિ વસે પનર ઘડી તિણિ આઈ
ઉરધ વસે પછીદિશઈ વામે પાસ વસાઈ ૬૩૧

રિકતે રિસી રિકતો મમણ પૂરણ રિસી ભરપૂરિ
લાભ લાહીંછ હીર કહેઈ દુરિય પણાસે દુરિ ૬૩૫

વત્સર્ગતિથિ નક્ષત્ર

આદ્રા ચિત્રા સ્વાતીએ જો પડિવા દિન હોઈ
તો આસણ પૂમતો નહીં ચૂલ ઇગ્યારિસી જોડ ૬૩૬
પૂરવ ઉત્તરા ફાલ્ગુણી પૂરવા ભાદ્રપદ જાણ
ઉત્તરા ભાદ્રપદ રેવતી જીજિ મ કરીશ પ્રયાણ ૬૩૭
મૃગશીર અસ્સણી ને ભરણી જ્યેષ્ઠા શ્રવણ વિચાર
પુષ્ય અભિજિત ત્રિજ તિથિ દશમી શતભિષ વાર ૬૩૮
પૂરવ ઉત્તરાષાઢ એ ધનિષ્ઠા અને વિશાહ
અનુરાધા ને પુનર્વસુ ચતુર્થી દિવસ^૧ મત રાખ ૬૩૯
રોહિણી હસ્ત અને મઘા^૨ પંચમી દિવસે ટાલો
છટ્ટી દિવસ અસલેશ કૃતિકા હીર કહે મત હાલો ૬૪૦

દિનશુદ્ધિ દીપિકા. પૃ-પૃથ સ્લોકાંક નથી માટે આરંભણિ-
દિનો પાઠ હશે.

દોષક-પ્રવેશ અને પ્રયાણમાં તિથિઓ લેવી અને સમજવી.

નં. ૩ પ્રકારની છે.

સ્લોક-નંદા બદા જ્યા રિકતા, પૂર્ણા ચેતિ ત્રિરન્વિતાઃ

નં. ૧ ૨ ૩ લેહ-તે શુકલાથી કૃષ્ણા=વિપરીત=ઉલટી
રીતે સમજવી.

હીના મધ્યોત્તમા શુકલા કૃષ્ણાતુ વ્યત્પથા તિથિઃ ॥

૪-૬-૧૪-૬ - ૮ - ૧૨ - ૩૦

રિકતા પછયટમી દ્વાદશ્યમાવાસ્યા શુભેત્યજેત.

નવમીનો ઠહી પણ, પ્રવેશ કે પ્રવાસમાં, સ્વીકાર ન કરવો

સ્વીકાર્યાનવમી ક્વાપિ ન પ્રવેશે પ્રવાસયોઃ ॥

હવે હીન મધ્યમ ને ઉત્તમ તિથિઓ ગણાવે છે.

પાઠાંતરે-

યુદ્ધે ચ યાત્રા યાંતુ સન્મુખ વામગાન્ શસ્ત્રેવિજેયં ।
યોગિની તિથિ સંપ્રાપ્તા સંગ્રામે સન્મુખી વ્યજેત ॥
પૂર્વાદિ દેવતા જ્ઞેયા વાહનાનિ ધ્વજાદયઃ ॥

અથ યોગિની વિચાર-

જુગાર અથવા ચોપાટ આદિ રમતો રમતાં અને કોઈ પણ
જાતના વ્યાપારાદિ કરતાં યોગિની પાછળ અથવા ડાબી રાખવી.
અથ દિશા પરત્વે યોગિણીનાં નામ-

પ્રાચ્યાં પ્રદક્ષાણી કૌબેર્યાં મહાદેવરી ।
આગ્નેયાં કૌબેરી નૈરત્યાં નારાયણી ॥
ચામ્યાં વારાહી વારુણ્યાં ઇન્દ્રાણી ।
વાયવ્યાં આમુઠા ઇશાને મહાલક્ષ્મી ॥૭૧॥
વામે ચ મૃત્યુઠા યુદ્ધે જ્યેષ્ઠા પૃથ્ઠ દક્ષિણે ।
યોગિની તિથિ સંપ્રાપ્તે સન્મુખી ત્યજેત ॥૭૨॥
પૂર્વાદિ દેવતા જ્ઞેયા વાહનાનિ ધ્વજાદયઃ
ધ્વજે ધૂમ્રો સ્તથા સિંહો મ્હાન વૃષભ ખરો ગજો ।
ધ્વાંક્ષ ચૈવ ક્રમેણૈવ યેત્રપાલા પ્રકીર્તિતાઃ ॥૭૩॥
ધ્વજેન ચાર્થ લાભં ચ સંતાપં ધૂમ્ર મેવ ચ ।
સિંહો ચ વિપુલાન્ લક્ષ્મી કલક સ્વાન સદા ભવેત ॥૭૪॥
ધન ધાન્ય વૃષે ચૈવ ઓ મરણં ચ રાસલે ।
ગજ ભદ્રાણિ પસ્યંતે ધ્વાંક્ષે ચ મરણં ધ્રુવં ॥૭૫॥
ઇતિ યોગિની વાહનાદિ વિચાર.

કુંભચક્ર

જ્યેષ્ઠશિ કુંભાકાર કવિ અધવિન્ય તિરછી રેહ
દેઈને ઉરધ અધો લિખીએ અકુનીસ રિસેહ ૬૩૩
પૂરણ નામ અધો તણે રિકતો ઉરધ કહાઈ
બાણ રિસી ઉપરિ કવિ ગમણ નક્ષત્ર આઈ ૬૩૪

વળી કૂર તિથિઓ તેમજ દુષ્પાતિથિઓ પણ ટાલવી. એવો
પાઠ હીરકલયની પ્રકરણ ૧ ની ચોપાઈ ૧૭-૨૬ સુધીમાં છે ને
દોષ્ટક પણ છે ત્યાં જોઈ લેવી. અને વધતી અને મટતી તિથિઓ
પણ ટાલવી તેમ માસાંત-સંક્રાંતિ પ્રવેશ દિનને નિરંશ પણ ટાલવો.

આદ્ય તિથિવાર ઉત્તમ નક્ષત્ર

શશી ગુરુ ભૃગુ ગમણુ કરિ પુનર્વસુ પુષ્ય મધાહ
જ્યેષ્ઠા મૂલ રેવતસણિ હરયાનઈ અનુરાહ ૬૪૧
સત્તમી દશમી ઇગારસો પંચમી પડિવા બીય
ત્રીયા તેરસી હીર કહઈ કીજે ગમણુ સદીય ૬૪૨

મધ્યમ સુર

પૂર્વ શતભીસ શ્રવણ સ્વાતિ ચિત્રા ધનિષ્ઠ
રોહિણી છઠી અટુમી નવમી બારસી ચતુથ મજ્જલ ૬૪૩

નિષિદ્ધ તિથિવાર નક્ષત્ર

ચઉદશ પૂનિમ ગમન તલ્લરવિભોમ રાનિ અદાહ
અસલેશા ઉત્તરા ભરણી કિરતીકા મધા વિશાહ ૬૪૪
વાસર કીજે ભાગ ત્રિહુ' જો આમાંતરે વાહિ
પ્રથમ ભાગ તલ્લ ઉત્તરા રોહિણી કિરતીકા વિશાહ ૬૪૫
જ્યેષ્ઠા મૂલ અહિ આદ્ર ચૌ બીજે ભાગ નિષેધ
ત્રીજે ભાગ અશ્વિની પૂ. પા. હત્યાં વેધ ૬૪૬
જિમ વાસર તિમ રચણીઈ અનુરાધા મૃગ ચિત્ત
રેવતી રિસી પહિલઈ જ્યેષ્ઠ રાખઈ નિત્ત ૬૪૭
બીજઈ મધા પૂર્વાઈ ભરણી ત્રિજઈ શ્રવણ તિયાઈ
સ્વાતિ પુનર્વસુ હીર કહે વરણ ચાલો ભાધ ૬૪૮

નંદા લક્ષ્મી જ્યા રિક્તા પૂણ્યચિતિ ત્રિરન્વિતા: ।

હીના મધ્યોત્તમા શુકલા કૃષ્ણાણિ વ્યત્યયા તિથિ: ॥૧॥

પાઠાંતર-

યુદ્ધે ચ યાત્રા યાંતુ સન્મુખ વામગાન્ શસ્ત્રેવિજેયં ।
યોગિની તિથિ સંપ્રાપ્તા સંશ્રામે સન્મુખી વ્યજેત ॥
પૂર્વાદિ દેવતા રેયા વાહનાનિ ધ્વજ્જલદયઃ ॥

અથ યોગિની વિચાર-

જુગાર અથવા ચોપાટ આદિ રમતો રમતાં અને ડોર્ધ પદ્મ
જાતના વ્યાપારાદિ કરતાં યોગિની પાછળ અથવા ડાબી રાખવી.
અથ દિશા પરત્વે યોગિણીનાં નામ-

પ્રાચ્યાં પ્રદક્ષણી દીગેર્યાં માહેશ્વરી ।
આગ્નેયાં દીગેરી નૈર્યાં નારાયણી ॥
ચામ્યાં વારાહી વારુણ્યાં ઇદ્રાણી ।
વાયવ્યાં ત્રામુંડા ઇશાને મહાલક્ષ્મી ॥૭૧॥
વામે ચ મૃત્યુદા યુદ્ધે જયતા પૃષ્ઠ દક્ષિણે ।
યોગિની તિથિ સંપ્રાપ્તે સન્મુખી ત્યજેત્ ॥૭૨॥
પૂર્વાદિ દેવતા રેયા વાહનાનિ ધ્વજ્જલદયઃ
ધ્વજો ધૂમ્રો સ્તથા સિહો મ્વાન વૃષભ ખરો ગજો ।
ધ્વાંક્ષ ઐવ કમેણૈવ ખેત્રપાલા પ્રકીર્તિતાઃ ॥૭૩॥
ધ્વજેન ચાર્ધ લાભં ચ સંતાપં ધૂમ્ર મેવ ચ ।
સિહો ચ વિપુલાન્ લક્ષ્મી કલક સ્વાન સદા લબેત્ ॥૭૪॥
ધન ધાન્ય વૃષે ઐવ સ્ત્રી મરણ્યું ચ રાસલે ।
ગજા ભદ્રાણિ પસ્યંતે ધ્વાંશ્ચે ચ મરણ્યું ધ્રુવં ॥૭૫॥
ઇતિ યોગિની વાહનાદિ વિચાર.

કુંભચક્ર

જેઈશ કુંભાકાર ઠવિ અધવિચ તિરછી રેહ
દેઈને ઉરધ અધો લિખીએ અકુવીસ રિસેહ ૬૩૩
પૂરણુ નામ અધો તણે રિકતો ઉરધ કહાઈ
જાણુ રિસી ઉપરિ ઠવિ ગમણુ નક્ષત્રે આઈ ૬૩૪

વાર દ્રેષ્ટ પણ ધાતિક યોગ હોય, તો તે વર્જિત છે. બુધવાર નિષેધ વાર છે, પરંતુ પ્રયાણમાં જ્યોતિષ શાસ્ત્ર વેત્તાઓ દ્રેષ્ટ માને છે. કદાચ અશુભ વારોમાં પ્રયાણની જરૂર પડે તો રાત્રિમાં પ્રયાણ કરવાથી દોષ લાગતો નથી, અને અશુભ નક્ષત્રમાં પ્રયાણ કરવાની જરૂર પડે તો પ્રથમની રૂ૧ ઘડી છોડીને પ્રયાણ કરવાથી દોષ લાગતો નથી.

તિથિઓમાં-છક, આઠમ, બારસ અને સુદી ૧, પુનમ, અમાવસ્યા અને રિક્તાતિથિમાં પ્રયાણ ન કરવું, પરંતુ, તેમાં વાર, નક્ષત્રો મલવાથી શુભયોગો થતા હોય તો દોષ ન ગણવો, તો પણ ણનતાં સુધી નોમના દિવસે પ્રવાસ ન કરવો તે યોગ્ય છે. પ્રવાસ વખતે જનારનું અંદ્રબલ જોવું જોઈએ અને નેષ્ટ વાતો છોડી દેવી જોઈએ. શુભશુદ્ધતે પ્રયાણ કરનારને કાર્યસિદ્ધિ અને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. અને ઈષ્ટકાર્યની સિદ્ધિ કરીને તે પોતાના સ્થાને સુખરૂપ પાછો આવે છે.

નારદઅંદ્રના મતે પ્રવાસ કરવામાં શુભ તથા અશુભવારો—

બુધ ગીઃપતિ ભાર્ગવે સોમદિને યદિયાસ્યસિ પૂજ્યસિ સર્વજનૌ
અથ ભાસ્કર,ભાસ્કરિ ભોમદિને વધ ળંધન તાડન કલેશ તતિઃ ॥

આદિત્યે ચ તથા અંદ્રે બુધે શુરો ચ ભાર્ગવે ।

મંચવારે શુભાયાત્રા શનિ ભોમો વિવર્જયેત્ ॥

નિષેધવારે જરૂરી પ્રયાણ—

શનિને સુતો પરિકરો, મંગલબુક્તો જાણુ

સોમાં શુકાં સુરશુરાં, ભાવે કરો પ્રયાણ—૧

બુધવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર અને સોમવારેજો પ્રયાણ કરવામાં આવે તો સર્વસ્થળે આદર સત્કાર મળે છે, સ્વિવાર, શનીવાર અને મંગલવારે પ્રયાણ કરવામાં આવે તો વધ, ળંધન તાડન અને કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ કોઈના મતમાં રવીવાર પણ શુભ ગણવામાં આવેલો છે પરંતુ, કોઈ ખાસ પ્રસંગે શનીવારે અથવા મંગલવારે પ્રયાણ કરવું પડે તો શનિવારને સુતો રાખીને અને મંગલવારના દિવસે ભોજન કરીને પ્રવાસ કરી શકાય છે.

શુકલ પક્ષમાં હીન તિથિઓ. ૧-૨-૩-તેમાં ચંદ્રની કળાઓ
ઓછી હોય છે માટે.

” મધ્યમ ” ૫-૭-૧૦ ” મધ્યમ હોય છે માટે
=નીચેની ટીપ વાંચો=

” ઉત્તમ ” ૧૧-૧૩-૧૫ ” સંપૂર્ણ હોય છે માટે
હવે શુકલ પક્ષથી વિપરીત. (ઉલટી) કૃષ્ણ પક્ષની તિથિઓ

ગણાવી છે.

કૃષ્ણપક્ષની ૧-૨-૩ તિથિઓ ઉત્તમ. તેમાં ચંદ્રની કળાઓ સંપૂર્ણ
હોય છે માટે.

” ૫-૭-૧૦ ” મધ્યમ. ” મધ્યમ સાધારણ ”

” ૧૧-૧૩- ” હીન ” ઓછી ”

એટલે શુકલ પક્ષમાં ૬ તિથિઓ અને કૃષ્ણ પક્ષમાં ૮
તિથિઓ ગણાવી છે. સિવાય જે પક્ષની ૪-૬-૧૪-રિકતા તિથિઓ
અને જે પક્ષની છઠા જે પક્ષની ૮ ને ૧૨ આઠમોને ગારશો
અને અમાસ એ તિથિઓ વર્જીત છે એટલે તેને ઉત્તમાદિમાં ગણુ-
વાની જરૂર જ નથી. પાઠ લભો કે વાંચો. પ્રકરણ ૧ માં ચોપાઈ
૬ થી ૧૬ માં બધી તિથિઓનાં કળા છે. ઉપરના પાઠ
સિવાય-ભાંગલિક કાર્યોમાં પણ ઉપર ગણાવેલી તિથિઓ લેવી તથા
તજવી એમ પણ છે. વળી શૂન્ય તિથિઓ માસ પ્રમાણે શુકલ
પક્ષ કૃષ્ણ પક્ષની પણ પ્રકરણ ૧ માં ગણાવી છે તથા ગલગ્રહ
તિથિઓ પણ ગણાવી છે. તે બધો તજવી. છેવટે અતિ આવશ્યકે
નિષેધ નક્ષત્ર ગ્રાહ્ય કર્યું હોય તો જ્યોતિર્મયૂષમાં લખે છે કે
તે નક્ષત્રોની પ્રથમની ૨૧ ઘડીઓ ટાલવી એવો પાઠ છે.

ટીપ-ઉપરના પાઠમાં-૧૫ ઉત્તમ ગણાવી છે. પણ પ્રમાણ કે પ્રસ્થા-
નમાં તો પૂનમ નિષેધ છે-પાઠ નીચે મુજબ છે. પૂર્ણિમા ચ અમવાસ્યા
પ્રસ્થાનં નૈવ કારયેત્. અમાવાસ્યા ન મંત્ર્યં મહિ કાર્યં શતં લવેત્ પૂર્ણિમા
ચ ન મંત્ર્યં બ્રાહ્મણ વચનં યથા. એ વાક્યોથી પૂનમ પણ નિષેધ છે.
બીજા કાર્યોમાં લીધો કશો પણ તે તિથિ પર્વણીમાં ગણાય જે તેથી પણ

૧૫ સ્વાતિ દેવ આગમન લાવોને, ૧૬ અર્ધ હાણુ વિશાખા હોઈ. ૪
૧૭ અનુરાધા સજ કાજ કરીને સોઈ, ૧૮-૧૯ જ્યેષ્ઠ મૂલે ગમણ
નવિ કીજે;

૨૦ પૂ-વા એ પણ ઈંમ લાવોને, ૨૧ ઉત્તરાષાઢે લાભ ન સૂજે. ૫
૨૨ મન ધાર્યું ફલ મળણ સુણેઈ, ૨૩ સોહિલું કાજ ધનિષ્ઠા ગુણેઈ,
૨૪ શતભિષા કાંઈ ન કીજે કાજ, ૨૫ પૂ-વા અર્ધ પરાયે આણે. ૬
૨૬ ઉ-ભા ગમન પરાયે બાણે, ૨૭ દેવતિ કાયે વિજય કરંત;
ઈમ ૨૭ નક્ષત્રનાં ફલ લેહંત, જાની હોય સો સમજે મહંત. ૭
લાભ અસીય છવણુ લહે, ઈયાં નક્ષત્ર ગાદ્યાં ફલ લહે;
શાસ્ત્ર પ્રમાણે કહ્યો વિચાર, જાની હોય સો હીયે વિચાર. ૮
શ્રી. જયવિજે (જય) શુ: આપારી સંવત ૧૮૨૮ આષાઢ વદ ૧
અર્થાત—

૧, ૫, ૭, ૮, ૧૩, ૧૭, ૨૨, ૨૩ અને ૨૭ શુ' નક્ષત્ર શ્રેષ્ઠ છે.
૪, ૧૧, ૧૨, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૪ અને ૨૬ શુ' મધ્યમ છે.
અને ૨, ૩, ૬, ૯, ૧૦ ૧૪, ૧૫ અને ૧૬ નેષ્ઠ છે.

અથ જ્યોતિષસારે પ્રૃષ્ઠ ૨૨ પ્રમાણે ૨૭ નક્ષત્રોમાં પ્રયાણે શુભાશુભ ફલ.

અગ્નિનીતુ શુભા પ્રોક્તા ભરણી નાથકારિણી ।
કાર્યંભિ કૃત્તિકાચોક્તા રોહિણી સિદ્ધિદા ભુધિ: ॥ ૭૭ ॥
મૃગા: શુભસ્તતશ્ચાર્દ્રા મધ્યમસ્તુ પુનર્વસુ: ।
પુષ્ય: શુભ: સાર્પ મઘા પૂર્વા: શુક્રનાથ મૃત્યુદા: ॥ ૭૮ ॥
ઉત્તરા હસ્ત ચિત્રાસ્તુ વિદ્યા લક્ષ્મી શુભપ્રદા: ॥
સ્વાતિ વિશાખાત્વ શુભ મૈત્રં સર્વાર્થ સિદ્ધિદં ॥ ૭૯ ॥
જ્યેષ્ઠામૂલ કમાત્તા ય ક્ષયનાથાર્ય હાનિદં ।
વિશ્વ વ્રજા વિશ્વવશ્ચ બુદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખપ્રદા: ॥ ૮૦ ॥
ભાસ્વત વરુણ રોહ શુભ ભદ્રં મૃતિપદં ।
ઉત્તરાભાદ્રકં શ્રીદં દેવતિ કામદાયિકા ॥ ૮૧ ॥

રિક્તાષ્ટયપ્રતી દ્વાદશમાવાસ્યા શુભેત્યજેત ।

સ્વીકુર્યાન્નવમીં ક્ષવાપિ ન પ્રવેશ-પ્રવાસયોઃ ॥૨૥

નંદા, લક્ષ્મી, જ્યા, રિક્તા અને પૂર્ણા આ પાંચ તિથિઓ ત્રણ પ્રકારની છે (તજવા લાયક, મધ્ય અને ઉત્તમ) અને તે પછી અજવાળી અને અંધારી એમ બે પ્રકારની છે. તેમાં અજવાળી તિથિથી અંધારી તિથિનું ફલ ઉલટું જાણવું. તિથિઓની વિસ્તૃત ચર્ચા પહેલા પ્રકરણમાં કરી ગએલા હોવાથી અત્રે ફરીવાર ચર્ચા કરી નથી. ખાસ કરીને પ્રવેશમાં અથવા તેા પ્રવાસમાં કદાપિ નોમની તિથિ ન લેવી.

રવિવારથી શનીવાર સુધીના સાતવાર પેકી રવિવાર, મંગલવાર અને શનીવાર આ ત્રણ કૂર વારો છે અને બાકીના ચાર સૌમ્યવારો છે.

અથ જ્યોતિર્મમૂળ્ય ગ્રંથના મિશ્રપ્રકરણમાં પ્રયાણ માટે આ પ્રમાણે લખેલું છે:-

પ્રયાણ, દેશાટન અને યાત્રા આ ત્રણે શબ્દો એકજ વસ્તુની રજુઆત કરે છે.

અર્કેકલેશમનર્થકં ચ ગમને સોમે ચ બંધુ પ્રિયં ।

ચાંગારેડનલ-તસ્કર જવરભયં પ્રાપ્નોતિચાર્થં બુધે ॥

દ્વેષારોગ્ય સુખં કરોતિ ચ શુરલાલં ચ શુકઃ શુભો ।

મંદે બંધન હાનિ રોગ મરણાન્યુક્તાનિ ગર્ગાદિભિઃ ॥૩૥

અર્થાત્--રવિવારે પ્રયાણ કરવાથી કલેશ તથા અનર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે, સોમવારે પ્રયાણ કરવાથી બંધુજનોનો તથા પ્રિય વસ્તુઓનો મેળાપ થાય છે, મંગલવારે અગ્નિનો ઉપદ્રવ, ચોર તથા જવરનો ભય ઉપસ્થિત થાય છે, બુધવારે પ્રયાણ કરવાથી લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ, શુક્રવારે લાભ તથા શુભ ફલની પ્રાપ્તિ અને શનીવારે પ્રયાણ કરવાથી બંધનભય, લુકસાન, અને રોગ અને મરણ ભય પણ ઉપસ્થિત થાય છે, એવું ગર્ગાચાર્ય વર્ણવેલું કહેવું છે.

અપરાન્હે ન ચ ક્ષિત્રે મેત્રેતે ચ નિશામુખે ॥
 ઉત્રે નિશીથ કાલેન નિશાતેન ચરાડુભિઃ ।
 પૂર્વાન્હે ચોત્તરાં ગચ્છેત્ પ્રાચ્યાં મધ્ય દિને તથા ॥
 દક્ષિણાં અપરાન્હેતુ પશ્ચિમામર્ધરાત્રિકે ॥

અથ પ્રયાણે નિષેધ—

ભૌમાદિત્ય નિશાકરાકિ દિવસે યાત્રા ન સંયોજ્યતં ।
 કૃષ્ણવાગ્નિ યમેશ મૂલ પિતૃયુ ચિત્રા ત્રયે સાર્પલે ॥
 ગંડાંતે વ્યતિપાત શૂલ પરિઘે વિષ્ટયાં તથા વૈધૃતે ।
 જાવોઃ સંક્રમણે તિથૌ ચ પતિતે ક્ષોણેંક રક્તે તિથૌ ॥

અથ જ્યોતિષસારે જન્મ નક્ષત્ર તથા જન્મનો અંદ્ર લેવો
 તથા તજવો. પૃ. ૨૧ ગાથા ૬૧ નો જાવાર્થ—જન્મ નક્ષત્ર તથા
 જન્મનો અંદ્ર ગાંધી આંગલિક કાર્યોમાં ઉત્તમ છે. પરંતુ નગર
 સંબંધી કાર્ય, ઔપધ, વિવાહ, યાત્રા, વિવાહ, ગૃહપ્રવેશ તથા
 ખાળકના વાળ ઉતારાવત્રા વગેરેના કાર્યોમાં નેષ્ટ છે.

અથ જન્મ નક્ષત્રાદિ ૭ નક્ષત્રનાં ફલ—

જન્મક્ષેમાર્ધ ૧ દશમં ચ કર્મભં ૧૦ સંધાતિકં પોડયભં ૧૬
 ચ માનસં ॥

સ્વાત્પંચવિશં ૨૫ સમુદાયમધ્યાશ્ચ ૧૮ ત્રયોવિંશતિમં ૨૩ ચ
 વિનાશનં ॥ ૧ ॥

જન્મભે ૧ પ્રતિહતે તતુનાથઃ કર્મભ્યુઃ ફલહતિહંશ ૨ મર્ક્ષે ૧૦ ।
 પોડયે ૧૬ ભવતિ બાંધવપીડાશ્ચ ૧૮ ધનવતાં ધનહાનિ ॥ ૨ ॥

માનસે ૨૫ ચ મનસ્તાપો વૈનાશે ૨૩ મૃત્યુરેવહિ ।

આધાને ગર્ભ પીડા સ્વાત્ સપક્ષાં હોણામિતિ સ્ફુટં ॥ ૩ ॥

ઈતિ ધદ્ર નક્ષત્રેષુ દિવ્યં ભૌમાંતરિક્ષોત્પાત પીડિતેષુ ।

અન્યચ અંદ્રાક્ષોધે પરાગેષુ યાત્રોદ્ધાહનવ્ય વચ્ચાલંકરણ ॥ ૪ ॥

રાસો દર્શન પરગૃહ ગમન વિકાલચર્ચા દૂર પ્રવાણ ઉદંત ગનપ્તઃ ।

હત્યારોહણ ઝડકકાદિવાહ સાહસિક કર્મચત્ત્રેન વર્જયેત્ ॥ ૫ ॥

એતેષુ ધદ્ર સુ નક્ષત્રે મૂત્પન્ન રોગેષુ, ગ્રહણાં ચ પ્રોચત્

રાત્રિએ પ્રયાણ કરવાથી વારનો દોષ લાગતો નથી, તેમાંએ વિશેષે કરીને મંગલવાર અને શનીવારે રાત્રિએ જ પ્રયાણ કરવું લેખ્યું.

અથ તિથિ નક્ષત્ર વારે પ્રયાણ નિષેધ—

ચઉદશ પૂનમ ગમન ન કીજે રવી લોમ શનિવાર;

અશ્વેષા ઉત્તરા ભરણી કૃતિકા મઘા વિશાખ.

ઈહ તિથાં ઈહ વારાં નક્ષત્રાં નવ હાલીજે ગામ;

ચાલો ભોગ લલા લઈ જિન સિધે સર્વ કામ.

અથ તિથિ વારે પ્રયાણ કરવાનો યોગ—

ચોથ નોમને ચોદશે ભે શનિવાર લહંત;

એકે કામે નિસર્ચા સો સો કામ કરંત. ૧

અથ પ્રયાણે નક્ષત્ર નિષેધ—

અદા લદા ને કૃતિકા અશ્વેષાને મઘાહ;

એતાં ગમન નવ કીજીએ ભે વાંછે નર કુશળાંહ. ૧

વળી—

જન્મ નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર ગુપ્તી ગણીને, તેમાં વાર ઉમેરીને, સાતે ભાગતાં સમ આવે તો પ્રવાસ કરવો અને વિષમ આવે તો પ્રવાસ ન કરવો.

અથ ૨૭ નક્ષત્રોમાં પ્રયાણે શુભાશુભ ફલ સંવત ૧૮૨૮ ના અષાઠ વદ ૧ ના દીવસે લખેલાં એક પાના પર મુનિ જસવિજયજીએ આ પ્રમાણે નોંધ કરેલી છે:—

૧ અશ્વિની ચાલ્યો બહુ ફલ પાવે, ૨ ભરણી ગયો પાછો નવ આવે;
૩ કૃતિકા કરે મંદ બલ જૂઝે, ૪ રોહિણી મધ્યમ લાલ સુણીજે. ૧
૫ મૃગશીરે સુખ વિજય પામીજે, ૬ આર્દ્રા હોઈ મરણ ગંભીરે;
૭ પુનર્વસુ સુખ સિદ્ધે કાજ, ૮ પુષ્યે હોય અચિંત્યો રાજ. ૨
૯ ચાર જ લૂટે અશ્વેષા, ૧૦ સંશય જીવ પડે મઘા;
૧૧ પૂર્ણિમા એ વિચારે જઈ, ૧૨ ઉર્ણા એ પગ નવી દીજે સઈ. ૩
૧૩ હસ્તે હાથથી ગયું ફલ પામે, ૧૪ ચિત્રા મન ચિંતા પામે;

ભાવાર્થ—પ્રયાણ સમયે જો પુખ્ત નક્ષત્ર હોય તો ચોખ્ખ, લગ્ન, તારા, ચંદ્રગત, યોગિણી કે શત્રુ વગેરે કાંઈ પણ વિપ્ન કરી શકતા નથી.

અથ પ્રયાણે મધ્યમ નક્ષત્રો—

૧

૨-૩-૪

નેષ્ઠં ચાતં ન ચાનિષ્ઠં શેઠિણ્યાં મહોત્તરા ત્રયે ।

૫

૬

૭

૮

૯-૧૦

જ્યેષ્ઠા ચતુર્થા મૂલં પૂર્વાશ્વ તિસ્રશ્ચ તથા ।

કૃત પ્રયાણમે તેષુ ન ક્ષાયિત્તિવર્ત્તતે ॥

અથ પ્રયાણે ૮ નેષ્ઠ નક્ષત્રો

૧-૨-૩

૪

૫

૬

૭

૮

ચિત્રા ત્રયે મધ્યાહ્નેષા તથાર્દ્રા ભરણી દ્વયે ।

કનિષ્ઠમૃગ નક્ષત્રં દેવાનામપિ ગમ્યંતો ।

યદેવેન ભવેન્મૃત્યુ કાર્યસિદ્ધિર્ન બાયતે ॥

પાઠાંતરે ૮ નેષ્ઠ નક્ષત્રો—

ચિત્રા વિશાખાડનલ સાર્ધં ચામ્યાં ।

વાયવ્ય ચિત્રેશ્વર દેવતાનિ ॥

યાત્રા સુનિષ્ઠાં ન પ્રિયાણિ ભાનિ ।

ન શ્રેષ્ઠાનિ ધોષ્યાનિ ન નંદિતાનિ ॥૧૧॥

અર્થાત્—દિવસના પ્રથમ ભાગે ઘિર-મિત્ર નક્ષત્ર નિવેધ.

દિવસના બીજા ભાગે તિસ્રણુ નક્ષત્ર નિવેધ.

દિવસના ત્રીજા ભાગે ક્ષિપ્ર નક્ષત્ર નિવેધ

રાત્રિના પ્રથમ ભાગે મૃદુ નક્ષત્ર નિવેધ

રાત્રિના બીજા ભાગે કૂર નક્ષત્ર નિવેધ

રાત્રિના ત્રીજા ભાગે ચર નક્ષત્ર નિવેધ.

પ્રસ્થાન

જો પ્રસ્થાને દાવિજે તો દશ ધનુષ ઉવરેહી

પાંચ સયાં ધનુષાં મહં તો જહ્નુ લાભ કરેઈ ૬૪૬

તિથિ-નક્ષત્ર

એકમ=આદ્રા, ચિત્રા અને સ્વાતિ.

બીજ=પૂર્વાશ્વિની, ઉત્તરાશ્વિની, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાભાદ્રપદ અને રેવતી.

ત્રીજ=અશ્વિની, ભરણી, મૃગશિર, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, અભિજિત અને શ્રવણ.

ચોથ=પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, ધનિષ્ઠા અને વિશાખા, અનુરાધા તથા પુનર્વસુ.

પાંચમ=રોહિણી, હસ્ત અને મઘા.

છઠ=કૃતિકા અને અશ્લેષા.

દશમ=શતભિષા.

અગિયારસ=મૂલ. આ તિથિઓએ ઉપર મુજબનાં નક્ષત્રો હોય તો તે પ્રયાણે તજવાં જોઈએ. આ નક્ષત્રો સિવાય પણ નક્ષત્રોના તારાની સંખ્યા પ્રમાણે તિથિ મળે તો તે પણ તજવી જોઈએ.

પાંચમું તિથિ નક્ષત્ર નિષેધ અને પર્વણી તિથિઓ પણ પાંચ છે. (અજવાળી) પૂર્ણિમા, (અંધારી) અમાસ, અંધારી આઠમ, અંધારી ચૌદશ ને સંક્રાંતિ જેસે તે દિવસ. આ પાંચે તિથિઓ નિષેધ છે, પરંતુ તેમાં તિથિ વારાદિ મલવાથી અથવા નક્ષત્ર વારાદિ મલવાથી રવિયોગ તથા રાજયોગાદિ મહાશુભ યોગ થતા હોય તો દોષ ન ગણવો.

અંધારીયા પખવાડીયાની તેરશથી ચાર તિથિઓ નિષેધ છે. બંને પક્ષની ૪-૭-૮ અને ૬ ના પહેલા પહોરની પ્રથમની બેઘે ઘડીઓ તથા સુદી ૧૩-૧૪ અને ૧૫ તથા વદી ૧ ના બીજા પહોરની વચલી એકેક ઘડી તજવી. જ્યારથી તિથિ શરૂ થતી હોય ત્યારથી તિથિના પહોર અને ઘડીઓ ગણવી જોઈએ.

અથ શુભાશુભ નક્ષત્રોમાં પ્રયાણ માટેનો સમય-નારચંદ્રે—

ધ્રુવે મિશ્રેશ્ચ પૂર્વાન્હે તિક્ષણેર્મધ્ય દિને નભે !

સિદ્ધે સજ્જન સામા મળે કન્યા લગ્ને વસ્ત્ર હારવે;
 તુલ લગ્ને ઉપજે વિખવાદ વૃશ્ચિક સિદ્ધે અરધું કાજ. ૨
 ધને ધન હાથેથી જાય મકર લગ્ને મુરત મત પૂછાય;
 કુંભ મીન બે થીર કરી જોય એવાં ફલ લગ્નનાં હોય. ૩

અથ પ્રયાણે સનેત્ર લગ્ન—

પૂર્વનેત્ર ધન મેષ કુંભ ચામ્ય૧ નેત્ર મૃગાલિ કુમારી ।
 વાશ્વિષ્ણુક્ષરતુલ દ્વંદ્વ સિંહચોત્તરાક્ષઃ વૃક્ષ મીન કર્ક ॥
 યશ્યા દિશાયાં લગ્ન સનેત્ર તદ્દગેહ યાત્રા શુભં મંગલાનિ
 સર્વાણિ કાર્યાણ્યપિ યાંતિ સિદ્ધં અન્યત્ર નેત્રે ધન નાશ ધાતં ॥૧॥

સનેત્ર લગ્નો દિશા પ્રમાણે—

પૂર્વનેત્ર=ધન, મેષ અને કુંભ.
 દક્ષિણ નેત્ર=મકર, વૃશ્ચિક અને કન્યા.
 પશ્ચિમ નેત્ર=તુલા, મિથુન અને સિંહ.
 ઉત્તરનેત્ર=વૃષભ, મીન અને કર્ક.

લાલાટિક દાપ

રવિ લગ્ને પૂરવ તજહુ શશી પણ છઠે વાય
 જોમ તજહુ દક્ષિણ દશમે બુધ ચઉથે ઉત્તરાય ૬૫૨
 ઇશાને ગુરુ બીચે ત્રીચે આયો ગમણ નિષેધ
 જુગુ બારમે ઇગ્યારમે અગનિકુણ સું વેધ ૬૫૩
 પશ્ચિમદિશિ શનિ સત્તમે તમ નૈઋત વસુનંદ
 ટાલો એહ લલાટ ગહ બોલો હીર મુણિંદ ૬૫૪

અથ પ્રયાણે લલાટગત ગ્રહ દિશા પરત્વે નિષેધ—

રવિ લગ્ને પૂરવ તજહુ શશી પણ છઠે વાયવ્ય
 જોમ તજહુ દક્ષિણ દશમે બુધ ચઉથે ઉત્તરાય-૨૫૦
 ઇશાને ગુરુ બીચે ત્રીચે આયો ગમણ નિષેધ
 જુગુ બારમે ઇગ્યારમે અગનિકુણ સુ૭ વેધ-૨૫૧

૧ દક્ષિણ. ૨ પશ્ચિમનેત્ર. ૩ મિથુન. ૪ ઉત્તર નેત્ર ૫ વાયવ્ય, ૬
 નિવાર, ૭ મે, ૮ વાર,

શાંતિ વિના રોગ શાંતિર્ન લવતિ ॥ ઇતિ સપ્તર્શ ચંદ્ર ॥

—કામધેનુ બાતકે-ભટ્ટ શ્રી જયરામકૃત નિબંધે પત્ર. ૫૧.

જન્મનક્ષત્ર

નામ	સંખ્યા	ફલ
જન્મભા	૧	તતુનાથ
કર્મભા	૧૦ મુ	કાર્યનાથ
સંઘાતિક	૧૬ મુ	બંધુપીઠા
સામુદાયિક	૧૮ મુ	ધનહાનિ
વિનાથ	૨૩ મુ	મૃત્યુ
માનસ	૨૫ મુ	ચિંતા

અથ પ્રયાણ મુહર્ત્તના ઉત્તમ નક્ષત્રો—

૧	૨	૩
શ્રયા પ્રયાણમશ્વિન્યાં	સ્વાહનિષ્ઠાનુરાધયો ।	
૪	૫	૬
પુષ્યે	પુનર્વસુ હસ્તે	રેવત્યાં શ્રવણો મૃગ ॥૧॥

પાઠાંતરે—

હસ્તેંદુ મૈત્ર શ્રવણાશ્વિ પુષ્ય,
પૌષ્ણા ધનિષ્ઠાશ્ચ પુનર્વસુ ચ ।
શ્રેષ્ઠાનિ ધીષ્ણાનિ નવ પ્રયાણે,
ત્યકત્વાન્નિ પંચા દિન સપ્તવારા ॥૧॥

અથ પ્રયાણે શુભ નક્ષત્ર—

૩	૪	૮
ચલણે એતા ભલા, પુનર્વસુ પુષ્ય ધણિકાહ;		
૭	૨	૯
શ્રવણ મૃગ ને રેવતિ, અશ્વિનિ હસ્ત અનુરાહ.	૧	૫

અથ પ્રયાણે પુષ્ય નક્ષત્ર બલિષ્ઠ—

ન જોમ જોગો ન મ લગ્ન લગ્ને, ન તારકા ચંદ્રબલં ગુરં ચ ।
ન યોગિણી રાહુ ન ચૈવ કાલં, એતાનિ વિધ્વાનિ હરંતિ પુષ્યે ॥

અને સુહર્તનો વાર મેળવીને, નવે ભાગતાં જો ૭ શેષ વધે તો
 હેવરયોગ થાય છે અને તે પ્રયાણમાં ઉત્તમ છે. સૂર્યના નક્ષત્રથી
 ચંદ્રના નક્ષત્ર સુધી ગણીને, તે સંખ્યાને ત્રણ ગણી કરીને, શુક્ર-
 લાદિ વર્તમાન તિથિ તેમાં મેળવીને, સાતે ભાગતાં શેષ ૩ વધે
 તો ઘનાડયોગ થાય છે. આ યોગ હેવરયોગ કરતાં પણ ઉત્તમ છે.
 આ યોગમાં પ્રયાણ કરવું ઉત્તમ છે.

પંચ તત્ત્વ

હીર કહે તિથિવાર રિસી વહતો લગન ખિચેઈ
 તિથિ ભેલી પણ ભાગ દે વધતો તત્ત્વ ગહેઈ ૧૫૫
 પુહવી જલ શુભ તત્ત્વ બેય મધ્યમ તેજ કહાઈ
 વાયુ નિષ્ફલ મગને ફલેઈ નામ પ્રમાણ કહાય ૧૫૬

પંચ સ્વરફલ

નંદા બદા જ્યા રિમત પુન્ના પણ તિથિ નામ
 તિમ પંચે સ્વર વહે કંમે બાલ કુમાર યુવાન ૧૫૭
 વૃદ્ધ મૃત્યુ છહ છહ ઘડી રહઈ તિથારી લાર
 થોડો લાભ દે બાલ સ્વર અરધો ફલઈ કુમાર ૧૫૮
 વૃદ્ધ મૃત્યુ ન સિદ્ધિ કાજ બહુ ફલ ફલઈ યુવાન
 એ પાંચે સ્વર હીર કહઈ જો લહઈ સો ચતુરાંન ૧૫૯

અથ પ્રયાણે સ્વરોદય—

ચંદ્ર વહેતાઈ ગામ ગમીને રવિ વહતે ગામ પેસીને;
 બિહુ વહેતાં કામે રહીને ઈલ્લિ પેરે બેઠાં કાલ ગમીને. ૧

વળી—

ચંદ્ર વહેતે ચાલીયે સૂરે કરો પ્રવેશ;
 બાલી લક્ષ્મી બાહુડે ઈમ બોલ્યા શરૂ ઉપદેશ. ૧
 ચંદ્ર વહેતે ચ્યારિ પગ સૂરહ પંચ કવિને;
 એકે કાજે ચાલીયાં કાજ સધલા કરીને. ૨

છત્રપતિને દિવસ દશ માંડલિક ને દિન સાત
અવર લોકને પંચ દિન લગી થાપિ કરે સવિવાત ૬૫૦

અથ પ્રસ્થાને તથા પ્રયાણે લેવાના વાર—

રવી૧ શશીર મંગલત જોય, ગુરુ શુક્રે આલણ કરો;
અવર ન લીજે કોય, પ્રસ્થાનો કે ગામંતરો કરો ૧.

પાઠાંતરે પ્રસ્થાન વિચાર—

પ્રસ્થાનો સો પાઉડાં, કીજે જમણે પાસ;
દશ ઠાકર લોક પાંચ દિન, રહીજે ગાહિર વાસ,
કાલ પાસ વરણ પૂંઠિ સન્મુખ વછ તિમ સૂર
તિમ જિમણો પૂંઠિહ પવન લે ચાલીયાં દુખ દૂર ૬૫૧

તિથિવાર વલિયોગ ચંદ્રગણ સન્મુખ આણો
રાહ જ આણો પૂંઠ પૂંઠ વલિ જોગણ જાણો
ઘડી અમૃત શુભ લાલ કાલશૂલ લહે ડાવો;
ચાલીજે ઇમ જાણુ લચ્છી તો ઘર આણો.
એહ મુહૂર્ત આલણુ તણો જાણુ કવિ પંડીત કહે
કરોડ શત્રુમેં ચાલતાં જિત પતાકા તે લહે. ૧

વળી—દિશાશૂલ ડાળો લલો જોગણુ લલીજ પૂંઠ;
ચંદ્રમા સન્મુખ લલો લક્ષ્મી લાવો લૂંટ. ૨

અથ પ્રયાણે રવ્યાદિવારે લગ્ન નિષેધ—

રવી તુલાજો ગમન નવ કીજે, સોમ મિથુને પાઉ નવ દીજે;
લોમવારે કરકે મત ચલો, બુધે કુંભ હોય અસારો. ૧
મકર ગુરુ પાઉ ન દીજે, શુક્રવારને ધન દૂર તજીજે;
મીન શનિશ્વરે જો સંચરે અહદેવ કહે એ નિશ્ચે સરે. ૨

અથ પ્રયાણે લગ્નફલ—

મેષે ચાલ્યો જાહુ સુખ પાવે વરજો કામ કરી ઘેર ન આવે;
મિથુન લગ્ને નવ સિદ્ધે કાજ કર્કે ચાલ્યો પામે રાજ. ૧

ન તત્ર અંગારકે વિષ્ટી વ્યતિપાતે ન વૈધૃતે ।

સિધ્ધાંતિ સર્વકાર્યાણિ યાત્રાયાં દક્ષિણૌ રવૌ ॥૨૧॥

પ્રવેશે વામાર્ક પ્રયાણે દક્ષિણાર્ક—

પૂર્વ દિશાએ વાસો—રાત્રિએ ચોથો પ્રહર અને સવારનો ૧ઠો પ્રહર

દક્ષિણ „ „ દિવસે બીજો અને ત્રીજો પહોર

પશ્ચિમ „ „ દિવસે ચોથો અને રાત્રિએ પહેલો પહોર.

ઉત્તર „ „ રાત્રિનો બીજો અને ત્રીજો પહોર.

પાઠાંતરે—

પૂર્વાન્હે ચોત્તરાં જગ્હેત્ પ્રામ્યાં મધ્યદિને તથા ।

દક્ષિણામપરાન્હેતુ પશ્ચિમા મધ્યરાત્રિકે ॥

રવિ વામ દક્ષિણે ભેવો—વામાર્ક—

ઇશાન—રાત્રે ત્રીજો પહોર, પૂર્વ—રાત્રે ચોથો પહોર, અગ્નિ—દિવસે પહેલો પહોર, દક્ષિણ—દિવસે બીજો પહોર, નૈઋત્ય—દિવસે ત્રીજો પહોર, પશ્ચિમ—દિવસે ચોથો પહોર, વાયવ્ય—રાત્રિએ પહેલો પહોર અને ઉત્તર—રાત્રિએ બીજો પહોર.

અથ પ્રયાણે દક્ષિણાર્ક જ્ઞાનચક્રમ્—

પ્રયાણ સમયની કુંડલીમાં લખ તે પૂર્વ દિશા સમજવીતેથી સ્થાન ગણવાં

પૂર્વે—૮,૯,૧૦,૧૧,૧૨. દક્ષિણે—૫,૬,૭,૮,૯. પશ્ચિમે—૨,૩,૪,૫,૬

સૂર્ય જમણો. સૂર્ય જમણો, સૂર્ય જમણો. અને

ઉત્તરે—૧૧,૧૨,૨,૩. સૂર્ય જમણો.

જમણો સૂર્ય લઈ પ્રવાસ કરે તો પશ્ચિમે જવા વાળાને રાત્રિ સિવાય મુહૂર્ત આવે જ નહિ.

અયોગાઃ સિદ્ધિયોગાઃ દ્વાવે તો ભવતા યદિ ।

અયોગાઃ હન્યતે તેન મુલયોગાઃ બહાધિકાઃ ॥૧૧॥

અર્થાત્—મુયોગ અને અવયોગ બે સાથે થાય તો મુયોગ બહવાન.

પછિમ દિશિ શનિ સત્તમે તમ૧ નૈરૂત્ય વસુર નંદ૩
ઢાલો એહ લલાટગ્રહ ગોલે હીર મુણિંદ. ૨૫૨

અથ મુહૂર્ત્ત ચિંતામણીમાં આ પ્રમાણે લલાટ ગ્રહ માટે લખેલું છે—

દિશાના સ્વામીથી લાલાટિક યોગ માલુમ પડે છે. પૂર્વનો સ્વામી સૂર્ય, અગ્નિનો શુક્ર, દક્ષિણનો મંગલ, નૈરૂત્યનો રાહુ, પશ્ચિમનો શનિ, વાયવ્યનો ચંદ્ર, ઉત્તરનો બુધ, ઇશાનનો ગુરુ, આ આઠ દિશાના સ્વામી છે. આને જ લાલાટિક યોગ બધા કહે છે. યાત્રાના સમયે પ્રયાણ લગ્ન કુંડલીના કેંદ્રસ્થાનો ૧-૪-૭-૧૦ માં દિશાના સ્વામી હોય તો લાલાટિક યોગ થાય છે. આ યોગમાં રાત્રીએ યુદ્ધ ન કરવું જોઈએ. પ્રયાણ સમયે લગ્નમાં સૂર્ય પૂર્વમાં હોય તો, બીજા તથા ત્રીજા સ્થાનમાં ગુરુ ઇશાનમાં હોય તો, ચોથા સ્થાનમાં બુધ ઉત્તરમાં હોય તો, ૫-૬ સ્થાનમાં ચંદ્ર વાયવ્ય ખૂણામાં હોય તો, ૭ મા સ્થાનમાં શનિ પશ્ચિમમાં હોય તો, ૮-૯ મા સ્થાનમાં રાહુ નૈરૂત્યમાં હોય તો, ૧૦ મા સ્થાનમાં મંગલ દક્ષિણમાં હોય તો અને ૧૧-૧૨ મા સ્થાનમાં શુક્ર અગ્નિ ખૂણામાં હોય તો લાલાટિક યોગ થાય છે. આનાથી વિપરીત હોય તો લાલાટિક યોગ થતો નથી—આ પ્રયાણ કુંડલીના ગ્રહો ઉપરથી જોવાનું છે.

અથ ઘળાડ યોગ પ્રયાણે શ્રેષ્ઠ છે, તે આ પ્રમાણે—

સૂર્ય લાઙ્ગણ્યેશ્ચાંદ્રં ત્રિગુણં તિથિ મિશ્રિતં ।
સપ્તલિસ્તુ હરેદ્ભાગં ત્રિણિ શેષે ઘળાડકં ॥૧૧॥

ફલ—

ઘળાડેયિ પ્રયાણં સ્યાત્ ખલ્લુર્થઃ લભતે નરઃ ।
સર્વસિદ્ધિમવાપ્નોતિ જયતે વાંછિતં ફલં ॥૨૧॥

ઘળાડયોગ અને હૈવર યોગ માટે સમજૂતિ—

સૂર્યના નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધી ગણીને, શુકલાદિ તિથિ

ઉપ: પ્રશસ્યતે ગર્ગ: શકુનં ચ બૃહસ્પતિ: ।

અંગિરા ચ મનોત્સાહં વિપ્ર વાક્યં જનાર્દન: ॥૧૬॥

અપશુકનનો પરિહાર, જ્યોતિર્મયૂષે પૃષ્ઠ. ૨૦૪

આઘેડપશુકને સ્થિત્વા પ્રાણાનેકાદશ મળેત્ ।

દ્વિતીયે ષોડશપ્રાણાં સ્તૃતીયેન કવચિદ્મળેત્ ॥ ૨૦૪ ॥

અર્થાત્-પ્રયાણ કરતી વખતે પ્રથમ અપશુકન થાય તો ૧૧ શ્વાસ લે ત્યાં સુધી થોભી જવું ને પછી પ્રયાણ. ૧ શ્વાસ લેતાં ૧૦ હીર્ધ અક્ષરો બોલતાં જેટલી વાર લાગે, આવા ૧૧ શ્વાસ લઈને પછી પ્રયાણ કરવું. બીજીવાર અપશુકન થાય તો ૧૬ શ્વાસ લેતાં જેટલીવાર થાય તેટલી વાર થોભીને પછી જવું. પરંતુ ત્રીજી વાર પણ અપશુકન થાય તો ગમે તેવું જરૂરી કામ હોય તો પણ જવું નહિ. કેટલાક મતે-પહેલી વખતે ૮ શ્વાસ અને બીજી વખતે ૧૬ શ્વાસ લેવાય તેટલીવાર થોભીને પછી પ્રયાણ કરવું હોય પણ ધોઈને પ્રાણાયામ કરીને જવું.

પાઠાંતરે અપશુકનનો પરિહાર—

વારાણસ્યાં ક્ષિણે બાગે કુર્કુટો નામ વૈ દ્વિજ: ।

તસ્ય સ્મરણ માત્રેણ ભવેદ્: શકુન: શુભં ॥

આ શ્લોકનો ૭ વાર જાપ કરવાથી અપશુકનનું અશુભ ફળ નાશ પામે છે. વળી કેટલાક મતે વિષ્ણુ ભગવાનના નામનું સ્મરણ કરીને જાય અને જેન મતે ત્રણ નવકારણ ગણીને જાય.

શિવચક્ર

જેમશ સવલાં શિવ પિછે જૈકો લહઈ સુખાણુ

પોષ માસ પૂરવ વસૈ માધ ફાગુણ મશાન ૬૬૦

ચૈત્ર માસે ઉત્તર વસૈ વાયવ્ય જેઠ વૈશાહ

આષાઢ શિવ ઉઠીને પેઠા પશ્ચિમ માંહ ૬૬૧

૧ શત્રિનો પાછલી પાંચ પાડી રહે તે ટાઈમને ઉપ:માલ કહેવાય છે.

અહમલ રવિખલ ચંદ્રખલ તારાખલ મ ગણીજી;
 જિમ જિમ નાડી સુર વહૈ તિમ તિમ પાય ઠવીજી. ૩
 જિમણે રવિ શુર શનિ અંગારૈ ડાવે સોમ શુક બુધવાર;
 જિણે વારે જે સુર નાસે કરે હાણિકે મૃત્યુ ઉપાસે. ૪

રવિ, શનિ, મંગલ એ ૩ વારે સુરજ નાડી વહેતો પશ્ચિમ દક્ષિણ દિશામાં જાય તો સિદ્ધિ. ચંદ્ર, બુધ, શુર અને શુક એ ચાર વારે ચંદ્ર નાડી વહેતી હોય અને પૂર્વ ઉત્તરમાં આવે તો સિદ્ધિ થાય.

અથ ગર્ગીદિ મતે પ્રયાણ મુહર્ત્ત જ્યોતિર્મયૂષે પ્રયાણ મુહર્ત્ત પૃષ્ઠ ૨૦૧.

તિથિ

ઘડી	નંદા-લદ્રા-જયા-રિક્તા-પૂર્ણા
૬	ખાલ-કુમાર-યુવાન-વૃદ્ધ-મૃત્યુ
૧૨	કુમાર-યુવાન-વૃદ્ધ-મૃત્યુ-ખાલ
૧૮	યુવાન-વૃદ્ધ-મૃત્યુ-ખાલ-કુમાર
૨૪	વૃદ્ધ-મૃત્યુ-ખાલ-કુમાર-યુવાન
૩૦	મૃત્યુ-ખાલ-કુમાર-યુવાન-વૃદ્ધ.

પ્રયાણ વખતે દક્ષિણાર્ક કેવી રીતે ગણવો તે દિનશુદ્ધિ દીપિકાના સ્લોક દર માં આ પ્રમાણે બતાવેલું છે:—

પાછલી રાતનો ચોથો પહોર ને દિવસનો પહેલો પહોર સૂર્ય પૂર્વમાં, દિવસનો બીજો અને ત્રીજો પહોર સૂર્ય દક્ષિણમાં, દિવસનો ચોથો ને રાતનો પહેલો પહોર, સૂર્ય પશ્ચિમમાં, અને રાત્રિનો બીજો અને ત્રીજો પહોર સૂર્ય ઉત્તરમાં, એમ સૂર્યનો વાસો ગણવો.

યામે યુગ્મેષુ રાત્ર્યં યામાત્ પૂર્વાદિગો રવિ ।

યાત્રાસ્મિન્ દક્ષિણે વામે પ્રવેશે પૃષ્ઠગે દ્વયં ॥૮૨॥

ન તિથિર્ન ચ નક્ષત્રં ન વારો ન ચ ચંદ્રમા ।

એષ્ટા વજ્રમયો રેખા અભેદા ચ પ્રશસ્યતે ॥

દિશા વિદિશા ઈમ સંહાર શિવકિરે સત્રાં શિર વરસરો
ભોજરાજ સુપ્રસન્ન સદા ભલો ઈશ્વર પૂઠરો.

ઘડીઓ શિવચક્ર—

અઢી ઘડી ઉત્તરે પાંચ ઇશાન રહે શિવ
પૂર્વદિશે શિવ અઢી અગની ઘટી પાંચ રહે શિવ
દક્ષિણ દિશા શિવ અઢી ઘડી પાંચ નૈરૂત પ્રમાણે
પછમ દિશે શિવ અઢી ઘડી પાંચ વાયવ કુણે
ઈણિ પરે કિરે દોય વાર શિવ શિવચક્ર દિનરાતરો
પરીકર ચંદ્રસે પૂઠ ભોજરાજ રક્ષા કરો.

પાઠંતરે—

ઉઠયાદિ દિશા સાર્થે દં દે વિદિશિ પાંચચ ।
ચૈત્રાદૌ ઉત્તરે માસાઃ સંહારેણ ચ દ્વાપરેત્ ॥૧॥
ઘટિકા સ્પ્રિમાર્ગેણ જ્ઞાતાવ્યં ચ સદા દિનમ્ ।
બ્રમંતે ચ સદા રૂદ્રો દુર્ગાલાનાં ચ ભલપ્રદઃ ॥૨॥
દક્ષિણસ્થો હિ રૂદ્રોયં પૃષ્ઠતો વિજયંકર ।

વામસ્થ કુરૂતે હાનિ સન્મુખં મરણં ક્રુવમ્ ॥૩॥

શિવનો વાસ ભેઈને—દેશાટન, ચુદ્ધ, જુગાર નગર પ્રવેશ,
બ્યાપારની શરૂઆત કરવી. આ કામોમાં શિવનો વાસ પૂઠે અથવા
જમણી બાજુ હોય તો તે લાભદાયક છે બીજા અંશોમાં પણ
લખ્યું છે કે—શિવ શુભ હોય તો સ્વર, શકુન, ભદ્રા, પ્રહંગલ,
દિશા દોષ, યોગિની વગેરે પણ શુભ થાય છે વળી—

કાલ પાસ તણ પૂઠિ મુખ; વત્સ અને તિમ સૂર

તિમ જિમણો પૂઠિ પવન લે, આલ્યાં હુવે દુઃખ દૂર. ૧

અથ નિરજમકાળ (અઘડો લડવા જતાં)—

રવિ ગુરૂ પૂર્વ રહે એક ઠાણો સોમે શુક્રે નૈરૂત નાંણો,
શનિ મંગળ વાયવ્યે રાણો બુધ એકલો ઇશાને આણો;
શુ કરે શશીભલ શુ કરે તારા શુ કરે ભોગણી શુ કરે બવાલા
પાંચ પચાસાં ઠેલીજે ભે પૂઠે હોય નીરજમકાળા. ૧

પ્રયાણ વખતે સ્થિર લગ્નમાં પ્રયાણ ન કરવું. સ્થિર લગ્ન= વૃષ, સિંહ, વૃશ્ચિક અને કુંભ, તેમાં કુંભ તદ્દન ખરાબ છે.

જ્યોતિર્મયૂષે પૃષ્ઠ ૯૫-૯૬, વિવાહ પ્રકરણે સ્લોક ૧૨૦ માંનો ભાવાર્થ—જે મુહૂર્તમાં પ્રયાણ સમય હોય તે વેળામાં પંચક તપાસવાની રીત—પ્રયાણ સમયમાં પંચક તપાસવા માટે, અજવાળીયા પખવાડીયાની પડવાથી લગ્ન તિથિ સુધી જેટલી તિથિ વીતી ગઈ હોય તે તિથિનો આંક અને પ્રયાણ તિથિનો આંક મેળવી તેને નવે ભાગવાથી શેષાંક ૮, ૨, ૪, ૬ અને ૧ આ ક્રમ પ્રમાણે પંચકનાં નામ સમજે.

૮ શેષે રોગ પંચક—મત બંધને, જનોઈ દીક્ષાદિ કાર્યે

૨ શેષે અગ્નિ પંચક—ગૃહારંભે.

૪ શેષે રાજપંચક—સેવા, નોકરી, ચાકરી, રાજકાર્યે.

૬ શેષે ચૌરપંચક—પ્રયાણે.

૧ શેષે મૃત્યુપંચક—વિવાહે સમજવું. વરજવું.

વળી પાઠાંતરે—

વિવાહ પટલે—શીઘ્રગોધે. સૂર્ય સંક્રાંતિના અંશ ૬-૧૫-૨૪ ચોર પંચક તેમાં શુક્ર કે મંગલવાર હોય તો દોષ લાગે તે રાતે ટાલવું. ૧-૧૦-૧૬-૨૮ મૃત્યુ પંચક તેમાં શનિવાર કે બુધવાર હોય તો બે સંધિ વખતે—સવારે અને સાંજે—ટાલવું.

નોંધ—વિવાહ સમયે, પ્રયાણે—લગ્ન પૂર્ણ બલવાન હોય તો પંચક દોષ ન લાગે—ઇતિ જ્યોતિર્મયૂષે.

પ્રયાણ વખતે લગ્ન કુંડલીમાં શુભાશુભ ગ્રહ—

પ્રયાણ લગ્નકુંડલીમાં કેંદ્રમાં ૧-૪-૭-૧૦ કે ત્રિકોણ ૫-૬ સ્થાનોમાં શુભ ગ્રહ હોય તો પ્રયાણ ઇષ્ટ છે. પરંતુ શુક્ર ૭ મે અશુભ. તેમજ પાપગ્રહો ૩-૬-૧૦-૧૨ ઈષ્ટ છે. પરંતુ ૧૦ મે શનિ અશુભ. વળી ૧-૬-૮-૧૨ મે સ્થાને ચંદ્ર અશુભ. અને લગ્ન સ્વામી ૭-૬-૮ અને ૧૨ અનિષ્ટ છે.

દિશા વિદિશા ઈમ સંહાર શિવકિરે સત્રાં શિર વરસરે
ભોજરાજ સુપ્રસન્ન સદા લલો ઈશ્વર પૂંઠરે.

ઘડીઓ શિવચક્ર—

ઘડી ઘડી ઉત્તરે પાંચ ઈશાન રહે શિવ
પૂર્વદિશે શિવ ઘડી અગ્ની ઘડી પંચ રહે શિવ
દક્ષિણ દિશા શિવ ઘડી ઘડી પાંચ નૈરૂત પ્રમાણે
પછમ દિશે શિવ ઘડી ઘડી પાંચ વાયવ કુણે
ઈણિ પરે કિરે હોય વાર શિવ શિવચક્ર દિનરાતરો
પરીકર ચાંદ્રસે પૂઠ ભોજરાજ રક્ષા કરો.

પાઠંતરે—

ઉદયાદિ દિશા સાર્ધે દે દે વિદિશિ પંચય ।
ચૈત્રાદૌ ઉત્તરે માસાઃ સંહારેણ ચ દ્વાપયેત ॥૧॥
ઘટિકા સ્પષ્ટિમાર્ગેણ જ્ઞાતાવ્યં ચ સદા દિનમ્ ।
બ્રમંતે ચ સદા રૂદ્રો દુર્ણલાનાં ચ બલપ્રદઃ ॥૨॥
દક્ષિણસ્થો હિ રૂદ્રોયં પૃથ્વતો વિજયકર ।
વામસ્થ કુરૂતે હાનિ સન્મુખં મરણં દ્રુવમ્ ॥૩॥

શિવનો વાસ ભેઈને-દેશાટન, ચુદ્ધ, જુગાર નગર પ્રવેશ,
વ્યાપારની શરૂઆત કરવી. આ કામોર્મા શિવનો વાસ પૂઠે અથવા
જમણી ખાણુ હોય તો તે લાલદાયક છે ગીન્ન ધંધોર્મા પણ
લખ્યું ૨ દે-શિવ શુભ હોય તો સ્વર, શકુન, ભદ્રા, બ્રહ્મણ,
દિશા હોય, યોગિની વગેરે પણ શુભ થાય છે વળી—

કાલ પાસ તણ પૂઠિ મુખ; વત્સ અને તિમ સૂર

તિમ જિમણો પૂઠિ પવન લે, ચાલ્યાં હુવૈ દુઃખ દૂર. ૧

અથ નિરજમકાળ (જઘડો લડવા જતાં)—

રવિ ગુરૂ ધૂમ્ર^૧ રહે એક કાણો સોમે શુક્રે નૈરૂત નાંણો,
શનિ મંગળ વાયવ્યે રાણો બુધ એકલો ઈશાને આણો;
શુ કરે શશીબલ શુ કરે તારા શુ કરે ભોગણી શુ કરે ભવાલા
પાંચ પચાસાં ઠેલીને ભે પૂઠે હોય નીરજમકાળા. ૧

ધશાને-બુધ, અગ્નિ-રવિ અને શુક્ર, વાયવ્ય-શનિ અને મંગલ તથા નૈરૂત્ય સોમ અને શુક્ર.

રાહુચક્ર

રાહ વચ્ચે રવિ નૈરૂતે સોમે ઉત્તર જાણ
મંગલ અગ્નિ બુધ પશ્ચિમે શુક્રવારે ધશાન ૬૬૬
ભૂગુ દક્ષિણે શનિ વાયવે થાપી જિમણે પૂઠ
હીર કહે મમણાં કીયાં લાભે ભરીયાં ઊંટ ૬૬૭

આઠ દિશામાં રાહુ વાત્સ-દનિયો કે વાર રાહુ પરત્વે.

શુક્રવારે-ધશાને, શુક્રવારે-પૂર્વમાં. મંગલવારે-અગ્નિખૂણે
શુક્રવારે-દક્ષિણે, રવિવારે-નૈરૂત્યે, બુધવારે-પશ્ચિમે, શનિવારે-
વાયવ્યે, અને સોમવારે-ઉત્તરે.

પાઠાંતરે-દનિયો રાહુ કે વાર રાહુ બે એકજ સમજવા.

રવિ રાહુ નૈરૂતે સોમે ઉત્તર ભણીને;

મંગલે અગ્નિ જાણુ બુધ પશ્ચિમે ગણીને.

શુક્ર ધશાને ચૈવ શુક્ર દક્ષિણ ઉગમે;

શનિ વાયવ્ય કુણે જ સોદન રાહુ પતિદિન ભણે.

રાહુ ડાબો પૂઠે લલો સાંમે જમણે વરણ જે,

સાતાં વારાં જે ગણે રાહુ જ ધાલી પૂઠ.

તે નરનારાં ન ગંભ્યા ને હરીહર આવે ઉઠ

રામે રાવણ મારીયો દૂર્યોધન પણ દૂઠ

પાંડવ રણમે જીતીયા રાહુ જ રાખી પૂઠ.

દેવદાનવ આગલ તિકો ને હરિહર આવે ઉઠ

અથ ઘડીઓ રાહુ—

પાંચ પૂરવ આઠ વાવ ઉત્તર ઠવિને સોલ;

દક્ષણ નૈરૂત્ય ત્રણ ત્રણ અગન પંચ અંચ પશ્ચિમે

પનર અંચે ઇંદ્ર રાહુચક્ર ઘડીઓ ફરે સુરકંચે તેત્રીસ.

અથ આઠ દિશામાં ઘડીઓ રાહુ—

ઈશાન ૧૫, પૂર્વ ૫, અગ્નિ ૫, દક્ષિણ ૪, નૈરૂત્ય ૩,
પશ્ચિમ ૫, વાયવ્ય ૮ અને ઉત્તર ૧૬.

અર્ધપ્રહર રાહુ

વાસર આઠે અર્ધપ્રહર અનુક્રમે રાહુ મણિજન
પહેલો પૂરવ વાયવે દક્ષિણ ઇશાને કીજા ૬૬૮
પરછમ અગ્નિ ઉત્તર નૈરૂત્ય અંતિ રહેઈ
આલ્યાં જિમણો પૂઠિ નો રાહુ બહુદસ દેઈ ૬૬૯

અથ અર્ધ પ્રહરીયો રાહુ—

પૂર્વ ૧, વાયવ્ય ૨, દક્ષિણ ૩, ઇશાન ૪, પશ્ચિમ ૫,
અગ્નિ ૬, ઉત્તર ૭ અને નૈરૂત્ય ૮ અડધો અડધો પ્રહર.

શિવચક્ર અને રાહુચક્ર પૂઠે અથવા જમણી તરફ હોય તો
સિદ્ધિકારક છે. શુક્ર અને યોગિની પૂઠે અથવા ડાબી તરફ હોય
તો શુભફલદાયક છે.

અથ ત્રિમાસીયો રાહુ—

માગશર પોષ અને વળો માઠ પૂરવ દિશે આવ્યો રાહુ;
ફાગણ ચૈત્રને વૈશાખ દક્ષિણ દિશ રાહુની સાખ
જેઠ અસાઠ ને શ્રાવણ સહી પશ્ચિમ દિશ તો રાહુે થકી;
ભાદરવો આસો કાર્તિક માસ ઉત્તર દિશ રાહુનો વાસ. ૨

ફળ—

સામે રાહુ ન કીજે બાર ગઠ મઠ મંદિર પોલ પ્રાકાર;
મરે નાર કે નિર્ધન હોય એવાં ફલ રાહુનાં ભેય ૩
સામે રાહુે જો મંદિર કરે કે ઉચાલો જે નર ભરે;
તિણા દિશિ દેશાંતર ભય સો નર કષ્ટ લહે તિણુ ઠાય. ૪
સામે રાહુે વૈર જે સંકલે રાહુ સહિત દલ આવટે;
સામે રાહુે ઉગાલો ભરે ઘરણી^૧ મરે કે ધણી મરે. ૫

અથ ત્રિમાસીયો રાહુ—માગશર પોષ અને માઠ મહિનામાં
પૂર્વ દિશામાં, ફાગણ ચૈત્રને વૈશાખ દક્ષિણ દિશામાં, જેઠ, આષાઠ

ધશાને-બુધ, અગ્નિ-રવિ અને ગુરુ, વાયવ્ય-શનિ અને મંગલ તથા નૈરત્ય સોમ અને શુક્ર.

રાહુચક્ર

રાહ વચ્ચે રવિ નૈરતે સોમે ઉત્તર જાણ
મંગલ અગ્નિ બુધ પશ્ચિમે ગુરુવારે ધશાન ૬૬૬
ભૂગુ દક્ષિણે શનિ વાયવે થાપી જિમણો પૂઠ
હીર કહે મમણાં કીયાં લાલે ભરીયાં ઊંટ ૬૬૭

આઠ દિશામાં રાહુ વામ-દનિયો કે વાર રાહુ પરત્વે.

ગુરુવારે-ધશાને, શુક્રવારે-પૂર્વમાં. મંગલવારે-અગ્નિખૂણે
શુક્રવારે-દક્ષિણે, રવિવારે-નૈરત્યે, બુધવારે-પશ્ચિમે, શનિવારે-
વાયવ્યે, અને સોમવારે-ઉત્તરે.

પાઠાંતરે-દનિયો રાહુ કે વાર રાહુ જે એકજ સમજવા.

રવિ રાહુ નૈરતે સોમે ઉત્તર ભણીને;

મંગલે અગ્નિ જાણ બુધ પશ્ચિમે ગણીને.

ગુરુ ધશાને ચેવ શુક્ર દક્ષિણ ઉગમે;

શનિ વાયવ્ય કુણે ચ સોદન રાહુ પતિદિન ભણે.

રાહુ ડાબો પૂઠે ભલો સાંમે જમણો વરણ ને,

સાતાં વારાં જે ગણે રાહ જ ઘાલી પૂઠ.

તે નરનારાં ન ગંજયા ને હરીહર આવે ઉઠ

રામે રાવણ મારીયો દુર્યોધન પણ દૂક

પાંડવ રણમે જીતીયા રાહુ જ રાખી પૂઠ.

દેવદાનવ આગલ તિકો ને હરિહર આવે ઉઠ

અથ ઘડીઓ રાહુ--

પાંચ પૂરવ અઠ વાવ ઉત્તર ઠવિને સોલ;

દક્ષણ નૈરત્ય ત્રણ ત્રણ અગત પંચ મંચ પશ્ચિમે

પનર ઝંપે ધણ રાહચક્ર ઘડીઓ ફરે સુરકંપે તેત્રીસ.

અથ આઠ દિશામાં ઘડીઓ રાહુ--

કામે શશી અરથે રવિ કામે રવિ શશી ધર્મ
 મોક્ષે રવિ ધર્મે શશી મિલતે કલિયે કર્મ ૬૮૧
 કામે રવિ મોક્ષે શશી અર્થે રવિ શશી મોક્ષ
 હીર કહૈ ઇયાં મિલતાં રિદિ વૃદિ હોય સુખ ૬૮૨
 અમણ પ્રવેશે યુદ્ધ કૃષિ વાણિજ્ય ને વિવાહ
 અવર સવિ શુભ કામને લીળે પંથા રાહ ૬૮૩

ધર્માર્થે—અશ્વિની, પુષ્ય, અશ્લેષા, વિશાખા, અનુરાધા,
 ધનિષ્ઠા અને શતભિષા.

અર્થાર્થે—ભરણી, પુનર્વસુ, મઘા, સ્વાતિ, જ્યેષ્ઠા, ક્લવણ અને
 પૂર્વાભાદ્રપદ.

કામાર્થે—કૃત્તિકા, આર્દ્રા, પૂર્વાફાલ્ગુણી, ચિત્રા, મૂલ, અભિ-
 જીત અને ઉત્તરાભાદ્રપદ.

મોક્ષાર્થે—રોહિણી, મૃગશીર, ઉત્તરાફાલ્ગુણી, હસ્તા, પૂર્વા-
 ખાદા, ઉત્તરાખાદા અને રેવતી એ પ્રમાણે નક્ષત્રો સમજવાનાં છે.

પાઠાંતરે—પંથારાહુ વિચાર.

યાત્રા સુધે વિવાહે ચ પ્રવેશે નગરાદિષુ
 વ્યાપારેષુ ચ સર્વેષુ પંથારાહુ પ્રશસ્યતે ॥
 ધર્મ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ સંસ્થિતે
 સંહારસ્ત્રી ભવેત્તત્ર ભંગોહાનિ પ્રભાયતે ॥૧॥
 ધર્મ માર્ગે ગતે સૂર્યે અર્ધાંશે ચંદ્રમા યદિ
 તત્ર શત્રુભયં તસ્ય દુષ્ટગ્રહ સ્થિતો યદિ
 ધર્મ માર્ગે ગતે સૂર્યે કામાંશે ચંદ્રમા યદિ
 વિગૃહં દારૂષ્ટ્યં ચૈવ ચોરા કુલ સસુહ્લવમ્ ॥૩॥
 ધર્મ માર્ગે ગતે સૂર્યે મોક્ષે ચંદ્ર ગતે યદિ
 મહાલાભો ભવેત્તસ્ય શુભગ્રહસ્થિતો યદિ ૨

ઈતિધર્મમાર્ગ કલમ્ ॥

અને શ્રાવણ પશ્ચિમ દિશામાં તથા લાઠરવો, આસો અને કારતક ઉત્તર દિશામાં.

પંથારાહુ ચક્ર

પંથા રાહુ ધુરિ ધરમ અરથ કામ ને મોક્ષ
 ઇયાં ચિહ્નના જે ભેદ લાહે તિહાં નર સુખ સંતોષ ૬૭૦
 અશ્વિનિ ભરણી કૃત્તિકા રોહિણી અહિ આકાર
 લખીએ અઠાવીસ રિસી પછઈ કરો વિચાર ૬૭૧
 ધરમે સમ રિસી અશ્વિની પુષ્ય અમ્લેસ વિશાહ
 અનુરાધાને શતભીસ ધનિષ્ઠાહ પ્રથમ રેખ એ ગાહ ૬૭૨
 અરથે સમ રિસી ભરણીયાં પુનર્વસુ મધા સ્વાતિ
 જ્યેષ્ઠા શ્રવણ પૂરવલદા ખીજી રેખ વિખ્યાતિ ૬૭૩
 કામે સમ રિસી કૃત્તિકા આદ્રા પૂર્ણ ચિત્ત
 મૂલ અભિયાં ઉલદા ત્રીજી રેખ પવિત્ર ૬૭૪
 મોક્ષે સમ રિસી રોહિણી મૃગશિર ઉફા હાથ
 પૂર્વાષાઢા ઉષાઢ સુ રેવતી રેખા ચક્રિત્ય ૬૭૫
 રવિ રિસી શશીરિસી વાસ જે નીરખીને નરનારી
 કામ કરીજે આપણાં સઘલાં જેઠશ સારી ૬૭૬
 ધરમે ધરમ અરથે અરથ કામે કામ મોક્ષે મોક્ષ
 ઇયાં ચિહ્ન રવિ શશી પાયા મીલતે વાઘે દોષ ૬૭૭
 ધરમે રવિ અરથે શશી ધરમે રવિ શશી કામ
 અરથે શશી મોક્ષે રવિ એહ અશુભનું કામ ૬૭૮
 મોક્ષે રવિ કામે શશી વરજી જે શુભ કામ
 આઠ અશુભ ને આઠ શુભ સુણિયો તે ક્રમે નામ ૬૭૯
 ધરમે રવિ મોક્ષે શશી ધરમે શશી રવિ અત્ય
 અરથે શશી કામે રવિ ઇયાં લાહો હુઈ અત્ય ૬૮૦

અર્થ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્ર ધર્મ સ્થિતો યદિ
ગજ લાલો ભવે તત્ર તસ્ય શ્રી સન્સુખી ભવેત્ ॥૫॥
અર્થ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ જાયતે
પ્રથમં જાયતે કાર્યં પશ્ચાદ્ ભંગો ભવિષ્યતિ ॥૬॥
અર્થ માર્ગે ગતે સૂર્ય ચંદ્રે કામાંશ સંસ્થિતે
સર્વસિદ્ધિર્ભવેત્તસ્ય ભનીયાત્ નાત્ર સંશયઃ ॥૭॥
અર્થમાર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે મોક્ષ ગતે યદિ
ભૂમિલાલો ભવેત્તસ્ય પ્રિયંહર્ષશ્ચ સંભવેત્ ॥૮॥

ઈતિ અર્થ માર્ગ ક્લમ્ ॥

કામ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે ધર્મસ્થિતે યદિ
ગજ વાણ ગો લાલં ચ રાજ સન્માન સંભવેત્ ॥૯॥
કામ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે અર્થાંશ સંસ્થિતે
સફલં જાયતે તત્ર વિઘ્નભંગો ભવિષ્યતિ ॥૧૦॥
'કામમાર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્ર તત્રૈવ સંસ્થિતે
વિગ્રહં દાક્ષિણં ચૈવ હતં સૈન્યં વિનિર્દિશેત્ ॥૧૧॥
કામ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે મોક્ષ ગતે પિવા
રત્નલાલો ભવેત્તસ્ય કાંચનં તત્રશસ્યતે ॥૧૨॥

ઈતિ કામમાર્ગ ક્લમ્ ॥

મોક્ષમાર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્ર ધર્મસ્થિતે યદિ
હિમ લાલો ભવેત્તસ્ય સર્વ કાર્ય પ્રસિદ્ધ્યતિ ॥૧૩॥
મોક્ષ માર્ગે ગતે સૂર્યે અર્થાંશે ચંદ્રમા યદિ
નિષ્ફલં ચ ભવેત્કાર્યં ચૌર રાજ્ય ચિપુર્લયમ્ ॥૧૪॥
મોક્ષમાર્ગે ગતે સૂર્યે કામાંશે ચંદ્રમા ગતે
સર્વ સિદ્ધિ મવાપ્નોતિ કાર્યે ચ જયમેવ ચ ॥૧૫॥
મોક્ષ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ સંસ્થિતા
વિગ્રહં દાક્ષિણં ચૈવ અર્થ ભંગો ભવેદિતિ ॥૧૬॥

ଉତ୍ପାଦ

[illegible]

જલ પાળો થલ ઘોડો મન ચહીયો શરીર
ધાયો વહૈ ઝરુતડે એમ બોલૈ ગુરુ હીર ૬૮૫

કુલકુલ નક્ષત્ર

કુલ રિસી દિન મૃગ ઉત્તરા પૂ.ફા પુષ્ય વિશાહ
ચિત્ત ધનિષ્ઠા અસ્સણિ કૃતિક મૂલ મઘાહ ૬૮૬
હિવૈ અકુલ શતભિષ ભરણી શ્રવણ સ્વાતિ હત્ય
જ્યેષ્ઠા પુનરવસુ રોહિણી પૂર્વાષાઢા સત્ય ૬૮૭
આદ્રા પૂષાહ રેવતી અનુરાધા અશલેષ
એહ કુલાકુલ હીર રિસી હિવઝ મૃગેશ વિશેષ ૬૮૮
કુલ રિસી જીતે પુરધણી ચોડા સૈન્ય સંભાથ
અકુલે જીતે આવીયો કુલાકુલે હોઈ વાત ૬૮૯

અથ રાશી પરત્વે ચાંદ્રનો જલ સ્થલાદિમાં વાસો—

યાત્રા વખતે જીવિત મૃત પક્ષે રાહુ વિચાર—

શલાકા સમકં ચક્રમીશાદૌ કૃત્તિકાદિકમ્
 અષ્ટાવિંશતિનક્ષત્રં સાલિજીત સવ્યમાલિખેત્ ॥
 યત્ર રૂક્ષે સ્થિતો રાહુ વર્દનં તત્ વિનિર્દિશેત્ ॥
 મુખાત્ પંચદશે ૧૫ રૂક્ષેત્ તસ્ય પુચ્છં વ્યવસ્થિતમ્ ॥૧॥
 રાહુ ભુક્તાનિ રૂક્ષાણિ જીવપક્ષે ૧૩ ત્રયોદશ ॥
 ત્રયોદશૈવ લોગ્યાનિ મૃતપક્ષઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૨॥
 જીવપક્ષે ક્ષમાનાથ મૃતપક્ષે રવૌસ્થિતમ્ ॥
 તસ્મિન્ કાલે શુભાયાત્રા વિપરીતાતુ હાનિદા ॥૩॥
 ચંદ્રાદિત્યૌ યદ્વાયુક્તૌ જીવપક્ષે વ્યવસ્થિતૌ
 તત્ર ક્ષેમં જયં લાભં યાત્રા કાલેન સંશયઃ ॥૪॥
 મૃતપક્ષે યદ્વાકાલે સંસ્થિતૌ ચંદ્ર ભાસ્કરૌ
 તદ્વાહાનિ ભયં ભંગો મૃત્યુ યાત્રા ફલં મતમ્ ॥૫॥
 જીવપક્ષે સ્થિતે ચંદ્રે કાર્યં સ્યાદ્મૃતોપમમ્ ॥
 મૃતપક્ષે મૃતંજેયં યતશ્ચંદ્ર બલાબલમ્ ॥૬॥
 નતિથિર્ ન ચ નક્ષત્રં નવારો ન ચ ચંદ્રમા
 લગ્નમેકં પ્રશંસંતિ ત્રિષડેકાદશે રવૌ ॥૭॥

૬-૬-૧૧ —નરપતિ જયચર્યા

ઇતિ રાહુ વિચાર

આતું ખીલું નામ દ્વિધાંગરાહુ ચક્ર છે. એટલે બે પ્રકારે છે.

૧ ઇશાને કૃત્તિકાથી.

૨ જે નક્ષત્રે રાહુ ત્યાંથી.

૧ મુખમાં ને ખીલ્લં ૧૩ ફુલ ૧૪ વળી ૧૩ ખીલ્લં ને ૧ પુછમાં ફુલ ૧૪ એમ સમજાય છે.

સુધ્ધે જતાં વિશેષ

તિથિ ત્રિવેણી દિન રિસીમાંહી ઠવિત્રિહું ભાગે દેધ

વધેતે અંક શશી ધગ જલહિ હુગ થલ તીય ગમનેહ ૬૮૪

ત્રિહું ન જીવઈ કષ્ટ તણિ બિહું અકે દીયે ધીર
ચિહું ખુણે નિરોગ ફલ ઈમ બોલઈ ગુર હીર ૬૬૭

ભંગો ભવેત શૃંગ યુગે ત્રિશૂલે મૃત્યુસ્તયાધઃ સ્ત્રીયઃ કમિષ્ટ ।
ચિંતા વધશ્ચ પ્રતિબંધનાની જ્યોર્થલાભઃ સ્ત્યપરેષુ લેષુ
વાદ પ્રયાણા મય મગરેષુ કાલાનલ્પં ચોરમિદં વિલોકયં ॥

અંદ્ર કાલાનલ

શશી કાલાનલ અદ્ર લિખી માંહી દિવિજે કુંડ
કુંડ વિચારી બિંદુમત ચાર ત્રિશૂલાં મંડ ૬૬૮
દિનરિસી ત્રિશૂલ ઉપર ધરી પાછે અષ્ટિ બિભેષ
હીર દહે નર રિસી જિદાં તેહનો અરથ બણેષ ૬૬૯
અંદ્ર ત્રિશૂલે મરણ દુષેષ બારહ રિસી ઇમ ભણી
આહ બાહિરી કષ્ટ કરઈ અંદ્ર મર્મ મુખ આણી ૭૦૦

રણ પ્રયાણાદિષુ જન્મભવેત ત્રિશૂલગ મૃત્યુકરં પ્રદિદં ।
સ્વર પ્રવિરોર્ગદિત મુનિદ્વેરતર બહિસ્થાં બહુલાભકારી
રૂક્ષં ત્રિશૂલ મધ્યસ્થ અંદ્ર રૂક્ષાદિ યોજયેત ॥

યમદંદ્રા અદ્ર

નવ નવ બિંદુ ત્રય દિશિ ફરનો હોય અહિરૂપ
યાપિ ત્રયદિશિબિંદુ નવ ત્રિહું વયળે વિસ કૂખ ૭૦૧
ચિહું દણે બિહું ત્રિંદુને બેહુ કહી યમદાદ
દિનરિસી આદે જન્મરિસી મળિયે મોટા માદ ૭૦૨
વાદ વેધ વિમદ નમદ તાવ ચઢીયે અદિદંદ
હીર દહે જમદાદ અદો તો વરણે મન મુદ ૭૦૩

વળો પાછાંવરે યમદાદ અદ્ર—

નવોર્ધ્વાનિ પિષ્પુનિ નરત્રિયમુખાનિ ચ ।
અધોમુખાનિ પિષ્પુનિ નવ એવ વિનિર્દિદેત ॥૧૫

મેષાદિ ઈર્ક જલે ચંદ્ર સિંહાદિ વૃશ્ચિક થલે ચંદ્ર ।
 ધનાદિ મીન ગગને ચંદ્ર જલે જલ ચંદ્રો મારયતિ
 થલે થલ ચંદ્રો મારયતિ ગગને ગગન ચંદ્રો મારયતિ ॥૧॥

પાઠાંતરે—

મેષાઘાગત રાશો તિથ્યાદૌ ચ મિશ્રિતા
 હરેત્ રામ ગુણૌ લાગેઃ શેષં ચંદ્રં વિનિર્દિશેત્ ॥ ૧ ॥
 એકેન જલગતો જ્ઞેયો દ્રાણ્યાં સ્થલગતઃ શશી ।
 શૂન્યે સ્વર્ગાં વિભ્રજીયાત્ ત્રિવિધં ચંદ્ર લક્ષણમ્ ॥ ૨ ॥

સૂર્ય કાલાનલ

રવિ કાલાનલ ચક્ર લખી ત્રણે ત્રિશૂલ કરેહ
 તિરછી રેખા ત્રય લિખી કુણે દુમ દુમ રેહ ૬૯૦
 ઉરધ કુણે દુમ સિંગ વિચ મધ્યે ત્રિશૂલ તલેહ
 રવિરિસીથી થાપી અભિચક્ષુ સૃષ્ટયાકાર લિખેહ ૬૯૧
 નામ નક્ષત્ર હુવે જિહાં તિય તલે શૂલવંધેય
 ઉવરિ અરણુ મિહુ સિંગે વલી અવરે નવ ને એહ ૬૯૨
 સૂરજ કાલાનલ સમૌ ચક્ર ન દિસે આદિ
 હીર કહે તે નેધ દયો કિમ્બહ વ્યાધિ વિવાહિ ૬૯૩

પાઠાંતર

સૂરજ કાલાનલ તણી તિરછી લખી ત્રણ રેહ
 ત્રય રેખા ઊલી પિછે ખૂણે ઇમ ઇમ દેહ ૬૯૪
 તિરછી રેખા મિહુ દિસાં દો દો અંક ઠવેધ
 ત્રણ અંક તિહુ ઉપરે ઇમ ઇમ દે અવરેધ ૬૯૫
 રવિ રિસી વચલી લાહ તલી થાપી સૃષ્ટિ મિણેહ
 આવધ રોગી જનમ રિસી આંહે અભિચ લિખેહ ૬૯૬

કામ હાંણી જંબૂક કરઈ મોર દીયઈ બહુ ભોમ
હીર કહઈ ભેષિ મહીં એહ ફક્ષઈ બહુ ભોમ ૭૧૦

પામાંતરે

નર વાહન નવ હીર કહઈ રાસભહય મય મહિષ
જંબૂક કામ અનઈ સુણહ મોર હંસ પભણેશ ૭૧૧
રવિરિસીથી નામરિસી ભેષી ભામ નવ દેઈ
વધતો નરવાહન ગિણો પાછઈ ફક્ષ બુઝેઈ ૭૧૨
લગ્નછી હાની રાસભ કરઈ ધન આપઈ રેવંતિ
હાથી સુખ સંપત્તિ દીએ મહિષે મરણ કહંત ૭૧૩
જંબૂક દુખદાઈક સદા કેસરી પિસુણ હણેઈ
કામઈ રોમ મોરઈ અરય જયપદ હંસ ભણેઈ ૭૧૪

અથ યુદ્ધચક્ર

હડવા જનારો છતથે કે તે સ્થાનનો માલીક છતથે તે
માટે ભેલુ.

દ્વાદશારં લિખેચ્ચક્રં મેવાદિ દ્વાદશાન્વિતં
ક્ષેત્રયુગ્મં પુનસ્તત્ર જ્ઞેયંભાસ્કર ચંદ્રયોઃ ॥૧॥
સિંહાદિ મકરાંતં ચ ભાનુક્ષેત્રં ન શંસયઃ
કુંભાદિઋષ્ટં પર્યંતં ચંદ્રક્ષેત્ર મુદાહૃતં ॥૨॥
ચંદ્રક્ષેત્રંગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ સંસ્થિતે
યાયિનો વિજયંયુધ્ધે સ્થાયિનો ભંગમાદિયેત્ ॥૩॥
સૂર્યક્ષેત્રં ગતેચંદ્રે સૂર્યે તત્રૈવ સંસ્થિતે
યાતુ મૃત્યુજયંસ્થાતુ ઇત્યુક્તમાદિયામહે ॥૪॥
સૂર્યાંગે સંસ્થિતે સૂર્યે ચંદ્રેચ્ચદ્રાંગ સંસ્થિતે ॥
તદાકાલે ભવેત્ 'સંધિઃ' (સીદ્ધિ) યુદ્ધમેતદ્વિપર્યયે ॥૫॥
કર્ત્તવ્યાંયદિ ચંદ્રાઙ્ગે સંહાનઃ સેનયોદ્ધયોઃ
યાત્રા વા મુખ્યકાલે ચ ચક્રમેતદ્વિલોકયેત્ ॥૬॥

ચતુર્નાડી ગતો વેધો મધ્યે રૂક્ષ ત્રયોન્નિજતઃ ।
 સર્પાકારસ્ય ચક્રસ્ય કાલચક્રં પ્રબલયતે ॥૨૧॥
 ત્રીણિ મધ્યગતર્ક્ષાણિ તાનિ કાલમુખાનિ ચ ।
 કોણુ સ્થિતે ચ દ્વે ધિષ્ણુયે ચમદંબ્રા દ્વયં મતં ॥૩૧॥
 દિનર્ક્ષમાદિતઃ કૃત્વા નામર્ક્ષં યત્ર સંસ્થિતં ।
 મુખદંબ્રા ગતે મૃત્યુઃ શુભમન્યત્ર સંસ્થિતે ॥૪૧॥
 ભવરિતે નષ્ટ દંબ્રે ચ વિવાદે વિગ્રહે રણે ।
 કાલદંબ્રાસ્યગં નામ યસ્ય તસ્ય મહદ્ ભયં ॥૫૧॥

નોંધ—વચલા ગાળામાં ત્રણે મીડાં ૩-૩-૩=૯ તે કાલમુખ
 નક્ષત્રો છે. ઉપર બે બાજુનાં બહારનાં મીડાં તે બે દાઢો છે.
 કુલ ૨૭ નક્ષત્રો છે. વિશેષે તાવ આવે તે વેળાનું નક્ષત્ર લઈને
 જન્મ નક્ષત્ર સુધી ગણતાં—પ્રયાણ કરતી વખતે, ગઈડો કરતાં અને
 લડાઈ કરતાં—આ ચક્ર જોવાનું છે.

નરચે બાર વાહન

બારહ વાહન પરખિ હયો મજ વૃષ મહિષ મરાલ
 કુકર વાયસ સિંહ છામ રાસલ હશમો શિયાલ ૭૦૪
 મુષો નૈ બારમો મરુડ આદિ દિન રિસી લેઈ
 આવી જૈ નરરિસી લગે બારહ ભાગે દેઈ ૭૦૫
 વધત અંક વાહનગિણો નામ સરિસાં પરિણામ
 હીર કહે ભુટે ભુડાં ભલે ભલાં હૂઈ કામ ૭૦૬

નવ વાહન

હંસ કામ મૃગ હય સુણહ મય હરિ જંખૂક મોર
 એ નવ વાહન દિન પ્રતઈ ગિણિયઈ ચતુર ચકાર ૭૦૭
 જન્મરિસીથી દિનરિસી આંણી દે નવ ભાગ
 (એક) વધતો હંસ સુખીકરઈ માઠો ફલ લઈ કામ ૭૦૮
 મૃગ સમ તુરીયાં લાલ બહુ કુકર કલહ કરંતિ
 લિખમી આપઈ હાથીયઉં કેસરી પિસુણ મરંતિ ૭૦૯

નાભિથોત્રમુખે ચંદ્રઃ પૃષ્ઠકોષે જુધસ્તનો
 ભોમાર્કો દંડહૃદયધે ગુરુદરે ગુદે ભૃગુઃ ॥
 બાહુકર્ણે તથાસ્યે ચ સ્વર્ભાનુઃ સ્કંધકર્ણયોઃ
 કાલઃ કરતલે यस્ય બાહુકક્ષાં ધરાભવઃ ॥
 કેતુર્દંડે ત્રિધા હંતિ મુખે શીર્ષાદરે રવિઃ
 ક્ષિતિ વર્ણેચુરતા વેધા શ્લેષાઘાતસ્ય લક્ષણમ્ ॥
 શત્રુભે મિત્રઘાતેપિ રિપુણા તસ્ય હોરયા
 મિત્રયતેરિઃ સ્વકે લગ્ને શત્રુઘાતેપિ હન્યતે ॥
 એકોઽધ્યનેકઘાતાંશ્ચ કરોતિ ભૂખલોન્નિજતઃ
 ભૂખલસ્યે ભટે ખેટા સ્થિતા ઘાતં ન કુર્વતે ॥
 યત્ર તત્ર સ્થિતો ઘાતો યત્ર તત્ર સ્થિતો નહિ
 તત્કલં કથયિષ્યામિ શ્લેષ ભૂમિખલાત્પુનઃ ॥
 કૂરાઘાતં ન કુર્વન્તિ દક્ષપૃષ્ઠગતા રણે
 સંશ્રુખા વામગા એતે યોધાંગે ક્ષતકારકાઃ ॥
 દક્ષિણાંગ ગતા કૂરાઃ સૌમ્યા વામાંગસંસ્થિતાઃ
 શિરઃછેદે સમુત્પન્ને ભટેધાવતિ સંશ્રુખમ્ ॥
 યસ્ય વામાંગગા કૂરા સૌમ્યા યસ્ય ચ દક્ષિણે
 તસ્ય ભંગો રણે નૂનં યદિ શૂરો મહાભટઃ ॥

ઈતિ યુદ્ધચક્રમ્ ॥

કું	મી	મે	વૃ	મિ	હર્ક	ચંદ્રધર
સિં	ક	તુ	દુ	ધ	મ	સૂર્યધર

ચંદ્રને ઘેર ચંદ્ર હોય અને સૂર્ય ચંદ્રમાને ઘેર હોય તો
જે લઠવા જાય તે જીતે સ્થાનકનો ધણી હારે. સૂર્યને ઘેર સૂર્ય
હોય અને સૂર્યને ઘેર ચંદ્રમા હોય તો લઠવા જનારનો ક્ષય થાય
ને સ્થાનકનો ધણી જીતે. ચંદ્રને ઘેર ચંદ્રમા હોય સૂર્યને ઘેર
સૂર્ય હોય તો એ જીતે સિદ્ધિ (સંધિ) મેળ થાય. યુદ્ધનો
નાશ થાય.

યુદ્ધાદિમાં ઉપયોગી ધાત નરચક્ર

નરચક્રં નરાકારમણવયવ સંયુતમ્
યેન વિજ્ઞાનમાત્રેણ ક્રિયતે ધાતનિર્ણયઃ ॥
મુખેકં મસ્તકે ત્રીણિ હસ્તે પાદે ચતુશ્ચતુઃ
હૃદિ પંચ ત્રિકં કંઠે સાલિજિહ્વાનિ વિન્યસેત્ ॥
કૃત્વા યોધલમાદૌ તુ મુખે મસ્તક વામકે
હસ્તપાદોઠર ઓવાદક્ષહસ્તાંધ્રિ ગણ્યતે ॥
યત્રાંગે લાતુલોમાર્કિરાહવો ધિષ્ણ્યસંસ્થિતા
તત્રધાતં વિજ્ઞનીયાચ્ચંદ્રયોગે વિશેષતઃ ॥
અહભુક્તિ પ્રમાણેન નવાંશક ક્રમેણ ચ
પ્રહારો જાયતે તત્ર વે દ્વિગુણસંજયયા ॥
નિજલે ત્વર્ધધાતં ચ પાદોનં મિત્રલે અહ
ઉદાસીને ભવેત્સર્વં દ્વિગુણં શત્રુગે અહ ॥
દ્વિર્દ્વિદશે લાતુચંદ્રો ત્રિરુદ્ર શનિમંગલૌ
શુક્રેન્દુજે વેદદ્યૌ પંચાંગે રાહુ વાકપતી ॥
પષ્ટાષ્ટકે કેતુ શુક્રૌ સમાર્ધ કંટતીક્ષ્ણગ્
નૃરાશે લ્હંમતશ્ચતે અહા ધ્વંતિ રિપુ મહત્ ॥

શાન્ત વાસ

ગામ નક્ષત્ર આદિ દહ રવિ રિખ લાગી આઈ
ગિણતાં આવઈ અનુક્રમે પંચમ ભારમે દાઈ ઉરપ
ઉગણસમ છાવીસમે તો તિહાં મુનું કહાઈ
હીર કહે તે વાસ તજ અવરે સવિ મુખ થાઈ ઉરફ

દાઈપણ ગામનું મુખ અને પૂંછડું સમજવા બાળત.

ગરૂડ શ્વાન પૂરવે શિવ સિંહ બિલાવ ઉત્તર શિવ
મૂસો મેંદો પશ્ચિમ શિવ સર્પ મૃગ દક્ષિણ શિવ

ગામનું જે નામ હોય તેના પહેલા અક્ષરનો વર્ગ કરવો
અને તે ઉપરથી દિશા પ્રમાણે મુખ કે પૂંછડું સમજવું.

બીજા મતમાં—

ગરૂડ બિલાવ પૂરવ વખાણ મૃગ મેંદો દક્ષિણ નાણ
સર્પ મૂષક પછમ નાણ સિંહ શ્વાન ઉત્તર નાણ
ગામના કયા ભાગમાં રહેવાયો મુખ યાય ?

મધ્યમાં ઘર કરી રહે તો લોજન મળે, મસ્તકમાં ઘર કરી
રહે તો વિનાય થાય. હાથમાં ઘર કરી રહે તો આશા પૂર્ણ થાય.
અને પગ પૂંછડામાં ઘર કરી રહે તો દરિદ્રી થાય.

ગામ વસાવવાનું મુહૂર્ત—

તપસિ સદસિ માર્ગે ભાંધવાખ્યે નભે વા
શુક્ર બૃહ બુધવારે નંદપૂર્ણિયાસુ
મૃદુ ધ્રુવ શશિ પુષ્યે વાસવ સ્વાતિક્રક્ષ
નવ નગર નિવેશો વાસ્તુ શાસ્ત્રોપદિષ્ટ :

દેવમંદિર કે રાજદારે તોરણ ધળ ભાંધવાનું મુહૂર્ત.—

માર્ગે વૈશાખ પોષે તપસિ ચ શુભે રુદ્રગોવિંદપુષ્યે
પ્રક્ષરે ઉત્તરાષ્ટ્રિ ચતુર્ભિષક વસુમે નંદપૂર્ણિયાય
શુક્રે સોમ્યેંદુ વારે વૃષ ઘટ દરિભે તોરણ સાધ્વજ વા ।
ચત્ત્ર પ્રાસાદ કૃત્ય ઉદુપતિ બહે વિદિષાત વિહાય ॥

વાસ્તુ

ગામ સાથે લેણદેણ

ગામ નામ વરગ અંક બે લખીએ એકે ઠાક
આઠે ભાગે દીજતાં વધતો ફસ કહાઈ ૭૧૫
ને આગે સો માગહી પાછે ઠલિ વિપરીત
આઠે ભાગે ને શૂન્ય હુવે તો હીર કહે તે પ્રીતિ ૭૧૬

ગામ વાસા ફળ

હીર કહે ગામ રિસિથી ગણીએ નામ રિસીય
પાંચ શીશ બહુ લાભ કર ત્રિણ વહને દુખ દીય ૭૧૭
હીયે પંચ ધન સંપત્તે ખટ રિસી ભણીયે પાય
દુઃખ દેખાડે ગુજ્જ ધન નાભિ ચાર મુખ થાય ૭૧૮
વામ ભુજે દારિદ્ર ઇમ દુખખણ સંપદ ઇમ
પૂઠે ઇમ કલહ કરઈ ઇમ મનૈ ધરો નિવેક ૭૧૯
માખાક્ષરાં ને નાખાક્ષરાં મેક્ષી મિંદુ ઉકાર
મિમણા ઠલિ બાકી અવર કરી ચરિગુણા વિચાર ૭૨૦
સાને ભાગે ને વધે સંપદ દિયે ઇમ ચ્યાર
હીર કહઈ તીય પંચ દુખ ખટ સગ દોઈ ઉદાર ૭૨૧
નિજરાશિયાં પુરરાશિયાં અધમા ચરિ વસુ બાર
મધ્યમ ઇમ તિય સત્ત પડ અવર હીર મુખદાર ૭૨૨
ગામ રિસીથી નામ રિસી સાત સીસે સગ પેટ
સાત પુઠિ રિસી સાત પગે ઇમ અઠવીસ સમેટ ૭૨૩
શિશ ઉદરે સિખમી હુઈ નિમ્ન પ્રાંતિ પાય
ગાંધ સાંમી તિમ મેવડાં હીર દીયા સમજાય ૭૨૪

ઠાધાને લક્ષ્મી મંત્રે. ગામ ઝાંપો-ગામના નામનાં પહેલા અક્ષર ઉપરથી મુખને પૂછડું સમજીને રાખવો.

ગામનું અંગ જોવા માટે—

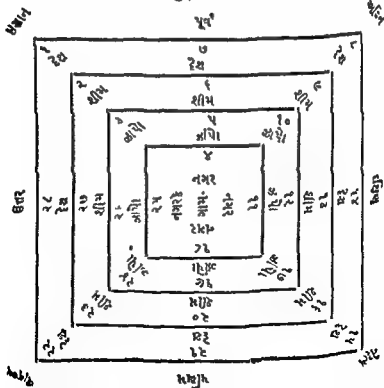
ગરડ સર્પ પૂરવ દેહા. સિંહ ગિલાવ દક્ષિણ સનેહા;

મૃગ મોઢા પશ્ચિમ આંખ, શ્વાન મુખો ઉત્તર જાણ

ગામના કયા લાગમાં રહેવાથી કોણે સુખ થાય તે કહે છે:—

મધ્યમાં રાજ રહે તો વાણીયા, સોની, જ્ઞાણી મુખો થાય. કોળી, બીલ, કાંગી આદિ મુખમાં રહે તો ઉત્તમ જાતિનો વિનાશ થાય અને હલકી કોમ સુખી થાય. હાથમાં ખેતી વાળા રહે તો ખેતીવાળાની આશા પૂર્ણ થાય. મુથાર, હુહાર, દરજી આદિ અહિ પગ-પૂંછડે રહે તો ઉત્તમ જાતિ દરિદ્ર થાય અને હલકી કોમ સુખો થાય.

અથ ગામ વસાવવા મુદ્દર્ત ગદયકે ગામચક્ર નીચે મુજબ.

પાઠાંતરે ગામ વસાવવા માટે ગ્રામ ચક્ર—

અથાતઃ સંપ્રવક્ષામિ લોકાનાં હિત કામ્યથા ।
 ગ્રામચક્રં શુભં તેજ્યઃ નક્ષત્રેજ્યઃ ક્લેદં સ્ફુટમ્ ॥૧॥
 ગ્રામ નામસ્ય નક્ષત્રં દેવા દીયા ન ગોચરે ।
 ચતુરસ્રં લિખેચ્ચક્રં નક્ષત્રાણિ ત્રિધા પુનઃ ॥૨॥
 દેયાનિ જાદ્યા તત્ત્ર્યેવ ગ્રામ પાશવેસ્તથૈવ ચ ।
 ગ્રામ મધ્યે ચ દેયાનિ નક્ષત્રાણિ તથા પુનઃ ॥૩॥
 જાદ્યે દ્વાદશ રૂક્ષાણિ ગ્રામ મધ્યે તથાષ્ટકમ્ ।
 પુર મધ્યેઽષ્ટકં દેયં તત્ર સ્થાપ્ય નિધિહ શ્રદ્ધાઃ ॥૪॥
 કૂર મધ્યે શુભા જાદ્યા ગ્રામ ભંગં તદા ભવેત્ ।
 કૂરા જાદ્યા શુભા મધ્યે ગ્રામો જયં તદા ભવેત્ ॥૫॥
 રવિ રાહુ કુજ ત્ર્યેવ પુર મધ્યે પતંતિ ચ ।
 તત્ર સ્થાને ગતે ચંદ્રે દેવાશ્ચ ભંગમાદિશેત્ ॥૬॥
 ચત્વારો દુર્ગા જાદ્યેષુ કરા ચંદ્રેષુ સંયુતા ।
 તદા ન ભંજ્યતે દુર્ગા પ્રદ્યા વિષ્ણુ મહેશ્વરો ॥૭॥
 ચંદ્રે ભંગં કુજે દાહં જુષે જુહ્વિ જલા નરા ।
 ચલ ચિત્તા નરા શુક્રે હાનિ મૃત્યુ યનિશ્ચરે ॥૮॥

વાસ્તુમંત્રરત્ન

વાસ્તુશાસ્ત્રે ગૃહકરમ જોતૈ જોતૈશ હીર
 ચૈત્ર શોક વૈશાખ ધન જેઠે મરણ શરીર ૭૨૭
 આષાઢ પશુ પીડીયે શ્રાવણ લક્ષ્મી સવાઈ
 ભાદ્રવે માંડવો શન્ય હોય આસો કલેશ કહાઈ ૭૨૮
 વિક્રાંત હોય કાર્તિકે માગશર પોષ સુખકંત
 માઢે દહન કાગણ ધની વસતાં થાય નિયંત ૭૨૯

શુકારંભ

કાગણ શ્રાવણ માગશિરે પોષ અને વૈશાક
 શુકલ પક્ષ શરી પૂમતાં ગેહારંભ ઉછાક ૭૩૦

જે નક્ષત્રમાં ગાય વસાવે તે નક્ષત્ર પ્રથમ ઈશાન ખૂણામાં
મૂકવું. પછી અનુક્રમે ૧-૨-૩ અંક સ્થાને બીજા નક્ષત્રો ૨૮
મૂકીએ. પછી જે ગ્રહ ઉપર જે નક્ષત્ર લોગવતો હોય તે નક્ષત્રે
તે ગ્રહ માંડીએ, આ પ્રમાણે ૬ ગ્રહો માંડીએ-તેનાં ફલ આ
પ્રમાણે છે:—

દેશ, શીમ, આંપો, નગર કે ગામ આ નક્ષત્રોનાં આંકથી
સમજવાં. ફર ગ્રહ ગામ મધ્યે આવે તો ગામ ઉજ્જડ થાય.
સૌમ્ય ગ્રહ પડે તો વસ્તીને આનંદ મંગલ વરતે. જે દિશામાં
ફર ગ્રહ પડે તે દિશા સાચવવી કારણકે તે દિશાથી દેશ, શીમ,
આંપો, નગર લેલાય. ગ્રહોનું ફલ કતાવે છે:—

આમ મધ્યે સ્થિતે સૂર્ય, ભય શોક પ્રદાયક: ।

ચંદ્રે લંગો કુજે દાહો બુધે રિદ્ધિ પ્રયોજનમ્ ॥૧॥

શનિ રાહુ ચંદ્રકસ્થા આમ મધ્યે ભવંતિ ચ ।

તદાલંગો વિજનીયાત્ દૈલાશ સદૃશો અપિ ॥૨॥

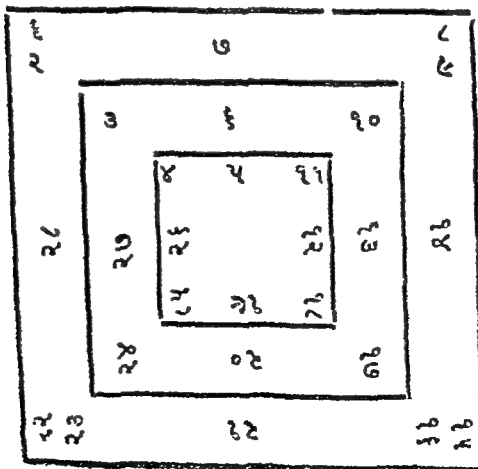
ફર ચત્વારી ગાહ્યેષુ સૌમ્યા મધ્યે યદા ભવેત્ ।

તત્ર ન લંબ્યતે આમં બ્રહ્મ વિષ્ણુ મહેશ્વરૈ: ॥૩॥

સૌમ્ય ત્રયં યદા આમે મધ્યે ભવેન યોજ્યેત્ ।

તદા સુખં વિજનીયાત્ સ્વામિનો શિંહ ગર્જતમ્ ॥૪॥

॥ ઇતિ ગદ ગામચક્રમ્ ॥

ચેત્રે શોક કરં વિંધાત્ વૈશાખે ચ ધનાગમં ।

જ્યેષ્ઠ માસે જવેત મૃત્યુઃ આષાઢે યશુનાશનં ॥ ૧ ॥

શ્રાવણે અર્થ સંપત્તિઃ શૂન્યં ભાદ્રપદે ગૃહમ્

આશ્વિને કલહો જ્ઞેયઃ જૃત્ય નાશશ્ચ કાર્ત્તિકે ॥ ૨ ॥

માર્ગશીર્ષે ધનાદિ સ્યાત્ પોષે ચ ધનસંપદઃ ।

માઘેચાગ્નિ ભયંવિંધાત્ ફાલ્ગુને સર્વ સંપદઃ ॥ ૩ ॥

માગશર, પોષ, ફાલ્ગુ, વૈશાખ અને શ્રાવણ એ પાંચ

માસોમાં ગૃહારંભ કરવો એમ વાસ્તુશાસ્ત્રમાં કહેલું છે.

અથ જ્યોતિર્મયૂખ ગ્રંથના પ્રકરણ ૪, શ્લોક ૧૦૪-૧૦૫
માં જતાવેલા સાઠત્રણ મુહૂર્તો—

ચેત્ર સુદી એકમ, વૈશાખ સુદી ૩ અને દશેરા (અસો
સુદી ૧૦) આ ત્રણ પૂર્ણ મુહૂર્તો છે. અને કારતક સુદી એકમ
તે અઠધું મુહૂર્ત છે, આ પ્રમાણે કુલ સાઠા ત્રણ મુહૂર્ત થયાં
આ સાઠા ત્રણ મુહૂર્ત સ્વયમિદ્દ હોવાથી આ દિવસે કોઈ પણ
કાર્ય કરવા માટે પંદાંગ શુદ્ધિ જોવાની જરૂર નથી, વળી બાળકોને
વિદ્યારંભ માટે પણ આ દિવસો ઉત્તમ છે

અથ જ્યોતિર્મયૂખે ૪ મિથ્ય પ્રકરણે શ્લોક ૪૧-૫૨ વાસ્તુ
મુહૂર્ત વિચાર આ પ્રમાણે છે:—

અધો મુખેર્નિર્વિદધીત ખાતં ચિત્રાસ્તયાચોર્ધ્વમુખૈશ્ચ પદ્મં ।
તિર્થમુખેર્દ્રાર કપાટયાનં ગૃહ પ્રવેશો મૃદુભિર્ધુર્વક્ષઃ ॥૪૧॥

નોંધ—પ્રથમ ખોદનાં પહેલાં પૃથ્વી ઉધતી, જાગતી કે
રજસ્વલા છે, તે જોઈને કામની શરૂઆત કરવી

અર્થાત્—જરણી, કૃત્તિકા, અશ્લેષા, મઘા, ૩ પૂર્વા, વિશાખા
અને મૂલ નક્ષત્ર (અધો મુખ નક્ષત્રો)માં મકાનનો પાયો ખોદવો.
બીજા કુલ યોગો પણ હોડી દેવા જિર્ધ્વમુખ નક્ષત્રો=આર્દ્રા,
પુષ્ય શ્રવણ, ૩ ઉત્તરા, ચન્નભિષા, રોહિણી અને ધનિષ્ઠાર્ધ
પહેલી શીલા રોપવી અથવા ચણાનર કામ શરૂ કરવું. જે ખાત-
મુહૂર્ત કહેવાય છે તે તિર્થમુખ નક્ષત્રો=અયેષ્ઠા, પુનર્વસુ, હસ્ત,
અશ્વિની, મૃગશિર, અનુરાધા, રેવતિ, સ્વાતિ અને ચિત્રા આ

બીય તીય અઉથી સત્તમી અકૂમી નવમી લેય
બારસી તેરસી હીર કહઇં ગેહારંલે લેઈ ૭૩૧
ઉત્તર રેવય રોહિણી ચિત્રા મૃગ કર પુષ્ય
સ્વાતિ ધનિષ્ઠા શતભિષાં અનુરાહા ગેહ સુખ ૭૩૨

દ્વાર નિર્જય

મેષ સિંહ ધન સૂર જળ તળ પૂરવ મુખે ગેહ
બાર તજહું તિમ દખખણે વૃષ કન્યા મકરેહ ૭૩૩

પાશાન્તરે

મેષ સિંહ ધને પૂરવ તળ વૃષ કન્યા મકર દક્ષણ વરજી
બીજી રાશે કામ કરીજે તો ધરમાં સુખ સંપત્ત વર દીજે ૭૩૪
પશ્ચિમ મિથુન કુંભ તુલે ગેહ ન કીજ બાર
ઉત્તર કરકાં મીન અભિ વરજ્યા જયજયકાર ૭૩૫

પૃથ્વી સુતી કે બેડી જોવાની રીત

સંક્રાન્તિ વીતી દિન પાંચમે રાત્રમે નવમે જોય
દશ ઇક્કોસ ચોવિસમે પદ્ દિન પૃથ્વી સોય ૭૩૬
ગુહ ગુમ્મટ અરૂ કૂપ જલ તાલ અહ હસવાહ
એતાં નિહલ જાત હૈ સાચ કહે મુનિરાય ૭૩૭

ગૃહારંલે રાહુચક

પોષ માહ ને ફાગુણાં પૂરવ અગની રાહ
ચૈત્ર વૈશાખ ને જોહડાં દખખણ નૈઋત માંહ ૭૩૮
આષાઢ શ્રાવણ ભાદ્રવૈ પશ્ચિમ વાયવ જાણી
આસુ કાર્તિક મૃગશીરે ઉત્તર ને ઇશાંની ૭૩૯

અથ ગૃહારંલે મારા નિવેધ:—

ચૈત્ર માસે તથા ભાદ્રે જ્યેષ્ઠાષાઠાશ્વિનેષુ ચ ।

કાર્તિકે ચ ન કર્તવ્યં ગૃહારંભં યથેચ્ચિત્ ॥

અથ ખાત મુહૂર્તે તથા ગૃહ પ્રવેશે માસ ફલં—

વળી—

રેવતિ રોહિણી હસ્ત પુષ્ય સ્વાતિ ધનિષ્ઠયોઃ ।

અવધુ મૃગશીર અશ્વિનિ ચ ગૃહારંભં પ્રકારયેત્ ॥

આ નક્ષત્રોમાં ઘર, દિલ્લો, અશ્વશાલા, હસ્તિશાલા અને દેવસ્થાનક વગેરે સ્થાનોનો આરંભ કરવો.

પાતાંતરે—ઉત્તરા ૩, રોહિણી, હસ્ત, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અવધુ, ધનિષ્ઠા, રેવતિ, સ્વાતિ, અનુરાધા આ બાર નક્ષત્રોમાં શુભવારે ગૃહારંભ સુખેથી કરવો.

વળી—ત્રીજ, ચોથ, પાંચમ, સાતમ, બારશ અને તેરશ આ છ તિથિઓએ ગૃહારંભ સુખેથી કરવો.

અથ આરંભાદિ વખતે કયા કયા ચક્રો ભેંસાં તેનો વિચાર. મુહૂર્તમાર્ત્તકે પ્રકરણ ૮ મું ગૃહપ્રવેશ પ્રકરણે શ્લોક ૪૮ માં આ પ્રમાણે છે—

આરંભે વૃષભં ચક્રં સ્તંભે ગેયંતુ દૂર્ભકં ।

પ્રવેશે કલ્પશં ચક્રં વાસ્તુચક્રં પુષ્પેઃ સ્મૃતં ॥ ૪૮ ॥

અથ જમીન ઉંઘતી છે કે બાગીચી છે તે બાણના મંત્રથી

વિચાર—

અર્કાત્ પંચ સપ્ત નવમે દિક્ષાલાં તિથિ ભેય;

એકવીસમે ચોવીસમે વૃદ્ધિન પૃથ્વી સોય.

દૂપ તલાવાં વાવડી મંદિર દૂર્ભસ્થાન;

ખાત કદે તો નહિ વસે હોમ કદે તો હાંવુ.

અથ પૃથ્વીરજસ્વલા—આ તિથિવાર હોય તો દહેવાય છે.

પંચમી સોમવારેણ ચનિવારેણ ચાષ્ટમી ।

દ્વિતીયા ભૃગુવારેણ ત્રેયા પૃથ્વી રજસ્વલા ॥

મારવાડના ગામડાઓમાં મરી ગએલા પાછલ નાત (મૃત્યુ-લોજન) દરવામાં આવે છે તે વખતે આ યોગ ભોવામાં આવે છે. અને આ યોગ ખાત મુહૂર્તમાં અને હોમ કરતાં પહેલાં પણ

નક્ષત્રોમાં ઘરની ખાડી અર્થાત્ ગાગણું મૂકવું. ઘર પ્રવેશે ચુંદુ નક્ષત્રો=મૃગશિર, ચિત્રા, અનુરાધા, રેવતિ તથા ૩ ઉત્તરા અને રોહિણી એ ચાર મુવ નક્ષત્રો આ આઠે નક્ષત્રમાંથી દલશયકમાં જે એક હોય તે લેવું. આ આઠ નક્ષત્રો પૈકીનાં કોઈપણ નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરવો તે ઉત્તમ લાભદાયી છે.

અથ જ્યોતિર્સૂત્રમે ૪ મિશ્ર પ્રકરણે સ્લોક ૩૭ થી ૩૯ માં માસ, તિથિ, નક્ષત્ર વારે ગૃહારંભ સુદર્શન આ પ્રમાણે જણાવેલું છે:-

વૈશાખે ક્ષાલ્ગુને પોષે શ્રાવણે માર્ગશીર્ષકે ।

ગૃહારંભ પ્રવેશૌસ્તઃ સ્તંભોન્મૂળાયશ્ચ શસ્ય તે ॥

જ્યેષ્ઠ કાર્તિક માઘાશ્ચ શુભદાન્મૌહ નારદઃ ॥ ૩૭ ॥

ત્યક્ત્વા ચતુર્દશીં ષષ્ઠીં ચતુર્થીમષ્ટમી મીમામ્ ।

નવમીં ચ રવીં લૌભં ગૃહારંભો વિધાયતે ॥ ૩૮ ॥

પુષ્યે મૃગેડનુરાધાયાં ધનિષ્ઠા યુગલોત્તરે ।

હસ્ત ત્રયે ચ રોહિણ્યાં રેવત્યાં ગૃહમારભેત્ ॥ ૩૯ ॥

અર્થાત્—વૈશાખ, શ્રાવણ, ગાગશર, પોષ અને ક્ષાલ્ગુ આ પાંચ મહિનાઓ ગૃહારંભ એટલે ઘર પ્રવેશ કરવો તથા ઘરનો થાંભલો બિલો કરવા માટે ઉત્તમ છે. વળી જેઠ, કારતક, ને માહ મહિનો પણ આ કાર્યોમાં લેવો, એવો નારદનો મત છે. ચાથ, છઠ, આઠમ, નોમ, ચોદશ અને અમાસ આ પાંચ તિથિઓ છોડી દેવી. રવિવાર અને મંગલવાર છોડીને ગાકીના પાંચવારોમાં ગૃહારંભ કરવો. વળી પુષ્ય, મૃગશિર, અનુરાધા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ૩ ઉત્તરા, હસ્ત, સ્વાતિ, રોહિણી અને રેવતી આ નક્ષત્રો ગૃહારંભ માટે શુભ છે. અશુભ યોગો છોડી દઈને ચંદ્રગલ જોઈને ગૃહારંભ કરવો.

અથ ગૃહારંભ કરવાનાં નક્ષત્રો—

અશ્વિની રોહિણી મૂલ ઉત્તરાત્રય એવ ચ ।

પુષ્ય હસ્તો અનુરાધા ચ ગૃહારંભે હિતાય વૈ ॥

આ નક્ષત્રોમાં ઘરનો પાયો યોદવાનો આરંભ કરવો.

સ્થિરતા પૃથ્વીપાદસ્યૈર્વૈઃ પૃથ્ઠેશ્ચિયસિન્ધિભિઃ ॥

લાભો વેદેઃ દૈક્ષ કુક્ષો રામૈઃ ગુરુઞે પતિશ્ચિતિઃ ॥

કુક્ષો વાગેઽન્ધિભિર્નૈરવં સુખે પીઠા ત્રિભિર્ભલઃ ॥૧૬૧॥

ગૃહારંભમાં સૂર્યના નક્ષત્રથી દનિય' નક્ષત્ર સુધી ગણતાં
(૩) એટલે- ૧ થી ૩ નક્ષત્ર વૃષભના માથે મુકવાં તેનું ૬૩-દાઢ.
પછી (૪) એટલે ૪ થી ૭ સુધીના આગલા બે પગોમાં બે બે
મુકવાં. તેનું ૬૩ શૂન્ય તે પછી (૪) તે વૃષભના પાછલા બે
પગમાં બે બે મુકવાં. એટલે ૮ થી ૧૧ સુધી તેનું ૬૩ સ્થિરતા.
તે પછી (૨) એટલે ૧૨ થી ૧૪ સુધી પીઠ ઉપર મુકવાં તેનું
૬૩ લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ. તે પછીનાં (૪) એટલે ૧૫-૧૮ જમણી કુખે
મુકવાં તેનું ૬૩ લાભ. તે પછી (૩) એટલે ૧૯ થી ૨૧ પુંછડે
૬૩ સ્વામી નાશ. વક્ત્રી (૪) (૨૨-૨૫) ડાબી કુખે ૬૩ નિર્ધ-
નતા. પછી (૩) ૨૬-૨૮ મુખમાં તેનું ૬૩ પીઠા. હોઈ શ્રંધકાર
(મુખને બદલે-નાશિકા ઉપર લખે છે) એ પાઠ ખરા છે તેની
સમજણ નીચે આપી છે.

મુખ અને નાશિકાનો 'લેદ-આ વિષય શીશ્વરતાકરમાં
લેલો બતાવ્યો છે. પણ શિશ્વરતા કોશલ્ય ચતીજી થી હિંમત-
વિજયજી રાજવદ્ધલના છપાવનારની સાથે આ સંબંધી વાત
ચીત થતાં તેમણે અને એકબીજા પાતું બતાવ્યું તેમાં આ વૃષભ
બેઠેલો છે અને તેનું મોં પાછું વાળીને પોતાના ૧૪'ધ ઉપર
નાંખેલું છે એટલે શીંગડાંની અણીઓ જમીનને અડેલી છે અને
નાક મોં ઉંચાં આકાશ તરફ છે. વળી તેનું પુંછડું પણ આગળના
ભાગ તરફ વળેલું છે, આ પ્રમાણે આકૃતિવાળો બેઠયે અને તેનું
ગણિત ગણતાં કોઈ પણ ભાગ વચમાં મુકવો ન જોઈએ. તે માટે

૧ ભાષ ગોરધનદાસે બળદની આકૃતિ સત્રથી ઉદાપોદ કર્યો છે.
પરંતુ સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધીની સંખ્યામાં અમુક સારાં અમુક
એટાં એટલેજ ફલિતામાં હોઈ આકૃતિ ન ચકતાં કોષ્ટક ચૂકવું છે.

—હિંમતરાય

નેવામાં આવે છે. વળી ખેતીની શરૂઆત માટે પણ પૃથ્વી રજઃ
સ્વલા નેવાય છે.

અથ વૃષભચક્ર—

યસ્મિન્ રુક્ષે ભવેત્સૂર્યઃ તદ્દાદૌ ત્રીણિ મસ્તકે ।
દ્વી દ્વી પાદયોઽથૈવ દાપયેત્ ત્રીણિ પૃષ્ઠતઃ ॥ ૧ ॥
વામ કુક્ષે ચ અત્વારી યામે અત્વારીમાદિશેત્ ।
પુરુષે ચ દાપયેત્ ત્રીણિ નાસિકા દ્વી પ્રતિષ્ઠિતે ॥૨॥

દ્વળ—

નાસિકા સ્વામિનો હંતિ ઉદ્દેગં અથ પાદયોઃ ।
વ્યાધિ પીડા ભયં પુરુષે સ્થિરં પશ્ચિમ પાદયોઃ ॥૩॥
વામ કુક્ષે ધનં ચૈવ દક્ષિણે ચ દરિદ્રતા ।
શિરઃ પ્રાપ્તૌ ભવેત્ વંધ્યા વાસ્તુશાસ્ત્રે પ્રકીર્તિતાઃ ॥૪॥

નોંધ—અહિં વૃષભચક્ર ખાતમાં નેવા માટે લખ્યું છે,
સુહૃત્તોનો વચ્છ (વત્સ) આગળ આપેલ છે.

અર્થાત—રવિયાથી દનિયા સુધી ગણતાં ૧ થી ૩ મસ્તકે,
૪ થી ૭ ભે, બે એમ ચાર, આગળના પગમાં, પાછળના પગમાં
૮ થી ૧૧, પછી ૧૨ થી ૧૪ એમ ત્રણ, પીઠ ઉપર, પછી ૧૫
થી ૧૮ ડાબી કુખે. તે પછી ૧૯ થી ૨૨ જમણી કુખે, પછી
૨૩ થી ૨૫ પૂંછડે, અને ૨૬ થી ૨૭ નાકે. આ પ્રમાણે ગણવાં.

ફલ—

માથે—ખરાળ, વંધ્યા. આગલા પગમાં—ખરાળ, ઉદ્દેગ. પાછલા
પગમાં—ઉત્તમ, સ્થિર. પીઠે—ખરાળ, વંધ્યા. ડાબી કુખે—ઉત્તમ,
ધન લાભ. જમણી કુખે—ખરાળ, દરિદ્રતા. પૂંછડે—ખરાળ, વ્યાધિ,
પીડા અને ભય. નાકે—ખરાળ, સ્વામીનો નાશ થાય.

વૃષભચક્ર લેદ-શીર્ષપરનાકરે-શ્લોક. ૧૯૧-૧૯૨

અહિં—૨૮ નક્ષત્રો લીધાં છે.

ગૃહારભેડર્ક લાક્ષ્મી મૈઃ શીર્ષસ્થૈર્દાહ ઇરિતઃ ॥

અથપાદ સ્થિતૈર્વૈઃ શૂન્યં સ્યાદ્વૃષભચક્રકે ॥ ૧૯૧ ॥

એત્રે ચાઠ વિભાજીતે દિનકરાત્ વારા વિષેલોકાદિકા ।

અન્યંમારક્યોઽથ તત્ર હૃદિને શારીરકં નો ખનેત્ ॥ ૨૮૩ ॥

અથ શીઘ્રપરત્નાકરે સ્લોક ૬૭ માં નામવાસ્તુ વિચાર આ પ્રમાણે છે:—

નામવાસ્તુ સમાલોક્ય પૂર્વાદિષુ ચિતિઃ ક્રમાત્ ।

કન્યાદિ ત્રિતયે સૂર્યે ભાદ્રાદો ચ ત્રિમાસકે ॥ ૬૭ ॥

અર્થાત—કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિક આદિ ત્રણ ત્રણ સંક્રાંતિ-
ઓમાં તથા ભાદ્રવો, આસો અને કારતક એમ ત્રણ મહિનાઓમાં
નામવાસ્તુ (સર્પનું મુખ) અનુક્રમે પૂર્વાદિ એટલે પૂર્વ, દક્ષિણ
ઈત્યાદિ ચારે દિશાઓમાં ફરે છે એમ બાલ્યું. માટે જે દિશામાં
સર્પનું મુખ હોય તે દિશામાં ખાત (ખોદવાનું કામ) મુદૂર્ત
કરવું નહિ.

અથ રાજવલ્લભ અથેના મતે—

ભાદ્રવો, આસો અને કારતક માસમાં, સર્પનું મુખ પૂર્વમાં.
માગધર, પોષ અને માઠ માસમાં, „ મુખ દક્ષિણમાં.
ફાલ્ગુ, ચૈત્ર અને વૈશાખ માસમાં „ મુખ પશ્ચિમમાં.
જેઠ, આષાઠ અને શ્રાવણ માસમાં „ મુખ ઉત્તરમાં.

ચોરો અને શિવાલય આ બેમાં અવગી દિશાઓ સમજવી,
બાકીના બધા ખોદાણુ કામમાં ઉપર મુજબ સમજવું. વૃષધી ૩-૭
મળુવી. પૂર્વ-ઉત્તર, પશ્ચિમ ને દક્ષિણ અણુવી ને પોલાણુમાં
ખાત કરવું.

નોંધ—જમે તેનું ખાત બોલું હોય, ને જમે તે સંક્રાંતિ
હોય પરંતુ સ્લોકમાં જતાવેલી સંક્રાંતિઓ કાર્ય પરત્વે હોય
તે ઈશાનમાં જ મૂકવી, પછી આગળ ચાલવું. પ્રથમ ગણિત
ઈશાનથી ગણવું.

અથ શીઘ્રપરત્નાકરે સ્લોક ૬૪ માં નામચક્ર કરવાની
રીત આ પ્રમાણે જતાવી છે:—

જેઠેલો જ બળદ ખરી છે. એમ ન કરે તો શીલપરતનાકરમાં બિના બળદનું પુંછડું છુટું જમીન સાસું લટકતું રહે, અને-પ્રથમ માથે સુકીને સુખમાં બાકી રાખવું પડે, પછી આગલા પગે અને પાછલા પગે સુકીને પુંછડું બાકી રાખી પીઠ ઉપર જવું પડે તે પછી કુખમાં સુકીને પાછું ફરી પૂંછડે મુકવાં અને ત્યાંથી કુકીને ડાબી કુખે ઘર્ષને સુખે મુકવાં એ સરળી રીતે નથી. માટે લખેલી આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે જેઠેલો બળદ બનાવવો જોઈએ. તો જોનારને જલદી સમજણ પડે.

વૃષભ ચક્ર

વૃષભનાં અંગ	માથું	આગ- લા પગ	પાછલા પગ	પીઠ	મધ્ય પડખું	પૂંછડું	ડાબું પાખું	સુખ ચાગ નાક
સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર	૩	૪	૪	૩	૪	૩	૪	૩
ફળ	નેષ્ટ	નેષ્ટ	ત્રિષ્ટ	ત્રિષ્ટ	ત્રિષ્ટ	નેષ્ટ	નેષ્ટ	નેષ્ટ

રવિસાત્સમ નેષ્ટાનિ શુભાન્યેકાદશ ક્રમાત
દશ શેષાણ્યનિષ્ટાનિ સાક્ષિનિદ્ વૃષવાન્તુનિ

અર્થાત—સૂર્યભાદગણના પ્રથમનાં ૭ અશુભ, મધ્યનાં ૧૧ શુભ અને પાછલાનાં ૧૦ અશુભ, અલિગ્નત સહિત ગણવું, ગૃહા-રંભમાં ગણાવેલાં નક્ષત્રો લઈ પૃષ્ઠ-વાન્તુ મેળવો શુભવેળા જોઈ કામ ચરૂ કરવું.

વળી—એક છુટક પાઠમાં લખ્યું છે કે-વૃષભચક્રમાં પહેલા ૭ ખરાબ, ૧૧ વચલાં ઉત્તમ અને છેલ્લાં ૯ ખરાબ છે.

અથ ખાત મુદ્દર્ત—

પ્રાચ્યં નામ મુખં પુષ્પેર્નિગદિતં ભાદ્રાષિને કાત્તિકે ।
મર્ગાત કાલશુભ ચક્રતો હનતયા વાચ્યે જલેવાન્તરે ॥

મંડનોહના ગૃહે કુક્ષિયોજનીયા સદા ભુધિઃ ॥

તથા જ્યોતિર્નિર્જાધોક્તા યોજ્યા દેવજ્ઞાદિકે ॥

અર્થાત્-મૂલસૂત્ર અપરાજિતમાં સર્પની બંને કુક્ષિના ભાગે ખાતવિધિ કરવાનું વિધાન છે. પરંતુ સૂત્રધાર મંડને ગૃહાદિ કાર્યમાં સર્પની દક્ષિણ કુક્ષિના ભાગમાં ખાતવિધિ કરવો, એમ વિશેષ કહેતું છે. વળી જ્યોતિર્નિર્જાધ નામના ગ્રંથમાં આયુષ્યની કામના માટે વામકુક્ષિના ભાગમાં ખાતનો આરંભ કરવો, એમ વિશેષ કથન કરેલું છે

વિદ્વાન શિશ્વીઓએ ગૃહારંભના કાર્યમાં સૂત્રધાર મંડને કહેલા દક્ષિણ કુક્ષિના ભાગમાં સદા ખાતવિધિ કરવો અને દેવ તથા જલ સંજોગી સ્થાનોના આરંભના કાર્યમાં જ્યોતિર્નિર્જાધ ગ્રંથમાં કહેલા વામકુક્ષિના ભાગમાં ખાતવિધિ કરવો.

મંડન સૂત્રધારે અપરાજિતને મત લઈ સર્પની બંને કુક્ષિમાં ખાતવિધિ કરવો શુભ કહ્યો છે અને તેમાં આટલો ઉમેશ કર્યો છે કે દેવમંદિર તથા કૃપાદિ કાર્યમાં, નાગવાસ્તુ નો પૂર્વાભિમુખ હોય તો, વામકુક્ષિ એટલે વાયવ્ય કોણમાં ખાતવિધિ કરવો અને ગૃહાદિ કાર્યમાં જમણી કુક્ષિ એટલે અગ્નિકોણમાં ખાતવિધિ કરવો. આ પ્રમાણે ત્યારે દક્ષિણાભિમુખ નાગવાસ્તુ હોય ત્યારે ઈશાન કોણ અને નૈરૂત્ય કોણમાં અનુક્રમે ખાતવિધિની વ્યવસ્થા કરવી હિતાવહ છે.

-શીલ્પરત્નાકર-૫૪. ૫૮ ની કુટનોટ.

અથ કાર્યે સંકાંતિ સ્થાપન-

વૃષે વેદ્યાં ગૃહે સિંહાન્મીને દેવ મુરાલયે ।

મઠ મંડપ મન્ત્રે સ્યાત્ સિંહાદો ગણિતં ભુધિઃ ॥૧॥

અથ ખાતનો નિયમ—

મીન સરોવર સિંહ ઘર વૃષજ વેદીમાં,

ત્રિહુ ત્રિહુ માસે ગમન કરે શેષ દરે સંહાર

અતુષ્ટિ ક્ષેત્રે લિખેદર્કાદિ વાસરાન્ ।

શન્યંગારઘ્યોર્ચત્ર શરીરં તત્ર નો યનેત્ ॥૬૪॥

અર્થાત્-ચોસઠ ખાનાનો એક સમયોરસ કોઠો કરવો અને તેમાં અનુક્રમે રવી, સોમ વગેરે સાત વારો લખવા. કોઠામાં જે જગ્યાએ શનિ અને મંગલ આવે ત્યાં સર્પ (નાગ વાસ્તુ) તું શરીર સમજવું અને ત્યાં ગર્ત-પ્રથમ જમીન ખોદવાનો પ્રારંભ ન કરવો. ૬૪

શીર્ષે ચ પિતરૌ હન્તિ પૃષ્ઠે હાનિ ભયં ભવેત્ ।

કુક્ષૌ ખાતે સુખં પુરુષે રોગ પીડા ન સંશયઃ ॥૬૫॥

-શીલ્પરત્નાકરે.

અર્થાત્-સર્પના માથા ઉપર ખાત કરવામાં આવે તો માતા પિતાનો નાશ થાય, પૃષ્ઠ ભાગે (પીઠ ઉપર) હાનિ અને ભય, કુક્ષિ ભાગે (કમરના પડખે) સુખ અને પૂંછડાના ભાગમાં ખાત કરે તો રોગ પીડા થાય, એમાં શંકા નહિ. ૬૫

પૂર્વાસ્થેઆનિલે ખાતં દક્ષિણેશાનમાશ્રિતમ્ ।

જલાસ્થાંઆગ્નિ કોણે તુ સૌમ્યે ચ નૈઋતે યનેત્ ॥૬૬॥

-શીલ્પરત્નાકરે.

અર્થાત્-સર્પનું સુખ પૂર્વ દિશામાં હોય તો વાયવ્ય કોણમાં, દક્ષિણ દિશામાં હોય તો ઈશાન કોણમાં, પશ્ચિમ દિશા તરફ હોય તો અગ્નિકોણમાં અને ઉત્તર દિશામાં હોય તો નૈઋત્ય કોણમાં ખાતવિધિ કરવો શુભ છે.

“ વાસ્તુકૌતુક ” નામના ગ્રંથમાં નીચે પ્રમાણે નાગવાસ્તુ માટે વિશેષ વિવેચન છે:-

ઉભયોઃ કુક્ષયોઃ ખાતં મૂલસૂત્રેડ્પરાશ્રીતે ॥

દક્ષિણાયાં કુક્ષૌ મંડનેન વિશેષિતમ્ ॥૧॥

તથા જ્યોતિર્નિખન્ધાખ્યે ગ્રંથે શિલ્પાત્પ્રકાશિતમ્ ॥

વિશેષં વામગે કોણે આયુઃ ક્ષમાર્થમારભેત્ ॥૨॥

પિતાનો નાશ થાય, પૂંછડા ઉપર ખાત કરે તો રોગ થાય.
નાગની પીઠ ઉપર ઉપર ખાત કરે તો હાનિ થાય અને ભય પેદા
થાય અને કુક્ષિમાં ખાત કરે તો પુત્ર અને ધન ધાન્યની પ્રાપ્તિ
થાય અર્થાત્ બધી રીતે સુખી થાય.

પરચુરણ જુના છુટા પાનાંઓનો ઉતારો—

શેષના માથે ખુંટી મારે તો સ્ત્રી મરે, પેટે મારે તો વરનો
માલિક મરે, પૂંછડે મારે તો કુલનો સંહાર કરે, માટે મુખ,
પેટ, પીઠ અથવા પૂંછડું એ ૩ છાડીને ચોથા ખુણામાં ખુંટી માર-
વાથી સુખી થાય.

વેદિષુ ત્યાજ્યા વિવાહે મુખ મધ્ય પુચ્છં ।
ત્રિષુ ત્રિષુ વૈ વૃષ સંકાંતિમાદો ॥
યત્ર સ્થાને ભવેત્ સૂર્યં તત્ર શેષ મુખં સ્મૃતં ।
દિશાયાં ગચ્ચેત્ શેષ વિદિશાયાં ગચ્ચેત્ ભુધેઃ ॥
શીર્ષે સ્ત્રી વિનાશાય મધ્યે સ્વામિ વિનાશનં ।
પુચ્છે ચ નિર્ધનં પ્રોક્તં ચતુર્થે કુચલં મુખં ॥
વાપી કૂપ તડાગાદિ વેદિકા કૌણ્ડિકા ગૃહાઃ ।
પ્રાસાદં દુર્ગં વિચરંતિ શેષં દોષં વિવર્જયેત્ ॥
પૂજયેત્તત્ ભૂમિવાસ્તુ ગૃહાણુ ન ચ પદાંદિશી ।
અર્ચિતં ધૂપદીપે નંવેદાર્થં ચ દક્ષિણા ॥

—ઈતિશેષ પૂજાવિધિ-ઈતિ ખૂંટી વિચાર.

અથ દેવાલય ખાત—

મીનાદિ ત્રિ રવો વાલ્યે મિથુના ત્રિ ઇશાનકે ।
કન્યાદિ અગ્નિકોણેષુ ધનાદિ ત્રીણિ નૈરૂતે ॥
ખાતં દેવાલયે જ્ઞેયં રૂદ્રાલયે તુ સન્મુખે ।
એવં ખાતં વિભાનીયાત્ દેવગૃહે સદાયરેત્ ॥

ખાસ બાણવા જેવો—

સુદિમાર્ગે કૃતં ખાતં સ્થિર કાર્યેષુ સંભતં ।

મસ્તકે ગૃહિણી મરે પૂઠે મરે જ સાંમ;
પુંછે તો કુલ સંહરે કુશલ જોથે ઠાંમ. ૧

ઘરનું ખાત—

હરિ^૧ યુવતિર તુલાયાં ખન્યતેગ્રાગ્નિ કોણે ।
અલિ ધન મકરાદિ ઇશ કોણે વહંતિ ॥૨॥
ઘટ^૨ ધર અષ^૩ મેષે વાવ્યકોણે ચ ખાતં ।
વૃષ મિથુન દ્વલીરે^૪ નૈરૂતે ચાર્ક સંસ્થે ॥૩॥
મૃગારિ કન્યે તુલ વાયુ કોણે મૃગાલિ^૫ ચાપે^૬ ચ દિશીશ
લાગે ।

મીનાજ^૮ કુંભેખનલે ચ ખાતં ગો યુગ્મ કર્કે^૭ખપિ
નૈરૂતે ચ ॥

નાગનું મુખ જ્યારે પૂર્વ દિશામાં હોય ત્યારે વાયુકોણમાં
ખાત કરવું. દક્ષિણ દિશામાં હોય ત્યારે ઇશાન કોણમાં ખાત
કરવું અને ઉત્તર દિશામાં હોય ત્યારે નૈરૂત્ય કોણમાં ખાત કરવું.

અથ ઘરનું ખાત સંકાંતિ પ્રમાણે—

સર્પનું મુખ પૂર્વ દિશામાં હોય ત્યારે સિંહ, કન્યા અને
તુલમાં ઘરનું ખાત વાયવ્ય કોણમાં કરવું. દક્ષિણ દિશામાં હોય
ત્યારે વૃશ્ચિક, ધન અને મકરમાં ઘરનું ખાત ઇશાન કોણમાં
કરવું. પશ્ચિમ દિશામાં હોય ત્યારે કુંભ, મીન અને મેષમાં અગ્નિ
કોણમાં કરવું અને ઉત્તર દિશામાં હોય ત્યારે વૃષભ મિથુન તથા
કર્કમાં ઘરનું ખાત નૈરૂત્ય કોણમાં કરવું.

નોંધ—આ કેમ ગણાયે. પરંતુ મિથુન, કન્યા, ધન અને
મીન સંકાંતિમાં ખાત મુહર્ત્ત ન કરવાનું ખાસ યાદ રાખવું.

પ્રાચીન રાજવૃદ્ધિલ પૃષ્ઠ ૨૨ શ્લોક ૨૪ માં આ પ્રમાણે
પાઠ ફેર છે:—

નાગના મસ્તકે ખાત કરે તો ઘરના સાલિકના માતા

૧ સિંહ. ૨ કન્યા. ૪ કુંભ. ૪ મીન. ૫ કર્કે ૬ મકર. ૭ ધન.
૮ મેષ.

પિતાનો નાશ થાય. પૂંછડા ઉપર ખાત કરે તો રોગ થાય
નાગની પીઠ ઉપર ઉપર ખાત કરે તો હાનિ થાય અને બચ પેદા
થાય અને કુક્ષિમાં ખાત કરે તો પુત્ર અને ધન ધાન્યની પ્રાપ્તિ
થાય અર્થાત બધી રીતે સુખી થાય.

પરચુરસુ જીના છુટાં પાનાંઓનો ઉતારો—

શેષના માથે ખુંટી મારે તો સ્ત્રી મરે, પેટે મારે તો બરનો
માલિક મરે, પૂંછડે મારે તો કુલનો સંહાર કરે, માટે મુખ,
પેટ, પીઠ અથવા પૂંછડું એ ઠ છોડીને ચોથા ખુણામાં ખુંટી માર-
વાથી સુખી થાય.

વેદિષુ ત્યાજ્યા વિવાહે મુખ મધ્ય પુચ્છં ।
ત્રિષુ ત્રિષુ વૈ વૃષ સંકાંતિમાહો ॥
યત્ર સ્થાને ભવેત્ સર્ચં તત્ર શેષ મુખં સ્મૃતં ।
દિશાયાં ગણ્યેત્ શેષ વિદિશાયાં ગણ્યેત્ ભુધેઃ ॥
શીર્ષે સ્ત્રી વિનાશાય મધ્યે સ્વામિ વિનાશનં ।
પુચ્છે ચ નિર્ધનં પ્રોક્તં ચતુર્થે કુશલં દ્રુવં ॥
વાપી કૂપ તડાગાદિ વેદિકા કૌણ્ઠકા ગૃહાઃ ।
પ્રાસાદં દુર્ગં વિચરંતિ શેષં દોષં વિવર્જ્યેત ॥
પૂજ્યેત્તત્ ભૂમિવાસ્તુ ગૃહાણું ન ચ પદાંદિશી ।
અર્ચિતં પૂપદીપે નંવેધાર્મં ચ હક્ષિણા ॥

—ઈતિશેષ પૂજાવિધિ-ઈતિ ખૂંટી વિચાર.

અથ દેવાલય ખાત—

મીનાદિ ત્રિ રવો વાવ્યે મિથુના ત્રિ ઈશાનકે ।
કન્યાદિ અગ્નિકોણેષુ ધનાદિ ત્રીણિ નેરૂતે ॥
ખાતં દેવાલયે જ્ઞેયં રૂદ્રાલયે તુ સન્મુખે ।
એવં ખાતં વિજ્ઞનીયાત્ દેવગૃહે સદાયચરેત્ ॥

ખાસ જાણવા જેવો—

સુદિમાર્ગે કૃતં ખાતં સ્થિર

કૃતેર્થં સિદ્ધિમાપ્નોતિ વેદિ રૂદ્રાલયં વિના ॥૨૮૭॥
 વૃષાદેવાં ગૃહે સિંહાત્ ત્રિકં મીનાત્સુરાલયે ।
 જલાશયે ચ કર્કત્રિ મકરાદિ તડાગદે ॥૨૮૮॥

અથ ચોરીનું ખાત—

વૃષમિથુન કુલીરે ખાત વેદાગ્નિકોણે ।
 હરિ યુવતિ તુલાયાં ખાત ઇશાન મેવ ॥
 અલિ ધન મકરાખ્યં વાયવે વેદિકાયાં ।
 ઘટ ઝષ અજ સૂર્યે ખાત નૈરૂત્ય માહુઃ ॥૨૮૯॥

અર્થાત્—વેદી તથા ચોરીના ખાત માટે વૃષ રાશીથી ૩ રાશી
 ઇશાન ખૂણે, સિંહથી ૩ રાશી વાયવ્યમાં વૃશ્ચિકથી ૮ રાશી નૈરૂત્ય
 ખૂણે અને કુંભથી ૩ રાશી અગ્નિ ખૂણે માંડવી. જે સંક્રાંતિ ચાલતી
 હોય તેનાથી દશમી સંક્રાંતિના સ્થાનમાં ખાત કરવું.

પાકાંતરે—

આઘ વરખ ઇશાન ઘર શેષ ફરે સંહાર;
 ત્રિહું ત્રિહું માસાં ઘર કરે જોશી ખરું નિહાળ. ૧
 સુખ કુટુંબો ૧૭૫૩ પૂઠે મરે જ રશામઃ
 પુંછડીએ ઘરણી ૩ મરે કુશલ ચોથે ઠામ. ૨

કાર્યે નિષેધ—

ફૂપ તલાવાં વાવડી મંદિર દુર્ગસ્થાન,
 ખાત કરે તો નાં વસે હામ કરે તો હાંણુ. ૩

અથ જ્યોતિર્મયૂષે લગ્નશુદ્ધિ—

લગ્ને શુક્રે શુરો ષષ્ઠે લોમ સૂર્યો યુગે લૂગો ।
 ત્રિગે મંદે રવો ઘુને ૭ યુગે વા પંચમે શુરો ॥ ૪૮ ॥
 કેંદ્રે શુરો યુગે ચંદ્રે જ્યોમ ૧૦ લાલો ૧ રવો તથા ।
 મંદે કુન્ને કૃતં તિષ્ઠેન્મંદિરં શરદાં ચતમ્ ॥ ૪૯ ॥
 શુક્રે સ્વોચ્ચૈ તનો વાપિ શુરો પાતાલગેઝ્યવા ।
 શનો સ્વોચ્ચૈ લાલગે વા લક્ષ્મ્યા ચુકતં ગૃહં ચિરમ્ ॥ ૫૦ ॥

પિતાનો નાશ થાય. પૂંછડા ઉપર ખાત કરે તો રોગ થાય
નાગની પીઠ ઉપર ઉપર ખાત કરે તો હાનિ થાય અને ભય પેદા
થાય અને કુક્ષિમાં ખાત કરે તો પુત્ર અને ધન ધાન્યની પ્રાપ્તિ
થાય અર્થાત્ જમીની રીતે સુખી થાય.

પરચુરણ જુના છુટા પાનાંઓનો ઉતારો—

શેષના માથે ખુંટી મારે તો સ્ત્રી મરે, પેટે મારે તો ઘરનો
માલિક મરે, પૂંછડે મારે તો કુલનો સંહાર કરે, માટે મુખ,
પેટ, પીઠ અથવા પૂંછડું એ ૩ છાડીને યોગ્ય ખુણામાં ખુંટી માર-
વાથી સુખી થાય.

વેદિષુ ત્યાજ્યા વિવાહે મુખ મધ્ય પુચ્છં ।

ત્રિષુ ત્રિષુ વૈ વૃષ સંકાંતિમાહો ॥

યત્ર સ્થાને ભવેત્ સૂર્યં તત્ર શેષ મુખં સ્મૃતં ।

દિશાયાં ગચ્ચેત્ કૈવ વિદિશાયાં ગચ્ચેત્ ભુધૈઃ ॥

શીર્ષે સ્ત્રી વિનાશાય મધ્યે સ્વામિ વિનાશનં ।

પુચ્છે ચ નિર્ધનં પ્રોક્તં ચતુર્થે કુચલં ક્ષુવં ॥

વાપી કૂચ તડામાદિ વેદિકા કૌણ્ઠકા ગૃહાઃ ।

પ્રાસાદં દુર્ગં વિચરંતિ શેષં દોષં વિવર્જયેત્ ॥

પૂજયેત્તત્ ભૂમિવાસ્તુ ગૃહાણુ ન ચ પદ્મદિશી ।

અર્ચિતં મૂપદીપે નંવેદ્યાર્થં ચ દક્ષિણા ॥

—ઈતિશેષ પૂજાવિધિ-ઈતિ ખૂંટી વિચાર.

અથ દેવાલય ખાત—

મીનાદિ ત્રિ સ્ત્રી વાળ્યે મિથુના ત્રિ ઈશાનકે ।

કન્યાદિ અગ્નિકોણેષુ ધનાદિ ત્રીણિ નેરૂતે ॥

ખાતં દેવાલયે જ્ઞેયં દ્વાલયે તુ સન્મુખે ।

એવં ખાતં વિભાગીયાત્ દેવગૃહે સદાયચેત્ ॥

ખાસ જાણવા જેવો—

સૃષ્ટિમાર્ગે કૃતં ખાતં સ્થિર કાર્યેષુ સંમતં ।

કુતેર્થં સિદ્ધિમાપ્નોતિ વેદિ રૂદ્રાલયં વિના ॥૨૮૭॥
 વૃષાદેવાં ગૃહે સિંહાત્ ત્રિકં મીનાત્સુરાલયે ।
 જલાશયે ચ કર્કત્રિ મકરાદિ તકાગકે ॥૨૮૮॥

અથ ચોરીનું ખાત—

વૃષમિથુન કુલીરે ખાત વેદગ્નિકોણે ।
 હરિ યુવતિ તુલાયાં ખાત ઇશાન મેવ ॥
 અલિ ધન મકરાખ્યં વાયવે વેદિકાયાં ।
 ઘટ ઝખ અજ સૂર્યે ખાત નૈરૂત્ય માહુઃ ॥૨૮૯॥

અર્થાત્—વેદી તથા ચોરીના ખાત માટે વૃષ રાશીથી ૩ રાશી
 ઇશાન ખૂણે, સિંહથી ૩ રાશી વાયવ્યમાં વૃશ્ચિકથી ૩ રાશી નૈરૂત્ય
 ખૂણે અને કુંભથી ૩ રાશી અગ્નિ ખૂણે માંડવી. જે સંક્રાંતિ ચાલતી
 હોય તેનાથી દશમી સંક્રાંતિના સ્થાનમાં ખાત કરવું.

પાકાંતરે—

આઘ વરખ ઇશાન ઘર શેષ ફરે સંહાર;
 ત્રિહું ત્રિહું માસાં ઘર કરે જોશી ખડું નિહાળ. ૧
 મુખ કુટુંબો ૧૯૪૭ પૂઠે મરે જ રશામઃ
 પુંછડીએ ઘરણી ૩ મરે કુશલ ચોથે દામ. ૨

કાર્યે નિષેધ—

ફૂપ તલાવાં વાવડી મંદિર ફળસ્થાન,
 ખાત કરે તો નાં વસે હોમ કરે તો હાંણુ. ૩

અથ જ્યોતિર્મયૂએ લગ્નશુદ્ધિ—

લગ્ને શુકે શુરો પઠે લોમ સૂર્યો મુખે લૂગો ।
 ત્રિગે મદે સ્વો લુને ૭ મુધે વા પંચમે શુરો ॥ ૪૮ ॥
 કેદ્રે શુરો મુધે ચંદ્રે વ્યામ ૧૦ લાલો ૧ સ્વો તથા ।
 મદે કુને કૃતં તિષ્ઠેન્મંદિરં શરદાં શતમ્ ॥ ૪૯ ॥
 શુકે સ્વોમ્યૈ તનો વાપિ શુરો પાતાલગેઝ્ઞવા ।
 શનો સ્વોમ્યૈ લાલગે વા લક્ષ્મ્યા યુક્તં ગૃહં ચિરમ્ ॥૫૦॥

પિતાનો નાશ થાય. પૂંછડા ઉપર ખાત કરે તો શેઠ થાય
નાગની પીઠ ઉપર ઉપર ખાત કરે તો હાનિ થાય અને ભય પેદા
થાય અને કુક્ષિમાં ખાત કરે તો પુત્ર અને ધન ધાન્યની પ્રાપ્તિ
થાય અર્થાત્ બધી રીતે સુખી થાય.

પરચુરણ જુના છુટા પાનાંઓનો ઉતારો—

ચેપના માથે ખુંટી મારે તો સ્ત્રી મરે, પેટે મારે તો વરનો
માલિક મરે, પૂંછડે મારે તો કુલનો સંહાર કરે, માટે મુખ,
પેટ, પીઠ અથવા પૂંછડું જો ૩ છાંયીને ચોથા ખુણામાં ખુંટી માર-
વાથી સુખી થાય.

વેદિષુ ત્માન્વા વિવાહે મુખ મધ્ય પુચ્છં ।
ત્રિષુ ત્રિષુ વૈ વૃષ સંક્રાંતિમાહો ॥
યત્ર સ્થાને ભવેત્ સ્થર્ષં તત્ર ચેષ મુખં સ્મૃતં ।
દિશ્યામાં ગચ્ચેત્ ચેષ વિદિશ્યામાં ગચ્ચેત્ ભુધેઃ ॥
શીર્ષે સ્ત્રી વિનાશાય મધ્યે સ્વામિ વિનાશનં ।
પુચ્છે ચ નિર્ધનં પ્રોક્તં ચતુર્થે કુશલં કુવં ॥
વાપી કૃપ તડગાદિ વેદિકા કૌણ્ડકા ગૃહાઃ ।
પ્રાસાદં દુર્ગં વિચરંતિ ચેષં દોષં વિવર્જયેત્ ॥
પૂજયેત્તત્ ભૂમિવાસ્તુ ગૃહાણું ન ચ પદાદિશો ।
અર્ચેત્ મૂપદીપે નેવેધાર્યં ચ દક્ષિણા ॥

—ઈતિચેષ પૂજાવિધિ-ઈતિ ખૂંટી વિચાર.

અથ દેવાલય ખાત—

મીનાદિ ત્રિ સ્વો વાળ્યે મિથુના ત્રિ ઈશાનકે ।
કન્યાદિ અગ્નિકોણેષુ ધનાદિ ત્રીણિ નેરતે ॥
ખાતં દેવાલયે જ્ઞેયં દેવાલયે તુ યન્મુખે ।
જ્ઞેયં ખાતં વિજ્ઞનીયાત્ દેવચ્છે સદાયચેત્ ॥

ખાસ ભણવા જેવો—

સુદિમાર્ગે કૃતં ખાતં સિધર . સમતં ।

કૃતેર્થ સિદ્ધિમાપ્નોતિ વેદિ રૂદ્રાલયં વિના ॥૨૮૭॥
 વૃષાદ્વેધાં ગૃહે સિંહાત્ત્રિઠં મીનાત્સુરાલયે ।
 જલાશયે ચ ક્ષર્કત્રિ મકરાદિ તડાગદે ॥૨૮૮॥

અથ ચોરીનું ખાત—

વૃષમિથુન કુલીરે ખાત વેદગ્નિકોણે ।
 હરિ યુવતિ તુલાયાં ખાત ઇશાન મેઘ ॥
 અલિ ધન મકરાખ્યં વાયવે વેદિકાયાં ।
 સદ ઝષ અજ સૂર્યે ખાત નૈરૂત્ય માહુઃ ॥૨૮૯॥

અર્થાત્—વેદી તથા ચોરીના ખાત માટે વૃષ રાશીથી ૩ રાશી
 ઇશાન ખૂણે, સિંહથી ૩ રાશી વાયવ્યમાં વૃશ્ચિકથી ૩ રાશી નૈરૂત્ય
 ખૂણે અને કુંભથી ૩ રાશી અગ્નિ ખૂણે માંડવી. જે સંકાંતિ આવતી
 હોય તેનાથી દશમી સંકાંતિના સ્થાનમાં ખાત કરવું.

પાકાંતરે—

આઘ વરખ ઇશાન ઘર શેષ ક્ષરે સંહાર;
 ત્રિહું ત્રિહું માસાં ઘર કરે જોશી ખર્ડં નિહાળ. ૧
 મુખ કુટુંબો ૧ઉઘડે પૂઠે મરે જ રથામઃ
 પુંછડીઓ ઘરણીઝ મરે કુશલ ચોથે ઠામ. ૨

કાર્યે નિષેધ—

કૂપ તલાવાં વાવડી મંદિર દુર્ગસ્થાન,
 ખાત કરે તો નાં વસે હોમ કરે તો હાંણ. ૩

અથ જ્યોતિર્મયૂષે લગ્નશુદ્ધિ—

લગ્ને શુક્રે ગુરો પળે લોમ સૂર્યો સુખે લૂગો ।
 ત્રિગે મંદે રવો ઘુને ૭ બુધે વા પંચમે ગુરો ॥ ૪૮ ॥
 કેદ્રે ગુરો બુધે ચંદ્રે જ્યોમ ૧૦ લાલો ૧ રવો તથા ।
 મંદે કુન્ને કૃતં તિષ્ઠેન્મંદિરં ચરદાં શતમ્ ॥ ૪૯ ॥
 શુક્રે સ્વોચ્ચૈ તનો વાપિ ગુરો પાતાલગેડ્યવા ।
 શનો સ્વોચ્ચૈ લાલગે વા લક્ષ્મ્યા શુકતં ગૃહં ચિરમ્ ॥૫૦॥

કૃતેર્થ સિદ્ધિમાપ્નોતિ વેદિ રૂપાલયં વિના ॥૨૮૭॥
 વૃષાદ્રેધાં ગૃહે સિંહાત્ ત્રિકં મીનાત્સુરાલયે ।
 જલાલયે ચ કર્કત્રિ મકરાદિ તડાગદે ॥૨૮૮॥

અથ ચોરીનું ખાત—

વૃષમિથુન કુલીરે ખાત વેદગ્નિકોણે ।
 હરિ યુવતિ તુલાયાં ખાત ઇશાન મેવ ॥
 અલિ ધન મકરાખ્યં વાયવે વેદિકાયાં ।
 લટ ઝષ અજ સૂર્યે ખાત નૈરૂત્ય માહુઃ ॥૨૮૯॥

અર્થાત્—વેદી તથા ચોરીના ખાત માટે વૃષ રાશીથી ૩ રાશી
 ઇશાન ખૂણે, સિંહથી ૩ રાશી વાયવ્યમાં વૃશ્ચિકથી ૩ રાશી નૈરૂત્ય
 ખૂણે અને કુંભથી ૩ રાશી અગ્નિ ખૂણે માંડવી. જે સંક્રાંતિ ચાલતી
 હોય તેનાથી દશમી સંક્રાંતિના સ્થાનમાં ખાત કરવું.

પાઠાંતરે—

આઘ વરખ ઇશાન ધર શેષ કરે સંહાર;
 ત્રિહું ત્રિહું માસાં ધર કરે જોશી ખરૂં નિહાળ. ૧
 મુખ કુટુંબો ૧ ઉઘડે પૂઠે મરે જ રશામઃ
 પુંછડીએ ધરણી ૩ મરે કુશલ ચોથે ઠામ. ૨

કાર્યે નિષેધ—

કૂપ તલાવાં વાવડી મંદિર દુર્ગસ્થાન,
 ખાત કરે તો નાં વસે હોમ કરે તો હાંણુ. ૩

અથ જ્યોતિર્મંથૂએ લગ્નશુદ્ધિ—

લગ્ને શુક્રે ગુરો ષષ્ઠે જોમ સૂર્યો સુખે ભૃગો ।
 ત્રિગે મંદે રવો દુને ૭ બુધે વા પંચમે ગુરો ॥ ૪૮ ॥
 કેદ્રે ગુરો બુધે અંદ્રે જ્યોત ૧૦ લાભો ૧ રવો તથા ।
 મંદે કુજે કૃતં તિષ્ઠેન્મંદિરં ચરદાં શતમ્ ॥ ૪૯ ॥
 શુક્રે સ્વોચ્ચૈ તનો વાપિ ગુરો પાતાલગેઝ્યવા ।
 શની સ્વોચ્ચૈ લાલગે વા લક્ષ્મ્યા શુકતં ગૃહં ચિરમ્ ॥ ૫૦ ॥

અર્થાત્—ચરલગ્નમાં ખાત કરવું નહિ. સ્થિર અને દ્વિ-સ્વભાવ લગ્નોમાં ગૃહારંભ કરવો ઇચ્છ્ય છે. ગૃહારંભ સમયની કુંડ-લીમાં લગ્ને ગુરુ અથવા શુક્ર, છૂટ્ટે સ્થાને મંગલ અથવા રવિ. ચોથે શુક્ર, ત્રીજે શનિ અથવા સૂર્ય, સાતમે બુધ અથવા પાંચમા સ્થાનમાં ગુરુ આ ગ્રહો આવે અથવા કેંદ્રમાં ગુરુ, દશમે બુધ કે સોમ, ૧૧ મે રવિ, શનિ કે મંગલ આ યોગોમાં ધરનો આરંભ કરવાથી દીર્ઘકાલ સુધી ઘર ટકે છે. લગ્ને ઉંચનો શુક્ર, ચોથે ઉંચનો ગુરુ અથવા ૧૧ મે ઉંચનો શનિ આવા યોગો હોય તો ઘર લાંબા વખત ટકે છે અને લક્ષ્મીની પણ પ્રાપ્તિ થાય છે. ચંદ્ર, ૧, ૬, ૮ અને ૧૨ મા સ્થાને હોય તો નાશ કરે અને ૩-૬-૧૧ મા સ્થાને પાપગ્રહ હોય તો શુભ ગણાય છે.

નોંધ—ધરના પાયાના મુહર્ત્તને મારવાડમાં રાંગ દેવણ મુહર્ત્ત કહે છે.

રાંગ—પાથો અથવા લીંત. દેવણ-દેવી, નાખવી અથવા અણવી.

અથ દેવમંદિર માટે કોણે શિલા સ્થાપન—

‘જ્યોતિર્મયૂજે’ મિશ્ર પ્રકરણ ૪ શુ’ સ્લોક. ૪૩-૪૪

દક્ષિણ પૂર્વે કોણે કૃત્વા પૂજાં શિલાં ન્યસેત્ પ્રથમામ્ ।

શેવાઃ પ્રદક્ષિણેન સ્તંભા સ્યૈવં પ્રતિષ્ઠાપ્યાઃ ॥૪૩॥

ધ્રુવં દૃષ્ટ્વાડયવા સ્મૃત્વા કર્ત્તવ્યં વાસ્તુરોપણં ।

સાયાહ્ન વર્જ્યં દિવસે રાત્રી ત્યક્ત્વા મહાનિશામ્ ॥૪૪॥

અર્થાત્—પહેલા અગ્નિ ખૂણામાં પ્રથમ શિલાનું પૂજન કરવું. તેને પુરાવી દીધા પછી પૂર્વ-ઈશાન, ઉત્તર-વાયવ્ય, પાશ્ચિમ-નૈરત્ય અને દક્ષિણ આ અનુક્રમે શિલા સ્થાપન કરવી. તે વખતે ધ્રુવનું દર્શન કરવું.

નોંધ—શિલા સ્થાપન પ્રાતઃકાલે કરવી, સાયંકાળે યા રાત્રે ન કરવી.

અથ વત્સ વિચાર—

કન્યાદિ ત્રિ ત્રિગે રવૌ વત્સ પ્રાચ્યાદિષુ દેતિ ।
પ્રવાસ વાસ્તુ દ્વારાર્યાપ્રવેશાઃ સંમુખેત્ર ન ॥

ફલ—

સન્મુખેયં હરેદાયુઃ પૃષ્ઠે સ્યાદ્ધન નાશનં ।
વામ દક્ષિણયોઃ કિંતુ વત્સો વાંછિતદાયકઃ ॥
કન્યા તુલ વૃશ્ચિક જળ તળ પૂરવ વચ્છ હોય,
ધન મકર કુંભે તિહાં દક્ષિણ વાસો ભેય;
વચ્છ મીન મેષે વૃષે વાસો પશ્ચિમ માંય,
મિથુન કરક સિંહે સદા વાસો ઉત્તર માંય. ૧

ફલ—

સામે વચ્છ ન ચાલીયે નહિ કીજે ઘરનાર;
દેવલ દેવ ન બેસારીયે ભેશી ભેશ વિચાર ૨

અથ વત્સનો વાસો—

કન્યા, તુલ, વૃશ્ચિક પૂર્વે. ધન, મકર, કુંભ દક્ષિણે.
મીન, મેષ, વૃષે પશ્ચિમે અને મિથુન, કર્ક, ઉત્તરે.

અથ વત્સ ચક્ર—

કન્યાદો ત્રીણિ પૂર્વાણિ ધનાદિ ત્રીણિ દક્ષિણે ।
મીનાદિ પશ્ચિમે ત્રીણિ મિથુનાદિ ત્રીણિ ઉત્તરે ॥૧॥
અથતો હરતે આયુઃ પૃષ્ઠતો હરતે ધનં ।
વામ દક્ષિણતો વત્સ શુભદા ચૈવ સર્વદા ॥ ૨ ॥

પાઠાંતરે—

આસુ કાતી માગશર સહી પૂરવદિશ વચ્છની કહી;
પોસ માહ કાગળ સુદાં દક્ષિણ દિશ ભે વચ્છે રૂંદા. ૧
ચૈત્ર વૈશાખ બેઠહ બાંણ પશ્ચિમ દિશામાં વચ્છ પ્રયાણ;
આષાઢ શ્રાવણ ભાદરવા અંતર ઉત્તર વચ્છ રહે નિરંતર. ૨

૩૦ દિવસ, કન્ના સંક્રાંતિ પાસામાં પ્રધાનથી		પુલ સંક્રાંતિ		શુક્ર સંક્રાંતિ અગ્નિ સુધી			
૫	૫	૧૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૦	૫
૧૦	પૂર્વ						૧૦
૧૫	<div style="border: 1px solid black; padding: 10px; text-align: center;"> <p>પુરુષાક્ષર</p> <p>વત્સચક્ર સ્થાનેદિન પ્રમાણ</p> </div>						૧૫
૨૦							૨૦
૧૫							૧૫
૧૦							૧૦
૫	૫	૧૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૦	૫
૧૩૫ ૦૮ પ્રિતિ ૧૦૦૦૦ ૧૦૦૦૦		૧૩૫ ૦૮ પ્રિતિ ૧૦૦૦૦ ૧૦૦૦૦		૧૩૫ ૦૮ પ્રિતિ ૧૦૦૦૦ ૧૦૦૦૦			

વળી—

ઉદયતિ જિહ્વા ગો વચ્ચે ચલાવો નેવ કારયેત્ ।
ગૃહે ચૈત્યં ચ કાટાનાં સન્મુખં દ્વાર ન કારયેત્ ॥૧॥

ફલ—

સન્મુખો કરતે આયુ પૃષ્ઠે ચ દુઃખદાયકઃ
વામે દક્ષિણ કે વત્સઃ સવત્સ મુખદાયકઃ

શ્રી નારાયણે વત્સ પુરુષાકૃતિ—

પંચશીર્ષ સ્ત્રી પુરુષચ નવ નાભિઃ પોઽઞ્ચાંઘ્રયઃ ।
ત્રિશતાનિ ચ પશ્વીચ્ય શૃંગાણિય કરાઃશતમ્ ॥

અથ વત્સ વિચાર—

કન્યાદિ ત્રિ ત્રિગે રવો વત્સ પ્રાચ્યાદિપુ દેતિ ।
પ્રવાસ વાસ્તુ દ્વારાર્યાપ્રવેશાઃ સંસુખેત્ર ન ॥

ફલ—

સંસુખેયં હરેદાયુઃ પૃષ્ઠે સ્થાન નાશનં ।
વામ દક્ષિણયોઃ કિંતુ વત્સો વાંછિતદાયકઃ ॥
કન્યા તુલ્ય વૃશ્ચિક જળ તળ પૂરવ વચ્છ હોય,
ધન મકર કુંભે તિહાં દક્ષિણ વાસો ભેય;
વચ્છ મીન મેષે વૃષે વાસો પશ્ચિમ માંય,
મિથુન કરક સિંહે સદા વાસો ઉત્તર માંય. ૧

ફલ—

સામે વચ્છ ન ચાલીયે નહિ કીજે ઘરખાર;
દેવલ દેવ ન બેસારીયે ભેશી ભેશ વિચાર ૨

અથ વત્સનો વાસો—

કન્યા, તુલ્ય, વૃશ્ચિક પૂર્વે. ધન, મકર, કુંભ દક્ષિણે.
મીન, મેષ, વૃષે પશ્ચિમે અને મિથુન, કર્ક, ઉત્તરે.

અથ વત્સ ચક્ર—

કન્યાદી ત્રીણિ પૂર્વાણિ ધનાદિ ત્રીણિ દક્ષિણે ।
મીનાદિ પશ્ચિમે ત્રીણિ મિથુનાદિ ત્રીણિ ઉત્તરે ॥૧॥
અગ્રતો હરતે આયુઃ પૃષ્ઠતો હરતે ધનં ।
વામ દક્ષિણતો વત્સ શુભદા ચૈવ સર્વદા ॥ ૨ ॥

પાઠાંતરે—

આસુ કાતી માગશર સહી પૂર્વદિશ વચ્છની કહી;
પોસ માહ ફાગુણ સુદાં દક્ષિણ દિશ ભે વચ્છે ફંદા. ૧
ચેત્ર વૈશાખ જેઠહ જાંણ પછિમ દિશામાં વચ્છ પ્રયાણ;
આષાઢ શ્રાવણ ભાદરવા અંતર ઉત્તર વચ્છ રહે નિરંતર. ૨

અથ ચાર દિશાઓમાં બારણું મૂકવાની સંક્રાંતિઓ—

મીને મેવે અલિ ચ સદનં દ્વારમિદ્રે તદાહુઃ ।
ધર્મદ્વારં મકર મિથુનયો અંગનાયાં ચ તદ્વત ॥
એવં તુલે ઘટ ઘર વૃષે પશ્ચિમે દ્વારશુદ્ધિ (સિદ્ધિઃ ?)
ઠકે સિદ્ધ ધનુષ ઉત્તરે દ્વારમેવં વદંતિ ॥ ૧ ॥

અથ બારસાખ મુહર્ત્ત—

ફાગણ, શ્રાવણ, માગશર, પોત્ત અને વૈશાખ આ માસ
૨-૩-૪-૭-૮-૯-૧૨-૧૩ આ તિથિઓ (નંદા, પુર્ણિમા, જ્યા
પાકાંતરે છે) અશ્વિની, જ્યેષ્ઠા, રેવતિ, પુનર્વસુ, ચિત્રા, મૂળશિર,
હસ્ત, પુષ્ય, સ્વાતિ, ધનુ, શતભિષા અને અનુરાધા આ નક્ષત્રો
સોમ, ગુરુ, શુક્ર, રવિ અને જુધવાર આ વારો

અથ બારસાખ ન કરવા માટે—

મેવ, મિંહ, ધન પૂર્વે, વૃષ કન્યા અને મકર દશિણે, મિથુન
તુલા અને કુમ્ભ પશ્ચિમે, ઠકે, મીન અને વૃશ્ચિકા ઉત્તરે એ
સંક્રાંતિમાં આ દિશામાં બારસાખ ના કરવું

અથ બારણા મુહર્ત્ત—સંક્રાંતિમાં—

ઠકે કુલે ચ સિદ્ધે ચ મકરે ચ દિવાકરે ।
પૂર્વે વા પશ્ચિમે વાપિ દ્વારં કુમ્ભા ચ વેશમર્મિ ॥ ૧ ॥
મેવે વૃષે વૃશ્ચિકેતુ તુલાયાં ચ મહા રવિઃ ।
ગૃહદ્વારં તદા કુયોત્ ઉત્તરે દશિણે તથા ॥ ૧ ॥

અથ ગૃહારંભ ન કરવા વિષે—

ધન મિથુન કન્યાસુ મીને ચ ચદિ ભાનુ માનુ
ન કર્તવ્યં તદા ગેહં કુને દુઃખમવાપ્યને ॥ ૩ ॥

અથ બારણા મુહર્ત્ત સંક્રાંતિમાં—

રાશીનાં અગ્નિ મીન મિંહ જવનં પૂર્વામુખં શોભનં ।
કન્યા ઠકે નકે રાશી સદનં ચામ્યા મુખે શોભનં ॥

સનમુખ ધર પુર કોટ ગઠ રાહ ન કીજે ખાર
હીર કહે અવરાં દિસાં કરતાં જ્યજ્યકાર ૭૪૦

રાહુ ચક્ર

માગશર, પોષ, મહા	પૂર્વમાં
ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ	દક્ષિણમાં
જેઠ, અશાઠ, શ્રવણ,	પશ્ચિમમાં
ભાદ્રપદ, આસો. કાર્તિક	ઉત્તરમાં

માગશર પોસ અને વળી માહ પૂરવ દીશે આબ્યો રાહ;
ફાગણ ચૈત્ર ને વૈશાખ દક્ષિણ દિશ રાહુની શાખ, ૧
જેઠ અષાઠ ને શ્રાવણ સહી પશ્ચિમ દિશતો રાહે ઘડી;
ભાદરવો આસો કાતિ માસ ઉત્તર દિશ રાહુનો વાસ.
સામે રાહ ન કીજે ખાર ગઠ મઠ મંદિર પોલ પ્રાકારx
મરે નારી કે નિર્ધન હોય એવાં ફલ રાહુનાં જોય. ૩
સામા રાહે મંદિર જો કરે કે ઉચાલો તે નર ભરે;
તિણુ દિશે દેશાંતર જાય સો નર કષ્ટ લહે તિણુ ઠાય. ૪

દ્વાર

દક્ષિણ ઉત્તર મેષ તુલ અભિ ચિહ્ન સંકંતિ
ખાર ચઢાવો ભારવઠ રિદ્ધિ સિદ્ધિ જિમ હુંતિ ૭૪૧
પૂરવ પશ્ચિમ ભારવઠ આડીજે ચિહ્ન સૂર
કરક સિંહ કુંભે મકર વશી વળતવો તૂર ૭૪૨
મીન મિથુન કન્યાધનેધયાં ચિહ્ન જળ હોવે ભાણુ
તવ ગેહ દુવારે ભારવઠ ચઢેતો રાખે જાણુ ૭૪૩

શુક્ર ૧, સોમ ૨, શુક્ર ૩, રવિ ૪ અને બુધ ૫ આ પાંચ વારો. અને નંદા, પૂર્ણા તથા જ્યા તિથિઓમાં બારસાખ મૂકવું. આ સિવાય બારસાખ ચક્રમાં શ્રેષ્ઠ ફલ હોય તે જોઈને મુદ્દર્ત આપવું.

વળી-મારવાડી જુના શ્રીધરી પંચાંગમાં તો બારસાખના બે લેહો ગણાવ્યા છે. ૧ લાકડાનું બારસાખ માણસને રહેવાના ઘર માટે શ્રેષ્ઠ કહેવાય. તેના માટે નક્ષત્ર તિથિ વાર આ પ્રમાણે

અશ્વિની, હસ્ત, પુષ્ય, ચવણુ, મૃગ અને સ્વાતિ નક્ષત્ર ૩-૭-૮ અને ૬ તિથિ તથા બુધ, શુક્ર અને શુક્ર વાર લેવા. એકમના દિવસે કરે તો દુઃખની પ્રાપ્તિ અને બીજ તથા દશમના દિવસે કરે તો ધનનો નાશ થાય છે. વળી મંગલવાર, શનિવાર અને સોમવાર તણ દેવા.

બીજું-દેવમંદિરને પથરાનું બારસાખ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. પથરાના બારસાખ માટે નક્ષત્ર, તિથિ, વાર આ પ્રમાણે—

ધનિષ્ઠા, શતભિષા, પૂર્વાભાદ્રપદ અને ઉત્તરાભાદ્રપદ તથા રેવતિ નક્ષત્ર. ૩-૭-૮ અને ૬ તિથિ અને બુધ, શુક્ર અને શુક્ર વાર શુભ. ચોથના દિવસે અને ચૌદશના દિવસે અશુભ, પાંચમ અને પૂર્ણિમાના દિવસે ધનનાશ અને છકના દિવસે અશુભ

નોંધ-આ મુદ્દર્તમાં પંચકનાં નક્ષત્રો, રવિવાર, ત્રિપુષ્ટર, કૃત્તિકા, આ બધા યોગો તજવાનાં છે.

અથ બારસાખના મુદ્દર્તમાં લેવા તથા તજવાની તિથિઓ.

પ્રતિપત્ત્વ ન કર્ત્તવ્ય કૃતે દુઃખમવાપ્તુયાત્ ।

દ્વિતીયા દ્રવ્ય હાનિ ચ પશુ પુત્ર વિનાશનં ॥૧॥

તૃતીયારોગ્યદં ચૈવ ચતુર્થી ભંગ મેવ ચ ।

વિરોધં ચ અમા પૂર્ણા ન કુર્યાદ્ બારસાખયા ॥૨॥

એકાદશી સર્વ શ્રેષ્ઠ ત્રયોદશી ચ સિદ્ધિદા ।

નવમી ધનદા ચૈવ રિખં નાગે શુભ મદં ॥૩॥

રાશી ધન્વિ તુલાતુ યુગ્મ સદનં સસ્તં પ્રતીત્યાસુખં
પુંસાં કુંભ વૃષાજ રાશિ સદનં સન્મુત્તરાલિ ગૃહં ॥

વળી પાઠાંતરે—

મેષ સિંહ ધને પૂરવ તણ વૃષ કન્યા મકર દક્ષિણ વરળજે;
બીજી રાશે કામ કરી જે તો ઘરમાં સુખ સંપત વર દીજે. ॥૪૭॥

વળી પાઠાંતરે—

મેષ સિંહ ધન સુરજ જળ તવ પૂરવ સુખે ગેહ,
બાર તણઈ તિમ દખખણે વૃષ કન્યા મકરેહ;
પશ્ચિમ મિથુને કુંભ તુલ ગેહ ન કીજે બાર,
ઉત્તર કરકાં મીન અલિ વરજ્યાં જયજયકાર.

અથ સંક્રાંતિમાં ઘર બારણા સુદર્શ—

મેષ મકર વૃષ એણી પેરે જાંણુ પશ્ચિમ બારણે નવ હોવે હાંણુ;
કર્ક તુલ ધન પૂરવ લીયા તિણુ ઘર આણુંદ હોવે સુખ દીયા. ૧
સિંહ કન્યા વૃશ્ચિક દક્ષિણ દ્વાર ખાઓ પીઓ ખરચો વહેવાર;
કુંભ મીન મિથુન ઉત્તર દ્વાર ચૂડા કંકણુ સોલે શણુગાર. ૨
બારે રાશે જુએ જોશ રાજ કરો મન ચિંતા છોડ.

ઉપરના પાઠનો પાઠાંતર—

મેષ મકર વૃષ એણી પેરે જાંણુ પશ્ચિમ દ્વારે નહિ હોવે હાંણુ;
કુંભ મીન મિથુન ઉત્તર દ્વાર ખાય પીયે વરતે વહેવાર. ૧
કર્ક ધન તુલ પૂર્વ સનેહાં જિણુ ઘર રિધ સિધ સહુ દેહાં;
સિંહ કન્યા વૃશ્ચિક દક્ષિણ દ્વાર જિમ ચૂડલે હોવે શણુગાર. ૨
બારે રાશે ચારે દીસે ભડેલીકે વિચારિ જોય;
એણી પર મંદર જો કરે તસ ઘર હાંણુ કદિ ન હોય. ૩

અથ બારસાખ સુદર્શનાં નક્ષત્રો વાર તથા તિથિઓ—સુદર્શ
સુક્રતાવલી મતે.

પુષ્ય ૧, અનુરાધા ૨, રેવતિ ૩, જ્યેષ્ઠા ૪, હસ્ત ૫,
અશ્વિની ૬, ચિત્રા ૭, સ્વાતિ ૮, પુનર્વસુ ૯ અને મૃગશીર ૧૦
આ દશ નક્ષત્રો.

ફેલ—

શાખાયાં ચ ભવેત્ લક્ષ્મી રાજ્યં મધ્યે પ્રતિષ્ઠિતં ॥૨॥

ઉર્ધ્વ દ્વારે સ્થિતં રાજ્યં ઉર્ધ્વસ કૌણ્ડ્યો સ્તથા ।

મરણ્યં ચ અધઃસ્થાને દ્વાર ચક્રં વિલોકયેત્ ॥૩॥

અથ સૂર્ય નક્ષત્રાત્ દ્વાર ચક્રં—

(૫) ન	૨	૪ એ (૧) પહેલાં	૨	ને (૨)
(૬)	એ ૪	૩ એક (૯) છેલાં	એ ૪	(૭)
(૪) ન	૨	૪ ને (૮)	૨	ને (૩)

અથ બારસાખમાં લેવાના વાર—

શુક્રવારે સદા કાર્યઃ સદા શુક્ર મનોરથા

ચુરતા રવીપુત્રેષુ શેષ વાર વિવર્જિતા ॥

અથ ગમે તે વારે લેવા તેનો ટાઈમ—

મલાત મિંદુ જ શુક્ર મધ્યાન્હે રવિ લોભિજ;

અપરાન્હે ભાર્ગવેંદુ સંધ્યા મંદ ભુજંમમ.

અથ સ્તંભચક્ર ગુહર્ત—

સૂર્ય નક્ષત્રથી કનિયા મુખી ગણતાં પ્રથમ સ્થંભ ઉપરથી મૂકવાં, પછી વચમાં, પછી નીચે, શિલ્પશાસ્ત્ર સંબંધે સ્તંભચક્ર—

શિલ્પશાસ્ત્ર સંબંધે

શ્રીધરી પંચાંગે સ્તંભચક્ર—

૩	અગ્રે નેષ્ઠ=માલિક મરણ્ય
૨૦	મધ્યે એક
૫	શ્લે નેષ્ઠ=ધન નાશ

૨	ધનનાશ
૨૦	સુખ
૬	મૃત્યુ

પાઠાંતરે—

પંચમી ધનદા એવ દ્વાદશી ધનદાયિની ॥

અથ બારસાખ મુહૂર્તનાં નક્ષત્રો વાર અને તિથિઓ—

મૃગે પૌષ્ણ લે મૈત્ર પુષ્યે ચ શકે ।

કરે દસ્ય ચિત્રાડનિલેચાદી તો જ ॥

શુર શુક અંદાર્ક સામ્યેષુ વારે ।

તિથૌ નંદા પૂર્ણા જયા દ્વાર શાખા+

બારસાખમાં સામ્ય કરે ગ્રહો—

સોમ	કેતુ	શુધ
શનિ	મધ્યે સૂર્ય	મંગલ
શુક	રાહુ જિંબરામાં	શુર

અથ બાર સાખમાં નક્ષત્રો મૂકવાની રીત—

અર્કધાતુર્યજ નક્ષત્રા દ્વર્ત દ્વારેષુ લીયતે

દ્વૌ દ્વૌ ચ કોણયો દ્વાત્ શાખાયાં ચ

અધઃ સ્થાને ચ ચત્વારિ ત્રિકં મધ્યે પ્રિ

+ પાલીતાણામાં એક મારવાની જોઈ સાધુ ચંદ્રવિજ્ઞ

મલ્યા હતા તેમણે અને ચમત્કવતાં જિમ કહ્યું હતું કે—બારસા

લામાં સોમ્ય ગ્રહ કોઈ પણ ન જોઈએ. ઉપર કેતુ ને જિંબરામાં

સાખોમાં અને મધ્યમાં કૂર ગ્રહો જોઈએ. વળી એમ પણ કહ્યું કે

જે ધરમાં જિંબરો ન હોય તે ધરમાં શાંતિ ન હોય. પરંતુ હાલના જ

નામાં તો જિંબરો રાખવામાં આવેલો જ નથી તેનું શું ? આ સાધુ

જન્મ ૧૯૯૯ ના ચેત્ર સુદી ૧ ના રોજ પાલીતાણામાં મલ્યા હતા.

—ગોરેશ્વરજી.

અગ્રે સપ્ત પ્રદેશાણિ પંચ મધ્યે તથૈવ ચ ।
મુખે સપ્ત પ્રદેશાણિ પંચ કોણે નિયોજયેત્ ॥

૩૬—

મૂલે ચ પ્રાપ્યતે લક્ષ્મીરગ્નિભ્યં તથા ॥
મધ્યસ્થાને દ્રુવં રાજ્યં મુખે કોણે શુભં ભવેત્ ॥

અથ મોક્ષચક્ર—

સૂર્ય નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણવું. એકથી ૩ સુધી મોક્ષને મૂળે ખરાબ, ૪ થી ૮ સુધી ગર્ભે ઉત્તમ, ૯ થી ૧૬ સુધી વચ્ચે શ્રેષ્ઠ, ૧૭ થી ૨૪ સુધી પૂછડે ખરાબ અને છેલ્લાં ૨૫ થી ૨૭ સુધી અચભાગમાં ઉત્તમ

કોણે ૫ ખરાબ (૫)

(૨) અગ્રે ૭ ખરાબ

(૩) મધ્યે ૫ ઉત્તમ

(૪) મુખે ૭ ખરાબ

(૧) મૂલે ૩ ઉત્તમ

અથ મોક્ષચક્ર—

અથ ચક્રં પ્રવક્ષ્યામિ ગૃહ મોક્ષસ્ય લક્ષણં ।
સૂર્યાદો ચંદ્રસં ચાવત્ મોક્ષચક્રે શુભાશુભં ॥૧॥
સૂર્યાદો ત્રીણિ મૂલેચ ચોક સંતાપ કારકં ।
પંચ ગર્ભે ભવેત્ મોલે ધનાયુઃ કામના ભુવિ ॥૨॥
શાખાયાં અષ્ટભિર્ગોલે મહાલાલ કરી નૃણાં ।
શાખાગ્રે ભવેત્ આષ્ટો વ્યાધિ ચોકભયં તથા ।
પૂછડે ત્રીણિ યદા મોલે પ્રજ્વલિત હતાશને ॥૩॥

બીજી રીતે મોક્ષચક્ર—

મૂલે મોલે ત્રિરૂક્ષં ગૃહપતિ મરણં પંચ ગર્ભે સુખં સ્યાત્ ।
મધ્યે દેવાદષ્ટ રૂક્ષં ધન સુત સુખદ પૃષ્ઠતો આષ્ટ હાનિઃ ॥
પશ્ચાદગ્રે ત્રિભાનુ ગૃહપતિ સુખદં લોગપુત્રાર્થદેયં ।
સૂર્યાર્ધાત્ ચાંદ્ર રૂક્ષં પ્રતિદિન ગણયેન્ મોક્ષચક્રં વિલોક્ય ॥૧॥

પ્રથમ સ્તંભ રોપણ મૂર્ત્તે કૂર્મચક્ર—મુહૂર્ત્તમાર્ત્ત'હે.

તિથિસ્તુ પંચગુણિતા કૃત્તિકાદ્યુક્ષ સંયુતા ।

તયા દ્વાદશ મિશ્રા ચ નવ ભાગેન ભાજિતા ॥૪૫॥

જલે વેદા મુનિશ્વંદ્ર સ્થલે પંચ દ્રવ્યં વસુઃ ।

ત્રિષટ્કે નવ આકાશે ત્રિવિધં કૂર્મ લક્ષણમ્ ॥૪૬॥

જલે લાભ સ્તથા પ્રોક્તઃ સ્થલે હાનિ સ્તથૈવ ચ ।

આકાશે મરણ્યં પ્રોક્તમિદં કૂર્મસ્ય ચક્રમ્ ॥૪૭॥

ભાવાર્થ—જે તિથિએ સ્થંભ સ્થાપના કરવી હોય તે તિથિને પાંચે ગુણવી, કૃત્તિકા નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધીની સંખ્યા મેળવવી, તેમાં બીજા ૧૨ મેળવીને નવે ભાગતાં શેષ ૪-૭-૧ રહે. તો કૂર્મ (પાતાલે) જલમાં છે. પણ જો ૨-૫-૮ વધે તો (પૃથ્વી ઉપર) સ્થલમાં છે અને ૩-૬-૯ વધે તો કૂર્મનો વાસો આકાશમાં છે એમ જાણવું જલમાં શુભ, પૃથ્વી અગર આકાશમાં હોય તો અશુભ જાણવો. પ્રથમ સ્થંભ (થાંભલા) ની પૂજા કરવી. સ્થિર અથવા મૃદુ નક્ષત્રમાં થાંભલો ઊભો કરવો. તે ઉપર અડસર=ભારવઠ ચઢાવવો. તે સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધી ગણતાં પહેલાં ૩ અશુભ, વચલાં ૧૩ શુભ, ૫ થી ૮ અશુભ અને છેવટમાં ૩ શુભ એમ ગણવાં. આ અડસર કે પાટડાતું મુહૂર્ત્ત જાણવું. કેટલાકના મતે બધું એક જ મુહૂર્ત્તમાં કરવું.

અથ મોલ તથા પાટડો ચઢાવવાતું મુહૂર્ત્ત—

પૂર્વાપરાસ્યે ભવને મોલ મૂલંતુ દક્ષિણે ।

દક્ષિણોત્તર દિગ દ્વારં મોમ મૂલંતુ પશ્ચિમે ॥

પૂર્વાષાઠા, પુષ્ય, પુનર્વસુ, આર્દ્રા, હસ્ત, અનુરાધા, ચિત્રા, મૃગશીર, રેવતિ, ધનિષ્ઠા આ નક્ષત્રો, તથા ચંદ્ર બલ, ગુરુ, શુક્ર કે રવિવારે મુહૂર્ત્ત કરવું.

રવિભાત્ દિનભં યાવત્ ઉર્ધ્વ દ્વારા સમાલિખેત્ ।

મૂલે ત્રીણિ પ્રદેયાણિ સ્પર્શિ માર્ગેષુ દાપયેત્ ॥

અથ બારમાસે દિશા પરત્વે ક્રમાંક ચકાવવાનું મુદ્દર્ત—

અથ બાલગ્રોધ જ્યોતિષસાર સંગ્રહે પ્રકરણ ૩ શ્લોક ૩૬—

ચેત્ર શ્રાવણને માગરીર માસે પૂરવ જાતાં પુરવ વિણાસે,
વૈશાખ બાદવો પોસહ માસે દક્ષિણ જાતાં ત્રિયા વિણાસે;
જેઠ આસો માહ માસે પશ્ચિમ જાતાં લક્ષ્મી વિણાસે,
આષાઢ કાર્તિક કાશુણ માસે ઉત્તર જાતાં પુત્ર વિણાસે.

ધરની પુરુષાદૃતિ સમજવી, જિહ્વા દીંચજી ઉપર બે હાથ
રાખી તે ઉપર હાડી મૂકી બેઠેલો માણસ તેના મુખ માથાના
વિભાગ તેની કલ્પના ક્રમાંકમાં કરવી પગલાં તે પગથીઆં, હાથની
કુણીઓ મુખી ઝાટલો સમજવો ખાળ તે પેશાળ જાણવો.

(બીજી આદૃતિ)

પાઠાંતરે-ઉપો મુતેલો માણસ મોં ઉંચું (આપણા સામું)
કરીને જોતો-હાથ તેવી આદૃતિ જનાવવી, તેના મોંમા પેસવું.
ગળું ખડકી, પેટ તે ચોક, જોરડો શુભસ્થાન, પછીત પગ સમજવા.

(ત્રીજી આદૃતિ)

તે જ મુજબ ચલાને પણ પલાંડીવાળી દીંચજી હાથ મૂકી
ઉંચું ધાલી બેઠેલો પુરુષ સમજવો સ્થાનનાં નામનાં અર્થો સમજવા.

આખા ધરની જહાસથી આદૃતિ બેઠેલો મનુષ્યાદૃતિ-જોલે પગે
દીંચજી જિહ્વા રાખી તે ઉપર બે હથેલીઓ મૂકી તે ઉપર હાડી
અડાડી માણસ બેઠેલો હાથ તેવી છે. પગથીયાં તે પગલાંને આંગ-
ળીઓ છે ઝાટલા તે હાથની કુણી મુખીનો વિસ્તાર. તે પછી
ઉપરનો ભાગ-મુખાદૃતિ-ગળીઆરૂં ક્રમાંક ઉઘાડતાં જોલે તે નિવેધ.
ધરમાં પેસવાની ના પાડે છે તેને વાજે છે. ક્રમાંક ઉઘાડ્યા પછી
પોતાની મેળે જ વસાઈ જતાં હાથ તે નિવેધ-દારિદ્રાવસ્થા આવે.
વાસ્થા છતાં ઉઘડી જાય તે નિર્વંશ, જીજ્ઞાસે વારસો મલે. તે
થવાનું કારણ-ચણીઆરૂં ને ઉપરનાં ઠેકના કુંઠા વાંકાચૂકા હાથ
છે તેથી થાય છે માટે તે જરોજર જનાવરાવવા

(૧) (૨) (૩) (૪) (૫)

૭ મૂલ મૃત્યુ	૫ મર્ગમાં સુખ	૮ મધ્યમાં મહાસુખ	૮ પુષ્કમાં મિત્ર નાશ	૩ અશિમાં મહા લાભ
-----------------	------------------	---------------------	-------------------------	---------------------

ક્રમાંકયક્રમ-

નક્ષત્ર

ફલ

૧ થી ૪	ધનાગમ કરે	દીન્યણુ
૫ થી ૬	વિનાશ કરે	ચોટી
૭ થી ૧૦	સુખકારક	માથું
૧૧ થી ૧૨	ખર્ચનકારક	કપાળ
૧૩ થી ૧૫	મૃત્યુ કરે	ભાગી
૧૬ થી ૧૭	હ્ય કરે	આંખો
૧૮ થી ૨૧	શુભ કરે	મૂછો
૨૨ થી ૨૩	રોગ કરે	મો ફાંફ
૨૪ થી ૨૭	સુખ કરે	નીચેનો હોઠ ને દાઢી
સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર	ફલ	અંત્ર વિભાગ

સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધી ગણતાં.

(પુરુષાકૃતિ ચીતરવી)

અથ કમાડે એકે. માથું તથા મુખની આકૃતિ સમજવી. ત
આખી મનુષ્યાકૃતિ સમજવા માટે ફક્ત મુખાકૃતિ.

ઉપરનું કપચર તે મુગટ કે પાઘડી

			ચોટી	
			માથું	
			કપાળ	
			જમરો ને આંખો	
			મૂઠાંનું સ્થાન	
			હોઠ ઉપરનો	
			મે ફાટ બીડેયો	
			નચોનો હોઠ	
	હોઠથી નીચેનો રે-દાઢી ઉપરનો ખાડો			
			દાઢી	
			મથું	

ક્રમાડમાં-આખી મનુષ્યાકૃતિની કલ્પના-ઉપરના ઓતરંગમાં ઘાલ-
વાનો લાગ તે છે ઉંચા કરેલા હાથ-ધરનો લાર ઝીલવા માટે

મુગટ				
ઉં			સાક્ષી તે ચોટીને માથું	ઉં
ચા		કપાળ		ચા
ક ર લા		આંખો નાક		ક ર લા
હાથ		મોહું		હાથ
		પેટ		
		કમર		
પગ				પગ
			ઢીંચણું	
પગલાં	ચણીચારાં લોહાનાં		પગતલાં	પગલાં

૧૫, મિથુન, તુલા, વૃશ્ચિક અને કુંભ આ લગ્નો શુભ છે
અથ ઘર પ્રવેશે વાસ્તુશાંતિ મુહૂર્ત-‘લ્યોતિર્મયૂષે’ પૃ ૨૦૬
શ્લોક-૫૫ થી ૫૬

અુત્તરા રોહિણી હસ્ત ધનિષ્ઠા ચત વારકા ॥
પુનર્વસુ મધા સ્વાતિ અશ્વિની દેવતી ક્ષુતિ ॥૫૫॥
પુખ્યાનુરાધા પ્રોક્તાનિ ક્ષણિ શાંતિ કર્મણિ ।
આષ ક્ષાન્તુન વૈશાખ લ્યેષ્ઠા ચન્તા નવે ગૃહે ॥૫૬॥
પ્રવેશે આવણે માર્ગ કાર્તિકેાપિ પ્રશમ્યતે ।
ચૈત્રો માસ કુન્નકો ચ રિક્તા હંધા સ્તવમા મૃતિઃ ॥
દુષ્ટ ચક્ર ધમે ત્યાલ્યા નવ ગેહ પ્રવેશને ।
અરે લગ્ને ચરાચ-યે પ્રવેશે ન શુભાવહ ॥૫૭॥
શુભે કેદ્ર ત્રિકોણ્ય દ્વિગૈરા ચ ત્રિવધ્ધમે ।
પાપે શુધ્ધધ્ધમે તુયે વિજતુ લાઘ્યમેગકે ॥૫૮॥

અર્થાત્—ઉત્તરા ૩, રોહિણી, હસ્ત, ધનિષ્ઠા, ચતુર્ભા
પુનર્વસુ, મધા, સ્વાતિ, અશ્વિની, દેવતી, ક્ષુતિ, અવણ, પુખ્ય, અને અ-
રાધા આ નક્ષત્રો વાસ્તુશાંતિના કાર્યમા શુભ છે માહ, ક્ષાન્તુન
વૈશાખ, જેઠ, આવણ અને માગશર તથા કારતક મહિનો ૫
નવા ઘર માટે શુભ છે ચૈત્ર મહિનો, રવિ તથા મંગલવા
રિક્તા તિથિ, હંધ તથા મૃત્યુયોગ, અનાસ તથા જન્મનો અ-
અને જન્મ લગ્ન નવા ઘરના પ્રવેશમા છોડી દેવા વળી આ
રાશીના લગ્નો, મેષ, કર્ક, તુલ ને મકર એ લગ્નો તથા તેને
નવાશ પછુ થક પ્રવેશમા અશુભ છે ઘર પ્રવેશ જે લગ્નમાંકે
તેમા કેદ્રમા તથા ત્રિકોણમા ને ૧૧-૨ અને ૩ ના સ્થાનમા
શુભ ગ્રહો હેવા અને ૪-૬-૧૧ આ સ્થાનોમા પાપ ગ્રહો હેવા
તો હેવા પછુ ૮-૮ મ્થાને પછુ શક ન લેઈએ. શક પ્રવેશ
દિવસે કરવો શુભ છે નવા ઘરમા રાત્રિએ પ્રવેશ ન કરવો દિવસે
મુહૂર્ત ન આવતું હોય તો અથવા આજ અઝયણ હોય તો જ
રાત્રે શુભ મુહૂર્તમા ઘર પ્રવેશ કરવો.—૫૫ થી ૫૬

ફક્ત ક્રમાંકમાંની સુખાકૃતિનો દેખાવ એવો છે કે વાઘની માફક ઉંઘો સૂતેલો માણસ તે પણ વાઘ ઉંચું જુઓ તેમ તે માણસ પણ વાઘ ઉંચું કરી જોતો હોય તેવો છે. વાઘની આકૃતિ ગળે તો ઉપરનું કપચર છે. તે કાન સમજવા. પુરુષાકૃતિમાં—ખડકી તે ગરદન સમજવી. ગળાથી નીચેની છાતીનો ભાગ હૃદય તે ચોક, ચોરડો તે પેટ ને પછીતમાં પગ આ પ્રમાણે કલ્પના થાય છે. તેમજ ચૂલાની આકૃતિમાં પણ પલાંઠી-વાળી બેઠેલો તે ઉંધું ઘાલી નીચું જોઈને બેઠેલો હોય તેવી છે. તેના સ્થાનના નામોના અર્થ સમજો, જુઓ ચૂલા મુહૂર્તમાં—પગની પલાંઠીનું નામ—આગમણ—આગનું આવાગમન. અથવા પગેથી આવાગમન થાય તે માટે છે તેમ સમજવું.

ગૃહ પ્રવેશ

ઉત્તર તિથિ હસ્ત પંચ શ્રવણ ત્રય મૃગ પુષ્ય
રેવતી રોહિણી મૂલરિક્ષી શશીગુરુ ભૃગુ શનિસુખ ૭૪૪
નંદા પૂર્ણિ જયાતિથિ વૃષ મિથુનાં તુલ કમ
કુંભ લગ્નસુ હીર કહર્ષ ગૃહપ્રવેશે સુખ મમ ૭૪૫

અથ ગૃહ પ્રવેશ કરવાનું મુહૂર્ત—

મધો માધવે માર્ગશીર્ષે ચ પુષ્યે તપસિ મૃદુ ધિષ્ણે વાસવે
વારુણે ચ ।

ધ્રુવે વાશ્પતિ નિંદુ શુક્રાર્કિવારે શુક્ર સન્નિવેશે બુધે સદ્ગનસ્તુ ॥
અથ ગૃહ પ્રવેશે નક્ષત્ર, તિથિ તથા શુભ લગ્ન વિચાર—

ઉત્તર ૩, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, અનુરાધા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, મૃગ, પુષ્ય, રેવતિ, રોહિણી, મૂલ આ નક્ષત્રો.

સોમવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર અને શનિવાર આ વારો.

રવિ નક્ષત્રથી દિનનક્ષત્ર પર્વતના નક્ષત્રોની સંખ્યા મુજબ ફલ કલ્પવાનું હોઈ આકૃષ્ટ ફક્ત ફલ શ્રીત માટે છે. આકૃતિઓનું વિશેષ પ્રયોજન રહેતું નથી તેથી મૂકી નથી.

—દિગ્ગજરામ.

ઉઠરે ઉઠર વેદના કંઠે ચિર પદ હોઈ
નાભિ કમલે નિરોમપણું હીર કલશ ઇમ ભેઈ ૭૪૯
અથ ગૃહપ્રવેશે કલશચક્ર- 'બૃહત્ શિલ્પશાસ્ત્રે' ભાગ ૧ લે.
પૃષ્ઠ ૬૦ શ્લોક ૧૦૫-૧૦૬

પ ૮ ૮ ૬
પ્રવેશે કલશેઽર્કદર્શાત્ પંચ નાગાષ્ટ ષટ્ કમાત્ ।
અશુભં ચ શુભં જ્ઞેયં અશુભં ચ શુભં તથા ॥૧૦૫॥
કૃત્વાકં વામ તો ગેહે વિધાયાત્રે દ્વિ જન્મનઃ ।
જલપૂર્ણં ઘટં કૃત્વા માંગલ્યેન ગૃહં વિશેત્ ॥૧૦૬॥

પાઠાંતરે—

પ ૮ ૮ ૬
પંચ નાગા ગળા રસાર્કાઃ અશ્રેષ્ઠં શ્રેષ્ઠકં તથા ।
અશ્રેષ્ઠં શ્રેષ્ઠકં કુંભે વિજ્ઞેયં રવિભાદ્ર બુધઃ ॥

કલશ ચક્ર

અશુભ	શુભ	અશુભ	શુભ
૫	૮	૮	૬

નોંધ-જે દિવસથી સુદર્શન ભેળું હોય તે દિવસે સૂર્ય નક્ષત્રથી
હનિયા સુધી ગણવું. જો ૧ થી ૫ સુધી થાય તો ખરાબ, ૬ થી ૧૩
સુધી થાય તો ઉત્તમ, ૧૪ થી ૨૧ સુધી ખરાબ અને ૨૨ થી
૨૭ સુધી ઉત્તમ. અભિજીત ગણવું નહિ.

અથ ગૃહ પ્રવેશે કલશચક્ર—

મુખેકં દિશી ચત્વારિ ચત્વારિ ગર્ભમેવ ચ ।
ગૃહે કંઠે ન્યસેત્ ત્રીણિ સૂર્યભાત્ કલશે મુખં ॥
મુખ રૂક્ષે શિરોચ્છેદઃ પૂર્વે ઉદ્દેગ સંભવઃ ।
દક્ષિણેચાર્ય લાભં સ્યાત્ પશ્ચિમે મુખ સંપદા ॥
ઉત્તરે કલહો વિદ્યાત્ ગર્ભે ગર્ભો વિનશ્યતિ ।
ગૃહે કંઠે ભવેત્ લક્ષ્મી સૂર્યભાત્ કુંભ નિર્ણયઃ ॥

અથ જુના તથા નવા ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનું સુદ્ધર્ત—

માઘ ક્રાદ્યુન વૈશાખ જ્યેષ્ઠ પ્રશસ્તા નવે શુક્રે ।

જ્યેષ્ઠાશ્રાવણા માર્ગ કાર્તિકૈષિ પ્રશસ્યતે ॥

શુકલે ચ પદ્મે સુતરાવિ વૃષ્યૈ કૃષ્ણે ચ યાવદશમી ચ

તાવત્ ॥

અથ જુના તથા નવા ઘર પ્રવેશે વાર, તિથિ આદિ સુદ્ધર્ત—

નંદાયાં દક્ષિણં દ્વારં ભદ્રાયાં પશ્ચિમે નતુ ।

જયાયાં ઉત્તરં દ્વારં પૂર્ણાયાં પૂર્વતો દિશેત્ ॥૧॥

શુર શુક્ર બુધાખ્યેષુ [ચંદ્રાર્ક] ચ સુખાર્થદમ્ ।

પ્રવેશેતુ શનિસ્થૈર્યં કિંચિત્ ચૌર ભયં ભવેત્ ॥૨॥

ચિત્રોત્તરા ધાતુ શશાંક મિત્ર

અવંત્ય વારીશ્વરઃ લેષ નૂનમ્ ॥

ધનિષ્ઠા દ્વિતયે પુષ્યે ત્ર્યુત્તરે રોહિણી દ્વયે

ચિત્રા સ્વાત્યનુરાધારેવે પ્રવેશેત્ જ્યેષ્ઠમંદિરમ્ ॥૩॥

પાઠાંતરે—રોહિણી ૧, મૃગ ૨, પુષ્ય ૩, ઉત્તરાશ્રાદ્યુની ૪, હસ્ત ૫, ચિત્રા ૬, સ્વાતિ ૭, વિશાખા ૮, અનુરાધા ૯, મૂલ ૧૦, ઉત્તરાષાઢા ૧૧, શ્રવણ ૧૨, ધનિષ્ઠા ૧૩, શતભિષા ૧૪, ઉત્તરાભાદ્રપદ ૧૫ અને રેવતિ ૧૬ આ નક્ષત્રો શુક્ર પ્રવેશમાં લેવાં.

શુક્ર પ્રવેશે કલશ ચક્ર

શુક્ર પ્રવેશે પૂરણ કલશ રવિરિસી ઇમ દે સીસ

ચાર પૂરવે ચાર દખ્ખણે પશ્ચિમ ચાર જગીસ ૭૪૬

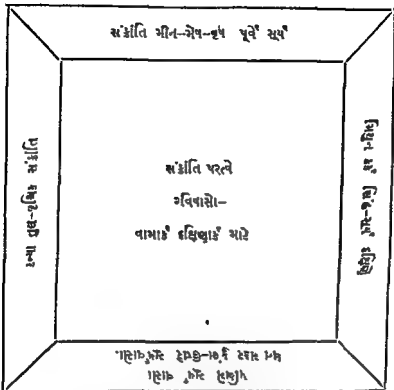
ચાર ઉત્તર ચાર ઉદરી કંઠિ તિય તિય નાભી

મિણુતાં દિનરિસી આવહી કલશાકાર ફલાઈ ૭૪૭

શીશ છેદ હુવે શીશ મહી પૂરવે ઉંબંશ થાય

દખ્ખણે સુખ ધન પશ્ચિમે ઉત્તર મારે રાય ૭૪૮

અથ સંક્રાંતિ પરત્વે રવિ વાસો—

બીય ખુદરે હજખણુ દિસે નેરૂત તીય કહેઈ. ૩૮૨
પછિમ ચઉ પણુ વાયવે ઉત્તર છકું દેઈ;
ઈયાને સત્તમ પહર અઠૂમ પૂરવ દેઈ.

(રવી પ્રહર વાસોનું કાષ્ટક જોડે છે.)

નોંધ—પૂર્વાભિમુખ એટલે ઘરથી બહાર નીકળતાં જનારનું મૂખ પૂર્વદિશા તરફ થાય અને પેસતાં પશ્ચિમ દિશા તરફ મુખ થતું હોય, આવા ઘરનું દ્વાર પૂર્વાભિમુખ કહેવાય છે, આજ પ્રમાણે ચારે દિશા માટે સમજવું ઘરમાંથી નીકળતાં જે દિશા સામી દેખાય તે દિશાવાળું દ્વાર સમજવું.

કલશચક્રનાં સ્થાનને ફલ—

પ્રથમ ૧૬૦ મુખે ખરાળ, ૫૭ી પૂર્વાદિ ચાર દિશાઓમાં
૨ થી ૫ પૂર્વે ખરાળ, ૬ થી ૯ દક્ષિણે ઉત્તમ, ૧૦ થી ૧૩ પશ્ચિમે
ઉત્તમ, ૧૪ થી ૧૭ ઉત્તરે ખરાળ, ૧૮ થી ૨૧ ગર્ભમાં ખરાળ.
૨૨ થી ૨૪ ગુદે-ઠેઠ નીચે ઉત્તમ, ૨૫ થી ૨૭ કંઠે-ગલામાં ઉત્તમ.

રવિવાસ વામાર્ક

મીન મેષ વૃષ સૂરિ જળ તવ પૂરવ વિશ્રામ
મિથુન કરકા સિંહ દખખણેર સૂરજ વાસે ઠાંમ ૭૫૦
કન્યા તુલ વૃશ્ચિક ત્રિહુ વાસો પચ્છિમ માંહી
ઉત્તર ધન મકરાં ઘટાં દિનકર ખેઠો છાંહી ૭૫૧
હીર કહઈ ગમણેર રવિ સુખ દાહિણ સન્મુખલેઈ
ડાખો ઘર પુર પઈસતાં લીધો લાહો દેઈ ૭૫૨
રવિ વાસો પહિલે પૂહર અગ્નિ કુંણ વસેઈ
ખીઈ પૂહર દક્ષિણ દિશઈ નૈરતિ તિય ઇક દેતિ ૭૫૩
પચ્છિમ ચો પણ વાયવે ઉત્તર છૂં દેઈ
ઈશાણિ સત્તમ પહર અકુમ પૂરવ દેઈ ૭૫૪

અથ સૂર્ય ડાખી ખાળુ છે કે જમણી ખાળુ તેનો વિચાર:—

પહરિ અગ્નિ દક્ષિણ પર નૈરત પહર નિવાસ;
ચોથે પચ્છિમે વસી સૂરજ કરે નિવાસ. ૧
રાત્રિ પ્રથમ વાયવ રહે ખીજે ઉત્તર જાંણ;
તીજે પહરે ઈશાને રહે ચોથે પૂરવ ઠાંણ. ૨
ચલાણે પૂઠે જિમણે ડાખો ગાંમ પ્રવેશ;
ઈણ પરિ સૂરજ લીજતાં ભાજે કોટી કલેશ. ૩

અથ રવી પ્રહર વાસો—

રવી વાસો પહેલે પ્રહર અગ્નિ કુંણ વસેઈ;

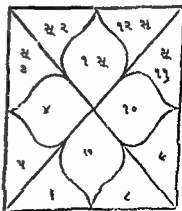
વામાર્કની સ્પષ્ટ સમજૂતી—

જન્મલગ્ન ને જન્મરાશીથી આવતું ઉપચય ૩-૬-૧૦-૧૧ માં સ્થાનમાં સ્થિર રાશીવાળું સ્થિર લગ્ન ઘર પ્રવેશમાં શુભ જાણવું. અને સૂર્યાદિ ગ્રહો ઘરના પ્રારંભની લગ્ન શુદ્ધિમાં જે પ્રમાણે કદા છે તે પ્રમાણે રહ્યા હોય ત્યારે ગ્રહ પ્રવેશ શુભ જાણવો. તેમજ જે દિશામાં ઘરનું મુખ હોય એ દિશામાં સમ્પત્તિલાકા ચક્ર પ્રમાણે કહેલાં જે દિશાનાં નક્ષત્રો તે નક્ષત્રોમાં તે દિશામાં પ્રવેશ કરવો.

વામાર્ક બાબત-પ્રવેશ લગ્નશુદ્ધિમાં આઠમા સ્થાનથી બારમા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય તો પૂર્વ મુખવાળા ઘરમાં, ને પાંચમાથી નવમા સુધી હોય તો દક્ષિણ મુખવાળા ઘરમાં, વળી બીજાથી છઠ્ઠા સ્થાન સુધી સૂર્ય હોય તો પશ્ચિમ મુખવાળા ઘરમાં, અને ૧૧ માંથી ૩ જા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય તો ઉત્તર મુખવાળા ઘરમાં પ્રવેશ કરનારને વામ સૂર્ય થયો એમ જાણવું. અને તે જ વામાર્ક કહેવાય છે. વામ સૂર્ય લઈ પ્રવેશ કરે તો પશ્ચિમાભિમુખવાળાને હમેશાં રાત્રિ સિવાય અહર્ત આવતું જ નથી, ને રાત્રિ પ્રવેશ કરવાને કાંઈ પણ હરકત નથી.

બારણાનું મુખ પશ્ચિમ સામું તેમાં પેસતાં પૂર્વ મુખ થાય.

બારણાનું મુખ ઉત્તર સામું તેમાં પેસતાં દક્ષિણ મુખ થાય.

અથ ગૃહ પ્રવેશે વામાર્ક જ્ઞાનચક્રમ--જુના શ્રીધરી પંચાંગમાં
લગ્નકુંડલીમાં પ્રવેશ લગ્ન તે પૂર્વમાં સમજીને સૂર્ય જોવો

દિશાનામ	લગ્નમાં સૂર્યનું સ્થાન	સૂર્ય	મુહૂર્તનો સંભવ
પૂર્વ દારમાં પેસતાં	૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨	વામે	સૂર્યોદય પછી અને સંધ્યા પહેલાં
દક્ષિણ દારમાં પેસતાં	૫, ૬, ૭, ૮, ૯	વામે	બપોર પછી અને અઝધી રાત પહેલાં
પશ્ચિમાભિ મુખમાં ,,	૨, ૩, ૪, ૫, ૬	વામે	સંધ્યા પછી અને પરોઢ સુધી
ઉત્તરાભિમુખમાં પેસતાં	૧૧, ૧૨, ૧, ૨, ૩	વામે	મધરાત પછી અને બપોર પહેલાં

અથ પ્રવેશમાં વામાર્કની સમજણ—ગામ કે ઘરની દિશા એક
સમજવી.

વાસ્તુ પ્રકરણે—લગ્નશુદ્ધિ—સ્થિર લગ્ને પ્રવેશ કરવો.

સમજુતી—

પૂર્વાભિમુખ ઘરમાં પ્રવેશ—સવારથી સાંજ સુધી કરવો.

દક્ષિણાભિમુખ ઘરમાં પ્રવેશ—બપોરના લગલગ બે

વાગ્યાથી રાત્રિના ૧૦ વાગ્યા સુધી.

પશ્ચિમાભિમુખના ઘરમાં પ્રવેશ—રાત્રે જ મુહૂર્ત આવે.

ઉત્તરાભિમુખના ઘરમાં પ્રવેશ—સવારમાં સૂર્યોદયથી ૧૦૧

સુધી.

નોંધ—કલશચક્રનો સંબંધ જોઈને રાત્રિનો સમય સમજવો.

પશ્ચિમાભિમુખવાળાને રાત્રે જ મુહૂર્ત આવે માટે તે
બાળતમાં શંકા કરવી નહિ.

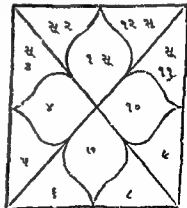
વામાર્કની સ્પષ્ટ સમજૂતી—

જન્મલગ્ન ને જન્મરાશીથી આવતું ઉપચય ૩-૬-૧૦-૧૧ માં સ્થાનમાં સ્થિર રાશીવાળું સ્થિર લગ્ન ઘર પ્રવેશમાં શુભ બાણવું. અને સૂર્યાદિ ગ્રહો ઘરના પ્રારંભની લગ્ન શુદ્ધિમાં જે પ્રમાણે કદા છે તે પ્રમાણે રદ્યા હોય ત્યારે ગ્રહ પ્રવેશ શુભ બાણવો તેમજ જે દિશામાં ઘરનું મુખ હોય એ દિશામાં સપ્ત-શલાકા ચક્ર પ્રમાણે કહેલાં જે દિશાનાં નક્ષત્રો તે નક્ષત્રોમાં તે દિશામાં પ્રવેશ કરવો.

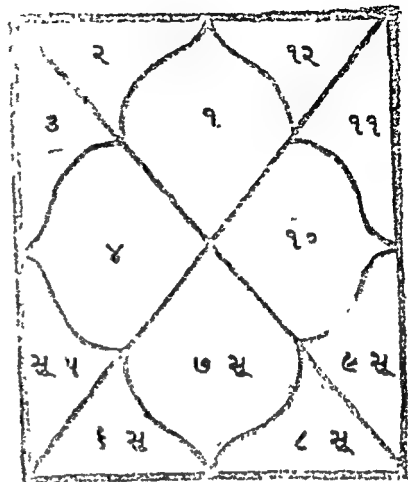
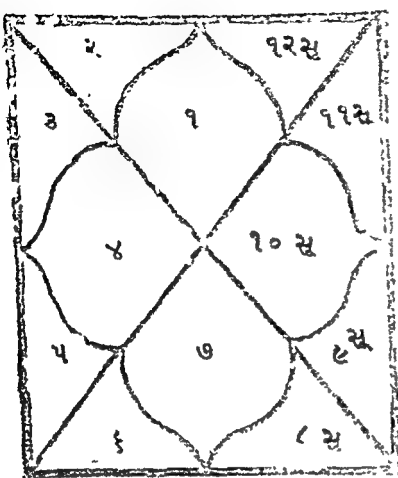
વામાર્ક બાળત-પ્રવેશ લગ્નશુદ્ધિમાં આઠમા સ્થાનથી બારમા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય તો પૂર્વ મુખવાળા ઘરમાં, ને પાંચમાથી નવમા સુધી હોય તો દક્ષિણ મુખવાળા ઘરમાં, વળી બીજાથી છઠ્ઠા સ્થાન સુધી સૂર્ય હોય તો પશ્ચિમ મુખવાળા ઘરમાં, અને ૧૧ માંથી ૩ જા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય તો ઉત્તર મુખવાળા ઘરમાં પ્રવેશ કરનારને વામ સૂર્ય થયો એમ બાણવું. અને તે જ વામાર્ક કહેવાય છે. વામ સૂર્ય લઈ પ્રવેશ કરે તો પશ્ચિમાભિમુખવાળાને હમેશાં શત્રુ સિવાય મુહર્ત આવતું જ નથી, ને શત્રુ પ્રવેશ કરવાને કંઈ પણ હરકત નથી.

બારણાનું મુખ પશ્ચિમ સામું તેમાં પેસતાં પૂર્વ મુખ થાય

બારણાનું મુખ ઉત્તર સામું તેમાં પેસતાં દક્ષિણ મુખ થાય

બારણાનું મુખ-પૂર્વ સામું સમ- બારણાનું મુખ-દક્ષિણ સામું.
જવું-તેમાં પેસતાં પશ્ચિમ મુખ થાય. તેમાં પેસતાં. ઉત્તરમુખ થાય.

અથ ગ્રહ ગામાદિના પ્રવેશ વખતે-ચંદ્રમા સન્મુખ ટાળવો
ને ડાબા હેલો તે વિષે—

સાહમો (સન્મુખ) ચંદ્રો ચિત્ત હર પૂઠે કરે વિનાશ;
બીજે ડાબો જિમણો મુખે કરે સ્થિર વાસ. ૧

અથ વિજયયોગ-વિજય સુહર્ત—

દ્વૌ પ્રહરૌ ઘટીકા હીનો દ્વૌ પ્રહરૌ હંટિકાધિક;

વિજયો નામ યોગાયં સર્વં કાર્યાણિ સાધયેત્ ॥૧॥

કાલપાશસ્ત્ર ચમઘંટ યોગિની મૂર્તિભેવ;

કુલિકં ન ચિંતયેત્ મસ્તકે યદિ ભવતિ ભાસ્કર ॥૨॥

સિંધ્યંતિ સર્વં કાર્યાણિ ચ મનોરથાનિ ॥

સૂચના—પ્રયાણમાં જોટલી વાતો ટળે તેટલી પ્રવેશમાં ન
ટળે તે યાદ રાખવા માટે શ્લોક—

દિશાશૂલ યોગિની કાલપાસૈઃ નક્ષત્ર વાર પ્રભવૈશ્ચ શૂલૈઃ ॥

વૈકાલ યોગાઃ કથિતાઃ પ્રયાણે તે વર્જ્યેન્નૈવ યદા પ્રવેશઃ ॥૧॥

અથ પંચક તથા તેમાં ટાળવાનું નક્ષત્ર ને ઘર છાવાનું મુહૂર્ત-
 પડવા કે દિન મંદિર છેવે, સો નર આપણો કાલ બોલાવે,
 બીજ ત્રીજ ઘર સોગ વિલાસ, કામણી કંથ સદા ઘરવાસ-૧
 ચોથ કે દિન મંદિર છાંય જ કરે, તસ ઘર આય ભુજંગ રહે;
 પાંચમ સાતમ અન્ન અંપારા, મહિષી^૧ તુરી^૨ રહે ઘર ખારા-૨
 છઠ આઠમ છાવી નહિ છાંય, તસ ઘર હોવે પુત્ર કી હાંણ;
 નવમી છાંય ન કરાવો ભાઈ, કંસે ત્રાળે હોય દુહાઈ-૩
 દશમ અગીયારશ કાંઈ વિચારો, સો નર કાઢી ખાય ઉધારો;
 બારશ તેરશ છાવણુ સહી, વાટ પડ્યો ધન આવે લઈ-૪
 ચૌદશ અમાસે છાવણુ મત કરો, પૂનમ દિને જૂએ નહીં મરો,
 પંડિત ભાળે હોય કર જોડ, પનરાં તિથિમાં કાઢી ખોડ-૫

અથ ગૃહાભિષેકન મુહૂર્ત-

હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, રૈહિણી, મૂળ અને અતુરાધા જો
 નક્ષત્રો. અને નંદા તિથિ, શિક્તાતિથિ અને અમાસ સિવાય ગૃહા-
 ભિષેકન કરવું ઉત્તમ છે.

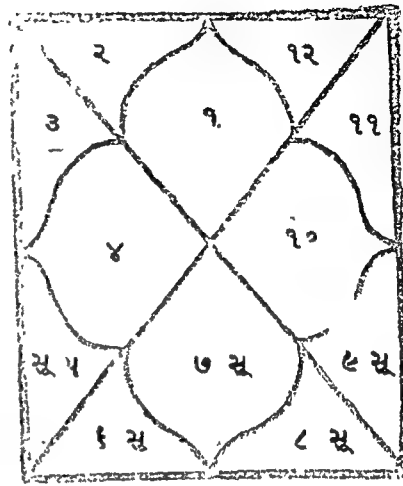
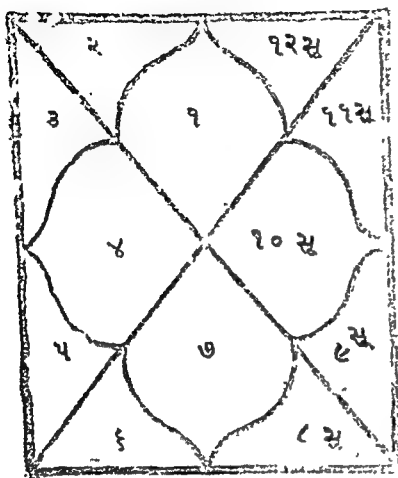
હોમ વખતે અગ્નિનો વાસો ક્યાં છે, તે જોવું જોઈએ-

પડવેથી તિથિ ગણવી, રવિવારથી વાર ગણવો તેનો સર-
 વાળો કરી તેમાં ૧૮ ઉમેરવા, પછી ત્રણે ભાગતાં શેષ ૧ વધે
 તો પાતાલમાં, ૨ વધે તો મૃત્યુ લોકમાં અને શૂન્ય વધે તો
 આકાશમાં વાસો જાણવો.

અથ હવન મુહૂર્ત-

અજવાળી એકમથી તિથિ ગણવી તે મુહૂર્તના દિવસ સુધી
 ગણવી. વાર રવિથી ગણવો. તે જોનો સરવાળો ગણીને, તેમાં ૧
 ઉમેરીને જે સંખ્યા આવે તે સંખ્યાને ચારે ભાગતાં શેષ ૩
 અથવા શૂન્ય આવે તો અગ્નિનો વાસો આકાશમાં છે એમ જાણવું;
 આ સમયમાં જો હવન કરે તો પ્રાણનો નાશ થાય, ને જે વધે

ખારણાનું મુખ-પૂર્વ સામું સમ- ખારણાનું મુખ-દક્ષિણ સામું.
જવું-તેમાં પેસતાં પશ્ચિમ મુખ થાય. તેમાં પેસતાં. ઉત્તરમુખ થાય.

અથ ગ્રહ ગામાદિના પ્રવેશ વખતે-ચંદ્રમા સન્મુખ ટાળવો
ને ડાબો હેવો તે વિષે—

સાહમો (સન્મુખ) ચંદ્રો ચિત્ત હર પૂઠે કરે વિનાશ;
બીજે ડાબો જિમણો મુખે કરે સ્થિર વાસ. ૧

અથ વિજયયોગ-વિજય સુહૃત્—

દ્વૌ પ્રહરૌ ઘટીકા હીનો દ્વૌ પ્રહરૌ ઘટિકાધિક;
વિજયો નામ યોગાયં સર્વ કાર્યાણિ સાધયેત્ ॥૧॥
કાલપાશસ્ત્ર ચમઘંટ યોગિની મૂર્તિભેવ;
કુલિકં ન ચિંતયેત્ મસ્તકે યદિ લવતિ ભાસ્કર ॥૨॥
સિધ્ધિંતિ સર્વ કાર્યાણિ ચ મનોરથાનિ ॥

સૂચના—પ્રયાણમાં જટલી વાતો ટળે તેટલી પ્રવેશમાં ન
ટળે તે યાદ રાખવા માટે શ્લોક—

દિશાશૂલ યોગિની કાલપાસૈઃ નક્ષત્ર વાર પ્રભવૈશ્ચ શૂલીઃ ॥
વૈકાલ યોગાઃ કથિતાઃ પ્રયાણે તે વર્જ્યેન્નૈવ યદા પ્રવેશઃ ॥૧॥

પ્રવેશમાં ફક્ત ચંદ્ર જલ જોવું. જીભું કંઈ પણ જોવું નહિ. પ્રયાણને પ્રવેશમાં જહુ તફાવત છે. વળી પ્રયાણે દક્ષિણાર્ક અને પ્રવેશમાં વામાર્ક લેવો તે જે જે પહોર પ્રમાણે હોય છે.

ઘરમાં ચૂલા કરવાનું મુહૂર્ત

અઠમી ચઉદસી ટાલી કરી અવર સવે તિથિ લેધ
ચૂલા કામ કરંતડાં સંપદ ધરિ વાધેઈ ઉપપ
શ્રવણ ધનિષ્ઠા વિશાહ પુખ્ય રેવય રોહિણી મુખ
રવિ મંમલ જે વાર જે ચૂલા કર્મ કરિય ૭૫૧

ઘર પાછળ નિવેધ વાસ્તુ

ઉકરડી કુંભાર ગૃહ લોહકાર સમશાન
હીર કહે ઘર પાછલે ગૃહમાં મંડે જાણુ ૭૫૭

અથ ચૂલા મુહૂર્ત—

પૂર્વાર્દ્રા રોહિણી પુખ્યે ઉત્તરા ત્રિતયે અધિભે ।
સ્થિતિ મંદાન સ સ્યેષ્ઠા ગૃહોપસ્કરણૈઃ સહ ॥
શનિવારે દરિદ્રત્વં શુક્રે અન ધન મેવ ચ ।
શુક્રવારે ભવેત્ લક્ષ્મી ભુધે લાભો ભવેત્સદા ॥
સોમવારે મૃતે ભાર્યા સોમે ધન ક્ષયં ભવેત્ ।
રવિવારે ભવેત્ રોગો ચૂહ્લા સ્થાપન કર્મણિ ॥

અર્થાત્—મૂલ, ચિત્રા, અનુશઘા, વિશાખા, મૃગશિર, ઉત્તરા
૩, રોહિણી, જ્યેષ્ઠા અને રેવતી જે નક્ષત્રો.

ભુધવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર અને સોમવાર જે વારો.
જીભ, ત્રીભ, પાંચમા, છઠા અને નવમા લગ્ને,
અને શુભ તિથિએ પ્રથમ રસોઈ બનાવવી જોઈએ.

વળી પાઠાંતરે—

ચૂલા ચક્રે વિખેત્ પ્રાસં બાનુ ભુક્તં રિજે શુભં
પૃષ્ઠે વજ્ર શુભં પ્રોક્તં ચતુઃસારં ભયંપ્રદં

તો પાતાળમાં વાસો જાણવો. આ સમયમાં હવન કરે તો ધનનો નાશ થાય.

પાઠાંતર—

અષ્ટાદશ પ્રાણાય તિથિવારં ચ મિશ્રીતં ।

સપ્ત દ્વીપે સમાયુક્તા ચતુર્થે લાગમાહરેત્ ॥૧॥

એકેન વસતે સ્વર્ગે દ્વિતીયે પાતાલ મેવ ચ ।

ત્રયે શૂન્યે ભવેદ્ભૂમૌ એવં ફલં શુભાશુભં ॥૨॥

નોંધ—એક ઠેકાણે વાંચવામાં આવ્યાનું યાદ છે કે—અગ્નિનો વાસો આકાશમાં હોય તો જમીન ઉપર સ્થંદિલ બનાવવું. પાતાલમાં હોય તો કુંડ કરવો અને જમીન ઉપર હોય તો જમીન ઉપર હોમ કરવો.

અથ હોમ કર્મ વિધિ-પાઠાંતરે—

અષ્ટાદશ ધુવ્વાંકાશ્ચ તિથિ વાર સમન્વિતા ।

અષ્ટભિસ્તુ સમાયુક્તા ત્રિભિર્ભાગં સમાહરેત્ ॥૧॥

એકેન વસતિ સ્વર્ગે દ્વાભ્યાં પાતાલ મેવ ચ ।

શૂન્યે ચ મૃત્યુ લોકેષુ ત્રિવિધોગ્નિ રૂદાહુતા ॥૨॥

સૌકા તિથિ વારં ચુતા કૃતાખ્તા શેષે શુભાશ્ર ભુવિ વન્દિવાસઃ ।

સૌખ્યાય હોમે શશિ યુગ્મ શેષે પ્રાણાર્થ નાશો દિવિ ભૂતલે

ચ ॥૩॥

પાતાલે લલતે લક્ષ્મી મૃત્યુ લોકે સુખં ભવેત્ ॥

યદા ચ વસતે સ્વર્ગે હાનિ મૃત્યુ ન સંશયઃ ॥૪॥

ગર્ગસંહિતાયાં વચનાત્—

શુકલાષ્ટા તિથયો હિમાંશુ સંહિતા સૂર્યાદિવારાન્વિતા ।

ત્વષ્ટા પદ્મ જવન્ન તિથિફલં વન્દિ નિવાસો ચ વૈ ॥

સૈકેન૧ કૃતલં તથા યુગલે ૨ પાતાલ વાસસ્થિતી ।

ત્રિઠ શૂન્યે૦ શુચ ભૂયરિ શુભકરં નાશાય ચાન્ય સ્થિતી ॥૫॥

મૃદ ધ્રુવ ચર ક્ષિપ્રો કાર્યં શાંતિક યોષ્ટિકે ॥

રિક્તાભૌમાક્ષી રહિતે શુદ્ધ ધર્મોદયે શુભે ॥૬॥

અથ પંચક તથા તેમાં ટાળવાનું નક્ષત્ર ને ઘર છાવાનું મુહૂર્ત-
 પહવા કે દિન મંદિર છેવે, સો નર આપણે કાલ ભોલાવે,
 બીજ ત્રીજ ઘર લોખ વિલાસ, કામણી કંથ સદા ઘરવાસ.-૧
 ચોથ કે દિન મંદિર છાંય જ કરે, તસ ઘર આય ભુજંગ રહે;
 પાંચમ સાતમ અજ્ઞ અપારા, મહિષી^૧ તુરી^૨ રહે ઘર બારા.-૨
 છક આઠમ છાવી નહિ છાંય, તસ ઘર હોવે પુત્ર કી હાંણ;
 નવમી છાંય ન કરાવો ભાઈ, કંસે ત્રાભે હોય દુહાઈ.-૩
 દશમ અગીયારથ કાંઈ વિચારો, સો નર કાઠી ખાય ઉધારો;
 બારથ તેરથ છાવણુ સહી, વાટ પડયો ધન આવે લાઈ-૪
 ચૌદથ અમાસે છાવણુ મત કરો, પૂનમ દિને બૂખે નહીં મરો,
 પંદિત ભાખે દોય કર જોડ, પનરાં તિથિમાં કાઠી ખોડ-૫

અથ ગૃહામ્ષાદન મુહૂર્ત-

હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, શૈલિણી, મૂગ અને અનુરાધા એ
 નક્ષત્રો. અને નંદા તિથિ, શિક્તાતિથિ અને અમાસ સિવાય ગૃહા-
 મ્ષાદન કરવું ઉત્તમ છે.

હોમ વખતે અગ્નિનો વાસો ક્યાં છે, તે જોવું જોઈએ-

પકવેથી તિથિ ગણવી, રવોવારથી વાર ગણવો તેનો સર-
 વાળો કરી તેમાં ૧૮ ઉમેરવા, પછી ત્રણે ભાગતાં શેષ ૧ વધે
 તો પાતાલમાં, ૨ વધે તો મૃત્યુ લોકમાં અને શૂન્ય વધે તો
 આકાશમાં વાસો જાણવો.

અથ હવન મુહૂર્ત-

અજવાળી એકમથી તિથિ ગણવી તે મુહૂર્તના દિવસ સુધી
 ગણવી. વાર રવિથી ગણવો. તે જોનો સરવાળો ગણીને, તેમાં ૧
 ઉમેરીને જે સંખ્યા આવે તે સંખ્યાને ચારે ભાગતાં શેષ ૩
 અથવા શૂન્ય આવે તો અગ્નિનો વાસો આકાશમાં છે એમ જાણવું;
 આ સમયમાં જો હવન કરે તો પ્રાણનો નાશ થાય, ને જે વધે

બેડાપકે શુભં પ્રોક્તાં મધ્યે પંચ વિનસ્યતિ ।

ચતુષ્કા અગ્રતે શોકં પત્તિ ચંદ્ર શુભે શુભં ॥

નક્ષત્ર—૬ સુખ, ૪ મૃત્યુ, ૮ સુખ, ૫ નાશ, ૨ લોગાથ લાલ. અને ૨ સ્ત્રી નાશ. સૂર્યાત દિનાવધિ.

સૂર્ય નક્ષત્રથી ૬ સ્થાને. પૂઠે, સુખ. ૪ સ્થાને, માથે મૃત્યુ.

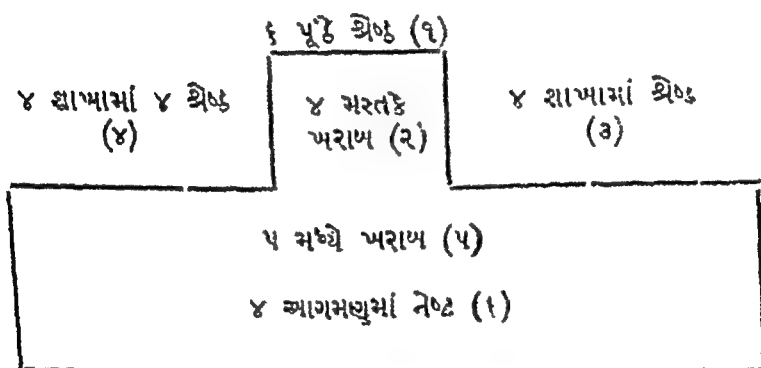
૮ સ્થાને ખાજી સુખ. ૫ સ્થાને, મધ્ય, નાશ.

૨ સ્થાને હાથે, લોગ. ૩ સ્થાને, પગે સ્ત્રી નાશ.

અથ ચૂલા ચક્રમાં નક્ષત્રો મૂકવાની રીત—

ખટ પૂઠે ચતુ મસ્તકે દો શાખાએ ચતુઃ ચતુઃ ।

મધ્યે પંચ નક્ષત્રાણિ ચતુઃ આગમણુ માંચ ॥

શ્રવણ ધનિષ્ઠા વિશાખા પુષ્ય રેવે રોહિણી હુંત;
કૃત્તિકા રવી શનિ મંગલએ વાર (નહી) ચૂલા કામ કરંત.
આઠમ અઉદશ ટાલ કર અવર સવે તિથ લેય;
ચૂલા કામ કરંતડાં સંપત ઘર વાધેહ.

ઉપરના નક્ષત્રો શ્રીધરી પંચાંગમાં પણ લીધાં નથી તેમ વાર પણ તદ્દન ખરાળ કીધા છે. રવિ, મંગલ, શુક્ર ને શનિ નેષ્ટ=ખરાળ છે. પણ ચંદ્રમલ કક્ષત (ચીત્) શુભતિથિઓને પૂર્વા ૩, આદ્રા, રોહિણી, પુષ્ય, ઉત્તર ૩ અને અગ્નિની આ નક્ષત્રો જ લીધાં છે.

અગ્નિચક્રં ન લેવા વિશે-ગર્ગસંહિતાયાં વચનાત્—

ગર્ભાધાને ચ માંજલ્યે વિવાહે મધુસૂદને ।

દુર્ગા હોમે વૈશ્વદેવે અગ્નિ ચક્રં ન દુષ્યતિ ॥૧॥

ચંડિકા શીવ હરંભ જગંનાથાર્ક તો શ્રદ્ધા ।

એતેષાં પૂજને હોમે અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ ॥૨॥

વિવાહ યાત્રા મત બંધ ગોચરે ચૂઠાપવિતે શ્રદ્ધણે યુગાદૌ ।

દુર્ગા વિધાને ચ સૂત પ્રસૂત નૈવાગ્નિ ચક્રં પરિશોધનીયં ॥૩॥

મહાશેઢ્રે તથા યજ્ઞે યજ્ઞને મધુસૂદને

દુર્ગા હોમેષુ સંજાતે અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ

॥ ૪ ॥

વિવાહે વૃતબંધે ચ વૃતસ્થો સ્થાપને તથા

દુર્ગાયાં ચ તથા શાંતૌ અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ

॥ ૫ ॥

મહાલયે ચંદ્રગિંભે રાહુશસ્ત્રો દિવાકરે

નિત્યે નિમિત્તકે ચૈવ અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ

॥ ૬ ॥

ચંદ્રમતે વિવાહે ચ વૃષોત્સર્ગાભિચારકે

શ્રદ્ધે રાશિમતિકાંતે અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ

॥ ૭ ॥

પાઠાંતરે—

દુર્ગા શ્રીપતિ ચંબુ હોમ કરણે ઉદ્ધાહ મોહવૃતે

નિત્યે જાતક કર્મણી ગૃહલુપ્તો પાકર્મ નિલોચ્છવે ॥

શાલાકર્મણી દુર્ગા ભંગ વિજયે દુષ્ટ શ્રદ્ધે પારિતઃ

શત્રુ વિશ્રદ્ધ કર્મણીતિ નૃપતિ કોષેઽગ્નિચક્રં ત્યજેત્ ॥ ૮ ॥

અથ જ્યોતિર્નિબંધે પાઠાંતર-પોરાણ કર્મ દર્પણે પ્રથમ પ્રકરણે—

દુર્ગા હોમ વિધૌ વિવાહ સમયે સીમંત પુત્રોત્સવે

ગર્ભાધાન વિધૌ ચ વાસ્તુ સમયે વિષ્ણો પ્રતિષ્ઠાદિષુ ॥

મોહબંધન વૈશ્વદેવ કરણે સંસ્કાર નૈમિત્તિકે

હોમો નિત્ય ભવેન્ન દોષ કથિતં ચક્રં ચ વન્દે રપિ ॥ ૯ ॥

અથ બાલબોધે—

દુર્ગા હોમ વિધૌ વિવાહ ચજ્ઞને પુત્રોત્સવે નિત્યથઃ

તો પાતાળમાં વાસો જાણવો. આ સમયમાં હવન કરે તો ધનનો નાશ થાય.

પાઠાંતર—

અષ્ટાદશ પ્રાણાય તિથિવારં ચ મિશ્રીતં ।

સપ્ત દ્વીપે સમાયુક્તા ચતુર્થે ભાગમાહરેત્ ॥૧॥

એકેન વસતે સ્વર્ગે દ્વિતીયે પાતાલ મેવ ચ ।

ત્રયે શૂન્યે ભવેદ્ભૂમૌ એવં ફલં શુભાશુભં ॥૨॥

નોંધ—એક ઠેકાણે વાંચવામાં આવ્યાનું યાદ છે કે—અગ્નિનો વાસો આકાશમાં હોય તો જમીન ઉપર સ્થંદિલ બનાવવું. પાતાલમાં હોય તો કુંડ કરવો અને જમીન ઉપર હોય તો જમીન ઉપર હોમ કરવો.

અથ હોમ કર્મ વિધિ-પાઠાંતરે—

અષ્ટાદશ ધુન્નાંકાશ્ચ તિથિ વાર સમન્વિતા ।

અષ્ટભિસ્તુ સમાયુક્તા ત્રિભિર્ભાગં સમાહરેત્ ॥૧॥

એકેન વસતિ સ્વર્ગે દ્વાભ્યાં પાતાલ મેવ ચ ।

શૂન્યે ચ મૃત્યુ લોકેષુ ત્રિવિધોગ્નિ રૂદાહુતા ॥૨॥

સોકા તિથિ વાર યુતા કૃતાપ્તા શેષે શુભાશ્ર ભુવિ વન્હિવાસઃ ।

સૌખ્યાય હોમે શશિ યુગ્મ શેષે પ્રાણાર્થ નાશો દિવિ ભૂતલે

ચ ॥૩॥

પાતાલે લલતે લક્ષ્મી મૃત્યુ લોકે સુખં ભવેત્ ॥

યદા ચ વસતે સ્વર્ગે હાનિ મૃત્યુ ન સંશયઃ ॥૪॥

ગર્ગસંહિતાયાં વચનાત્—

શુકલાદ્યા તિથયો હિમાંશુ સહિતા સૂર્યાદિવારન્વિતા ।

ત્વષ્ટા યજ્ઞ જવન્ન તિથિફલં વન્હિ નિવાસો ચ વૈ ॥

સૈકેન૧ કૃતલં તથા યુગલે ૨ પાતાલ વાસસ્થિતી ।

ત્રિક શૂન્યે૦ શુ ચ ભૂપરિ શુભકરં નાશાય ચાન્ય સ્થિતી ॥૫॥

મૃદુ ધ્રુવ ચર ક્ષિપ્રો દાર્યં શાંતિક પૌષ્ટિકે ॥

રિક્તાભોમાક્ષી રહિતે શુદ્ધ ધર્મોદયે શુભે ॥૬॥

જ્ય હોમાદિકં કર્તું કાર્યં કુરાહુતિ વિના ॥૬૧॥

હોમ વખતે પ્રથમ આહુતિ ઠયા ગ્રહના મુખમાં પડે છે અને તેનું શું ફલ મળે છે તે જોવા માટે ગ્રહ ગણવાનો ક્રમ—

સૂર્યે'ત્રીણિ ભુધે'ત્રીણિ શુક્રે'ત્રીણિ તથા ચનૌ ૪ ।

ચંદ્રે'પ કુજે'૬ ગ્રહે'૭ રાહુ'ત્રીણાઠ્ઠ ભાત ક્રમાત્ ॥૬૨॥

કેતુ ઉપરથી ગળી લેવો. રવિયાથી દનિયા સુધી ગણવું.

ફલ—

શોક'ત્રી સૌખ્ય'૨ તથા લાભ'૩ પીડા'૪ સૌખ્ય'૫ ચ બંધન' ।

ધાન્ય'૭ હાનિ'૮ મૃતિ'૯ વિદ્યાદ્વન્દિયકે ફલ' ક્રમાત્ ॥૬૩॥

પાઠાંતર—

આદિત્ય ત્રીણિ ભુધ ત્રીણિ શુક્રઃ ત્રીણિ ચનિ ત્રયં ।

સોમ ત્રીણિ ભોમ ત્રીણિ ત્રીણિ ગ્રહે ત્રિરાષે ત્રિઠેતવે ॥

આદિત્યસ્ય ભવેત્ શોકં ભુધે ચૈવ મથા મુખં ।

ગ્રહ મુખે આહુતિ ફલ—

ગ્રહનામ	સૂર્ય	ભુધ	શુક્ર	ચનિ
નક્ષત્ર સંખ્યા	૩	૩	૩	૩
ફલ	ધનનાશ શોક	ભુદિવર્ધન મુખ	સંપત્તિ લાભ	ધનનાશ પીડા

સોમ	મંજલ	ગ્રહે	રાહુ	કેતુ
૩	૩	૩	૩	૩
કૃષિલાભ લાભ	અગ્નિદાહ નિર્ધન	અગ્નિષ્ટ સિદ્ધિ અર્થ લાભ	હાનિ હાનિ	કુર્ચિય મૃત્યુ

પાણિ ગ્રાહ વિધીય વાસ્તુ યજ્ઞને વિષ્ણુ પ્રતિષ્ઠાવિધી ॥
મૌજી ળંધન વૈશ્વદેવ કરણે જાપ્ય પ્રવેશે ગૃહે.

હોમસ્તત્ર વિધીયતે ન દોષ જનકં ચક્રં ચ વૈશ્વાનરં ॥ ૧૦ ॥

અર્થાત્—દેવી સંબંધી કાર્યના હોમમાં, વિવાહમાં, યુત્રો-
ત્સવાદિ કાર્યોમાં, વાસ્તુ, વિષ્ણુની પ્રતિષ્ઠામાં, જનોઈ, વૈશ્વદેવ
તથા કોઈ પણ મંત્રના જાપની સમાપ્તિમાં દશાંશ હોમ, ગૃહપ્રવેશ
વખતે એટલામાં અગ્નિચક્ર ન જોવું.

વળી—

વિવાહ યાગ મત ળંધ દીક્ષા સીમંત ચંડી ગૃહવાસ્તુ શાંતિઃ ।
આદિત્ય શૌરી કુજ રાહુ કેતવો ન દોષદા યજ્ઞ વિધાયિનાં ખલુ ॥૧૧॥

અર્થાત્—વિવાહ, જનોઈ, સીમંત (અધરણી) દેવી સંબંધી
કાર્ય, વાસ્તુ શાંતિ માટેનો હોમ તથા ખાસ પાપથહો (કૂર થહો)ના
મુખમાં આહુતિ આપવી હોય આટલે ઠેકાણે અગ્નિચક્ર ન જોવું.

અથ અગ્નિચક્ર જોવા વિષે—

લક્ષ કોટિ હવને સુરાંખિલે ચાતિરૂદ્ર કરણે ગ્રહાભિધે ।
વાપિ કૃપ ભવને સુરાલયે દેવખાતં ગૃહં દુર્ગં ખંડકે ॥૧૧॥

સંપ્રતિષ્ઠ કરણાદિકે તથા મંત્રચંત્ર વિધિ શાંતિ કારકે ।
ગ્રામ વેશન કૃતે નૃણાં તદ્વા અગ્નિચક્રમવલોકયેત્સુધી ॥૨॥
વન્હે વાસો યદ્વા ભૂમૌ હોમે સૌખ્યં તદ્વાચ્યતે ।

અંબરે ચૈવ પાતાલે પ્રાણાર્થ નાશકઃ કમાત્ ॥ ૩ ॥
શાંતિકર્મ સુ સર્વત્ર ચિંતનીયં પ્રયત્નતઃ ।

નિત્યે નૈમિત્તિકે વન્હિ ચક્રાદ્યંતુ ન દુષ્યતિ ॥ ૪ ॥

—ઘટિ ગર્ગસંહિતાયાં વચનાત્ :

વળી—

દુર્ગભંગે ગૃહે દુષ્ટે વિવાહે શત્રુ સંગ્રહે ।
શાલા કૃત્યે નૃપે કોષે ચક્રં યત્નેન ચિંતયેત્ ॥૫॥
દિશાં દાહે યથે ઘોરે ગ્રહ ગસ્તે ભૂમિકંપને ।

સિદ્ધિ સાધ્ય મિત્રાં રિપાં નામ અનુક્રમે જોઈ
એક પાંચ નવ સિદ્ધિ કર સાધ્ય છયે દશ દોઈ ૭૬૧
મિત્ર અગ્યારે સાત ત્રિહુરિપુ બારમ અષ્ટમચારેઈ
ધમ જો ગણતાં સિદ્ધિ આવહી તો કોઈ કાલે ફલ દેઈ ૭૬૨
સાધ્ય ફલે ના ફલે કદી મિત્ર ફલે તતકાલ
રિપુ ગણતાં જો આવહી તો તે હાખે કાલ ૭૬૩
દેશ ગામ પુર દેવ ગુરૂ રાજ સેવક મિત્ર
નર નારી ઔષધ પ્રમુખ રિપુ તે વરંજો તંત ૭૬૪

બાર ખાનામાં કુંડલી કરી તેમાં “અ” થી “ધ” સુધીના
અક્ષરો અનુક્રમે લખવા: અને પોતાના નામના પહેલાં અક્ષરથી
જેની સાથે લેણું દેણું નો વિચાર કરતા હોઈએ તેના નામના
અક્ષર સુધી ગણતાં ૧-૫-૯ હોય તો સિદ્ધિ, ૬-૧૦-૨ હોય તો
સાધ્ય, ૩-૭-૧૧ મિત્ર, ૪-૮-૧૨ હોય તો શત્રુ સમજવા આ
પૈકી સિદ્ધિ હોય તો સારી મેત્રી રહે. અને સાધ્ય હોય તો
સામાન્ય. મિત્ર હોય તો સારી. અને શત્રુ હોય તો ખરાબ. કોઈ
પણ ગામ, દેશ, નગર, દેવ, ગુરૂ, રાજા, સેવક અને મિત્ર તથા
સ્ત્રી-પુરુષ, હવા વગેરેથી પોતાને લાભ થશે કે હાનિ તેના માટે
આ ચક્રથી લેણું દેણું જોવાય છે.

ખરી રીતે જોતાં આ ચક્રનો ઉપયોગ મંત્રશાસ્ત્રમાં છે.
અને ત્યાં અનુક્રમ મંત્રથી પોતાને સિદ્ધિ મળશે કે કેમ ? તે માટે
ઉપયોગ થાય છે. અંતકારે પણ આ હકીકતને લક્ષ્યમાં લઈ આ
પ્રમાણે કહ્યું છે:—

ધમ જો ગણતાં સિદ્ધિ આવહી તો કોઈ કાલે ફલ દેઈ
સાધ્ય ફલે ના ફલે કદી મિત્ર ફલે તતકાલ.
રિપુ ગણતાં જો આવહી તો તે હાખે કાલ.

મંત્રશાસ્ત્રમાં આ ચક્રને “અકચક્ર” ચક્ર પણ કહે છે. તેમાં
ચાર ખાનાં કરી તેમાં બધા અક્ષરોનો સમાવેશ થાય છે. અને

શુક્રે લાભં વિબ્ભનીયાત્ શનૌ મરણું ભવિષ્યતિ ॥

ચંદ્ર લાભં પ્રકુર્વાતિ કુજે પીઠા ન સંશયઃ ।

✕ ✕ ✕ ✕ ✕ ✕ ✕

કેતવેના ભૂત્યશ્લ આહુતિ ન સંશયઃ ।

સૂર્ય મહાનક્ષત્રાદિ ગણિતં દિન નક્ષત્ર યાવત્ આહુતિ ફલં ॥

સૂર્ય બુધ શુક્ર શનિ સોમ

કેમ—તરૂણી વિદ્ ભૂશુ ભાસ્કરી ચંદ્રમા;

મંગલ શુર રાહુ કેતુ

કુજ સુરેભ્ય વિધુનંદન કેતવઃ ॥

અર્થાત્—રવિયા નક્ષત્રથી દનિયા સુધી ગણતાં જે ઠેકાણે સંખ્યા આવે તે ગ્રહનું નામ ને ફલ સમજવું. દરેક ગ્રહનાં ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો ગણવાં. અભિજીત ગણવું નહિ.

કદાચિ ખાસ કારણને લક્ષને જે દિવસે હોમ કરવો હોય તે જ દિવસે ફૂર ગ્રહના મુખમાં જ આહુતિ પડતી હોય તો નીચે મુજબ કરવાથી દોષ લાગતો નથી.

લોઢાના પતરાની ૧ મૂર્તિ બનાવીને તેમાં જે ફૂર ગ્રહના મુખમાં આહુતિ પડતી હોય તે ગ્રહનું આવાહન—પૂજન કરીને તે મૂર્તિને ઊંધે મુખે કુંડમાં કે સ્થંદિલ ઉપર મૂકી પછી આહુતિ આપવી એવો ગ્રંથકારનો મત છે.

લેણદેણ પ્રશ્ન અકકમ ચક્ર

હીર કહે અકકમ લિખો ખાર ભુવન અનુરાહ
સૃષ્ટયાકાર તિહાં લિખી વરણ ઠવો સંભાર ઉપદ
રૂર લૂલૂ ચ્યારી તણ ખાકી વરણ વિચાર
આદિ અકાર ઠવિ કરી અંતે ઠવો ક્ષકાર ઉપદ
લાભ હાનિ જે જોઈએ તો પહિલો નિજ નામ
થાપી પાછો આગલઈ જિણીને જેહસું કામ ઉપદ

આપણા અંશકારે જે પ્રકાર લીધો છે. તે પ્રકારાન્તર પણ તંત્ર અર્થોમાં છે. તેમાં લખ્યું છે કે:—

દ્વાદશારેડયવા ચક્રે કૃત્વણ્વ વિવર્જિતાન્
આદિકાન્ત વિષેદ્ધર્ષાન્ પૂર્વતો યાવદ્દીશ્વરમ્
અંકાનેકાદિ ભાન્વન્તાલ્લિખેત્ પૂર્વાદિતઃ ક્રમાત્
સિદ્ધઃ સાધ્યઃ સુસિદ્ધોઽરિશ્ચતુર્દાલ્લુઃ સ્ફુટો ભવેત્
નવેક પંચકે સિદ્ધઃ સાધ્યઃ ષટ્ષડયમુગ્ધકે
ત્રિસપ્તૈકાદયે મિત્રં વેદાદ્ દ્વાદશે શિપુઃ

x

x

x

સિદ્ધાર્ણા બાન્ધવાઃ પ્રોક્તાઃ સાધ્યાસ્તે સેવકાઃ સ્મૃતા
સુસિદ્ધાઃ પોષકાઃ જ્ઞેયાઃ શત્રવો ઘાતકા મતાઃ ।

સ્વરોડયજ્ઞાન

જમણી રવિ શુક્ર જૂમ શનિ વામદશિશી જૂગુ બુધ
જે સ્વર વારાં સ્યું મિલકે તો ફક્ત પામઈ શુદ્ધ ૭૧૫
સુવો મતિ સ્વર દાહિણ્યું વામે અશણુ ન પાન
જે બીહો જરા મરણથી તો રાખો એહ એધાંણુ ૭૧૬
શશી વામે રવિ દાહિણ્યે નાડી એ જે નામ
કિણુ કામે જમણી લક્ષી વામી કીણુહી કામ ૭૧૭
ચંદ્રનાડી મામંતરઈ રૂડી ગેહ પ્રવેશ
પ્રભુ દર્શન વસ્તુ ગ્રહણુ ધરમ કરમ સુવિશેષ ૭૧૮
સૂરજ નાડી ભોયણુ શયણુ વિધારંભ વિવાહ
x સંગ્રામઈ વાણિજ કરમ છુદ્ર કરમ સુખદાય ૭૧૮અ

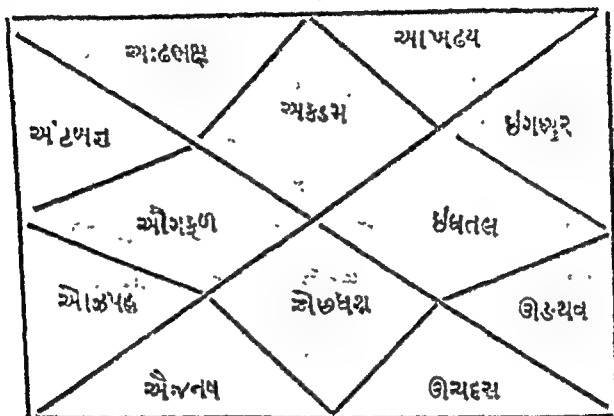
સ્વરોડય નામથી કેટલીક ચમત્કારીક આગાહી થાય છે.

આ સ્વરોડય અથવા સ્વરચાસના જે લેહ છે. એક બ્યોતિષિક

x ચંદ્ર વદનાઈ ગાર ૫મ સૂર વડંતઈ ૫મ

વદઈ વાર સો પાઉ મગી મલેહ મ કર ખજખજ

આદિમાં અ ક થ હ એમ અક્ષરો આવી જવાથી આને અ ક થ હ કહે છે. ખાર ખાનાની કુંડલી કરીને પણ જોવાનો રીવાજ છે. તેમાં પહેલા ખાનામાં અ ક ડ મ આવે છે. તેથી અ ક ડ મ ચક્ર એમ પણ કહે છે.

આમાં અનુક્રમે સિદ્ધિ, સાધ્ય, મિત્ર અને શત્રુ એમ ગણવાના છે. શારદા તિલકની રીતિ પ્રમાણે.

ચતુરસ્ત્રે લિખેદ્વર્ણી શ્વતુષ્કોષ્ઠ સમન્વિતે ।
અકારાદિક્ષકારોન્તાન્સ્વનોમાદ્ય ક્ષરાદિતઃ
સિદ્ધાદીન્કલપયેન્મંત્રી

સિદ્ધિ સાધ્ય મિત્ર શત્રુ

અકયહ	ઉહય	લૂઝમ	ઐહય
આશદળ	ઉચક	લૂઝય	ઐહશ
ઈધધક્ષ	ઋપળ	ઐટર	અંલુપ
ઈયન	ઋજલ	ઐડલ	અતસ

શક્તિરૂપઃ સ્થિતચન્દ્રો વામનાડી પ્રવાહકઃ ।
 દક્ષનાડી પ્રવાહચ્ચ શિવરૂપી દિવોઽકરઃ ॥ ૧૦ ॥

આહો ચન્દ્રઃ સિતે પક્ષે બાસ્કરસ્તુ સિતેતરે ।
 પ્રતિપદાદિતો હાનિ ચીલિત્રીલિલિ કેમોદયઃ

પ્રાણવાયુના (હંસ એવા પ્રાણ એકાર્ય વાચી ॥) સંચાર રૂપી સ્વરોદય હવે ઠહું છું, નાભિનો અંદર કુંડલિની નામની મહાશક્તિ રહેલી છે. તેનામાંથી, દશ નાડીઓ ઉપરની, બાહ્ય, દશ નીચેની બાહ્ય અને બે બે નાડીઓ તીરછી (આડી) બાય છે. આમ કુંડલિનીમાંથી ચોવીસ નાડીઓ નીકળે છે. આ ચોવીસ નાડીઓમાંથી બીજી સૂક્ષ્મ ઘણી નાડીઓ નીકળે છે. જેની સંખ્યા ૭૦૭ છે. પરંતુ આ બધામાં દશ નાડીઓ મુખ્ય છે. અને તે દશ પ્રકારના વાયુનું વહેન કરે છે, ઈડા, પિંગલા, સુષુમ્ના, ગાંધારી હસ્તિજિહ્વા, યૂષા, યશા, યૂષા, કુહૂ અને શંખિની આમ દશનાડીઓ છે અને પ્રાણ, અપાન, સમાન, ઉદાન, વ્યાન, નાગ, કૂર્મ, કૃક, દેવદત્ત અને ધનંજય એ દશ વાયુ છે.

શરીરની અંદર પ્રકટપણે વાયુનો સંચાર ઈડા, પિંગલા અને સુષુમ્ના એ ત્રણ નાડીઓ દ્વારા થાય છે. (બાકીની નાડીઓમાં થતો વાયુસંચાર બાહ્ય દૃષ્ટિથી સમજાતો નથી.)

નાકનાં બે છિદ્રો પૈકી જમણી બાજુના છિદ્રમાં યર્ષ આવતો જતો વાયુ સૂર્ય કહેવાય છે. અને તે શિવ સ્વરૂપી મનાય છે. જ્યારે ડાબી બાજુના છિદ્રમાં યર્ષ જતો આવતો પ્રવાહ શક્તિ-સ્વરૂપ અને ચંદ્ર સંસૃક છે. જ્યારે જને છિદ્રોમાં સરખી રીતે વાયુ ચાલતો માણુમ પડે ત્યારે સુષુમ્ના નાડીમાં વાયુસંચાર થાય છે, એમ સમજવાનું છે સુષુમ્નાનો વાયુ જીવ (હંસ) સ્વરૂપી અને શંભુ કહેવાય છે.

અને બીજે યોગમાર્ગીયં. જ્યોતિષના લેહમાં આવતું સ્વરશાસ્ત્ર
અ આ ઇ ઈ ઈત્યાદિ અક્ષરો ઉપર રચાયેલું છે. અને આના
માટે સમસ્તસાર નરપતિ જયચર્યા આદિ થયા છે બીજા લેહમાં
યોગશાસ્ત્રની રીતિ સુજળ ચાલતા શ્વાસોશ્વાસના લેહ ઉપરથી
અમુક પ્રકારો દર્શાવેલા છે. અને સ્વરોદય કહે છે. અને માટે
શિવસ્વરોદય આદિ થયા પ્રસિદ્ધ છે.

અંતકાર અહીં નાડિકાસ્વર (શ્વાસોશ્વાસ) ઉપર વિવેચન
કરે છે.

નરપતિ જયચર્યામાં આ વિષયનું વર્ણન કરતાં જણાવ્યું
છે કે—

અથાન્યત્સંપ્રવક્ષ્યામિ શરીરસ્થં સ્વરોદયમ્ ।
હંસચારસ્વરુપેણ ચેન જ્ઞાનં ત્રિકાલજમ્ ॥૧॥
કુંડલિની મહાશક્તિર્નાભિસ્થાહિસ્વરુપિણી ।
તતો દશોર્ધ્વગા નાડયો દશ આધોગતાસ્તતઃ ॥૨॥
દ્વે દ્વે તિર્થંગતે નાડયો ચતુર્વિંશતિ સંખ્યયા ।
કુણ્ડલિન્યા મહાશક્તેઃ મૂલમાર્ગા ભવંત્યમી ॥૩॥
તેભ્યઃ સૂક્ષ્મમુખા નાડયઃ શરીરસ્થાતિયોષિકાઃ ।
શતાનિ સપ્ત જાયંતે સપ્તોત્તરાણિ સંખ્યયા ॥૪॥
મધાના દશ નાડયસ્તુ દશ વાયુ પ્રવાહિકાઃ ।
નામાનિ નાડિકાનાં ચ વાતાનાં ચ વદામ્યહમ્ ॥૫॥
ઈડા પિંગલા સુષુમ્ના ગાધારી હસ્તિભિદ્ધિકા ।
પૂષા યથા ચ બ્યૂષા ચ કુહઃ શંખિનિકા તથા ॥૬॥
પ્રાણોડપાનઃ સમાનશ્ચ ઉદાનો વ્યાન એવ ચ ।
નાગઃ કૂર્મઃ કૃક્રૈવ દેવહત્તો ધનંજયઃ ॥૭॥
પ્રકટો વાયુસંચારો લક્ષ્યતે વેદમધ્યતઃ ।
ઈડા પિંગલા સુષુમ્નાભિર્નાડીભિસ્તિસ્રભિર્બુધૈઃ ॥૮॥
ઈડાનાડી સ્થિતશ્વન્દ્રઃ પિંગલા ભાનુવાહિની ।
સુષુમ્ના શંભુરુપેણ શંભુર્હંસ સ્વરૂપકઃ ॥ ૯ ॥

યથે તે પ્રશ્નનો જવાબ છે. આ પ્રશ્નોના જાતક શાસ્ત્રમાં અનેક લેહ છે. અને તે બધાનો અહીં સમાવેશ થાય તેમ નથી. એટલે જણાસુએ જાતકશાસ્ત્ર જોવું એમ લલામણુ છે.

રોગ પ્રશ્ન

નંદા મંગલ કૃતિકા બદ્રા બુધ અસત્તશ
જ્યા બૃહસ્પતિ રિસી મધા મિલતે હુવર્ષ કલેશ ૭૭૩
શુક ધનિષ્ઠા ચતુર્થીયાં નવમી ચતુર્દશી ભાર
પૂરણા ભરણી થાવરે હીર કહ્ને મૃતકાર ૭૭૪

રોગ થયા બાદ રોગીને કેટલા દિવસ પીડા રહેશે તેમજ શું પરિણામ આવશે, તે સંબંધી વિચાર છે. અમુક તિથિ વાર

નક્ષત્ર તિથિવાર્યો પીડા સૂચક કોષ્ટક

તિથિ	વાર	નક્ષત્ર	ફળ
નંદા ૧-૧-૧૧	મંગળ	કૃતિકા	કલેશ પીડાકારક
બદ્રા ૨-૭-૧૨	બુધ	અશ્લેષા	પીડાકારક
જ્યા ૩-૮-૧૩	શુક્ર	મધા	પીડાકારક
રિકતા ૪-૬-૧૪	શુક્ર	ધનિષ્ઠા	મૃત્યુ
પૂર્ણા ૫-૧૦-૧૫	શનિ	ભરણી	મૃત્યુ

ત્રણ દિવસ સૂર્યનો એમ અનુક્રમ ચાલે છે. જ્યારે કૃષ્ણ પક્ષમાં પ્રથમ ત્રણ દિવસ સૂર્યનો અને પછી ચંદ્રનો એમ ક્રમ ચાલે છે.

×

×

×

સ્વરોદય શાસ્ત્ર પ્રમાણે આના ઘણા લેહ થાય છે. અને તેમાં સાતે ગ્રહોનો ક્રમને બદલી વાયુને વશ કરાય છે. અને તે દ્વારા ધારેલી સિદ્ધિ મેળવાય છે

જ્યારે પોતાના ક્રમથી વિરુદ્ધ વાયુસંસાર થતો હોય ત્યારે વિપરીત ક્રમ થાય છે.

અમુક પ્રવાહ ચાલતો હોય ત્યારે અમુક કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. એવો પણ નિયમ છે. અને તેથીજ આપણા ગ્રંથકારે “કિણુ કામે જમણી લલી” ઇત્યાદિથી કહ્યું છે.

નાહીઓના પ્રાણવાયુને સ્વેચ્છામુજબ પલટાવનારા પોતાના કાર્યમાં સિદ્ધિ મેળવે છે.

બ્રાહ્મસુહૃત્માં સુષુમ્નામાં પ્રાણનો સંચાર કરાવનાર યોગી મોક્ષે જાય છે. સ્વરશાસ્ત્રનું આ અંતિમ ધ્યેય છે.

ગર્ભજ્ઞાન

તિથિ નામાખખર રિખખ સપ્ત ગુણુ તિથિ લેલી નવ હીન
સાતે ભાગે દીજતાં વિષમ પુત્ર સમ ધીય ૭૬૬

સંતાન સ્ત્રંખ્યા

એટા માર્ઘબાપ કરિ દૂણા એક અધિક ઠવિ પંચે ગુણુ
દિ ધાલી પણ વીસે મેલો દસકા પુત્ર બાકી પુત્રી નિહાલો ૭૭૦
પિતા મા દુગુણુ કરી પણ ગુણુ દહ ગુણુ મંડી
પછે મેલો વી વહી કુમ સો તિણુ જહિ છંડી ૭૭૧
બાકી સો તે દિકરા ઘટતી ધીયા હોઈ
હીર કહે એ જ્ઞાન જગી જાણે વિરલો કોઈ ૭૭૨

પહેલીમાં ગર્ભિણીને શું જન્મશે તેનો વિચાર છે. અને ત્યાર બાદની ગાથાઓમાં કેટલા છોકરા અને કેટલી છોકરીઓ

અહીં રોગીના નામનું નક્ષત્ર ચોધી કાઢવા માટે ચૂએ ચોલા અગ્નિની એ પ્રકારનો ઉપયોગ કરવો.

આ ચક્રમાં ૧-૬-૭-૧૨-૧૩-૧૮-૧૯-૨૪-૨૫ એ નક્ષત્રો એક નાડીમાં આવે છે. ૨-૫-૮-૧૧-૧૪-૧૭-૨૦-૨૩-૨૬ આ નક્ષત્રો એક નાડીમાં આવે છે તેમજ ૩-૪-૬-૧૦-૧૫-૧૬-૨૧-૨૨ અને ૨૭ એ એક નાડીમાં આવે છે. સૂચ નક્ષત્રથી ગણતારાં એક નાડીમાં રોગી, ચંદ્ર તથા સૂર્યનું નક્ષત્ર આવે તો રોગી સારો થાય. અન્યથા પીડા રહે એમ સમજવું.

ઘાતચંદ્ર:—

ઘાતચંદ્ર

મેષ જનમ વૃષ પાંચમો મિથુને નવમો ચંદ્ર
કર્કે બીજો સિંહે છઠો કન્યા દશમો મંક ૭૮૦
તુલે ત્રીજો વૃશ્ચિક સપ્તમો ધને ચતુર્થો વિચાર
મકરમાં અષ્ટમો ઘટે ઇચ્છારમો મીને તજીએ બાર ૭૮૧
કાલ ચંદ્ર ગણી તને યજ્ઞ કાર્ય વિવાહ
ગામ વાસ નૃપ ચાકરી સુત જનમ ઉચ્છવ આય ૭૮૨

જન્મરાશિથી ચંદ્રની વર્તમાનરાશિ સુધી ગણતારાં અમુક ચંદ્ર આવે તો તે ઘાત ચંદ્ર છે એમ સમજવાનું છે. અને ઘાતચંદ્ર ચાલતો હોય ત્યારે રોગીને વધુ પીડા થાય છે.

ઘાતચંદ્ર જેમ છે તેમ ઘાતિક નક્ષત્ર વાર ઇત્યાદિ પણ હોય છે. કર્ક રાશિને શું શું ઘાતક છે તે નીચેના કોષ્ટક ઉપરથી સમજાશે.

અને નક્ષત્રનો યોગ થાય તો ખુબ ખીડા થાય છે. તે ઉપરના કોષ્ટક ઉપરથી સમજાશે.

ઉપક્રમ યોગ

પુન્વા શતભીષ ભરણી દુભ જેઠા વિશાખા ધનિષ્ઠ
અસલેશા આદ્રા નવમી ખારસી ચતુથને છઠ્ઠ ૭૭૫
કરવાર ઇયાં રિસાં તિયાં જો તે ઉપ રોગ
હીર કહે તો કષ્ટ ખડુ ઉપક્રમ નામે યોગ ૭૭૬

ખડુ કષ્ટકારક ઉપક્રમ નામનો યોગ—

ત્રણે પૂર્વા, શતભિષા, ભરણી, કૃતિકા, જેષ્ઠા, વિશાખા, ધનિષ્ઠા, આશ્લેષા, આર્દ્રા એ નક્ષત્રો અને નવમી-ખારસ, ચોથ કે છઠ એ તિથિઓ તથા શનિ, રવિ કે મંગળ એ વારનો યોગ હોય અને તેમાં રોગ થાય તો તે ખડુ ખોડાકારક નીવડે. અહીં તિથિઓમાં ઔદય પશુ ગણવાની છે. અને ઘણી વખત રોગીનું મૃત્યુ થાય છે. આને મૃત્યુયોગ તરીકે વર્ણવેલો છે.

ત્રિનાડી ચક્ર

હીર કહે ત્રિનાડીયાં વીચ સગવીસ રિસીયે
એક નાડી નરરિસી શશો બેદના લહે જીવ ૭૭૭
રોગી રિસી સૂરજરિસી જાં રહે તાં લગી દુઃખ
માનવ સૂરજ શશોરિસી મીલતાં થાયે સુખ ૭૭૮
મિત્રા મૈત્રી અશ્વિની કૃતિક આદિ વિવાહ
વરસાઇ આદ્રા ગિણો રોગી રવિ રિષ દાઘ ૭૭૯

મિત્ર શત્રુ માટે નાડી ચક્ર અશ્વિન્યાદિથી ગણાય છે. વિવાહની અંદર કૃતિકાદિથી, વર્ષાના જ્ઞાન માટે આર્દ્રાથી અને રોગીના માટે સૂર્ય નક્ષત્રથી ગણાય છે.

સાપના આંકારનું ચક્ર બનાવી તેમાં અનુક્રમે નક્ષત્રો ગોઠવી જો એક નાડી ઉપર સૂર્ય-ચંદ્ર તથા રોગીના નામનું નક્ષત્ર આવે તો રોગી રોગ મુક્ત થાય છે. એમ સમજવાનું છે.

તીર્થયાત્રા, વિવાહ, અન્નપ્રાશન, જનોર્ધ, તથા દરેક પ્રકારનાં માંગલિક કાર્યોમાં ઘાતચંદ્ર વર્જ્ય નથી. અર્થાત્ યુદ્ધ, વિવાહ, રાજસેવા તથા વાહન ઉપર બેસતાં ઇત્યાદિ કાર્યોમાં ઘાતચંદ્રાદિક વર્જ્ય કરવાં

રોગીના સંબંધમાં વિચાર કરતાં ઘાત સંબંધી માસાદિક હોય છે, ત્યારે ઘણી પીડા થાય છે.

રોગે ઘાત વિધિ વિચાર

હીર કહધ નંદા તિથિ વૃષ તુલા મકરાં કુંભ
તિમ બદ્રા ધન મીનસું ચંદ્ર મિલંતે દંબ ૭૮૩
જ્યા તિથિ કન્યા મિથુન રિક્તા કર્કને મેષ
પૂરણ વૃશ્ચિક સિંહ મિલે રોગી કાલ વિશેષ ૭૮૪

સર્પદંશ વિચાર

પુનરવસુ દુમ અનુરાગ દુધ સરવણ તિય તિય હત્ય
રોહિણી દુગ દુમ રેવઠ એ અહિ રિસી વિષ નત્ય ૭૮૫
પૂરવ ઉત્તર કૃત્તિકા મૂલ મધા અસલેશ
આહરા બરણી વિશાખે સપ્ત વિષાં મુવિશેષ ૭૮૬
ગ્રહણ દિવસ રવિ ભોમશનિ અહુમી નવમી છકુ
પંચમી ચંદ્રિકા સરપ કસ્યો સૂતો કિંટ નિહ ૭૮૭
રવિ રિસીથી રાશીરિસી માંડી સરપ આકાર
મણિયે અહિ દાહ રિસી પાછે કરો વિચાર ૭૮૮
કંધિ કંઠિ કાખે કરહિ પેટે પુઠિ પય ગુજ્જ
શિરે નિલાડી હીયા વિચિ અહિ વિષ અધિકે બુજ્જ ૭૮૯
જે અહિ માંહે આવિયો તિહાં થાઈ બહુ દુઃખ
હીર કહે જે બાહરી તે પાવે સવિ મુખ ૭૯૦

આગળની ગાથાઓમાં રોગના આરભના દિવસ નક્ષત્ર ઉપરથી કેટલા દિવસ પીડા રહેશે તેનો ઉલ્લેખ છે.

રાશ	મેષ	વૃષભ	મિથુન	કર્ક	સિંહ	કન્યા	તુલા	વૃશ્ચિક	ધન	મકર	કુંભ	મીન
માસ	કાર્તિક	માર્ગશીર્ષ	આષાઢ	પોષ	જેઠ	ભાદરવો	માઘ	આસે	શ્રાવણ	વૈશાખ	ચૈત્ર	ફાગણ
તથિ	૧-૬-૧૧૫-૧૦-૧૫	૨-૭-૧૨૨-૧૩૫-૧૦-૧૫	૨-૭-૧૨૨-૧૩૫-૧૦-૧૫	૨-૭-૧૨૨-૧૩૫-૧૦-૧૫	૩-૮-૧૩૫-૧૦-૧૫	૪-૯-૧૪૧-૧૧-૧૫	૪-૯-૧૪૧-૧૧-૧૫	૫-૧૦-૧૪૭-૧૨-૧૫	૬-૧૧-૧૫૩-૧૩-૧૫	૭-૧૨-૧૫૯-૧૪-૧૫	૮-૧૩-૧૬૫-૧૦-૧૫	૯-૧૪-૧૭૧-૧૦-૧૫
વાર	રવિ	શનિ	સોમ	ગ્રહ	શનિ	શનિ	ગુરુ	શુક્ર	શુક્ર	મંગળ	ગુરુ	શુક્ર
નક્ષત્ર	મઘ	હસ્ત	સ્વાતિ	અનુરાધા	મૂળ	અશ્વિ	શતભિષા	રેવતી	ભરણી	રોહિણી	આર્દ્રા	આશ્લેષા
યોગ	વિઘ્ન	સુકર્મા	પરિધ	વ્યાધાત	ધૃતિ	શુભ	શુભ	વ્યતિપાત	વજ	વૃધિતિ	ગંધ	વજ
કરણ	અવ	શકિનિ	મૃત્યુબાહ	નાગ	અવ	કોલવ	તૃતિય	ગર	તૃતિય	શકિનિ	વશિષ્ઠ	વિહિર
પ્રહર	૧	૪	૩	૧	૧	૧	૪	૧	૧	૪	૩	૪
પુરુષને ચંદ્ર	મેષ	કન્યા	કુંભ	સિંહ	મકર	મિથુન	ધન	વૃષભ	મીન	સિંહ	ધન	કુંભ
સ્ત્રીને ચંદ્ર	મેષ	ધન	ધન	મીન	વૃશ્ચિક	વૃશ્ચિક	મીન	ધન	કન્યા	વૃશ્ચિક	મિથુન	કુંભ

ઉપર જે નક્ષત્રો ગણાવ્યાં છે, તેમાં ત્રણે પૂર્વા તથા ત્રણે ઉત્તરા એ ૯ નક્ષત્રો જીજ્ઞાસ્યકારોએ ગણાવ્યાં નથી. તેઓએ તો ભરણી, કૃતિકા, આર્દ્રા, આશ્લેષા, મઘા, વિશાખા, અને મૂલ આ નક્ષત્રોનો જ ઉલ્લેખ કર્યો છે. જેમકે શ્રીપતિ ભટ્ટ:—

યઃ કૃતિકામૂલમઘાવિશાખાસર્પાન્તકાર્દ્રાસુ બુજંગ ૬૪:

સ વૈનતેયેન સુરક્ષિતોઽપિ ગ્રાખ્નોતિ મૃત્યોઃ સદનં મનુષ્યઃ

અર્થાત—જે મનુષ્ય કૃતિકા, મૂળ, મઘા, વિશાખા, આશ્લેષા, ભરણી અને આર્દ્રામાં સર્પદંશ પામે છે, તેની ગરુડ રક્ષા કરે તો પશુ તે મૃત્યુ પામે છે.

જ્યોતિર્વિદ્વાભરણ્યમાં કાલિદાસ:—

કાર્યાનવેંદ્રામિભરાજમૌલિભૈર્મ્યાશિક્ષાયામનંદં શુકભૈ : ।

૬૪૯: નરો યઃ શ્વસનાશ્વનેન વૈ સ તાક્ષ્યસખ્યોઽપિ જહાતિ
અવિતમ્ ॥

કૃતિકા, વિશાખા, આર્દ્રા, મઘા, મૂળ, ભરણી અને આશ્લેષા એ સાત નક્ષત્રો જ કાર્યાનવ, ઇંદ્રામિ, રાજમૌલિ, મઘા, શિક્ષા, શામન અને હંદશુકભમ્ એ પદ્યયોગી સૂચવ્યાં છે.

તિથિઓ સંબંધમાં મતમતાંતર છે. ઘણાએ તેનું કંઈ કહ્યું નથી. જ્યારે કેટલાક કહે છે કે:—

આષ્ટમી પંચમી પૂર્ણા અમાવાસ્યા ચતુર્દશી

અશુભાસ્તિથયઃ પ્રોક્તાઃ સર્પદૃષ્ટ વિનાશકાઃ

આઠમ, પાંચમ, પૂર્ણિમા, અમાવાસ્યા અને ચતુર્દશીએ સર્પદંશ થએલાનો નાશ કરનારી અશુભ તિથિયો છે.

નક્ષત્રોના વિષયમાં પણ મતાંતર છે. જેમકે—

કૃતિકા શ્રવણં મૂલં વિશાખા ભરણી તથા

પૂર્વાસ્તિસસ્તથા ચિત્રાશ્લેષા ૬૪૯: ન જીવતિ

આમાં શ્રવણ, ચિત્રા એ બે નક્ષત્રોનો (જીજ્ઞાસ્યોએ સારાં ગણાવેલાં છે છતાં, ખરાબ તરીકે) સમાવેશ કરેલો છે.

મૃત્યુકારક યોગ

તિથિ	નંદા	જાદ્રા	જ્યા	રિકતા	પૂર્ણા
	૧-૬-૧૧	૨-૭-૧૨	૩-૮-૧૩	૪-૯-૧૪	૫-૧૦-૧૫
ચંદ્ર રાશિ	૬, ૭, મ, કું	ધન, મીન	કન્યા, મિથુન,	દકૃં, મેષ	વૃશ્ચિક સિંહ

આહરા આદિ ઠવિ ફણી પનર રિતસી લિખી અંગ
ખારહ રિસી ખાહરિ ઠવિ પછે કરો નવરંગ ૭૯૧
રવિ રિસી આદિ દેઈ ગણી ધગનવ તેરમ ધમવીસ
પણવીસમ આવઈ ભરણ જાણો વિશ્વા વીસ ૭૯૨
અઠ દુમ ચવદમ વીસ રિસી છાવીસમ બહુકલેશ
તિમ સગ તિથિ ગુણવીસ રિખ સગવીસે સુખરેશ ૭૯૩
બાકી રિસી ખારહ અવર હોય નિરાગી દેહ
નાહી ચક્ર ઈસી વિધે હુવઈ હીર કહે ગણી લેહ ૭૯૪

સર્પદંશ ધએલો રોગી જીવશે કે કેમ ? તેનો આમાં
ખુલાસો છે. પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા,
શતલિષા, હસ્ત ચિત્રા, સ્વાતિ, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, રેવતી અને
અશ્વિની આ ચૌદ નક્ષત્રમાં સર્પદંશ થાય તો તેમાં વિષની
(ઝાઝી) અસર થતી નથી. બાકીનાં નક્ષત્ર એટલે ભરણી, કૃતિકા,
આર્દ્રા, આશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાશ્લેષુની, વિશાખા મૂલ, પૂર્વાષાઠા,
પૂર્વાભાદ્રપદ અને ત્રણે ઉત્તરા એટલે ઉત્તરાશ્લેષુની, ઉત્તરાષાઠા
અને ઉત્તરાભાદ્રપદમાં સર્પ વિષ ઘણું અસરકારક હોય છે.

ગ્રહણનો દિવસ, રવિ, મંગળ કે શનિવાર, આઠમ, નોમ,
છઠ, પાંચમ અને ચૌદશ એ દિવસોમાં સાપ કરડે તો રોગી
ખતો નથી.

આર્દ્રાથી અથવા સૂર્યના નક્ષત્રથી દિવસ નક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૧-૬-૧૩-૨૧-૨૫ એ નક્ષત્રમાં સર્પદંશ થયો હોય તો જરૂર મૃત્યુ થાય છે. (વીસ વસા મૃત્યુ થાય છે.) ૮-૨-૧૪-૨૦-૨૬ એ નક્ષત્ર હોય તો બહુ કલેશ થાય છે. ૩-૧-૧૫-૧૬-૨૭ એમાં રોગી બને છે.

આ ચક્રને જો સર્પાકારે બનાવીએ તો સર્પની પીઠ ઉપર આવનારાં નક્ષત્રો મૃત્યુકારક મધ્ય ભાગમાં આવનારાં બહુ કલેશ કારક છે. અધો ભાગે આવનારાં સામાન્ય કલેશ કારક છે. અને બહાર રહી જતાં નક્ષત્રો નિર્ણયકારક છે તે તરત જ સમજાશે. આર્દ્રાથી તેમજ સૂર્ય નક્ષત્ર બંનેથી આ ચક્ર જોવું જોઈએ.

વાર કથાવલી

રવિ રોગી રહે દિન નવ પીડા અથવા વીસ
શશીસત્તય દિન ભોમ અઠુ બુધ ખારહ દિનનીશ ૭૬૫
વાર બૃહસ્પતિ ચઉદ્ધિન બૃગુ તેરહ કે સોલ
હીર કહૈ શનિખાર દિન વીતૈ કૈ કલોલ ૭૬૬

રોગની ઉત્પત્તિ અમુક વારે થઈ છે, માટે નિર્ધારિત દિવસ પર્યંત પીડા રહેશે એમ સૂચ્યું છે. જેમકે રવિવારે રોગ થાય તો નવ દિવસ, અથવા ૨૦ દિવસ, સોમવારે ૧૭ દિવસ, મંગળવારે ૮ દિવસ, બુધવારે ૧૨ દિવસ, ગુરુવારે ૧૪ દિવસ, શુક્રવારે ૧૩ કે ૧૬ દિવસ, અને શનિવારે ૧૨ દિવસ પછી રોગ મટે છે.

નક્ષત્ર કથાવલી

પુષ્ય પુનર્વસુ ઉભાહ પદ ઉક્ષ વાસર સાત
કૃત્તિકા બુધિ બૈઠા હુવર્ધ પછે કૈ સવિ વાત ૭૬૭

ત્રણે પૂર્વા તથા ત્રણે ઉત્તરાના સંબંધમાં ખાસ વિચાર નથી. પરંતુ એમાંથી ત્રણે પૂર્વા કૂર હોવાથી ખરાબ અને ત્રણે ઉત્તરા સૌમ્ય હોવાથી સારાં એમ માનવું પડે. અથવા એ છ નક્ષત્રોમાં રોગી બચે યા ન પણ બચે તેમ સંદેહાસ્પદ રહે.

ગાથા ૭૮૬-૭૮૭ માં ચમદંડ્રા નામના ચક્રનો ઉલ્લેખ છે. આ ચક્રની વાસ્તવિક મતલબ એટલી જ છે, કે સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર પર્યંત ગણતારાં જો ૫, ૬, ૧૦, ૧૪, ૧૮, ૧૯ અને ૨૩ એ સાત નક્ષત્રો સર્પની દાઢ (ચમની દાઢ) તરીકે આવે છે. અને તેવા નક્ષત્રમાં સર્પદંશ થાય તો જીવે નહિ.

કોઈ પણ માણસને જો સાપ ગળું, ખભો, કુક્ષિ, હથેલી વચ્ચે, પેટ ઉપર, ઉપસ્થ (લિંગ) ઉપર, ગુદામાં, તાળવામાં, બ્રમર વચ્ચે અથવા ખરાબર હૃદય ઉપર કરડે તો તે જીવે નહિ.

ખીજી રીતે સર્પ ચક્ર બને છે. તેમાં પંદર નક્ષત્રો સાપના શરીરની અંદર અને બાર બહાર આવે છે. આમાં આદ્રાથી દિવસ નક્ષત્ર સુધી ગણવાનું હોય છે. બહાર આવેલાં બાર પૈકી જો સર્પદંશ વાળાનું જન્મ નક્ષત્ર અથવા સર્પદંશ થવાના દિવસનું નક્ષત્ર હોય તો તે જીવશે એમ બાણુવું.

સર્પચક્ર

ક્રમ	આદ્રાથી કે સૂર્યથી દિન નક્ષત્ર
મૃત્યુ થાય	૧-૬-૧૩-૨૧-૨૫
બહુ ક્લેશ થાય	૨-૮-૧૪-૨૦-૨૬
સામાન્ય રીતે રોગી બચે	૩-૭-૧૫-૧૯-૨૭
નિરોગી રહે વિષ ન ચઢે	૪-૫-૬-૧૦-૧૧-૧૨-૧૬-૧૭ ૧૮-૨૨-૨૩-૨૪

શ્રવણ રવિ ભોમાં 'શનિ' પીડા દિન પચવીસ
 મૃત્યુ ધાનજ્ઞા રવિ કુળાં જમપુર કરે જગીશ ૮૦૬
 શતભિષ દિન દસ શુક શુક પીડા પછે નિવાર
 પૂરવાભાદ્ર સૂર્ય શનિ મંગલ હુવઈ મૃતકાર ૮૧૦
 ઉત્તરાભાદ્ર ને રેવતી દિન અઢાર સુખકાર
 કંઠ્યા વાર રિસી હીર કહે કષ્ટાવલી વિચાર ૮૧૧

વાર અને નક્ષત્રના સંયોગના આધારે કેટલા દિવસ પીડા રહેશે, તે બતાવ્યું છે. આ બધા સામાન્ય નિયમો છે

વાર પ્રમાણે કષ્ટ પામવાના દિવસોની સંખ્યા, નક્ષત્ર પ્રમાણે દિન સંખ્યા અથવા વાર નક્ષત્રના સંયોગથી રોગીને પીડા પામવાના દિવસોની સંખ્યાનો નિશ્ચય થવા છતાં ઔષધિ, ક્રિયા અવશ્ય કરવી જોઈએ. બૃહસ્પતિ સંહિતામાં નક્ષત્રો પ્રમાણે દિન સંખ્યા બતાવ્યા બાદ કહ્યું છે કે:—

ઈતિ નિગદિત રોગે આસ્ય રોગસ્ય શાત્યૈ
 કથયતિ ચતુરાસ્યઃ કાલભિઞ્ઞોપધીનામ્
 મરણ્યદ્દલનક્ષારકોષલેપાદિપાન—
 પ્રવહદ્દલનકર્મણ્યત્ર તસ્મોદિતેષુ

અર્થાત્—રોગશાંતિ માટે જરૂરજોઈ કાલને લેદનારી ઔષધીઓ બતાવી છે અને તેની મારણાદિ ક્રિયાઓની વિધિઓ પણ કહી છે.

રોગીએ ઔષધ લેવાનું મુદ્દત.

વારેડતિશીઘ્રે શ્લેષ્મસંયુતસ્ય રિક્તાસુ નંદાસુ જ્યાસુ ચોગે ।
 લગ્ને ચરે ચન્દ્રનિરીક્ષિતે ચ ક્રિયા વિદધ્યાદપિ ઔષધોનામ્

અર્થાત્—અતિ શિઘ્ર સંજ્ઞક શ્લેષ્મા વારની અંદર રિક્તા, નંદા, અને જ્યા તિથિમાં ચંદ્રથી દષ્ટ હોય તેવા ચરસંજ્ઞક લગ્નમાં ઔષધી લેવી.

અશ્વિણ કૃતિક ચૂલ નવ વાસર પછે ઉદાર
ચિત્રા શતભિષ રૂદ્ર દિન શ્રવણ વાસર બાર ૭૬૮
હસ્ત વિશાખા રોહિણી ભરણી ધનિષ્ઠા પાખ
વીસ દિહાડા મધ્ય રિસી મૃગ ઉપાઠ ઇંમ માસ ૭૬૯
અનુરાધા ને રેવતિ રેખી ઉઠઈ કંપ
જેઠા આદરા અશલેષસુ પૂંવા સાઈ મનકુ ૮૦૦

આવી જ રીતે નક્ષત્ર ઉપરથી પણ અમુક દિવસ પીડા
રહેશે, એમ સમજાય છે.

વાર નક્ષત્રે કળાવલી

સોમ શુક્ર અશ્વિનિ રિસી રેખી દિન ઇંમવીસ
ભરણી શનિ બુધ આદિતે રેખી દે બહુ ચીસ ૮૦૧
ગુરુ કૃતિકા તે દિન હસ રોહિણી શનિ દિન સાત
રવિ મંમલ શનિ મૃગશીરે તો યમપુરથી કરે વાત ૮૦૨
રિસી આદ્રા રોગે ભર્યો ભૂગુ ભોમે બહુ વ્યાધિ
શનિ બુધ સુર પુનર્વસુ દિન પંચ વિષે સમાધિ ૮૦૩
શશી ગુરુ પુષ્યે તેર દિન શશી શુક્ર અહિ મૃત્યુ
દિન ઉગણીસ મધ્ય શનિ રવિ બુધ સુખકર સત્ય ૮૦૪
પૂર્ણ ઉર્ણ સોમ ગુરુ પીડા દિન અગ્યાર
હસ્તાં રવિ બુધ થાવરે દિન પનરે સુખકાર ૮૦૫
ચિત્રા સોમ ને સુરગુરુ સત્તર દિને નિરોગ
સ્વાતી રવિ શનિ બુધ સું વીસ દિને શુભ યોગ ૮૦૬
મૃત્યુ વિશાખા સંપજે કરવાર ને યોગ
બુધ અનુરાધા બાર દિન ભુમતિ પાછે સુખસંજોગ ૮૦૭
જેઠા ગત દિન વીસ કર વાર સત્યુ મૂલ

ચોગ પ્રકરણ સાતમું

ગતકલિથી કલગણના

શાકાં માહે જોડીયે ત્રીન સહસ્ત્ર એક સત્ત અંક
એ જોડી ઉપરી અધિક હુવધ ગતકલિ મુવિવેક ૮૧૪

શક વર્ષ (શાલિવાહન શક) ની અદર ૨૧૭૬ જોડવાથી
કલિયુગના ગત વર્ષની સખ્યા આવે તેમાં એક જોડવાથી વર્ત
માન વર્ષ આવે હાખલા તરીકે શકે ૧૮૬૭ ની અદર ૩૧૭૬
ઉમેરીએ તો ૫૦૪૬ કલિયુગના ગત વર્ષ થયાં ૫૦૪૭ મું વર્ત
માન વર્ષ ગણાય

યુગ પ્રમાણ

સહસ્ત્ર બત્રીસ અરૂ ચાર લક્ષ કલિયુગ એક પ્રમાણ
ચાર ત્રીન હુમ ગુણ સુકૃત ત્રેતા દ્વાપર જાણ ૮૧૫

બત્રીસ હજાર અને ચાર લાખ એટલે ચાર લાખ બત્રીસ
હજાર વર્ષ ૪૩૨૦૦૦ કલિયુગનું પ્રમાણ છે તેનાથી અનુક્રમે
ચાર ત્રણ અને બેગણ સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ અને દ્વાપરયુગનું
પ્રમાણ છે અર્થાત્ કલિયુગ કરતા ચાર ગણા વર્ષ સત્ય યુગના,
ત્રણ ગણા ત્રેતાના અને બે ગણા દ્વાપર યુગના વર્ષ છે પહેલો
સત્ય, બીજો ત્રેતા, ત્રીજો દ્વાપર અને ચોથો કલિયુગ એમ ચાર
યુગ થાય છે

એક પચાગ ઉપરથી બીજી

પચાગ બનાવવાની રીત

ચૈત્ર વદિ બારસી દિણ મણીએ બારમે માસે
જે તિથિ બારસી હોઈ એક તિહ હીર પણાસે ૮૧૬
તિહાં માંહિ ઠવિ ચ્યાર અક મધ્યમ ઠવિ
ધ્રુમ પચાગ પ્રવીણ ૮૧૭

રોગમુક્ત સ્નાન મુહૂર્ત

રોગ મટી ગયા પછી પ્રથમ સ્નાનના માટે નિષિદ્ધ તિથિ-
વારાહિનો ખાસ પ્રયોગ છે. અને તેથી કહ્યું છે કે:—

વૈધૃતિવ્યતિપાતે ચ ભદ્રાયાં સૂર્યસંક્રમે ।

રોગમુક્તો નરઃ કુર્યાત્કુવારર્ક્ષતિથિષ્વપિ ॥

વૈધૃતિ, વ્યતિપાત, વિષ્ટિ, સૂર્યસંક્રમણ વગેરે કુયોગ તથા
ખરાબ વાર નક્ષત્રો અને નિષિદ્ધ તિથિઓમાં રોગમુક્ત માણસે
સ્નાન કરવું.

જે નક્ષત્ર યોગતિથ્યાદિગુણવત્તાથી ભરેલાં અને શુભની વૃદ્ધિ
કરનારાં છે, તે ત્યજી દઈ જેમાં કરેલું કાર્ય વિફળ થાય છે, તેવી
ક્ષણોમાં રોગમુક્ત સ્નાન કરવાનું કહ્યું છે. આમા ફરીથી રોગગ્રસ્ત
થઈ રોગ મુક્તસ્નાનનો પ્રસંગ ન આવે તેવી ભાવના રખાઈ છે.

નષ્ટપશુલાભ

રવિ રિસિથી આદિ છ વડાં ખાટી રિસી નવ ખાલ
ખારહ તરણાં છ વીચલાં હીર કહે ગતિ નિહાલ ૮૧૨
વડાં ન છાંડે થાન નિજ ગાલાં જાતિ નલંતિ
તરણાં જ્યાં ગયાં ત્યાં રહ્યાં પાછાં વલિ નવ જોવંતિ ૮૧૩

ખોવાએલાં પશુ સંખંધી વિચાર છે. સૂર્યના નક્ષત્રથી અંદ્ર
નક્ષત્ર પર્યંત ગણુતાં પહેલાં છ વૃદ્ધ, પછીનાં નવ ખાલક અને
છેલ્લાં ખાર તરુણ નક્ષત્રો છે. વૃદ્ધ નક્ષત્રમાં પશુ જ્યાં હોય ત્યાં જ
હોય છે. પોતાનું સ્થાન તજી આવ્યાં, જતાં નથી. (ખોવાતાં નથી)
ખાલ સંજ્ઞક નક્ષત્રોમાં ગએલાં પાછાં આવે છે. જ્યારે તરુણ સંજ્ઞક
નક્ષત્રોમાં ગએલાં પાછાં આવતાં નથી.

મતિ શ્રી હીરકલશ જૈન જ્યોતષ અથે ધ્રુવ પ્રકરણ સમાપ્ત

પંચાંગાદ્યપરસ્થ સાધનવિધો ક્ષેપ્યાઃ સામિતો ક્રમા-
દેયા વેદમિતા તિથૌ ધૃતિમિતાનાકયો મહી વાસરે ॥
નક્ષત્રે જ્વલના ત્રયોદશ યુતો બાહુત્યજ્ઞેદ્વિષ્ણુઃ
સ્પષ્ટાઃ સ્યુતિથિવાર ધિષ્ણ્યયુતયઃ શ્રીસામરાજોદિતાઃ

અર્થાત-એક પંચાંગ ઉપરથી જીજ્ઞુ' પંચાંગ બનાવવું હોય
તો ઇષ્ટ દિવસના તિથિવાર નક્ષત્ર ઇત્યાદિમા અનુક્રમે તિથિમાં
ચાર, વારમાં એક, તિથિનાં ઘટ્યાદિમાં અઢાર, નક્ષત્રની સંખ્યામાં
ત્રણ અને નક્ષત્રની ઘટિકામાં તેર, યોગની સંખ્યામાં બે અને
ઘટિકામાં ચૌદ ઉમેરવાથી એક વર્ષ પછીની તે તિથિનો વારાદિ
આવે છે. એમ શ્રી સામરાજ નામના પંડિતે કહ્યું છે.

દાખલા તરીકે:—

શકે ૧૮૧૭	તિથિ	વાર	ધરી	નક્ષત્ર	ધરી	યોગ	ધરી
ચૈત્ર શુક્લ પક્ષ	૧	શુક્ર	૨૩	અશ્વિની	૨૮	વિષ્કંભ	૨૭
ઉમેરવાના અંક	૪	૧	૧૮	૩	૧૩	૨	૧૪
શકે ૧૮૧૮ ચૈત્ર શુક્લ પક્ષ	૫	શનિ	૪૧	રશ્મિણી	૪૧	આશુ	૧૪
ઉમેરવાના અંક	૪	૧	૧૮	૩	૧૩	૨	૧૪
શકે ૧૮૧૯ ચૈત્ર શુક્લ પક્ષ	૯	રવિ	૫૯	પુનર્વસુ	૫૪	સૌભાગ્ય	૫૯

આ પ્રમાણે ઉમેરવાથી આગળનાં તિથિવાર નક્ષત્રાદિક આવે
છે. ગ્રંથકારને પણ આ જ કહેવાનું છે. પરંતુ- ગાથાઓ બરાબર
ન હોવાથી તેવો અર્થ સ્પષ્ટ રીતે નીકળે છે.

ઉપરના ઉદાહરણમાં ફાગણ વદ ૧૨ માં ઉમેરવાના અંક
ઉમેરીએ તો જીજ્ઞ વર્ષના ચૈત્ર સુદ ૧ ના ઘડીપણ વગેરે આવે

જો પડિવા દિન ચાહિ જે તો અમાવસી દીહ
 જે ઘડી પલ અંક હોય તે બિમણા કરી લીહ ૮૧૮
 પાછે જે ચઉદશ દિને જેતા માંડ્યા અંક
 તેતા તથ પડિવા દિને ઠાવિજે તથ વંક ૮૧૯
 એમ બીજી સહુએ તિથિ બાણી ને રિસિ યોગ
 પરતે લિખી જે હીર કહઈ, તો લહીએ સવિલોગ ૮૨૦

આ ગાથાઓમાં એક બુના પંચાંગ ઉપરથી બીજું નવું પંચાંગ બનાવવાની રીત છે. પણ આ બતાવેલી રીતિ સ્થૂલ છે. તેનાથી વાસ્તવિક તિથિની ઘડી પગો આવી શકતી નથી. તેમજ પાઠ અશુદ્ધ જેવો અને અધૂરો હોવાથી તેનો વાસ્તવિક અર્થ પણ સમજાતો નથી.

સામાન્ય રીતે પંચાંગમાં (ચંદ્રદાઘવીય પદ્ધતિનાં) તિથિઓની ઘડીઓને બમણી કરી તેમાંથી પાછલી તિથિ બાદ કરવાથી આગળની તિથિનાં ઘટ્યાદિ આવે છે. અહીં અંથકારે તે રીતિ કહી છે. અને તેથી “જો પડિવા દિન ચાહિ જે” એમ કહ્યું છે. લઘુ તિથિ ચિંતામણિ નામના ગ્રંથમાં આને માટે કહેવામાં પણ આવ્યું છે કે:—

દ્વિગુણું તિથિવારાઘં પૂર્વકોષ્ટેન હીનિતમ્ ।

અગ્નિમં કોષ્ટકં વિદ્યાદેવં નક્ષત્ર યોગયોઃ ॥

અર્થાત—તિથિનાં વારાદિને બમણાં કરી તેમાંથી પાછલાં વારાદિ બાદ કરવાથી આગળનાં દિવસનું વારાદિ પ્રમાણ આવે. આ હકીકત તે ગ્રંથનાં કોષ્ટકોના શુદ્ધિ કરણ માટે પરિશિષ્ટમાં કહેવામાં આવેલી છે. અંથકારે તેનો તરબુસો કર્યો છે. પણ વાસ્તવિકમાં તે હકીકત કેવળ કોષ્ટકની શુદ્ધિ તપાસવા માટે છે. એટલે તે રીતે આવેલાં ઘટ્યાદિલગભગનાં આવે છે, એ ધ્યાનમાં રાખવું. એક પંચાંગ ઉપરથી બીજું પંચાંગ ઉપજાવી કાઢવા માટે નીચેના પ્રકાર વધારે ઠીક છે.

આથી ગાથાનાં પદ દેવવી ઉપર શુદ્ધ ગાથા મૂકી છે. છતાં પ્રકાર સ્પષ્ટ છે. એ નિર્વિવાદ છે.

નક્ષત્ર જ્ઞાન

હીર કહ્યું જે માસ દિન તે બે ઘાટી કરેઈ
માસ નામ જે રિસી વહઈ સો ધુરિ દેઈ મણેઈ ૮૨૨

જે નામનો માસ હોય તે નામનું નક્ષત્ર વડે એકમના દિવસે (લગભગ) હોય છે તેથી ત્યાંથી જે દિવસનું નક્ષત્ર બાણુ હોય ત્યાં સુધી ગણવાથી ધારેલા દિવસનું નક્ષત્ર આવે છે.

આ પ્રકારમાં સ્પષ્ટતા છે. કારણ કે મહીનાનાં નામ તે મહિનાની પૂર્ણિમાએ આવતા નક્ષત્ર ઉપરથી હોય છે. પરંતુ તે નક્ષત્ર પૂર્ણિમાથી આગળ પાછળ પણ એકાદ બે દિવસના અંતરે હોય છે. તેથી તેવા પ્રસંગે એકાદ નક્ષત્રનો ફરક આવી જાય.

યોગ જ્ઞાન

હીર કહે શ્રવણાં શશી પુષ્ય ચઢી મિણી બાણુ
બેલી ભાગ સગવીસ દે વધતો યોગ વખાણુ ૮૨૩

શ્રાવણથી લઈ દિન નક્ષત્ર સુધી ગણવું. અને પુષ્યથી સૂર્યના વર્તમાન નક્ષત્ર સુધી ગણવું. આ બેનો સરવાળો કરી સત્તાવીસથી ભાગ દેવાથી જે શેષ વધે તે યોગ સમજવો.

અશ્વિનિ આદિ રવિ શશી ઉભય બેલિ તણ એક
હીર કહે મણી યોગ હ્યો વિષ્ણુ બાદિ વિવેક ૮૨૪

અથવા અશ્વિનીથી સૂર્ય અને ચંદ્રનાં વર્તમાન નક્ષત્ર પર્યંત ગણી સરવાળો કરી એક બાદ કરવાથી પણ યોગ આવે છે.

અધિકમાસ જ્ઞાન

સંવત્ માંહેથી ટાલિ જે સોલેસો તેત્રીસ
શેષને ભાગ ઉમણીસનો વધતો ધરો સુજમીસ ૮૨૫
ત્રિહુ વધે આસુ વધે પંચે શ્રાવણ દાખ
તેરે ભાદ્રવા ચૈત્ર ત્રિહુ ઇગ્યારે વધશાખ ૮૨૬

આનું વધુ સ્પષ્ટિકરણ નીચેના શ્લોકથી થાય છે. આ શ્લોક મુકરંદ (પંચાંગ બનાવવાનાં કોષ્ટકો) સારણીમાં છે.

તપશ્ચાસિતદ્વાદશીતઃ ક્રમેણુ ક્ષિપેદ્દેહસંજ્યાતિથૌ તત્ ઘટીધુ
સપાદાષ્ટશીતાંશુનાડયશ્ચ વારે તથૈકં ત્રયં લે ધનં નાડિકાસુ
સપાદત્રિભૂનાડિકાશ્ચાય યોગે વિધું તત્ ઘટીબ્વષ્ટ વેદાંધિ હીનાન્ ॥

નવા વર્ષનાં ચૈત્ર સુદ ૧ નાં તિથિવાર જાણવા માટે—

આ શ્લોકમાં તિથિ ક્ષેપક ૧-૧૮-૧૫ નક્ષત્ર ક્ષેપક ૩-૧૩-૧૫ અને યોગ ક્ષેપક ૧-૪૭-૪૫ એમ વધુ સ્પષ્ટતા છે. તેમજ ફાગણ વદ ૧૨ માં ઉમેરવાનું છે. એટલે ગ્રંથકારે જે “ ચૈત્રવદિ ખારસી-દિષુ ” કહ્યું છે, તે આ શ્લોકનું રૂપાન્તર હોવું જોઈએ.

વારજ્ઞાન

માસ દોઢા હીર કહઈ વધતો કરી રાજન
લેલી લાગ સમ જે વધે માસાદિનો દન ૮૨૧

ચૈત્રાદિથી જેટલા માસ ગયા હોય તેટલાને દોઢા કરી અને તેમાં વર્ષેશ ઉમેરી સાતથી લાગ આપવો. એટલે જેટલી શેષ વધે તે પોતાના ઈષ્ટ મહિનાની સુદ ૧ નો વાર આવે છે.

દાખલા તરીકે શકે ૧૮૬૮ ના ચૈત્ર સુદ ૧ ને બુધવાર છે. એટલે વર્ષેશ મંગળ થયો. હવે આસો સુદ ૧ નો વાર જાણવો છે. તો ચૈત્રથી ગણતાં છ મહીના થયા માટે $૬ \times ૧૧ = ૬૬ + ૩ = ૧૨$ - ૭ શેષ ૫ એટલે આસો સુદ ૧ ને શુક્રવાર આવે.

આ રીતમાં ગ્રંથકારે ૨૯૧૧ સૌર દિવસે એક અંદ્ર માસ થાય છે. તેથી પ્રતિમાસે ૧૧૧ દિવસ વધે એમ અનુપાત કરી માસની સંખ્યાને દોઢા કરવાનું કહ્યું છે. અને તેમાં વર્ષેશ અર્થાત્ ફાગણ વદ અમાસનો વાર ઉમેરવો જોઈએ એમ ફલિતાર્થ છે. પણ ગાથામાં “ ચૈત્રાદિ ” પદ છે. તેથી સ્પષ્ટતા રહી ગઈ છે. મૂળ ગાથા નીચે સુજળ છે.

માસ દોઢા હીર કહઈ વધતો ચૈત્રાદિ દન
લેલી લાગ સમ જે વધે વાર તિકો રાજન

કાલાન્તરે આવે છે અને તે વર્ષમાં જો અધિક માસ આવે છે. એટલે ખરી રીતે તો તે વર્ષમાં એક અધિક માસ વધે છે.

અધિક માસમાં શુભ કર્મો થતાં નથી, તેમજ અધિક માસના કારણે કેટલાંક વિશિષ્ટ રૂળ પણ થાય છે.

વર્ષના રાજાદિનો નિર્ણય

ચૈત્ર અમાવસી વાર નૃપ મંત્રી ધન રવિવાર

કુંભે રવિ જે વાર હુવઈ તે સસ્યાધિપ સાર ૮૩૧

આ ગાથાના પ્રમાણે જોતાં ગ્રંથકારે પૂર્ણિમાના માસની પદ્ધતિ સ્વીકારી છે. અને તેથી ચત્ર અમાવાસી એટલે ફાગણ વદ અમાસ એવો અર્થ કરવાનો છે. ફાગણ વદ અમાસના દિવસે જે વાર હોય તે વર્ષનો રાજા, ધન સંક્રાન્તિના દિવસે જે વાર હોય તે મંત્રી અને કુંભ સંક્રાન્તિના દિવસે જે વાર હોય તે સસ્યાધિપતિ થાય છે. આ પદ્ધતિ ગુર્જર જ્યોતિર્વિદોની હતી.

આ ગાથામાં ઘણા મતમતાંતરો શ્રી મેઘવિજયજી ઉપાધ્યાયે પોતાના વર્ષ પ્રબોધમાં સંગ્રહ્યા છે. અને તેમાં ગ્રંથકારને મળતું વાક્ય નીચે પ્રમાણે છે. તેઓ લખે છે કે અત્રાપિ મતાંતરમ્.

ધન મંત્રી કુંભ સસ્યપતિ ફાગણ અંતિ વાર

નિશ્ચય રાજા પરખીએ એહિ જોશ વિચાર ૮૩૨

અર્થાત્—ધન સંક્રાન્તિના દિવસનો વાર તે મંત્રી, કુંભ સંક્રાન્તિના દિવસનો વાર તે સસ્યપતિ અને ફાગણ માસના છેલ્લા દિવસ અમાવાસ્યાનો વાર તે નિશ્ચયે કરી રાજા થાય છે.

રાજાદિ અધિકારને માટે જુદા જુદા મતો નીચે પ્રમાણે છે. રાજાવલી અને કદ્મલતાના મત મુજબ.

૧ વર્ષેય—ચૈત્ર શુકલ પ્રતિપદાનો (ઉદયકાલિક) વાર

૨ મંત્રી-મેષ સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર,

આઠે પુરે જેઠે બે સોલે વધે આસાઠ
 અધિક માસ તો હીર એ ખોલ્યા જ્યોતિષ ગાઠ ૮૨૭
 હીર કહે વદિ પંચમી જે રવિ પલટે રાશિ
 તો તિણ પહિલો માસ જે વધત આમલે વરસી ૮૨૮
 અધિક માસ લીટ્યા પછી માસ બત્રીસ વિહાય
 હીર કહે સોલે દિને માસ અધિક વલી થાય ૮૨૯
 માસ વધર્ષ દોર્ષ છનમતે પોષ અને આષાઠ
 શિવ બતે સાતઠ વધે ચૈત્રથી ગણીએ ગાઠ ૮૩૦

વર્તમાન સંવતમાંથી ૧૯૩૮ ગાઠ કરી વધે તેને ઝોગણી-
 સનો ભાગ આપવો જે જે વધે તો આસો, પાંચ વધે તો શ્રાવણ,
 તેર વધે તો ભાદરવો, ત્રણ વધે તો ચૈત્ર, અગીઆર વધે તો
 વૈશાખ અને આઠ કે શૂન્ય વધે તો જેઠ તથા સોળ વધે તો
 આષાઠ માસ અધિક જાણવો. આ સિવાયની શેષ વધે તો અધિક
 માસ આવતો નથી.

વઠ પાંચમના દિવસે જે રવિ સંક્રાંતિ બદલે તો જે મહી-
 નામાં તેમ બન્યું હોય તેની પહેલાંનો માસ આગલા વરસમાં
 અધિક માસ થાય છે. એક અધિક માસથી બીજો બત્રીસ મહીના,
 સોળ દિવસ પછી આવે છે. આને ભાટે કહ્યું છે કે:—

દ્વાત્રિંશદ્વિલર્ગતૈર્માસૈર્દિનૈઃ પોઽથલિસ્તથા । .

૬. ઘટિકાનાં ચતુષ્કેષુ પતલ્યધિમાસકઃ ॥

સામાન્ય રીતે સાત મહીના અધિક તરીકે આવે છે. આ
 જ્યોતિષનો નિયમ છે. આને અંથકાર, સાંપ્રદાયિક સંજ્ઞા આપે
 છે. જૈનોની ગણતરી સુજળ જે મહીના માત્ર પોષ અને આષાઠ
 ૪ અધિક માસ તરીકે આવે છે.

જે મહીનામાં સંક્રાંતિ થાય તે અધિક માસ, અને જે
 મહીનામાં જે સંક્રાંતિ થાય તે ક્ષય માસ કહેવાય છે. ક્ષય માસ

અર્થાત્—ચૈત્રશુક્લ પ્રતિપદાના આરંભનો વાર રાજા ઇત્યાદિ મતથી થતા અધિકારી ચૈત્રાદિ વર્ષના માટે ઉપયોગી છે. પરંતુ કાર્તિકાદિ વર્ષના માટે વિજ્યાદશમીના દિવસનો ને વાર તે રાજા થાય. આવો (અનુભવથી) અતિથય કૃતદાયો સ્વતંત્ર (મારો) મત છે. અને વર્ષનો ગર્હ ત્યારે જાહેરો હોવાથી તેની કલ્પના કરી છે.

હવે કાર્તિકાદિ વર્ષ મુજબ અધિકારી કયા અને તે સંબંધમાં તેઓ કહે છે કે:—

- ૧ વર્ષેશ:—વિજ્યાદશમીના દિવસનો વાર
- ૨ મંત્રી:—તુલા સંક્રાન્તિ બેસે તે દિવસનો વાર
- ૩ દુર્ગેશ:—(કોટવાજ) વૃશ્ચિક સંક્રાન્તિ બેસે તે દિવસનો વાર
- ૪ રૂસાધિપ:—ધન સંક્રાન્તિ બેસે તે દિવસનો વાર
- ૫ સસ્યાધિપ:—મકર સંક્રાન્તિ બેસે તે દિવસનો વાર
- ૬ નીરસેશ (જલેશ):—જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં સૂર્ય પ્રવેશ કરે તે દિવસનો વાર
- ૭ મેધેશ:—કાર્તિક માસમાં જે દિવસે મૂળ નક્ષત્ર હોય તે વાર

આમ તેઓ સાત અધિકારી જણાવે છે વર્ષના અધિકારીઓની સંખ્યા વધતાં વધતાં તેર મુધો પણ ગર્હ છે. દાખલા તરીકે શુબરાવમાં કાર્તિક શુક્લ પ્રતિપદાના દિવસે (બિસતા વર્ષે) સારખત્રિકા વંચાય છે, તેમાં ૧ રાજા, ૨ મંત્રી, ૮ અમ્ર ધાન્યેશ, ૪ મેધેશ, ૫ રસેશ, ૬ પદ્માધાન્યેશ, ૭ કોરેશ, ૮ મુખેશ, ૯ સેનેશ, ૧૦ છત્રેશ, ૧૧ નિરસેશ, ૧૨ વ્યાપારેશ, ૧૩ વ્યવહારેશ આમ તેર અધિકારી દર્શાવવામાં આવે છે.

પરંતુ વાસ્તવિકમાં રાજા મંત્રી અને સસ્યાધિપતિ એ ત્રણ જ મુખ્ય છે. કલ્પલતાકરે આ વિવાદમાં જાંતે જણાવ્યું છે કે સ્વરેશ મુજબ વ્યવસ્થા કરી લેવી ભોમ્બે. અને આનાથી જ ગર્ભિત અર્થાત્ સ્પષ્ટિકરણ શ્રીમેધવિજય ઉપાધ્યાયજીએ કાર્તિકાદિ વર્ષના પ્રમાણમાં સાત અધિકારીઓની કલ્પના કરી છે.

- ૩ સસ્યેશ:-કર્ક સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૪ પશ્ચાદ્ધાન્યેશ:-ધન સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૫ મેઘેશ:-આર્દ્રા નક્ષત્રમાં સૂર્ય પ્રવેશ કરે તે દિવસનો વાર
 ૬ રસાધિપતિ:-તુલા સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૭ નિરસેશ:-મકર સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૮ કૃત્તેશ:-મીન સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૯ ધનેશ:-કન્યા સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૧૦-કુર્ગેશ:-સિંહ સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર આને કોટવાળ કહે છે.

વૃશિષ્ઠ મહારાજના જગન્નોહન નામના ગ્રંથમાં પણ ઉપર મુજબ જ કહ્યું છે. લગભગ ઘણાખરા આચાર્યોના મત મુજબ પણ ઉપર પ્રમાણેના રાજાદિ હોય છે. આ અધિકારી વધારેમાં વધારે દશ અને ઓછામાં ઓછા ત્રણ હોય છે. આપણા ગ્રંથકારની ગાથાના ઉત્તરાર્ધનો પાઠાન્તર નીચે મુજબ છે.
 કુલે રવિ સસ્યાધિપતિ એ ત્રય જોઈષિ સાર.

અર્થાત્—રાજા, મંત્રી અને સસ્યાધિપતિ એ ત્રણ અધિકારીઓ જ મુખ્ય છે.

હવે ઉપરના મતમાં ચેત્ર શુકલ પ્રતિપદા ઔદયિક લેવી કે અમાવાસ્યાની લેવી એ પ્રશ્ન રહે છે ? તેમાં મતભેદથી ગુજરાતીઓ પ્રતિપદારંભ લે છે. જ્યારે દક્ષિણાત્યો ઔદયિક પ્રતિપદા લે છે. એવો ઉદ્ભવ છે. પણ હાલમાં ચાલુ પદ્ધતિ ઔદયિક પ્રતિપદા લેવાની છે. સર્વત્ર એ પ્રમાણે લેવાય છે.

પરંતુ તે સિવાય શ્રીમેઘવિજયજી ઉપાધ્યાય એક નવીન મતનું સ્થાપન કરે છે. તેનું મૂળ સ્પષ્ટ થતું નથી. પણ તે યુક્તિસંગત છે. તેઓ લખે છે કે—

ચેત્ર શુકલપ્રતિપત્તિત્યાદો સ્યુર્ત્વપાયવઃ ।

ચેત્રાદિવત્સરમતે ક્લન્તીત્યેવમુચિરે ॥

વિજયદશમ્યાં વાર ઇત્યાદિમતં સ્વતંત્રમતિક્લબમ્
 સ્યાત્ કાર્તિકાદિવત્સરમતેઽષ્ટર્ષોદિલવાત્તત્ર ॥

દિનમાન સાધન

માસ ગયા ત્રિગુણ કરી ભેલી એકાવન માંહી
આધા તિથિમે દાલીએ બાકી ધડી કહાઈ ૮૩૪
દિવસ જેતા વધતા હુવે તે પણ ત્રિગુણ પ્રમાણ
હીર કહે મકરાદિ દિન કરકાદિક નિશિજાણ ૮૩૫

પાઠાંતરે

અયન ગયા દિન ત્રિગુણ કરી ભેલી પનરસૈતીસ
સાઠે ભાગે દીજતાં લગધ ધડી મુજગીસ ૮૩૬
વધત અંક તે પણ હુવે મકર થકી દિન જાણી
કરક થકી નિશિ હીર કહે જોઈશ એ પરમાણી ૮૩૭
પંચ સયાં દશ અંક મહિં અયન ગયા દિન વાઈ
વિસે ભાગ દરંતડાં લગધ ધડી કહેવાઈ ૮૩૮

આવ સમગ્રય છે. સવત્સરના વિષાઉપરથી સમયની સારાખોટાની અટકળ થાય છે. પુનમ અને અમાસની બીજો ઉપરથી ધી-તેજના આવ સમગ્રય છે. અમરલના ઉદય અને અસ્ત ઉપરથી વરસાદની મોસમ માત્રુમ પડે છે. આયુ મધુ રાત્રવલી અગર રાત્રદિના મથાળા હોજ પંચાંગમાં શરૂઆતમાં જ આપેલું હોય છે. ઉગરે સારાવલી સાંજના બાદ સાંજનારને દાનપ્રવર્તનો ઉપરેક આપેલો હોય છે. અને શુભાશીર્વાદ પણ હોય છે. દરેક મનુષ્યે વર્ષના આરંભમાં જ્યોતિર્વિદનું પૂજન કરી તેની પાસેથી આખા વર્ષના શુભાશુભનું વિગતવાર શ્રવણ કરવું જોઈએ અને દાનપ્રવર્ત કરવું જોઈએ. વળી એક શુભ પ્રતિપદાના દિવસે પણ વર્ષનો આરંભ (ચક્રારંભ) હોઈ તે દિવસે તે ગ્રહ પદ્ધતિના ઉત્સવ, પંચાંગ શ્રવણ વગેરે ધણી માનનો ખતાવેલો છે. ગ્રન્થાતમાં કાર્તિક સુદ ૧ ના રોજ સારપતિના અથવા આરો જો નામથી પંચમનું તારણ જોઈ લેઈ પાસે સાંભળવાનો રીવાજ છે. બ્યારે દક્ષિણમાં એક સુદ ૧ ના રોજ ગ્રહી પદ્ધતિ, સંવત્સરારંભ, પંચામ શ્રવણ, લીમડો પીવાનો વિધિ વગેરે થાય છે.

—ગોરધનસ

નવ સતીયાં જે ખાર રિસી મેષ રવિ સીમંત
સર્યાધિપતિ કરકાં અરકાં એહ અનાગત તંત ૮૩૩

સત્તાવીશ તારાઓ (નક્ષત્રો) માં નવ સતી છે. અર્થાત્ સૂર્ય ૨૭ નક્ષત્ર ઉપર ભ્રમણ કરે તેમાં નવ નક્ષત્રો જ કામનાં છે. જ્યારે સૂર્ય આદ્રા ઉપર આવે છે ત્યારે વર્ષા ઋતુ શરૂ થાય છે. અને ચિત્રા લોગવી લે છે, ત્યારે વર્ષા ઋતુ (ચોમાસું) પૂરું થાય છે. અર્થાત્-આદ્રાથી લઈ ચિત્રા સુધીનાં નવ નક્ષત્રો (નવ સતીઓ) સૂર્ય ખરાખર લોગવે છે. એટલે તે નવ સતીઓ છે.

ખાર રાશિઓ પૈકી મેષ રાશિને રવિનો સંયોગ થતાં સીમંત આવે છે. મેષનો સૂર્ય થતાં જ વરસાદનો ગર્ભ બંધાય છે. અને કર્કનો સૂર્ય થાય તે વખતનો વાર જ અન્નાધિપતિ છે. અર્થાત્-આદ્રાથી ચિત્રા સુધીનાં નવ નક્ષત્રો, મેષ સંક્રાન્તિ અને કર્ક સંક્રાન્તિ આ ત્રણ જ મુખ્ય છે. એ જ અનાદિ કાળથી ચાલ્યા આવતા આ જગતકેના મુખ્ય અંગ છે. x

x આ રાજદિ અધિકારીઓ અને તેમનું કુળ વગેરે પંચાંગની શરૂઆતમાં જ લખવામાં આવે છે. આના ઉપરથી વર્ષમાં ધાન્યની પેદાશ વગેરેનો અંદાજ રહે છે. આમાં ક્રમ એવો હોય છે કે પ્રથમ અધિકારી પછી ગુરુના નક્ષત્ર ઉપરથી વર્ષનું નામ. વર્ષના મેષનું નામ અને વરસાદ સંબંધી આગાહી હોય છે. વરસાદની આગાહી માટે રાહિણીનો વાસો જોવાય છે. સંવત્સનું નામ, સંખ્યા અને કાલી રાહિણી (શ્રાવણ મહીનાની વદ આઠમ) આષાઢી પૂર્ણિમા વગેરે યોગો જોવાય છે. વર્ષના ચાર સ્તંભો પૈકી કેટલા સ્તંભ છે, તે કાટેલું હોય છે. ત્યાર બાદ વર્ષનો અંદર આવતા સૂર્ય કે ચંદ્રના ગ્રહણોનો ઉલ્લેખ હોય છે, અને આટલો વર્ષના લવિષ્યનું સૂચન કરનારી ખામતો લખ્યા બાદ ધર્મપુણ્યને ઉપયોગી તિથિઓનું વિગતવાર વર્ણન હોય છે. ત્યારબાદ ગ્રહોના હિંદય-અસ્ત વર્ષના દિવસો અને મુહૂર્તો ઉપરથી લાજાલાલ દર્શાવાય છે, શનિની નક્ષત્ર અને રાશિ ઉપરની સ્થિતિ તેમજ દૃષ્ટિથી કઈ કઈ દિશાઓમાં સુખ અને કષ્ટ કષ્ટ દિશાઓમાં દુઃખ હોય છે. તે લખાય છે. ન્યાં શનિની દૃષ્ટિ પડે ત્યાં દુઃકાળ પડે છે. સૌભાગ્ય (લાલ) પંચમીની મહીઓ ઉપરથી આવતા વર્ષના અનાજના

જયપુર વગેરે નગરો માટે કીક છે. અહીં મકર અને કર્ક સંક્ર-
મણ સાયન માનથી લેવાનાં છે એ ધ્યાનમાં રાખવું.

સાયન મકરારંભથી દિનમાન વધવા માંડે છે. અને સાયન
મિથુનાન્ત પર્વત તે વધે છે. સાયન કર્કાદિ ચતાં જ ઘટવા માંડે
છે, અને રાત્રીમાન વધવા માંડે છે. સાયન મેષાદિ તેમજ તુલા-
દિમાં દિનમાન રાત્રીમાન પુરાં ત્રીસ ત્રીસ ઘડીનાં હોય છે. અને
ત્યાંથી ત્રણ ત્રણ રાશિના અંતરે તેમની પરમ હ્રાસ અને પરમ
વૃદ્ધિ થાય છે. આને ખગોલ ગણિતમાં ચર કહે છે.

ત્યાં ૬ અંગુલ પલભા છે. ત્યાં ૨૫૫ પલ દિનમાનની
વૃદ્ધિ થાય છે. અને ૨૫૫ પલ હ્રાસ થાય છે.

અંધકાર આ મૂલતત્ત્વને લઈ બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારે દર્શાવે છે.
પરંતુ બધાની એક જ હકીકત છે.

અંધકારના પ્રકારને ગણિતની પદ્ધતિ મુજબ લખીએ તો:-
પ્રકાર પહેલો:-

ઈષ્ટ માસ દિન-અયનારંભ = ગતમાસ + ગતદિન

$$\frac{\text{ગતમાસ} \times ૩ + ૫૧}{૨} = \text{દિનમાનની ઘડી}$$

$$\text{ગત દિન} \times ૩ = \text{પલ}$$

$$\text{દિનમાન ઘડી} + \text{પલ} = \text{વાસ્તવિક દિનમાન}$$

બીજો પ્રકાર:-

ઈષ્ટ માસદિન - અયનારંભ = ગતમાસ + ગતદિન

$$\text{ગતમાસ} \times ૩૦ + \text{ગતદિન} = \text{ગતદિન}$$

$$\frac{\text{ગતદિન} \times ૩ + ૧૫૩૦}{૧૦} = \text{વાસ્તવિક ઘડી પલાત્મક દિનમાન}$$

ત્રીજો પ્રકાર:-

અયનારંભથી ઈષ્ટદિન = ગતદિન

$$\frac{\text{ગતદિન} + ૫૧૦}{૨૦} = \text{ઘડી} + \frac{\text{શેષ}}{૨૦}$$

વધત અંક ત્રિગુણા કરો તે હાથિયે પલ માન
 મકરે દિવસ કરકે રચણી હીર કહે જમ જાણુ ૮૩૬
 બસે પંચાવન લિખિ ત્રણ સયા પાણ્યાલી
 અયનાં આધા દીહડા ઉપરિ દે તિલિ રાલિ ૮૪૦
 મકરાદિક મણીયે દિવસ કરકાદિક નિસિ લેઈ
 અધિક દિવસ દસ માંહિ ધરી વીસે ભાગે દેઈ ૮૪૧
 લખધ અંકમાં પચવીસ ઠવિ તેતી ઘડી લિખેઈ
 વધત અંક ત્રિગુણાં પલાં દિન નિશિ હીર કહેઈ ૮૪૨
 અયન અયા દિન આધા કરી બિસ પંચાવન અંક
 મેલી કીજે એકઠા ટાલિ સઘલો વંક ૮૪૩
 બિહુ અંકે થાયો ઘડી તિન પર છ ગુણો ઠાઠ
 હીર કહઈ તે થાય પલ ઇમ દિનમાન કહાઈ ૮૪૪

દિનમાન લાવવાના ગણિતોક્ત ચરખાંડ સાધિત ચરસંસ્કારને સામાન્ય રીતે બનાવવા અંથકારે પ્રયાસ કર્યો છે. અંથકારે જોધપુરીય પલભા ૫-૫૬ (સ્થૂલ રીતે ૬-૦) ઉપરથી બનતા દિનમાન પત્રમાંથી પરમ દિનમાન ૩૪ ઘડી ૩૦ પલ તેમજ અત્યલ્પ દિન માન ૨૫ ઘડી ૩૦ પલ ઉપરથી એક અંશમાં ૩ પલ જેટલી વૃદ્ધિ સ્વીકારી છે. અને તેના ઉપરથી સ્થૂલ રીતે દિનમાનાનયન કર્યું છે.

મકર સંક્રમણ પછી જેટલા મહીના ગયા હોય તેટલાને ત્રણથી ગુણી તેમાં એકાવન ઉમેરવા. પછી અડધું કરી નાખવું. જેટલે દિનમાનની ઘડીઓ આવશે. માસની સંખ્યા પુરેપુરી હોવા જતાં ઉપર જેટલા દિવસ વધ્યા હોય તેટલી સંખ્યાને ૪ થી ગુણી તેટલી પલ તે ઘડીમાં જોડવાથી દિનમાન થાય.

જો ઠઈ સંક્રાન્તિથી ઉપરોક્ત ક્રિયા પ્રમાણે ગણતરી કરીએ તો રાત્રીમાન થાય. આ ગણતરી ૬ અંગુલ પલભાવાળા જોધપુર

પહેલો પ્રકાર:—

ગત ૩ માસ છે માટે

$$૩ \times ૩ = ૬ + ૫૧ = ૬૦ \div ૨ = ૩૦$$

બીજો પ્રકાર:—

ગત દિવસ ૬૦ છે માટે

$$૬૦ \times ૩ = ૨૭૦ + ૧૫૩૦ = ૧૮૦૦ \div ૬૦ = ૩૦$$

ત્રીજો પ્રકાર:—

$$૬૦ + ૫૧૦ = ૬૦૦ \div ૨૦ = ૩૦$$

ચોથો પ્રકાર:—

આ પ્રકાર બરાબર નથી તેથી ઉદાહરણ આપ્યું નથી.

પાંચમો પ્રકાર:—

$$૬૦ + ૧૦ = ૧૦૦ \div ૨૦ = ૫ + ૨૫ = ૩૦$$

છઠ્ઠો પ્રકાર:—

$$૬૦ \div ૨ = ૪૫ + ૨૫૫ = ૩૦૦ \div ૬૦ = ૫ \times ૬ = ૩૦$$

દિનમાન રાત્રીમાનનો વૃદ્ધિશ્રમ

જળ આલે રવિ મેષ તુલ તળ દિન નિશિનો માન
તીસ તીસ ઘડીયાં વઢે સાઠ ઘડી ઇમ જ્ઞાન ૮૪૫
વૃષ કન્યા રવિ સંક્રમે સાઠી ઘડી ઇગતીસ
અઠવીસાં સાઠી ઘડી રજની કહી જગીશ ૮૪૬
મિથુન સિંહ સંક્રાંતિ દિન તેત્રીસ ઘડીઓ તેહ
રજની સપ્તવીસાં ઘડી જોતીષ નીવડીયાં નેહ ૮૪૭
કરકાં સાઠ ચૌતીસ દિન નિશિ સાઠી પચવીસ
જે પ્રમાણ કરકે નિશિ તે દિન મકર સરીસ ૮૪૮
વૃશ્ચિક મીનાં દિન ઘડી અઠવીસાં પત્ર તીસ
રજની ઘડી એકતીસ હુવે તિમ પત્ર હશને વીસ ૮૪૯
ધન કુંભે રવિ સંક્રમે ઘડીયાં દિન સતવીસ
તિમ રજની તેત્રીસ હુવધ જોલે હીર ઝનીશ ૮૫૦

$$\frac{\text{શેષ}}{૨૦} \times \frac{૬૦}{૧} = \text{શેષ} \times ૩ = \text{પલ માટે ઘડી} + (\text{શેષ} \times ૩) =$$

પલ = દિનમાન

ચોથો પ્રકાર—

અયનારંભથી ઇષ્ટદિન = ગત દિન

$$\frac{\text{ગતદિન}}{૧} + ૩૪૫ + ૨૫૫ = \text{પલ} \div ૬૦ = \text{દિનમાન ઘટિ પલા-}$$

ત્મક આ પ્રકાર ખરાબર નથી.

પાંચમો પ્રકાર—

આયનારંભથી ઇષ્ટદિન = ગતદિન

$$\frac{\text{ગતદિન}}{૨} + ૧૦ \div ૨૦ = \text{લઘ્વિ} + \text{શેષ લઘ્વિ} + ૨૫ = \text{ઘડી}$$

ઘડી + પલ = દિનમાન શેષ $\times ૩$ = પલ

છઠ્ઠો પ્રકાર—

અયનારંભથી ઇષ્ટદિન = ગતદિન

ગતદિન $\div ૨$ = ગતદિનાર્ધ + ૨૨૫ = દિનમાન પલ $\div ૬૦$ =
દિનમાન ઘડી $\times ૬$ = વાસ્તવિક દિનમાન.

આ બધા ગણિત પ્રકારો એક સરખું જ પરિણામ આપે છે. ગ્રંથકારની બુદ્ધિમત્તાનો આ પરિગ્રય છે. પરંતુ આથી ગ્રંથકારનું ખગોળ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન થોડું હોવું જોઈએ, એમ ભાસ થાય છે. આ દિનમાન લાવવાની રીત તો જોધપુરીય પ્રદેશ સિવાય અન્યત્ર અનુપયોગી છે. જો ગ્રંથકારને તેનું વાસ્તવિક જ્ઞાન હોત તો તે ચરાનયન દ્વારા હરકોઈ સ્થળના વાસ્તવિક દિનમાનાનયનની રીત જણાવત.

ઉદાહરણો દ્વારા ઉપરોક્ત પ્રકારોથી એક જ પરિણામ આવે છે, તે સિદ્ધ કરવા માટે ધારો કે અયનારંભથી ૬૦ દિવસ પછીનો દિનમાન લાવવો છે તો ગતદિન ખરાબર ૬૦ થયા. અર્થાત્ ૩ માસ થયા.

પદી-પળ	રાત્રિ	પલાત્રમક પળ
૩-૪૫	મેષ-મીન	૨૨૫
૪-૧૬	વૃષ-કુંભ	૨૫૬
૫-૫	મિથુન-મકર	૩૦૫
૫-૪૧	કર્ક-ધન	૩૪૧
૫-૪૨	સિંહ-વૃશ્ચિક	૩૪૨
૫- ૧	કે-મા-તુલા	૩૭૧

ઘટિકા સાધન

હીર કહે તનુ છાંહ મિણિ પટ્ ભેલી સુવિશેષ
વીસાં સો વડી વાંટતાં લખ્ધ ધડી પત્ત શેષ ૮૫૪
હીર કહે સક્ષાંશુલી તૃષ્ણાં છાંહ મિણેહ
પાછે સાત માંહી ઠવી દિનનો માન ગુણેષ ૮૫૫

સૂર્યોદયથી કેટલી ઘડી દિવસ ગયો છે. તે જાણવા માટે શરીરની છાયા પગલાંથી માપી, તેમાં છ ઉમેરવા અને ૧૨૦ થી ભાગ આપવાથી સૂર્યોદય પછીનો કેટલો સમય ગયો તેનું ઘટયાદિ પ્રમાણ આવે છે આ હકીકત મેષ અને તુલા સંક્રાન્તિ માટે છે.

બીજા મહોનાઓમાં તેવી રીતે સમય જાણવો હોય તો છાયામાં સાત ઉમેરી અશાઠમાં ૧૧૫ થી, પોષમાં ૧૭૫ થી, જેઠ અને શ્રાવણમાં ૧૨૦ થી, કાર્તિક તથા ફાગણમાં ૧૬૦ થી, માગશર અને મહામાં ૧૮૦ થી, ભાદરવા અને વૈશાખમાં ૧૩૦ થી અને ચૈત્ર તથા આસોમાં ૧૪૪ થી ભાગ આપવાથી સૂર્યોદય પછીનો સમય આવે છે.

મેષ સંક્રાન્તિ તેમજ તુલા સંક્રાન્તિના આરંભમાં ખરાબર ત્રીસ ઘડીનો દિવસ અને ત્રીસ ઘડીની રાત્રી હોય છે. વૃષભ અને કન્યા સંક્રાન્તિના દિવસે દિવસ ૩૧૧ ઘડીનો દિનમાન અને ૨૮૧ ઘડીની રાત્રી હોય છે. મિથુન અને સિંહ સંક્રાન્તિના રોજ દિનમાન ૩૩ ઘડી અને રાત્રી ૨૭ ઘડી હોય છે. કર્કારંભે દિનમાન ૩૪૧ ઘડી અને રાત્રીમાન ૨૫૧ ઘડી હોય છે.

કર્ક સંક્રાન્તિના રોજ જેટલી રાત્રી હોય છે, તેટલો મઠર સંક્રમણના રોજ દિનમાન હોય છે.

વૃશ્ચિક અને મીન સંક્રાન્તિના રોજ ૨૮૧ ઘડી દિનમાન અને ૩૧૧ ઘડી રાત્રી હોય છે. ધન તેમજ કુંભ સંક્રાન્તિના દિવસે દિનમાન ૨૭ ઘડી અને રાત્રી માન ૩૩ ઘડી હોય છે.

આ દિનમાનની પરમ વૃદ્ધિ અને ડ્રાસ ૬ પલલાના પ્રદેશ માટે છે. બીજે સ્થળે તેમાં થોડું ઘણું ન્યૂનાધિક હોય છે.

લગ્ન પ્રમાણ

ત્રિણ ઘડી હુવે મેષ મીન પલ પાણ્યાલીસ
 વૃષભ કુંભ વહે ચ્યાર ઘડી પલ્લાં સોલ જગ્ગીસ ૮૫૧
 પંચ ઘડી ને પંચ પલ મિથુન મકરાદિક હીર
 કરકાદિક ધન પલ ઇમ્યાલીસ પણુ ઘડીયાં ઉદીર ૮૫૨
 પલ ખેયાલ પંચે ઘડીય સિંહા વૃશ્ચિક ખેઉ
 કન્યા તુલ પંચહ ઘડી પલ ઇમતીસ વહેઉ ૮૫૩

મેષાદિ લગ્નનું ઘટિપલાત્મક પ્રમાણ બતાવ્યું છે. આ ઉદ્યમાન (લગ્નનાં પ્રમાણ) આશુહિલ્લવાડ પાટણનાં છે.

અંથકારે નિમાનાનયનમાં જોધપુરીય પલલાનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેનો અને અહીં આશુહિલ્લવાડ પાટણનો નિર્દેશ પણ કર્યો નથી આથી અંથકારને ખગોલગણિતનો ખ્યાલ નથી. એમ સાબિત થાય છે. મુહર્ત્ત અથો સંબંધી જ્ઞાન દેખાઈ આવે છે.

મુરાદિક રિસા શશીરિસા ગણી સગ હીર કહેઈ
 વધઈ તિકે નિસ ગુણુ કરિ નવ ભાગે દેઈ ૮૬૬
 લખધ અંક ધડીયાં ઠવહુ સાઠગુણા કરે શેષ
 તે વત્રી દીજે ભાગ નવ લીજે પત્ર ગુણી શેષ ૮૬૭
 વધત અંક કરી સાઠ ગુણુ ભાગે નવે તે ઠાઈ
 લખધ અંક તે રણ હુવૈ ઈમ નિશિ હીર નિહાઈ ૮૬૮

રાત્રીએ ગતરાત્રી કેટલી ધર્મ છે, તે જાણવાની રીત બતાવી
 છે. આકાશમાં સૂર્યને ફરવાના માર્ગને કાન્તિવૃત્ત કહે છે. નક્ષત્ર
 માળામાંનાં નક્ષત્રો પેકો કેટલાંક તેની ઉત્તરે કેટલાંક દક્ષિણે તે
 કેટલાંક તેની ધરાબર મધ્યમાં જેવાં છે. આના ઉપરથી ત્રણ સુંબ
 ગણવામાં આવે છે.

અંશકરના મતમાં પુનર્વસુ આદિ છ નક્ષત્રો અને અભિ-
 નિત તથા સ્વાતિ એ આઠ મધ્યચારી છે. અને તેમની સમોદય
 યજ્ઞ છે.

ગ્રાહણ આદિ દસ નક્ષત્રો ઉત્તર દિશ્માં છે, અને અષ્ટોદય
 છે. બ્યારે વિશાખા આદિ છ, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા અને હસ્ત એ
 દક્ષિણ દિશ્માં છે, અને નવોદય છે.

આ ધરાબર નથી. વાસ્તવિક નક્ષત્રોથી આ ક્રમ તદ્દન ભુલો
 છે તેમજ ઊભા અથોથી પણ ઘણો જ તફાવત ધરાવે છે.
 આરંભસિદ્ધિના લાખ્યમાં વ્યવહાર-પ્રકાશના નામથી દર્શાવ્યું
 છે કે:—

દક્ષિણમાર્ગે ૬૪ લેખા ગ્રાહ્યત્રય કરયુગે દ્વિપતિષટ્કમ્ ।

ઉત્તરતઃ પુનરભિનિત્રયમધિત્રય ચૌનયુગલાનિ ॥૧॥

આજપાદદ્યં સ્વાત્યાદિત્યે ચેતિ શ્રમન્તિ રવે ।

મધ્યમાર્ગે ચતુષ્પદ્ય પુષ્યપૌષ્ણ મઘા ચેતિ ॥૨॥

કેવલ ચંદ્રનો યોગ કેવી રીતે દિગ્વિભાગથી થાય છે. તે જ

આ ગાથાઓમાં કહેલી હકીકત યુક્તિગમ્ય થતી નથી.

આસાઠે સોપનરોત્તરાં પંચહોત્તરિસો પોષ
 જોઠા શ્રાવણ વીસસો ભાગ દેવો તજ દ્રોહ ૮૫૬
 કાતી ફાગુણ સાઠીસો અસીયાંસો આયશર માહ
 ભાદ્રવ ને વૈશાખ એ એકસો ને ત્રીસાંહ ૮૫૭
 ચૈત્ર આસુરે ચુખાલસો હમ ખારેહિ માસ
 ઘટે ઘડી વધે પલાં લહિયે સૂરિજ પ્રકાશ ૮૫૮
 સૂર્યદેવથી ફેલી ઘડી દિનસ ગયો છે તે જાણવાની રીત
 અહનિશિ મણુ માં ઘડીયાં જ્ઞાન ધારિથી મધ્યઅંતહ
 અંગુઠા ધુરિ આહ ઇગ હશ તિથી ઘડી અંતર ૮૫૯
 દોઢ પડ રુદ્ર ઘડીયાં હુધ તરજણી સુખણુહ
 તિન સાત વલી ખારહ હુધ વિચલી પરમાણુહ ૮૬૦
 પૂજનીયાં ચાર વસુ તેરહાં પાંચ નવ અવદે અંતિ
 ભુમત ઘડી એ હીર કહે અહનિશ જોધ તંતિ ૮૬૧

આ ગાથાઓમાં પણ હાથની આંગળીઓ દ્વારા ઇષ્ટ કાળ જાણવાની રીત છે. પણ તે સંપૂર્ણ સમજાતી નથી.

રાત્રિમાન

રવિ રિસીથી મમનરિસી સમ હીન ત્યાં જાણી
 ખાકી બિમણા હીર કહે રજની ઘડી પરમાણી ૮૬૨
 હીર કહે રજની નીરખી માથે જે રિસી હોઈ
 સમોદય અષ્ટોદય નવોદય લગે જોધ ૮૬૩
 આદિ પુનર્વસુ લેઈ છહ લેલી અભિઆં સ્વાતી
 મધ્યચારી એ આઠે રિસી સમોદય વિખ્યાતિ ૮૬૪
 અષ્ટોદય શ્રવણાદિક દસ ઉત્તરમાંહે વિશ્રામ
 અટ્ વિશાહ મૃગ આદ્રા કર ચિત્રા નવોદય જામ ૮૬૫

નગહતં દિનમાનમતઃ ક્લં ગતઘટી દિનપૂર્વકલે ભવેત્ ।
પરદલે યદિ શેષ ઘટી તતો રજનિકેષઘટિં પ્રવેદ્યુના ॥

જે દિવસની ઈષ્ટ ઘટી બનાવવી હોય તે દિવસના દિનમા-
નને સોથી મોટા દિનમાનમાંથી બાદ કરવો, પછી તેને ૫ થી
શુદ્ધિ ૬ થી ભાગ આપવો. જે આવે તેને મધ્યાહ્ન છાયા સમ-
જવી. આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ મધ્યાહ્ન છાયા થાય.

પોતાને જે વખતે ઈષ્ટ ઘટી કરવી છે, તે વખતની છાયા
બરી તેમાંથી સૂક્ષ્મ મધ્યાહ્ન છાયા બાદ કરવી. પછી તેમાં સાત
ઉમેરી બમણી કરવી. જે આવે તેનાથી સાતથી શુભેલા દિનમા-
નમાં ભાગ આપવો. જે લગ્નિ આવે તે દિવસના પૂર્વ ભાગમાં
(સૂર્યોદયથી બપોર સુધી) હોય તો સૂર્યોદયથી ગત ઘટિકા સમ-
જવી. અર્થાત્ સૂર્યોદયથી તેટલી ઘટી દિવસ ચઢ્યો છે, એમ
સમજવું. અને જે બપોર પછીનો વખત હોય તો સૂર્યાસ્ત થવામાં
તેટલી ઘટિકા બાકી છે, તેમ સમજવું. તેને દિનમાનમાંથી બાદ
કરીએ તો સૂર્યોદયથી આરંભી ઈષ્ટ ઘટિકા થાય. હવે રાત્રિએ
ઈષ્ટ ઘટી કાઢવાનો પ્રકાર કહું છું.

રવિસતો ગગનાન્તરંગાવધિં ભગલુભૂનિતમદ્રિભિરાહતમ્ ।

નવશ્મિતૈર્વિંભજેન્મગને ચરૈર્ભવતિ લગ્નપમિતા રજની ગતા ॥

રાત્રીએ ઈષ્ટકાલે માથા ઉપર જે નક્ષત્ર હોય તેની સૂર્યના
નક્ષત્રથી ગણતાં જે સંખ્યા થતી હોય તેમાંથી સાત બાદ કરવા.
અને ૨૦ થી શુદ્ધિ નવથી ભાગ આપવો. જેટલી લગ્નિ આવે
તેટલી સૂર્યાસ્તથી રાત્રી ગઈ છે, એમ સમજવું.

યા તર્જની મેઠુરથો ધરાન્યા મધ્યા ઘટીનાં ત્રિતયં પરાયાઃ
દ્વયં દ્વયં તાભિરહોદલં સ્યાત્પૂર્વે દલેઽહો વિગતસ્ય શેષઃ ॥
મધ્યાદિ સપ્તાંગુલયઃ સમસ્તા છુતાનિતાસ્તર્જનિકોર્ધ્વગા ભા
સપ્તઽપર્વદિતયેન સાધ્યા કાર્યા તયૈવેષ્ટઘટી સ્ફુટા સ્થા ॥

તર્જનીને મેરૂ અને બીજી આંગળીઓને પૃથ્વી સમજવી.
પછી મધ્યની મોટી આંગળીની ત્રણ ઘટી અને બીજીની બે બે ઘટીઓ

અહીં બતાવ્યું છે. શરવશાત્ ઉત્તર દક્ષિણ દિગ્વ્યવસ્થા આ નથી. છતાં ગ્રંથકારે જે કહ્યું છે, તેનું વાસ્તવિક પ્રમાણ મળતું નથી.

સૂર્યના નક્ષત્રથી મધ્યરાત્રીએ માથા ઉપર જે નક્ષત્ર હોય ત્યાં સુધીની સંખ્યામાં સાત ઉમેરી ૨૦ થી ગુણવા અને નવમો ભાગ આપવો. લબ્ધિ ઘડીઓ આવશે. શેષને સાઠથી ગુણી પુનઃ નવથી ભાગતાં પળો આવશે. આમ ગતરાત્રીનું ઘટિપલાત્મક પ્રમાણ મારુમ પડશે.

આ હકીકતમાં ગુણક લાજકના અંક યુક્તિગમ્ય હોવા છતાં ગ્રંથકારે સાંભળીને ચા ક્યાંયથી ઉતારો કરીને આ હકીકતો દર્શાવી છે. જ્યોતિષ ગણિતની આવી બાબતો યુક્તિસંગત (ઉપપત્તિ યુક્ત) હોય તે જ માનવાનો સિદ્ધાન્ત છે. આથી છાયા ઉપરથી ઈષ્ટ કાળ તથા રાત્રીએ નક્ષત્ર ઉપરથી ઈષ્ટ કાળ સાધન માટે મારા સંપાદિત કરેલા જાતકચંદ્રિકા નામના ગ્રંથમાંથી પ્રકાર બતાવ્યો છે.

અથેષ્ટકાલં રવિચન્દ્રભાતોડ્યુના પ્રવક્ષ્યે જનિકાલસિદ્ધયૈ ।

પાદપ્રભાદૌ વિબુઘૈઃ પ્રસાધ્યા સમ્યક્ તુ સપ્તાંગુલ શંકુ ભા ॥

જન્મ વખતના કાળને સમજવા માટે રવિ તથા ચંદ્રની છાયા ઉપરથી ઈષ્ટ સાધન પ્રકાર કહ્યું છે.

પ્રથમ યુદ્ધિમાન પુરુષે પોતાની (પોતાના શરીરની) છાયા પગલાં ભરી માપી લેવી, અથવા સાત આંગળાના શંકુની છાયા આંગળોથી ભરી લેવી.

ત્રિક્ષીન્દુખેન્દ્રક્ષિકૃશાનુવેદબાણાંગબાણામ્બુધિમધ્યપાદાઃ ।

મેષાદિરાશિપ્રભવાઃ કેમેણુ સ્થૂલા ઇમે સૂક્ષ્મતરાન્પ્રવચ્ચિ ॥

મેષાદિ સંક્રાન્તિમાં મધ્યાહ્ન વખતે અનુક્રમે ૩, ૨, ૧, ૦, ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૫, ૪, પગલાં અથવા સાત આંગળાના શંકુની ૩ ઇંચાદિ આંગળ છાયા આવે છે. આ સ્થૂલમાન છે. સૂક્ષ્મમાન નીચે પ્રમાણે છે.

સ્વાદિનવર્જિતમત્ર પરં દિનં શરહતં રસહૃત છુદ્ધપ્રભા ।

વિરહિતા ચ તથેષ્ટપદપ્રભા નગયુતા દિગુણા ચ તથા હૃતમ્ ॥

આથી ફાગણ વહી અમાસના રોજ જે નક્ષત્ર ઉપર શુક્ર હોય, તેના ઉપરથી જે મહીનો બનતો હોય તે નામનું વર્ષ કહેવાય. ચેત્ર વર્ષ, વૈશાખ વર્ષ ઇત્યાદિ.

વર્ષ પ્રબોધમાં તથા રામ વિનોદમાં કહ્યું છે કે-

અથાતઃ સંપ્રવક્ષ્યામિ શુરુચારમનુત્તમમ્ ।

અનેન શુરુચારેણ પ્રભવાદ્યન્દસંભવઃ ॥

ઈત્યાદિથી વર્ષારંભે શુક્ર જે નક્ષત્રમાં હોય તે ઉપરથી વર્ષની કાર્તિકી સંજ્ઞા ઉપરવત્ બતાવી પછી ક્ષેત્ર કહ્યું છે.

કાર્તિક નામનો સંવત્સર હોય તો અગ્નિ તેમજ ગાયોથી આણવિકા ચલાવનારાઓને પીડા થાય. યજ્ઞ ભય, અગ્નિ ભય વગેરે થાય. પરંતુ કૃષ્ણ તથા રંગથી આણવિકા ચલાવનારાઓની વૃદ્ધિ થાય.

માગશર વર્ષમાં અદ્યવૃદ્ધિ થાય. અને અનેક પ્રકારે અનાજની હાની થાય. રાજાઓ અંદરો અંદર લડયા કરે.

પોષ નામના વર્ષમાં બધા લોકો દેવ શુરૂનું પૂજન વંદન કરનારા અને સુખી થાય. ખેતીને માફકસરનો વરસાદ આવે, અને સાર્વત્રિક કલ્યાણ થાય.

માઘ નામના સંવત્સરમાં સંપત્તિની વૃદ્ધિ થાય, દરેક પ્રાણીઓનું કલ્યાણ થાય. વરસાદ સારો પડે.

ફાલ્ગુન નામના વર્ષમાં ચોર ભીતિ, સ્ત્રીઓનું દુરાચરણ, ખંડ વૃદ્ધિ અને અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવ થાય.

ચેત્ર નામના વર્ષમાં રાજાઓ શાંત રહે. સ્ત્રીઓ અલ્પ પ્રજા વાળી થાય (નવીન પ્રજા ઓછી થાય) અલ્પ વૃદ્ધિ થાય. રોગ ચાલે. ધાન્ય થાય.

વૈશાખ નામના વર્ષમાં રાજાઓ ધર્માચરણ વાળા થાય. બ્રાહ્મણો યજ્ઞાદિ કર્મોમાં રત રહે અને જગત ઉપર આનંદ રહે.

જેજી નામના વર્ષમાં પાર્શ્વિક રોકેરોને ખેડા થાય અને દુઃખ રહે.

સમજવી. આમ બે હાથ જોડે રાખીએ તો એક તર્જની સિવાયની બીજી આંગળીઓની ઘડીઓ મળી દિનાર્ધ થાય. પછી એવી રીતે હાથ રાખી તર્જની આંગળીના બીજા વેદામાંથી તર્જની ઉંચી કરવી. કે જેથી તેનો પડછાયો બીજી આંગળીઓ ઉપર પડે. તે છાયા જેટલી આંગળીઓ ઉપર પડી હોય તેટલી ઘડી ને દિવસનો પ્રથમ ભાગ હોય તો મધ્યાહ્નમાં ગણાડી છે, એમ સમજવું. અને મધ્યાહ્ન પછીનો ભાગ હોય તો તેટલી ઘડીઓ મધ્યાહ્નથી થઈ છે, એમ સમજવું. આ રીતે ઈષ્ટકલ્પ સાધન કરવું.

વર્ષ નામ વિચાર (સંવત્સર નામ)

ચૈત્ર અમાવસી જે રિસી ગુરુ હોય તાસ વિચાર
તિણુ નામ ને માસ તિહી વરસે કહ્યો તિવાર ૮૬૯
ચિત્રા દુમ ચૈતર હુવૈ દુમ વિશાહ વૈશાહ
જેષ્ઠા મૂલ બે જોઠ કહી સાઠા દુગાપાઠાહ ૮૭૦
સરવણુ તિણુ સાવણૈ ભાદ્રવ પૂલહ તીયાહ
અશ્વિની ભરણી આસુએ કાતિ કૃતિ બિયાહ ૮૭૧
મગશર તીયા મિથશિરૈ પોષ પુષ્ય દુમ સત્ય
મઘા માઘ હુવઈ કાગુણૈ પૂર્ણ ઉર્ણ હત્ય ૮૭૨
માસ તણી વરસા ઈસ ને લહિ પરતિ લિખંતિ
હીર કહઈ તે પુહવીએ નેતિષ માંહે મહંત ૮૭૩

મહિનાની પૂર્ણિમાસીએ આવતા નક્ષત્ર ઉપરથી મહિનાનાં નામ પડ્યાં છે. તેનો ક્રમ એવો છે કે ચિત્રા, સ્વાતિ; વિશાખા; જેષ્ઠા, મૂળ; પૂર્વાષાઠા, ઉત્તરાષાઠા; શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા; પૂર્વાભાદ્રપદ ઉત્તરાભાદ્રપદ, રેવતી; અશ્વિની, ભરણી; કૃતિકા, રોહિણી; મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુનર્વસુ; પુષ્ય; આશ્લેષા; મઘા, પૂર્વાશ્લેષુની, ઉત્તરાશ્લેષુની અને હસ્ત; આમ નક્ષત્રોના સમુદાયનો પૂર્ણિમા સાથે સંયોગ થતો જ હોઈ તે તે મહિનામાં ચૈત્ર, વૈશાખ, જેઠ એમ કાગણુ પર્યંત નામ પાડવામાં આવ્યાં છે.

આષાઢ નામના વર્ષમાં રાજાઓ અંદરો અંદર લડે. કોઈ કોઈ જગ્યાએ ઉપદ્રવ થાય, ત્યારે કોઈ કોઈ જગ્યાએ શાંતિ રહે.

શ્રાવણ નામના વર્ષમાં પૃથ્વી ઉપર લીલા દહેર રહે.

ભાદરવા નામના સંવત્સરમાં ઘણા ખરા ભાગમાં ધાન્ય પાકે, જ્યારે કેટલાકમાં હાની થાય.

આસો નામના વર્ષમાં પહેલો પાક સામાન્ય થાય. જ્યારે બીજો પાક સારો થાય. પ્રજાને સુખ રહે.

આ પ્રમાણે ફલ શ્રતિ દર્શાવી છે.

ગુરુ નક્ષત્ર ફલ

મૃગશિર આદિ પાંચ રિસી ને સુરગુરુ આવંતિ
તો તિહાં હુધ કરવરો મનઘ ન કરવો જાંતિ ૮૭૪
મઘા બેઠો દેવ ગુરુ મહી ચંડલ રેલેધ
અંન સમર્થા ઉત્તરા હરતે કોઈ ન લેધ ૮૭૫
કર છાંડી શ્રવણાં મયો ને રતુ ગાઠી થાય
થોડા તીસ પર જણો જન ભૂખડી ખપાય ૮૭૬

મૃગશીર્ષથી પાંચ નક્ષત્રમાં ગુરુ હોય તો વર્ષ કઠોર (કાઠું વર્ષ) હોય છે. મઘામાં પુષ્કળ વૃષ્ટિ થાય છે. ઉત્તરા દ્રાવિણી અને હસ્તમાં ધાન્ય ઘણું થાય. ચિત્રાથી શ્રવણ પર્યંતમાં ગુરુ હોય તો ઋતુઓ સારી ફળે. અને ત્યાર પછીનાં મૃગશીર્ષ પર્યંતનાં નક્ષત્રોમાં સાફ ફળ આપતો નથી. હુકાળ પડે છે.

સંવત્સરફળ

સંવત્સર હુગુણાંક કરિ પ્રલખાદિક સંભાલી
ત્રય ટાલી સમ ભાગ દે વધતા આંક નિહાલી ૮૭૭
એકણ ચિહ્ન સુભિક્ષ હુવે શૂન્યે રૌરવકાળ
તિય છહ મર્કયજ હીર કહે જે પાંચે સુખદાર ૮૭૮

સંવત્સરની અંક સંખ્યા ઉપરથી વર્ષનું શુભાશુભ જાણ-